FLORIN TOPOLEANU

Ceramica romană şi romano-bizantină de la Halmyris

(sec. I - VII d.Ch.)

2000
www.cimec.ro

- Născut în anul 1951, brăilean.
- Absolvent al Facultăţii de Istorie din Bucureşti, 1978.
- Din anul 1980, muzeograf la Institutul de Cercetări Eco-Muzeale Tulcea (fost Muzeul Deltei Dunării).
- Din anul 1993, cercetător principal.
- Doctor în istorie.

- A participat la săpături pe următoarele şantierele arheologice:
  - *Aegyssus*
  - *Argamum*
  - *Halmyris*
  - *Histria*
  - *Noviodunum*
  - *Troesmis*
  - Stejaru
  - Făgăraşu Nou
  - Revărsarea
  - Nalbant
  - Niculiţel, etc.

FLORIN TOPOLEANU

Ceramica romană şi romano-bizantină de la Halmyris (sec. I – VII d.Ch.)

Roman and Roman-Byzanthine Pottery from Halmyris (1st – 7th centuries AD)

www.cimec.ro

FLORIN TOPOLEANU

Ceramica romană şi romano-bizantină de la Halmyris (sec. I – VII d.Ch)

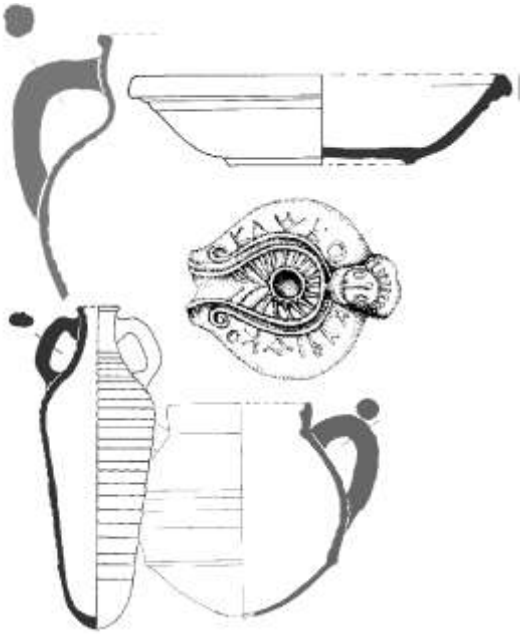

TULCEA
2 0 0 0

www.cimec.ro

Volum publicat cu sprijinul Ministerului Culturii, Serviciul Arheologie,
în cadrul programului *"Publicaţii arheologice".*

Tehnoredactare computerizată: Camelia KAIM, Corneliu DAN
Coperta: Camelia KAIM
Traducere: Corneliu DAN
Fotografii: Georgeta GRIGORIU, Mihale MATARANGĂ
Fotografii aeriene: George DUMITRIU
Desene: Camelia GEANBAI

ISBN 973-99088-3-7

Mamei, acolo unde este.

www.cimec.ro

SUMAR

Izvoare, *Corpora* 13
Abrevieri 13
Abrevieri catalog 16
Bibliografie 17

A. INTRODUCERE. 29

B. CETATEA HALMYRIS. DATE GENERALE
- Cadru geografic 33
- Istoricul cercetărilor 33
- Numele antic al aşezării 34
- Metoda de cercetare, stratigrafia şi istoria cetăţii 35
- Principalele sectoare şi descoperiri 38

C. CATALOGUL CERAMICII ROMANE DE LA HALMYRIS
- I. Vesela pentru servitul mâncării - *Vasa escaria* 41
  - Ceramica orientală 41
  - Ceramica nord-africană 69
  - Ceramica provincială vest-pontică 79
  - Tabele I - V 82
  - Grafice 1 - 4 86
- II. Vesela pentru servitul lichidelor - *Vasa po(ta)toria* 88
  - Ulcioare 88
  - Căni, căniţe 92
  - Ceşti 93
  - Cupe 95
  - Grafic 5 95
  - Tabele VI - IX 96
- III. Vesela de toaletă 98
  - Tabel X 99
- IV. Vesela de bucătărie – *Vasa conquina(to)ria* 100
  - Oale orientale 100
  - Oale provinciale vest-pontice 106
  - Cratiţe orientale 118
  - Cratiţe provinciale vest-pontice 119
  - Capace 120
  - Tabele XI - XVIII 123
  - Grafice 6 - 7 127
- V. Amfore - *Amforae* 128
  - Amfore occidentale 129
  - Amfore orientale 131
  - Amfore nord-africane 146
  - Amfore provinciale (vest)-pontice 149
  - Amfore de masă 158
  - Inscripţiile de pe amfore 159
    - *Graffiti* 159
    - *Dipinti* 160
  - Capace de amfore 162

www.cimec.ro

Tabele XIX - XXIX 165
Grafice 8 - 13 174
VI. Opaiţe – *Lucernae*
Opaiţe orientale 177
Opaiţe nord-africane 189
Opaiţe provinciale vest-pontice 194
Opaiţe modelate la Halmyris 208
Tabele XXX - XXXIV 216
Grafice 14 - 15 219
D. CONCLUZII
Ceramica 220
Zone de producţie 236
Stratigrafia 242
Tabele XXXV - XXXIX 254
Grafice 16 - 19 257
E. ABSTRACT 259
F. ILUSTRAŢII 282
Figuri 283
Planşe 293

LISTA TABELELOR

Tabel I. *Vasa escaria.* Ceramica orientală 82
Tabel II. *Vasa escaria.* Ceramica orientală. Forma Hayes 3 83
Tabel III. *Vasa escaria.* Ceramica orientală ştampilată 84
Tabel IV. *Vasa escaria.* Ceramica nord-africană 85
Tabel V. *Vasa escaria.* Total 85
Tabel VI. *Vasa po(ta)toria.* Ulcioare 96
Tabel VII. *Vasa po(ta)toria.* Căni, căniţe 96
Tabel VIII. *Vasa po(ta)toria.* Ceşti 97
Tabel IX. *Vasa po(ta)toria.* Total 97
Tabel X. Vase de toaletă 99
Tabel XI. *Vasa conquina(to)ria*. Oale orientale 123
Tabel XII. *Vasa conquina(to)ria*. Oale provinciale vest-pontice 124
Tabel XIII. *Vasa conquina(to)ria*. Oale. Total 125
Tabel XIV. *Vasa conquina(to)ria*. Cratiţe orientale 125
Tabel XV. *Vasa conquina(to)ria*. Cratiţe provinciale vest-pontice 125
Tabel XVI. *Vasa conquina(to)ria*. Cratiţe. Total 126
Tabel XVII. *Vasa conquina(to)ria*. Capace 126
Tabel XVIII. *Vasa conquina(to)ria*. Total 126
Tabel XIX. Amfore occidentale 165
Tabel XX. Amfore orientale 166
Tabel XXI. Amfore nord-africane 167
Tabel XXII. Amfore provinciale (vest)-pontice 168
Tabel XXIII. Amfore de transport. Total 169
Tabel XXIV. Amfore de masă. Total 169

Tabel XXV. Inscripţii pe amfore. *Graffiti* 170
Tabel XXVI. Inscripţii pe amfore. *Dipinti* 171
Tabel XXVII. Inscripţii pe amfore. Total 172
Tabel XXVIII. Capace pentru amfore 172
Tabel XXIX. Amfore. Total 173
Tabel XXX. Opaiţe orientale 216
Tabel XXXI. Opaiţe nord-africane 216
Tabel XXXII. Opaiţe provinciale vest-pontice 217
Tabel XXXIII. Opaiţe modelate la Halmyris 217
Tabel XXXIV. Opaiţe. Total 218
Tabel XXXV. Ceramica romană şi romano-bizantină. Total general 254
Tabel XXXVI. Ceramica romană şi romano-bizantină. Starea de conservare 254
Tabel XXXVII. Ceramica romană şi romano-bizantină. Zone de producţie 255
Tabel XXXVIII. Ceramica romană şi romano-bizantină. Statistica pe niveluri 255
Tabel XXXIX. Ceramica romană şi romano-bizantină. Zonele de producţie pe niveluri 256

LISTA GRAFICELOR

Grafic 1. Repartiţia procentuală a principalelor forme ale ceramicii masă orientale pe nivelurile romano-bizantine 86
Grafic 2. Repartiţia procentuală a variantelor Formei Hayes 3 86
Grafic 3. Repartiţia procentuală a ceramicii de masă orientale şi nord-africane pe nivelurile de locuire romano-bizantine 87
Grafic 4. Repartiţia ceramicii de masă pe zone de producţie 87
Grafic 5. Repartiţia procentuală a formelor veselei pentru lichide 95
Grafic 6. Repartiţia procentuală a principalelor tipuri de oale provinciale pe nivelurile romano-bizantine 127
Grafic 7. Repartiţia procentuală a oalelor pe zone de producţie 127
Grafic 8. Repartiţia procentuală a principalelor tipuri de amfore orientale pe nivelurile de locuire romano-bizantine 174
Grafic 9. Repartiţia procentuală a principalelor tipuri de amfore orientale (LR 1 şi LR 2) pe nivelurile romano-bizantine 174
Grafic 10. Repartiţia procentuală a principalelor tipuri de amfore provinciale (vest)-pontice pe nivelurile romano-bizantine 175
Grafic 11. Repartiţia procentuală a principalelor tipuri de amfore provinciale (vest)-pontice (Kuzmanov 15 şi Kuzmanov 16) 175
Grafic 12. Repartiţia procentuală a amforelor pe nivelurile romano-bizantine, şi pe zone de producţie 175
Grafic 13. Repartiţia procentuală a amforelor pe zone de producţie 176
Grafic 14. Repartiţia procentuală a opaiţelor pe niveluri romano-bizantine şi pe zone de producţie 219
Grafic 15. Repartiţia procentuală a opaiţelor pe zone de producţie 219
Grafic 16. Ceramica romană şi romano-bizantină de la Halmyris. Starea de conservare 257
Grafic 17. Repartiţia procentuală a categoriilor ceramice romane şi romano-bizantine 257
Grafic 18. Repartiţia procentuală pe zone de producţie a ceramicii romane şi romano-bizantină 258
Grafic 19. Repartiţia procentuală a ceramicii romane şi romano-bizantine 258

CONTENTS

Sources, *Corpora* 13
Abbreviations 13
Abbreviations of the catalogue 16
Bibliography 17

A. INTRODUCTION 29

B. HALMYRIS SITE. GENERAL DATA
- Historical frame 33
- History of the research 33
- The ancient name of the settlement 34
- Method of investigation, stratigraphy and history of the city 35
- Main sectors and findings 38

C. CATALOGUE OF THE ROMAN POTTERY FROM HALMYRIS
- I. Vessels for meals - *Vasa escaria* 41
  - Oriental pottery 41
  - North African pottery 69
  - West Pontic provincial pottery 79
  - Tables I - V 82
  - Graphics 1 - 4 86
- II. Drinking ware - *Vasa po(ta)toria* 88
  - Jugs 88
  - Pitchers, small cups 92
  - Cups 93
  - Goblets 95
  - Graphic 5 95
  - Tables VI – IX 96
- III. Lavatory ware 98
  - Table X 99
- IV. Cooking ware – *Vasa conquina(to)ria* 100
  - Oriental pots 100
  - West Pontic provincial pots 106
  - Oriental pans 118
  - West Pontic provincial pans 119
  - Lids 120
  - Tables XI - XVIII 123
  - Graphics 6 - 7 127
- V. Amphorae - *Amphorae* 128
  - Occidental amphorae 129
  - Oriental amphorae 131
  - North African amphorae 146
  - (West) Pontic provincial amphorae 149
  - Table amphorae 158
  - Inscriptions on amphorae 159
    - *Graffiti* 159
    - *Dipinti* 160
  - Amphorae lids 162

Tables XIX - XXIX 165
Graphics 8 - 13 174

VI. Lamps - *Lucernae*
Oriental lamps 177
North African lamps 189
West Pontic provincial lamps 194
Lamps made at Halmyris 208
Tables XXX - XXXIV 216
Graphics 14 - 15 219

D. CONCLUSION
Ceramics 220
Production zones 236
Stratigraphy 242
Tables XXXV - XXXIX 254
Graphics 16 - 19 257

E. ABSTRACT 259

F. ILLUSTRATION 282
Figures 283
Plates 293

TABLE LIST

Tabel I. *Vasa escaria.* Oriental pottery 82
Tabel II. *Vasa escaria.* Oriental pottery. Form Hayes 3 83
Tabel III. *Vasa escaria.* Stamped oriental pottery 84
Tabel IV. *Vasa escaria.* North-African pottery 85
Tabel V. *Vasa escaria.* Total 85
Tabel VI. *Vasa po(ta)toria.* Jugs 96
Tabel VII. *Vasa po(ta)toria.* Pitchers, small cups 96
Tabel VIII. *Vasa po(ta)toria.* Cups 97
Tabel IX. *Vasa po(ta)toria.* Total 97
Tabel X. Lavatory ware 99
Tabel XI. *Vasa conquina(to)ria*. Oriental pots 123
Tabel XII. *Vasa conquina(to)ria*. West-Pontic Provincial pots 124
Tabel XIII. *Vasa conquina(to)ria*. Pots. Total 125
Tabel XIV. *Vasa conquina(to)ria*. Oriental pans 125
Tabel XV. *Vasa conquina(to)ria*. West Pontic provincial Pans 125
Tabel XVI. *Vasa conquina(to)ria*. Pans. Total 126
Tabel XVII. *Vasa conquina(to)ria*. Lids 126
Tabel XVIII. *Vasa conquina(to)ria*. Total 126
Tabel XIX. Occidental amphorae 165
Tabel XX. Oriental amphorae 166
Tabel XXI. North African amphorae 167
Tabel XXII. (West) Pontic provincial amphorae 168
Tabel XXIII. Amphorae for transportation. Total 169
Tabel XXIV. Table amphorae. Total 169

Tabel XXV. Inscriptions on amphorae. *Graffiti* 170
Tabel XXVI. Inscriptions on amphorae. *Dipinti* 171
Tabel XXVII. Inscriptions on amphorae. Total 172
Tabel XXVIII. Amphorae lids 172
Tabel XXIX. Amphorae. Total 173
Tabel XXX. Oriental lamps 216
Tabel XXXI. North African lamps 216
Tabel XXXII. West Pontic provincial lamps 217
Tabel XXXIII. Lamps made at Halmyris 217
Tabel XXXIV. Lamps. Total 218
Tabel XXXV. Roman and Roman-Byzantine pottery. General total 254
Tabel XXXVI. Roman and Roman-Byzantine pottery. Conservation condition 254
Tabel XXXVII. Roman and Roman-Byzantine pottery. Production zones 255
Tabel XXXVIII. Roman and Roman-Byzantine pottery. Statistics by layers 255
Tabel XXXIX. Roman and Roman-Byzantine pottery. Production zones by layers 256

LIST OF THE GRAPHICS

Graphic 1. Percentage repartition of the main forms of Oriental tableware by the Roman-Byzantine layers 86
Graphic 2. Percentage repartition of the variants of the Form Hayes 3 86
Graphic 3. Percentage repartition of Oriental and North African tableware by the Roman-Byzantine layers 87
Graphic 4. Repartition of the tableware by production zones 87
Graphic 5. Percentage repartition of the forms of the vessels for liquids 95
Graphic 6. Percentage repartition of the main types of Provincial pots by the Roman-Byzantine layers 127
Graphic 7. Percentage repartition of the pots by production zones 127
Graphic 8. Percentage repartition of the main types of Oriental amphorae by the Roman-Byzantine layers 174
Graphic 9. Percentage repartition of the main types of Oriental amphorae (LR 1 and LR 2) by the Roman-Byzantine layers 174
Graphic 10. Percentage repartition of the main types of (West) Pontic provincial amphorae by the Roman-Byzantine layers 175
Graphic 11. Percentage repartition of the main types of (West) Pontic provincial amphorae (Kuzmanov 15 and Kuzmanov 16) 175
Graphic 12. Percentage repartition of the amphorae according to the Roman-Byzantine layers and to the production zones 175
Graphic 13. Percentage repartition of the amphorae by production zones 176
Graphic 14. Percentage repartition of the lamps by the Roman-Byzantine layers and the production zones 219
Graphic 15. Percentage repartition of the lamps by production zones 219
Graphic 16. Roman and Roman-Byzantine pottery from Halmyris. Conservation condition 257
Graphic 17. Percentage repartition of the categories of Roman and Roman-Byzantine pottery 257
Graphic 18. Percentage repartition by production zones of Roman and Roman-Byzantine pottery 258
Graphic 19. Percentage repartition of the Roman and Roman-Byzantine pottery 258

IZVOARE, *CORPORA*

Acta Sanctorum... quae ex Latinis et Graecis aaliarumquae gentium antiquis monumentis collegit, digessit, notis illustravit Ioanes Bollandus, editio nova curante Ioanne Carmandet, Paris - Bruxelles - Roma, 1845 - 1959.

Constantin Porfirogenetul, *De Thematibus,* în FHDR, II, 1970, 668 - 671.

Hierocles, *Synecdemus,* în FHDR, II, 1970, 350 - 353.

Itinerarium Antonini, în FHDR, I, 1964, 746 - 749.

Notitia Dignitatum omnium, tam civilium quam militarium, in partibus Orientalis, în FHDR, II, 1970, 206 - 213.

Philostorgios, *Εκκλησιαστικη Ιστορια,* în FHDR, II, 1970, 200 - 205.

Procopius din Caesarea, *De edificiis,* în FHDR, II, 1970, 458 - 475.

Scutum Durae-Europi Repertum, în FHDR, I, 1964, 724 - 727.

Notitia Episcopatum, ed. C. de Boor, Zeitschrift für Kirchengeschichte 12, 1891, 3 - 4, 531 - 532.

FHDR	*Fontes Historiae Dacorromanae (= Izvoare privind Istoria României),* 4 vol., Bucureşti, 1964 sqq.
CIL	*Corpus Inscriptionum Latinarum,* 17 vol., Berlin, 1863 sqq.
IGLR	Emilian Popescu, *Inscripţiile greceşti şi latine din secolele IV - XIII descoperite în România,* Bucureşti, 1976.
TIR	*Tabula Imperii Romani, Romula - Durostorum - Tomis,* L 35, Bucureşti 1968.

ABREVIERI

AEspA	Archivo Español de Arqueologia, Madrid.
AARMSI	Analele Academiei Române, seria II, Memoriile Secţiunii Istorice, Bucureşti.
ActaArchHung	Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae, Budapest.
AmphRom	*Recherches sur les amphores romaines,* Collection de l'École Française de Rome 10, Rome, 1972.
AnatSt	Anatolian Studies, Journal of the British Institute of Archaeology at Ankara, London.
Anatolia Antiqua	Anatolia Antiqua (Eski Anadolu), Paris.
AnnÉp	L'Année Épigraphique, Paris.
AntClass	L'Antiquité classique, Louvain.
Apulum	Apulum. Acta Musei Apulensis, Alba Iulia.
Aquileia Nostra	Aquileia Nostra, Museo Archeologico Aquileia.
ArchWarszawa	Archeologia Rocznik IHKM, Warszawa.
ArhMold	Arheologia Moldovei, Iaşi-Bucureşti.

www.cimec.ro

ArhVestnik	Arheološki Vestnik. Acta Archaeologica Slovenska Akademija znanosti in Umetnosti, Ljublijana.
ArheologijaSofia	Arheologija Organ na Archeologičeskija Institut i Muzej, Sofia.
Arheologija SSSR	Arheologija S.S.S.R., Svod Archeologhičeskih Istočnikov, Moskva.
AthenMitt	Mitteilungen des (Kaiserl.) Deutschen Archäologischen Instituts. Athenische Abteilung, Berlin.
Atlante I	*Enciclopedia dell'Arte Antica Classica e Orientale. Atlante delle forme ceramice.* I. *Ceramica fine romana del bacino Mediterraneo (Medio e tardo Impero),* Instituto della Enciclopedia Italiana, Roma, 1981.
Atlante II	*Enciclopedia dell'Arte Antica Classica e Orientale. Atlante delle forme ceramice.* II. *Ceramica fine romana del bacino Mediterraneo (Tardo ellenisimo e primo impero),* Instituto della Enciclopedia Italiana, Roma, 1985.
B(C)MI	Buletinul (Comisiunii) Monumentelor Istorice, Bucureşti
BABesch	Bulletin van de Vereeniging tot Bevordering der Kennis van de Antieke Beschaving, Leida-Utrecht.
Banatica	Banatica, Studii şi Cercetări Arheologice, Reşiţa.
BAR	British Archaeological Reports, Oxford.
BCH	Bulletin de Correspondence Hellénistique, Athène - Paris.
BiblArh	Biblioteca de Arheologie, Bucureşti.
BSNR	Buletinul Societăţii Numismatice Române, Bucureşti.
CAB	Cercetări arheologice în Bucureşti, Bucureşti.
Caesaraugusta	Caesaraugusta. Publicaciones de la Cátedra José Galiay, Zaragoza.
Carthage I	*Excavations at Carthage 1975 conducted by the University of Michigan,* I, ed. J. H. Humphrey, Tunis, 1976.
Carthage II	*Excavations at Carthage 1975 conducted by the University of Michigan,* II, ed. J. H. Humphrey, Ann Arbor, 1978.
Carthage IV	*Excavations at Carthage 1976 conducted by the University of Michigan,* I, ed. J. H. Humphrey, Ann Arbor, 1978.
Carthage I, 1	*Excavations at Carthage: The British Mission,* I, 1, ed. H.R. Hurst, S.P. Roskams, Sheffield, 1984.
Carthage I, 2	*Excavations at Carthage: The British Mission,* I, 2, ed. M.G. Fulford, D.P.Peacock, Sheffield, 1984.
Carthage II, 2	*Excavations at Carthage: The British Mission,* II, 2, *The Circular Harbour, North Side. The Pottery,* ed. M.G. Fulford, D.P. S. Peacock, Oxford, 1994.
CCDJ	Cultură şi civilizaţie la Dunărea de Jos, Călăraşi.
Céramique byzantine	*Recherches sur la céramique byzantine, Actes du Colloque organisé par l'Ecole Française d'Athènes et l'Université de Strassbourg,* II, Athènes, 8 - 10 avril 1987, în BCH *Suppl.,* XVIII, Athènes 1989.
Dacia, N.S.	Dacia, Revue d'Archéologie et d'Histoire Ancienne, Bucureşti.
DissPann	Dissertationes Pannonicae, Budapest.

www.cimec.ro

EphArh	Ephemeris Archaiologike, Athena.
EphemNap	Ephemeris Napocensis, Cluj-Napoca.
Figlina	Figlina. Documents du Labolatoire de Ceramologie de Lyon, Lyon.
Germania	Germania. Anzeiger der Römisch-Germnischen Kommission des Deutschen Archäologischen Instituts, Mainz am Rhein.
Hellenistic and Roman Pottery	*Hellenistic and Roman Pottery in the Eastern Mediterranean - Advances in Scientific Studies. Acts of the II Nieborów Pottery Workshop,* Nieborów, 18 - 20 dec. 1993, Warsaw, 1995.
Hesperia	Hesperia, Journal of American School of Classical Studies at Athens, Athens.
Iliria	Iliria, Studime dhe Materiale Arkeologijike, Tirane.
IzvestijaMuzJB	Izvestija na Muzeite ot Jugoiztočna Bălgarija, Plovdiv.
IzvestijaTyrnovo	Izvestija na Okrăžnija Istoričeski Muzej, Veliko Târnovo.
IzvestijaVarna	Izvestija na Narodnija Muzej, Varna.
Klio	Klio. Beiträge zur Alten Geschichte, Berlin.
Kölner Jahrb.	Kölner Jahrbuch für Vor- und Frühgeschichte, Köln.
Levant	Levant, Journal of the British School of Archaeology in Jerusalem, London.
Limes IX	*Actes du IX-ème Congrès International d'études sur les frontières romaines, Mamaia, 6 - 13 septembre 1972,* Bucureşti - Köln - Wien 1974.
Materiale	Materiale şi cercetări arheologice, Bucureşti.
MéthClass	*Méthodes classiques et méthodes formelles dans l'étude des amphores, Actes du Colloque de Rome,* 27 - 29 mai 1974, Collection de l'École Française de Rome, 32, Rome, 1977.
MIA	Materialy i Issledovanija po Arheologii SSSR, Moskva-Leningrad.
Ostia I	*Ostia* I. *Le terme del Nuotatore. Scavo dell'ambiente IV.* Studi Miscellanei 13, Roma, 1968.
Ostia II	*Ostia* II. *Le terme del Nuotatore. Scavo dell'ambiente I.* Studi Miscellanei 16, Roma, 1970.
Ostia III	*Ostia* III. *Le terme del Nuotatore. Scavo dell'ambiente III, VI, VII.* Studi Miscellanei 21, Roma, 1973.
Ostia IV	*Ostia* IV. *Le terme del Nuotatore. Scavo dell'ambiente XVI e dell'area, XXV.* Studi Miscellanei 23, Roma, 1977.
PBSR	Papers of the British School at Rome, London.
Peuce	Peuce, Studii şi comunicări de istorie veche, arheologie şi numismatică, Muzeul "Deltei Dunării" (din 1993 ICEM) Tulcea.
Pontica	Pontica, Muzeul de Istorie Naţională şi Arheologie, Constanţa.
Pyrenae	Pyrenae. Departament de Prehistoria. Historia Antiga i Arqueologia, Universidad de Barcelona.
RadVM	Rad Vojvodjanskih Muzeja, Novi Sad.

RANarb	Revue Archéologique de Narbonnaise, Montpellier.
RazPr	Razkopki i Proučvanija, Sofia.
RCRF Acta	Rei Cretariae Romanae Fautorum, Acta.
RE	*Realencyclopädie der Classischen Altertumswissenschaft,* ed. A. Pauly, G. Wissowa, W. Kroll, K. Ziegler, Sttuttgart, 1893 sqq.
RI	Revista de Istorie, Bucureşti.
RivStLig	Rivista di Studi Liguri, Bordighera.
RLiÖ	Der Römische Limes in Österrich, Wien.
Roman Pottery	*Hellenistic and Roman Pottery in the Eastern Mediterranean - Advances in Scientific Studies. Acts of the II Nieborów Pottery Workshop,* Nieborów, 18 - 20 dec. 1993, Warsaw, 1995.
SA	Sovetskaja Arheologija, Moskva.
Sadovec	Syna Uenze (coordonator), *Die spätantiken Befestigungen von Sodovec (Bulgarien),* München, 1992.
SCIV(A)	Studii şi Cercetări de Istorie Veche (şi Arheologie), Bucureşti.
Sibrium	Sibrium. Collana di studi e documentazioni, Centro di Studi Preistorici ed Archeologici - Varese, Musei civici di villa Mirabello.
VjesnikZagreb	Vjesnik Arheološkog Muzeja u Zagrebu, Zagreb.

ABREVIERI CATALOG / *ABBREVIATION CATALOGUE*

cm	centimetri / *centimeters*	î.Ch.	înainte de Christos / *BC*
D	diametru / *diameter*	d.Ch.	după Christos / *AD*
Db	diametrul bazei / *diameter of the foot*	sec.	secol / *century*
		S I	secţiunea I (est-vest) / *Section I (East-West)*
Dg	diametrul gurii / *diameter of the rim*		
Dm	diametru maxim / *maximum diameter*	S II	secţiunea II (nord-sud) / *Section II (North-South)*
Dt	diametru toarte / *diameter of the handle*	□	casetă / *square*
		N	nivel / *layer*
I	înălţime / *height*	Nr. cat.	număr catalog / *number catalogue*
Ib	înălţimea bordurii / *height of the border*	Pl.	planşă / *plate*
		fig.	figura / *figure*
Ic	înălţimea corpului / *height of the body*	Abb.	Abbildung / *figure*
		Taf.	Tafel / *plate*
Ip	înălţime păstrată / *preserved height*	tav.	tavola / *plate*
		D.S.	descoperite studiate / *investigated findings*
It	înălţimea totală / *total height*		
l	litri / *litre*	D.I.	descrise ilustrate / *illustrated findings*
L	lungime / *lenght*		
Lp	lungime păstrată / *preserved lenght*		

www.cimec.ro

BIBLIOGRAFIE

Abadie-Reynal 1989 - C. Abadie-Reynal, *Les amphores protobyzantines d'Argos,* în *Céramique byzantine*, 47 - 56.

Abadie-Reynal, Sodini 1992 - C. Abadie-Reynal, J.P. Sodini, *La céramique paléochrétienne de Thasos (Aliki, Delkos, fouilles anciennes), Études Thasiennes* XIII, École Française d'Athènes, Paris.

Adroher Auroux, Pocinã López 1996 - Andrés Maria Adroher Auroux, César Augusto Pocinã López, *Pago de escuchagranos: un yacimiento tardoromano en la provincia de Almeria,* Pyrenae 27, 227 - 250.

Alexandrescu 1966 - Petre Alexandrescu, *Necropola tumulară. Săpături 1955 - 1961, Histria* II, 133 - 294, 501 - 535.

Alram-Stern 1989 - Eva Alram-Stern, *Die römischen Lampen aus Carnuntum*, RLiÖ 35.

Anamali 1980 - Skënder Anamali, *Kështjella e Pogradecit,* Iliria 9 -10, (1979 - 1980), 227 - 258.

Antonova 1971 - I.A. Antonova, V. Danilenko, V. Ivašuta, V. Kadeev, A. Romančiuk, *Srednevekovye amfory Hersonesa,* Antičinaja drevnost i Srednieveka 7, Svredlovsk, 81 - 101.

Aricescu 1977 - A. Aricescu, *Armata în Dobrogea romană,* Bucureşti.

Arsen'eva 1988 - T.M. Arsen'eva, *Svetil'niki Tanaisa*, Moskva.

Arsen'eva, Kassab Tezgör, Naumenko, 1997 - T. Arsen'eva, D. Kassab Tezgör, S.Naumenko, *Un depotoir d'atelier d'amphores à pâte claire. Commerce entre Heraclée du Pont et Tanais à l'époque romaine*, Anatolia Antiqua 5, 187 - 198.

Bailey 1988 - Donald M. Bailey, *A Catalogue of the Lamps in the British Museum.* III*. Roman Provincial Lamps,* London.

Ballet 1995 - Pascale Ballet, *Relations céramiques entre l'Egypte et Chypre à l'époque greco-romaine et byzantine,* în *Hellenistic and Roman Pottery,* 11 - 25.

Ballet, Picon 1987 - Pascale Ballet, Maurice Picon, *Recherches préliminaires sur les origines de la céramique des Kellia (Egypte). Importation et production égyptiennes,* în *Cahiers de la céramique égyptienne*, I, Cairo, 17 - 48.

Baly 1962 - T.J. Colin Baly, *Pottery,* în *Excavations at Nessana,* I, London, 270 - 300.

Barnea 1966 - I. Barnea, *L'incendie de la cité de Dinogetia au VIe siècle,* Dacia, N.S. 10, 237 - 259.

Barnea 1977 - I. Barnea, *Les monuments paléochrétiens de Roumanie,* Pontificio Instituto di Arheologia Cristiana, Roma.

Barnea 1979 - I. Barnea, *Arta creştină în România,* I *(sec. III - VI*), Bucureşti.

Barnea 1984 - I. şi Al. Barnea, *Săpăturile de salvare de la Noviodunum,* Peuce 9, 97 - 105, 503 - 518.

Barnea, Ştefan 1974 - I. Barnea, Gh. Ştefan, *Le limes scythicus des origines à la fin de l'Antiquité*, în *Limes IX,* 17 - 23.

Bass, Doorninck 1982 - George F.Bass, Frederick H. von Doorninck, Jr, *Yassi Ada.* I. *A Seventh Century Byzantine Shipwreck,* Texas A & M University Press.

Baumann 1980 A - V.H. Baumann, *Raport asupra cercetărilor arheologice efectuate în "villa rustica" din marginea nordică a comunei Niculiţel (jud. Tulcea)*, Peuce 8, 367 - 414.

Baumann 1980 B - V.H. Baumann, *Observaţii topo-stratigrafice asupra locuirii de la Troesmis (casetele 1 - 40),* în Gavrilă Simion *et alii*, *Săpăturile de salvare de la Troesmis - 1977 - Raport preliminar,* Peuce 8, 159 - 196.

Baumann 1983 - V.H. Baumann, *Ferma romană din Dobrogea,* Tulcea.

www.cimec.ro

Baumann 1984 - V.H. Baumann, *Raport asupra cercetărilor arheologice efectuate în ferma romană de la Teliţa, punctul la "Pod" (jud. Tulcea), în anul 1980,* Peuce 9, 51 - 65, 457 - 472.

Baumann 1991 - V.H. Baumann, *Cercetări recente în bazilica paleocreştină din satul Niculiţel (jud. Tulcea),* Peuce 10, 1, 121 – 125 ; 2, 145 – 156.

Baumann 1995 - V.H. Baumann, *Aşezări rurale antice în zona Gurilor Dunării. Contribuţii arheologice la cunoaşterea habitatului rural (sec. I - sec. IV Ch.),* Biblioteca Istro-Pontica, seria Arheologie, I, Tulcea.

Baumann 1996 - V.H. Baumann, *La céramique utilitaire du IVe siècle fabriquée par l'officina romana de Valea Morilor (Teliţa, dép. de Tulcea),* RCRF Acta 33, 45 - 52.

Băluţă 1989 - Cloşca L. Băluţă, *Lămpile antice de la Muzeul de Istorie Sibiu*, Apulum 26, 237 - 262.

Băluţă 1994 - Cloşca L. Băluţă, *Lămpile antice din colecţia Severeanu. Muzeul de istorie şi artă al municipiului Bucureşti,* Apulum 31, 199 - 226.

Bernhard 1955 - Maria Ludwika Bernhard, *Lampki Starazytne,* Warszawa.

Bichir 1984 - Gh. Bichir, *Geto-dacii din Muntenia în epoca romană,* Bucureşti.

Bjelajac 1996 - Ljiljana Bjelajac, *Amfore gornjo mezijskog Podunavia,* Beograd.

Bonifay 1986 - Michel Bonifay, *Observations sur les amphores tardives à Marseille d'après les fouilles de la Bourse, (1980 - 1984),* RANarb 19, 269 - 305.

Bonifay, Villedieu 1989 - M. Bonifay, F. Villedieu, *Importation d'amphores orientales en Gaule (V^{e} - VIIe siècles),* în *Recherches céramique byzantine,* 21 - 36.

Böttger 1982 - Burkhard Böttger, *Die Gefäßkeramik aus dem Kastell Iatrus,* Iatrus - Krivina II, Berlin.

Böttger 1990 - Burkhard Böttger, *Zur Lebenmittelversorgung des Nidermösischen Kastelis Iatrus (4.- 6. Jh.),* în *Akten des 14. Internationalen Limeskongresses 1986 in Carnuntum,* RLiÖ 36/2, 925 - 930.

Böttger 1991 - Burkhard Böttger, *Die gefäßkeramischen Funde, 1975 - 1981, Iatrus - Krivina*, IV, Berlin.

Bourgeois, Mayet 1991 - A. Bourgeois, Fr. Mayet, *Fouilles de Belo. Les sigilés*, *Belo* VI, Madrid.

Bovon 1966 - Anne Bovon, *Lampes d'Argos, Études péloponnésiennes* V, Paris.

Bravar 1964 - 1966 - Grazia M. Bravar, *Lucerne paleocristiane dalla villa romana di Desenzano,* Sibrium 8, 113 - 120, + 10 pl.

Brătianu 1935 - G.I. Brătianu, *Recherches sur Vicina et Cetatea Albă,* Bucureşti.

Broneer 1977 - Oscar Broneer, *Terracotta Lamps,* Isthmia 3, Princeton, New Jersey.

Brukner 1981 - Olga Brukner, *Rimska keramika u Jugoslovenskom delu Provincije Donje Panonije,* Dissertationes et monographiae 24, Beograd.

Bruneau 1965 - Philippe Bruneau, *Les lampes, Delos,* XXVI, Paris.

Buchi 1975 - Ezio Buchi, *Lucerne del Museo di Aquileia,* I, *Lucerne romane con marchio di fabrica,* Aquileia.

Bucovală 1969 - M. Bucovală, *Tradiţii elenistice în materiale funerare de epocă romană timpurie la Tomis,* Pontice 2, 297 - 332.

Bucovală 1970 - M.Bucovală, *Descoperiri noi în zona suburbană a Tomisului,* Pontica 3, 189 - 200.

Bucovală 1993 - Mihai Bucovală, *Cavou din sec. IV d.Ch. descoperit în necropola de vest a Tomisului,* Pontica 26, 207 - 214.

Bucovală, Paşca 1988 - 1989 - M. Bucovală, C. Paşca, *Descoperiri recente în necropolele de epocă romană şi romano-bizantină la Tomis,* Pontica 21 - 22, 1988 - 1989, 123 - 161.

Bucovală, Paşca 1991 - M. Bucovală, C. Paşca, *Descoperiri recente în necropola romană de sud-vest a Tomisului,* Pontica 24, 185 - 236.

Bujor 1953 - Exp. Bujor, *Note epigrafice,* SCIV 4, 3 - 4, 779 - 783.

Bujor 1954 - Exp. Bujor, *Note epigrafice,* SCIV 5, 3 - 4, 590 - 601.

Bujor 1957 - Exp. Bujor, *Săpăturile de salvare de la Murighiol (r. Tulcea, reg. Constanţa),* Materiale 3, 247 - 254.

Bujor 1959 A - Exp. Bujor, *Şantierul arheologic Murighiol (r. Tulcea, reg. Constanţa),* Materiale 5, 373 - 378.

Bujor 1959 B - Exp. Bujor, *Şantierul arheologic Murighiol (r. Tulcea, reg. Constanţa),* Materiale 6, 325 - 330.

Bujor 1961 - Exp. Bujor, *Şantierul arheologic Murighiol (r. Tulcea, reg. Constanţa),* Materiale 7, 297 - 300.

Camilli 1997 - A. Camilli, *Note per una tipologia de balsamari romani a fondo piatto,* AEspA 70, 125 - 148.

Catling 1972 - H.W. Catling, *An Early Byzantine Pottery Factory at Dhiorios in Cyprus,* Levant 4, 1 - 82.

Cătăniciu, Barnea 1979 - Ioana Bogdan Cătăniciu, Alexandru Barnea, *Ceramica şi descoperiri mărunte,* în *Tropaeum Traiani,* I, *Cetatea,* 177 - 226.

Cerro, Vega, Hesnard 1977 - Luis Farinas del Cerro, Wenceslao Fernandez de la Vega, Antoinette Hesnard, *Contributions à l'établissement d'une typologie des amphores dites "Dressel II - IV",* în *MéthClass,* 179 - 206.

Chapman, Davies, Peacock 1984 - S.V. Chapman, S.M. Davies, D.P.S. Peacock, *The Lamps,* Carthage I, 2, 232 - 241.

Čičikova 1974 - Maria Čičikova, *Firmalampen du limes danubien en Bulgarie,* în *Limes IX*, 149 - 165, + 5 pl.

Coja 1977 - Maria Coja, *Cuptoare antice descoperite în raza cetăţii de pe Capul Dolojman,* Peuce 6, 163 - 179.

Condurachi 1954 - Em. Condurachi, *Ceramica romană târzie,* în *Histria. Monografie arheologică*, I, Bucureşti, 451 - 463.

Covacef 1993 - Z. Covacef, *Câteva observaţii pe marginea unor opaiţe descoperite în sectorul V al Capidavei,* Pontica 26, 245 - 251.

Covacef, Corbu 1991 - Zizi Covacef, Emilia Corbu, *Consideraţii asupra unei categorii de opaiţe descoperite în sectorul V al cetăţii Capidava,* Pontica 24, 287 - 297.

Crawford 1990 - J. Stephens Crawford, *The Byzantine Shops at Sardis, Archaeological Exploration of Sardis*, IX, Massachusetts & London.

Daševskaja 1991 - O.D. Daševskaja, *Pozdnje Skify v Krymu,* ArheologijaSSSR, 1 - 7.

Delgado 1975 - M. Delgado, *Fouilles de Conimbriga,* IV. *Les sigillées,* Paris.

Delgado 1988 - M. Delgado, *Contribuição para o estudo das cerâmicas romanas tardias do Médio Oriente encontradas em Portugal,* Cadernos de Arqueologia, série II, 5, Braga, 35 - 49.

Deneuve 1969 - Jean Deneuve, *Lampes de Carthage,* Paris.

Diaconescu 1995 - Alexandru Diaconescu, *Lămpi romane târzii şi paleobizantine din fosta provincie Dacia,* EphemNap 5, 255 - 299.

Diederichs 1980 - Catherine Diederichs, *Salamine de Chypre.* IX*. Céramiques hellénistiques, romaines et byzantines,* Paris.

Dončeva-Petkova, Toptanov 1982 - L. Dončeva-Petkova, D. Toptanov, *Rannovizantijska keramika ot s. Odărci, Tolbuhinski okrăg,* IzvestijaVarna 18 (33), 103 - 116, + 12 pl.

Doorninck 1989 - F.H. van Doorninck Jr., *The Cargo Amphoras on the 7th Century Yassi Ada and 11th Century Serçe Lilni shipwrecks: two examples of a reuse of Byzantine Amphoras as Transport Jars,* în *Céramique byzantine,* 247 - 257.

Dragomir 1984 – Ion T. Dragomir, *Vestigii milenare inedite din patrimoniul Muzeului Judeţean de Istorie, Galaţi. Colecţia dr. Alexandru Nestor-Măcellariu,* Peuce 9, 157 – 185, 565 – 584.

Dremsizova-Nelčinova 1988 - C. Dremsizova-Nelčinova, *Kăsnoantičen nekropol kraj grad Kărdžali,* ArheologijaSofia 1, 36 - 43.

Dressel 1899 - H. Dressel, în CIL, XV, 2, *Inscriptiones Urbis Romae Latinae Instrumentum domesticum,* Partis posterioris fasciculus, I, Berlin (pl. II - *Amphorarum formae*).

Egloff 1977 - Michel Egloff, *La poterie copte. Quatre siècles d'artisanat et d'édranger en Basse Egypte, Kellia* III, Genève.

Eiwanger 1981 - D. Eiwanger, *Demetrias* IV*, Keramik und Kleinfunde aus der Damokratia-Basilika in Demetrias,* I - II, Bonn.

Empereur, Hesnard 1987 - J.I. Empereur, A. Hesnard, *Les amphores hellénistique et romaines,* Annales litteraires de l'Université de Besançon, Paris.

Empereur, Picon 1986 - J.I. Empereur, M. Picon, *A la recherche des fours d'amphores,* BCH *Suppl.* 13, 103 - 126.

Empereur, Picon 1989 - J.I. Empereur, M. Picon, *Les régions de production d'amphores impériales en Méditerranée Orientale,* în *Amphores romaines et histoire économique; dix ans de recherches,* Collection de l'École Française de Rome, 114, Rome, 223 - 248.

Enuabli 1967 - Abdelmajid Enuabli, *Lampes chrétiennes de Tunisie (Musées du Bardo et de Carthage), Études d'Antiquités Africaines,* Édition du Centre National de la Recherche Scientifique, Paris.

Fernandez, Manera 1979 - Jorge H. Fernandez, Esperanza Manera, *Lucernas romanos del Museo Arqueologico de Ibiza,* Ibiza.

Fidanovski 1990 - Slobodan Fidanovski, *Roman Pottery of Ulpiana,* Center for Archaeological Research 10, Belgrade.

Fremersdorf 1958 - Von Fritz Fremersdorf, *Nordafrikanische Terra Sigillata aus Köln,* Kölner Jahrb 3, 11 - 19, + 4 pl.

Fulford 1984 A - M.G. Fulford, *The Red-Slipped Wares,* în *Carthage* I, 2, 48 - 115.

Fulford 1984 B - M.G. Fulford, *The Coarse (Kitchen and Domestic) and Painted Wares,* în *Carthage* I, 2, 155 - 231.

Gacuta, Sarnowski 1981 - W. Gacuta, T. Sarnowski, *Novae - Sektor Zachodni, 1979,* ArchWarszawa 32, 118 - 127.

Gaidukevici 1952 A - V.F. Gaidukevici, *Raskopki Tiritaki, v. 1935 - 1940 gg,* MIA 25, 15 - 134.

Gaidukevici 1952 B - V.F. Gaidukevici, *Raskopki Mirmekija, v. 1935 - 1938 gg,* MIA 25, 135 - 220.

Gajewska 1974 - H. Gajewska, *Topographie des fortifications en Dobroudja,* Wroclav-Warszawa.

Garbsch, Overbeck 1989 - J.Garbsch, B.Overbeck, *Spätantike zwischen Heidentum und Christentum (Einführung und Katalog),* München.

Garlan, Kassab Tezgör 1996 - Yvon Garlan, Dominique Kassab Tezgör, *Prospection d'ateliers d'amphores et de céramiques de Sinope,* Anatolia Antiqua 4, 325 - 334.

Goldman 1950 - R. Goldman, *Excavations at Gözlü Kule, Tarsus,* I: *The Hellenistic and Roman Periods,* Princeton N.J.

Gomolka 1966 - Gudrun Gomolka, *Katalog der Kleinfunde,* Klio 47, 291 - 353.

Gomolka 1968 - Gudrun Gomolka, *Die Kleinfunde von Limes Kastel Iatrus in Moesia Inferior,* Klio 50, 171 - 250.

Gomolka-Fuchs 1982 - Gudrun Gomolka-Fuchs, *Die Kleinfunde von 4. bis 6. Jh. aus Iatrus,* în *Iatrus - Krivina,* II, 149 - 205.

Gose 1976 - Erich Gose, *Gefässytypen der Römischen Keramik im Rheinland,* Köln.

Gostar 1961 - N. Gostar, *Inscripţiile de pe lucernele din Dacia romană,* ArhMold 1, 149 - 210.

Guarlandi Genito 1986 - Maria Cristina Guarlandi Genito, *Le lucerne antiche del Trentino,* Patrimonio storico e artistico de Trentino 11, Roma.

Gudea 1972 – Nicolae Gudea, *Ceramica,* în E. Chirilă, N. Gudea, V. Lucăcel, C. Pop, *Castrul roman de la Buciumi. Contribuţii la cercetarea limesului Daciei Porolissensis,* Cluj, 37 – 60.

Gudea 1977 - Nicolae Gudea, *Gornea. Aşezări din epoca romană şi romană târzie,* Banatica, Reşiţa.

Gudea 1989 – Nicolae Gudea, *Porolissum. Un complex arheologic daco-roman la marginea de nord a Imperiului Roman,* I, Zalău.

Harţuche, Anastasiu 1976 - N. Harţuche, F. Anastasiu, *Catalogul selectiv al colecţiei de arheologie a Muzeului Brăilei,* Brăila.

Hayes 1972 - J.W. Hayes, *Late Roman Pottery,* The Brithish School at Rome, London.

Hayes 1973 - J.W. Hayes, *Roman Pottery from the South Stoa at Corinth,* Hesperia 42, 417 - 470, pl. 77 - 96.

Hayes 1976 - J.W. Hayes, *Pottery Stratified Groups and Typology*, Carthage I, 47 - 108.

Hayes 1978 - J.W. Hayes, *Pottery Report 1976,* în *Carthage IV*, 23 - 75.

Hayes 1980 A - J.W. Hayes, *A Supplement to Late Roman Pottery,* London.

Hayes 1980 B - J.W. Hayes, *Ancient Lamps in the Royal Ontario Museum.* I*. Greek and Roman Clay Lamps. A. Catalogue,* Toronto.

Hayes 1992 - J.W. Hayes, *Excavantions at Saraçhane in Istanbul,* II*. The Pottery,* Princeton.

Hellström 1971 - Pontus Hellström, *Labraunda. Pottery of Classical and Later Date Terracotta Lamps and Glass,* Athens.

Henkemes 1964 - Berndmark Henkemes, *Römische Keramik aus Heidelberg,* Bonn.

Hilgers 1969 - Werner Hilgers, *Lateinische Gefässnamen Bezeichnungen. Funktion und Form römischer Gefäß nach den antiken Schriftquellen,* Düsseldorf.

Hübner 1997 - Gerhild Hübner, *Zur Küchen und Grabkeramik aus Patros,* RCRF Acta 35, Abingdon, 89 - 95.

Iconomu 1967 - C. Iconomu, *Opaiţe greco-romane,* Constanţa.

Iconomu 1970 - C. Iconomu, *Un depozit de lucerne la Constanţa,* Pontica 3, 237 - 254.

Iconomu 1976 - C. Iconomu, *Descoperiri de tipare de opaiţe la Tomis,* Pontica 9, 135 - 146.

Iconomu 1986 - Constantin Iconomu, *Un capitol al producţiei şi al schimbului în zona Dunării de Jos - lucernele (sec. I - VII e.n.),* Teză de doctorat, Bucureşti (lucrare în manuscris).

Iliescu 1974 - O. Iliescu, *Cu privire la tezaurul de dinari romani republicani din timpul republicii găsit la Murighiol (jud. Tulcea),* Pontica 7, 205 - 211.

Ionescu-Dobrogianu 1904 - M.D. Ionescu-Dobrogianu, *Dobrogea în pragul veacului XX,* Bucureşti, 1904.

Irimia 1968 - M. Irimia, *Cuptoarele romano-bizantine de ars ceramică de la Oltina (jud. Constanţa)*, Pontice 1, 379 - 408.

Irimia 1981 - M. Irimia, *Observaţii preliminare privind aşezarea antică de la Gura Canliei,* Pontica 14, 67 - 131.

Isler 1969 - Hans Peter Isler, *Heraion von Samos: eine frühbyzantinische Zisterne,* AthenMitt 84, 202 - 230, taf. 82 - 98.

Ivanyi 1935 - Dora Ivanyi, *Die Pannonischen Lampen. Eine Typologisch-Chronongische Ubersicht,* DissPann 2, 2.

Johnson 1981 - Barbara Johnson, *Pottery from Karanis, Excaavations of the University of Michigan,* Kelsey Museum of Archaeology, Studies 7, Ann Arbor.

Kabakčieva 1986 - Ghergana Kabakčieva, *Keramika ot vilata pri Ivajlovgrad, II - IV v.,* RazPr 15.

Kabakčieva 1997 - Ghergana Kabakčieva, *Keramikversorgung in den Militärstützpunkten an der unteren Donau im I Jh. n. Chr. und die Politik Roms,* RCRF Acta 35, Abingdon, 33 - 39.

Kadeev, Soročian 1989 - V.I. Kadeev, S.B. Soročian, *Economičeskie svjazi antičinyh gorodov Severnogo Pričernomor'ja, v I v. do n.e. - V v. n.e*. (na Materialah Hersonesa), Har'kov.

Kapitän 1972 - Gerhard Kapitän, *Le amfore del relitto romano di Capo Ognina (Siracusa),* în *AmphRom,* 243 - 252.

Karaiskaj 1980 - Gjerak Karaiskaj, *La Gadishte de Symize dans la Basse Antiquité et le Moyen Age,* Iliria 9 - 10, 1979 - 1980, 171 - 210.

Karivieri 1996 - Arja Karivieri, *The Athenian Lamp Industry in Late Antiquity,* Helsinki.

Kassab Tezgör 1996 - Dominique Kassab Tezgör, *Fouilles des ateliers d'amphores à Demirci près de Sinope en 1994 et 1995,* Anatolia Antiqua 4, 335 - 354.

Kassab Tezgör, Tatlican 1996 - Dominique Kassab Tezgör, Izmail Tatlican, *Sinop-Demirci Anfora Atölyelerinin 1995 Kazisi,* XVIII, Kazi Sonuçlari Toplantisi, II, Ankara, 24 - 31 mayis, 353 - 365.

Keay 1984 - S.J. Keay, *Late Roman Amphorae in the Western Mediterranean. A Typology and Economic Study: the Catalan Evidence,* part (i), BAR 196 (i).

Kelemen 1990 - M. Kelemen, *Roman Amphorae in Pannonia. III,* ActaArchHung 42, 1 - 4, 147 - 194.

Kenrick 1985 - P.M. Kenrick, *Excavations at Sidi Khrebish Bengazi (Berenice) III / I, The Fine Pottery*, *Supplements to Libya Antiqua*, V, Tripoli.

Kenyon 1957 - J.W. Crowfoot, G.M. Crowfoot, Kathleen M. Kenyon, *The Objects from Samaria,* London.

Kingsley, Raveh 1996 - S.A. Kingsley, K. Raveh, *The Ancient Harbour and Anchorage at Dor, Israel,* BAR 626, 42 - 54.

Knipovici 1952 - T.N. Knipovici, *Krasnolakovaja keramika pervyh vekov n.e. iz raskopok Bosporskoi ekspedicii 1935 - 1940 gg,* MIA 25, 289 - 326.

Knowles 1994 - Kathryn Knowles, *The Lamps, Carthage* II, 2, 23 - 41.

Krapivina 1993 - V.V. Krapivina, *Olbia. Material'naja kultura I - IV v.v.n.e.,* Kiev.

Kuhnen 1989 - Hans Peter Kuhnen, *Studien zur Chronologie und Siedlungsarchäologie des Karmel (Israel) zwischen Hellenismus und Spätantike,* Beiheftezum Tübinger Atlas des Vorderen Orients, Reihe B, 72, Wiesbaden, 3 - 93.

Kuzmanov 1985 - Gheorghi Kuzmanov, *Rannovizantijska Keramika ot Trakija i Dakija (IV - načialoto na VII v.),* RazPr 13.

Kuzmanov 1992 A - Gheorghi Kuzmanov, *Antike Lampen,* Sofia.

Kuzmanov 1992 B - Gheorghi Kuzmanov, *Die lokale Gefäßkeramik*, în *Sadovec,* 201 - 219, taf. 54 - 109.

Kuzmanov 1992 C - Gheorghi Kuzmanov, *Die Lampen*, în *Sadovec,* 223 - 233, Taf. 44 - 49.

Kuzmanov 1993 - Gheorghi Kuzmanov, *Rannovizantijska keramika ot Nikopolis ad Nestum,* ArheologijaSofia 4, 34 - 45.

Kuzmanov, Bačvarov 1986 - Gheorghi Kuzmanov, Ivan Bačvarov, *Kolekcijata ot antični lampi v Silistrenskija Muzei,* IzvestijaVarna 22 (37), 43 - 62, + 20 pl.

Kuzmanov, Salkin 1992 - Gheorghi Kuzmanov, Asen Salkin, *Antični amfori ot akvatorijata na Cernomorskoto Krajbrežie na Južna Dobrudža,* IzvestijaVarna 28/43, 27 - 61.

Lako 1984 - Kosta Lako, *Kështjella e Onhezmit,* Iliria 2, 153 - 205.

Lamboglia 1963 - N. Lamboglia, *Nuove osservazione sulla "terra sigillata chiara",* RivStLig 29,145 -211.

Leibundgut 1966 - Annalis Leibundgut, *Antike Lampen im Bernischen Historischen Museum,* Jahrbuch des Bernischen Historischen Museum in Bern, 1963 -1964, 408 - 460.

Lerat 1954 - L. Lerat, *Catalogue des Collections archéologiques de Besançon. I. Les lampes antiques,* Annales litteraires de l'Université de Besançon, 2e série, Paris.

Loeschcke 1912 - Siegfried Loeschcke, *Sigillata, Töpferein in Tschandarli,* AthenMitt 37, 344 - 407

Loeschcke 1919 - Siegfried Loeschcke, *Lampen aus Vindonissa. Ein Beitrag zur Geschichte von Vindonissa und des antiken Belenchtungswesens,* Zürich.

Lopez 1994 - Maria da Conceição Lopez, *A Sigillaata de Represas (Colecção F. Nunes Ribeiro). Tratamento informático,* Coimbra.

Lusuardi Siena 1977 - Silvio Lusuardi Siena, *Appunti su alcuni tipi di anfore lunensi,* în *MéthClass*, 207 - 230.

Mackensen 1980 - Michael Mackensen, *Spätantike nordafrikanische Lampenmodel und Lampen. Zur Herstellung der reliefverzierten Lampen Typ Pohl 1a / Hayes II.A.,* RCRF Acta supp. 5, Augst / Kaiseraugst.

Mackensen 1984 - Michael Mackensen, *Eine befestigte spätantike Anlange vor den Stadtmauern von Resafa, Resafa* I, Mainz am Rhein.

Mackensen 1987 - Michael Mackensen, *Mediterrane Sigillata, Lampen und Amphoren,* în Volker Bierbraure (coord), *Invillino - Ibligo in Friaul I. Die römische Siedlung und das spätantik-frühmittelalterliche Castrum,* 33, München, 229 - 265.

Mackensen 1992 - Michael Mackensen, *Amphoren und Spatheia von Golemanovo Kale,* în *Sadovec,* 239 - 254, Taf. 51 - 53.

Mackensen 1993 - Michael Mackensen, *Die spätantiken und Lampentöpfereien von El Mahrine (Nordtunesien). Studien zur nordafricanischen Feinkeramik des 4. bis 7. Jahrhunderts,* I - II, München.

Macrea, Gudea, Moţu 1993 - Mihail Macrea, Nicolae Gudea, Iancu Moţu, *Praetorium. Castrul şi aşezarea romană de la Mehadia,* BiblArh 51, Bucureşti

Madgearu 1996 - Alexandru Madgearu, *The Province of Scythia and the Avaro-Slavic Invasions (576 - 626),* Balkan Studies 37, 1, Thessalolniki, 35 - 61.

Maia 1978 - Maria Garcia Pereira Maia, *Contributos para as cartas de distribuição em Portugal da "Sigillata luzente." e da "Late Roman C. Ware",* în *Actas das III Journadas Arqueológicas, 1977,* I, Lisboa, 293 - 307.

Majcherek 1995 - Grzegorz Majcherek, *Gazan Amphorae: Typology Reconsidered,* în *Hellenistic and Roman Pottery,* 163 - 177.

Matei 1987 - Cristian Matei, *Cercetările arheologice în zona instalaţiei portuare antice de la Capidava,* CCDJ 3 - 4, 95 - 101, pl. LIX - LXVIII.

Mayet, Picon 1986 - *Une sigillèe phocèennee taardive ("Late Roman C ware") et sa diffusion en Occident,* Figlina 7, 129 -142

Menzel 1969 - Heinz Menzel*, Antike Lampen im Römisch-germanischen Zentralmuseum zu Mainz,* Mainz.

Minčev 1982 - Alexandăr Minčev, *Die einfuhrspätantiker Rotlack - Keramik in die westliche Schwarzmeerküste*, (rez. lb. germană), IzvestijaVarna 18 (33), 17 - 30, + 5 pl.

Minčev, Georgiev 1991 - Alexander Minčev, Petko Georgiev, *Marcianopolis - ein neues zentrum der Keramikproduktion im 2 - 6 Jahrhundert*, RCRF Acta 29/30, in Agro Ravracense, 223 - 245.

Mitsopoulos-Leon 1991 - Veronika Mitsopoulos-Leon*, Die Basilika am Staatsmarkt in Ephesos Kleinfunde. I: Keramik hellenistischer und römischer Zeit,* Forschungen in Ephesos IX, 2/2, Wien.

Moisil 1909 - Constantin Moisil, *Cetăţi romane la Dunărea de Jos,* BCMI 2, 83 - 92.

Munteanu, Papuc 1976 - Maria Munteanu, Gh. Papuc*, La céramique romaine tardive à décor éstampé découverte à Tomis,* Pontica 9, 147 - 154.

Muşeţeanu 1980 - Crişan Muşeţeanu, Vasile Culică, Dan Elefterescu*, Lampes à estampille de Durostorum*, Dacia, N.S. 24, 283 - 305*.*

Muşeţeanu 1992 - Crişan Muşeţeanu*, Ceramica romană de la Durostorum*, Bucureşti, 1992, Teză de doctorat (lucrare în manuscris).

Netzhammer 1907 - R. Netzhammer, *Auf dem Razelm. Tahrten durch welterlassene Gegende der Dobrogea,* Bucureşti, 1907.

Netzhammer 1909 - R. Netzhammer, *Aus Rumänien. Streifzüge durch das Land und seine Geschichte,* I, Einsiedeln.

Neuru 1987 - Lucinda L. Neuru*, Red Slipped Wares of South-Western Central Tunisia: New Evidence*, RCRF Acta 25/26, in Agro Ravracense, 175 - 188.

Nikolov, Kalčev 1986 - Dimităr Nikolov, Krasimir Kalčev*, Razkopki na obekt "Mladežki dom" v Stara Zagora prez 1982 g*, IzvestijaMuzJB 9, 39 - 66.

Novak 1980 - Vivianna Novak*, Vesellame fine da mensa dallo scavo della Basilica Civile*, Aquileia Nostra 51, 98 - 152.

Opaiţ 1980 A - Andrei Opaiţ*, Consideraţii preliminare asupra amforelor romane şi romano-bizantine din Dobrogea,* Peuce 8, 291 - 327.

Opaiţ 1980 B - Andrei Opaiţ, *Consideraţii preliminare asupra ceramicii romane timpurii de la Troesmis*, Peuce 8, 328 - 366.

Opaiţ 1980 C - Andrei Opaiţ, *O nouă fortificaţie romano-bizantină în nordul Dobrogei - Topraichioi (Raport preliminar),* Peuce 8, 415 - 436.

Opaiţ 1984 - A. Opaiţ, *Beobachtungen zur Entwicklung der zwei Amphoratypen,* Peuce 9, 311 – 327, 675 – 690.

Opaiţ 1985 - Andrei Opaiţ*, Einige Betrachtungen zur spätrömischen Keramik mit rotem Überzug*, Dacia, N.S. 29, 1 - 2, 153 - 163*.*

Opaiţ 1987 - Andrei Opaiţ, *Amfore romane de mare capacitate. Consideraţii tipologice,* SCIVA 38, 3, 245 - 259.

Opaiţ 1991 A - Andrei Opaiţ, *Ceramica din aşezarea şi cetatea de la Independenţa (Murighiol), secolele V î.e.n. - VII e.n.,* Peuce 10, 133 - 182 (vol. I), 165 - 216 (vol. II).

Opaiţ 1991 B - Andrei Opaiţ, *Ceramica, Opaiţele,* în Andrei Opaiţ, Mihail Zahariade, Gh. Poenaru-Bordea, Cristina Opaiţ, *Fortificaţia şi aşezarea romană târzie de la Babadag - Topraichioi,* Peuce 10, 211 - 260, 263 - 269 (vol. I), pl. 11 - 50, 58 - 65, 74 - 77 (vol. II).

Opaiţ 1991 C - Andrei Opaiţ, *O săpătură de salvare în oraşul antic Ibida*, SCIVA 42, 1 - 2, 21 - 56.

Opaiţ 1996 - Andrei Opaiţ, *Aspecte ale vieţii economice din provincia Scythia (secolele IV - VI p.Ch.). Producţia ceramicii locale şi de import,* Biblioteca Thracologica 16, Bucureşti.

Opaiţ C. 1991 - Cristina Opaiţ, *Descoperiri monetare în fortificaţia de la Independenţa, jud. Tulcea,* Peuce 10, 457 - 483.

Opriş 1997 - I.C. Opriş, *Notes sur la céramique romaine importée de la Scythie Mineure (I). Les grands plats africains à décoration chrétinne estampée de Capidava. Des nouveaux éléments iconographique,* Thraco-Dacica 18, 1 - 2, 207 - 218.

Oziol 1977 - Thérèse Oziol, *Salamine de Chypre.* VII. *Les lampes du Musée de Chypre,* Paris.

Oziol, Pouilloux 1969 - Thérèse Oziol, J. Pouilloux, *Salamine de Chypre.* I. *Les lampes (octobre 1964 - mai 1967),* Paris.

Paleani 1993 - Maria Teresa Paleani, *Le lucerne paleocristiane,* Roma.

Pallarés 1987 - Francisca Pallarés, *Alcune considerazioni sulle anfore del Battistero di Albenga,* RivStLig 53, 1 - 4, 269 - 306.

Panaitescu 1976 - A. Panaitescu, *Morminte din necropolele cetăţii Tropaeum Traiani,* Pontica 9, 207 - 211.

Panella, Fano 1977 - C. Panella, M. Fano, *Le anfore con anse bifide conservate a Pompei. Contributo ad una loro classificazione,* în *MéthClass*, 133 - 177.

Papadopulos 1991 - J.K. Papadopulos, *Roman Amphorae from the Excavations at Torone,* EphArh 128 (1989), 67 - 103.

Papuc 1973 - Gh. Papuc, *Ceramica romană târzie cu decor ştampilat descoperită la Edificiul roman cu mozaic de la Tomis,* Pontica 6, 153 - 192.

Papuc 1976 - Gh. Papuc, *Opaiţe de import la Tomis,* Pontica 9, 201 - 205.

Pârvan 1912 - V. Pârvan, *Ulmetum I. Descoperirile primei campanii de săpături din vara anului 1911,* AARMSI 2, 34, 497 - 607.

Pârvan 1915 - Vasile Pârvan, *Cetatea Ulmetum III. Descoperirile ultimei campanii de săpături din vara anului 1914,* AARMSI 2, 37, 1914 - 1915, 265 - 304.

Paz 1991 - J. A. Paz, *Cerámica de mesa romana de los siglos III al VI d.C. la provincia de Zaragoza,* Zaragoza.

Peacock 1982 - D.P.S. Peacock, *Pottery in the Roman World: an Ethnoarchaeological Approach,* London and New York.

Peacock 1984 - D.P.S. Peacock, *The Amphorae: Typology and Chronology,* Carthage I, 2, 117 - 139.

Peacock 1994 - D.P.S. Peacock, *The Amphorae: Typology, Fabric and Chronology,* Carthage II, 2, 42 - 52.

Peacock, Bejaoui, Ben Lazreg 1990 - D.P.S. Peacock, F. Bejaoui, N. Ben Lazreg, *Roman Pottery Production in Central Tunisia,* Journal of Roman Archaeology 3, Ann Arbor, 59 - 85.

Peacock, Williams 1986 - D.P.S. Peacock, D.F. Williams, *Amphorae and the Roman Economy. An Introductory Guide,* London.

Pejovič 1991 - Zorka Pejovič, *Die Spatrömischen Lampen aus Sirmium,* RadVM 33, 63 - 78.

Pergam 1978 - 1986 - *Atelierele ceramice de la Pergam. Campaniile 1978 - 1986.* (Material inedit păstrat în depozitul muzeului din Bergama, Turcia. Fotografii şi desene încredinţate spre studiu de Octavian Bounegru).

Perko 1992 - Verena Vidrih Perko, *Afriska sigilata v Emoni,* ArhVestnik 43, 93 - 104.

Perko 1995 - Verena Vidrih Perko, *Spätantike Keramische Neufunde aus Piran,* RCRF Acta 34, Székesfehérvar, 241 - 248.

Perko 1997 - Verena Vidrih Perko, *Some Late Roman Ceramic Finds from the Slovenian Karst region,* RCRF Acta 35, Abingdon, 249 - 258.

Perlzweig 1961 - Judith Perlzweig, *Lamps of the Roman Period, The Athenian Agora VII*, Princeton, New Jersey.

Petre 1987 - Aurelian Petre, *La romanité en Scythie Mineure (II - VII siècles de n.è.). Recherches archéologiques,* Association Internationale d'Études du Sud-Est Européen. Bulletin, 17 - 18, Bucarest, 5 - 171.

Plesničar-Gec 1972 - Ljudmila Plesničar-Gec, *Severo Emonsko grobišce,* Ljublijana.

Polonic 1898 - Pamfil Polonic, *Manuscrise,* Biblioteca Academiei Române, *mss.* I, Varia f. 215/38, manuscris datat 21 aprilie 1898.

Popescu 1965 - Emilian Popescu, *Ceramica romană târzie cu decor ştampilat descoperită la Histria,* SCIV 16, 4, 695 - 724.

Popescu 1994 - Emilian Popescu, *Christianitas Daco-Romana. Florilegium studiorum,* Bucureşti.

Popilian 1976 - Gheorghe Popilian, *Ceramica romană din Oltenia,* Craiova.

Popilian 1980 - Gheorghe Popilian, *Necropola daco-romană de la Locusteni,* Craiova.

Preda 1980 - Constantin Preda, *Callatis. Necropola romano-bizantină,* Bucureşti.

Prevoost 1976 - A. Prevoost, *Les lampes antiques en terre cuite. Introduction et essai de typologie générale avec les détailles concernant les lampes trouvées en Italie,* AntClass 45, 5 - 39 (1); 550 - 586 (2).

Protase, Gaiu, Marinescu 1997 - Dumitru Protase, Corneliu Gaiu, George Marinescu, *Castrul roman şi aşezarea civilă de la Ilişua,* Bistriţa.

Ramallo Asensio, Ruiz Valderas, Berrocal Caparros 1996 - Sebastian F. Ramallo Asensio, Elena Ruiz Valderas, Maria del Carmen Berrocal Caparros, *Contextos ceramicos de los siglos V - VII en Cartagena,* AEspA 69, 173 - 174, 135 - 190.

Rădulescu 1973 - A. Rădulescu, *Amfore cu inscripţii de la Edificiul roman cu mozaic din Tomis,* Pontica 6, 193 - 208.

Rădulescu 1976 – A. Rădulescu, *Amfore romane şi romano-bizantine din Scithia Minor,* Pontica 9, 99 – 114.

Rădulescu 1981 - A. Rădulescu, *Die lokale Herstellung der Beleuchtungsgegenstände - Lucernae,* Pontica 14, 181 - 209.

Riley 1979 - J.A. Riley, *The coarse pottery from Benghazi,* în Lloyd, J. A. (ed.) *Excavations at Sidi Krebish Bengazi (Berenice),* II, Tripoli, 91 - 467.

Robinson 1959 - Henry S. Robinson, *Pottery of the Roman Period. Chronology, The Athenian Agora,* V, Princeton.

Rodziewich 1976 - Mieczyslaw Rodziewich, *La céramique romaine tardive d'Alexandrie, Alexandrie,* I, Varsovie.

Roth-Rubi 1979 - Katrin Roth-Rubi, *Untersuchungen an den Krügen von Avenches,* RCRF Acta supp. 3, Augst / Kaiseraugst.

Rubright 1973 - James C. Rubright, *Lamps from Sirmium in the Museum of Sremska Mitrovica,* în *Sirmium*, III, Beograd, 45 - 77, + 45 pl.

Sandu 1981 - Vasilica Sandu, *Opaiţe dintr-o colecţie particulară bucureşteană,* CAB, 164 - 174.

Schneider 1994 - Grewulf Schneider, *La situazione delle richerche archeometriche sulla sigillata orientale e sulle ceramiche fini di epoca tardo antica, Ceramica romana e Archeometria: 10 stato degli studi,* Firenze.

Sciallano, Sibella 1991 - Martine Sciallano, Patricia Sibella, *Amphores. Comment les identifier ?,* Aix-en-Provence.

Scorpan 1973 - C. Scorpan, *Tipi sconosciuti di lumini a olio romani e il problema di certe transmissioni nel primo feudalismo,* Pontica 6, 209 - 228.

Scorpan 1976 - C. Scorpan, *Origini şi linii evolutive în ceramica romano-bizantină (sec. IV - VII) din ariile mediteraneană şi pontică,* Pontica 9, 155 - 185.

Scorpan 1977 - C. Scorpan, *Contribution à la connaissance de certains types céramiques romano-byzantins (IVe - VIIe siècles) dans l'espace istro-pontique,* Dacia, N.S. 21, 269 - 297.

Scorpan 1978 - C. Scorpan, *Descoperiri arheologice diverse la Sacidava,* Pontica 11, 155 - 180.

Slane 1994 - Kathleen Warner Slane, *Tetrarhic Recovery in Corinth. Pottery Lamps and Other Finds from the Peribolos of Apollo,* Hesperia 63, 2, 127 - 168, + 5 pl.

Solomonson 1968 - J.W. Solomonson, *Etude sur la céramique romaine d'Afrique; sigillée claire et céramique commune de Heuchir el Ouiba (Raqqada), en Tunisie centrale,* BABesch 43, 80 - 154.

Stawoska-Jundzilł 1995 - Bozena Stawoska-Jundzilł, *Symbolism of the Cross on Clay Oil-Lamps from Novae,* în *Novae. Studies and Materials*, I, Poznan, 47 - 60.

Steckner 1989 - C. Steckner, *Les amphores LR1 et LR2 en relation avec le pressoir du complexe ecclésiastique des thermes de Samos,* în *Céramique byzantine,* 57 - 67.

Šubic 1976 - Zorka Šubic, *Römische Lampen in Slowenien,* RCRF Acta 16, Emonae, 82 - 85, + 14 pl.

Suceveanu 1977 - Alexandru Suceveanu, *Viaţa economică în Dobrogea romană, secolele I - III e.n.,* Bucureşti.

Suceveanu 1982 A - Alexandru Suceveanu, *Les thermes romains, Histria VI*, Bucarest, Paris.

Suceveanu 1982 B - Alexandru Suceveanu, *Contribuţii la studiul ceramicii romano-bizantine de la Histria,* SCIVA 33, 1, 79 - 107.

Suceveanu 1988 - Alexandru Suceveanu, *Aşezarea getică şi cetatea romană de la Independenţa (jud. Tulcea)*, RI 41, 6, 597 - 608.

Suceveanu 1996 – Al. Suceveanu, *La céramique romaine à Histria (Ier - IIIe s.),* RCRF Acta 33, Abingdon, 23 – 32.

Suceveanu, Angelescu 1988 - Al. Suceveanu, M.V. Angelescu, *Nouvelles découvertes dans l'établissment gétique d'Indepenţa (dép. de Tulcea),* Dacia, N.S. 32, 1 - 2, 145 - 150.

Suceveanu, Barnea 1991 - Alexandru Suceveanu, Alexandru Barnea, *La Dobroudja romaine,* Bucarest.

Suceveanu, Zahariade 1986 A - Al. Suceveanu, M. Zahariade, *Un nouveau vicus sur le territoire de la Dobroudja romaine,* Dacia, N.S. 30, 1 - 2, 109 - 120;

Suceveanu, Zahariade 1986 B - Al. Suceveanu, M. Zahariade, *Tezaurul de inscripţii de la Independenţa,* Documente recent descoperite şi informaţii arheologice, Bucureşti, 45 - 54.

Suceveanu, Zahariade 1987 - Al. Suceveanu, M. Zahariade, *Du nom antique de la cité romaine tardive d'Indepenţa (dép. Tulcea),* Dacia, N.S. 31, 1 - 2, 87 - 96.

Sultov 1985 - Bogdan Sultov, *Ceramic Production in the Territory of Nicopolis-ad-Istrum (2nd - 4th Century),* Sofia.

Sultova 1991 - Sonija Sultova, *Glineni lampi tip "Butovo",* IzvestijaTyrnovo 6, 116 - 128, + 5 pl.

Szentléleky 1969 - Tihamér Szentléleky, *Ancient Lamps,* Budapest.

Ştefan 1984 - Al.S. Ştefan, *Cetatea romană târzie de la Murighiol. Studiu aerofotografic,* Peuce 9, 297 - 310.

Tavares Dias 1993 - 1994 - Lino A. Tavares Dias, *Necrópoles no territorium de Tongobriga,* Conimbriga 32 - 33, 107 - 136.

Tchernia, Zevi 1972 - André Tchernia, Fausto Zevi, *Amphores vinaires de Campanie et de Tarraconaise à Ostie,* în *AmphRom,* 35 - 67.

Tocilescu 1898 - Grigore Tocilescu, *Manuscrise,* Biblioteca Academiei Române, *mss*. 5132, f. 95

Topoleanu 1984 - Florin Topoleanu, *Noi descoperiri arheologice la Isaccea, I,* Peuce 9, 187 - 205, 585 - 596.

Topoleanu 1996 A - Florin Topoleanu, *Halmyris - un nouveau centre de production de lampes dans le nord de la Dobroudja (IIe - VIIe s. ap. J.-C.),* RCRF Acta 33, Abington, 91 - 94.

Topoleanu 1996 B - Florin Topoleanu, *Ceramica romană târzie cu decor ştampilat descoperită la Halmyris,* Peuce 12, Tulcea, 143 - 168.

Topoleanu 2000 A - Florin Topoleanu**,** *Roman and Roman-Byzantine Pottery from Halmyris. North-Africa Importations and Local Imitations,* în *Istro-Pontica. Muzeul tulcean la a 50-a aniversare,* Tulcea, 257 - 294.

Topoleanu 2000 B - Florin Topoleanu, *Ceramica romană târzie de la Halmyris. Vasa escaria : Formele Hayes 3 şi Hayes 10,* Pontica 32, (sub tipar).

Tortorella 1983 - Stefano Tortorella, *La sigillata africana a Cartagine fra il 400 d.C e la conquista vandala: i ati della scavo della missione archeologica italiana,* în Colloque Carthage, 125 - 139.

Tortorella 1988 - Stefano Tortorella, *La ceramica africana: un riesame della problematica,* în *Céramique hellénistique et romaines,* II, Paris, 279 - 327.

Tudor 1978 - D. Tudor, *Oltenia romană[4],* Bucureşti.

Uscătescu Barrón 1992 - Alexandra Uscătescu Barrón, *Cerámica importada en Gerasa (Ýaras, Jordania): el lote de las excavaciones del Macellum,* Caesaraugusta 69, 115 - 182.

Vâlceanu, Barnea 1975 - D. Vâlceanu, Al. Barnea, *Ceramica lucrată cu mâna din aşezarea romano-bizantină de la Piatra Frecăţei (sec. al VI-lea e.n.),* SCIVA 26, 2, 209 - 218.

Vasilčin 1984 - Ivan Vasilčin, *Spätantike Tonlampes und eine Tonlampenform aus Kaliakra,* IzvestijaVarna 20 (35), 23 - 28, + 3 pl.

Vegas 1973 - Mercedes Vegas, *Céramica comun romana del Méditeraneo Occidental,* Instituto de Arqueologia y Prehisoria, Universidad de Barcelona.

Vikič-Belančič 1971 - Branka Vikič-Belančič, *Antičke svjetiljke u Arheološkum Muzeju u Zagrebu,* VjesnikZagreb, serija 3, 5, 97 - 182, + 28 pl.

Vulpe 1938 - Radu Vulpe, *Histoire ancienne de la Dobroudja,* Bucureşti.

Vulpe, Barnea 1968 - R. Vulpe, I. Barnea, *Din istoria Dobrogei.* II. *Romanii la Dunărea de Jos,* Bucureşti.

Waagé 1948 - Frederick O. Waagé, *Hellenistic and Roman Tableware of North Syria,* în *Antioch-on-the-Orantes* IV, 1*, Ceramics and Islamic Coins,* Princeton, 1 - 60, pl. I - XI.

Walters 1914 - H.B. Walters, *Catalogue of the Greek and Roman Lamps in the British Museum,* London.

Weiss 1911 - J. Weiss, *Die Dobrudscha im Altertum,* Sarajevo.

Welkov 1935 - Ivan Welkov, *Eine Gotenfestung bei Sadowetz (Nordbulgarien),* Germania 19, 2, 149 - 158.

Whitehouse 1982 - David Whitehouse *et alii*, *The Schola Praeconum,* I. *The Coins, Pottery, Lamps and Fauna,* PBSR 50.

Whitehouse 1985 - David Whitehouse *et alii*, *The Schola Praeconum,* II*,* PBSR 53.

Williams 1977 - Caroline Williams, *A Byzantine Well. Deposit from Anemurium (Rough Cilicia),* AnatSt 27, 175 - 190.

Williams 1981 - Hector Williams, *The Lamps, Kenchreai Eastern part of Corinth*, V, Leiden.

Williams, Zervos 1982 - Charles K. Williams II, Orestes H. Zervos, *Corinth, 1981: East of the Theater,* Hesperia 51, 2, 115 - 144, + 10 pl.

Williams, Zervos 1983 - Charles K. Williams II, Orestes H. Zervos, *Corinth, 1982: East of the Theater,* Hesperia 52, 1, 1 - 32, + 12 pl.

Yakobson 1951 - A.L. Yakobson, *Srenedvekovie Amfori Severnogo Pričernomor'ja,* SA 15, 325 - 344.

Zahariade 1986 - M. Zahariade, *Vexillation in Northern Dobrudja,* Dacia, N.S. 30, 1 - 2, 173 - 176.

Zahariade 1990 - M. Zahariade, *New Epigraphical Finds in the Roman Fort of Independenţa, Tulcea County,* Dacia N.S., 34, 259 - 266.

Zahariade 1994 - M. Zahariade, *Inscripţia de fundaţie din timpul primei tetrarhii de la Halmyris (Murighiol, jud. Tulcea),* Pontica 27, 173 - 186.

Zahariade 1997 - M. Zahariade, *The Halmyris Tetrarhic Inscription,* Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik 119, 228 - 236.

Zahariade *et alli.* 1987 - M. Zahariade, Al. Suceveanu, A. Opaiţ, C. Opaiţ, F. Topoleanu, *The Early and Late Roman Fortification at Independenţa, Tulcea County,* Dacia, N.S. 31, 1 - 2, 97 - 106.

Zahn 1904 - Th. Wiegand, H. Schrader, R. Zahn, *Priene,* Berlin.

Zeest 1960 - I.B. Zeest, *Keramičeskaja Tara Bospora,* MIA 83.

Zevi 1969 - F. Zevi, *Due tipi d'anfora africani,* în Zevi, F. Tchernia, A., *Amphoras de Byzancène au bas-empire,* Antiquités africaines, 3, 171 - 195.

Zubar' 1993 - V.M. Zubar', *Hersones Tavričeskij v antičnuju epohu,* Kiev.

A. INTRODUCERE

Cetatea Halmyris, aflată în apropierea comunei Murighiol, judeţul Tulcea, este prima aşezare de pe Dunărea dobrogeană căreia i se cunoaşte stratigrafia de la stâncă la vegetalul actual; nu mai puţin de 15 niveluri de locuire, perfect identificate arheologic şi cronologic documentează astfel o locuire neîntreruptă de la o modestă aşezare indigenă la castrul roman timpuriu şi apoi la cetatea romano-bizantină.

Atenta cercetare stratigrafică de la Halmyris şi-a demonstrat din plin eficienţa în alcătuirea catalogului ceramic, permiţând confirmarea sau nuanţarea datărilor şi gruparea coerentă a unor serii tipologice. Mai ales materialul ceramic târziu, confirmă şi completează rezultatele săpăturilor din alte situri dobrogene în care cercetării stratigrafice i s-a dat o atenţie deosebită. Amintesc în acest sens doar de Histria[1], Tropaeum Traiani[2] şi Iatrus[3].

Săpăturile arheologice sistematice de la Halmyris au început în anul 1981, colectivul iniţial fiind format din cercetătorii Alexandru Suceveanu de la Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan" Bucureşti, Mihail Zahariade pe atunci la Centrul de Studii şi Cercetări de Istorie şi Teorie Militară din Bucureşti şi Cristina Opaiţ, Andrei Opaiţ şi Florin Topoleanu de la Muzeul Deltei Dunării, în prezent Institutul de Cercetări Eco-Muzeale Tulcea. Un protocol de săpătură stipula cu precizie îndatoririle fiecăruia dintre noi, prefigurând în acest fel sumarul viitoarei monografii al cărei prim volum va fi în curând finalizat.

Până în prezent, au apărut cinci materiale despre ceramica romană şi romano-bizantină de la Halmyris. Prima contribuţie îi aparţine lui Andrei Opaiţ, care în 1991 a publicat ceramica recoltată în campaniile 1981 - 1987[4]. Catalogul său cuprinde 302 vase întregi sau fragmentare, descrise sumar şi parţial ilustrate. Beneficiind şi de ceramica descoperită în cele două secţiuni magistrale (S I şi S II), practicate în primele campanii - singurele care au cercetat, fie chiar şi incomplet, nivelurile timpurii - articolul oferă un tablou general, corect în acel moment, al principalelor categorii de vase, mai puţin opaiţele.

Acelaşi autor îşi publică în 1996 teza de doctorat, având ca subiect ceramica romană târzie din Dobrogea[5]. În lucrare sunt folosite şi descoperirile de la Halmyris, simplificând însă acum unele tipologii sau renunţând chiar la unele forme.

Tot în anul 1996, autorul acestor rânduri semnalează pentru prima dată cuptorul de producere a opaiţelor din □ H 20, incluzând astfel cetatea Halmyris printre puţinele centre producătoare de ceramică atestate în Dobrogea[6]

În acelaşi an, în *Peuce*, revista muzeului tulcean de arheologie, a apărut un studiu dedicat ceramicii romane târzii cu decor ştampilat[7]. Sub aceeaşi semnătură în anul 2000 a fost publicată

---

1 Suceveanu 1982 A; Suceveanu 1982 B.
2 Cătăniciu, Barnea 1979.
3 Bötger 1982; Bötger 1990; Bötger 1991.
4 Opaiţ 1991 A.
5 Opaiţ 1996.
6 Topoleanu 1996 A
7 Topoleanu 1996 B.

www.cimec.ro

ceramica africană şi imitaţiile locale descoperite la Halmyris[8], sub tipar aflându-se la data redactării acestor rânduri şi un studiu referitor la Formele Hayes 3 şi Hayes 10 ale veselei pentru servitul mâncării[9].,

Revenindu-mi aşadar responsabilitatea prelucrării ceramicii de la Halmyris, am avut la dispoziţie două loturi distincte: cel descoperit în campaniile 1981 - 1987, publicat de A. Opaiţ şi cel rezultat din descoperirile ulterioare, până în anul 1998. După o verificare strictă a primului lot, am reţinut pentru întocmirea prezentului catalog doar formele întregi, cele rare, dar mai ales materialul păstrat în depozitele ICEM Tulcea, în condiţiile în care o mare parte s-a rătăcit. Am constatat, de asemenea, că unele categorii ceramice au fost parţial (capacele) sau total ignorate (opaiţele), iar pentru altele, după părerea mea, încadrările tipologice sunt discutabile sau exagerat de personal interpretate. De asemenea, am renunţat la fragmentele ceramice prea mici, încadrarea lor tipologică fiind riscantă în condiţiile în care elementele păstrate sunt comune mai multor forme.

Aceste criterii generale m-au condus şi la considerarea şi evaluarea ceramicii descoperite în campaniile 1988 - 1998, lot deosebit de important atât prin marea cantitate a ma-terialului, dar şi prin varietatea lui, cu forme neatestate sau doar semnalate în primele campanii.

Întocmirea unui catalog al ceramicii dintr-un sit ridică, înainte de toate, probleme metodologice. Am avut astfel de ales între criteriul cronologic, stilistic şi cel tipologic.

Pentru criteriul cronologic, de referinţă rămâne monografia ceramicii romane de la Athena, datorată lui H. S. Robinson[10]. Beneficiind de câteva complexe închise, savantul american a oferit cercetătorilor o bază indispensabilă studierii ceramicii romane. Printre complexele arheologice de la Halmyris care ar putea fi avute în vedere la alcătuirea unei lucrări după criteriul cronologic, ar putea fi edificiul central *(principia),* instalaţia termală din sectorul de nord şi chiar cele două porţi, de nord şi de vest. Faptul că aceste complexe nu au fost încă cercetate complet şi publicate separat, iar necropola cetăţii încă nu a fost identificată, elimină posibilitatea utilizării acestui criteriu pentru publicarea ceramicii de la Halmyris. Acest lucru nu exclude, după cum vom vedea, indicarea datărilor pentru fiecare tip ceramic din catalogul nostru, ţinând cont atât de contextul stratigrafic al descoperirilor, cât şi de analogii. De asemenea, tabelele şi graficele vor ilustra periodizarea tipurilor pe niveluri de locuire şi pe centre ceramice.

Pentru criteriul stilistic, opera capitală în materie de ceramică romană din zona orientală a Imperiului Roman - din care făcea parte Dobrogea şi, deci, cetatea Halmyris - rămâne cea a lui F. O. Waagé despre ceramica din Antiochia pe Orontes[11], chiar dacă clasificările stabilite pentru ceramica romană de lux, în special cea timpurie, au fost îmbunătăţite, dacă nu chiar depăşite de contribuţiile ulterioare ale cercetătoarei engleze K.M. Kenyon[12] şi ale lui J.W. Hayes[13].

La Halmyris, descoperirile timpurii reprezintă doar 3,13 % din totalul ceramicii studiate (66 de piese), iar distincţia dintre piesele originale şi imitaţiile locale este greu de realizat în condiţiile lipsei analizelor de pastă. Astfel că, în condiţiile în care criteriile de atribuire sunt încă destul de fragile, alcătuirea unui catalog stilistic este prematură.

În stadiul actual al cercetărilor, cel mai apropiat criteriu pentru întocmirea catalogului ceramicii romane şi romano-bizantine de la Halmyris mi s-a părut că este cel tipologic, criteriu ales pentru că are în vedere studierea materialului dintr-un singur sit. Investigaţiile arheologice

8 Topoleanu 2000 A.
9 Topoleanu 2000 B.
10 Robinson 1959.
11 Waagé 1948.
12 Kenyon 1957.
13 Hayes 1972.

www.cimec.ro

de la Halmyris, departe de a fi încheiate, reprezintă doar o etapă în evoluţia cercetărilor. În această idee, catalogul tipologic va putea fi completat cu piesele nou descoperite. Alcătuirea tipologică a catalogului este în realitate declarativ formală pentru că în cuprinsul acestuia ţin cont, în mod inevitabil, şi de celelalte două criterii: cronologic - propunând datări şi stilistic - alcătuind clasificări şi atribuind formele ceramice zonelor şi chiar centrelor producătoare.

Dintre studiile "clasice" întocmite după acest criteriu amintim doar pe cele privind ceramica din Mediterana Occidentală[14], iar din România ceramica din Oltenia[15].

Cea mai importantă dintre dificultăţile întâmpinate în studierea ceramicii romane în general, deci şi a celei de la Halmyris, este lipsa unor serioase analize fizico-chimice de pastă. Numai astfel se pot distinge produsele de import de cele ale atelierelor locale. Un exemplu concludent în acest sens este depozitul de opaiţe fabricate la Halmyris, cu multe piese de o calitate deosebită ca pastă şi execuţie, astfel încât, găsite în alt context stratigrafic, ar fi fost în mod firesc considerate drept produse de import[16].

O altă dificultate pentru studierea materialului ceramic de la Halmyris constă în sărăcia lucrărilor de specialitate, atât din Dobrogea cât şi din regiunile învecinate, situaţie datorată întârzierii în publicarea descoperirilor, precum şi lipsei unor cercetări ample în aşezări, necropole şi centre de producţie.

Lipseşte, de asemenea, o metodologie unanim acceptată de specialişti, chiar şi în descrierea pieselor, evidenţiată de la identificarea culorii pastei până la forma şi funcţionalitatea vaselor. Pornind de aici, au fost create artificial tipuri noi, pornind de multe ori de la detalii morfologice nesemnificative. Acest lucru se întâmplă frecvent în cazul loturilor ceramice reduse numeric sau a lipsei de experienţă şi de informaţie a unor cercetători dornici de o afirmare rapidă.

În alcătuirea catalogului ceramicii romane de la Halmyris am încercat să folosesc cele mai convingătoare mijloace pentru a caracteriza, a încadra cronologic şi tipologic şi pentru a ilustra fiecare piesă, cu intenţia declarată de a contribui la întocmirea unei tipologii ceramice unice pentru Dobrogea. În acest sens, cetatea Halmyris, vom vedea, deţine un loc privilegiat datorită descoperirii aici atât a unor forme "clasice" dar şi a unora rare în spaţiul vest-pontic (şi nu numai). De aceea, acolo unde a fost posibil, mai ales în cazul ceramicii de bucătărie şi a opaiţelor, formele vaselor sunt identificate după cataloagele româneşti. Bibliografia bogată pe care am avut şansa să o parcurg mi-a oferit posibilitatea de a întâlni modalităţi diverse de alcătuire a cataloagelor ceramice (din păcate unele foarte greu de manevrat), astfel că prin tabelele cu descoperirile pe niveluri şi cele generale, grafice, menţionarea datărilor din analogii, concordanţa numărului de catalog cu cel al reprezentării grafice, am încercat să facilitez înţelegerea şi urmărirea textului.

În cadrul fiecărei categorii ceramice am distins, nu fără dificultăţi, centrele producătoare, dacă nu întotdeauna pe ateliere, cel puţin pe zone geografice, unitare ca fenomen economic, cultural şi artistic.

Astfel, prin "ceramică orientală" am înţeles acele vase produse în atelierele din Peninsula Balcanică până la Strâmtori, coastele Asiei Mici şi insulele greceşti. În lucrările de specialitate privind ceramica de aici s-au impus termeni care încercau să individualizeze atelierele sau zonele studiate: *Regional Middle Roman Pottery* şi *Late Roman Red Wares* (F.O. Waagé), *Eastern Sigillata A, B, C* (K.M. Kenyon), *Late Roman C Pottery* (J.W. Hayes) sau *ceramică phoceeană, egeeană, microasiatică* etc.

[14] Vegas 1973.
[15] Popilan 1976.
[16] Topoleanu 1996 A.

www.cimec.ro

Datorită cantităţii mari de ceramică avută la dispoziţie pentru studiu, am putut face disticţia între ceramica occidentală şi cea nord-africană considerând drept "ceramică occidentală" produsele atelierelor din Spania, Italia şi Pannonia. "Ceramica nord-africană" este semnificativ reprezentată la Halmyris, încadrările cronologice şi tipologice ale pieselor noastre beneficiind de o literatură bogată.

Şi pentru ceramica produsă în bazinul pontic distincţia s-a făcut ţinând cont de analogii, dar şi de recente analize de pastă. Astfel, G. Schneider arată că ceea ce se considera până acum, tipologic vorbind, drept *sigillata* pontică este produsă, în cea mai mare parte, în bazinul egeean[17].

În aceste condiţii, ţinând cont şi de sărăcia atestărilor arheologice pentru atelierele din nordul Mării Negre, am folosit termenul de "ceramică pontică" doar în cazul amforelor, cu analogii şi circulaţie restrânsă doar aici.

Pentru spaţiul cuprins între gurile Dunării şi Strâmtori, am considerat că termenul de "ceramică provincială vest-pontică" reflectă mai exact o realitate economică bine demonstrată de analogii. Mai mult decât atât, formele ceramice extrem de diverse ca textură a pastei, modelare, finisare şi ardere sunt elemente care presupun producerea lor în acest spaţiu, desigur cu unele particularităţi locale, dar neesenţiale. Analogiile din alte provincii, balcanice, orientale şi chiar nord-africane, demonstrează tendinţa de standardizare, mai ales a formelor romano-bizantine.

Nu în cele din urmă, pentru desemnarea cetăţii Halmyris ca centru producător de ceramică pledează depozitul de opaiţe descoperit lângă urmele cuptorului din □ H 20, defectele comune ale opaiţelor de tip II şi pasta identică, ca şi forma, neatestată în altă parte, a capacelor veselei de bucătărie şi a oalelor de tip V.

În catalogul ceramicii romane de la Halmyris, descrierea pieselor a avut în vedere şi starea lor de conservare. Ţinând cont evident de încadrarea cronologică şi de frecvenţa descoperirilor, au fost descrise şi ilustrate mai întâi piesele întregi sau întregibile.

Este locul aici să-mi exprim recunoştinţa şi să mulţumesc tuturor celor care au fost alături de mine, celor cărora le datorez, în mare parte, apariţia acestei cărţi.

Încep, nu întâmplător cu profesorul şi prietenul meu dr. Alexandru Suceveanu, coordonatorul tezei mele de doctorat, fără ale cărui încurajări poate că nu îndrăzneam să abordez această tematică. Pentru sprijinul acordat procurării literaturii de specialitate - unele titluri unice în România - mulţumesc domnilor Octavian Bounegru, Crişan Muşeţeanu, Constantin Iconomu şi Ioan Opriş. Un preţios şi hotărâtor ajutor „tehnic" am primit din partea tinerilor mei colegi, Mihaela Iacob, pentru care profesiunea de cercetător este „religie", iar citirea unui text o face cu „cap limpede", Dorel Paraschiv şi Iulian Vizauer. Desenele se datorează talentului colegei mele Camelia Geanbai, fotografiile Georgetei Grigoriu şi lui Mihale Matarangă, iar restaurarea materialului studiat Marianei Omeniuc şi Ioanei Popiţiu. Sunt impresionat de dăruirea cu care „semnează" fiecare semn tipărit colega mea Camelia Kaim, care alături de Corneliu Dan au asigurat tehnoredactarea volumului.

În sfârşit, dar nu în ultimul rând, apariţia acestei cărţi se datorează lui Mircea Angelescu, şeful Serviciului Arheologie din cadrul Ministerului Culturii şi Corinei Borş de la CIMEC.

Dacă la toate acestea mai adaug profesionalismul şi seriozitatea cu care editura şi tipografia TIPORED din Bucureşti prin domnii Cristian Filip şi Gheorghe Coman au fost alături de mine, aproape că am spus totul. Tuturor, cu sinceritate şi prietenie, le mulţumesc.

În toată perioada elaborării acestei lucrări, alături de mine a fost, cu răbdare şi dragoste familia mea.

[17] Schneider 1994, p. 63.

B. CETATEA HALMYRIS. DATE GENERALE

Cadru geografic

Cetatea se găseşte în nord-estul judeţului Tulcea, la 2,5 km est de comuna Murighiol, pe un promontoriu situat între fostele bălţi Cruhli Mare şi Cruhli Mic, acum secate, care reprezentau traseul vechi al Dunării (Braţul Sf. Gheorghe), în prezent fluviul curgând la aproximativ 1 km mai la nord (Fig. 1). Forma cetăţii este triunghiulară, cu o înălţime de 5 - 8 m faţă de terenul înconjurător. Înainte de începerea săpăturilor se distingeau turnurile de apărare ale incintei şi traseul a cel puţin două valuri şi două şanţuri de apărare spre sud şi vest.

Istoricul cercetărilor

Forma terenului a atras atenţia inginerului P. Polonic care, în 1898, după o sumară descriere a ruinelor, a propus amplasarea la Murighiol a localităţii antice *Ad Stoma*[18]. După ce, în acelaşi an, informaţia avea să fie preluată de Gr. Tocilescu, într-o comunicare rămasă însă inedită[19], prima semnalare tipărită a ruinelor de aici îi aparţine colonelului M.D. Ionescu-Dobrogianu, ale cărui observaţii, sensibil diferite de cele ale lui Polonic, se bazează evident pe date culese personal[20].

În anii 1907 şi 1909, arhiepiscopul R. Netzhammer menţionează cetatea folosindu-se exclusiv de manuscrisul lui P. Polonic, de la care a preluat inclusiv propunerea de localizare[21].

O deosebită contribuţie la cunoaşterea ruinelor de la Murighiol a avut-o numismatul Constantin Moisil, cel care a publicat primele materiale arheologice şi epigrafice descoperite întâmplător aici, fiind însă şi primul care, printr-o remarcabilă intuiţie, dar şi profundă cunoaştere a izvoarelor antice, postulează identitatea *Salmorus - Halmyris - Thalamonium,* ca denumire antică a cetăţii[22].

Pentru multă vreme, pertinenta ipoteză a lui C. Moisil este ignorată, mai ales după ce, în 1911, geograful austriac J. Weiss propune amplasarea cetăţii Halmyris la Dunavăţul de Jos[23], iar Vasile Pârvan identifică ruinele de la Murighiol cu *Gratiana*[24]. Autoritatea recunoscută a lui V. Pârvan impune şi teoria sa, astfel că localizarea *Gratianei* la Murighiol este acceptată de R. Vulpe[25], I. Barnea, Gh. Ştefan[26], Em. Popescu[27] şi H. Gajewska[28], ignorându-se argumentele lui G. Brătianu, care amplasa aici *Ad Salices* sau *Vallis Domitiana*[29].

---

[18] Polonic 1898. Dimensiunile vizibile atunci erau 45 m la nord, 145 şi 177 m la est şi vest, 138 m la sud, având două porţi pe laturile de nord şi de sud.
[19] Tocilescu 1898.
[20] Ionescu-Dobrogianu 1904, 401 - 403.
[21] Netzhammer 1907, 15 - 16; Netzhammer 1909, 206 - 207.
[22] Moisil 1909, 83 - 92.
[23] Weiss 1911, 55 - 56.
[24] Pârvan 1913, 597, nota 2.
[25] Vulpe 1938, 301.
[26] Barnea, Ştefan 1974, 16.
[27] TIR, L 35, 44.
[28] Gajewska 1974, 154.
[29] Brătianu 1935, 91.

www.cimec.ro

Între 1953 - 1960, Exp. Bujor a efectuat primele sondaje de salvare în cetate, cu scopul de a recondiţiona intervenţiile de scoatere a pietrei de către localnici. Cu această ocazie, a fost publicată o inscripţie funerară[30] şi a fost delimitată cronologic locuirea de aici în sec. IV - VI d.Ch., conform materialului arheologic prelevat[31]. Această datare a fost sensibil modificată în 1974, când numismatul O. Iliescu reconsideră un tezaur de monede romane republicane descoperit la Murighiol[32], astfel că localizarea aici a Gratianei nu mai putea fi luată în considerare[33]. În acest sens se pronunţă hotărât A. Aricescu, care plasează la Murighiol anticul *Thalamonium*[34].

Cel mai amplu studiu asupra cetăţii, înainte de începerea cercetărilor sistematice, îi aparţine lui Al. S. Ştefan[35], chiar dacă realităţile din teren nu au confirmat în totalitate interpretările sale privind, deocamdată, poarta de nord şi sistemul de apărare extramuran (Fig. 2).

Numele antic al aşezării

Aşa cum am văzut, încă de la primele observaţii privind cetatea de la Murighiol, problema numelui antic al aşezării a stat permanent în atenţia cercetătorilor.

Rezultatele săpăturilor arheologice, coroborate cu analiza izvoarelor antice, au prilejuit membrilor colectivului de la Murighiol reluarea acestei discuţii şi, credem noi, rezolvarea definitivă a acestei lacune[36]. Astfel, *"Itinerarium Antonini",* înregistrează localităţile Salsovia la 17.000 paşi (25,143 km) de *Aegyssus* şi *Salmorus* la 9.000 paşi (13,311 km) de *Salsovia*, ceea ce coincide cu cetatea de la Murighiol[37]. Amplasarea fermă, pe baza documentelor epigrafice, a cetăţii *Aegyssus* la Tulcea[38] şi *Salsovia* la Mahmudia[39] permite identificarea ruinelor de la Murighiol cu numele de Halmyris, a cărui variantă latinească este *Salmorus,* dar în subsidiar şi *Thalamonium.* Aceeaşi succesiune topografică o întâlnim în *Notitia Dignitatum Orientis,* document ce conţine dispoziţia trupelor de pe frontiera danubiană a Scythiei Minor[40].

Sursele ulterioare revin la varianta grecească - Halmyris. Amintim în acest sens pe Philostorgios, autor din sec. V d.Ch.[41], Hierocles[42] şi Procopius[43], sec. VI d.Ch., sau ştirea transmisă de *Notitia Episcopatum*[44], sec. VIII d.Ch.

În ceea ce priveşte *Thalamonium,* s-a arătat că este vorba de o variantă coruptă pentru Halmyris[45]. Acest lucru este confirmat de săpăturile de aici, fiind greu de crezut că o cetate de importanţa celei de la Murighiol ar fi putut lipsi din lista cetăţilor care ar fi adăpostit unităţi militare. Cât despre ipoteza amplasării Gratianei la Murighiol şi a Halmyris-ului la Dunavăţu de Jos (Cetatea Zaporojenilor), ea reprezintă o greşeală metodologică încă de pe vremea lui Weiss şi Pârvan, ca să nu mai amintim pe susţinătorii ei de mai târziu. Precizăm că la Dunavăţu de Jos

---

30 Bujor 1954, 599 - 601, nr. 1.
31 Bujor 1953, 572; Bujor 1957, 247 - 253; Bujor 1959 A, 377; Bujor 1959 B, 328 - 329; Bujor 1961, 299.
32 Iliescu 1974, 205 - 211.
33 Suceveanu, 1977, 58, 96, 132.
34 Aricescu 1977, 116 - 119.
35 Ştefan 1984, 297 - 310.
36 Suceveanu, Zahariade 1987, 87 - 96.
37 *Itinerarium Antonini,* 266, 4.
38 IGLR, 280, nr. 270.
39 IGLR, 283, nr. 271.
40 *Notitia Dignitatum Orientis,* XXXIX, 17, 18, 26, 27, 30.
41 Philostorgios, X, 6; cf. Julicher, R.E., VI, 1907, col. 1131 - 1132, *s.v.*
42 Hierocles, 637, 14 - 15.
43 Procopius, *De aedificis,* IV, 7, 20.
44 *Notitia Episcopatum,* 531 - 532.
45 Suceveanu 1988, 602 şi nota 30.

www.cimec.ro

cercetări arheologice recente[46] au identificat un burgus de 53 x 40 m, mult prea mic pentru a adăposti între zidurile sale cetatea Halmyris. Cât despre *Gratiana*, de la numele împăratului Gratian (367 - 383), trebuie să fi fost fie fondată în acest moment, fie rebotezată în sec. IV d.Ch., ceea ce este iarăşi exclus, dat fiind că toate cetăţile de la *Aegyssus* spre est îşi păstrează vechile nume[47].

În concluzie, admiţând că *Thalamonium* reprezintă o coruptelă pentru *Salamorium* (= *Salmorus* = Halmyris), că Halmyris nu poate fi plasat la Dunavăţu de Jos, iar *Gratiana* la Murighiol, rezultă limpede că în această ultimă localitate nu poate fiinţa decât antica cetate Halmyris. Este astfel repusă în drepturi mai vechea ipoteză a lui Moisil, ipoteză care poate deveni certitudine doar prin descoperirea unui document epigrafic explicit.

Metoda de cercetare, stratigrafia şi istoria cetăţii

După cum aminteam, sondajele de salvare efectuate de Exp. Bujor în anii '50 sunt prea puţin relevante atât pentru materialele arheologice recuperate cât şi pentru datarea propusă. De aceea, putem afirma că în 1981 săpăturile arheologice au început într-un sit practic necunoscut.

Pe parcursul a cinci campanii (1981 - 1983 şi 1985 - 1986) au fost efectuate două secţiuni magistrale, orientate est-vest (S I) şi nord-sud (S II), lungi de 220 x 2 m, cu 110 carouri de 2 x 2 m, respectiv 286 x 2 m, cu 143 carouri de 2 x 2 m. Cele două secţiuni, care au parcurs în întregime cetatea şi sistemul de valuri şi şanţuri de la exterior, au avut scopul de a stabili stratigrafia aşezării.

Din păcate, doar în relativ puţine carouri s-a putut ajunge până la solul viu sau la stânca promontoriului, aflată la 5 - 7 m, din cauza edificiilor şi amenajărilor urbanistice care acoperă întreaga suprafaţă intramurană.

După epuizarea cercetării celor două secţiuni s-a trecut la decopertarea în suprafeţe, prin carouri de 4 x 4 m. Intenţia iniţial declarată a colectivului este de a se cerceta în acest mod sfertul de nord-vest al cetăţii[48], până la ultimul nivel urbanistic bine păstrat. Este vorba de nivelul 10, datat în prima jumătate a sec. VI d.Ch., nivelurile mai vechi neputând fi cercetate decât în mod cu totul excepţional, în funcţie de monumentele acestei ultime cetăţi. Această limită este impusă de necesitatea conservării şi punerii în valoare a monumentelor, rezultatul fiind o coerenţă în înţelegerea ştiinţifică, dar şi muzeistică a unui ansamblu urbanistic unitar. Pentru reconstituirea istoriei aşezării trebuie să ne mulţumim, aşadar, cu datele obţinute din cele două secţiuni magistrale. Astfel, au fost puse în evidenţă trei mari perioade de locuire:

A. Perioada preromană (sec. VI - I î.Ch.);
B. Perioada romană timpurie (sec. I - III d.Ch.);
C. Perioada romano-bizantină (sec. IV - VII d.Ch.).

A. Perioada preromană (sec. VI - I î.Ch.)

Halmyris este un nume curat grecesc care înseamnă „Sărătura", aceeaşi semnificaţie în radical întâlnindu-se atât în varianta latinească a cetăţii, Salmourus, cât şi a vecinei de la vest Salsovia. Poate că nu este lipsit de semnificaţie să amintesc că în zilele noastre, la ieşirea din comuna Murighiol spre satul subordonat Plopul, se găseşte un lac cu apă sărată, care supravieţuieşte probabil din antichitate.

[46] Săpături efectuate de Al. Barnea şi M. Zahariade.
[47] Suceveanu 1988, 603.
[48] În cazul ansamblului de porţi de la nord şi a *domus*-ului central, cercetările au impus, pentru cunoaşterea integrală a monumentelor, decopertarea unor suprafeţe din colţul de nord-est a platoului cetăţii.

www.cimec.ro

Prezenţa grecilor este atestată prin descoperirea întâmplătoare a unui platou pe care s-a păstrat un grafit din care aflăm că grecoaica Sime a cumpărat de la Amaios un vas - *tibaion,* nume neatestat până acum în terminologia ceramică[49]. Datarea în sec. VI î.Ch. a vasului, este apropiată de data colonizării coastelor Mării Negre de către greci, care chiar dacă nu şi-au ridicat o aşezare permanentă, au impulsionat viaţa economică de aici.

Alte descoperiri, din păcate nestratigrafice, concentrate în partea de nord-est a viitoarei cetăţi, postulează existenţa unei aşezări getice în sec. VI - V î.Ch.

Următoarea perioadă, de data aceasta bine conturată stratigrafic, este reprezentată prin două niveluri de locuire (A şi B) datate în sec. IV - III, respectiv II - I î.Ch. Prelungirea locuirii până în sec. I î.Ch. este sugerată de un tezaur găsit la începutul secolului, care se încheie cu o monedă din anul 41 î.Ch.[50]. Nivelul B, mult extins în afara viitoarei fortificaţii romane, poate presupune existenţa unei *dave,* în sec. II - I î.Ch., ale cărei elemente de fortificaţie au fost suprapuse de cele ale castrului.

B. Perioada romană timpurie (sec. I - III d.Ch.);

Nivelul din sec. I d.Ch. (N 1), datat cu materiale elenistice târzii, romane timpurii şi getice, reprezintă o prelungire în timp, dar şi o continuitate a vechii aşezări, având însă un caracter preponderent civil.

La începutul sec. II d.Ch., peste aşezarea getică se construieşte prima fortificaţie romană (N 2). Un altar dedicat lui Hercules de către o vexilaţie din legiunile *I Italica* şi a *XI-a Claudia Pia Fidelis,* databil la începutul sec. II d.Ch., a fost interpretat ca o posibilă dovadă a construirii castrului de către acest detaşament[51]. Încă din această perioadă cetatea a devenit o importantă staţie a flotei dunărene - *classis Flavia Moesica*. Acest lucru este certificat de numele purtat de aşezarea civilă din jurul castrului - "satul corăbierilor" *(vicus classicorum),* întâlnit pe cinci inscripţii descoperite la poarta de nord[52], cât şi de menţionarea ei în itinerariile vremii - Itinerarium Antonini, aşa cum am văzut[53] - sau în etapele unui periplu circumpontic, reprezentat grafic pe pielea unui scut descoperit la Dura-Europos[54], de data aceasta în varianta greacă coruptă *Oulmyrya.* Instalaţia portuară documentată argheologic la poarta de nord şi întinsa aşezare civilă din jurul castrului, necercetată încă, dar vizibilă în urma arăturilor, confirmă informaţiile din documentele epigrafice. Alte 11 inscripţii funerare ne oferă date despre populaţia acestei aşezări civile, alcătuită atât din veterani din flotă *(classici),* care au dat numele aşezării, sau din alte unităţi de legiune sau auxiliare şi cetăţeni romani civili. Acestora li se adaugă purtători ai numelor romane, dar fără cetăţenie (peregrini), greci, unii ajunşi primari *(magistri)* ai aşezării, sau indigeni purtând nume revelatoare. Din rândul acestora din urmă amintim pe Aelia Bendsi, soţia lui Titus Flavius Secundus, Valeria Nene, soţia lui Valerius Ponticus, al căror fiu, Valerius Valens, a ajuns militar în legiunea I Italica[55].

În timpul domniei Caracalla (212 - 217), la Murighiol funcţionează o fortificaţie din piatră, după cum ne certifică o monedă din această perioadă găsită chiar în zidărie, fără a putea preciza însă data construirii sale (N 3). Dintre elementele acestei noi fortificaţii, sigur documentată arheologic, amintesc de poarta din nordul cetăţii, poarta de vest şi un turn interior pe latura de sud a incintei actuale.

---

49 Suceveanu, Angelescu 1988, 145 - 150.
50 Moisil 1909, 89; Iliescu 1974, 207.
51 Zahariade 1986.
52 Suceveanu, Zahariade 1986 A, 109 - 120; Suceveanu, Zahariade 1986 B, 45 - 54.
53 *Itinerarium Antonii,* 226, 4.
54 *Scutum Durae-Europi Repertum,* 14.
55 Zahariade 1990, 259 - 266.

www.cimec.ro

În stadiul actual al cercetărilor, forma castrului ne este necunoscută, ea trebuind însă să coincidă în linii mari cu cea a cetăţii târzii, care probabil i-a distrus şi sistemul de apărare extramuran.

Invaziile gotice din sec. III d.Ch. distrug violent castrul roman timpuriu. Astfel că noul nivel (N 4) are o viaţă foarte scurtă (cca. 250 - 275/276 d.Ch.), cetatea pierzându-şi în mare parte importanţa strategică, după cum rezultă din cercetarea zonei extramurane de vest, unde se constată umplerea şanţului de apărare.

Reconstrucţia *a fundamentis* se află într-o fază avansată în anul 290 d.Ch., când despre cetatea Halmyris se vorbeşte pe larg în *Acta sanctorum*[56]*.* Descrierea supliciului primilor martiri dobrogeni, Epictet şi Astion, este însoţită de relevarea unor monumente constatate arheologic: portul în care acostează o corabie, pretoriul şi piaţa largă din centrul cetăţii. Acest moment care reprezintă ultimul nivel al cetăţii romane timpurii (N 5) a fost violent distrus în anul 295 d.Ch. eveniment resimţit şi de alte cetăţi dobrogene.

C. Perioada romano-bizantină (sec. IV - VII d.Ch.).

Primul nivel de locuire (N 6) al acestei ultime perioade de existenţă a cetăţii de la Murighiol, reprezintă o continuare organică a celui anterior. După distrugerea amintită din timpul tetrarhiei, reconstrucţia este atestată de inscripţia de fundaţie, pe care apare numele împăratului Galerius Valerius Maximus, găsită în preajma porţii de vest[57], inscripţie comparabilă ca formular, dar cea mai târzie dintr-o serie ce cuprinde descoperirile de la Transmarisca, Sexaginta Prista, Durostorum şi Donje Butorke[58].

În noua sa formă, castrul avea un plan triunghiular, urmând forma promontoriului stâncos pe care era aşezat, cu laturile lungi uşor arcuite, zidul de incintă gros de 3,40 m, 16 turnuri şi două porţi, în loc de patru, probabil în epoca timpurie - una în vârful de nord oferind acces imediat spre Dunăre şi alta, aproximativ la mijlocul laturii de vest. În centrul cetăţii, la încrucişarea celor două artere principale orientate est-vest şi nord-sud, se găsea probabil clădirea comandamentului *(principia).* Tot acum se construieşte şi sistemul defensiv extramuran, cu două valuri şi şanţuri spre vest şi trei valuri şi şanţuri spre sud.

Chiar şi după distrugerea din vremea lui Constantius II cetatea cunoaşte în sec. IV d.Ch. o deosebită înflorire, certificată atât de descoperirile arheologice, cât şi de ştirile transmise de *Notitia Digniatum Orientis,* care ne informează că la Thalamonium staţiona o unitate auxiliară de cavalerie *(cuneus equitum Arcadum)*[59].

Acest nivel (N 7) îşi continuă existenţa până cel puţin în 378 d.Ch., anul dezastrului de la Adrianopol, sau până în 384 - 386, când barbarii au trecut Dunărea îngheţată şi au cucerit cetatea, după cum ne transmite Philostorgios[60].

Secolul V d.Ch., căruia îi corespund două niveluri de locuire, N 8 şi N 9, se încheie cu o lungă perioadă, dacă nu de părăsire a cetăţii, oricum, de abandonare a unora din principalele monumente urbanistice sau strategice. Amintim, în acest sens, de colmatarea şanţurilor de apărare din vest şi depunerea masivă de dărâmătură, constatată arheologic în turnul de sud, situaţie care probează un lung abandon, după o distrugere violentă.

Cu atât mai spectaculoasă va fi refacerea constatată pe nivelul următor (N 10) datat cu monede de la Justinus I (518 - 527) şi Justinianus (527 - 565).

---

56 *Acta sanctorum,* 538 - 551
57 Zahariade 1997, 235.
58 AnnÉp 1936, 256, nr. 10; CIL III, 6151; Zahariade 1994, 183.
59 Notitia Dignitatum Orientis, XXXIX, 17, 18, 26, 27.
60 Philostorgios, 200 - 205, *s.v.*

www.cimec.ro

Refacerea din timpul lui Justinianus este reflectată convingător în trei izvoare importante: Hierocles, reluat în sec. X de Constantin Porphirogenetul[61], Procopius, care vorbeşte de restaurarea integrală[62] şi *Notitia Episcopatum,* potrivit căreia cetatea Halmyris devine centru episcopal[63]. Corelate, textele demonstrează că în sec. VI d.Ch. cetatea cunoştea o perioadă de siguranţă, de înflorire economică şi religioasă. Această situaţie este perfect demonstrată prin cercetările arheologice care au relevat nu numai refacerea vechilor monumente, dar şi construirea altora de o impresionantă calitate (termele de nord, poarta de nord-est, fântâna din zona centrală), la care se adaugă, după cum vom vedea, o adevărată "revoluţie" manifestată în ceramică.

Această ultimă perioadă de înflorire este vremelnic întreruptă de raidurile cutrigurilor din 559 d.Ch., eveniment relevat arheologic prin urmele de distrugere violentă de pe acest nivel. Refacerea are loc rapid, nici unul dintre monumentele anterioare nefiind abandonat. Acest nivel (N 11) este locuit până către 584/585, dată după care o nouă distrugere înseamnă şi începutul declinului urbanistic al cetăţii.

Pentru următoarea perioadă, din păcate, izvoarele lipsesc. Astfel că istoria cetăţii poate fi reconstituită doar pe baza rezultatelor cercetărilor arheologice.

La sfârşitul sec. VI şi începutul sec. VII d.Ch., cetatea Halmyris îşi păstrează toate atributele sale strategice, urbanistice şi economice: incinta, sistemul de apărare extramuran, edificiile şi reţeaua stradală, un atelier de opaiţe care îşi trimitea produsele cel puţin în spaţiul din jur şi o mare cantitate de tipuri ceramice importate mai ales din provinciile orientale. Toate aceste elemente, la care se adaugă şi câteva descoperiri monetare de la începutul sec. VII d.Ch., depăşesc sensibil întunecatul an 602 d.Ch., considerat până nu demult data căderii definitive a *limes*-ului dunărean. La Halmyris se locuieşte şi după ieşirea din funcţie a sistemului defensiv al cetăţii. Sunt folosite elemente de zidărie ale edificiilor anterioare şi se amenajează locuinţe semiîngropate şi bordeie de suprafaţă, într-un moment ce îl putem presupune cronologic către jumătatea sec. VII d.Ch. Astfel că data transformării unei fortificaţii într-o simplă aşezare rurală, ca şi continuitatea elementului romanic către momentul etnogenezei româneşti, se constituie în ipoteze de lucru pentru viitor.

Principalele sectoare şi descoperiri

Vom descrie aici, pe scurt, momentele a căror cercetare a fost încheiată şi doar le vom aminti pe celelalte, parţial cunoscute.

S e c t o r u l d e n o r d are ca principal element poarta, la care se disting patru faze constructive (Fig 3 şi 4). În prima fază, datată, aşa cum am văzut, la începutul sec. II d.Ch., cele două turnuri care flanchează poarta au o formă rectangulară, fiind construite din blocuri masive de calcar. Poarta are o lăţime de 3,40 m, iar incinta de 1,80 m. Acest ansamblu este datat de inscripţia dedicată lui Hercules de către o vexilaţie din legiunile *I Italica* şi a *XI-a Claudia* (post 106 d.Ch.)[64]. Faza a doua constă în prelungirea spre nord a celor două platforme de turnuri, lăţirea lor spre est şi spre vest şi construcţia a două noi turnuri în formă de U (T1 şi T16). Această operaţiune s-a realizat prin demantelarea sistematică a celor două turnuri anterioare, umplerea spaţiilor din interiorul lor şi integrarea incintei timpurii în cadrul podelei fiecărui turn în parte. Pragul anterior a fost umplut cu blochete din piatră de şist şi supraînălţat, creându-se în acest fel două niveluri de prag, primul fiind destinat proptirii uşilor atunci când se deschideau

61 Constantinus Porphirogenetus, 47.1, 58 - 60.
62 Procopius, *De aedificiis,* IV, 7, 20.
63 *Notitia Episcopatum,* 531 - 532.
64 Zahariade 1986, 173 - 176.

www.cimec.ro

spre exterior. Ambele praguri au fost realizate din blocuri luate din necropola timpurie a cetăţii şi aşezate cu faţa în jos. Sunt cunoscute opt asemenea blocuri purtând inscripţii funerare. În mijloc a fostă lăsată o deschidere (canal) pentru scurgerea apelor reziduale. Deschiderea porţii în această a doua fază era de 5,75 m, funcţionând de la sfârşitul sec. III - începutul sec. IV d.Ch. până spre jumătatea sec. VI d.Ch. Faza a treia constă dintr-o intervenţie la baza turnurilor porţii prin îmbrăcarea lor cu o manta de zidărie, datorată deteriorării faţadelor sau slăbirii poziţiei lor. Data posibilă a intervenţiei este sec. VI d.Ch., fie în timpul domniei lui Anastasius, fie, mai probabil, în timpul lui Justinianus. În faza a patra este blocat accesul peste prag prin construirea unui zid legat cu mortar, spaţiul interior al porţii fiind transformat practic într-o încăpere. Ieşirea din funcţie a porţii de nord, dar şi locuirea din turnuri este atestată arheologic în a doua jumătate a sec. VI d.Ch.

Cercetările din acest sector au dus la o importantă descoperire epigrafică, un adevărat "tezaur" de inscripţii, din care am aflat numele aşezării civile din jurul castrului - *"vicus classicorum"* (satul corăbierilor). Această informaţie, coroborată cu observaţiile stratigrafice de la exteriorul porţii de nord, care indică aici existenţa unei instalaţii portuare, reprezintă o decisivă confirmare a faptului că la Halmyris funcţiona o importantă staţie a flotei dunărene *(classis Flavia Moesica)*[65].

Alte două monumente aflate în sectorul de nord, încă în curs de cercetare, sunt importante pentru ceramica recoltată aici. Este vorba de o nouă poartă în nord-estul cetăţii, construită cândva în timpul tetrarhiei, la sfârşitul sec. III - începutul sec. IV d.Ch., între turnurile I şi II. Autorul săpăturilor de aici (M. Zahariade) presupune că iniţial poarta avea un aspect monumental, fiind prevăzută cu portal. Spaţiul este închis la începutul sec. V d.Ch. (Theodosius II), odată cu *poterna* turnului II, pentru ca la începutul celui următor (Justinianus) poarta să funcţioneze din nou, fiind flancată de două bastioane interioare, construite acum. După jumătatea sec. VI d.Ch. poarta monumentală de aici este înlocuită de o *poterna,* la care se constată mai multe faze de prag.

În sfârşit, chiar în faţa porţii de nord, la interior, se construieşte un mare edificiu privat la începutul sec. VI d.Ch., din care a fost cercetată instalaţia termală, alcătuită din trei bazine şi *hipocaust* (Fig. 5 - 6).

S e c t o r u l d e v e s t . Poarta de aici (Fig. 10), cercetată între 1991 - 1998, are ca principale componente arhitecturale două platforme masive cu laturile interioare de formă semicirculară, două bastioane şi drumul de *limes.* Dublul spaţiu de acces pe ax vertical, *zwinger*-ul oval şi două poterne paralele cu incinta fac din aceasta poartă cea mai complexă şi sofisticată zonă de apărare cunoscută până acum la Halmyris.

Şi în cazul acestui complex au fost distinse mai multe faze constructive. În prima fază a funcţionat aici o poartă cu turnurile rectangulare, asemănătoare cu cele relevate în sectorul de nord, având dimensiunile de 3,35 x 4,25 m, aparţinând nivelului datat la începutul sec. II d.Ch. Identificarea celei de a doua faze rămâne deocamdată ipotetică, având în vedere situaţia constatată la poarta de nord, unde turnurile mici, timpurii, au fost înglobate unora mai mari. În conformitate cu stratigrafia generală a cetăţii, această fază datează de la sfârşitul sec. II sau din primii ani ai sec. III d.Ch., corespunzându-i N 3 şi N 4. Faza a treia, corespunzătoare N 5 - N 7, reprezintă marele ansamblu de poartă vizibil acum. Este vorba deci despre cele două platforme (turnuri) masive, cu spaţiul circular dintre ele şi cele două bastioane (7,30 x 5,75 m), construite din blocuri mari de calcar. Între bastioane şi incintă se găsesc două coridoare (poterne), acoperite cu bolţi. Menţionăm că poterna bastionului de sud se închidea cu o poartă de la care s-au păstrat canaturile respective, iar cea din sud este blocată spre exterior, poate din cauza

[65] Suceveanu, Zahariade 1986 A, 109 - 120; Suceveanu, Zahariade 1986 B, 45 - 54; Suceveanu 1988, 604.

www.cimec.ro

funcţionării aici a unei fântâni. În faza a patra actualul traseu al incintei este modificat faţă de cel anterior, într-un moment contemporan cu N 8. Acest lucru este demonstrat de peretele de est al coridorului bastionului de sud, care nu este paralel cu paramentul curtinei, azi vizibile, şi adosarea paramentului curtinei la exteriorul colţului de sud-est al poternei. În faza a cincea şi ultima, corespunzătoare N 11 - N 13, se produce închiderea poternei de sud printr-un zid în formă de L, adosat atât uşii de sud, cât şi traseului incintei din N 8. Spre sfârşitul perioadei poarta îşi pierde complet funcţia de spaţiu de acces şi strategică, transformându-se într-un spaţiu de locuire improvizat printre dărâmături. Amintim în acest sens cele trei vetre de uz casnic şi locuinţa cu pavaj de cărămidă şi piatră, descoperite în *zwinger*.

Cercetarea exhaustivă a dus la concluzia că această poartă, orientată pe direcţia vest către castrul de la Salsovia (Mahmudia), era o poartă exclusiv pietonală, prima pe care o vedea călătorul antic venind dinspre vest. Fragmentele inscripţiei tetrarhice descoperite în zona intramurană imediat apropiată îndreptăţeşte ideea că aici se găsea fixată inscripţia de fundaţie[66].

Sectorul central. La intersecţia celor două artere principale a fost cercetat un edificiu de mari dimensiuni, care ar fi putut adăposti comandamentul militar - *principia* - al garnizoanei Halmyris (Fig. 7 - 9). Săpătura prin casete şi spaţiile mai largi din încăperi au permis aici relevarea şi a unor niveluri timpurii. Amintim doar în acest sens de un zid legat cu pământ, care ar putea aparţine N 2, altele legate cu mortar şi datate cu o monedă de la Caracalla (212 - 217), putând aparţine pretoriului. Edificiul nostru, cu trei faze distincte, a fost construit pe N 8 în prima jumătate a sec. V d.Ch. Zidul exterior, lat de 0,75 m, este legat cu mortar. Lungimea sa este de 18 m pe latura de vest şi 16,75 m pe cea de sud. În jumătatea de vest a edificiului au fost descoperite patru încăperi, cu zidurile interioare legate cu pământ, iar spre est trei încăperi. Colţul de nord-est este decupat, permiţând amenajarea unei uşi cu o deschidere de 2 m. În acestă primă etapă podeaua era construită din mortar alb, gros, în care s-a păstrat un canal de scurgere şi funcţiona o coloană din care a rămas *in situ* baza sa, fixată pe un fragment de inscripţie funerară. În faza a doua, datată în prima jumătate a sec. VI d.Ch. (Justinianus), este completat colţul de nord-est cu două încăperi, construite din blochete legate cu mortar. Din această perioadă s-au păstrat mai multe pavaje, realizate din lespezi de piatră, şi o fântână cu ghizd din calcar, amenajată în imediata apropiere, pe o stradă din nord-estul edificiului. A treia fază constructivă, petrecută după jumătatea sec. VI d.Ch. (N 11), este vizibilă tot în colţul de nord-est, unde se construieşte o încăpere ce depăşeşte spre est traseul zidului iniţial. Amintim doar şi de cele câteva bordeie descoperite în perimetrul edificiului, unele amenajate din cărămizi recuperate, moment ce marchează sfârşitul locuirii de tip urban în cetate (N 13).

Între *principia* şi poarta de vest, în ultimele campanii, a început să se contureze cel mai mare edificiu de la Halmyris, având dimensiunile de 42 x 17,70 m, cu zidul exterior, gros de 1 - 1,10 m, legat cu mortar. Deşi cercetarea de aici este abia la început, un sondaj a relevat că monumentul a fost construit la începutul sec. IV d.Ch. (N 6). Planul interior presupune şi destinaţia edificiului, care poate să fi fost cazarma cetăţii.

[66] Zahariade 1997, 235.

www.cimec.ro

C. CATALOGUL CERAMICII ROMANE DE LA HALMYRIS (sec. I - VII d.Ch.)

I. VESELA PENTRU SERVITUL MÂNCĂRII - *VASA ESCARIA*

Ceramica orientală

La Halmyris predomină cantitativ ceramica orientală sau imitaţiile locale după prototipuri orientale (Tabel I, Grafic 1).

Din 537 de piese aparţinând veselei pentru servitul mesei *(vasa escaria),* 482 sunt farfurii, străchini şi boluri, întregi sau fragmentare, produse în atelierele orientale (89,76%), celelalte fiind nord-africane (44 piese = 8,19%) şi provinciale vest-pontice (11 piese = 2,05%). Aceste identificări pot suferi modificări în cazul unor serioase analize fizice, chimice şi petrografice, care ar putea atribui atelierelor locale multe din piesele pe care le-am considerat ca fiind importate (Topoleanu, 1996 A). De aceea, cel mai important instrument de lucru pentru alcătuirea tipologiei ceramicii romane de la Halmyris a fost literatura de specialitate, în care am găsit analogii, uneori identice până la detalii.

Principalele grupe ale ceramicii orientale timpurii au fost stabilite încă de la începutul secolului. Astfel, în 1904, R. Zahn distinge ceramica samiană şi pe cea pergameneană (Zahn 1904, 430 *sqq.*). Ulterior, în 1912 S. Loeschcke o identifică pe cea de tip Çandarli (Loeschcke 1912, 344 - 407), clasificare rămasă valabilă în linii mari până în zilele noastre. Decisive pentru cunoaşterea ceramicii microasiatice romane din sec. I - VII d.Ch., au fost studiile lui F.O. Waagé (Waagé 1948), K.M. Kenyon (Kenyon 1957) şi H.S. Robinson (Robinson 1959), dar mai ales cele ale lui J.W. Hayes (Hayes 1972), al cărui catalog, recunoscut şi folosit ca lucrare de referinţă, este nuanţat prin noile cercetări mai ales în privinţa reperelor cronologice. O sinteză a problematicii apare la începutul deceniului opt în *Enciclopedia dell'Arte Classica e Orientale* (*Atlante I*, II), rezultat al unei cercetări colective, bogat ilustrate.

Repertoriul formelor orientale, ca şi datarea lor, au fost semnificativ completate şi de rapoarte de săpături, din care amintim aici doar pe cele de la Demetrias (Eiwanger 1981), Yassi Ada (Bass, Doorninck 1982), Resafa (Mackensen 1984), Efes (Mitsopoulos-Leon 1991), Thasos (Abadie-Reynal, Sodini 1992), Gerasa (Uscătescu-Barrón 1992), Iatrus (Bötger 1982), Sadovec (*Sadovec* 1992), Histria (Popescu 1965; Suceveanu 1982 A; Suceveanu 1982 B), Tomis (Papuc 1973) şi Tropaeum Traiani (Cătăniciu, Barnea 1979) în Dobrogea.

În sfârşit, subliniem, dar nu în ultimul rând, că stratigrafia absolută a fortificaţiei de la Murighiol, stabilită încă din primele campanii (Zahariade *et alii* 1987), verificată şi nuanţată ori de câte ori a fost posibil, nu a făcut decât să confirme, în majoritatea cazurilor, cronologia consacrată pentru formele ceramice descoperite.

www.cimec.ro

C A T A L O G

I. Forma Williams, Zervos, 1983, 19, fig. 8

N1	N2	N3	N4	N5	N6	N7	N8	N9	N10	N11	N12	N13	*Pass.*	D. S.	D. I.
1	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	2

Una dintre cele mai timpurii forme ceramice descoperite la Halmyris aparţine unei străchini cu pereţi oblici, buza uşor înclinată spre interior şi baza plată. O scobitură separă piciorul inelar de bază.

1. Strachină fragmentară, profil complet. Inv. 29649, S I, □ 8 - 9, N 1.
   Dg = 25 cm, I = 5,5 cm. Pl. I.
   Pastă fină, compactă, bej-închis, rar mica albă, slip maro-roşcat, mai deschis la interior, gros şi mat, slab aderent la exterior, ars secundar.
   Bibliografie: Opaiţ 1991 A, 137, nr. 41, Pl. 6.
2. Strachină fragmentară, profil complet. Inv. 29648, S I, □ 8 - 9, N 3.
   Dg = 25 cm, I = 5 cm. Pl. I.
   Pastă bej, rar granule de calcar, slip roşcat, mai deschis la interior, slab aderent la exterior.
   Bibliografie: Opaiţ 1991 A, 137, nr. 42, neilustrat.

Analogii: Williams, Zervos 1983, 19, nr. 47, fig. 8, Pl. 8, sec. I d.Ch.; Gose 1976, 21, Taf. 17/247, sec. I - II d.Ch.; Kadeev, Soročian 1989, fig. 29/3, 33/3, profile asemănătoare, cu aceeaşi scobitură între picior şi bază, datate însă larg în sec. IV - V d.Ch.; Krapivina 1993, 110, tip 14a, fig. 48/21, sec. III d.Ch., profil identic; Slane 1994, 129, nr. 4, fig. 2, sec. III - IV d.Ch., acelaşi profil, dar cu pereţi mai subţiri.
Datare: sec. I - III d.Ch.

II. Forma Abadie-Reynal, Sodini 1992, CC 132

N1	N2	N3	N4	N5	N6	N7	N8	N9	N10	N11	N12	N13	*Pass.*	D. S.	D. I.
-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1

Buza este verticală, înaltă, decorată cu două incizii paralele şi motiv în val pe mijloc. Joncţiunea cu corpul are formă unghiulară, cu vârful la exterior. O piesă identică, descoperită la Thasos, a determinat atribuirea fragmentului atelierelor microasiatice.

3. Bol fragmentar, buză. Inv. 44405, sondaj extramuros, -2,25 m, N 3.
   Dg = 10 cm. Pl. I.
   Pastă foarte fină, alb-gălbuie, vopsea maro, inegal aplicată.

Analogii: Abadie-Reynal, Sodini 1992, 47, CC 132, fig. 21, sec. II d.Ch., piesă identică.
Datare: sec. II d.Ch.

III. Forma Robinson, K 41

N1	N2	N3	N4	N5	N6	N7	N8	N9	N10	N11	N12	N13	*Pass.*	D. S.	D. I.
-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1

Singurul fragment al acestei forme descoperit la Halmyris aparţine unei farfurii cu pereţii uşor arcuiţi, buza îngroşată, rotunjită în partea superioară, decorată spre exterior cu o incizie lată.

www.cimec.ro

4. Farfurie fragmentară, buză. Inv. 29643, S I, □ 20, -2,10 m, N 2.
   Dg = 21 cm. Pl. I.
   Pastă foarte fină, cărămizie-roşcată, rar mica aurie, slip castaniu, gros.
   Bibliografie: Opaiţ 1991 A, 137, nr. 44, Pl. 6.

Analogii: Robinson 1959, 63, Forma K 41, Pl. 69, sec. III d.Ch.; Suceveanu 1982 A, 106, nr. 24, Pl. 9/24, sec. II - III d.Ch.

Datare: sec. II - III d.Ch.

IV. Forma Hayes 1, Çandarli

N1	N2	N3	N4	N5	N6	N7	N8	N9	N10	N11	N12	N13	*Pass.*	D. S.	D. I.
-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1

Elementele care caracterizează această formă sunt pereţii drepţi, dispuşi oblic faţă de bază, buza îngroşată şi ascuţită spre exterior, teşită în partea superioară. Exemplarele târzii, asemenea singurului găsit la Halmyris, au pereţii mai aplecaţi către exterior şi diametrul gurii mai mic decât cele timpurii. Condiţiile stratigrafice ale descoperirii, datorită decapării masive practicate mai ales în centrul cetăţii nu sunt prea sigure. Totuşi datarea piesei noastre este apropiată de cea propusă de Hayes pentru această formă.

5. Farfurie fragmentară, buză. Inv. 44401, □ X 19, -1,60 - 2,30 m, N 3 (?).
   Dg = 25 cm. Pl. I.
   Pastă maro-roşcată, rar granule de calcar şi mica albă, slip la culoare. Caneluri fine, late, mai vizibile la exterior.

Analogii: Hayes 1972, 318 - 319, Forma I, fig. 64, 1, 3, anii 200 - 250; *Atlante I*, 231, tav. CX/6, sec. III d.Ch.; Abadie-Reynal, Sodini 1992, 14, Forma CF 117, fig. 1, sfârşitul sec. II - începutul sec. III d.Ch.

Datare: mijlocul sec. III d.Ch.

V. Forma Hayes 3, Çandarli

N1	N2	N3	N4	N5	N6	N7	N8	N9	N10	N11	N12	N13	*Pass.*	D. S.	D. I.
-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1

Bolurile acestei forme sunt semisferice, cu buza verticală, înaltă, despărţită de corp la exterior de o bordură accentuată. Datarea propusă de Hayes corespunde contextului stratigrafic al descoperirii.

6. Bol fragmentar, buză. Inv. 43983, □ X 19, -2,30 m, N 2.
   Dg = 15 cm. Pl. I.
   Pastă fină, compactă, bej-cafenie, rar mica albă, slip maro-roşcat, slab aderent.

Analogii: Hayes 1972, 321, Forma 3, fig. 63/b, sec. II - III d.Ch.; *Atlante I*, 231, tav. CX/8, sec. II d.Ch.; Slane 1994, 129, nr. 3, fig. 1/3, sec. II - III d.Ch.

Datare: sfârşitul sec. II - prima jumătate a sec. III d.Ch.

VI. Forma Hayes 4, Çandarli

N1	N2	N3	N4	N5	N6	N7	N8	N9	N10	N11	N12	N13	*Pass.*	D. S.	D. I.
-	-	-	-	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	2	1

Cele două exemplare de farfurii aparţinând acestei forme găsite la Halmyris sunt identice cu cele ilustrate de Hayes. Buza este simplă, uşor orientată spre interior, pereţii puternic arcuiţi, baza prevăzută cu un picior triunghiular în secţiune. Datarea propusă este apropiată de cea a contextului arheologic al descoperirii.

www.cimec.ro

7. Farfurie fragmentară, profil complet. Inv. 38636, S II, □ 14, -2,20 - 2,40 m, N 5.
   Dg = 25 cm, I = 5,5 cm. Pl. I.
   Pastă fină, cărămizie-roşcată deschisă, slip castaniu-deschis cu mica aurie, slab aderent la exterior.
   Bibliografie: Opaiţ 1991 A, 138, nr. 46, Pl. 7.

Analogii: Hayes 1972, 321 - 322, Forma 4, fig. 64/2, sec. III d.Ch.; *Atlante I*, 231, tav. CX/4, sec. III d.Ch.; Slane 1994, 129, nr. 2, fig. 1/3, sec. III d.Ch.
Datare: sec. IV d.Ch.

VII. Forma Hayes 1

N1	N2	N3	N4	N5	N6	N7	N8	N9	N10	N11	N12	N13	*Pass.*	D. S.	D. I.
-	-	-	-	-	4	3	12	2	1	1	-	-	1	24	11

Farfuriile acestei forme, considerată a fi succesoarea directă a Formei 4 Çandarli, au pereţii corpului verticali şi curbaţi, cu buza simplă, uneori îngroşată. La Halmyris au fost descoperite 24 de fragmente ceramice aparţinând unor farfurii ale Formei Hayes 1, dar şi variante ale sale, cu caracteristici ce permit încadrarea lor în cele patru tipuri stabilite de Hayes.

T i p u l A, cu pereţii înalţi, verticali, are o buză care tinde să se curbeze spre interior. Diferit este diametrul buzei, mai mare la piesele de la Halmyris, care pot fi produse în alte centre decât cele din bibliografia studiată, dacă nu cumva provin din ateliere provinciale vest-pontice. Datarea stratigrafică este în general aceeaşi cu cea propusă de Hayes.

8. Farfurie fragmentară, buză. Inv. 29697, S I, □ 12 - 14, -2,40 m, N 6.
   Dg = 12,5 cm. Pl. I.
   Pastă roşie-cărămizie, rar granule de calcar, slip castaniu-deschis cu luciu metalic.
   Bibliografie: Opaiţ 1991 A, 163, nr. 255, Pl. 41, îl consideră ca făcând trecerea de la Forma 4 Çandarli la Forma Hayes 1 din ceramica microasiatică.
9. Farfurie fragmentară, buză. Inv. 44325, poartă vest, bastion nord, -2,30 - 3,20 m, N 6.
   Dg = 31 cm. Pl. I.
   Pastă cărămizie-roşcată, rar granule de calcar şi mica albă, slip roşcat, canelură fină sub buză la exterior.
10. Farfurie fragmentară, buză. Inv. 44318, sondaj extramuros, N 7.
    Dg = 41 cm. Pl. II.
    Pastă cărămizie-roşcată, rar granule mici de calcar şi mica albă, slip la culoare.
11. Farfurie fragmentară, buză. Inv. 44319, sondaj extramuros, N 7.
    Dg = 27 cm. Pl. II.
    Pastă cărămizie, granule de calcar, slip roşcat.
12. Farfurie fragmentară, buză. Inv. 37119, S I, □ 49, -2,50 m, N 8 (groapă).
    Dg = 33 cm. Pl. II.
    Pastă roşie-cărămizie, rar granule de calcar şi mica albă, slip maro-roşcat. La exterior buza este decorată cu o bandă bej încadrată de două dungi negre.
    Bibliografie: Opaiţ 1991 A, 163, nr. 256, neilustrat.
13. Farfurie fragmentară, buză. Inv. 44320, sector nord, stradă, N 8.
    Dg = 35,4 cm. Pl. XII.
    Pastă roşie-cărămizie, mici şi rare granule de calcar şi mica albă, slip maro-roşcat deschis. Incizie circulară sub buză la exterior.

www.cimec.ro

Analogii: Hayes 1972, 325 - 327, Forma 1, fig. 65, A/1, 2, 3, sfârşitul sec. IV - începutul sec. V d.Ch.; *Atlante I*, 232, tav. CXI/1, 4, 5, sfârşitul sec. IV - începutul sec. V d.Ch.; Anamali 1980, 238, tab. XVI/1, 5, sec. IV - VI d.Ch.; Suceveanu 1982 B, 84, fig. 7/2, sec. V d.Ch., 87, fig. 8/1, sec. IV - V d.Ch.; Böttger 1982, 63, Taf. 39/58, sec. IV - prima jumătate a sec. V d.Ch.; Kenrick 1985, 381, Forma B686, fig. 71, B686.1, sfârşitul sec. IV - începutul sec. V d.Ch.; Kuhnen 1989, 87 - 88, Taf. 10/3, sfârşitul sec. IV - începutul sec. V d.Ch.; Uscătescu-Barrón 1992, 146, fig. 12/89, sfârşitul sec. V - începutul sec. VI d.Ch.; Abadie-Reynal, Sodini 1992, 18, Forma CF 53, CF 55, fig. 3, sfârşitul sec. IV - începutul sec. V d.Ch.; Perko 1995, 242, Abb. I/6, 10, sec. V d.Ch.

Datare: a doua jumătate a sec. IV - prima jumătate a sec. V d.Ch.

T i p u l B, este asemănător cu precedentul, cu un unghi mai accentuat între buză şi corp la interior. Piese noaste au aceeaşi datare ca cea propusă de Hayes.

14. Farfurie fragmentară, buză. Inv. 44321, □ V 19, -2,25 m, N 8 (groapă).
Dg = 28,8 cm. Pl. II.
Pastă cărămizie-roşcată, rare particule de calcar, slip la culoare.

15. Farfurie fragmentară, buză. Inv. 44322, poartă nord, bază turn est în pământ purtat, N 9.
Dg = 35 cm. Pl. II.
Pastă roşie-cărămizie, slip la culoare slab aderent.

Analogii: Hayes 1972, 324 - 325, Forma 1, fig. 65, B, 4, al treilea sfert al sec. V d.Ch.; *Atlante I*, 232, tav. CXI/2, al treilea sfert al sec. V d.Ch.; Suceveanu 1982 A, 114, fig. 14/2, sec. III - IV d.Ch.; Böttger 1982, 63, Taf. 39/201, sec. IV - prima jumătate a sec. V d.Ch.; Abadie-Reynal, Sodini 1992, 18, Forma CF 56, a doua jumătate a sec. VII (!), identic cu cat. 14.

Datare: sec. V d.Ch.

T i p u l C, cu aceleaşi caracteristici generale, are buza puţin îngroşată. La Hayes datarea este nesigură, oricum în sec. V d.Ch., asemenea descoperirii noastre.

16. Farfurie fragmentară, buză. Inv. 44323, poartă nord, martor vest, -1,30 m, N 9.
Dg = 35 cm. Pl. II.
Pastă roşie-cărămizie, rare particule de calcar, slip cărămiziu-roşcat.

Analogii: Hayes 1972, 325 - 327, Forma 1, fig. 65, C, 6, nesigur, poate prima jumătate a sec. V d.Ch.; *Atlante I*, 232, tav. CXI/3, prima jumătate a sec. V d.Ch. (?).

Datare: a doua jumătate a sec. V d.Ch.

T i p u l D, este asemănător ca aspect general cu tipurile A şi B, diametrul vaselor fiind însă mai mic. O farfurie de la Halmyris este sigur găsită pe un nivel datat cu o jumătate de secol mai târziu decât cronologia lui Hayes. Este vorba probabil de o supravieţuire a formei.

17. Farfurie fragmentară, buză. Inv. 44324, sondaj extramuros, N 10.
Dg = 14 cm. Pl. II.
Pastă galbenă-cărămizie, slip la culoare, slab aderent. Exteriorul buzei este decorat cu o bandă roşie cărămizie.

18. Farfurie fragmentară, buză. Inv. 44326, aşezarea civilă *passim.*
Dg = 16,5 cm. Pl. II.
Pastă roşie-cărămizie, rare particule de calcar şi mica albă, slip roşcat.

Analogii: Hayes 1972, 325 - 327, Forma 1, fig. 65, D, 7, al treilea sfert al sec. V d.Ch.; *Atlante I*, 232, tav. CXI/6, al treilea sfert al sec. V d.Ch.; Suceveanu 1982 B, 92, fig. 10/5, sec. V d.Ch.; Kenrick 1985, 381, Forma B686, fig. 71, B686.3, al treilea sfert al sec. V d.Ch.

Datare: a doua jumătate a sec. V - prima jumătate a sec. VI d.Ch.

www.cimec.ro

VIII. Forma Hayes 2

N1	N2	N3	N4	N5	N6	N7	N8	N9	N10	N11	N12	N13	*Pass.*	D. S.	D. I.
-	-	-	-	-	-	1	2	-	-	-	-	-	-	3	2

Farfuriile acestei forme sunt scunde, cu pereţii curbaţi şi marginea buzei lată, uşor oblică. Se remarcă nuanţele de oranj ale slipului. Cele trei fragmente găsite la Halmyris aparţin tipului A al formei, caracterizat printr-o buză mai lată.

19. Farfurie fragmentară, buză. Inv. 29678, S I, □ 12 - 14, N 7.
Dg = 27 cm. Pl. II.
Pastă roşie-cărămizie, slip oranj-roşcat.
Bibliografie: Opaiţ 1991 A, 163, nr. 256, Pl. 41.

20. Farfurie fragmentară, buză. Inv. 38591, S II, □ 74, -2,25 m, N 8.
Dg = 35 cm. Pl. III.
Pastă cărămizie, rare particule de calcar, slip roşcat-deschis. Buza este decorată cu un motiv în val, încadrat de două incizii.
Bibliografie: Opaiţ 1991 A, 165, nr. 300, Pl. 44. Primul editor al fragmentului îl încadrează producţiei pontice de tip Opaiţ II. Considerăm că decorul în val de pe buză poate cel mult determina o variantă şi nu un nou tip ceramic.

Analogii: Hayes 1972, 327 - 329, Forma 2, fig. 66, A, 1, 2, sfârşitul sec. IV - jumătatea sec. V d.Ch.; *Atlante I*, 232, tav. CXI/7, 8, cca. 370 - 450; Kenrick 1985, 381, Forma B687, fig. 71, B687.1, sfârşitul sec. IV - prima jumătate a sec. V d.Ch.; Uscătescu-Barrón 1992, 146, fig. 12/90, anii 370 - 450; Abadie-Reynal, Sodini 1992, 18 - 19, Forma CF 58, CF 59, Pl. 3, sfârşitul sec. IV - prima jumătate a sec. V d.Ch.
Datare: a doua jumătate a sec. IV - prima jumătate a sec. V d.Ch.

IX. Forma Hayes 3

N1	N2	N3	N4	N5	N6	N7	N8	N9	N10	N11	N12	N13	*Pass.*	D. S.	D. I.
-	-	-	-	-	-	-	7	183	92	16	13	-	28	339	43

Forma Hayes 3 ocupă un loc aparte în cadrul ceramicii orientale, datorită numărului mare de piese descoperite, a influenţei sale asupra altor forme şi a problemelor legate de datare. De asemenea, marea varietate a decorului, mai ales a celui realizat prin ştampilare, constituie nu numai un preţios instrument de datare, dar şi de cunoaştere a artei şi religiei epocii (Tabel II, Grafic 1, 2).

Luând în considerare cel mai sigur element de încadrare tipologică a ceramicii în general, la Halmyris au fost identificate aproape 350 de fragmente de buze aparţinând farfuriilor formei Hayes 3. Acestui număr i se vor adăuga probabil, în perspectiva unor analize fizico-chimice, atât de necesare studierii ceramicii antice, o bună parte din sutele de fragmente de baze şi pereţi aparţinând ceramicii fine de masă descoperite la Halmyris, pe care, din prudenţă, nu le-am socotit nici măcar în statisticile noastre, neavând siguranţa încadrării lor tipologice. De altfel, şi Hayes afirmă că cca. 80 - 90% din întreaga producţie a perioadei cuprinse între jumătatea sec. V şi prima jumătate a sec. VI d.Ch. aparţine Formei 3.

Proporţia se verifică şi la Halmyris, unde Forma Hayes 3 cu cele 339 de farfurii, reprezintă peste 70%, din ceramica orientală pentru servitul mâncării. Această proporţie şi răspândire a formei este sugestiv ilustrată de statisticile descoperirilor din unele provincii îndepărtate de

www.cimec.ro

atelierele producătoare orientale. Este cazul Lusitaniei, unde Forma Hayes 3 este prezentă cu 131 de piese, faţă de o piesă aparţinând Formei Hayes 2, cinci piese Hayes 5 şi o piesă Hayes 8 (Delgado 1988, 45).

Urmărind cronologic aspectul general al buzelor, se poate uşor observa contribuţia acestei forme la apariţia şi dezvoltarea Formei Hayes 10, care, vom vedea, nu întâmplător se situează pe locul al doilea ca număr de piese descoperite la Halmyris (Tabel I). Succesiunea recunoscută a celor două forme a generat totuşi discuţii referitoare la data de sfârşit a primei, cca. 550, şi începutul celei de a doua, cca. 580, hiatusul de aproximativ trei decenii nefiind clar explicat de Hayes în 1972 şi nici în lucrările ulterioare. Dacă datarea lui Hayes poate fi susţinută de descoperiri cum ar fi cele de la Samos (Isler 1969, 202), Labraunda (Hellström 1971, 44, Pl. 37/332 - 335) sau Demetrias (Eiwanger 1981, 34 - 39), la Antiohia această formă este datată larg între jumătatea sec. V şi începutul sec. VII d.Ch. (Waagé 1948, Pl. XI/940 - 947), iar la Athena apare sigur într-un context de la sfârşitul sec. VI d.Ch. (Robinson 1959, 116 - 117, M350, M351, Pl. 33, 36, 71).

O contribuţie importantă în acest sens o are şi M. Mackensen, care, reconsiderând descoperirile lui Waagé, coroborate cu rezultatele cercetărilor sale de la Resafa, prelungeşte datarea Formei 3 în a doua jumătate a sec. VI, coborând în acelaşi timp cu un deceniu, cca. 570, începutul Formei Hayes 10 (Mackensen 1984, 43). Aceeaşi cronologie o sugerează şi A. Carandini atunci când datează larg în sec. VI tipurile F, G şi H ale Formei 3 (*Atlante I*, 232). În sfârşit, la Thasos, aceste ultime tipuri au fost găsite chiar şi în context stratigrafic de sec. VII (Abadie-Reynal, Sodini 1992, 21 - 23).

Descoperirile de la Halmyris confirmă datarea Formei 3 şi în a doua jumătate a sec. VI, chiar dacă, raportat la numărul total de piese, tipurile târzii sunt mai puţine, găsindu-se însă în condiţii stratigrafice sigure (Tabel II). Pentru începuturile Formei 3, tipul A, Hayes precizează că acesta lipseşte în depozitele de sec. IV din Agora Athenei, incluzând aici şi cele datate în anul 400. Tipul A se găseşte însă în context arheologic alături de presupusul său predecesor, Forma 1 Çandarli, deci în prima jumătate a sec. V, datare confirmată la Halmyris, deşi doar prin câteva exemplare. Pentru o datare mai timpurie a Formei 3, pledează însă şi alte descoperiri, cum ar fi cele de la Tarsus (Goldman 1950, 142, 203 - 206, sec. IV d.Ch.), Iatrus (Böttger 1982, 62, Taf. 37/422, prima jumătate a sec. V d.Ch.) sau Kersones (Kadeev, Soročian 1989, fig. 35/5, sec. IV - V d.Ch.). O explicaţie plauzibilă privind datarea mai timpurie în siturile periferice ale imperiului este propusă de B. Böttger, în urma descoperirilor de la Iatrus: centre producătoare ca Athena, Corinth sau Antiohia, luate în considerare de Hayes pentru datările sale se apărau de asaltul concurenţei prin noi produse pe care le exportau, recepţionând însă mai târziu formele noi datorită unei îndelungate tradiţii ceramice proprii (Böttger 1982, 62).

Farfuriile Formei Hayes 3 au buza verticală, dreaptă sau îngroşată în partea inferioară, de cele mai multe ori concave spre exterior. Pereţii pot fi curbaţi, uşor ondulaţi sau aproape drepţi, iar baza scundă sau cu picior fals. La exterior buza poate fi decorată cu rotiţa dinţată pe 1 - 3 registre paralele, vopsită cu negru, maro sau alb. De asemenea, interiorul bazei poate fi decorat central prin ştampilare şi cu incizii circulare, ce pot fi întâlnite şi la exterior.

În funcţie de aspectul general al buzelor, la care se constată o progresivă scurtare şi îngroşare, Hayes distinge opt tipuri ale Formei 3. Tipurile A, B, C şi D sunt datate în a doua jumătate a sec. V d.Ch. Trecerea către secolul următor este asigurată de tipul E, datat în jurul anului 500, în timp ce tipurile F, G şi H sunt caracteristice secolului VI d.Ch.

T i p u l A , varianta timpurie a Formei Hayes 3, are buza verticală, simplă, uşor evazată, uniformă ca grosime până la joncţiunea cu corpul, unde poate fi uşor profilată. La Halmyris au fost descoperite doar cinci fragmente ale formei 3 A, confirmându-se astfel raritatea lor, subliniată de Hayes, care însă nu ilustrează grafic nici un exemplar.

www.cimec.ro

N1	N2	N3	N4	N5	N6	N7	N8	N9	N10	N11	N12	N13	*Pass.*	D. S.	D. I.
-	-	-	-	-	-	-	1	2	1	-	-	-	1	5	2

21. Farfurie fragmentară, buză. Inv. 29679, S I, □ 70, -1,90 m, N 8.
Dg = 24,5 cm. Pl. III.
Pastă bej-cărămizie, granule de calcar, slip maro-roşcat, slab aderent.
Bibliografie: Opaiţ 1991 A, 163, nr. 258, Pl. 41.

22. Farfurie fragmentară, buză. Inv. 44327, sector nord, *passim*
Dg - nedeterminabil. Pl. III.
Pastă roz-cărămizie, rar particule de calcar, slip la culoare.

Analogii: Hayes 1972, 329 - 331, Forma 3 tip A, neilustrat; Delgado 1975, 287 - 288, Pl. LXXVI / 175, prima jumătate a sec. V d.Ch.; Kenrick 1985, 381, 383, Forma B688.1, 688.2, fig. 71, înainte de anul 450; Opaiţ 1991 C, 26, fig. 1/3, ante 450; Abadie-Reynal, Sodini 1992, 19, fig. 3, Forma CF 60, CF 63, anii 400 - 425 d.Ch.
Datare: prima jumătate a sec. V d.Ch.

T i p u l B are buza masivă, verticală şi înaltă, uşor concavă spre exterior şi puţin îngroşată la partea inferioară. Farfuriile acestui tip sunt decorate cu rotiţa pe exteriorul buzei şi cu motive ştampilate central la interiorul bazei, uneori înconjurate cu incizii. La Halmyris au fost descoperite 20 de fragmente, o singură farfurie având profilul complet.

N1	N2	N3	N4	N5	N6	N7	N8	N9	N10	N11	N12	N13	*Pass.*	D. S.	D. I.
-	-	-	-	-	-	-	3	16	-	-	-	-	1	20	4

23. Farfurie fragmentară, buză. Inv. 44328, □ F 17, -2,90 m, N 8.
Dg = 34 cm. Pl. III.
Pastă roz-cărămizie, granule de calcar, slip roşcat.

24. Farfurie fragmentară, profil complet. Inv. 40733, S II, □ 30, N 9.
Dg = 37 cm; Db = 22 cm; I = 7 cm. Pl. XV.
Pastă roşie-cărămizie, granule de calcar, slip roşcat-maroniu cu luciu metalic. În centrul bazei este imprimată o cruce grecească, înconjurată de palmete şi volute; în jur cercuri fin incizate.
Bibliografie: Opaiţ 1991 A, 163, nr. 260, Pl. 41; Topoleanu 1996 B, 149 - 150, nr. 26, Pl. VI.

Analogii decor: Hayes 1972, 365, motiv 69, fig. 78/p, anii 440 - 490, pentru cruce; 353, motiv 9, fig. 73/g, anii 440 - 490 pentru palmete; 353, 355, motiv 19, fig. 73/z, 357, motiv 33, fig. 74/i, pentru volute dispuse perechi sau înscrise în cerc, anii 440 - 490, respectiv 470 - 580 d.Ch.; *Atlante I*, 232, tav. CXVII/18, 19, cca. 520 - 600 pentru cruce, 232, tav. CXV/7, anii 520 - 600 pentru palmete; Knipovici 1952, 320, fig. 14/2, cruce şi palmetă, sec. III - IV (?); Popescu 1965, 710, fig. 11/8, 9, sec. VI d.Ch.; Papuc 1973, 168, fig. 15/1 - 6, anii 440 - 490; Barnea 1977, 236 - 237, fig. 92/7, sec. V - VI d.Ch.; Barnea 1979, 242 - 243, fig. 3, sec. V - VI d.Ch.; Munteanu, Papuc 1976, 151, Pl. V, fig. 14, anii 440 - 490, 470 - 580, pentru palmetă.

25. Farfurie fragmentară, buză. Inv. 44329, □ X 20, -1,40 m, N 9.
Dg = 31 cm. Pl. III.
Pastă roz-cărămizie, rar particule de calcar, slip la culoare.

26. Farfurie fragmentară, buză. Inv. 44330, □ X 20, -1,40 m, N 9.
Dg = 29 cm. Pl. III.
Pastă roz-cărămizie, rar particule de calcar, slip maro-roşcat deschis.

www.cimec.ro

Analogii: Hayes 1972, 329, 331, 333, Forma 3B, fig. 67/B, 1, 2, 4, 5, anii 460 - 490; *Atlante I*, 232, tav. CXI/11 - 13, tav. CXII/1, cca. 460 - 475; Hellström 1971, 44, Pl. 37/333, sec. V d.Ch.; Eiwanger 1981, 34, 36, Taf. 3/21 - 23, anii 460 - 475; Minčev 1982, 26, nr. 11, 12, Pl. II, 27 - 28, Pl. II - III, sec. V - VI d.Ch.; Böttger 1982, 62, Taf. 37/422, datat la Iatrus în perioada C, anii 408 - 430/450, considerat prototip al Formei Hayes 3; Mackensen 1984, 64, nr. 1, 2, Taf. 1/15, 16, a doua jumătate a sec. V d.Ch.; Kenrick 1985, 381, Forma B688.3, fig. 71, al treilea sfert al sec. V d.Ch.; Abadie-Reynal, Sodini 1992, 19, Forma CF 64 - CF 67, fig. 3, sec. VI d.Ch.; Kuzmanov 1993, 36, tip I, fig. 2/a, anii 460 - 475 d.Ch.
Datare: sec. V d.Ch.

Tipul C, asemănător cu precedentul, are buza mai puţin masivă şi uneori mai scundă, cu îngroşarea din partea inferioară mai evidentă. La exterior farfuria poate fi decorată cu rotiţa sau vopsită cu negru sau maro. La Halmyris au fost descoperite 58 de fragmente aparţinând acestui tip.

N1	N2	N3	N4	N5	N6	N7	N8	N9	N10	N11	N12	N13	*Pass.*	D. S.	D. I.
-	-	-	-	-	-	-	2	39	8	2	2	-	5	58	8

27. Farfurie fragmentară, buză. Inv. 44331, □ X 18, -1,80 m, N 8.
Dg = 22 cm. Pl. III.
Pastă roşie-cărămizie, particule de calcar şi rar mica albă, slip maro-roşcat; la exterior buza este vopsită cu brun-închis.

28. Farfurie fragmentară, buză. Inv. 44332, bază turn 1, N 9.
Dg = 36 cm. Pl. III.
Pastă roz-cărămizie, granule de calcar, slip cărămiziu-roşcat.

29. Farfurie fragmentară, buză. Inv. 44333, □ X 19, -1,40 m, N 9.
Dg = 37 cm. Pl. III.
Pastă roz-cărămizie, particule de calcar şi rar mica albă, slip cărămiziu-roşcat.

30. Farfurie fragmentară, buză. Inv. 44334, □ X 20, -1,60 m, N 9.
Dg = 39 cm. Pl. III.
Pastă roz-cărămizie, rar granule de calcar, slip roşcat cărămiziu, consistent.

31. Farfurie fragmentară, buză. Inv. 44335, bază turn 1, N 9.
Dg = 32 cm. Pl. IV.
Pastă cărămizie-roşcată, rar granule de calcar, slip la culoare, vopsea maro-roşcată, slab aderentă pe exteriorul buzei.

32. Farfurie fragmentară, buză. Inv. 44336, □ X 20, -1,40 m, N 9.
Dg = 25,4 cm. Pl. IV.
Pastă roz-cărămizie, granule de calcar, slip la culoare, vopsea maro-roşcată, slab aderentă pe exteriorul buzei.

33. Farfurie fragmentară, buză. Inv. 44337, □ Y 20, -1,15 m, N 10.
Dg = 35 cm. Pl. IV.
Pastă cărămizie-roşcată, slip la culoare.

34. Farfurie fragmentară, buză. Inv. 44338, □ X 19, -0,84 m, N 11.
Dg = 18 cm. Pl. IV.
Pastă cărămizie-roşcată, granule de calcar, slip la culoare, vopsea cenuşiu-închisă la exteriorul buzei.

www.cimec.ro

Analogii: Hayes 1972, 329, 333, Forma 3C, fig. 67, C, 7, 9, fig. 68, C, 10, anii 460 - 490; Delgado 1975, 287 - 289, Pl. LXXVI - LXXVII/176 - 185, anii 460 - 475 d.Ch.; *Atlante I*, 232, tav. CXII/2, 3, 4, cca. 460 - 475; Cătăniciu, Barnea 1979, 186, N IV B 2 (1), fig. 158, 2.1, sec. VI d.Ch.; Williams, Zervos 1982, 136 - 137, nr. 62 - 64, fig. 2, anii 460 - 475; Mackensen 1984, 64, nr. 3, Taf. 11/1, 85, nr. 1, Taf. 27/1, a doua jumătate a sec. V d.Ch.; Kenrick 1985, 382, Forma B688.4 - 688.7, fig. 71, al treilea sfert al sec. V d.Ch.; Kuhnen 1989, 87, Taf. 10/4, sec. V d.Ch.; Crawford 1990, 91, fig. 514, sec. V d.Ch.; Abadie-Reynal, Sodini 1992, 19 - 20, fig. 4, Forma CF 68 - CF 76, sec. VI d.Ch.

Datare: a doua jumătate a sec. V - sec. VI d.Ch.

T i p u l D, păstrând aceeaşi linie generală a formei buzei, totuşi mai scundă, are marginea inferioară mult îngroşată şi accentuat bombată în afară. Majoritatea pieselor sunt decorate cu rotiţa. La Halmyris au fost identificate 24 de fragmente aparţinând farfuriilor tipului 3 D.

N1	N2	N3	N4	N5	N6	N7	N8	N9	N10	N11	N12	N13	*Pass.*	D. S.	D. I.
-	-	-	-	-	-	-	-	20	2	-	-	-	2	24	4

35. Farfurie fragmentară, buză. Inv. 44339, □ X 20, -1,40 m, N 9.
Dg = 19,4 cm. Pl. IV.
Pastă roşie-cărămizie, rar particule de calcar, slip maro-roşcat.

36. Farfurie fragmentară, buză. Inv. 44340, □ X 19, -1,30 m, N 9.
Dg = 29 cm. Pl. IV.
Pastă roşie-cărămizie, granule de calcar, slip maro-roşcat.

37. Farfurie fragmentară, buză. Inv. 44341, □ Y 19, -1,45 m, N 9.
Dg = 25 cm. Pl. IV.
Pastă roşie-cărămizie, rar particule de calcar, slip maro-roşcat.

38. Farfurie fragmentară, buză. Inv. 44342, □ X 20, -1,40 m, N 9.
Dg = 22 cm. Pl. IV.
Pastă roşie-cărămizie, rar particule de calcar, slip maro roşcat-deschis.

Analogii: Hayes 1972, 329, 331, 333, Forma 3 D, fig. 68, D, 13, anii 460 - 490; Delgado 1975, 287, 289, Pl. LXXVII /186, anii 460 - 490 d.Ch.; *Atlante I*, 232, tav. CXII/5, sfârşitul sec. V d.Ch.; Eiwanger 1981, 35 - 36, Taf. 4/24 - 26, sfârşitul sec. V d.Ch.; Kenrick 1985, 382, Forma B688.8 - 688.10, fig. 71, sfârşitul sec. V d.Ch.; Kuhnen 1989, 87, Taf. 10/5, sec. V d.Ch.

Datare: a doua jumătate a sec. V d.Ch.

T i p u l E are buza plată sau concavă în partea de jos, astfel că îngroşarea caracteristică Formei 3 este mai zveltă, ascuţită chiar spre exterior. În cele mai multe cazuri buza este delimitată de corp printr-o nervură. Decorul este realizat cu rotiţa sau cu vopsea neagră pe buză şi imprimat prin ştampilare în centrul bazei la interior. Tipul E, cel care asigură trecerea de la sec. V la sec. VI d.Ch., este cel mai bine reprezentat la Murighiol cu 107 fragmente de farfurii, din care un singur exemplar este întreg.

N1	N2	N3	N4	N5	N6	N7	N8	N9	N10	N11	N12	N13	*Pass.*	D. S.	D. I.
-	-	-	-	-	-	-	-	65	28	3	5	-	6	107	8

39. Farfurie fragmentară, buză. Inv. 44343, □ X 19, -1,40 m, N 9.
Dg = 27 cm. Pl. IV.
Pastă roşie-cărămizie, rar particule de calcar, slip la culoare.

www.cimec.ro

40. Farfurie fragmentară, buză. Inv. 44344, □ X 20, -1,40 m, N 9.
Dg = 27 cm. Pl. IV.
Pastă maro roşcată-deschisă, rar granule de calcar, slip la culoare.

41. Farfurie fragmentară, buză. Inv. 44345, □ X 20, -1,40 m, N 9.
Dg = 20 cm. Pl. IV.
Pastă maro-roşcată, rar particule de calcar, slip la culoare; exteriorul buzei vopsit cu negru.

42. Farfurie întreagă. Inv. 44087, martor □ U 19 - V 19, -1,10 m, N 10.
Dg = 25,4 cm; Db = 12 cm; I = 6,1 cm. Pl. XVI.
Pastă roşie-cărămizie, rar granule de calcar, slip la culoare. Baza inelară, scundă. Pe bază, la interior, se păstrează slab imprimată o cruce grecească cu două pandantive sub braţele verticale.

Analogii decor: Hayes 1972, 368, motiv 80, fig. 79, 80/t, anii 470 - 580; *Atlante I*, 232, tav. CXVII/41, anii 470 - 580; Popescu 1965, 710, fig. 9/1, sec. VI d.Ch.

43. Farfurie fragmentară, buză. Inv. 44346, sector nord, bază turn 1, N 10.
Dg = 25,4 cm. Pl. V.
Pastă maro-roşcată deschisă, rar particule de calcar şi mica albă, slip la culoare.

44. Farfurie fragmentară, buză. Inv. 44347, sector nord, bază turn 1, N 10.
Dg = 23,5 cm. Pl. V.
Pastă roşie-cărămizie, rar particule de calcar, slip la culoare. Exteriorul buzei vopsit cu maro-deschis, inegal aplicat.

45. Farfurie fragmentară, buză. Inv. 44348, □ P, stradă, N 10.
Dg = 27 cm. Pl. V.
Pastă roşie-cărămizie, rar granule de calcar, slip la culoare. La exterior buza este decorată cu două cerculeţe în relief.

46. Farfurie fragmentară, buză. Inv. 44349, □ X 20, -0,60 m, N 12.
Dg = 27 cm. Pl. V.
Pastă maro-roşcată, particule de calcar, slip la culoare.

Analogii: Hayes 1972, 329, 331, 333, Forma 3 E, fig. 68, E, 14 - 16, sfârşitul sec. V - începutul sec. VI d.Ch.; Delgado 1975, 287, 290, Pl. LXXVII - LXXVIII /187 - 189, sfârşitul secolului V - începutul secolului VI d.Ch.; *Atlante I*, 232, tav. CXII/6 - 8, sfârşitul sec. V d.Ch.; Suceveanu 1982 B, 92, nr. 12, 13, fig. 10, sec. VI d.Ch.; Minčev 1982, 26, nr. 14, fig. IV/14, sfârşitul sec. V - începutul sec. VI d.Ch.; Mackensen 1984, 66, Taf. 13/10, 80, Taf. 22/25, al patrulea sfert al sec. V - începutul sec. VI d.Ch.; Kenrick 1985, 382, Forma B688.11 - 688.13, fig. 71, sfârşitul sec. V - primul sfert al sec. VI d.Ch.; Uscătescu-Barrón 1992, 146, fig. 14/111, sfârşitul sec. V d.Ch.; Abadie-Reynal, Sodini 1992, 20 - 21, Forma CF 77 - CF 81, fig. 3, 4, sec. VI d.Ch.

Datare: a doua jumătate a sec. V - sec. VI d.Ch.

T i p u l F se deosebeşte de precedentul printr-o buză mai joasă, părând astfel mai solidă. Decorul, realizat cu rotiţa şi vopsea neagră, prezintă incizii circulare pe corp la exterior iar în multe cazuri buza este separată de corp printr-o nervură. Acest tip, cel mai bine reprezentat la începutul sec. VI d.Ch. în multe centre din Moesia Inferior şi provinciile orientale ale imperiului, este prezent la Halmyris cu 101 fragmente tipice de farfurii.

N1	N2	N3	N4	N5	N6	N7	N8	N9	N10	N11	N12	N13	*Pass.*	D. S.	D. I.
-	-	-	-	-	-	-	1	40	38	6	4	-	13	102	10

www.cimec.ro

47. Farfurie fragmentară, buză. Inv. 44350, □ X 20, -1,40 m, N 9.
Dg = 23 cm. Pl. V.
Pastă roşie-cărămizie, rar granule de calcar, slip la culoare.

48. Farfurie fragmentară, buză. Inv. 44351, □ V 19, -1,40 m, N 9.
Dg = 20,6 cm. Pl. V.
Pastă şi slip la fel cu nr. 46. Urme de vopsea neagră pe exteriorul buzei.

49. Farfurie fragmentară, buză. Inv. 44352, sector nord, bază turn 1, N 10.
Dg = 24 cm. Pl. V.
Pastă şi slip la fel cu nr. 46.

50. Farfurie fragmentară, buză. Inv. 44353, sector nord, bază turn 1, N 10.
Dg = 26 cm. Pl. V.
Pastă şi slip la fel cu nr. 46.

51. Farfurie fragmentară, buză. Inv. 44354, □ U 15, -1,15 m, N 10.
Dg = 24 cm. Pl. V.
Pastă cărămizie-roşcată, rar particule de calcar, slip la culoare.

52. Farfurie fragmentară, buză. Inv. 44355, □ γ 1, N 10.
Dg = 27,6 cm. Pl. V.
Pastă cărămizie-roşcată, slip la culoare la interior, gri închis la exterior.

53. Farfurie fragmentară, buză. Inv. 44356, □ X 20, -1,08 m, N 10.
Dg = 26 cm. Pl. VI.
Pastă roşie-cărămizie, rar granule de calcar, slip la culoare, vopsea maro-deschisă, inegal aplicată la exteriorul buzei.

54. Farfurie fragmentară, buză. Inv. 44357, □ Y 19, -0,45 m, N 12.
Dg = 25 cm. Pl. VI.
Pastă roz-cărămizie, granule de calcar, rar mica albă, slip roşu cărămiziu deschis.

55. Farfurie fragmentară, buză. Inv. 44358, □ Y 19, -0,52 m, N 12.
Dg = 24,2 cm. Pl. VI.
Pastă roşie-cărămizie, granule de calcar, slip la culoare.

56. Bol fragmentar, buză (variantă). Inv. 44359, □ X 20, -0,70 m, N 11.
Dg = 10 cm. Pl. VI.
Pastă roşie-cărămizie, particule de calcar, slip la culoare, vopsea neagră la exteriorul buzei.

Analogii: Hayes 1972, 329, 331, 333, 335, Forma 3 F, fig. 69, F, 17, 19, 23 - 25, prima jumătate a sec. VI d.Ch.; Delgado 1975, 287 - 288, 291, Pl. LXXVIII /193, secolul VI d.Ch.; *Atlante I*, 232, tav. CXII/9 - 11, tav. CXIII/1 - 2, sec. VI d.Ch.; Hellström 1971, 44, Pl. 37/334, sec. V - VI d.Ch.; Rodziewicz 1976, 40, Forma C1, Pl. 8, sec. V - VII d.Ch.; Minčev 1982, 28, nr. 21 - 22, 24, Pl. I, IV, sec. VI d.Ch.; Suceveanu 1982 B, 92, nr. 16 - 20, fig. 10, sec. VI d.Ch.; Mackensen 1984, 64, Taf. 11/2 - 4, 74, Taf. 16/29, Taf. 17/10, 75, Taf. 17/14 - 17, 76, Taf. 19/3, 8, 9 etc., prima jumătate a sec. VI d.Ch.; Williams, Zervos 1982, 137, nr. 65, fig. 2, sec. VI d.Ch.; Kenrick 1985, 382 - 383, Forma B688.14 - 688.18, fig. 71, prima jumătate a sec. VI d.Ch.; Kuhnen 1989, 88, Taf. 10/6, sec. VI d.Ch.; Crawford 1990, 81, fig. 514, sec. VI d.Ch.; Opaiţ 1991 C, 26, fig. 4/5, 33, fig. 7/45, 35, fig. 8/64, prima jumătate a sec. VI d.Ch.; Uscătescu-Barrón 1992, 147, fig. 13/94 - 103, fig. 14/104 - 109, 112 - 113, sec. VI d.Ch.; Abadie-Reynal, Sodini 1992, 21 - 23, Forma CF 82 - CF 103, fig. 5 - 7, sec. V - VII d.Ch (?); Kuzmanov 1993, 36, tip II, fig. 2/b, prima jumătate a sec. VI d.Ch.; Perko 1995, 242, Abb. 1/1, prima jumătate a sec. VI d.Ch.

Datare: a doua jumătate a sec. V - prima jumătate a sec. VI d.Ch.

www.cimec.ro

T i p u l G se caracterizează printr-o buză îngustă şi groasă, dreaptă sau convexă spre exterior şi puternic scobită la interior. Baza este inelară, joasă. Exteriorul poate fi vopsit cu negru sau alb caolinos. Din cele 20 de exemplare descoperite la Halmyris, o singură farfurie s-a păstrat cu profilul complet.

N1	N2	N3	N4	N5	N6	N7	N8	N9	N10	N11	N12	N13	*Pass.*	D. S.	D. I.
-	-	-	-	-	-	-	-	-	12	4	2	-	-	18	6

57. Farfurie fragmentară, profil complet. Inv.40417, S II, □95-96, -1,80 - 2,50 m (groapă), N 10.
Dg = 24 cm; Db = 13 cm; I = 6 cm. Pl. VI.
Pastă maro-roşcată, rar particule de calcar, slip la culoare, ars secundar.
Bibliografie: Opaiţ 1991 A, 164, nr. 269, Pl. 42.

58. Farfurie fragmentară, buză. Inv. 44360, □ S 19, -1,20 m, N 10.
Dg = 26 cm. Pl. VI.
Pastă roşie-cărămizie, rar particule de calcar, slip la culoare, vopsea albă caolinoasă la exteriorul buzei.

59. Farfurie fragmentară, buză. Inv. 44361, □ V 19, -0,90 m, N 11.
Dg = 20 cm. Pl. VI.
Pastă maro-roşcată, granule de calcar, slip la culoare, vopsea neagră, slab aderentă pe buză.

60. Farfurie fragmentară, buză. Inv. 44362, turn F, -1,30 m, N 11.
Dg = 25,4 cm. Pl. VI.
Pastă roşie-cărămizie, slip la culoare, vopsea albă caolinoasă la exteriorul buzei.

61. Farfurie fragmentară, buză. Inv. 38596, S II, □ 15 - 16, -0,70 m, N 12.
Dg = 30 cm. Pl. VI.
Pastă roşie-cărămizie, rar granule de calcar, slip la culoare, vopsea albă caolinoasă la exteriorul buzei.
Bibliografie: Opaiţ 1991 A, 164, nr. 272, Pl. 44.

62. Farfurie fragmentară, buză. Inv. 38597, S II, □ 15 - 16, -0,70 m, N 12.
Dg = 30 cm. Pl. VII.
Pastă roşie-cărămizie, rar granule de calcar, slip la culoare, vopsea brună la exteriorul buzei.
Bibliografie: Opaiţ 1991 A, 164, nr. 273, Pl. 44.

Analogii: Hayes 1972, 329, 331, 335, Forma 3 G, neilustrat, al doilea sfert al sec. VI d.Ch.; *Atlante I*, 232, neilustrat, sec. VI d.Ch.; Mackensen 1984, 64, Taf. 11/4, 74, Taf. 16/27, 75, Taf. 17/18 - 22, 24, 76, Taf. 19/4 etc., prima jumătate a sec. VI d.Ch.; Kenrick 1985, 383, Forma B688.19, fig. 71, al doilea sfert al sec. VI d.Ch.; Opaiţ 1991 C, 26, fig. 4/6, al doilea sfert al sec. VI d.Ch.; Abadie-Reynal, Sodini 1992, 23, Forma CF 104, fig. 7, sec. VI d.Ch.

Datare: sec. VI d.Ch.

T i p u l H are buza groasă, masivă, triunghiulară în secţiune, delimitată uneori de corp printr-o nervură. De multe ori este prezent decorul realizat cu rotiţa pe buză la exterior. Raritatea formei este confirmată şi la Halmyris, unde au fost descoperite doar cinci fragmente aparţinând acestui tip.

N1	N2	N3	N4	N5	N6	N7	N8	N9	N10	N11	N12	N13	*Pass.*	D. S.	D. I.
-	-	-	-	-	-	-	-	1	3	1	-	-	-	5	1

www.cimec.ro

63. Farfurie fragmentară, buză. Inv. 44363, □ X 20, -0,70 m, N 11.
Dg = 30 cm. Pl. VII.
Pastă roz-cărămizie, oxid de fier şi rar mica albă, slip roşcat, gros, slab aderent la interior, vopsea maro-roşcată la exteriorul buzei.

Analogii: Hayes 1972, 329, 331, 335, Forma 3 H, fig. 68, H, 28, 29, prima jumătate a sec. VI d.Ch.; *Atlante I*, 232, tav. CXIII/3 - 4, sec. VI d.Ch.; Suceveanu 1982 B, 92, nr. 14, 15, fig. 10, sec. VI d.Ch.; Kenrick 1985, 383, Forma B688.20, fig. 71, prima jumătate a sec. VI d.Ch.; Kuhnen 1989, 89, Taf. 10/7, sec. VI d.Ch.; Crawford 1990, 59, fig. 252, sec. VI d.Ch.; Uscătescu-Barrón 1992, 147, fig. 14/110, sec. VI d.Ch.; Abadie-Reynal, Sodini 1992, 23, Forma CF 105 - CF 106, fig. 7, sec. VII d.Ch. (?).
Datare: a doua jumătate a sec. VI d.Ch.

X. Forma Kenrick 1985, 814.1

N1	N2	N3	N4	N5	N6	N7	N8	N9	N10	N11	N12	N13	*Pass.*	D. S.	D. I.
-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	1	1

Un fragment de farfurie găsit la Halmyris, antrenat, din păcate, pe un nivel din a doua jumătate a sec. IV d.Ch., are buza asemănătoare Formei Hayes 3. Teşitura oblică spre interior îşi găseşte analogii aproape identice la Berenice şi Demetrias.

64. Farfurie fragmentară, buză. Inv. 38646, S II, □ 96, N 7 (?).
Dg = 21 cm. Pl. VII.
Pastă roşie-cărămizie, slip roşu-închis, slab aderent la interior.
Bibliografie: Opaiţ 1991 A, 166, nr. 316, Pl. 46, include fragmentul printre tipurile nedeterminate.

Analogii: Kenrick 1985, 411, Forma B814.1, fig. 75, sec. VI d.Ch.; Hellström 1971, 44 - 45, Pl. 37/349, sec. VI d.Ch.; Eiwanger 1981, 36, Taf. 6/II 74, variantă a Formei 1, sec. VI d.Ch.
Datare: sec. VI d.Ch.

XI. Forma Hayes, 408 - 410, fig. 92/1

N1	N2	N3	N4	N5	N6	N7	N8	N9	N10	N11	N12	N13	*Pass.*	D. S.	D. I.
-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	2	3	3

Farfuriile acestei forme, apropiate ca aspect general de Forma Hayes 3 şi destul de rare în zona orientală, par a fi produse la Knidos. Hayes le descrie ca fiind modelate dintr-un lut fin, deschis la culoare, cu slip subţire. La exteriorul buzei sunt decorate cu rotiţa dinţată pe 2 - 3 registre. Datarea propusă, al treilea sfert al sec. V d.Ch., nu poate fi decât parţial verificată la Halmyris, unde, din cele trei fragmente identificate, doar unul este găsit într-un context arheologic clar.

65. Farfurie fragmentară, buză. Inv. 44364, □ γ 3, N 10.
Dg = 22,8 cm. Pl. VII.
Pastă fină, roz, slip maro-deschis, subţire, inegal aplicat la exterior.

66. Farfurie fragmentară, buză. Inv. 40724, *passim*
Dg = 31 cm. Pl. VII.
Pastă fină, bej deschisă, slip subţire, maro-deschis.
Bibliografie: Opaiţ 1991 A, 166, nr. 312, Pl. 45.

67. Farfurie fragmentară, buză. Inv. 44365, aşezarea civilă, *passim.*
Dg = 28,2 cm. Pl. VII.
Pastă fină, maro roşcată-deschis, rar granule de calcar, slip subţire, maro-roşcat. La interior decor cu rotiţa dinţată.

www.cimec.ro

Analogii: Hayes 1972, 408 - 410, fig. 92/1, al treilea sfert al sec. V d.Ch.; *Atlante I*, 232, tav. CXVII/42, sec. V.
Datare: a doua jumătate a sec. V - prima jumătate a sec. VI d.Ch.

XII. Forma Hayes, 408 - 410, fig. 92/4

N1	N2	N3	N4	N5	N6	N7	N8	N9	N10	N11	N12	N13	*Pass.*	D. S.	D. I.
-	-	-	-	-	-	-	3	4	1	1	-	-	2	11	5

Un număr de cinci fragmente de farfurii, cu buza lată, orizontală, decorată cu rotiţa dinţată, cu incizii paralele sau în val, sunt modelate dintr-o pastă fină, de culoare deschisă, asemenea celei descrise de Hayes ca avându-şi prototipul formelor în ceramica timpurie de la Knidos. Piesele de la Halmyris au pereţii corpului uşor curbaţi, mai apropiaţi ca aspect de forma Hayes 5, în timp ce singurul exemplar ilustrat la fig. 92/4 are corpul unghiular. Forma buzei, calitatea pastei şi a slipului impun însă ca cea mai apropiată analogie grupa ceramică de la 408 - 410, exemplarele de la Halmyris putând fi variante ale unui centru necunoscut de Hayes.

68. Farfurie fragmentară, profil complet. Inv. 40415, S II, □ 77, -3,10 - 3,70 m (groapă), N 8.
Dg = 34,5 cm; Db = 13 cm; I = 5,5 cm. Pl. XII.
Pastă fină, bej, rar mica albă, slip bej-cărămiziu, subţire, inegal aplicat la exterior. Pereţii vasului sunt perforaţi pentru reparare. Pe baza interioară se găseşte un decor aplicat prin ştampilare, reprezentând ramura de palmier, repetată în bandă, înconjurată de două cercuri concentrice fin incizate. Pe buză şi în jurul motivului central este prezent decor realizat cu rotiţa.
Bibliografie: Opaiţ 1991 A, 166, nr. 309, Pl. 45; Opaiţ 1996, 140, Pl. 60/4; Topoleanu 1996 B, 144, nr. 1, Pl. 1.

69. Farfurie fragmentară, buză. Inv. 40826, S II, □ 77, -3,10 - 3,20 m (groapă), N 8.
Dg = 33 cm; Pl. VII.
Pastă alb rozie, slip maro-deschis, subţire, inegal aplicat la exterior. Se păstrează o perforaţie pentru reparare. Buza este decorată cu rotiţa şi cu două incizii adânci pe margine spre interior.
Bibliografie: Opaiţ 1991 A, 166, nr. 312, neilustrat.

70. Farfurie fragmentară, profil complet. Inv. 37142, S I, □ 18, -3 m (groapă), N 9.
Dg = 24 cm; Db = 9,7 cm; I = 4 cm. Pl. VIII.
Pastă fină, alb-gălbuie, slip brun-deschis, subţire, cu luciu metalic. Vopsea neagră la exterior pe buză şi pe bază. Buza şi corpul la exterior sunt decorate cu incizii, iar în interiorul bazei cu rotiţa dinţată.
Bibliografie: Opaiţ 1991 A, 166, nr. 308, Pl. 45.

71. Farfurie fragmentară, buză. Inv. 44378, □ Y 18, -1,40 m, N 9.
Dg = 37 cm; Pl. VIII.
Pastă roz-cărămizie, slip maro-deschis, inegal păstrat. Buza este decorată cu incizii late spre marginea interioară şi impresiuni realizate cu spatula crestată pe marginea exterioară.

72. Farfurie fragmentară, buză. Inv. 44377, □ X 18, -0,85 m, N 11.
Dg = 26 cm; Pl. VIII.
Pastă fină, alb-rozie, slip maro-deschis, subţire. Buza este decorată cu val incizat în centru, şanţuri pe marginea interioară şi impresiuni realizate cu spatula crestată pe marginea exterioară.
Analogii: Hayes 1972, 408 - 410, fig. 92/4, începutul sec. VI d.Ch.; *Atlante I*, 232, tav. CXVII/45, sec. V - VII d.Ch.
Datare: sec. V d.Ch.

www.cimec.ro

XIII. Forma Hayes 4

N1	N2	N3	N4	N5	N6	N7	N8	N9	N10	N11	N12	N13	*Pass.*	D. S.	D. I.
-	-	-	-	-	-	-	-	1	1	-	-	-	-	2	2

Considerate de Hayes drept variante timpurii ale Formei 3, farfuriile au pereţii oblici, uşor curbaţi şi buza îngroşată. Datarea primei din cele două piese descoperite la Murighiol este apropiată de cea propusă de Hayes, însă a doua, recoltată de pe un nivel datat cu aproape un secol mai târziu, poate sugera o supravieţuire a formei, explicabilă de altfel prin raritatea sa. Atribuirea acestei piese unui atelier provincial este greu de presupus, dată fiind calitatea deosebită a pastei şi a execuţiei.

73. Farfurie fragmentară, buză. Inv. 44366, □ X 20, -1,40 m, N 9.
Dg = 17 cm; Pl. VIII.
Pastă poroasă, roşcată-deschisă, mica albă, slip roşcat, slab aderent.

74. Farfurie fragmentară, buză. Inv. 41147, S I, □ 47, -1,10 m, N 10.
Dg = nedeterminabil; Pl. VIII.
Pastă brună, rar granule de calcar şi mica albă, slip la culoare.
Bibliografie: Opaiţ 1991 A, 163, nr. 254, neilustrat. Încadrat grupei Late Roman C Ware, fragmentul este considerat de autor ca fiind de tipul Opaiţ XI (440/450 - prima jumătate a sec. VI. d.Ch.).

Analogii: Hayes 1972, 338, Forma 4, fig. 69, datat în a doua jumătate a sec. V d.Ch, cu precizarea că piesa a fost descoperită într-un context din al treilea sfert al sec. V d.Ch.; *Atlante I*, 232, tav. CXIV/1, al doilea sfert al sec. V d.Ch.; Minčev 1982, 29, nr. 26, Pl. 1/26, al doilea sfert al sec. V d.Ch.; Abadie-Reynal, Sodini 1992, 24, Forma CF 107, fig. 7, anii 400 - 425 (identic cu Nr. cat. 73).
Datare: a doua jumătate a sec. V - prima jumătate a sec. VI d.Ch.

XIV. Forma Waagé 932 f

N1	N2	N3	N4	N5	N6	N7	N8	N9	N10	N11	N12	N13	*Pass.*	D. S.	D. I.
-	-	-	-	-	-	-	-	6	-	-	-	-	-	6	6

Un număr de şase fragmente ceramice provenind de la farfurii au buza orizontală, îngroşată spre exterior, asemănătoare cu cele ale Formei Hayes 6, dar cu o mică arcuire şi spre interior, partea superioară fiind decorată cu două caneluri. Aspectul şi culoarea pastei indică o provenienţă microasiatică a acestei forme, neinclusă însă de Hayes în capitolul res-pectiv al studiului său din 1972. La Antiohia, forma apare în mai multe variante (Waagé 1948, Pl. X, 924, Pl. XI, 93 f, 930 k, 932 f), atribuite ceramicii romane târzii: "Middle (Early Late C) phase of Late Roman Period", (Waagé 1948, 56 şi urm.).

Un fragment mai vechi de la Halmyris a fost atribuit de primul său editor ceramicii pontice (Opaiţ 1991 A, 165, nr. 305, Pl. 44), afirmaţie argumentată de analogiile din nordul Mării Negre, datate însă în secolele III - IV d.Ch. (Knipovici 1952, 318 - 319, tip 23 T, fig. 12/2). Originea acestei forme trebuie căutată mai degrabă în ceramica africană (Hayes 1972, 131, Forma 83, fig. 23), poate prin filieră cipriotă (Hayes 1972, 375 - 376, Forma 2, fig. 80, 2/1, 2), zone mai apropiate atât geografic, dar şi prin interese economice de centrele ceramice orientale. Variantele de la Antiohia pot sugera producerea, poate chiar şi apariţia acestei forme în spaţiul microasiatic, de unde, în mod firesc, a ajuns în Dobrogea.

75. Farfurie fragmentară, buză. Inv. 29674, S I, □ 10, N 9.
Dg = 28 cm; Pl. VIII.
Pastă maronie-roşcată, rare particule de calcar, slip la culoare, mai închis.
Bibliografie: Opaiţ 1991 A, 165, nr. 304, Pl. 44, consideră vasul ca fiind de producţie pontică.

www.cimec.ro

76. Farfurie fragmentară, buză. Inv. 44367, poartă nord, bază turn est, N 9.
Dg = 20,4 cm; Pl. VIII.
Pastă maronie-roşcată, rare particule de calcar, slip la culoare, slab aderent pe buză. Canelură exterioară între buză şi corp, marcată de vopsea neagră, slab aderentă şi două incizii fine mai jos.

77. Farfurie fragmentară, buză. Inv. 44368, sector nord, stradă, N 9.
Dg = 34 cm; Pl. VIII.
Aceeaşi pastă şi slip cu Nr. cat. 75.

78. Farfurie fragmentară, buză. Inv. 44369, □ X 1, coridor turn, N 9.
Dg = 29 cm; Pl. VIII.
Aceeaşi pastă şi slip cu Nr. cat. 75.

79. Farfurie fragmentară, buză. Inv. 44370, □ X 20, -1,40 m, N 9.
Dg = nedeterminabil; Pl. IX.
Pastă cărămizie-roşcată, slip la culoare, slab aderent la exterior. Trei caneluri în scară sub buză (variantă ?).

80. Farfurie fragmentară, buză. Inv. 44371, □ X 20, -1,40 m, N 9.
Dg = nedeterminabil; Pl. IX.
Pastă galbenă cărămizie, rar particule de calcar, vopsea roşie, slab aderentă pe buză şi la interior.

Analogii: Waagé 1948, 56 - 57, Pl. XI/932 f, sec. V d.Ch.; Knipovici 1952, 318 - 319, tip 23 T, fig. 12/2, sec. III - IV d.Ch.; Opaiţ 1985, 155, tip IV, subtip IV B, a doua jumătate a sec. V d.Ch.; Kadeev, Soročian 1989, fig. 33/8, piese asemănătoare datate larg în sec. V d.Ch.
Datare: a doua jumătate a sec. V d.Ch.

XV. Forma Kenrick 1985, B722.2, fig. 75

N1	N2	N3	N4	N5	N6	N7	N8	N9	N10	N11	N12	N13	*Pass.*	D. S.	D. I.
-	-	-	-	-	-	-	-	1	2	-	-	-	-	3	3

Şi această formă face parte din lotul descris de Hayes la 408 - 410, dar analogiile cele mai apropiate se găsesc la Berenice şi la Thasos. Buza este relativ îngustă, orizontală, având dedesubt la exterior două incizii adânci cu aspect de trepte. Acest ultim detaliu nu este ilustrat de Hayes, la care se face însă trimitere pentru aspectul general al farfuriilor, calitatea şi culoarea pastei şi a slipului. Datarea propusă, al treilea sfert al sec. V d.Ch., este apropiată de contextul arheologic în care au fost descoperite cele trei piese de la Murighiol.

81. Farfurie fragmentară, buză. Inv. 44372, □ X 1, coridor turn, N 9.
Dg = 21 cm; Pl. IX.
Pastă fină, alb-gălbuie, slip maro deschis, lucios, inegal aplicat la exterior.

82. Farfurie fragmentară, buză. Inv. 44373, □ X 18, -1,20 m, N 10.
Dg = 24 cm; Pl. IX.
Aceeaşi pastă şi slip cu Nr. cat. 81.

83. Farfurie fragmentară, buză. Inv. 44374, □ X 19, -1,30 m, N 10.
Dg = 22 cm; Pl. IX.
Aceeaşi pastă şi slip cu Nr. cat. 81.

Analogii: Kenrick 1985, 404, Forma B722.2, fig. 75, al treilea sfert al sec. V d.Ch.; Hayes 1972, 408 - 410, fig. 92/2, al treilea sfert al sec. V. d.Ch.; *Atlante I*, 232, tav. CXVII/43, sec. V - VII d.Ch.; Cătăniciu, Barnea 1979, 186, NVB2(5), fig. 158/2.5, profil identic, sec. VI d.Ch.; Abadie-Reynal, Sodini 1992, 33, Forma CF 182, fig. 13, piesă identică, fără datare.
Datare: sfârşitul sec. V - prima jumătate a sec. VI d.Ch.

www.cimec.ro

XVI. Forma Hayes 5

N1	N2	N3	N4	N5	N6	N7	N8	N9	N10	N11	N12	N13	*Pass.*	D. S.	D. I.
-	-	-	-	-	-	-	-	3	3	1	-	-	1	8	6

Farfuriile acestei forme au buza orizontală, uşor concavă în partea superioară şi pereţii curbaţi. Hayes distinge două tipuri: A, cu buza relativ îngustă şi uşor rotunjită în partea inferioară şi B, cu buza lată, puţin concavă dedesubt, separată uneori de corp printr-o nervură. Acestui ultim tip îi aparţin cele opt fragmente găsite la Murighiol, din care doar primele două îşi găsesc analogii până la detaliu cu piesele ilustrate de Hayes. Datarea propusă, prima jumătate a sec. VI d.Ch., este apropiată de cea a contextului arheologic al descoperirilor noastre.

84. Farfurie fragmentară, buză. Inv. 29664, S I, □ 20, N 9.
Dg = 29 cm; Pl. IX.
Pastă roşie-cărămizie, cu granule de calcar şi rar mica albă, slip la culoare. Buza superioară este decorată cu rotiţa în trei registre.
Bibliografie: Opaiţ 1991 A, 164, nr. 274, Pl. 43.

85. Farfurie fragmentară, buză. Inv. 37148, S II, □ 53, N 10.
Dg = 28 cm; Pl. IX.
Pastă cărămizie-roşcată, rar granule de calcar şi rar mica albă, slip maro-roşcat.
Bibliografie: Opaiţ 1991 A, 164, nr. 276, Pl. 43.

86. Farfurie fragmentară, buză. Inv. 29726, S I, □ 67, N 10.
Dg = 26 cm; Pl. IX.
Pastă roşie-cărămizie, rar mica albă, slip la culoare.
Bibliografie: Opaiţ 1991 A, 164, nr. 275, Pl. 44.

87. Farfurie fragmentară, buză. Inv. 37151, S II, □ 63, N 9.
Dg = 20 cm; Pl. IX.
Pastă maro-deschisă, mica albă, slip brun-roşcat.
Bibliografie: Opaiţ 1991 A, 166, nr. 311, Pl. 45, încadrează acest fragment ceramicii knidiene.

88. Farfurie fragmentară, buză. Inv. 44375, □ X 20, -1,40, N 9.
Dg = 17 cm; Pl. X.
Pastă cărămizie-roşcată, rar granule de calcar, slip maro-roşcat, slab aderent. Buza superioară este decorată cu incizii.

89. Farfurie fragmentară, buză. Inv. 44376, poartă nord, bază turn est, N 10.
Dg = 17 cm; Pl. X.
Pastă cărămizie-roşcată, rar granule de calcar, slip maro-roşcat. Marginea buzei neagră, iar buza superioară decorată cu incizii.

Analogii: Hayes 1972, 339, Forma 5, fig. 70, B, 2, 3, prima jumătate a sec. VI d.Ch.; *Atlante I*, 232, tav. CXIV/3, 4, prima jumătate a sec. VI d.Ch.; Hellström 1971, 44, Pl. 37/336, sec. V - VI d.Ch.; Kenrick 1985, 383 - 384, Forma B689.2, fig. 71, prima jumătate a sec. VI d.Ch.

Datare: a doua jumătate a sec. V - prima jumătate a sec. VI d.Ch.

XVII. Forma Hayes 6

N1	N2	N3	N4	N5	N6	N7	N8	N9	N10	N11	N12	N13	*Pass.*	D. S.	D. I.
-	-	-	-	-	-	-	-	2	2	-	-	-	-	4	4

www.cimec.ro

Caracteristica acestei forme este buza îngroşată spre exterior, plată sau uşor concavă în partea superioară, separată de corpul curbat printr-o nervură fină sau o incizie. Din cele patru fragmente găsite la Halmyris, doar primele două ilustrate în catalog sunt identice cu restituţiile grafice ale lui Hayes. Celelalte, cu buza orizontală, prelungită spre interior, sunt probabil variante, produse tot în atelierele orientale. Datarea este apropiată de cea sugerată de Hayes.

90. Farfurie fragmentară, buză. Inv. 38656, S II, □ 96 - 98, -2,0 - 2,40 m, N 9 (groapă).
Dg = 16 cm; Pl. X.
Pastă cărămizie-roşcată, rar particule de calcar, slip roşcat. O nervură fină separă buza de corp la exterior.

91. Farfurie fragmentară, buză. Inv. 44379, □ β 1, -2,70 m (cuptor terme), N 10.
Dg = 13 cm; Pl. X.
Pastă cărămizie-roşcată, rar particule de calcar şi mica albă, slip gri închis.

92. Farfurie fragmentară, buză. Inv. 29671, S I, □ 17, -1,50 m, N 9.
Dg = 18 cm; Pl. X.
Aceeaşi pastă şi slip cu Nr. cat. 89.
Bibliografie: Opaiţ 1991 A, 164, nr. 277, Pl. 43.

93. Farfurie fragmentară, buză. Inv. 29684, S I, □ 22, -1,30 m, N 10.
Dg = 27 cm; Pl. X.
Pastă roz-cărămizie, slip la culoare.
Bibliografie: Opaiţ 1991 A, 164, nr. 278, Pl. 43.

Analogii: Hayes 1972, 341, Forma 6, începutul sec. VI d.Ch.; *Atlante I*, 232, tav. CXIV/5 - 8, sfârşitul sec. V - începutul sec. VI d.Ch.
Datare: a doua jumătate a sec. V - prima jumătate a sec. VI d.Ch.

XVIII. Forma Hayes 8

N1	N2	N3	N4	N5	N6	N7	N8	N9	N10	N11	N12	N13	*Pass.*	D. S.	D. I.
-	-	-	-	-	-	-	-	3	2	-	-	-	-	5	5

Vasele acestei forme au buza orizontală, cu marginea exterioară orientată în jos, uşor concavă în partea superioară, care este decorată cu caneluri fine. O nervură proeminentă desparte buza, spre interior, de pereţii accentuat curbaţi. Datarea celor cinci fragmente ale Formei 8 descoperite la Halmyris este aceeaşi cu cea propusă de Hayes.

94. Bol fragmentar, buză. Inv. 44380, □ X 20, -1,60 m, N 9.
Dg = 18 cm; Pl. X.
Pastă roşie-cărămizie, slip roşcat.

95. Bol fragmentar, buză. Inv. 44381, □ X 19, -1,40 m, N 9.
Dg = 18,4 cm; Pl. X.
Pastă roşie-cărămizie, rar particule de calcar, slip cărămiziu-roşcat, slab aderent. Pe corp este incizată litera grecească Π.

96. Bol fragmentar, buză. Inv. 29698, □ 109 - 110, -1,30 m, N 9.
Dg = 17 cm; Pl. X.
Pastă roşie-cărămizie, rar particule de calcar şi mica albă, slip cărămiziu-roşcat.
Bibliografie: Opaiţ 1991 A, 164, nr. 279, Pl. 43.

97. Bol fragmentar, buză. Inv. 44382, □ X 1, N 10.
Dg = 18,4 cm; Pl. X.
Pastă roşie-cărămizie, rar mica albă, slip la culoare.

www.cimec.ro

98. Bol fragmentar, buză. Inv. 44383, Sector P, stradă, N 10.
Dg = 18 cm; Pl. XI.
Pastă roşie-cărămizie, rar particule de calcar şi mica albă, slip maro-roşcat.

Analogii: Hayes 1972, 342, Forma 8, fig. 70, 8/1, 2, a doua jumătate. a sec. V d.Ch., posibil puţin mai târziu; *Atlante I*, 232, tav. CXIV/9, 11, a doua jumătate a sec. V d.Ch.; Kenrick 1985, 385, Forma B690, fig. 71, a doua jumătate a sec. V d.Ch., posibil mai târziu.
Datare: a doua jumătate a sec. V - prima jumătate a sec. VI d.Ch.

XIX. Forma Abadie-Reynal, Sodini 1992, CF 183

N1	N2	N3	N4	N5	N6	N7	N8	N9	N10	N11	N12	N13	*Pass.*	D. S.	D. I.
-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	1	1

Singurul fragment aparţinând acestei forme găsit la Halmyris provine de la o farfurie joasă, cu buza verticală, teşită în partea superioară, puternic scobită spre interior la joncţiunea cu corpul. Neconcordanţa dintre contextul stratigrafic al descoperirii şi analogii se datorează antrenării vasului într-un nivel mai timpuriu.

99. Farfurie fragmentară, buză. Inv. 29681, S I, □ 12 - 14, N 7 (?).
Dg = 25 cm; Pl. XI.
Pastă maro-roşcată, rar particule de calcar şi mica albă, slip roşu brun.
Bibliografie: Opaiţ 1991 A, 166, nr. 315, Pl. 46, include fragmentul printre tipurile nedeterminate.

Analogii: Abadie-Reynal, Sodini 1992, 33, Forma CF 183, fig. 13, piesă identică, sfârşitul sec. VI d.Ch.; Suceveanu 1982 B, 97, nr. 7, fig. 14/7, piesă asemănătoare, sfârşitul sec. VI - începutul sec. VII d.Ch.
Datare: a doua jumătate a sec. VI d.Ch. (?).

XX. Forma Hayes 10

N1	N2	N3	N4	N5	N6	N7	N8	N9	N10	N11	N12	N13	*Pass.*	D. S.	D. I.
-	-	-	-	-	-	-	-	-	7	8	17	2	-	34	7

Considerată drept succesoare a Formei Hayes 3, aceasta ocupă locul al doilea în vesela de masă orientală descoperită la Halmyris, cu un număr de 34 de vase, din care trei s-au păstrat cu profilul întreg. Şi în cazul acestei forme, caracteristică este buza, mult îngroşată, aproape pătrată în secţiune, uşor concavă în partea inferioară, separată de corp printr-o canelură la interior şi o nervură la exterior.

Stratigrafic, cele mai timpurii vase au fost descoperite pe nivelul 10, încadrat cronologic între primii ani ai sec. VI d.Ch. şi raidul kutrigurilor din anul 559, în timp ce Hayes propune începutul Formei 10 pe la anul 580. Corectarea acestei ultime date cu un deceniu a fost făcută, după cum arătam mai sus, de către M. Mackensen, în urma cercetărilor de la Resafa (Mackensen 1984, 44 - 45). Diferenţa cronologică constatată la Halmyris poate fi acoperită prin acceptarea începutului formei mai devreme cu două, trei decenii sau, probabil, prin prelungirea existenţei nivelului 10 până spre al treilea sfert al secolului VI d.Ch., dată sugerată, de altfel, de câteva descoperiri monetare (Opaiţ C. 1991, 471 - 472, nr. 109, 111, 112, monede de la Justinus II şi Sophia, descoperite pe N 10, datate în 565 - 578, 572/573, 574/575), găsite însă în condiţii discutabile.

După forma buzei, Hayes distinge trei tipuri:

www.cimec.ro

T i p u l A are buza masivă, pătrată în secţiune.

100. Strachină fragmentară, buză. Inv. 44384, □ U 16, -1,10 - 1,20 m, N 10.
Dg = 29 cm; Pl. XI.
Pastă roşie-cărămizie, rar particule de calcar, slip la culoare.
Bibliografie: Opaiţ 1991 A, 166, nr. 315, Pl. 46, include fragmentul printre tipurile nedeterminate.

101. Strachină, profil complet. Inv. 27959, S I, □ 22, -0,80 m, N 11.
Dg = 28 cm; Db = 10,7 cm; I = 6,5 cm. Pl. XIV.
Pastă maro-deschisă, granule de calcar, slip roşcat la exterior şi gri deschis, slab aderent la interior. Vasul este decorat cu imaginea unui păun, slab imprimată în centrul bazei la interior.
Bibliografie: Opaiţ 1991 A, 164, nr. 280, Pl. 43, încadrează tipologic doar forma vasului, fără să comenteze ştampila; Topoleanu 1996 B, 148 - 149, nr. 24, Pl. V, decor tip II, motive zoomorfe.

Analogii decor: Hayes 1972, 361, motiv 48, fig. 77/f, anii 470 - 580; *Atlante I*, 232, tav. CXVI/35, anii 520 - 600; Popescu 1965, 706, fig. 6, sec. VI d.Ch.; Papuc 1973, 177, fig. 16/5 - 7, anii 470 - 580; Rodziewicz 1976, 39, Pl. IX/CK, C1, sec. V - prima jumătate a sec. VII d.Ch.

102. Strachină, profil complet. Inv. 39598, S II, □ 71 - 73, N 12.
Dg = 28 cm; Db = 13 cm; I = 6,5 cm; Pl. XI.
Aceeaşi pastă şi slip cu Nr. cat. 100. La exterior buza este vopsită cu negru.
Bibliografie: Opaiţ 1991 A, 164, nr. 283, Pl. 43.

103. Strachină, profil complet. Inv. 44385, poartă vest, □ E 20, -0,80 m, N 12.
Dg = 22 cm; Db = 10,4 cm; I = 5,8 cm; Pl. XI.
Pastă maro-roşcată deschisă, rar granule de calcar, slip la culoare.
Bibliografie: Opaiţ 1991 A, 164, nr. 283, Pl. 43.

Analogii: Hayes 1972, 343 - 346, Forma 10, fig. 71, 10/1, 2, 4, 6, sfârşitul sec. VI - începutul sec. VII d.Ch.; *Atlante I*, 232, tav. CXIII/9 - 12, anul 570 - începutul sec. VII d.Ch.; Cătăniciu, Barnea 1979, 189, N VI A2(1), fig. 167, 2.1, sec. VI târziu - sec. VII d.Ch.; Suceaveanu 1982 B, 99, fig. 14/11, 12, 15, 101, fig. 17/2, 3, sfârşitul sec. VI - începutul sec. VII d.Ch.; Kuhnen 1989, 89, Taf. 10/8, prima jumătate a sec. VII d.Ch.; Mackensen 1984, 44 - 46, 64, nr. 11 - 16, Taf. 11/5 - 7, 75, nr. 37 - 46, Taf. 17/23 - 27, anul 570 - începutul sec. VII d.Ch.; Kenrick 1985, 385, Forma B.691.1 - 691.3, fig. 71, sec. VI târziu - sec. VII timpuriu d.Ch.; Abadie-Reynal, Sodini 1992, 24, Forma CF 109 - CF 113, fig. 8, anii 650 - 700 (?).
Datare: sec. VI d.Ch.

T i p u l A / B . Hayes descrie tipul B ca având buza rotundă în partea superioară, uneori marginea inferioară fiind mai joasă. Trei dintre piesele de la Murighiol au elemente comune primelor două tipuri, astfel că pot fi considerate forme intermediare.

104. Strachină fragmentară, buză. Inv. 44386, □ U 18, -1,20 m, N 10.
Dg = 25,4 cm; Pl. XI.
Pastă roşie-cărămizie, rar particule de calcar şi mica albă, slip la culoare.

105. Strachină fragmentară, buză. Inv. 44387, □ V 19, -0,80 m, N 11.
Dg = 27 cm; Pl. XI.
Pastă maro-roşcată, slip la culoare, ars secundar.

www.cimec.ro

Analogii: Hayes 1972, 343 - 346, Pl. 71, B/7, sfârşitul sec. VI - începutul sec. VII d.Ch.; *Atlante I*, 232, tav. CXIII/13, 570 - începutul sec. VII d.Ch.; Mackensen 1984, 44 - 46, 73, FP 22.10, Taf. 16/13, 74, FP 72/3 - 6, Taf. 17/4, 75, FP 73, 47 - 52, Taf. 18/3, 17/28, anul 570 - începutul sec. VII d.Ch.; Abadie-Reynal, Sodini 1992, 24, Forma CF 114, anii 650 - 700 (?).
Datare: sec. VI - începutul sec. VII d.Ch.

T i p u l C are buza mai alungită, plată sau concavă în partea superioară. La Halmyris, un singur fragment ceramic poate fi încadrat acestui tip.

106. Strachină fragmentară, buză. Inv. 37153, S II, □ 13, -0,80 m, N 12.
Dg = 18 cm; Pl. XI.
Pastă cărămizie-roşcată, slip la culoare, slab aderent.
Bibliografie: Opaiţ 1991 A, 165, nr. 286, Pl. 43, consideră ca fiind de tipul C încă două fragmente ceramice (inv. 37147, 29689), dar care, prin caracteristicile lor, buză masivă, pătrată în secţiune, aparţin sigur tipului A.

Analogii: Hayes 1972, 343 - 346, fig. 71, 10, 11 - 15, începutul şi mijlocul sec. VII d.Ch.; *Atlante I*, 232, tav. CXIII/14 - 18, prima jumătate a sec. VII d.Ch.; Popescu 1965, 712, fig. 14, a doua jumătate a sec. VI d.Ch. (Hayes consideră acest vas de tipul B - ?); Mackensen 1984, 44 - 46, 74, FP 72, 7 - 11, Taf. 17/5, 11 - 12, 75, FP 73, 53 - 61, Taf. 18/4 - 5, prima jumătate a sec. VII d.Ch.; Kenrick 1985, 385, Forma B691.4, fig. 71, prima jumătate a sec. VII d.Ch.; Abadie-Reynal, Sodini 1982, 25, Forma CF 115, fig. 8, anii 650 - 700 (?).
Datare: sfârşitul sec. VI - începutul sec. VII d.Ch.

Fragmente ceramice cu decor ştampilat

N1	N2	N3	N4	N5	N6	N7	N8	N9	N10	N11	N12	N13	*Pass.*	D. S.	D. I.
-	-	-	-	-	-	-	-	4	4	14	4	1	3	30	30

În afara celor patru farfurii întregi cu decor ştampilat, care au putut fi încadrate tipologic (Nr. cat. 24, 42, 68, 101), la Halmyris au mai fost descoperite 32 de fragmente de baze, pe care se păstrează un astfel de decor, cu analogii, uneori identice până la detalii, în vesela orientală, dar şi în cea nord-africană (Topoleanu 1996 B, 143 - 168). Deşi lotul este relativ modest, marea varietate a tipurilor de ştampile a determinat o sistematizare separată (Tabelul III).

Majoritatea vaselor fiind găsite în stare fragmentară, în tipologia noastră am luat în considerare decorul păstrat, fie că este imprimat central sau este repetat în bandă circulară, chiar dacă în acest ultim caz el contează ca element auxiliar. Cele 16 modele diferite de decor ştampilat au fost împărţite în următoarele patru tipuri:

♦ Decor tip I: *motive geometrice şi vegetale.* Acest tip cuprinde 15 farfurii întregi şi fragmentare, pe care au fost imprimate şase modele diferite de decor: ramuri de palmier, kantharos, cercuri concentrice, muguri de lotus, volute şi lanţ.

♦ Decor tip II: *motive zoomorfe.* Este prezent la Halmyris pe nouă vase cu patru modele decorative: iepuri, lei, cerbi şi păun.

♦ Decor tip III: *motive antropomorfe.* Acest tip de decor este prezent pe o singură piesă, aparţinând ceramicii nord-africane (Nr. cat. 170).

♦ Decor tip IV: *motive creştine.* Pe 11 vase este imprimată crucea în cinci ipostaze: cruce grecească, cruce cu dublu contur, cu două sau patru pandantive, monogramatică şi cruce simplă.

www.cimec.ro

Decor tip I: motive geometrice şi vegetale

Ramură de palmier şi kantharos

107. Farfurie fragmentară, bază. Inv. 29714, S I, □ 78, -0,85 m, N 11, Pl. XII.
Pastă dură, maro-roşcată, granule de calcar, slip la culoare.
Motiv în bandă circulară, ramura de palmier alternând cu un kantharos.
Bibliografie: Opaiţ 1991 A, 165, nr. 292, Pl. 48; Topoleanu 1996 B, 144, nr. 2, Pl. I.

Analogii : Hayes 1972, 362 - 363, motiv 59, fig. 78/a - c, anii 440 - 580, 270, tip 272 - 278, fig. 53, anii 480 - 600, pentru ceramica africană (kantharos), 350, motiv 1, fig. 72/1, d, anii 360 - 490 (ramură de palmier); *Atlante I*, 232, tav. CXVII/3 - 5, 232, tav. CXIV/15 (ramură de palmier); Popescu 1965, 701, fig. 2/9, sec. III - V d.Ch. (kantharos), 698, fig. 1/1, 4, sec. V d.Ch. (ramură de palmier); Hellström 1971, 40, Pl. 16/328, sec. IV d.Ch. (ramură de palmier); Papuc 1973, 167 - 168, fig. 11/8, anii 440 - 480 (kantharos), 155 - 156, fig. 1/1, 2, anii 360 - 450 (ramură de palmier); Pergam 1978 - 1986, C 29, C 39, C 42, sec. VI d.Ch. (kantharos); Abadie-Reynal, Sodini 1992, 25, Forma CF 118, CF 119, fig. 8, prima jumătate a sec. V d.Ch. (ramură de palmier).
Datare: a doua jumătate a sec. VI d.Ch.

Cercuri concentrice

108. Farfurie fragmentară, bază. Inv. 38665, aşezarea civilă, *passim*, Pl. XII.
Pastă cărămizie, pietricele şi mica albă, vopsea maronie-roşcată, groasă.
Cercul imprimat în mijlocul bazei este înconjurat cu un decor în bandă, realizat cu rotiţa.
Bibliografie: Opaiţ 1991 A, 165, nr. 287, Pl. 48; Topoleanu 1996 B, 144 - 145, nr. 3, Pl. I.

Analogii: Hayes 1972, 351, motiv 2, fig. 72/a, b, h, j, sec. V d.Ch.; *Atlante I*, 232, tav. CXIV/22 - 26.
Datare: sec. V d.Ch.

109. Farfurie fragmentară, bază. Inv. 43792, □ X 20, -0,70 m, N 11, Pl. XII.
Pastă roşie-cărămizie, granule de calcar, slip la culoare.
Cercurile concentrice sunt separate de carouri incizate cu laturi duble.
Bibliografie: Topoleanu 1996 B, 145, nr. 4, Pl. I.

Analogii : Hayes 1972, 351, motiv 2, fig. 72/b, h, sec. V d.Ch.; *Atlante I*, 232, tav. CXIV/23 - 26; Papuc 1973, 156, fig. 1/2, 5, fig. 2/1 - 5, anii 360 - 450; Kenrick 1985, 375, Forma B671, fig. 69, Pl. XXIV, sec. IV - V d.Ch.; pentru ceramica nord-africană, vezi Mackensen 1992, 526, tip 6, Taf. 4/10, 11, 530, tip 16, Pl. 5/28 - 32.
Datare: a doua jumătate a sec. VI d.Ch.

Mugure de lotus

110. Farfurie fragmentară, bază. Inv. 37144, S I, □ 18, -2,40 m, N 9 (groapă), Pl. XII.
Pastă cărămizie-roşcată, granule de calcar şi mica albă, slip maroniu-roşcat.
Motivul se repetă în bandă, spre interiorul a două incizii circulare dispuse în jurul bazei.
Bibliografie: Opaiţ 1991 A, 165, nr. 287, Pl. 48; Topoleanu 1996 B, 145, nr. 5, Pl. I.

Analogii: Hayes 1972, 353, motiv 12, fig. 73/m, n, anii 440 - 490; *Atlante I*, 232, tav. CXV/13; Papuc 1973, 160, fig. 4/1-7, anii 440-490; Munteanu, Papuc 1976, 149, Pl. I/2, anii 440-490.
Datare: a doua jumătate a sec. V d.Ch.

111. Farfurie fragmentară, bază. Inv. 43791, □ X 20, -0,70 m, N 11, Pl. XII.
Pastă cărămizie-roşcată, granule de calcar, angobă maronie-roşcată.
Motiv repetat în bandă circulară.

Analogii şi datare: vezi Nr. cat. 110.

www.cimec.ro

Volute

112. Farfurie fragmentară, bază. Inv. 29727, S I, □ 107, -1,20 m, N 9, Pl. XII.
Pastă cărămizie-roşcată, pietricele şi mica albă, angobă la culoare.
Motiv format din două volute, alcătuind litera "S", repetat între două benzi circulare realizate cu rotiţa.
Bibliografie: Opaiţ 1991 A, 165, nr. 293, Pl. 48; Topoleanu 1996 B, 145, nr. 7, Pl. II.

Analogii: Hayes 1972, 353, 355, motiv 19, fig. 73/2, anii 450 - 500; *Atlante I*, 232, tav. CXV/26; Pergam 1978 - 1986, C 31 - 33, C 35, C 37, sec. VI d.Ch.; Popescu 1965, 706, fig. 7/2, sec. IV d.Ch. (?); Munteanu, Papuc, 1976, 149, Pl. I/3, anii 440 - 490 d.Ch.
Datare: a doua jumătate a sec. V d.Ch.

113. Farfurie fragmentară, bază. Inv. 38669, S II, □ 71 - 75, -1,40 m, N 9, Pl. XIII.
Pastă roz-cărămizie, granule de calcar, angobă maro-roşcată, mată.
Patru volute dispuse în jurul unui cerc incizat, motiv repetat în bandă circulară.
Bibliografie: Opaiţ 1991 A, 165, nr. 295, Pl. 48; Topoleanu 1996 B, 146, nr. 8, Pl. II.

Analogii: Hayes 1972, 357, motiv 33, fig. 74/i, anii 470 - 580; *Atlante I*, 232, tav. CXV/39; Papuc 1973, 176, fig. 15/7 - 9, anii 440 - 490; Pergam 1978 - 1986, C 23 - 25, sec. VI d.Ch.
Datare: a doua jumătate a sec. V d.Ch.

114. Farfurie fragmentară, bază. Inv. 43784, □ X 20, -0,70 m, N 11, Pl. XII.
Pastă roşie-cărămizie, pietricele şi granule de calcar, angobă la culoare.
Patru volute dispuse în jurul unui romb, motiv repetat în bandă de cinci ori în jurul centrului bazei.
Bibliografie: Topoleanu 1996 B, 146, nr. 9, Pl. II.

Analogii: Hayes 1972, 353, motiv 17, fig. 73/v, w, anii 440 - 580; *Atlante I*, 232, tav. CXV/22 - 23; Papuc 1973, 160, fig. 5/1 - 3, anii 440 - 490; Böttger 1982, 61, Taf. 38/429, anii 440 - 490 d.Ch.; Abadie-Reynal, Sodini 1992, 26, Forma CF 123, fig. 8, anii 440 - 490;
Datare: a doua jumătate a sec. V d.Ch.

115. Farfurie fragmentară, bază. Inv. 41149, *passim*, Pl. XIII.
Pastă cărămizie-roşcată, pietricele, angobă la culoare.
Pe fragmentul păstrat, variantă a celui anterior, motivul se repetă de două ori.
Bibliografie: Topoleanu 1996 B, 146, nr. 10, Pl. II.

Analogii şi datare: vezi Nr. cat. 114.

116. Farfurie fragmentară, bază. Inv. 43789, □ P, stradă, N 11, Pl. XIII.
Pastă cărămizie-roşcată, rar granule de calcar, angobă maro-roşcată.
Variantă, motiv repetat în interiorul unei bande circulare realizate cu rotiţa.
Bibliografie: Topoleanu 1996 B, 146, nr. 11, Pl. III.

Analogii şi datare: vezi Nr. cat. 114.

117. Farfurie fragmentară, bază. Inv. 29706, S I, □ 76, -1,10 - 1,30 m, N 11, Pl. XIII.
Pastă roşie-cărămizie, rar mica albă, slip roşcat.
Variantă, motiv repetat în bandă circulară.
Bibliografie: Opaiţ 1991 A, 165, nr. 290, Pl. 48; Topoleanu 1996 B, 146, nr. 12, Pl. III.

Analogii: Hayes 1972, 353, motiv 16, fig. 73/t, u, anii 440 - 490; *Atlante I*, 232, tav. CXV/20 - 21; Papuc 1973, 160, fig. 5/2, anii 440 - 490.
Datare: a doua jumătate a sec. VI d.Ch.

www.cimec.ro

Lanţ

118. Farfurie fragmentară, bază. Inv. 43793, □ X 20, -0,70 m, N 11, Pl. XIII.
Pastă cărămizie-roşcată, angobă la culoare.
Motiv repetat în bandă circulară.
Bibliografie: Topoleanu 1996 B, 147, nr. 14, Pl. II.

Analogii: Hayes 1972, 353, motiv 22, fig. 73/d, anii 470 - 580; *Atlante I*, 232, tav. CXV/30, cca. 520 - 600; Papuc 1973, 160, fig. 5/7, 8, anii 440 - 490.
Datare: a doua jumătate a sec. VI d.Ch.

119. Farfurie fragmentară, bază. Inv. 43786, S X, -0,55 m, N 12, Pl. XIII.
Pastă dură, maronie-roşcată, rar particule de calcar, slip la culoare, luciu metalic.
Variantă, motiv repetat în bandă circulară.
Bibliografie: Topoleanu 1996 B, 147, nr. 15, Pl. II.

Analogii şi datare: vezi Nr. cat. 118.

Decor tip II: motive zoomorfe

Iepure

120. Farfurie fragmentară, bază. Inv. 37143, S I, □ 49, -2,50 m (groapă), N 9, Pl. XIII.
Pastă cărămizie-deschisă, granule de calcar, angobă la culoare.
Se păstrează jumătatea din faţă a unui iepure, motiv repetat în bandă circulară.
Bibliografie: Opaiţ 1991 A, 165, nr. 288, Pl. 48; Topoleanu 1996 B, 147, nr. 16, Pl. III.

Analogii: Waagé 1948, fig. 33; Hayes 1972, 357, motiv 35, fig. 74/y, fig. 75/b, c, anii 440 - 490; *Atlante I*, 232, tav. CXV/55, 57 - 60; Popescu 1965, 703, fig. 4/4, 7, a doua jumătate a sec. IV - începutul sec. V d.Ch.; Papuc 1973, 176, fig. 8/4, anii 470 - 580; Minčev 1982, 26, nr. 12, Pl. II/12, 26, nr. 10, Pl. V/10, a doua jumătate a sec. V d.Ch.; Kenrick 1985, 386, Forma B692.4, fig. 72, anii 440 - 490; Abadie-Reynal, Sodini 1992, 26 - 27, Forma CF 129, fig. 9, anii 440 - 490.
Datare: a doua jumătate a sec. V d.Ch.

121. Farfurie fragmentară, bază. Inv. 41148, *passim*, Pl. XIII.
Pastă dură, roşie-cărămizie, rar granule de calcar, slip roşu, mat.
Motiv în bandă.
Bibliografie: Opaiţ 1991 A, 165, nr. 299, Pl. 48; Topoleanu 1996 B, 147, nr. 17, Pl. IV.

Analogii: Hayes 1972, 357, motiv 35, fig. 74/t, anii 440 - 490; *Atlante I*, 232, tav. CXV/50; Papuc 1973, 176, fig. 8/6, anii 470 - 580.
Datare: sec. V d.Ch.

122. Farfurie fragmentară, bază. Inv. 43846, □ V 19, -2,25 m (groapă), N 10, Pl. XIII.
Pastă dură, roşie-cărămizie, rar granule de calcar, slip roşcat.
Motiv repetat în bandă, spre interiorul a trei incizii concentrice; pe fragment se păstrează doar picioarele animalului (iepure - ?).
Bibliografie: Topoleanu 1996 B, 147, nr. 18, Pl. IV.

Analogii şi datare: vezi Nr. cat. 120, 121.

Leu

123. Farfurie fragmentară, bază. Inv. 43785, S X, -1,10 m, N 10, Pl. XIV.
Pastă cărămizie, slip la culoare, motiv central.
Bibliografie: Topoleanu 1996 B, 148, nr. 19, Pl. IV.

www.cimec.ro

Analogii: Hayes 1972, 359, motiv 37, fig. 75/k, anii 470 - 580; *Atlante I*, 232, tav. CXVI/4, cca. 520 - 600; Papuc 1973, 176, fig. 12/2, 3, 5, 7, anii 470 - 580; Kenrick 1985, 386, Forma B692.5, fig. 72, anii 470 - 580.
Datare: prima jumătate a sec. VI d.Ch.

124. Farfurie fragmentară, bază. Inv. 40721, S I, □ 22, N 11, Pl. XIV.
Pastă maronie-roşcată, rar granule de calcar, slip la culoare, puternic ars secundar.
Motiv în bandă, uzat.
Bibliografie: Opaiţ 1991 A, 165, nr. 297, Pl. 48; Topoleanu 1996 B, 148, nr. 20, Pl. IV.

Analogii: Hayes 1972, 359, motiv 37, fig. 75/j, anii 470 - 580; *Atlante I*, 232, tav. CXVI/3, cca. 520 - 600.
Datare: a doua jumătate a sec. VI d.Ch.

Cerb

125. Farfurie fragmentară, bază. Inv. 43790, □ X 20, -0,70 m, N 11, Pl. XIV.
Pastă roşie-cărămizie, angobă la culoare. Motiv central.
Bibliografie: Topoleanu 1996 B, 148, nr. 21, Pl. IV.

Analogii: Hayes 1972, 359, 361, motiv 41, fig. 76/a, b, anii 470 - 580; *Atlante I*, 232, tav. CXVI/2 - 20, cca. 520 - 600; Papuc 1973, 176 - 177, fig. 13/7 - 11, anii 470 - 580.
Datare: a doua jumătate a sec. VI d.Ch.

126. Farfurie fragmentară, bază. Inv. 40819, S I, □ 23, N 10, Pl. XIV.
Pastă roşie-cărămizie, rar granule de calcar, slip la culoare. Motiv în bandă, neglijent aplicat.
Bibliografie: Opaiţ 1991 A, 165, nr. 296, Pl. 48; Topoleanu 1996 B, 148, nr. 22, Pl. IV.

Analogii: Nr. cat. 125.
Datare: prima jumătate a sec. VI d.Ch.

127. Farfurie fragmentară, bază. Inv. 29713, S I, □ 77, -0,55 m, N 12, Pl. XIV.
Pastă maro-roşcată, rar granule de calcar, angobă la culoare. Motiv central.
Bibliografie: Opaiţ 1991 A, 165, nr. 291, Pl. 48; Topoleanu 1996 B, 148, nr. 23, Pl. IV.

Analogii: Hayes 1972 şi *Atlante I*, vezi Nr. cat. 124; Papuc 1973, 176 - 177, fig. 13/3, anii 440 - 580.
Datare: sfârşitul sec. VI d.Ch.

Decor tip III: motive antropomorfe (vezi ceramica nord-africană)

Decor tip IV: motive creştine

Cruce grecească

128. Farfurie fragmentară, bază. Inv. 38600, S II, □ 84 - 86, -1,80 m (groapă), N 12, Pl. XV.
Pastă cărămizie-roşcată, rar granule de calcar şi mica albă, slip maro-roşcat. Motiv central.
Bibliografie: Opaiţ 1991 A, 165, nr. 249, Pl. 48; Topoleanu 1996 B, 150, nr. 27, Pl. V.

Analogii: mai apropiate ca formă sunt crucile de pe ceramica cipriotă: Hayes 1972, 383, 385, Forma 12, fig. 84/k - o, jumătatea sec. VII d.Ch.; *Atlante I*, 239, tav. CXXII/22 - 26, jumătatea sec. VII d.Ch.; Rodziewicz 1976, 45, Pl. 16/Dc, sfârşitul sec. VI - începutul sec. VII d.Ch.

Datare: sfârşitul sec. VI - începutul sec. VII d.Ch.

www.cimec.ro

Cruce cu dublu contur

129. Farfurie fragmentară, bază. Inv. 43840, □ X 20, -0,70 m, N 11, Pl. XV.
Pastă cărămizie roşcată, rar granule de calcar şi mica albă, slip roşu-portocaliu.
Motiv central.
Bibliografie: Topoleanu 1996 B, 150, nr. 28, Pl. VI.

Analogii: Waagé 1948, fig. 34; Hayes 1972, 365, motiv 71, fig. 79/c - e, anii 470 - 580; *Atlante I*, 232, tav. CXVII/24, 25; Gajdukeviči 1952 A, 126, fig. 160/1, 2, sec. IV - V d.Ch.; Knipovici 1952, 320, fig. 14/1, sec. III - IV d.Ch. (?); Baly 1962, 300, Pl. LIX/C, sec. VI d.Ch.; Popescu 1965, 707, fig. 7/3 - 6, sec. IV - V d.Ch.; Popescu 1994, 372, fig. 81/a - d, sfârşitul sec. V - începutul sec. VI d.Ch.; Hellström 1971, 40, Pl. 16/329, sec. IV d.Ch. (?); Papuc 1973, 180, fig. 23/4 - 7, anii 470 - 580; Barnea 1977, 236 - 237, fig. 92/4, 93/1, sec. IV - VI d.Ch.; Barnea 1979, 244 - 245, fig. 1, sec. IV - V d.Ch.; Cătăniciu, Barnea 1979, 186, fig. 160/2.3, fig. 161/2.3, sec. V - VI d.Ch.; Minčev 1982, 26, nr. 14, Pl. IV/14, 27, nr. 15, Pl. III/15, sfârşitul sec. V - începutul sec. VI d.Ch.; Kenrick 1985, 386, Forma B692.9, B692.10, fig. 72, sfârşitul sec. V - începutul sec. VI d.Ch.; Mitsopoulos-Leon 1991, 142, M7, Pl. 199, sec. V d.Ch.; Abadie-Reynal, Sodini 1992, 28, Forma CF 141, fig. 10.
Datare: a doua jumătate a sec. VI d.Ch.

130. Farfurie fragmentară, bază. Inv. 43841, □ X 20, -0,70 m, N 11, Pl. XV.
Pastă cărămizie-roşcată, rar granule de calcar, slip bej-cărămiziu.
Pe fragment se păstrează şi picioarele unui animal (iepure ?), repetat în bandă în jurul motivului central.
Bibliografie: Topoleanu 1996 B, 151, nr. 29, Pl. VI.

Analogii: vezi Nr. cat. 128. Pentru animalele figurate în jurul motivului central: Papuc 1973, 176, fig. 8/7, anii 470 - 580; Barnea 1979, 242, 243, fig. 2, sec. V - VI d.Ch.
Datare: a doua jumătate a sec. VI d.Ch.

Cruce cu pandantive

131. Farfurie fragmentară, bază. Inv. 43842, □ X 20, -0,70 m, N 11, Pl. XV.
Pastă roşie-cărămizie, granule de calcar, slip la culoare.
Imaginea centrală este decorată cu patru motive circulare între braţe.
Bibliografie: Topoleanu 1996 B, 151, nr. 30, Pl. VII.

Analogii: Hayes 1972, 365, motiv 68, fig. 78/m, n, datat în jurul anului 500; *Atlante I*, 232, tav. CXVII/15, 16; Popescu 1965, 710, fig. 11/2 - 4, sec. VI d.Ch.; Papuc 1973, 187, fig. 20/1, 2, 4, 6, anii 470 - 580; Munteanu, Papuc 1976, 151, Pl. IV, fig. 10, anii 470 - 580; Barnea 1979, 242 - 243, fig. 1, sec. V - VI d.Ch.; Kenrick 1985, 386, Forma B692.11, fig. 72, sec. V d.Ch.; Abadie-Reynal, Sodini 1992, 28, Forma CF 142, fig. 10, anii 470 - 580.
Datare: a doua jumătate a sec. VI d.Ch.

132. Farfurie fragmentară, bază. Inv. 43845, □ Y 17, -0,10 m, N 13, Pl. XV.
Pastă cărămizie-roşcată, rar granule de calcar, slip roşcat.
Imagine centrală, crucea este decorată cu două motive circulare sub braţele orizontale.
Bibliografie: Topoleanu 1996 B, 151, nr. 31, Pl. VII.

Analogii: Hayes 1972, 365, motiv 68, fig. 78/j, k, sfârşitul sec. V - începutul sec. VI d.Ch.; *Atlante I*, 232, tav. CXVII/11 - 13, cca. 520 - 600; Gajdukeviči 1952 A, 42, fig. 40/2, sec. IV - V d.Ch.; Knipovici 1952, 320, fig. 14/3, sec. III - IV d.Ch. (?); Baly 1962, 300, Pl. LIX/C.VII, sec. VI d.Ch.; Popescu 1965, 710, fig. 9/1, sec. VI d.Ch.; Papuc 1973, 187, fig. 19/7, anii 470 -

www.cimec.ro

580; Munteanu, Papuc 1976, 150, Pl. III, fig. 8a, Pl. IV, fig. 9, anii 470 - 580; Barnea 1977, 236 - 237, fig. 92/1, 93/2, sec. V - VI d.Ch.; Barnea 1979, 242 - 243, fig. 4, sec. V - VI d.Ch. Piesa fiind găsită în stratul vegetal, nu o putem atribui cu siguranţă nivelului 13.

Datare: sfârşitul sec. VI - începutul sec. VII d.Ch. (?).

133. Farfurie fragmentară, bază. Inv. 40723, U-3 (turn), -1,10 m, N 11, Pl. XV.
Pastă roşcată, rar granule de calcar şi mica albă, angobă maro-roşcată.
Crucea, motiv central, este însoţită de două cerculeţe incizate, cu punct în centru; trei benzi incizate înconjoară motivul.
Bibliografie: Opaiţ 1991 A, 165, nr. 298, Pl. 48; Topoleanu 1996 B, 151, 154, nr.32, Pl. VII.

Analogii: Nr. cat. 131 (fără analogii exacte).

Datare: a doua jumătate a sec. VI d.Ch.

Cruce monogramatică

134. Farfurie fragmentară, bază. Inv. 43843, S X, -0,45 m, N 12, Pl. XVI.
Pastă cărămizie, mica albă, slip roşcat, lucios.
Rho deschis în stânga sus, A şi Ω sub braţul orizontal. Motiv central.
Bibliografie: Topoleanu 1996 B, 154, nr. 33, Pl. VII.

Analogii: Hayes 1972, 367, motiv 66, fig. 78/h, sec. V d.Ch.; *Atlante I*, 232, tav. CXVII/10, cca. 520 - 600; Gajdukeviči 1952 A, 126, fig. 160/3, sec. IV - V d.Ch.; Knipovici 1952, 320, fig. 14/4, sec. III - IV d.Ch (?); Popescu 1965, 712, fig. 13/1, 2, 5, sec. VI d.Ch.; Papuc 1973, 180, fig. 19/2, anii 470 - 580; Barnea 1977, 236 - 237, fig. 92/6, sec. V - VI d.Ch.; Abadie-Reynal, Sodini 1992, 27, Forma CF 132, fig. 9, anii 470 - 580.

Datare: sfârşitul sec. VI d.Ch.

135. Farfurie fragmentară, bază. Inv. 38648, S II, □ 75, -1,0 m, N 10, Pl. XVI.
Pastă cărămizie-roşcată, rar granule de calcar şi mica albă, slip roşcat lucios.
Motiv central, variantă pentru Ω.
Bibliografie: Opaiţ 1991 A, Pl. 48, fără descriere în catalog; Topoleanu 1996 B, 154, nr. 34, Pl. VII.

Analogii: Nr. cat. 134.

Datare: prima jumătate a sec. VI d.Ch.

Cruce simplă

136. Farfurie fragmentară, bază. Inv. 43844, S X, -0,97 m, N 11, Pl. XVI.
Pastă moale, cu aspect grosier, gri-cărămizie, granule de calcar şi mica albă, slip cărămiziu-portocaliu.
Motiv central înconjurat cu imaginea repetată de şase ori a unui leu (produs local ?).
Bibliografie: Topoleanu 1996 B, 154, nr. 35, Pl. VII.

Analogii: cruce asemănătoare la Hayes 1972, 367, motiv 73, fig. 79/j, sfârşitul sec. V - sfârşitul sec. VI d.Ch.; *Atlante I*, 232, tav. CXVII/31, cca. 520 - 600. Pentru leu, asemănător la Hayes 1972, 359, motiv 39, fig. 75/p, q, anii 470 - 580.

Datare: a doua jumătate a sec. VI d.Ch.

www.cimec.ro

Ceramica nord-africană *(African Red Slip Ware)*

Vesela de masă nord-africană ocupă un loc aparte în studierea ceramicii romane în general. Au fost identificate ateliere care se întind de la Atlantic până la Nil, cercetările arheologice constatând o tradiţie artizanală comună care se dezvoltă între secolele I - VII d.Ch.

Numeroşi cercetători au dedicat studii speciale acestei probleme, contribuţii importante aducând şi rapoartele de săpături, astfel că s-a conturat un tablou aproape complet privind principalele forme şi tipuri de decor, influenţele reciproce şi circulaţia veselei de masă africane. Discutabile sunt încă încadrările cronologice, fiecare nouă descoperire prilejuind reinterpretări care nuanţează elementele acumulate până acum.

Primul studiu important dedicat ceramicii de masă nord-africană îi aparţine lui N. Lamboglia, care numeşte această producţie "terra sigillata chiara", distingând trei tipuri principale, A, C şi D (Lamboglia 1963). J.W. Solomonson, prin publicarea cercetărilor din necropola de la Raqquada din Tunisia centrală, aduce precizări cronologice pentru diverse forme, discută decorul în relief de pe farfurii şi opaiţe, punând în evidenţă unitatea producţiei ceramice africane (Solomonson 1968).

Săpăturile din Termele Nuotatore de la Ostia au permis urmărirea dezvoltării formelor ceramice din sec. I până în sec. V d.Ch., relevând noi ateliere, ca şi raporturile cu ceramica de bucătărie de origine africană *(Ostia I - IV)*.

În cunoscuta sa lucrare din 1972, J.W. Hayes identifică 200 de forme, realizând şi o clasificare a decorului de pe ceramica de masă africană. Susceptibile de corecţii sunt încadrările sale cronologice, asupra cărora revine câţiva ani mai târziu, nesemnificativ însă, cu un supliment, aducând la zi bibliografia pentru situri şi pentru forme (Hayes 1980 A). În alcătuirea catalogului său, Hayes se bazează pe săpături foarte vechi, când nu se punea problema unor riguroase observaţii stratigrafice, astfel că acribia datărilor strânse, la nivel de deceniu sau ani, sunt, în cele mai multe cazuri, greu de acceptat. Chiar şi în condiţiile în care multe dintre tipurile identificate reprezintă de fapt variante ale unor prototipuri, catalogul lui Hayes continuă să fie recunoscut ca instrument de lucru metodologic, indispensabil pentru studierea ceramicii romane.

Contribuţii importante pentru cunoaşterea ceramicii africane, cu relevanţă mai ales în clarificări cronologice, au şi rezultatele obţinute pe marile şantiere, din care amintim cele de la Cartagina, unde au lucrat misiuni arheologice americane *(Carthage I, II)*, britanice *(Carthage I, 1, I, 2)*, italiene (Tortorella 1983), sau spaniole (Romallo Asensio, Ruiz Valderas, Berrocal Camparros 1996), Conimbriga (Delgado 1975), Alexandria (Rodziewicz 1976) şi Sidi Krebisc - Berenice (Kenrick 1985).

O lucrare de referinţă este şi "Atlante delle forme ceramiche", cu cele două volume din 1981 şi 1985, în care ceramica africană este consistent prezentă (*Atlante I*, II).

În 1988 S. Tortorella publică o utilă sinteză a cercetărilor de până atunci, adnotând cronologic câteva dintre principalele forme din catalogul lui Hayes (Tortorella 1988).

În sfârşit, dintre cele mai valoroase ultime contribuţii amintim cercetările din Tunisia (Peacock, Bejaoui, Ben Lazreg 1990), cu referire specială la cele de la El Mahrine, conduse de M. Mackensen (Mackensen 1993).

C A T A L O G

I. Forma Hayes 27

N1	N2	N3	N4	N5	N6	N7	N8	N9	N10	N11	N12	N13	*Pass.*	D. S.	D. I.
-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1

Farfuriile acestei forme au buza verticală şi pereţii bombaţi. Fragmentul găsit la Halmyris este probabil o variantă, dat fiind lipsa inciziei circulare de sub buză, la interior, prezentă de obicei pe vasele Formei 27.

www.cimec.ro

137. Farfurie fragmentară, buză. Inv. 43981, □ X 18, -2,30 - 2,40 m, N 3.
Dg = 22 cm. Pl. XVII.
Pastă fină, cărămizie-roşcată deschisă, rar particule de calcar, slip roşu cărămiziu, subţire, rar mica aurie, slab aderent la exterior.

Analogii: Hayes 1972, 49, 51, Forma 27, fig. 8, 27/1, anii 160 - 220 d.Ch.; Paz 1991, 176 - 177, fig. 73/1, sec. III d.Ch.; Bourgeois, Mayet 1991, 237 - 238, a doua jumătate a sec. II - începutul sec. II d.Ch.
Datare: sfârşitul sec. II - prima jumătate a sec. III d.Ch.

II. Forma Hayes 45 C

N1	N2	N3	N4	N5	N6	N7	N8	N9	N10	N11	N12	N13	*Pass.*	D. S.	D. I.
-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1

Vasele sunt largi şi joase, cu buza orizontală, lată şi pereţii corpului uşor rotunjiţi. Varianta C are marginea buzei lăsată spre exterior. La Halmyris a fost descoperit un singur fragment aparţinând variantei C a formei 45, într-un context arheologic a cărui datare este apropiată de cea propusă de Hayes.

138. Castron fragmentar, buză. Inv. 44388, poartă vest, coridor bastion nord, -2,30 m, N 6 (?).
Dg = nedeterminabil; Pl. XVII.
Pastă roşie-cărămizie, rar particule de calcar şi mica albă, slip maro-roşcat deschis.

Analogii: Hayes 1972, 62 - 63, 65, Forma 45, fig. 11/C, prima jumătate a sec. IV d.Ch.; Kenrick 1985, 355, Forma B628.3, fig. 66, prima jumătate a sec. IV d.Ch.; Paz 1991, 176 - 177, fig. 74/4 - 10, sec. IV d.Ch.; Bourgeois, Mayet 1991, 272, Pl. LV/29 - 36, sec. III - IV d.Ch.
Datare: prima jumătate a sec. IV d.Ch.

III. Forma Hayes 49

N1	N2	N3	N4	N5	N6	N7	N8	N9	N10	N11	N12	N13	*Pass.*	D. S.	D. I.
-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1

Singurul exemplar găsit la Halmyris ce poate fi atribuit acestei forme are pereţii subţiri, puternic curbaţi şi buza orizontală, simplă, la exterior incizii fine, rezultate în urma modelării. Datarea propusă de Hayes este apropiată de contextul arheologic al descoperirii noastre.

139. Farfurie fragmentară, buză. Inv. 29642, S I, □ 20, -2,10 m, N 3.
Dg = 20 cm; Pl. XVII.
Pastă fină, cărămizie-roşcată deschisă, rar granule de calcar şi mica albă, slip castaniu-deschis, gros.
Bibliografie: Opaiţ 1991 A, 137, nr. 43, Pl. 6.

Analogii: Hayes 1972, 67, 69, Forma 49, fig. 12/6, anii 230/240 - 300; *Atlante I*, 61, tav. XXVI/12, anii 240 - 300 d.Ch.; Paz 1991, 177, 181, fig. 74/11, sec. IV d.Ch.; Bourgeois, Mayet 1991, 273, Pl. LVIII/49 - 51, anii 230/240 - 300 d.Ch.
Datare: sfârşitul sec. II - prima jumătate a sec. III d.Ch.

IV. Forma Hayes 61

N1	N2	N3	N4	N5	N6	N7	N8	N9	N10	N11	N12	N13	*Pass.*	D. S.	D. I.
-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	1	1

www.cimec.ro

Buza este îngustă, aproape verticală, uşor aplecată spre interior. Delimitarea de corp, la exterior, se face printr-un unghi ascuţit. Larg răspândită în bazinul mediteranean, forma este prezentă la Halmyris printr-un singur fragment, descoperit pe un nivel din prima jumătate a sec. VI d.Ch. Raritatea formei la noi ar putea explica supravieţuirea cu aproape un secol peste datarea propusă de Hayes, dacă nu cumva piesa a fost antrenată din nivelurile superioare. Remarcăm totuşi posibilitatea prelungirii vieţii acestei forme, sugerată de datarea mai largă din *Atlante I* şi de către M. Mackensen, faţă de încadrarea strictă a lui Hayes.

140. Farfurie fragmentară, buză. Inv. 37145, S II, □ 89 - 90, -1,10 m, N 10.
Dg = 29 cm; Pl. XVII.
Pastă roz, rar mica albă, slip maro-roşcat, slab aderent la exterior.
Bibliografie: Opaiţ 1991 A, 162, nr. 237, Pl. 40.

Analogii: Hayes 1972, 100 - 107, Forma 61, fig. 16, 17, anii 325 - 400/420 d.Ch.; Hayes 1978, 70, fig. 21/40, cca. 400 d.Ch.; *Atlante I*, 83 - 84, tav. XXXIV/4, tav. XXXV/3, sec. IV - V d.Ch.; Novak 1980, 100, tav. VII/8, 108, tav. VII/10, anii 320 - 400/420 d.Ch.; Mackensen 1993, 401 - 403, 522, Taf. 53/4.1, 4.2, 4.3, 54/4.4, sec. V d.Ch.; Uscătescu-Barrón 1992, 129, fig. 4/21 - 22, sec. IV - V d.Ch.; Perko 1992, 97, fig. 2/5, cca. 400 - 420 d.Ch.; Perko 1997, 252, fig. 2/12, fig. 6/2, 3, sec. IV - V d.Ch.
Datare: prima jumătate a sec. VI d.Ch.

V. Forma Mackensen 1993, 60.2

N1	N2	N3	N4	N5	N6	N7	N8	N9	N10	N11	N12	N13	*Pass.*	D. S.	D. I.
-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	1	1

Singurul fragment al acestei forme descoperit la Murighiol aparţine unui bol cu pereţii curbaţi şi buza teşită, orientată oblic spre interior. Piesa fiind găsită pe nivelul străzii din poarta de vest a cetăţii, încadrarea tipologică s-a făcut pe baza analogiilor.

141. Bol fragmentar, buză. Inv. 44389, poartă vest, stradă, N 8 (?).
Dg = 13; Pl. XVII.
Pastă maro-roşcată, rar mica albă, slip propriu, mai închis la exterior.

Analogii: Mackensen 1993, 624, Forma 60, Taf. 79/60.2, anii 425 - 450 d.Ch.; Fulford 1984 A, 53, Forma 7.1, fig. 13, cca. 425 - 450 d.Ch.
Datare: prima jumătate a sec. V d.Ch.

VI. Forma Hayes 62

N1	N2	N3	N4	N5	N6	N7	N8	N9	N10	N11	N12	N13	*Pass.*	D. S.	D. I.
-	-	-	-	-	1	2	-	5	-	-	-	-	-	8	5

Tipul B al Formei Hayes 62 se caracterizează prin pereţii aproape drepţi, dispuşi oblic spre bază, buza simplă, uneori uşor arcuită, îngroşată spre interior. La Halmyris au fost descoperite opt fragmente ceramice, având caracteristici foarte apropiate de cele descrise de Hayes. Trei dintre ele au fost considerate de către primul lor editor ca fiind de provenienţă pontică, termen ce desemnează de obicei produsele atelierelor din nordul Mării Negre, unde, de altfel, au fost identificate şi analogiile care au determinat această clasificare (Opaiţ 1985, 155, tip IV, subtip IV A, fig. 1/7, 9 - 11; Opaiţ 1991 A, 165, nr. 301 - 303, Pl. 44; Opaiţ 1996, 135, Pl. 55/3, 4).

Textura pastei şi slipul farfuriilor sunt însă mult mai apropiate de ceramica nord-africană, unde se găsesc şi analogii aproape identice. Cinci dintre piesele de la Murighiol depăşesc cu aproximativ jumătate de secol datarea propusă de Hayes. Cea mai la îndemână explicaţie a

www.cimec.ro

acestei supravieţuiri este continuarea producerii unor variante în alte centre, dacă nu cumva sfârşitul Formei 62 ar putea fi rediscutat. De altfel, dificultatea încadrării cronologice a acestui tip este recunoscută şi în cazul unei descoperiri identice din Tunisia centrală, autorii săi făcând referinţe la catalogul consacrat al lui Hayes doar pentru forma vasului (Peacock, Bejaoui, Ben Lazreg 1990, 76).

142. Farfurie fragmentară, buză. Inv. 29654, S I, □ 15 - 17, -2,0 m, N 7.
Dg = nedeterminabil; Pl. XVII.
Pastă cărămizie-roşcată, rar particule de calcar, slip maro-roşcat.
Bibliografie: Opaiţ 1991 A, 165, nr. 302, Pl. 44.

143. Farfurie fragmentară, buză. Inv. 29680, S I, □ 12 - 14, N 7.
Dg = 35 cm; Pl. XVII.
Pastă cărămizie-roşcată, rar particule de calcar, slip roşu-cărămiziu, slab aderent pe buză.
Bibliografie: Opaiţ 1991 A, 165, nr. 301, Pl. 44.

144. Farfurie fragmentară, buză. Inv. 44390, □ X 20, -1,40 m, N 9.
Dg = 27 cm; Pl. XVII.
Pastă maro-roşcată deschisă, slip maro-roşcat, slab aderent la exterior.

145. Farfurie fragmentară, buză. Inv. 44391, □ X 20, -1,40 m, N 9.
Dg = 27,4 cm; Pl. XVII.
Pastă cărămizie-roşcată, rar particule de calcar, slip roşcat.

146. Farfurie fragmentară, buză. Inv. 44392, □ X 1, coridor turn, N 9.
Dg = 28 cm; Pl. XVII.
Pastă cărămizie-roşcată, rar particule de calcar, slip maro-roşcat.

Analogii: Waagé 1948, 55, Pl. VIII, 834, Pl. IX, 836, variante, sec. V d.Ch.; Hayes 1972, 107 - 109, Forma 62, fig. 18/B 14, anii 350 - 425; *Atlante I*, 65, tav. XXVIII/11, aceeaşi datare; toate descoperirile menţionate aici sunt din bazinul mediteranean, argument în plus în favoarea originii africane a variantelor Formei 62 de la Halmyris; Gajdukeviči 1952 A, 123, fig. 153/2, sec. III - IV d.Ch.; Knipovici 1952, 318 - 319, tip 23 (T), fig. 12/1, sec. III - IV d.Ch.; Karaiskaj 1980, 189, tab. IV/1, sec. IV - VI d.Ch., piesă asemănătoare datată după contextul stratigrafic al descoperirii; Peacock, Bejaoui, Ben Lazreg 1990, 76, fig. 11/9, piesă identică, greu de încadrat cronologic, după cum recunosc autorii, care găsesc cea mai apropiată analogie la Forma Hayes 62; Perko 1992, 97, fig. 2/8, 9, anii 360 - 420 d.Ch.
Datare: a doua jumătate a sec. IV - a doua jumătate a sec. V d.Ch.

VII. Forma Hayes 67

N1	N2	N3	N4	N5	N6	N7	N8	N9	N10	N11	N12	N13	*Pass.*	D. S.	D. I.
-	-	-	-	-	-	-	1	1	-	-	-	-	-	2	2

Caracteristica acestei forme este buza, realizată din două planuri orizontale, late, cel exterior mai înalt, convex în secţiune, mărginit de o incizie circulară. La Halmyris au fost descoperite două fragmente, cu datări apropiate celei propuse de Hayes.

147. Farfurie fragmentară, buză. Inv. 29656, S I, □ 15 - 17, -2,0 m, N 8.
Dg = nedeterminabil; Pl. XVII.
Pastă roz, granule de calcar, slip cărămiziu-roşcat, lucios.
Bibliografie: Opaiţ 1991 A, 162, nr. 238, Pl. 40.

www.cimec.ro

148. Farfurie fragmentară, buză. Inv. 44393, sector P, -3,05 m, stradă, N 9.
Dg = 16 cm; Pl. XVII.
Pastă gri-închisă, granule de calcar, slip propriu, ars secundar.

Analogii: Hayes 1972, 112 - 116, Forma 67, fig. 19, anii 360 - 470 d.Ch.; Hayes 1978, 25, fig. 1/19; Hayes 1980, 485, Forma 67/71, sfârşitul sec. IV - începutul sec. V d.Ch.; *Atlante I*, 88 - 89, tav. XXXVII/9 - 11, tav. XXXVIII/1 - 4, anii 360 - 470 d.Ch.; Novak 1980, 100, tav. VI/7, 122, tav. VI/8, anii 360 - 470 d.Ch.; Johnson 1981, 9, 46 - 47, nr. 214 - 219, Pl. 33 - 34, prima jumătate a sec. V d.Ch.; Tortorella 1988, 305, primele decenii ale sec. V d.Ch.; Mackensen 1993, 403 - 405, 595 - 596, Forma 9, Taf. 56/6 - 9, Taf. 57/1 - 6, sec. V d.Ch.; Uscătescu-Barrón 1992, 129 - 130, fig. 4/23, 24, fig. 5/25, 26, sec. V d.Ch.; Adroher Auroux, Pocinã López 1996, 232, fig. 1/21 - 22, sfârşitul sec. IV - începutul sec. V d.Ch.; Perko 1997, 252, fig. 3/26, mijlocul sec. V d.Ch.

Datare: sec. V d.Ch.

VIII. Forma Hayes 80

N1	N2	N3	N4	N5	N6	N7	N8	N9	N10	N11	N12	N13	*Pass.*	D. S.	D. I.
-	-	-	-	-	-	-	2	-	-	-	-	-	-	2	2

Pereţii vasului, uşor arcuiţi, sunt orientaţi oblic spre bază. Buza simplă, rotunjită în partea superioară, este decorată cu două - trei incizii paralele la exterior, în cazul tipului A. Cele două fragmente de la Halmyris, găsite pe un nivel din prima jumătate a sec. V d.Ch., sunt mai timpurii decât datarea propusă de Hayes, la jumătatea secolului.

149. Farfurie fragmentară, buză. Inv. 40807, S II, □ 90 - 91, -1,55 m, N 8.
Dg = nedeterminabil; Pl. XVII.
Pastă roz-roşiatică, rar granule de calcar şi mica albă, slip maro-roşcat.
Bibliografie: Opaiţ 1991 A, 162, nr. 239, Pl. 40.

150. Farfurie fragmentară, buză. Inv. 44 396, □ F 16, -3,0 m (groapă), N 8.
Dg = nedeterminabil; Pl. XVII.
Pastă roz-roşiatică, rar granule de calcar şi mica albă, slip roşcat.

Analogii: Hayes 1972, 127 - 128, Forma 80, fig. 22/A, 1, jumătatea sec. V d.Ch.; *Atlante I*, 104 - 105, tav. XLVIII/2, la Cartagina se datează între anii 360 - 440 d.Ch.; Novak 1980, 112, tav. VIII/6, 118, tav. VIII/7, a doua jumătate a sec. V d.Ch.; Tortorella 1988, 305, fig. 3, 4, primele decenii ale sec. V d.Ch.; Mackensen 1993, 330 - 331, 598 - 599, Forma 11, Taf. 60/11.2, jumătatea sec. V d.Ch.

Datare: prima jumătate a sec. V d.Ch.

IX. Forma Hayes 87

N1	N2	N3	N4	N5	N6	N7	N8	N9	N10	N11	N12	N13	*Pass.*	D. S.	D. I.
-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	1	-	-	-	2	2

Tipul A al Formei Hayes 87 are buza verticală, triunghiulară în secţiune, uşor concavă spre interior. Datarea propusă de Hayes corespunde contextului arheologic în care a fost descoperit primul fragment de la Halmyris - a doua jumătate a sec. V d.Ch. Al doilea fragment, găsit în condiţii stratigrafice incerte, cu buza uşor rotunjită spre interior, pare a fi o variantă a formei 87 A.

151. Farfurie fragmentară, buză. Inv. 38595, S II, □ 90 - 91, N 9.
Dg = 29 cm; Pl. XVIII.
Pastă roz-cărămizie, mica albă, slip maro-roşcat, slab aderent la exterior.
Bibliografie: Opaiţ 1991 A, 162, nr. 240, Pl. 40.

www.cimec.ro

152. Farfurie fragmentară, buză. Inv. 40809, S I, □ 5, -1,0 m, N 11 (?).
Dg = 37 cm; Pl. XVIII.
Pastă cărămiziu-roşcată, granule de calcar şi mica albă, slip propriu.
Bibliografie: Opaiţ 1991 A, 162, nr. 241, Pl. 40.

Analogii: Hayes 1972, 135 - 136, Forma 87, fig. 24, A, 1, a doua jumătate a sec. V d.Ch.; *Atlante I*, 93 - 94, tav. XLI/5 - 7, aceeaşi datare, model pentru Forma Hayes 104 A; Eiwanger 1981, 32 - 34, Taf. 3/II 18, II 19, anii 460 - 475 d.Ch.; Kenrick 1985, 363, Forma 651.1, fig. 67, a doua jumătate a sec. V d.Ch.; Adroher Auroux, Pocinã López 1996, 233, fig. 2/31, confundă cu Forma 104 A, a doua jumătate a sec. V d.Ch.

Datare: a doua jumătate a sec. V d.Ch. / a doua jumătate a sec. VI d.Ch.

X. Forma Hayes 1976, A 52 (variantă)

N1	N2	N3	N4	N5	N6	N7	N8	N9	N10	N11	N12	N13	*Pass.*	D. S.	D. I.
-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	-	-	-	1	3	2

La Halmyris au fost găsite trei fragmente aparţinând unor străchini cu pereţi oblici, puţin curbaţi, buza uşor îngroşată şi rotunjită în partea superioară. Elementul distinctiv îl constituie scobitura lată, dar puţin adâncită, cu care este decorată această formă la exterior sub buză. Cea mai apropiată analogie se găseşte la Cartagina, pentru datare Hayes făcând referinţă la Forma 81. Datorită diametrului mai mare al pieselor noastre, le considerăm variante ale prototipului nord-african.

153. Strachină fragmentară, buză. Inv. 44394, □ L 16, -1,20 m, N 10.
Dg = 31 cm; Pl. XVIII.
Pastă roşie-cărămizie, rar granule de calcar şi mica albă, slip maro-roşcat deschis.

154. Strachină fragmentară, buză. Inv. 44395, □ M 15, -1,20 m, N 10.
Dg = 31 cm; Pl. XVIII.
Aceeaşi pastă şi slip cu nr. 153.

Analogii: Hayes 1976, 32, Forma A 52, fig. 13/52, trimite la Forma Hayes 81, datată în a doua jumătate a sec. V d.Ch. (Hayes 1972, 128).

Datare: prima jumătate a sec. VI d.Ch.

XI. Forma Hayes 94

N1	N2	N3	N4	N5	N6	N7	N8	N9	N10	N11	N12	N13	*Pass.*	D. S.	D. I.
-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	1	1

Remarca lui Hayes privind raritatea acestei forme, este confirmată de singurul exemplar găsit la Halmyris, încadrat tipului A, cu buza aproape orizontală, lată şi diametrul relativ mic. Piesa noastră este probabil o variantă, dată fiind buza poligonată. După o iniţială încadrare cronologică la sfârşitul sec. V - începutul sec. VI d.Ch., Hayes revine, propunând sfârşitul sec. V şi "chiar mai timpuriu", forma continuând însă să fie semnalată în contexte arheologice de secol VI d.Ch. la Cartagina şi Berenice.

155. Farfurie fragmentară, buză. Inv. 40390, □ H 20, -0,85 - 1 m, N 10.
Dg = 19 cm; Pl. XVIII.
Pastă maro-închis, rar granule de calcar şi mica albă, slip propriu, gros, mat.
Bibliografie: Opaiţ 1991 A, 162, nr. 242, Pl. 40.

Analogii: Hayes 1972, 148, Forma 94, fig. 27, 94, 1, sfârşitul sec. V - începutul sec. VI d.Ch.; Hayes 1980, 486, sfârşitul sec. V şi chiar mai timpuriu; *Atlante I*, 110, tav. LI/9, la Cartagina apare în contexte de sec. VI d.Ch.; Fremersdorf 1958, 17, Taf. 4/10, Abb. 10, piesă

www.cimec.ro

asemănătoare la Köln, cu buza poligonată şi cruce cu dublu contur ştampilată pe baza interioară, sec. VI d.Ch.; Kenrick 1985, 367, 423, Forma B656, fig. 68, prima jumătate a sec. VI d.Ch.; Tortorella 1988, 306, fig. 8, prima jumătate a sec. V d.Ch.

Datare: prima jumătate a sec. VI d.Ch.

XII. Forma Atlante I, tav. XLVII, 10

N1	N2	N3	N4	N5	N6	N7	N8	N9	N10	N11	N12	N13	*Pass.*	D. S.	D. I.
-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	1	1

Caracteristica acestui tip ceramic este buza orizontală, cu o grosime apropiată de cea a peretelui şi marginea exterioară uşor profilată. O piesă aproape identică este ilustrată în *Atlante I*, cu text care preia de la Hayes descrierea Formei 95, în care se încadrează tipologic. La Halmyris a fost găsit un singur fragment într-un context arheologic care confirmă datarea propusă de analogiile cele mai apropiate. Remarcăm raritatea descoperirilor în bazinul mediteranean.

156. Farfurie fragmentară, buză. Inv. 40806, S II, □ 24 - 25, -1,50 m, N 9.
Dg = 30 cm; Pl. XVIII.
Pastă cărămizie, mica albă, slip maro-roşcat, slab aderent la exterior.
Bibliografie: Opaiţ 1991 A, 162, nr. 236, Pl. 40, încadrează greşit, după părerea noastră, piesa în Forma Hayes 58, cu buza orizontală, de obicei subţiată spre capăt, orientată în jos şi fără margine profilată, care se datează în anii 290/300 - 375.

Analogii: *Atlante I*, 102 - 103, tav. XLVII/10, anii 500 - 550 d.Ch.; Hayes 1972, 95, Forma 95, prima jumătate a sec. VI d.Ch.; Mackensen 1984, 89, Taf. 32/6, prima jumătate a sec. VI d.Ch.; Fulford 1984 A, 61, Forma 35, fig. 15/35.4, "formă populară în sec. V", dată probabilă 425 - 450, până în 500 d.Ch., piesă asemănătoare; Uscătescu-Barrón 1992, p, 133, fig. 7/51, prima jumătate a sec. VI d.Ch., formă aproape identică.

Datare: a doua jumătate a sec. V d.Ch.

XIII. Forma Hayes 99

N1	N2	N3	N4	N5	N6	N7	N8	N9	N10	N11	N12	N13	*Pass.*	D. S.	D. I.
-	-	-	-	-	-	-	-	2	3	1	2	-	3	11	6

Corpul farfuriilor aparţinând acestei forme este aproape hemisferic, cu buza îngroşată spre exterior. După diametrul şi forma bazei şi a buzei, ca şi după decor, Hayes distinge trei tipuri, prezente şi la Halmyris.

T i p u l A , deşi este clasificat numai după caracteristicile bazei, are exteriorul buzei mai puţin bombat, aproape drept. Datarea propusă de Hayes coincide cu cea a nivelului 9 de la Halmyris, pe care a fost descoperit singurul exemplar al acestui tip.

157. Farfurie fragmentară, buză. Inv. 44397, □ X 1, coridor turn, N 9.
Dg = 17 cm; Pl. XVIII.
Pastă maro-roşcată, rar granule de calcar, slip propriu.

Analogii: Hayes 1972, 152 - 155, Forma 99, fig. 28, A, 7, anii 510 - 540 d.Ch.; Hayes 1980, 516, devansează începutul tipului în deceniul 6 al sec. V d.Ch.; *Atlante I*, 109 - 110, tav. L/11, tipul este atestat în 465 - 468 la Conimbriga; Johnson 1981, 10, 49, nr. 244, fig. 38, găsit la Karanis în context de sfârşit sec. III - sec. IV d.Ch.; Fulford 1984 A, 71, Forma 60, fig. 19/60.1, 60.2, 475/500 - 500/525 d.Ch.; Kuhnen 1989, 85 - 86, Taf. 9/2, sfârşitul sec. V - 540 d.Ch.; Mackensen 1993, 415 - 418, 609, Forma 29, Taf. 67/29.1, sec. V d.Ch.

Datare: mijlocul sec. V - primii ani ai sec. VI d.Ch.

www.cimec.ro

T i p u l B are buza mai îngustă şi mai bombată la exterior, diametrul bazei fiind mai mic decât jumătatea diametrului gurii, elemente întâlnite şi la cele trei piese descoperite la Murighiol.

158. Farfurie fragmentară, buză. Inv. 44398, □ S 17, -1,17 m, N 10.
Dg = 18 cm; Pl. XVIII.
Pastă maronie-roşcată, mici şi rare granule de calcar, slip propriu, consistent.

159. Farfurie fragmentară, buză. Inv. 44399, □ γ 3, -1,10 m, N 10.
Dg = 20 cm; Pl. XVIII.
Pastă roşie-cărămizie, rar granule de calcar, slip propriu.

160. Farfurie fragmentară, profil complet. Inv. 40722, U-3, turn, -1,20 m, N 11.
Dg = 20 cm; Db = 9 cm; I = 5,5 cm; Pl. XIII.
Pastă maro-roşcată, rar granule de calcar, slip propriu, gros, lucios. În centrul bazei este imprimat un romb umplut cu granule în relief (decor tip I: motive geometrice şi vegetale).
Bibliografie: Opaiţ 1991 A, 163, nr. 247, Pl. 25, 48, ilustrează doar motivul ştampilat; Topoleanu 1996 B, 149, nr. 25, decor tip III, Pl. V/25.

Analogii decor: Hayes 1972, 248, motiv 112, fig. 46/112, a, b.
Analogii: Hayes 1972, 152 - 155, Forma 99, fig. 28, B, 13, 18, anii 530 - 580 d.Ch.; *Atlante I*, 109 - 110, tav. LI/1, 3, anii 530 - 580 d.Ch.; Mackensen 1984, 81, Taf. 23/16, anii 530 - 620 d.Ch.; Mackensen 1993, 415 - 418, 609, Forma 29, Taf. 67/29.2, anii 530 - 620 d.Ch.; Kenrick 1985, 367 - 368, Forma B658.1, 658.2, 658.3, fig. 68, anii 530 - 580 d.Ch.; Kuzmanov 1993, 36, tip II, fig. 1 b, anii 530 - 580 d.Ch.
Datare: Prima jumătate a sec. VI d.Ch.

T i p u l C este caracterizat de o bază inelară joasă, buza îngustă şi bombată la exterior, fără decor ştampilat. Cele două farfurii cu profilul întreg de la Halmyris, găsite pe nivelurile 11 şi 12 confirmă datarea lui Hayes.

161. Farfurie fragmentară, profil complet. Inv. 27947, S I, □ 22, -0,80 m, N 11.
Dg = 19,5 cm; Db = 7 cm; I = 5 cm; Pl. XIX.
Pastă cărămizie-roşcată, slip maro-roşcat la interior şi pe buză, brun la exterior.
Bibliografie: Opaiţ 1991 A, 162, nr. 244, Pl. 40.

162. Farfurie fragmentară, profil complet. Inv. 27958, S I, □ 20, N 12.
Dg = 19 cm; Db = 7 cm; I = 5 cm; Pl. XIX.
Pastă cărămizie, mici şi rare granule de calcar, slip maro-roşcat, consistent.
Bibliografie: Opaiţ 1991 A, 162, nr. 245, Pl. 40.

Analogii: Hayes 1972, 152 - 155, fig. 28/99 c, 22, 23, anii 560/580 - 620 d.Ch.; Hayes 1978, 72, fig. 21/58; *Atlante I*, 109 - 110, tav. LI/4, 5, anii 560/580 - 620 d.Ch.; Johnson 1981, 10, 49, nr. 245, Pl. 38, sfârşitul sec. III - sec. IV d.Ch. (?); Mackensen 1984, 77, Taf. 19/11, 20/8, 78, Taf. 20/25, 26, 79, Taf. 21/22, cca. 560/580 - 620 d.Ch.; Kenrick 1985, 368, Forma B658.4, fig. 68, anii 560/580 - 620 d.Ch.; Perko 1995, 241, Abb. 1/5, anii 560/580 - începutul sec. VII d.Ch.
Datare: a doua jumătate a sec. VI d.Ch. / sfârşitul sec. VI - începutul sec. VII d.Ch.

XIV. Forma Hayes 103

N1	N2	N3	N4	N5	N6	N7	N8	N9	N10	N11	N12	N13	*Pass.*	D. S.	D. I.
-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	1	1

Farfuriile Formei 103 au pereţii drepţi, dispuşi oblic spre bază, pasta mai grosieră, slipul consistent, semilustruit. Uneori corpul este decorat cu incizii fine la exterior. Buza, asemă-nătoare Formei 99, încadrează fragmentul de la Halmyris tipului B, cu datare apropiată contextului stratigrafic al descoperirii noastre.

www.cimec.ro

163. Farfurie fragmentară, buză. Inv. 44400, □ P 16, -1,30 m, N 10.
Dg = 34 cm; Pl. XIX.
Pastă roşie-cărămizie, mici şi rare granule de calcar şi mica albă, slip castaniu-deschis, incizii fine la exterior.

Analogii: Hayes 1972, 157 - 160, Forma 103, fig. 29/B, 6, anii 500 - 575 d.Ch.; *Atlante I*, 99, tav. XLV/6, anii 500 - 575; Johnson 1981, 10, 49, nr. 245, Pl. 39, la Karanis găsit în context de sfârşit sec. III - sec. IV d.Ch. (?); Whitehouse 1982, 63, fig. 3/21, cca. 500 d.Ch.; Mackensen 1984, 81, Taf. 23/13, 84, Taf. 25/13, cca. 500 - al treilea sfert al sec. VI d.Ch.; Lopez 1994, 84, fig. 49/5471, sec. VI d.Ch.

Datare: prima jumătate a sec. VI d.Ch.

XV. Forma Hayes 104

N1	N2	N3	N4	N5	N6	N7	N8	N9	N10	N11	N12	N13	*Pass.*	D. S.	D. I.
-	-	-	-	-	-	-	-	2	2	3	-	-	-	7	7

Farfuriile acestei forme sunt largi, cu buza proeminentă, ovală sau rotundă în secţiune, despărţită de corp, la interior, printr-o incizie circulară. Pereţii corpului sunt uşor curbaţi sau drepţi, accentuat oblici spre bază. Hayes distinge trei tipuri întâlnite şi la fragmentele descoperite la Halmyris.

T i p u l A are buza pronunţat ovală, dispusă vertical.

164. Farfurie fragmentară, buză. Inv. 38675, S II, □ 71 - 75, -1,40 m, N 9.
Dg = 42 cm; Pl. XIX.
Pastă roz-cărămizie, mici şi rare granule de calcar, slip castaniu-deschis, mat.
Bibliografie: Opaiţ 1991 A, 163, nr. 248, Pl. 41.

165. Farfurie fragmentară, buză. Inv. 40812, S II, □ 60, -1,25 m, stradă, N 9.
Dg = 34 cm; Pl. XIX.
Pastă roşie-cărămizie, rar mica albă, slip maroniu-roşcat, mat.
Bibliografie: Opaiţ 1991 A, 163, nr. 249, Pl. 41.

166. Farfurie fragmentară, buză. Inv. 29708, S I, □ 27 - 38, piaţă, N 10.
Dg = 32 cm; Pl. XIX.
Pastă roşie-cărămizie, mici şi rare granule de calcar, slip maroniu, mat.
Bibliografie: Opaiţ 1991 A, 163, nr. 250, Pl. 41.

Analogii: Hayes 1972, 160 - 163, Forma 104 A, fig. 30/A, 3, 13, anii 530 - 580 d.Ch.; Delgado 1975, 267 - 268, Pl. LXXIV/19 - 20, anii 530 - 580 d.Ch.; *Atlante I*, 94 - 95, tav. XLI/9, XLII/1 - 4, cca. 500 - 580 d.Ch., forma este atestată la Conimbriga în 465 - 468 d.Ch.; Eiwanger 1981, 32 - 33, Taf. II/II 1 - II.10, sfârşitul primului sfert al sec. VI - sfârşitul sec. VI d.Ch.; Whitehouse 1982, 63, fig. 2/7, cca. 53- 580 d.Ch.; Mackensen 1984, 74, Taf. 16/28, 82, Taf. 24/2, cca. 530 - 580 d.Ch.; Fulford 1984 A, 73 - 74, Forma 65, fig. 20/65.6, cca. 500 d.Ch.; Kenrick 1985, 368, Forma B.663, fig. 68/663.1, sfârşitul sec. V d.Ch.; Tortorella 1988, 106, fig. 19, la Cartagina şi la Roma începutul formei este documentat în prima jumătate a sec. V d.Ch.; Mackensen 1993, Forma 33, 346 - 350, 611 - 612, Taf. 68/33.1, 33.2, anii 530 - 580 d.Ch.; Abadie-Reynal, Sodini 1992, 31, Forma CF 168, CF 169, fig. 12, a doua jumătate a sec. V d.Ch.; Ramallo Asensio, Ruiz Valderas, Berrocal Camparros 1996, 183, anii 475 - 525 d.Ch.; Opriş 1997, 210, fig. 1, 2, sec. VI d.Ch.

Datare: a doua jumătate a sec. V - prima jumătate a sec. VI d.Ch.

T i p u l B . Farfuriile sunt mai adânci decât la tipul precedent şi au buza aproape rotundă în secţiune.

www.cimec.ro

167. Farfurie fragmentară, buză. Inv. 37152, S II, □ 11, N 11.
Dg = 42 cm; Pl. XIX.
Pastă cărămizie-roşcată, rar mica albă, slip brun şi roşcat, inegal aplicat, mat.
Bibliografie: Opaiţ 1991 A, 163, nr. 251, Pl. 41.

168. Farfurie fragmentară, buză. Inv. 44402, sector P, □ α 2, N 11.
Dg = 40,5 cm; Pl. XIX.
Pastă maro-roşcată, rar granule de calcar şi mica albă, slip brun şi maro-roşcat, inegal aplicat, mat.

Analogii: Hayes 1972, 160, 163, Forma 104 B, fig. 30/B 15, 16, anii 570 - 600, cu variante târzii câţiva ani după 625 d.Ch.; *Atlante I*, 95, tav. XLII/5, 6, anii 570 - 600 d.Ch.; Johnson 1981, 10, 49, nr. 246 - 247, Pl. 39, la Karanis în context de sfârşitul sec. III - jumătatea sec. V d.Ch. (?); Eiwanger 1981, 32 - 33, Taf. II/II.11, sfârşitul primului sfert al sec. VI - sfârşitul sec. VI d.Ch.; Mackensen 1993, 351, 613, Forma 37, Taf. 70/9 - 11, anii 570 - 600 d.Ch.; Uscătescu-Barrón 1992, 138 - 139, fig. 9/67, fig. 10/68, anii 570 - 600 d.Ch.

T i p u l C . Farfuriile sunt mai puţin adânci decât la tipul precedent şi au buza îngroşată, piciorul jos, triunghiular sau pătrat în secţiune. La Halmyris au fost descoperite două piese.

169. Platou, profil complet. Inv. 30196, S I, □ 48, N 11.
Dg = 32 cm; Db = 13,3; I = 6,5 cm; Pl. XIX.
Pastă fină, maro-roşcată, rar granule de calcar şi mica albă, slip propriu, lucios, parţial exfoliat la exterior şi ars secundar.
Bibliografie: Opaiţ 1991 A, 166, nr. 307, Pl. 45, îl încadrează categoriei "Local Red Slip Ware".

Variantă

170. Platou, profil complet, restaurat. Inv. 38402, S II, □ 41 - 43, N 10.
Dg = 40 cm; Db = 17; I = 8,4 cm; Pl. XIX.
Pastă bej-cărămizie, granule de calcar, slip maro-roşcat la exterior, maro la interior, slab aderent, parţial ars secundar. Vasul respectă linia generală a Formei 104, modelarea mai neglijentă datorându-se poate realizării sale într-un atelier periferic.
Bibliografie: Opaiţ 1991 A, 166, nr. 306, Pl. 45, îl încadrează categoriei "Local Red Slip Ware".

Analogii: Hayes 1972, 160, 163 - 165, Forma 104 C, fig. 30/C 23, cca. 550 - 625 d.Ch.; *Atlante I*, 95, tav. XLII/7, anii 550 - 625 d.Ch., la Cartagina forma este atestată şi în a doua jumătate a sec. VII d.Ch.; Mackensen 1984, 64, Taf. 11/57, 73, Taf. 16/16, 74, Taf. 17/23, 77, Taf. 19/24, 78, Taf. 20/28, a doua jumătate a sec. VI - 625 d.Ch.; Neuru 1987, 179, fig. 2/16, 17, sec. VI d.Ch.; Abadie-Reynal, Sodini 1992, 31, Forma CF 170, fig. 12, anii 530 - 600/625 d.Ch.; Perko 1995, 241, Abb. I/3, 9, 13, anii 550 - 625 d.Ch.
Datare: sec. VI d.Ch.

Fragment ceramic cu decor ştampilat

În afara farfuriei întregi cu decor ştampilat, care a putut fi încadrată tipologic după forma sa (Nr. cat. 160), la Halmyris a mai fost descoperit un fragment de bază ştampilat (Topoleanu 1996 B, 149, nr. 25, Pl. V). În cadrul tipologiei separate a ceramicii târzii ştampilate se încadrează tipului III: motive antropomorfe.

www.cimec.ro

171. Farfurie fragmentară, bază. Inv. 43856, □ P 16, -1,30 m, N 10, Pl. XIV.
Pastă roşie-cărămizie, rar granule de calcar şi mica albă, slip roşcat mat. Decor imprimat central reprezentând partea dreaptă a bustului şi a capului unui personaj, elemente ce au permis identificarea motivului "Bacchus cu panteră şi amforă". Frunzele de viţă de vie figurate deasupra umărului constituie un detaliu particular al imaginii ştampilate de la Halmyris, acest motiv găsindu-se în ceramica africană numai deasupra umărului stâng.

Analogii decor: Hayes 1972, 261, 263, motiv 223, 224, fig. 50/a - e, anii 530 - 600 d.Ch.; *Atlante I*, 134, Pl. LXVI/2 - 7, anii 530 - 600 d.Ch.; Kenrick 1985, 375, fig. 69/672.2, anii 530 - 600 d.Ch.

Datare: prima jumătate a sec. VI d.Ch.

Ceramica provincială vest-pontică

N1	N2	N3	N4	N5	N6	N7	N8	N9	N10	N11	N12	N13	*Pass.*	D. S.	D. I.
-	5	2	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	3	11	11

Dacă ceramica de masă orientală şi cea nord-africană au putut beneficia de încadrări cronologice complexe, datorită numărului mare de piese descoperite, nu acelaşi lucru a fost posibil cu cele 11 vase aparţinând atelierelor provinciale pontice sau vest-pontice, găsite la Halmyris pe nivelurile 1 - 6 (sec. I - IV d.Ch.). Acest lucru se datorează în primul rând sistemului de cercetare descris anterior, care a permis doar în mică măsură dezvelirea nivelurilor romane timpurii.

Precizând că fiecare din cele 11 vase reprezintă tot atâtea forme diferite, descrierea lor în catalog s-a făcut în ordine cronologică, neinsistând asupra unei tipologii, artificială în acest caz, datorită numărului redus de obiecte descoperite şi a caracterului său mai mult decât preliminar, având în vedere stadiul actual al cercetărilor.

Atribuirea pieselor unor ateliere provinciale din zonă nu s-a făcut doar după calitatea pastei şi a modelării, de multe ori de foarte bună calitate, ci mai ales după analogiile apropiate. Amintim în acest sens descoperirile de la Histria (Suceveanu 1982 A), Durostorum (Muşeţeanu 1992), Topraichioi (Opaiţ 1991 B), Niculiţel şi Sarichioi (Baumann 1983, 1995), din Muntenia (Bichir 1984) şi Oltenia (Popilian 1976), din Bulgaria (Kabakčieva 1986), de pe Dunărea mijlocie (Brukner 1981, Fidanovski 1990) şi nordul Mării Negre (Gajdukeviči 1952, Knipovici 1952, Krapivina 1993).

C A T A L O G

172. Farfurie fragmentară, buză şi parţial corInv. 43953, S II, □ 10 - 14, *pass.*
Dg = 19 cm; Pl. XX.
Pastă fină roz-cărămizie, slip cărămiziu-roşcat, lucios.
Buza este verticală, uşor arcuită spre exterior şi îngroşată în partea superioară. Joncţiunea cu corpul este marcată de o nervură puternică.

Analogii: Gajdukeviči 1952 B, 156, fig. 36, sec. I d.Ch.; Knipovici 1952, 299, fig. 2/4, sec. I d.Ch.; Suceveanu 1982 A, 99, Pl. 5/7, sec. I d.Ch.; Fidanovski 1990, 41, 54, Pl. 13/19, sec. I - II d.Ch.; Krapivina 1993, 74, fig. 77, sec. d.Ch.

Datare: sec. I d.Ch.

www.cimec.ro

173. Castron, complet, restaurat. Inv. 30244, S I, □ 23, -2,40 m, N 2.
Dg = 24,3 cm; Db = 8 cm; I = 9 cm; Pl. XX.
Pastă fină bej, granule de calcar, slip brun.
Inspirat din forma Dragendorff 44.
Bibliografie: Opaiţ 1991 A, 137, nr. 38, Pl. 6.

Analogii: Popilian 1976, 119 - 120, 209, Pl. LXIII/766, sec. II d.Ch.; Bichir 1984, 39, Pl. XXXII/12, sec. II - începutul sec. III d.Ch.; Kabakčieva 1986, 12, Pl. 7/117, 118, cca. 200 d.Ch.; Muşeţeanu 1992, 60 - 61, tip 4, Pl. 10/24, sec. II d.Ch.

Datare: sec. II d.Ch.

174. Strachină fragmentară, buză. Inv. 38627, S II, □ 15 - 16, -2,40 - 2,90 m, N 2.
Dg = 25 cm; Pl. XX.
Pastă roz-cărămizie, rar particule de calcar şi mica argintie, slip propriu, slab aderent.
Buza este verticală, concavă spre interior şi convexă la exterior. Corpul este uşor rotunjit la diametrul maxim, cu pereţii mai groşi spre bază.
Bibliografie: Opaiţ 1991 A, 138, nr. 47, Pl. 7.

Analogii: Popilian 1976, 118 - 120, Pl. LXIII/771, sec. II d.Ch.; Brukner 1981, 39 - 40, Pl. 92/143, sec. II - III d.Ch.; Bichir 1984, 36, Pl. XXXI/1, sec. III d.Ch.

Datare: sec. II d.Ch.

175. Strachină fragmentară, buză. Inv. 29650, S I, □ 70, N 2.
Dg = 22 cm; Pl. XX.
Pastă fină bej-rozie, slip cărămiziu-roşcat, slab aderent.
Buza îngroşată spre exterior, iar pereţii corpului aproape drepţi, verticali.
Bibliografie: Opaiţ 1991 A, 137, nr. 39, Pl. 6.

Analogii: Opaiţ 1980 B, 336, Pl. IX/2, sec. II-III d.Ch.; Bichir 1984, 89, Pl. XXXI/9, sec. II - III d.Ch.

Datare: sec. II d.Ch.

176. Farfurie fragmentară, buză. Inv. 29651, S I, □ 70, N 2.
Dg = 27 cm; Pl. XX.
Pastă fină bej-cărămizie, rar granule de calcar şi mica argintie, slip propriu.
Buza, dreaptă şi înaltă, este evazată oblic spre exterior.
Bibliografie: Opaiţ 1991 A, 137, nr. 40, Pl. 6.

Analogii: Popilian 1976, 126, Pl. LXXI/887, sec. II d.Ch.; Muşeţeanu 1992, 71 - 72, tip 2, Pl. 15/138, sec. II d.Ch.

Datare: sec. II d.Ch.

177. Farfurie fragmentară, buză. Inv. 44403, poartă vest, -3,40 m, N 2.
Dg = 25,6 cm; Pl. XX.
Pastă roşie-cărămizie, rar granule de calcar, slip propriu, vopsea neagră la exteriorul buzei.
Buza este orizontală, îngroşată la interior, unde a fost practicată o canelură puternică circulară. Pereţii vasului sunt arcuiţi spre bază

Analogii: Baumann 1983, 173, fig. 64/17, sec. II d.Ch., piesă asemănătoare.

Datare: sec. II d.Ch.

178. Farfurie fragmentară, buză. Inv. 44404, poartă nord, turn 1, în pământul purtat (?).
Dg = 21,5 cm; Pl. XX.
Pastă maro-roşcată, rar granule de calcar şi mica argintie, slip brun la exterior, maro-roşcat la interior.
Buza este puternic arcuită spre interior, cu o canelură largă şi puţin adâncită sub diametrul maxim.

www.cimec.ro

Analogii: Baumann 1995, 203, nr. 50, Pl. XIII/7, sec. II - III d.Ch.
Datare: sec. II - III d.Ch.

179. Farfurie fragmentară, buză. Inv. 38635, S II, □ 96 - 97, N 3.
Dg = 22,6 cm; Pl. XX.
Pastă fină roz-cărămizie, granule de calcar şi mica argintie, slip propriu.
Buza este puternic evazată spre exterior, cu pereţii aproape orizontali către bază.
Bibliografie: Opaiţ 1991 A, 137 - 138, nr. 45, Pl. 7.
Analogii: Popilian 1976, 126, Pl. LXXI/886, sec. II d.Ch.
Datare: sfârşit sec. II - prima jumătate a sec. III d.Ch.

180. Farfurie fragmentară, buză. Inv. 43980, □ X 18, -2,95 m, N 3.
Dg = 16 cm; Pl. XX.
Pastă roz-cărămizie, rar granule de calcar, slip roşu-cărămiziu.
Buza este îngroşată, puternic concavă la interior şi convexă la exterior, cu pereţii coborând oblic spre bază.
Analogii: Baumann 1995, 203 - 204, Pl. XIII/10, sec. II - III d.Ch.
Datare: sfârşit sec. II - prima jumătate a sec. III d.Ch.

181. Castron fragmentar, buză. Inv. 43982, Poartă nord, turn 1, în pământul purtat, *passim.*
Dg = 20 cm; Pl. XX.
Pastă aspră, cenuşie, granule de calcar şi mica argintie, slip brun.
Buza este puternic îngroşată atât la interior cât şi la exterior, decorată cu trei caneluri în partea superioară.
Analogii: Henkemes 1964, 122, Pl. 24/48, sec. II d.Ch.; Vegas 1973, 37, 39, fig. 11, tip 10/1, 2, sec. III - IV d.Ch.; Popilian 1976, 124, tip 3, Pl. LXIX/843 - 847, sec. II - IV d.Ch.; Brukner 1981, 39, 87, Pl. 68/54, 55, sec. II d.Ch.
Datare: sec. II - IV d.Ch.

182. Castron fragmentar, profil complet. Inv. 38398, S II, □ 10, -4,00 m, N 6.
Dg = 14,5 cm; Db = 7 cm; I 6,9 cm; Pl. XX.
Pastă fină gri-cenuşie, pietricele şi mica argintie, slip propriu.
Buza este înaltă, verticală, puternic arcuită spre exterior la diametrul maxim. Pereţii coboară oblic, aproape orizontal, spre baza rotundă, inelară, uşor concavă.
Analogii: Kabakčieva 1986, 11 - 12, Pl. 4/77, sec. I - IV d.Ch.
Datare: prima jumătate a sec. IV d.Ch.

www.cimec.ro

Tabel I. *Vasa escaria.* Ceramica orientală

Nr. crt.	Forma	Nr. cat.	N1	N2	N3	N4	N5	N6	N7	N8	N9	N10	N11	N12	N13	*Pass*	D.S.	D.I.
			Sec. I – III					Sec. IV - VII										
1.	I. Williams, Zervos	1 - 2	1	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	2
2.	II. Abadie-Reynal, Sodini	3	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1
3.	III. Robinson K 41	4	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1
4.	IV. Hayes 1, Çandarli	5	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1
5.	V. Hayes 3, Çandarli	6	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1
6.	VI. Hayes 4, Çandarli	7	-	-	-	-	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	2	1
7.	VII. Hayes 1	8 - 18	-	-	-	-	-	4	3	12	2	1	1	-	-	1	24	11
8.	VIII. Hayes 2	19 - 20	-	-	-	-	-	-	1	2	-	-	-	-	-	-	3	2
9.	IX. Hayes 3	21 - 63	-	-	-	-	-	-	-	7	183	92	16	13	-	28	339	43
10.	X. Kenrick	64	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	1	1
11.	XI. Hayes, 408 - 410	65 - 67	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	2	3	3
12.	XII. Hayes, 408 - 410	68 - 72	-	-	-	-	-	-	-	3	4	1	1	-	-	2	11	5
13.	XIII. Hayes 4	73 - 74	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1	-	-	-	-	2	2
14.	XIV. Waagé	75 - 80	-	-	-	-	-	-	-	-	6	-	-	-	-	-	6	6
15.	XV.Kenrick	81 - 83	-	-	-	-	-	-	-	-	1	2	-	-	-	-	3	3
16.	XVI.Hayes 5	84 - 89	-	-	-	-	-	-	-	-	3	3	1	-	-	1	8	6
17.	XVII.Hayes 6	90 - 93	-	-	-	-	-	-	-	-	2	2	-	-	-	-	4	4
18.	XVIII. Hayes 8	94 - 98	-	-	-	-	-	-	-	-	3	2	-	-	-	-	5	5
19.	XIX. Abadie-Reynal, Sodini	99	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	1	1
20.	XX. Hayes 10	100-106	-	-	-	-	-	-	-	-	-	7	8	17	2	-	34	7
21.	Frag. ceram. ştampilate	107 -136	-	-	-	-	-	-	-	-	4	4	14	4	1	3	30	30
	TOTAL		1	2	3	-	1	5	6	24	209	116	41	34	3	37	482	136
	%		0,21	0,41	0,62	-	0,21	1,04	1,24	4,98	43,36	24,07	8,51	7,05	0,62	7,68	100	28,22

Tabel II. *Vasa escaria.* Ceramica orientală. Forma Hayes 3

Nr. crt.	Forma Hayes 3	Nr. cat.	N8	N9	N10	N11	N12	N13	*Pass.*	D.S.	D.I.
1.	A	21 - 22	1	2	1	-	-	-	1	5	2
2.	B	23 - 26	3	16	-	-	-	-	1	20	4
3.	C	27 - 34	2	39	8	2	2	-	5	58	8
4.	D	35 - 38	-	20	2	-	-	-	2	24	4
5.	E	39 - 46	-	65	28	3	5	-	6	107	8
6.	F	47 - 56	1	40	38	6	4	-	13	102	10
7.	G	57 - 62	-	-	12	4	2	-	-	18	6
8.	H	63	-	1	3	1	-	-	-	5	1
TOTAL			7	183	92	16	13	-	28	339	43
%			2,06	53,98	27,14	4,72	3,83	-	8,26	100	12,68

Tabel III. *Vasa escaria*. Ceramica orientală ştampilată

Nr. crt.	Nr. catalog	Nivel	*Pass.*	Sec.	Stare conservare		Pastă cu:			Decor						Zone de producţie	
					Profil întreg	Fragm.	Mica albă	Calcar	Pietri-cele	Tip I	Tip II	Tip III	Tip IV	Central	în bandă	Orien-tale	Nord africane
1.	68	8		V	◆					◆					◆	◆	
2.	107	11		VI		◆		◆		◆					◆	◆	
3.	108		◆	V		◆	◆		◆	◆				◆		◆	
4.	109	11		VI		◆		◆		◆				◆		◆	
5.	110	9		V		◆	◆	◆		◆					◆	◆	
6.	111	11		VI		◆		◆		◆					◆	◆	
7.	112	9		V		◆	◆		◆	◆					◆	◆	
8.	113	9		V		◆		◆		◆					◆	◆	
9.	114	11		VI		◆		◆	◆	◆					◆	◆	
10.	115		◆	VI		◆			◆	◆					◆	◆	
11.	116	11		VI		◆		◆		◆					◆	◆	
12.	117	11		VI		◆	◆			◆					◆	◆	
13.	160	11		VI	◆			◆		◆				◆			◆
14.	118	11		VI		◆				◆					◆	◆	
15.	119	12		VI		◆		◆		◆					◆	◆	
16.	120	9		V		◆		◆			◆			◆		◆	
17.	121		◆	V		◆		◆			◆				◆	◆	
18.	122	10		VI		◆		◆			◆				◆	◆	
19.	123	10		VI		◆					◆			◆		◆	
20.	124	11		VI		◆		◆			◆				◆	◆	
21.	125	11		VI		◆					◆			◆		◆	
22.	126	10		VI		◆		◆			◆				◆	◆	
23.	127	12		VI		◆		◆			◆			◆		◆	
24.	101	11		VI	◆			◆			◆			◆		◆	
25.	171	10		VI		◆	◆	◆				◆		◆			◆
26.	24	9		V	◆			◆					◆	◆		◆	
27.	128	12		VI		◆	◆	◆					◆	◆		◆	
28.	129	11		VI		◆	◆	◆					◆	◆		◆	
29.	130	11		VI		◆		◆					◆	◆		◆	
30.	131	11		VI		◆		◆					◆	◆		◆	
31.	42	10		VI	◆			◆					◆	◆		◆	
32.	132	13		VI		◆		◆					◆	◆		◆	
33.	133	11		VI		◆	◆	◆					◆	◆		◆	
34.	134	12		VI		◆	◆						◆	◆		◆	
35.	135	10		VI		◆	◆	◆					◆	◆		◆	
36.	136	11		VI		◆	◆	◆					◆	◆		◆	
TOTAL 36		33	3	-	5	31	12	27	4	15	9	1	11	20	16	34	2
%		91.67	0.33	-	13.89	86.11	33.33	75.00	11.11	41.67	25.00	2.78	30.56	55.56	44.44	94.44	5.55

Tabel IV. *Vasa escaria.* Ceramica nord-africană

Nr. crt.	Forma	Nr. catalog	N3	N4	N5	N6	N7	N8	N9	N10	N11	N12	N13	Pass.	D.S.	D.I.
			sec. I - III					sec. IV - VII								
1.	I. Hayes 27	137	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1
2.	II. Hayes 45	138	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1
3.	III. Hayes 49	139	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1
4.	IV. Hayes 61	140	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	1	1
5.	V. Mackensen 1993, 60.2	141	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	1	1
6.	VI. Hayes 62	142 - 146	-	-	-	1	2	-	5	-	-	-	-	-	8	5
7.	VII. Hayes 67	147 - 148	-	-	-	-	-	1	1	-	-	-	-	-	2	2
8.	VIII. Hayes 80	149 - 150	-	-	-	-	-	2	-	-	-	-	-	-	2	2
9.	IX. Hayes 87	151 - 152	-	-	-	-	-	-	1	-	1	-	-	-	2	2
10.	X. Hayes 1976, A 52	153 - 154	-	-	-	-	-	-	-	2	-	-	-	1	3	2
11.	XI. Hayes 94	155	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	1	1
12.	XII. *Atlante I*, tav. XLVII/10	156	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	1	1
13.	XIII. Hayes 99	157 - 162	-	-	-	-	-	-	2	3	1	2	-	3	11	6
14.	XIV. Hayes 103	163	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	1	1
15.	XV. Hayes 104	164 - 170	-	-	-	-	-	-	2	2	3	-	-	-	7	7
16.	Fragm. ceramic ştampilat	171	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	1	1
	TOTAL		2			2	2	4	13	10	5	2		4	44	35
	%		4,54			4,54	4,54	9,09	29,55	22,73	11,36	4,54		9,09	100	79,54

Tabel V. *Vasa escaria.* Total

Nr. crt.	Forma	Nr. cat.	N1	N2	N3	N4	N5	N6	N7	N8	N9	N10	N11	N12	N13	*Pass*	D.S.	D.I.
			Sec. I - III					Sec. IV - VII										
1.	Ceramica orientală	1 - 136	1	2	3	-	1	5	6	24	209	116	41	34	3	37	482	136
2.	Ceramica nord-africană	137 - 171	-	-	2	-	-	2	2	4	13	10	5	2	-	4	44	35
3.	Ceramica provincială	172 - 182	-	5	2	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	3	11	11
	TOTAL		1	7	7	-	1	8	8	28	222	126	46	36	3	44	537	182
	%		0,19	1,30	1,30	-	0,19	1,49	1,49	5,21	41,34	23,46	8,57	6,70	0,56	8,19	100	33,89

www.cimec.ro

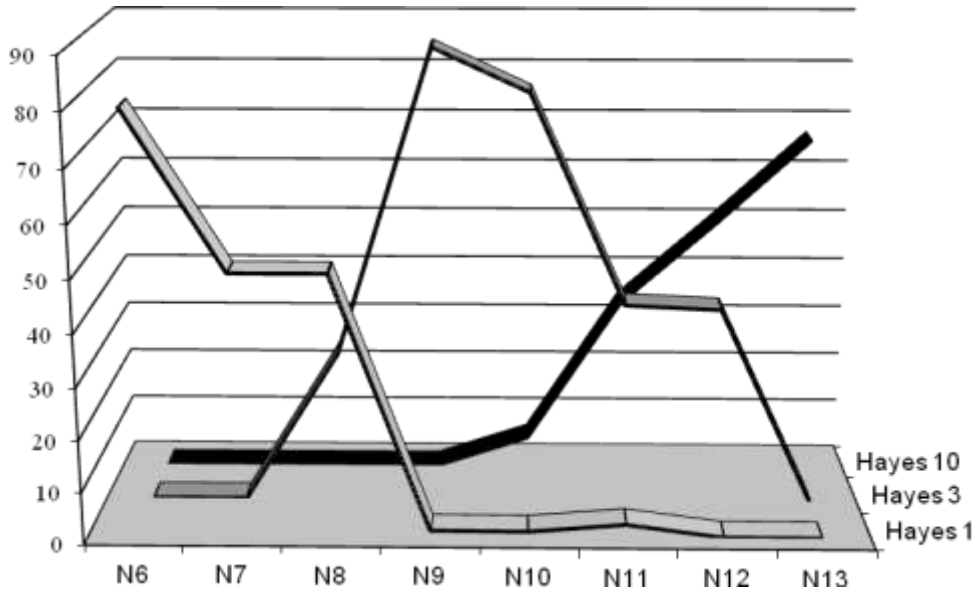

Grafic 1. Repartiţia procentuală a principalelor forme ale ceramicii de masă orientale pe nivelurile de locuire romano-bizantine

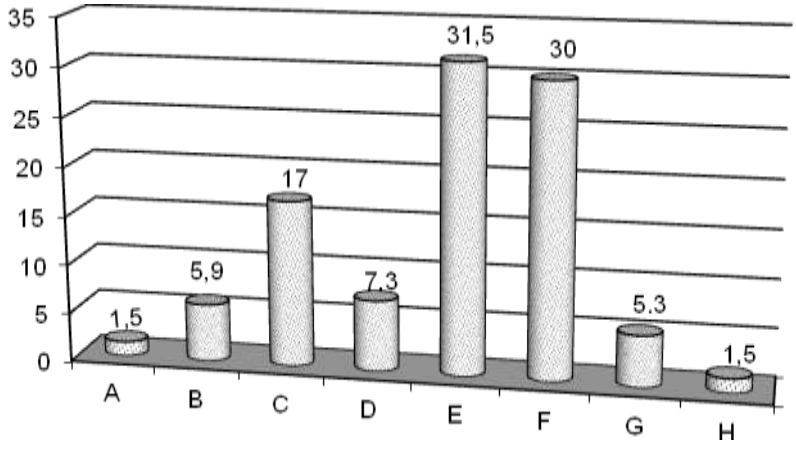

Grafic 2. Repartiţia procentuală a variantelor Formei Hayes 3

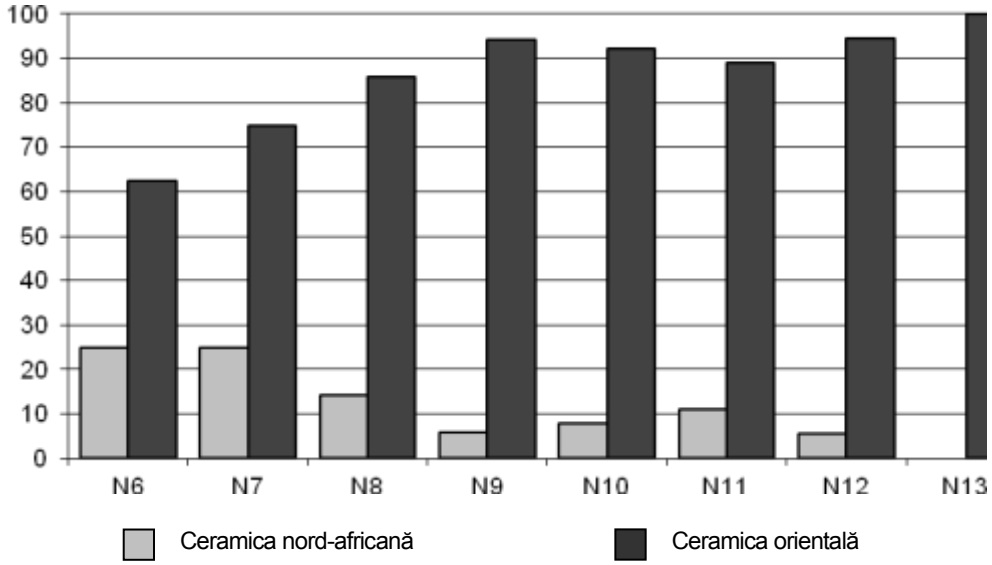

Grafic 3. Repartiţia procentuală a ceramicii de masă orientale şi nord-africane pe nivelurile de locuire romano-bizantine

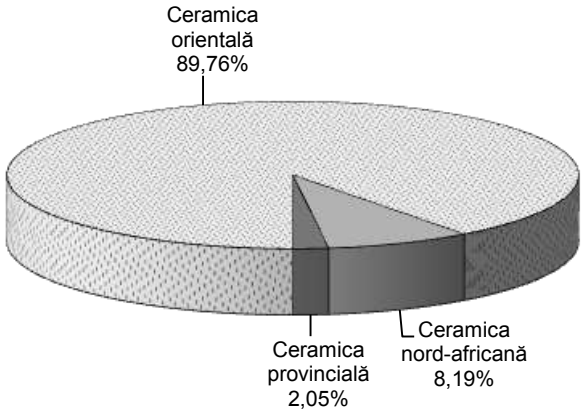

Grafic 4. Repartiţia ceramicii de masă pe zone de producţie

II. VESELA PENTRU SERVITUL LICHIDELOR - *VASA PO(TA)TORIA*

Dacă elementele morfologice ale veselei pentru servitul mâncării permit încadrări tipologice, chiar şi în cazul păstrării fragmentare, recipientele pentru lichide, prin forma şi dimensiunile lor, rezistă mai puţin şi sunt greu de identificat în ruinele aşezărilor urbane sau rurale. De aceea, studiile privind această categorie ceramică au în vedere, în principal, descoperirile din necropole.

La Halmyris, vesela pentru servitul lichidelor este relativ modest reprezentată de ulcioare, căni, ceşti şi cupe, majoritatea găsite fragmentar, astfel că, în acest stadiu al cercetărilor, tipologia propusă, ca şi identificarea centrelor sau zonelor producătoare, este preliminară (Tabel IX). Cele mai multe analogii se găsesc în spaţiul vest-pontic. Sunt prezente însă şi produse de bună calitate ale atelierelor orientale şi occidentale.

Ulcioare

La Halmyris au fost identificate 32 de ulcioare, din care doar trei s-au păstrat complet. Condiţiile stratigrafice ale descoperirilor şi analogiile au asigurat datarea pieselor în secolele II - VII d.Ch. După caracteristicile morfologice păstrate au fost identificate cinci tipuri şi mai multe variante (Tabel VI).

C A T A L O G

I. Ulcioare cu gura pâlniformă
Gose 1976, nr. 388; Brukner 1981, tip 33; Böttger 1982, nr. 388; Petre 1987, C28, C130

N1	N2	N3	N4	N5	N6	N7	N8	N9	N10	N11	N12	N13	*Pass.*	D. S.	D. I.
-	-	-	-	-	1	1	1	3	4	2	-	-	2	14	8

V a r i a n t a A. Buza este uşor evazată, gura înaltă, cu pereţii verticali, care, prin îngustare în partea de jos, formează un gât relativ înalt. Corpul este globular sau uşor biconic, baza inelară, toarta în bandă, canelată.

La Halmyris au fost descoperite două piese fragmentare, în contexte arheologice nesigure, cu analogii în ceramica timpurie din Occident şi în bazinul mijlociu al Dunării.

183. Fragmentar, gură. Inv. 43965, □ P, stradă, antrenat, *passim.*
Dg = 6 cm. Pl. XXI.
Pastă aspră, roşie-cărămizie, particule de calcar, mica argintie, angobă proprie.

184. Fragmentar, gură. Inv. 43966, □ P, stradă, antrenat, *passim.*
Dg = 5,8 cm. Pl. XXI.
Pastă fină, roşie-cărămizie, particule de calcar, mica argintie, angobă bej-cărămizie.

Analogii: Gose 1976, 34, nr. 388, Pl. 33, sec. II - III d.Ch.; Roth-Rubi 1979, 42, nr. 95 - 99, 46, nr. 108, sec. I - II d.Ch.; Brukner 1981, 44, 113, tip 7, Pl. 134/15, 17 - 21, 23, sec. I - II d.Ch.; Petre 1987, 15, A 142, 1, Pl. 20/28d, sec. II - III d.Ch.
Datare: sec. II - III d.Ch.

www.cimec.ro

V a r i a n t a B. Gura este mai evazată decât la ulcioarele precedente, iar gâtul se îngustează lent. Varianta are aceeaşi arie de răspândire ca cea anterioară, datându-se în sec. IV d.Ch.

185. Fragmentar, gură. Inv. 43.969, □ X, turn I, N 6.
Dg = 7 cm. Pl. XXI.
Pastă fină, albă-gălbuie, mica argintie, angobă roşcată-portocalie.
Analogii: Brukner 1981, 44, 116, tip 33, nr. 101 şi tip 34, nr. 103, Pl. 142, sec. IV d.Ch.
Datare: prima jumătate a sec. IV d.Ch.

V a r i a n t a C. În partea superioară buza prezintă un lăcaş circular pentru capac, corpul este globular, baza plană, toarta în bandă, canelată. Varianta este specifică provinciilor vest-pontice, datându-se între mijlocul sec. IV şi sfârşitul sec. VI d.Ch.

186. Fragmentar, gură şi toartă. Inv. 39600, S II, □ 73, N 9.
Dg = 9 cm. Pl. XXI.
Pastă dură, cenuşie-verzuie, mica albă, cochilii de scoică pisată, angobă brună.
Bibliografie: Opaiţ 1991 A, 160 - 161, nr. 227, Pl. 39.
Analogii: Preda 1980, 84, M 1, Pl. 11, 49/8, sec. IV d.Ch.; Petre 1987, 18, C28, C130, 61, C121, Pl. 29/39d, 30/40b, 108 bis/163g, sec. IV d.Ch.; Bucovală, Paşca 1988 - 1989, 139, Pl. 4 a, b, sec. IV d.Ch.; Opaiţ 1991 B, 226 - 227, Pl. 38/5, 8, sec. V d.Ch.
Datare: a doua jumătate a sec. V d.Ch.

V a r i a n t a D. Piesele au aceeaşi formă ca precedentele, însă prezintă două toarte şi capacitatea este mai redusă.

187. Complet, restaurat. Inv. 27896, S I, □ 47, N 10.
Dg = 5 cm; Dm = 14 cm; I = 18 cm. Pl. XXI.
Pastă gri-cenuşie, granule de calcar, urme puternice de ardere secundară.
Bibliografie: Opaiţ 1991 A, 161, nr. 230, Pl. 39.

188. Fragmentar, lipsesc gura şi toartele. Inv. H 800, □ R 20, -1,30 m, N 10.
Dm = 18 cm; Db = 6 cm; Ip = 14 cm. Pl. XXI.
Pastă gri-cărămizie, mica albă, calcar, urme de ardere secundară.

189. Fragmentar, lipseşte gura. Inv. 27949, S I, □ 22, -0,80 m, N 11.
Dm = 12 cm; Ip = 12 cm. Pl. XXI.
Pastă roşie-cărămizie, calcar, angobă proprie.

190. Fragmentar, lipsesc gura şi toartele. Inv. 30245, S II, □ 48, -0,70 m, N 12.
Dm = 11 cm; Db = 5,6 cm; Ip = 13 cm. Pl. XXI.
Culoarea şi textura pastei ca la nr. 189, urme de ardere secundară.

Analogii: Cătăniciu, Barnea 1979, 187, fig. 162/4.1 - 4.3, sec. VI d.Ch.; Böttger 1982, 56, Pl. 31/388; Petre 1987, 19 - 20, E 24, E 25, Pl. 33/44b, sec. IV d.Ch.; Kuzmanov 1992 B, 212, Pl. 69/1 - 4; Tavares-Dias 1993, 1994, 116, M 1, 4, Pl. V/4, sec. IV - V d.Ch.
Datare: sec. VI d.Ch.

II. Ulcioare cu gura inelară
Gose 1976, nr. 384 - 386; Brukner 1981, nr. 56

N1	N2	N3	N4	N5	N6	N7	N8	N9	N10	N11	N12	N13	*Pass.*	D. S.	D. I.
-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	1	1

Piesele au buza îngroşată, cu un mic prag pe interior, corpul globular, baza inelară sau plată. Sunt atestate în Occident şi pe Dunărea mijlocie în sec. II – IV d.Ch.

www.cimec.ro

191. Fragmentar, gură. Inv. 43968, □ X 19, -1,30 m, N 9.
Dg = 6,5 cm. Pl. XXI.
Pastă gălbuie, calcar, rar oxizi de fier, angobă roşcată.
Analogii: Gose 1976, 34, nr. 384 - 386, Pl. 32, sec. III - IV d.Ch.; Brukner 1981, 44, 114, nr. 56, Pl. 137, sec. II d.Ch.
Datare: a doua jumătate a sec. V d.Ch.

III. Ulcioare cu buza verticală
Kuzmanov 1985, tip V; Opaiţ 1991 B, nr. 99; Uenze 1992, tip 3

N1	N2	N3	N4	N5	N6	N7	N8	N9	N10	N11	N12	N13	*Pass.*	D. S.	D. I.
-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	-	-	-	1	3	3

V a r i a n t a A. Un ulcior are buza verticală, iar gura este separată de gât printr-o nervură proeminentă. Piesa noastră provine dintr-un context neclar, însă are analogii la Topraichioi, pe un nivel datat în al doilea sfert al sec. V d.Ch.

192. Fragmentar, gât şi toartă. Inv. H 801, turn est, în umplutură. Pl. XXI.
Pastă roşie-cărămizie, arsă neuniform, oxizi de fier, granule de calcar, mica argintie, angobă bej-gălbuie, urme de ardere secundară.
Analogii: Opaiţ 1991 B, 257, nr. 99, Pl. 38/2.
Datare: prima jumătate a sec. V d.Ch.

V a r i a n t a B. O piesă are gâtul îngust, corpul globular, uşor turtit, baza concavă, toarta în bandă. Are analogii în bazinul inferior al Dunării, în sec. IV - VI d.Ch.

193. Fragmentar, lipseşte gura. Inv. H 802, □ P 20, -1,15 m, N 10.
Dm = 16 cm; Ip = 17 cm. Pl. XXI.
Pastă roşie-cărămizie, calcar, mica argintie, angobă proprie.
Analogii: Cătăniciu, Barnea 1979, 187, nr. 4.1, fig. 162, sec. VI d.Ch.; Kuzmanov 1992 B, 212, tip 3, Pl. 61/6 - 9, mijlocul sec. IV - sfârşitul sec. VI d.Ch.
Datare: prima jumătate a sec. VI d.Ch.

V a r i a n t a C. Un ulcior are formă amforoidală, gâtul este foarte îngust, corpul alungit, cu diametrul maxim în partea superioară, baza plată, toarta lamelară. De la Halmyris provine un exemplar ce are analogii în Bulgaria.

194. Fragmentar, lipsesc gura şi baza. Inv. 44008, terme, N 10.
Dm = 12,6 cm; Ip = 24,4 cm. Pl. XXI.
Pastă bej-gălbuie, pietricele, calcar, mica argintie, angobă proprie.
Analogii: Kuzmanov 1985, 34, tip V, Pl. 19/51, 52, sec. V d.Ch.
Datare: prima jumătate a sec. VI d.Ch.

IV. Ulcioare cu gura trilobată
Böttger 1982, tip III; Abadie-Reynal, Sodini 1992 CC, 105

N1	N2	N3	N4	N5	N6	N7	N8	N9	N10	N11	N12	N13	*Pass.*	D. S.	D. I.
-	-	-	-	-	-	-	-	2	5	-	-	-	2	9	5

V a r i a n t a A. Gâtul este larg şi corpul globular, baza plată sau uşor concavă, toarta în bandă. Gâtul şi umerii prezintă caneluri. Această formă este foarte răspândită în Dobrogea şi în estul Mării Mediterane în sec. IV - VI d.Ch.

www.cimec.ro

195. Complet, restaurat. Inv. 38392, S II, □ 70, N 9.
Dg = 10,5 cm; Dm = 15,6 cm; I = 22 cm. Pl. XXII.
Pastă cenuşie, angobă galben-verzuie.
Bibliografe: Opaiţ 1991 A, 160, nr. 222, Pl. 38.

196. Complet, restaurat. Inv. 38393, S II, □ 41, N 10.
Dg = 8,5 cm; Dm = 15,4 cm; I = 18 cm. Pl. XXII.
Pastă fină, cărămizie-deschisă, mica argintie, granule de calcar, angobă proprie.
Bibliografe: Opaiţ 1991 A, 160, nr. 223, Pl. 38.

197. Fragmentar, lipseşte toarta. Inv. 38391, S II, □ 41, N 10.
Dg = 9 cm; Dm = 18 cm; I = 24 cm. Pl. XXII.
Pastă roz-cenuşie, angobă bej-cenuşie.
Bibliografe: Opaiţ 1991 A, 160, nr. 224, Pl. 38.

198. Fragmentar, gură şi toartă. Inv. 43967, *passim.*
Dg = 9 cm. Pl. XXII.
Pastă roşie-cărămizie, pietricele, mica argintie, angobă proprie.

Analogii: Suceveanu 1982 A, 117, faza IV B, nr. 2, Pl. 17, începutul sec. VII d.Ch.; Böttger 1982, 56, tip III, Pl. 31/36, 391, sec. IV - VI d.Ch.; Opaiţ 1991 B, 226, Pl. 37/1, sec. IV - V d.Ch.; Abadie-Reynal, Sodini 1992, 45, CC 105, fig. 19, sec. VI d.Ch.; Tavares-Dias 1993 - 1994, 116, M 1, 5, Pl. V/5, 117, M 3, 23, Pl. VI/2, 127, 78.617, Pl. VIII/9, sec. IV - V d.Ch.
Datare: a doua jumătate a sec. V - prima jumătate a sec. VI d.Ch.

V a r i a n t a B. O piesă cu gura trilobată are corpul tronconic, diametrul maxim găsindu-se în dreptul umărului. Un ulcior asemănător ca formă a fost descoperit în necropola romană timpurie de la Emona.

199. Fragmentar, lipseşte baza. Inv. 32504, S II, □ 28, N 10.
Dg = 9 cm; Dm = 14 cm. Pl. XXIII.
Pastă bej-cărămizie, oxizi de fier, angobă proprie.
Bibliografie: Opaiţ 1991 A, 160, nr. 225, Pl. 37.

Analogii: Plesničar-Gec 1972, 34, 175, M 134, 3, Pl. XXXVI/9, mijlocul sec. I d.Ch. (prototipul).
Datare: prima jumătate a sec. VI d.Ch.

V. Ulcioare cu ţeavă
Bass, Doorninck 1982, P 35 - 40

N1	N2	N3	N4	N5	N6	N7	N8	N9	N10	N11	N12	N13	*Pass.*	D. S.	D. I.
-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	2	2	-	5	1

De la Murighiol provin cinci fragmente de ţeavă ce au aparţinut unor ulcioare cu corpul probabil sferic, cu analogii la Yassi Ada, Marsillia şi Topraichioi.

200. Fragmentar, ţeavă. Inv. H 803, □ X 20, -0,30 - 0,60 m, N 12.
D = 2,6 cm. Pl. XXIII.
Pastă bej-gălbuie, calcar, mica argintie.

Analogii: Bass, Doorninck 1982, 173, 175, P 35 - 40, fig. 8/13, 14, începutul sec. VII d.Ch.; Bonifay 1986, 298, 300, fig. 16/76, sec. V - VI; Opaiţ 1991 B, 257, nr. 93, Pl. 38/4, sfârşitul sec. IV d.Ch.
Datare: sfârşitul sec. VI - începutul sec. VII d.Ch.

www.cimec.ro

Căni, căniţe

Din cele 19 exemplare descoperite la Halmyris, doar unul are profilul păstrat întreg. După forma buzei şi dimensiuni, au putut fi distinse două tipuri cu mai multe variante, toate cu bune analogii în ceramica provincială vest-pontică (Tabel V).

C A T A L O G

I. Căni cu gura trilobată
Böttger 1982, nr. 186; Kuzmanov 1985, tip VII

N1	N2	N3	N4	N5	N6	N7	N8	N9	N10	N11	N12	N13	*Pass.*	D. S.	D. I.
-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	5	1	-	1	9	3

V a r i a n t a A. Gura este foarte largă, cu gâtul aproape cilindric, corpul globular şi toarta lamelară. De la Murighiol provin şapte exemplare ce au analogii în Bulgaria şi la Tomis.

201. Fragmentară, gură şi toartă. Inv. 43810, □ X 17, N 11.
Dg = 16,4 cm. Pl. XXIII.
Pastă gri-cenuşie, pietricele, mica argintie, urme puternice de ardere secundară.
Analogii: Kuzmanov 1985, 35, tip VII, Pl. 20/61, 62, sec. IV - V d.Ch.; Bucovală, Paşca 1988 - 1989, 146, Pl. 12c, sec. IV d.Ch.
Datare: a doua jumătate a sec. VI d.Ch.

V a r i a n t a B. Recipientele sunt de dimensiuni reduse, cu corpul globular. De la Murighiol provine un exemplar ce prezintă asemănări cu unele piese descoperite la Iatrus, Topraichioi, dar şi Yassi Ada.

202. Fragmentară, gură şi jumătatea superioară a corpului. Inv. 40280, S I, □ 47, N 10.
Dg = 12 cm. Pl. XXIII.
Pastă cenuşie, rar granule de calcar, angobă proprie.
Bibliografie: Opaiţ 1991 A, 160, nr. 221, Pl. 37.
Analogii: Böttger 1982, 110, nr. 186, Pl. 31, a doua jumătate a sec. IV d.Ch.; Bass, Doorninck 1982, 169, 179/P 23 sau 24, fig. 8.10 - 8.12, începutul sec. VII d.Ch.; Kuzmanov 1985, 36, tip VII, Pl. 21/66 - 68, sec. VI d.Ch.; Opaiţ 1991 B, 257, nr. 89, Pl. 37/6, sfârşitul sec. IV d.Ch.
Datare: prima jumătate a sec. VI d.Ch.

V a r i a n t a C. O piesă are buza mai înaltă decât precedenta şi ciocul lateral faţă de toartă.

203. Fragmentară, lipsesc toartele şi o parte din buză. Inv. H 804, S I, □ 22 - 23, N 11.
Dm = 7,7 cm; Db = 4,5 cm; Ip = 9 cm. Pl. XXIII.
Pastă neagră-cenuşie, urme puternice de ardere secundară.
Analogii: Opaiţ 1991 B, 257, nr. 91, Pl. 37/4, al doilea sfert al sec. V d.Ch.
Datare: a doua jumătate a sec. VI d.Ch.

II. Căni cu buza verticală
Kuzmanov 1985, tip VIII, IX

N1	N2	N3	N4	N5	N6	N7	N8	N9	N10	N11	N12	N13	*Pass.*	D. S.	D. I.
-	-	-	-	-	1	2	1	-	2	3	1	-	-	10	4

www.cimec.ro

V a r i a n t a A. Vasele sunt lucrate dintr-o pastă fină. Au gura înaltă, corpul bitronconic, baza plată. Gura şi corpul sunt decorate cu caneluri.

204. Fragmentară, lipsesc toartele. Inv. 27955, S I, □ 23, N 11.
Dg = 9 cm; Dm = 12,5 cm; I = 14 cm. Pl. XXIII.
Pastă bej-portocalie, angobă proprie.
Bibliografie: Opaiţ 1991 A, 159, nr. 217, Pl. 37.

V a r i a n t a B. Cănile au gura uşor evazată, corpul oval, baza inelară şi toarta în bandă. De la Halmyris provine o piesă asemănătoare unora descoperite la Tomis, Callatis, Atena şi în unele situri din Bulgaria, datate între sec. IV şi sfârşitul sec. VI d.Ch.

205. Fragmentară, gură şi toartă. Inv. H 805, □ X 1, N 7.
Dg = 6,8 cm. Pl. XXIII.
Pastă bej-gălbuie, angobă portocalie.
Analogii: Robinson 1959, 117 - 118, M 358 - 364, Pl. 33, sfârşitul sec. VI d.Ch.; Preda 1980, 27 - 28, tip d şi e, 89, M 53, 92, M 87, 96, M 142, 98, M 161, 103, M 221, 228, Pl. LVII, LXI, LXVI, LXVII, LXXV, LXXVI, sec. IV d.Ch.; Kuzmanov 1985, 36 - 37, tip VIII, Pl. 21/70 - 75, sec. IV d.Ch.; Bucovală, Paşca 1988 - 1989, 146, Pl. 12d, sec. IV d.Ch.
Datare: a doua jumătate a sec. IV d.Ch.

V a r i a n t a C. Vasele au gura înaltă, corpul globular, baza plată, toarta ovală sau torsionată. La prima publicare au fost considerate carafe (Opaiţ 1991 A, 151, tip II). Au analogii în Bulgaria.

206. Fragmentară, profil complet. Inv. 38404, S II, □ 41 - 43, -1,00 - 1,20 m, N 10.
Dg = 8 cm; Dm = 14 cm; Db = 7 cm; I = 18 cm. Pl. XXIII.
Pastă fină, bej-cenuşie, rar particule de calcar, angobă proprie.
Bibliografie:Opaiţ 1991 A, 152, nr. 214, Pl. 36.

207. Fragmentară, lipseşte buza. Inv. H 806, □ U 19, -1,10 m, N 10.
Dm = 14,4 cm; Db = 6 cm; Ip = 15 cm. Pl. XXIII.
Textura şi culoarea pastei ca la nr. 206.
Analogii: Kuzmanov 1985, 37, tip IX şi X, Pl. 22/76 - 80, sec. IV - VII d.Ch.
Datare: sec. V - VI d.Ch.

Ceşti

Doar un singur exemplar din cele 17 găsite la Halmyris s-a păstrat complet. Calitatea pastei şi a execuţiei sunt elemente care atribuie aceste recipiente atelierelor provinciale vest-pontice. Au fost distinse două tipuri şi o variantă (Tabel VIII).

C A T A L O G

I. Suceveanu 1986, Pl. 1/11, 2/4; Muşeţeanu 1992, nr. 176, 179

N1	N2	N3	N4	N5	N6	N7	N8	N9	N10	N11	N12	N13	*Pass.*	D. S.	D. I.
-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	2	1

Vasele, lucrate dintr-o pastă fină, au gura evazată, corpul globular, baza scundă, cilindrică. Pe interior, în partea inferioară, prezintă caneluri fine.

Acest tip este atestat în majoritatea aşezărilor şi necropolelor de epocă romană timpurie din Moesia Inferior şi din provinciile învecinate.

www.cimec.ro

208. Fragmentară, bază. Inv. 43984, □ X 18, -2,70 m, N 2.
Db = 3,6 cm. Pl. XXIV.
Pastă roşie-cărămizie, mica argintie, granule de calcar, angobă proprie.

Analogii: Robinson 1959, 32, G 103, 41, G 182, 52, J 10, 11, 53, J 34, Pl. 7, 9, sec. I - II d.Ch.; Alexandrescu 1966, 222, M XXV, 2, Pl. 30, sec. II d.Ch.; Bucovală 1969, 303, 312, fig. 10, 21, sec. II - III d.Ch.; Bucovală 1970, 195 - 196, 199 - 200, fig. 2d, 9a, b, 10, sec. II - III d.Ch.; Opaiţ 1980 B, 355, nr. 40, Pl. 8/4, sec. II - III d.Ch.; Brukner 1981, 100, Pl. 100/1 - 4, sec. II d.Ch.; Suceveanu 1982 A, 94, 96, Pl. 1/11, 2/4, 5/43, 9/30, sec. II - III d.Ch.; Petre 1987, 12 - 15, Pl. 12, 14, 15, sec. II - III d.Ch.; Muşeţeanu 1992, 78, Pl. 16/176, 179, sec. II - III d.Ch.
Datare: sec. II d.Ch.

II. Kuzmanov 1985, tip V

N1	N2	N3	N4	N5	N6	N7	N8	N9	N10	N11	N12	N13	*Pass.*	D. S.	D. I.
-	-	-	-	-	-	-	1	3	4	-	2	-	2	12	2

Ceştile au aceeaşi formă ca precedentele, însă nu au baza înălţată. Piesele din sec. IV - V d.Ch. sunt lucrate îngrijit iar cele datate în sec. VI - VII sunt mai grosolane şi prezintă caneluri la exteriorul buzei sau pe corp.

209. Fragmentară, lipsesc buza şi toarta. Inv. H 807, □ X 18, -1,40 m, N 9.
Dm = 9,4 cm; Db = 3,8 cm; Ip = 8,6 cm. Pl. XXIV.
Pastă cărămizie-deschisă, mica argintie, calcar, urme puternice de ardere secundară.

210. Completă. Inv. 32495, S II, □ 28, -1,20 m, N 10.
Dg = 7 cm; Dm = 9 cm; I = 9 cm. Pl. XXIV.
Pastă bej-cenuşie, mica argintie, granule de calcar.
Bibliografie: Opaiţ 1991 A, 161/232, Pl. 40.

Analogii: Kuzmanov 1985, 46, tip V, Pl. 27/15, sec. VI d.Ch.; Petre 1987, 38, C 78, 2, C 135, 1, Pl. 73, 73 bis, sec. IV d.Ch.; Opaiţ 1991 B, 228, Pl. 39/5, sfârşitul sec. IV d.Ch.
Datare: a doua jumătate a sec. V - prima jumătate a sec. VI d.Ch.

Variantă

N1	N2	N3	N4	N5	N6	N7	N8	N9	N10	N11	N12	N13	*Pass.*	D. S.	D. I.
-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	1	-	-	-	3	2

Piesele au formă asemănătoare cănilor tipului II, fiind însă de dimensiuni reduse.

211. Fragmentară, lipsesc toartele. Inv. 38784, S II, □ 18, N 10.
Dg = 6 cm; Dm = 8 cm; I = 9 cm. Pl. XXIV.
Pastă fină, bej-portocalie, angobă maro-cenuşie.
Bibliografie: Opaiţ 1991 A, 159 - 160, nr. 219, Pl. 37.

212. Fragmentară, gură şi toartă. Inv. H 808, □ P, N 10.
Dg = 8 cm. Pl. XXIV.
Textura şi culoarea pastei şi a angobei ca la nr. 211.

Datare: prima jumătate a sec. VI d.Ch.

www.cimec.ro

Cupe (Pahare ?)

La Halmyris au fost descoperite două cupe fragmentare, din care doar una are profilul complet. Gura este largă, cu buza verticală, canelată la exterior, corpul tronconic şi baza plată sau inelară.

Deşi calitatea pastei şi a modelării ar indica o provenienţă orientală, până în prezent astfel de recipiente au fost găsite doar în siturile nord-dobrogene, unde par să fi fost produse şi piesele noastre.

C A T A L O G

Opaiţ 1991 B, Pl. 39/4, 6, 7

N1	N2	N3	N4	N5	N6	N7	N8	N9	N10	N11	N12	N13	*Pass.*	D. S.	D. I.
-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	1	-	-	-	2	1

213. Fragmentară, profil complet. Inv. 27948, S I, □ 22, -0,80 m, N 11.
Dg = 11 cm; Db = 4 cm; I = 9,3 cm. Pl. XXIV.
Pastă fină, bej-rozie, angobă roşiatică pe corp, neagră cenuşie pe buză.
Bibliografie: Opaiţ 1991 A, 161 - 162, nr. 235, Pl. 40.

Analogii: Baumann 1984, Pl. XIII/6, sec. IV d.Ch.; Petre 1987, 27, B 117, 2, Pl. 52/7d, sec. IV d.Ch.; Opaiţ 1991 B, 227 - 228, 258, nr. 107 - 109, Pl. 39/4, 6, 7, prima jumătate a sec. V d.Ch.

Datare: a doua jumătate a sec. VI d.Ch.

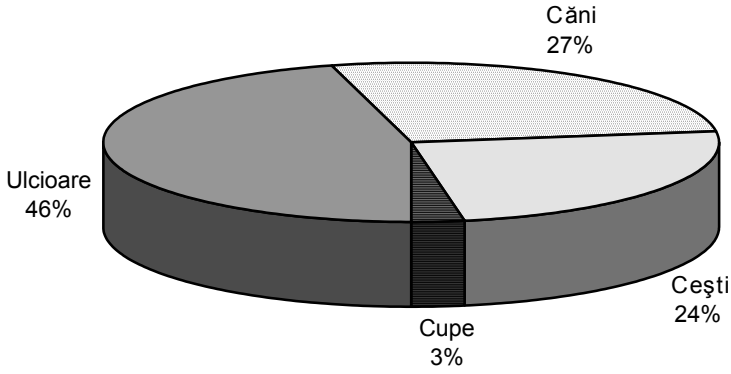

Grafic 5. Repartiţia procentuală a formelor veselei pentru lichide

www.cimec.ro

Tabel VI. *Vasa po(ta)toria.* Ulcioare

Nr. crt.	Tip	Nr. cat.	N6	N7	N8	N9	N10	N11	N12	N13	*Pass.*	D.S.	D.I.	Zone de producţie		
														occidentale	orientale	provinciale
1.	I A	183 - 184	-	-	-	-	-	-	-	-	2	2	2	2	-	-
2.	I B	185	1	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1	1	-	-
3.	I C	186	-	1	1	2	-	-	-	-	-	4	1	-	-	4
4.	I D	187 - 190	-	-	-	1	4	2	-	-	-	7	4	-	-	7
5.	II	191	-	-	-	1	-	-	-	-	-	1	1	1	-	-
6.	III A	192	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1	1	-	-	1
7.	III B	193	-	-	-	-	1	-	-	-	-	1	1	-	-	1
8.	III C	194	-	-	-	-	1	-	-	-	-	1	1	-	-	1
9.	IV A	195 - 198	-	-	-	2	4	-	-	-	2	8	4	-	-	8
10.	IV B	199	-	-	-	-	1	-	-	-	-	1	1	-	-	1
11.	V	200	-	-	-	-	-	1	2	2	-	5	1	-	5	-
TOTAL			1	1	1	6	11	3	2	2	5	32	18	4	5	23
%			3,12	3,12	3,12	18,75	34,37	9,37	6,25	6,25	15,62	100	56,25	12,50	15,62	71,87

Tabel VII. *Vasa po(ta)toria.* Căni, căniţe.

Nr.crt.	Tip	Nr. cat.	N6	N7	N8	N9	N10	N11	N12	N13	*Pass.*	D.S.	D.I.
1.	I A	201	-	-	-	-	1	4	1		1	7	1
2.	I B	202	-	-	-	-	1	-	-	-	-	1	1
3.	I C	203	-	-	-	-	-	1	-	-	-	1	1
4.	II A	204	-	-	-	-	-	1	1	-	-	2	1
5.	II B	205	-	1	-	-	-	-	-	-	-	1	1
6.	II C	206 - 207	1	1	1	-	2	2	-	-	-	7	2
TOTAL			1	2	1		4	8	2		1	19	7
%			5,26	10,53	5,26		21,05	42,10	10,25		5,26	100	36,84

www.cimec.ro

Tabel VIII. *Vasa po(ta)toria.* Ceşti

Nr. crt.	Tip	Nr. cat.	N1	N2	N3	N4	N5	N6	N7	N8	N9	N10	N11	N12	N13	*Pass.*	D.S.	D.I.
			sec. I - III					sec. IV - VII										
1.	I	208	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	2	1
2.	II	209 - 210	-	-	-	-	-	-	-	1	3	4	-	2	-	2	12	2
3.	Variantă	211 - 212	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	1	-	-	-	3	2
TOTAL			-	1	-	-	-	-	-	1	3	6	1	2	-	3	17	5
%			-	5,88	-	-	-	-	-	5,88	17,65	35,29	5,88	11,76	-	17,65	100	29,41

Tabel IX. *Vasa po(ta)toria.* Total

Nr. crt.	Categoria ceramică	Nr. cat.	N1	N2	N3	N4	N5	N6	N7	N8	N9	N10	N11	N12	N13	*Pass.*	D.S.	D.I.
			sec. I - III					sec. IV - VII										
1.	Ulcioare	183 - 200	-	-	-	-	-	1	1	1	6	11	3	2	2	5	32	18
2.	Căni	201 - 207	-	-	-	-	-	1	2	1	-	4	8	2	-	1	19	7
3.	Ceşti	208 - 212	-	1	-	-	-	-	-	1	3	6	1	2	-	3	17	5
4.	Cupe	213	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	1	-	-	-	2	1
TOTAL			-	1	-	-	-	2	3	4	9	21	13	6	2	9	70	31
%				1,43				2,86	4,29	5,71	12,86	30,00	18,57	8,57	2,86	12,86	100	44,29

www.cimec.ro

III. VASE DE TOALETĂ

Şi această categorie ceramică, destul de rară, dată fiind destinaţia sa, a fost studiată mai ales pe baza descoperirilor din necropole. Cele trei exemplare găsite la Halmyris reprezintă tot atâtea tipuri, cu analogii apropiate la Tomis şi la Yassi Ada.

C A T A L O G

I. Bucovală 1969, fig. 29 b, 30, 32

N1	N2	N3	N4	N5	N6	N7	N8	N9	N10	N11	N12	N13	*Pass.*	D. S.	D. I.
-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1	1

Gura este uşor evazată, gâtul cilindric, corpul piriform, baza plată sau uşor concavă.

214. Fragmentar, lipsesc gura şi gâtul. Inv. H 809, *passim.*
Dm = 7,6 cm; Db = 4,6 cm; Ip = 6,5 cm. Pl. XXIV.
Pastă roşie-cărămizie, mica argintie şi aurie, angobă proprie.
Analogii: Bucovală 1969, 316 - 317, fig. 29b, 30, 32, sec. I - începutul sec. II d.Ch.; Camilli 1997, 139 - 140, fig. 14, sec. I d.Ch.
Datare: sec. I - II d.Ch.

II. Bucovală 1969, fig. 28 a, b

N1	N2	N3	N4	N5	N6	N7	N8	N9	N10	N11	N12	N13	*Pass.*	D. S.	D. I.
-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1

Corpul este mai alungit decât la tipul precedent, iar baza este inelară.

215. Fragmentar, lipsesc gura şi gâtul. Inv. 43813, □ U 18, N 2.
Dm = 9 cm; Db = 5,6 cm; Ip = 13,5 cm. Pl. XXIV.
Pastă cărămizie-deschisă, rare granule de calcar, angobă roşie, urme uşoare de ardere secundară.
Analogii: Bucovală 1969, 314, 316, fig. 28a, b, sec. I - II d.Ch.
Datare: sec. II d.Ch.

III. Bass, Doorninck 1982, P 34

N1	N2	N3	N4	N5	N6	N7	N8	N9	N10	N11	N12	N13	*Pass.*	D. S.	D. I.
-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	1	1

Exemplarul are forma unei căniţe globulare miniaturale. Piesa provine de pe ultimul nivel de locuire şi are analogii la Yassi Ada.

216. Complet. Inv. 27896, S I, □ 66, -1,20 m, groapă, N 13.
Dg = 3,6 cm; Dm = 4,6 cm; Db = 2,4 cm; I = 5,1 cm. Pl. XXIV.
Pastă cărămizie-deschisă, angobă maro.
Analogii: Bass, Doorninck 1982, 173, P 34, fig. 8.12, începutul sec. VII d.Ch.
Datare: începutul sec. VII d.Ch.

www.cimec.ro

Tabel X. Vase de toaletă

Nr. crt.	Tip	Nr. cat.	N1	N2	N3	N4	N5	N6	N7	N8	N9	N10	N11	N12	N13	*Pass.*	D.S.	D.I.
			sec. I - III					sec. IV - VII										
1.	I	214	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1	1
2.	II	215	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1
3.	III	216	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	1	1
	TOTAL			1											1	1	3	3

www.cimec.ro

IV. VESELA DE BUCĂTĂRIE – *VASA CONQUINA(TO)RIA*

Vesela de bucătărie, reprezentată la Halmyris de oale, cratiţe şi capace, se situează cantitativ pe locul trei, după amfore şi vesela pentru servitul mâncării (Tabel XXXV). De aceea, în cele mai multe cazuri, a fost posibilă atribuirea ei unor zone producătoare, evident cu rezerva posibilităţii ca unele forme să fi fost imitate sau preluate, uneori chiar până la detalii, în ateliere periferice, având ca modele prototipuri consacrate. Astfel că, în lipsa analizelor fizico-chimice, elementele de referinţă sunt aspectul pastei şi al modelării, dar mai ales analogiile.

Folosirea cotidiană a veselei de bucătărie, fragilitatea sa ce decurge de aici, la care se adaugă preponderenţa calităţilor practice în detrimentul celor estetice, se reflectă în statistica descoperirilor de la Halmyris, unde oalele de import reprezintă doar 7,90%, iar cele realizate în atelierele provinciale vest-pontice 92,10% (Grafic 7).

Elementele comune ale tuturor tipurilor ceramice aparţinând veselei de bucătărie sunt pasta zgrunţuroasă, dură, cu oxid de fier, pietricele, granule de calcar şi mica în compoziţie, pentru sporirea rezistenţei la şoc termic, forma buzelor, care să permită acoperirea vaselor cu capac, ca şi bazele, rotunjite sau concave, adeseori cu pereţii mai subţiri decât în partea superioară, pentru sporirea conductibilităţii termice. O caracteristică a vaselor de bucătărie este şi viaţa lungă a formelor, astfel că unele tipuri pot fi urmărite fără schimbări esenţiale de-a lungul a sute de ani.

În sfârşit, mai ales în cazul veselei de bucătărie, o tipologie a descoperirilor dintr-un sit nu poate fi reprezentativă pentru o zonă geografică mai întinsă, datorită marii varietăţi a produselor atelierelor locale, care, aşa cum am mai afirmat, nu urmăresc moda timpului, ci utilitatea, funcţionalitatea. De aceea, astfel de contribuţii pot doar îmbogăţi eventualele încercări de realizare a unor tipologii generale, care nu vor putea fi niciodată exhaustive.

Oale (*Aulae / Ollae)* orientale

La Halmyris au fost sigur identificate 28 de oale, întregi sau fragmentare, aparţinând atelierelor orientale, din care doar două s-au păstrat întregi. Raritatea acestei categorii ceramice în Dobrogea este demonstrată de faptul că din cele 15 tipuri, 13 sunt reprezentate de câte o singură piesă (Tabel XI). Cele mai multe analogii le-am găsit în Asia Mică şi Grecia continentală la Sidi Krebish - Berenice (Riley 1979), Thasos (Abadie-Reynal, Sodini 1992), Demetrias (Eiwanger 1981), Yassi Ada (Bass, Doorninck 1982), Athena (Robinson 1959), Patras (Hübner 1997), Corinth (Williams, Zervos 1983; Slane 1994) şi Constantinopole (Hayes 1992).

Analogiile din Dobrogea (Scorpan 1976; Cătăniciu, Barnea 1979; Suceveanu 1982 A, B), Bulgaria (Gacuta, Sarnovski 1981; Kuzmanov 1985; Kuzmanov 1992 B), Serbia (Brukner 1981), sau Olbia (Krapivina 1993) şi chiar Cartagena (Hayes 1976; Fulford 1984 B), au fost amintite pentru a se putea urmări circulaţia tipurilor şi poate chiar producerea lor în atelierele provinciale.

www.cimec.ro

C A T A L O G

I. Robinson 1959, G 193

N1	N2	N3	N4	N5	N6	N7	N8	N9	N10	N11	N12	N13	*Pass.*	D. S.	D. I.
-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1

Buza este lată, orizontală, oblică spre exterior. În partea superioară este uşor concavă şi rotunjită dedesubt. Spre interior, marginea este marcată de un pinten ascuţit, orientat în sus, sub care gâtul scurt este uşor concav. Corpul, în formă de sac, este decorat cu caneluri, iar toarta este aplatizată, canelată spre exterior. Calitatea deosebită a pastei, a modelării şi analogiile indică provenienţa orientală a singurului fragment găsit la Halmyris.

217. Fragmentară, gură. Inv. 38616, S II, □ 16, -2,40 - 2,90 m, N 2.
Dg = 21 cm. Pl. XXV.
Pastă brună, rar granule de calcar, oxid de fier şi mica argintie, angobă proprie, puternic arsă secundar.
Bibliografie: Opaiţ 1991 A, 137, nr. 36, Pl. 5.

Analogii: Robinson 1959, 42, G 193, Pl. 7, sec. I - începutul sec. II d.Ch.; Suceveanu 1982 A, 94, I A, 18, Pl. I/18, sec. I d.Ch.; Hübner 1997, 92, Abb. 1/9, sec. II d.Ch.

Datare: sec. II d.Ch.

II. Robinson 1959, K 92; Riley 1979, D 547

N1	N2	N3	N4	N5	N6	N7	N8	N9	N10	N11	N12	N13	*Pass.*	D. S.	D. I.
-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1

Buza este lată, orientată oblic spre exterior, iar corpul în formă de sac este decorat cu caneluri. Toartele, aplatizate, au o nervură masivă la exterior.

Analogiile, calitatea pastei şi a execuţiei, au determinat încadrarea fragmentului, singular la Halmyris, atelierelor microasiatice.

218. Fragmentară, gură. Inv. 29646, S I, □ 70, N 2.
Dg = 18 cm. Pl. XXV.
Pastă fină, bej-închisă, rar granule de calcar şi mica argintie, angobă brună-închisă.
Bibliografie: Opaiţ 1991 A, 137, nr. 35, Pl. 5, consideră fragmentul ca aparţinând unui crater.

Analogii: Robinson 1959, 67, K 92, Pl. 14, sec. III d.Ch.; Riley 1979, 271, D 547, fig. 106/547, sec. I - II d.Ch.; Suceveanu 1982 A, 111, nr. 49, Pl. 12/49, sec. II - III d.Ch.

Datare: sec. II - III d.Ch.

III. Robinson 1959, F 81; Riley 1979, D 498 a

N1	N2	N3	N4	N5	N6	N7	N8	N9	N10	N11	N12	N13	*Pass.*	D. S.	D. I.
-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1

Singurul exemplar al acestei forme de oală găsit la Halmyris are gura puternic arcuită spre exterior, cu capătul tăiat oblic şi îngroşat. Cele mai apropiate analogii se găsesc la Athena, Berenice şi în sudul Pannoniei.

219. Fragmentară, gură. Inv. H 401, poartă nord-est, bastion nord, -2,90 m, N 2.
Dg = 15 cm. Pl. XXV.
Pastă brună, rar particule de calcar şi mica argintie, angobă proprie, puternic arsă secundar.

www.cimec.ro

Analogii: Robinson 1959, 18, F 81, Pl. 72, sec. I d.Ch.; Riley 1979, 259, D 498 a, fig. 102, sec. II d.Ch.; Brukner 1981, 102 - 103, Pl. 108/46, sec. III - IV d.Ch, pentru forma târzie.
Datare: sec. II d.Ch.

IV. Robinson 1959, J 55, 56; Cătăniciu, Barnea 1979, fig. 146, 5.6

N1	N2	N3	N4	N5	N6	N7	N8	N9	N10	N11	N12	N13	*Pass.*	D. S.	D. I.
-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1

O altă prezenţă singulară la Halmyris este şi fragmentul unei oale cu buza orizontală, lată, puternic concavă dedesubt. Corpul, în formă de sac, este decorat cu caneluri late, motiv ce este prezent şi la exteriorul toartei lamelare. Calitatea deosebită a pastei, ca şi analogiile de la Athena şi Patras, indică originea sa orientală.

220. Fragmentară, gură. Inv. 43957, □ X 18, -2,60 m, N 3.
Dg = 17,2 cm. Pl. XXV.
Pastă fină, roşie-cărămizie, rar granule de calcar şi mica argintie, angobă proprie.
Analogii: Robinson 1959, 56, J 55, 56, sec. II d.Ch., piese identice; Catling 1972, 79, fig. 23, P 121, P 449, P 498, fig. 24, P 599, sec. II d.Ch.; Cătăniciu, Barnea, 1979, 182, N II (6), fig. 146, 5.6, sec. II d.Ch., identic; Hübner 1997, 92, Abb. 1/7, sec. II d.Ch.
Datare: sec. II d.Ch.

V. Riley 1979, D 516

N1	N2	N3	N4	N5	N6	N7	N8	N9	N10	N11	N12	N13	*Pass.*	D. S.	D. I.
-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1

Buza este orizontală, uşor concavă în partea superioară, mărginită spre interior de o nervură. Corpul este globular, decorat cu caneluri dese.
Forma, singulară la Halmyris, îşi găseşte analogii la Berenice.

221. Fragmentară, gură. Inv. 43962, □ U 20, -2,30 m, N 3.
Dg = 13,2 cm. Pl. XXV.
Pastă fină, bej-roşcată, granule de calcar şi rar mica argintie, angobă proprie, vopsea maro-roşcată la exterior, inegal aplicată.
Analogii: Riley 1979, 265, D 516, fig. 104/516, sec. II d.Ch., identic; Gacuta, Sarnowski 1981, 122, fig. 56/7, sec. II d.Ch.
Datare: sec. II d.Ch.

VI. Riley 1979, D 515

N1	N2	N3	N4	N5	N6	N7	N8	N9	N10	N11	N12	N13	*Pass.*	D. S.	D. I.
-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1	1

O altă formă singulară de oală a fost descoperită într-un strat de pământ de umplutură. Buza este evazată spre exterior, concavă în partea superioară şi arcuită dedesubt. Corpul este decorat cu caneluri dese.

222. Fragmentară, gură. Inv. H 320, poartă nord, turn I, în pământ de umplutură, *pass.*
Dg = 15,4 cm. Pl. XXV.
Pastă fină, maro-deschisă, rar granule de calcar şi mica argintie, angobă proprie, vopsea maro-roşcată pe buză.
Analogii: Riley 1979, 263 - 264, tip 3, nr. 515, fig. 104/515, sec. II - începutul sec. III d.Ch.; Krapivina 1993, 77, fig. 80/15, sec. II - III d.Ch.
Datare: sec. II - III d.Ch.

www.cimec.ro

VII. Riley 1979, D 573

N1	N2	N3	N4	N5	N6	N7	N8	N9	N10	N11	N12	N13	*Pass.*	D. S.	D. I.
-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1

Buza este verticală, cu corpul globular, decorat cu caneluri fine. O incizie delimitează buza de corp, la exterior.

Deşi există analogii şi în spaţiul vest-pontic, raritatea formei în Dobrogea, calitatea deosebită a pastei şi a modelării sunt elemente care au determinat ca singurul exemplar descoperit la Halmyris să fie atribuit atelierelor microasiatice.

223. Fragmentară, gură. Inv. 43961, □ X 17, -2,25 m, N 5.
Dg = 12,4 cm. Pl. XXV.
Pastă fină, cărămizie-roşcată, rar particule de calcar şi mica argintie, angobă castanie la exterior, arsă secundar.

Analogii: Riley 1979, 274, D 573, fig. 108/573, sec. III d.Ch.; Macrea, Gudea, Moţu 1993, 120, nr. 33, Pl. XLI/33, sec. II - III d.Ch.

Datare: sec. III d.Ch.

VIII. Riley 1979, D 570; Slane 1994, fig. 8/34

N1	N2	N3	N4	N5	N6	N7	N8	N9	N10	N11	N12	N13	*Pass.*	D. S.	D. I.
-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	2	1

Două fragmente ceramice, aproape identice, aparţin unor oale cu gâtul relativ înalt, vertical, uşor concav şi cu buza îngroşată spre interior, prevăzută cu un şanţ în partea superioară, pentru fixarea capacului. Umărul coboară spre corp în unghi de 45º. La exterior vasul este decorat cu caneluri.

Contextul arheologic nesigur al descoperirilor de la Halmyris, într-o zonă cu material de umplutură şi perforată succesiv de intervenţii târzii, poate explica datarea relativ timpurie a fragmentelor, indicată de analogiile de la Corinth şi Berenice.

224. Fragmentară, gură. Inv. H 319, poartă nord, turn I, în pământ de umplutură, *passim.*
Dg = 15 cm. Pl. XXV.
Pastă albă-cenuşie, rar particule de calcar, oxid de fier şi mica argintie, angobă neagră.

Analogii: Riley 1979, 274, D 570, fig. 108/570, sec. III d.Ch.; Slane 1994, 127, 138, fig. 8/34, sfârşitul sec. III - începutul sec. IV d.Ch, piesă identică.

Datare: sfârşitul sec. III - începutul sec. IV d.Ch.

IX. Eiwanger 1981, nr. 398

N1	N2	N3	N4	N5	N6	N7	N8	N9	N10	N11	N12	N13	*Pass.*	D. S.	D. I.
-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	1	1

Un alt fragment singular ca formă, descoperit la Halmyris, aparţine unei oale cu buza puternic evazată. Marginea interioară este marcată de o incizie circulară pentru fixarea capacului. Corpul pare să fi fost globular.

Cea mai apropiată analogie se găseşte la Demetrias, într-un context de secol V d.Ch.

225. Fragmentară, buză. Inv. H 400, poartă nord-est, bastion nord, -2,80 m, N 8.
Dg = 16 cm. Pl. XXVI.
Pastă fină, roşie-cărămizie, rar particule de calcar şi mica argintie, angobă maro-închisă la exterior.

Analogii: Eiwanger 1981, 46 - 48, Taf. 23/398, sec. V d.Ch.

Datare: prima jumătate a sec. V d.Ch.

www.cimec.ro

X. Riley 1979, D 250; Abadie-Reynal, Sodini 1992, CC 41

N1	N2	N3	N4	N5	N6	N7	N8	N9	N10	N11	N12	N13	*Pass.*	D. S.	D. I.
-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	1	1

Buza, relativ lată, orientată oblic spre exterior, are capătul uşor îngroşat. La interior se subţiază sub forma unui pinten orientat în sus. Corpul pare să fi fost globular. La Halmyris a fost găsit un singur fragment, datat, pe baza analogiilor, la începutul sec. V d.Ch., confirmând contextul arheologic al descoperirii.

226. Fragmentară, gură. Inv. 37128, S I, □ 13, N 8.
Dg = 14 cm. Pl. XXVI.
Pastă brună-închisă, rar particule de calcar şi mica argintie, angobă proprie.
Bibliografie: Opaiţ 1991 A, 158, nr. 204, Pl. 35, o consideră castron de tip I A; Opaiţ 1996, 107, Pl. 42/8 - 11, 13, o consideră cratiţă de import de tip II.
Analogii: Riley 1979, 271, D 250, fig. 106/250, sec. IV - V d.Ch.; Fulford 1984 B, 187, 189, forma 35, fig. 70/35, anii 500 - 535 d.Ch., buză identică, considerată produs de import; Abadie-Reynal, Sodini 1992, 40, CC 41, fig. 17, sec. IV - începutul sec. V d.Ch.
Datare: sec. IV - începutul sec. V d.Ch.

XI. Riley 1979, D 548

N1	N2	N3	N4	N5	N6	N7	N8	N9	N10	N11	N12	N13	*Pass.*	D. S.	D. I.
-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	1	1

Buza este evazată, uşor concavă la interior şi convexă la exterior, cu marginea rotunjită. Corpul este globular, singurul exemplar de la Halmyris fiind lipsit de toartă.

227. Fragmentară, gură. Inv. H 406, poartă vest, bastion nord, N 8.
Dg = 13 cm. Pl. XXVI.
Pastă cenuşie-deschisă, granule de calcar şi oxid de fier, angobă proprie.
Analogii: Riley 1979, 271, D 548, fig. 106/548, sec. IV d.Ch.; Eiwanger 1981, vol. I, 45, forma VI, vol. II, 24, II 326, Pl. 20, sec. V d.Ch.
Datare: prima jumătate a sec. V d.Ch.

XII. Bass, Doorninck 1982, P 62; Hayes 1992, nr. 134

N1	N2	N3	N4	N5	N6	N7	N8	N9	N10	N11	N12	N13	*Pass.*	D. S.	D. I.
-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	1	1

Una din puţinele piese păstrate complet a fost descoperită la Halmyris într-o groapă care începe de pe nivelul 10. Buza, lată, evazată oblic faţă de corp, este uşor îngroşată în partea superioară spre interior. Corpul, în formă de elipsă, este decorat cu caneluri slab imprimate. Baza este marcată de un cerc incizat. Toartele sunt lamelare.

În lipsa unor analogii exacte, cu excepţia unui fragment de la Istanbul, am luat în considerare separat elementele principale ale tipului, pentru care cele mai multe asemănări le-am găsit în ceramica orientală. Pentru originea orientală pledează şi eventualele prototipuri elenistice (Riley 1979, D 493), ca şi realizarea deosebit de îngrijită şi echilibrată a vasului.

228. Completă. Inv. 43292, □ U 20, -1,60 m, groapă din N 10.
Dg = 18,4 cm; Dm = 23,6 cm; I = 16,2 cm. Pl. XXVI.
Pastă maro-cenuşie, rar particule de calcar şi mica argintie, angobă neagră.

www.cimec.ro

Analogii: Hayes 1973, 466, nr. 234, Pl. 90/234, sec. VI d.Ch., corp şi toartă asemănătoare; Hayes 1992, 103, nr. 134, fig. 45/134, sec. VI - VII d.Ch., fragment cu buza identică; Riley 1979, 258, D 493, fig. 102/493, sec. I d.Ch., corp asemănător (poate prototipul elenistic al formei); Bass, Doorninck 1982, 178, fig. 8 - 16/P 62, începutul sec. VII, buză şi corp asemănătoare; Williams, Zervos 1983, 29, nr. 79, fig. 14, Pl. 11/79, sec. VI - VII d.Ch., corp aproape identic, cu buza fără îngroşarea superioară; Abadie-Reynal, Sodini 1992, 38, CC 9, fig. 15, sec. V - VI d.Ch., fragment de corp şi toartă asemănătoare, fără îngroşarea superioară a buzei.
Datare: prima jumătate a sec. VI d.Ch.

XIII. Riley 1979, D 558; Abadie-Reynal, Sodini 1992, CC 47

N1	N2	N3	N4	N5	N6	N7	N8	N9	N10	N11	N12	N13	*Pass.*	D. S.	D. I.
-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	-	-	-	-	2	1

Buza este pătrată în secţiune, uşor concavă pe trei laturi, iar corpul, în formă de sac, este decorat cu caneluri pe diametrul maxim.

Deşi calitatea pastei lasă de dorit, raritatea prezenţei la Halmyris, doar două fragmente şi analogiile presupun originea microasiatică a vasului.

229. Fragmentară, gură. Inv. 37111, S II, □ 93 - 96, N 10.
Dg = 17 cm. Pl. XXVI.
Pastă roşie-cărămizie, granule de calcar, angobă bej.
Bibliografie: Opaiţ 1991 A, 156, nr. 195, Pl. 33.
Analogii: Riley 1979, 272, D 558, fig. 107/558, sec. VI d.Ch., piesă identică; Abadie-Reynal, Sodini 1992, 44, CC 47, fig. 17, sfârşitul sec. V - prima jumătate a sec. VI d.Ch., piesă identică.
Datare: prima jumătate a sec. VI d.Ch.

XIV. Riley 1979, D 579, 580; Bass, Doorninck 1982, P 43; Kuzmanov 1985, tip VII

N1	N2	N3	N4	N5	N6	N7	N8	N9	N10	N11	N12	N13	*Pass.*	D. S.	D. I.
-	-	-	-	-	-	-	-	-	4	2	2	3	1	12	3

Buza, aproape verticală şi relativ înaltă (3 - 4 cm), este prevăzută la interior cu două nervuri proeminente, prima situată aproape de mijloc, destinată susţinerii capacului, iar a doua, mai jos, la joncţiunea cu corpul. Diametrul gurii este de 14 - 17 cm, corpul globular de dimensiuni medii, baza convexă, iar toartele rotunde în secţiune, uneori torsionate.

Calitatea pastei, a modelării şi cele mai apropiate analogii, indică originea orientală a tipului. Forma era comună în secolul VI şi la începutul secolului VII d.Ch., fiind exportată şi în nordul Africii (Hayes 1976, 43, 50). Nu excludem imitarea formei în unele ateliere provinciale vest-pontice, dat fiind numărul relativ mare al descoperirilor de aici. O variantă timpurie ar putea fi piesa din sudul Pannoniei, cu buza mai evazată, datată în secolele II - IV d.Ch. (Brukner 1981, 107, tip 27, Pl. 121/127). La Halmyris au fost descoperite 12 piese, din care una s-a păstrat întreagă.

230. Fragmentară, gură. Inv. H 321, □ X 1, N 10.
Dg = 15,5 cm. Pl. XXVI.
Pastă maro-roşcată, granule de calcar şi mica argintie, angobă proprie, mai închisă la exterior, aspră.

231. Completă, restaurată. Inv. 38405, S II, □ 28, N 10.
Dg = 15,5 cm; Dm = 21 cm; I = 22,5 cm; Dt = 2,4 cm. Pl. XXVI.
Pastă fină, roz-alburie, rar granule de calcar, angobă proprie, urme de vopsea roşie la exterior, parţial arsă secundar.

www.cimec.ro

232. Fragmentară, gură şi toarte. Inv. 29830, S II, □ 44, N 13.
Dg = 15 cm; Dt = 1,8 cm. Pl. XXVII.
Pastă albă-rozie, granule de calcar şi mica argintie, angobă proprie, arsă secundar. Buza este perforată pentru reparare.
Bibliografie: Opaiţ 1991 A, 156, nr. 191, Pl. 32.

Analogii: Condurachi 1954, 462, fig. 392, sec. VI d.Ch.; Hayes 1978, 43, fig. 8/11, 50, fig. 11/4, începutul sec. VII d.Ch (produse la Constantinopol sau imitaţii locale); Hayes 1992, 101, fig. 43, 102 - 103, nr. 130, 131, fig. 45, sec. VI - VII d.Ch.; Scorpan 1976, 172, tip B, Pl. XXVI/7, sec. V d.Ch.; Bass, Doorninck 1982, 175, P 43, fig. 8 - 15/P 43, începutul sec. VII d.Ch.; Suceveanu 1982 A, 118, nr. 29, Pl. 17, sec. VI VII d.Ch.; Riley 1979, 275, D 579, 580, fig. 108, sec. VI - VII d.Ch.; Kuzmanov 1985, 53 - 54, tip VII, Pl. 32/Γ 63, 64, anii 550 - 650 d.Ch.; Hübner 1997, 90, Abb. 1/2, 9, sec. V d.Ch.

Datare: sec. VI - începutul sec. VII d.Ch.

XV. Bass, Doorninck 1982, P 46; Kuzmanov 1992 B, tip XVIII

N1	N2	N3	N4	N5	N6	N7	N8	N9	N10	N11	N12	N13	*Pass.*	D. S.	D. I.
-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	1	1

Buza este evazată, lată, prevăzută cu o uşoară concavitate în jumătatea superioară, spre interior şi o incizie sub muchie, la exterior. Corpul este globular, decorat cu incizii.
Pasta, modelarea şi analogiile trimit către atelierele microasiatice.

233. Fragmentară, gură. Inv. 29821, S I, □ 33, N 11.
Dg = 15,4 cm. Pl. XXVII.
Pastă fină, compactă, dură, cenuşie, rar particule de calcar şi mica argintie, angobă proprie.
Bibliografie: Opaiţ 1991 A, 157, nr. 197, Pl. 33.

Analogii: Baas, Doorninck 1982, 177, P 46, fig. 8 - 15/P 46, începutul sec. VII d.Ch.; Kuzmanov 1992 B, 213 - 214, tip II, varianta 3, Taf. 86/20, sec. VI d.Ch.; Hayes 1992, 103, nr. 137, fig. 45/137, sec. VI - VII d.Ch.

Datare: a doua jumătate a sec. VI d.Ch.

Oale provinciale vest-pontice

Un număr de 354 de oale, întregi sau fragmentare, au fost modelate în atelierele provinciale vest-pontice. Pe lângă aspectul pastei, al execuţiei şi analogii, pentru această atribuire pledează şi marea cantitate a materialului recoltat (Tabel XII, Grafic 7), care, dat fiind specificul acestei categorii ceramice, nu putea fi produs decât în atelierele din zonă. În acest sens, menţionăm că din cele 15 tipuri de oale identificate, doar şase au mai puţin de 10 piese.

Mare parte din aceste vase au fost probabil modelate la Halmyris, cuptorul de fabricat opaiţe constituind în acest sens un precedent. Pentru producerea oalelor în cetate, un argument este piesa aparţinând tipului XIV (nr. cat. 293), găsită întreagă, fără angobă şi urme de folosire.

Cele mai multe analogii pentru oalele descoperite la Halmyris au fost identificate în Dobrogea la Histria (Suceveanu 1982 A, B) şi Tropaeum Traiani (Cătăniciu, Barnea 1979) şi în Bulgaria (Böttger 1982; Kuzmanov 1992 B).

C A T A L O G

I. Kuzmanov 1992 B, tip IV

N1	N2	N3	N4	N5	N6	N7	N8	N9	N10	N11	N12	N13	*Pass.*	D. S.	D. I.
-	1	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	2	2

www.cimec.ro

Buza este evazată oblic spre exterior, formând un unghi drept cu pereţii corpului. Mijlocul părţii superioare este convex, iar la exterior buza este tăiată oblic, puternic profilată spre interior. Corpul, în formă de sac, este decorat cu caneluri, iar toarta este lamelară. La Halmyris au fost găsite doar două fragmente, datate în sec. II, IV d.Ch.

234. Fragmentară, gură. Inv. 43951, □ X 18, -3,00 m, N 2.
Dg = 13,2 cm. Pl. XXVII.
Pastă roşie-cărămizie, granule de calcar, rar oxid de fier, angobă proprie.

235. Fragmentară, gură. Inv. 43960, □ X 19, -2,00 m, N 6.
Dg = 18 cm. Pl. XXVII.
Pastă roşie-cărămizie, granule de calcar, mica aurie, angobă proprie, arsă secundar.

Analogii: Protase, Gaiu, Marinescu 1997, 54 - 55, Pl. XLX/5, sec. II - III d.Ch.; Kuzmanov 1992 B, 215, tip IV, varianta 2, Taf. 95/15, 17, sec. IV - V d.Ch.
Datare: sec. II - IV d.Ch.

II. Brukner 1981, tip 28; Suceveanu 1982 B, fig. 9/13; Baumann 1995, tip II; Kuzmanov 1992 B, tip I

N1	N2	N3	N4	N5	N6	N7	N8	N9	N10	N11	N12	N13	*Pass.*	D. S.	D. I.
-	1	-	-	-	1	-	-	2	28	24	25	6	6	93	11

Trăsătura distinctă a acestui tip este gâtul tronconic, uneori aproape cilindric, în cele mai multe cazuri decorat cu caneluri. Buza este îngustă, evazată oblic, concavă spre interior. Partea superioară poate fi dreaptă sau uşor adâncită pentru fixarea capacului. Corpul este globular, cu baza de obicei concavă, de tip "umbo", iar toartele, ovale în secţiune, sunt canelate la exterior. Menţionăm şi varianta târzie a tipului, cu o uşoară concavitate a gâtului spre interior, o curbură sau două la exterior şi baza platâ. La Halmyris au fost găsite două exemplare miniaturale ale formei, păstrate întregi, considerate de către primul editor, datorită taliei lor mici, ceşti (Opaiţ 1991 A, 161, tip II).

Popularitatea formei este reflectată de numeroasele descoperiri din zona vest-pontică, unde se constată şi o mare diversitate a detaliilor şi a pastei, fără însă a se modifica forma generală a vaselor. Acest lucru se datorează modelării oalelor într-un mare număr de ateliere, într-o perioadă cuprinsă între sec. II şi sec. VII d.Ch.

236. Fragmentară, gât. Inv. 43956, □ F 16, -3,00 m, N 2.
Dg = 16,8 cm. Pl. XXVII.
Pastă fină, bej-cărămizie, rar granule de calcar şi mica argintie, urme de vopsea maro-roşcată la exterior.

237. Fragmentară, gât. Inv. H 310, sondaj extramuros, -2,00 m, N 6.
Dg = 14,4 cm. Pl. XXVII.
Pastă fină, roşie-cărămizie, granule de calcar, angobă proprie la interior, gri-cenuşie la exterior.

238. Fragmentară, gură. Inv. H 396, □ M 16, -1,50 m, N 9.
Dg = 14 cm. Pl. XXVII.
Pastă roşie-cărămizie, rar granule de calcar şi mica argintie, angobă la culoare, arsă secundar.

239. Completă. Inv. 32492, S II, □ 28, N 10.
Dg = 11 cm; Dm = 15 cm; I = 13 cm; Dt = 2,1 cm. Pl. XXVII.
Pastă cenuşie, granule de calcar, angobă proprie.
Bibliografie: Opaiţ 1991 A, 154, tip VIII B 1, nr. 169, Pl. 28.

www.cimec.ro

240. Completă. Inv. 38396, S II, □ 81, N 10.
Dg = 15 cm; Dm = 20 cm; I = 18,6 cm; Dt = 2,4/0,6 cm. Pl. XXVII.
Pastă roşie-cărămizie, rar particule de calcar, angobă proprie.
Bibliografie: Opaiţ 1991 A, 154, tip VIII B 2, nr. 173, Pl. 29.

241. Fragmentară, gură. Inv. H 380, □ N 18, -1,20 m, N 10.
Dg = 15,4 cm; Dm = 20,4 cm. Pl. XXVIII.
Pastă albş-gălbuie, granule de calcar, angobă cenuşie, aspră.

242. Fragmentară, gură. Inv. H 359, □ V 19, -0,90 m, N 11.
Dg = 13,4 cm. Pl. XXVIII.
Pastă bej, granule de calcar, angobă proprie.

243. Fragmentară, gură. Inv. 32494, S II, □ 75, N 12.
Dg = 11,4 cm; Dm = 15 cm. Pl. XXVIII.
Pastă brună-cărămizie, rar cuarţ şi particule de calcar, angobă proprie, puternic arsă secundar.
Bibliografie: Opaiţ 1991 A, 154, tip VIII B 2, nr. 174, Pl. 28.

Variante

244. Completă. Inv. 27890, S II, □ 28 - 29, -1,20 m, N 10.
Dg = 8 cm; Dm = 11,2 cm; I = 9,0 cm. Pl. XXVIII.
Pastă cenuşie, granule de calcar, rar mica argintie, angobă proprie.

245. Fragmentară, gură. Inv. 29802, S I, □ 28, N 12.
Dg = 12,6 cm. Pl. XXVIII.
Pastă roşie-cărămizie, granule de calcar, rar mica argintie, angobă proprie, arsă secundar.
Bibliografie: Opaiţ 1991 A, 155, tip XII, nr. 184, Pl. 32; Opaiţ 1996, 100 - 101, tip X, Pl. 39/1 - 3.

246. Completă. Inv. 27954, S I, □ 57 - 58, N 12.
Dg = 14,0 cm; Dm = 19 cm; I = 19 cm; Dt = 2,3/1,5 cm. Pl. XXVIII.
Pastă roz-cărămizie, rar particule de calcar, oxid de fier şi mica argintie, angobă brună-roşcată.
Bibliografie: Opaiţ 1991 A, 156 - 157, tip XVII, nr. 196, Pl. 33; Opaiţ 1996, 103, tip XVII, Pl. 40/10.

Analogii: Isler 1969, 216, Abb. 35 - 38, sec. VI d.Ch.; Vâlceanu, Barnea 1975, 210, fig. 2/1, sec. VI d.Ch.; Cătăniciu, Barnea 1979, 190, fig. 168/5.3, 5.9, fig. 169/5.10, sfârşitul sec. VI - începutul sec. VII d.Ch.; Brukner 1981, 107, tip 28, nr. 129, 130, 160, Taf. 122/129, 130, sec. II - IV d.Ch.; Böttger 1982, 68, tip VII, Taf. 48/597, sec. VI - începutul sec. VII d.Ch.; Böttger 1991, 166, Taf. 53/747, anii 460 - 600 d.Ch.; Suceveanu 1982 A, 119, nr. 57, Pl. 18/57, începutul sec. VI d.Ch.; Suceveanu 1982 B, 89, nr. 13, fig. 3/13, 94, nr. 31, fig. 11.3, sec. VI d.Ch.; Nikolov, Kalčev 1986, 58, nr. 10, 14, fig. 14, sec. V - VI d.Ch.; Opaiţ 1991 C, 35, nr. 67, 68, fig. 9, sec. VI - VII d.Ch.; Kuzmanov 1992 B, 213, tip I, Taf. 73 - 79, sec. VI - începutul sec. VII d.Ch.; Hayes 1992, 100 - 101, fig. 38/3, sec. VII d.Ch.; Baumann 1995, 405, tip II, Pl. III/7, 8, sec. IV d.Ch.

Datare: sec. II - IV ... V - VII d.Ch.

www.cimec.ro

III. Popilian 1980, tip I; Kuzmanov 1985, tip I

N1	N2	N3	N4	N5	N6	N7	N8	N9	N10	N11	N12	N13	*Pass.*	D. S.	D. I.
-	-	-	-	1	-	1	2	-	4	2	-	-	-	10	3

Buza este înaltă, verticală, uşor concavă la interior şi convexă pe latura exterioară, care este decorată cu caneluri. Corpul este globular iar baza plată. Toartele pot fi lamelare la exemplarele timpurii şi rotunde sau uşor ovale la cele târzii. Majoritatea vaselor sunt de talie mică sau mijlocie, astfel că, uneori, au fost considerate căni.

Forma generală a acestui tip poate fi urmărită la Halmyris din sec. III până în sec. VI d.Ch.

247. Fragmentară, gură. Inv. 40561, S II, □ 97, N 5.
Dg = 14,0 cm. Pl. XXVIII.
Pastă roşie-cărămizie, rar mica argintie şi particule de calcar, urme de vopsea roşcată la exterior.
Bibliografie: Opaiţ 1991 A, 138, nr. 48, Pl. 7.

248. Completă. Inv. 27891, S I, □ 43, N 10.
Dg = 10,4 cm; Dm = 13 cm; I = 12 cm. Pl. XXVIII.
Pastă bej-cenuşie, rar particule de calcar şi oxid de fier, puternic arsă secundar.
Bibliografie: Opaiţ 1991 A, 159, nr. 216, Pl. 37, o consideră cană.

249. Fragmentară, gură. Inv. H 333, □ S 17, -1,17 m, N 10.
Dg = 10,5 cm. Pl. XXVIII.
Pastă roşie-cărămizie, rar particule de calcar, angobă proprie.

Analogii: Popilian 1976, 91, tip I, Pl. XXXVIII, sec. II d.Ch.; Popilian 1980, 66, tip I, Pl. XXXIX/3, sec. II d.Ch.; Baumann 1980 A, Pl. XXVII/1, sec. II - III d.Ch.; Opaiţ 1980 B, 33, Pl. 6/1, sec. II - III d.Ch.; Böttger 1982, 58, tip I, Taf. 34/410, 574, sec. V - VI d.Ch.; Kuzmanov 1985, 47 - 48, tip I, Pl. 27/Γ 11, sec. VI d.Ch.; Kuzmanov 1992 B, 211, Taf. 67/16, sec. V - VI - începutul sec. VII d.Ch.

Datare: sec. III ... VI d.Ch.

IV. Cătăniciu, Barnea 1979, fig. 162/5.9; Suceveanu 1982 B, fig. 7/10

N1	N2	N3	N4	N5	N6	N7	N8	N9	N10	N11	N12	N13	*Pass.*	D. S.	D. I.
-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1

Singurul fragment al acestui tip găsit la Halmyris are buza relativ înaltă, evazată oblic, mai lată în partea superioară, unde este uşor profilată spre interior. O nervură subţire marchează partea inferioară a buzei la exterior. Corpul este ovoidal, decorat cu caneluri.

Cele mai apropiate analogii, de la Histria şi Tropaeum Traiani, confirmă atât încadrarea cronologică a piesei noastre, cât şi atribuirea sa unui atelier provincial vest-pontic.

250. Fragmentară, gură. Inv. 38620, S II, □ 84, N 6.
Dg = 20 cm. Pl. XXIX.
Pastă cafenie-roşcată, particule de calcar şi oxid de fier, angobă brună-închisă.
Bibliografie: Opaiţ 1991 A, 153, tip IV, nr. 160, Pl. 27.

Analogii: Cătăniciu, Barnea 1979, 188, N V 5 (9), fig. 162/5.9, sec. VI d.Ch.; Suceveanu 1982 B, 84, fig. 7/10, sec. IV - sec. V d.Ch.; Opaiţ 1991 B, 232, tip II, Pl. 46/6, 7, sec. IV - V d.Ch.; Abadie-Reynal, Sodini 1992, 40, CC 41, fig. 17, sec. IV - V d.Ch.

Datare: prima jumătate a sec. IV d.Ch.

www.cimec.ro

V. Cătăniciu, Barnea 1979, fig. 162/5.5; Böttger 1982, tip VI B; Suceveanu 1982 B, fig. 12/42; Kuzmanov 1985, tip II

N1	N2	N3	N4	N5	N6	N7	N8	N9	N10	N11	N12	N13	*Pass.*	D. S.	D. I.
-	-	-	-	-	7	5	13	20	25	4	1	1	2	78	13

Acest tip se caracterizează printr-o buză îngroşată, ovală sau triunghiulară în secţiune, prevăzută în partea superioară cu una sau două incizii circulare pentru fixarea capacului. Corpul, de mărime medie, este în general globular, decorat cu caneluri, baza rotundă şi plană, cu toarte lamelare, profilate.

Marea varietate a pastei, detaliile de realizare a variantelor, ca şi analogiile, în multe cazuri identice, au determinat atribuirea acestui tip atelierelor provinciale vest-pontice. Forma îşi poate avea originea în Orient, unde vase asemănătoare se întâlnesc în sec. II d.Ch. (Riley 1979, 257, D 490). După forma buzei au putut fi distinse trei variante datate în sec. IV - VII d.Ch.

V a r i a n t a A. Buza este pronunţat îngroşată, orientată spre interior, la exterior putând fi rotunjită sau dreaptă. Este prezentă în toate cazurile şănţuirea circulară din partea superioară pentru fixarea capacului. Marginea exterioară poate fi mai înaltă, uneori subţiată şi ascuţită. Toartele sunt lamelare şi profilate, corpul globular, decorat cu caneluri. Singurul exemplar păstrat întreg are baza rotundă.

251. Completă. Inv. 38637, S II, □ 79 - 80, N 6.
Dg = 14 cm; Dm = 22 cm; I = 18,6 cm. Pl. XXIX.
Pastă cărămizie-roşcată, granule de calcar, rar pietricele şi mica aurie, angobă proprie, puternic arsă secundar.
Bibliografie: Opaiţ 1991 A, 153, tip III, nr. 156, Pl. 26.

252. Fragmentară, gură. Inv. H 317, □ X 20, -1,50 m, N 9.
Dg = 14 cm. Pl. XXIX.
Pastă maro-roşcată, rar particule de calcar şi mica argintie, angobă proprie.

253. Fragmentară, gură. Inv. H 385, □ X 20, -1,20 m, N 10.
Dg: nedeterminabil. Pl. XXIX.
Pastă maro-roşcată, rar particule de calcar şi mica argintie, angobă proprie.

254. Fragmentară, gură. Inv. H 336, □ Y 18, -1,10 m, N 10.
Dg = 16,4 cm. Pl. XXIX.
Pastă maro-roşcată, rar granule de calcar, angobă proprie.

255. Fragmentară, gură. Inv. H 334, □ X 19, -1,17 m, N 10.
Dg = 12,4 cm. Pl. XXIX.
Pastă bej, rar granule de calcar, angobă proprie.

Analogii: Suceveanu 1982 B, 84, fig. 6/7, sec. IV d.Ch., 94, fig. 12/46, a doua jumătate a sec. IV d.Ch., 99, fig. 14/25, 26, sfârşitul sec. VI - începutul sec. VII d.Ch.; Böttger 1982, 67 - 68, tip VI B, Pl. 47/211, anii 360 - 408 d.Ch.; Kuzmanov 1985, 50 - 51, tip II, Pl. 30/Γ 38, a doua jumătate a sec. VI - începutul sec. VII d.Ch.; Opaiţ 1991 C, 28, fig. 4/9, sec. VI d.Ch.

Datare: sec. IV - VII d.Ch.

V a r i a n t a B. Gura oalelor este verticală, cu o pronunţată îngroşare a buzei către exterior.

256. Fragmentară, gură. Inv. 29785, S I, □ X 18, N 6.
Dg = 14 cm; Dm = 23 cm. Pl. XXIX.
Pastă roşie-cărămizie, rar granule de calcar şi pietricele, angobă proprie, mai roşie la interior.
Bibliografie: Opaiţ 1991 A, 153, tip III, nr. 157, Pl. 26.

www.cimec.ro

257. Fragmentară, gură. Inv. 43958, □ X 19, -1,60 m, N 8.
Dg = 18,2 cm. Pl. XXX.
Pastă roşie-cărămizie, granule de calcar, rar pietricele şi mica argintie, angobă proprie.

258. Fragmentară, gură. Inv. H 383, □ V 19, -1,45 m, N 8.
Dg = 12,6 cm. Pl. XXX.
Pastă cărămizie-roşcată, rar granule de calcar şi oxid de fier, angobă proprie.

259. Fragmentară, gură. Inv. H 331, □ X 20, -1,50 m, N 9.
Dg = 14,5 cm. Pl. XXX.
Pastă roşie-cărămizie, granule de calcar, angobă proprie la interior, brună la exterior.

260. Fragmentară, gură. Inv. H 340, sondaj *extra muros*, -1,40 m, N 10.
Dg = 19,5 cm. Pl. XXX.
Pastă roşie-cărămizie, rar granule de calcar şi mica argintie, angobă brună, arsă secundar.

261. Fragmentară, gură. Inv. H 341, □ Y 18, -0,70 m, N 11.
Dg = 14 cm. Pl. XXX.
Pastă roşie-cărămizie, granule de calcar, angobă proprie, arsă secundar.

Analogii: Cătăniciu, Barnea 1979, 188, N V 5(6), fig. 162/5.6, sec. V d.Ch., 190, N VI A 5(2), fig. 168/5.2, sec. VI d.Ch.; Suceveanu 1982 A, 119, Pl. 17/30, sec. VI - VII d.Ch.; Suceveanu 1982 B, 94, fig. 12/42, 47, a doua jumătate a sec. VI d.Ch.; Böttger 1982, 67 - 68, tip VI B, Pl. 47/213, 215, anii 360 - 408 d.Ch.; Kuzmanov 1985, 50 - 51, tip II, Pl. 30/Γ 34 - 36, 40, sec. VI - începutul sec. VII d.Ch.; Opaiţ 1991 C, 27 - 28, fig. 4/8 - 10, sec. V - VI d.Ch.
Datare: sec. IV - începutul sec. VII d.Ch.

V a r i a n t a C. Îngroşarea spre exterior a buzei este dreptunghiulară în secţiune, partea superioară fiind prevăzută cu două incizii circulare pentru fixarea capacului.

262. Fragmentară, gură. Inv. H 312, □ X 18, -1,55 m, N 9.
Dg = 14 cm. Pl. XXX.
Pastă albă-gălbuie, granule de calcar, angobă roşie-cărămizie.

263. Fragmentară, gură. Inv. H 328, □ Y 20, -1,15 m, N 10.
Dg = 17 cm. Pl. XXX.
Pastă roz-gălbuie, granule de calcar, rar pietricele, angobă proprie la interior, cenuşie-roşcată la exterior.

Analogii: Cătăniciu, Barnea 1979, 188, N V 5(5), fig. 162/5.5, sec. V d.Ch.; Brukner 1981, 108, tip 31, Pl. 125/167, 171, sec. I - II d.Ch., pentru formele timpurii; Suceveanu 1982 B, 94, Pl. 12/42, a doua jumătate a sec. VI d.Ch.
Datare: a doua jumătate a sec. V - prima jumătate a sec. VI d.Ch.

VI. Böttger 1982, tip II B, C; Kuzmanov 1985, tip II

N1	N2	N3	N4	N5	N6	N7	N8	N9	N10	N11	N12	N13	*Pass.*	D. S.	D. I.
-	-	-	-	-	1	4	2	1	1	-	-	-	-	9	3

Caracteristica acestui tip este buza orizontală îngustă, aproape dreptunghiulară în secţiune şi uşor concavă în partea superioară. Corpul este de mărime medie, globular, decorat cu caneluri, uneori prevăzut cu un gât scurt. Exemplarele de la Halmyris nu au toarte.

Materialul şi analogiile indică originea provincială a formei, datată din sec. IV până în prima parte a sec. VI d.Ch.

www.cimec.ro

264. Fragmentară, gură. Inv. 29789, S I, □ 18, N 6.
Dg = 14 cm. Pl. XXX.
Pastă aspră, cenuşie-deschisă, rar granule de calcar şi oxid de fier, angobă proprie.
Bibliografie: Opaiţ 1991 A, 152 - 153, tip II, nr. 154, Pl. 26.

265. Fragmentară, gură. Inv. 38602, S II, □ 36, N 8.
Dg = 14 cm. Pl. XXX.
Pastă bej, granule de calcar şi rar mica argintie, angobă proprie.
Bibliografie: Opaiţ 1991 A, 152 - 153, tip II, nr. 155, Pl. 26.

266. Fragmentară, gură. Inv. H 370, □ Y 20, -1,10 m, N 10.
Dg = 12,5 cm. Pl. XXX.
Pastă aspră, albă-gălbuie, rar particule de calcar şi oxid de fier, angobă proprie.

Analogii: Gudea 1977, 58 - 59, fig. 25/73, 79, sec. IV d.Ch.; Gacuta, Sarnowski 1981, 124, fig. 56/2, 5, 7, 8, sec. IV d.Ch.; Böttger 1982, 66, tip II B, C, anii 360 - 450 d.Ch.; Kuzmanov 1985, 109, tip II, Pl. 30/Γ 39, a doua jumătate a sec. IV - începutul sec. VII d.Ch.; Fidanovski 1990, 50, tip II, Pl. 30/9, sfârşitul sec. III - sec. IV d.Ch.
Datare: sec. IV - VI d.Ch.

VII. Suceveanu 1982 B, fig. 11/39; Böttger 1982, tip VII D; Kuzmanov 1992 B, tip IV

N1	N2	N3	N4	N5	N6	N7	N8	N9	N10	N11	N12	N13	*Pass.*	D. S.	D. I.
-	-	-	-	-	-	-	2	3	19	8	6	-	3	41	4

Buza este evazată, puternic teşită în partea superioară, astfel că latura exterioară şi cea interioară sunt concave. Corpul este globular, în multe cazuri decorat cu caneluri în partea superioară şi, uneori, despărţit de buză printr-o nervură. Toartele sunt ovale în secţiune, decorate cu nervuri la exterior.

Trăsăturile generale, apropiate de tipurile IX şi XI, ca şi aria de răspândire, reflectate în analogii, sunt elemente care indică producerea acestor oale în atelierele provinciale vest-pontice.

267. Fragmentară, gură. Inv. 40264, S II, □ 3, N 10.
Dg = 16 cm; Dm = 23 cm. Pl. XXXI.
Pastă cărămizie-roşcată, granule de calcar, mica argintie, angobă proprie, arsă secundar.
Bibliografie: Opaiţ 1991 A, 154 - 155, tip IX, nr. 176, Pl. 31.

268. Fragmentară, gură. Inv. H 379, □ V 17, -1,15 m, N 10.
Dg = 14,8 cm. Pl. XXXI.
Pastă roşie-cărămizie, granule de calcar, rar oxid de fier, angobă proprie.

269. Fragmentară, gură. Inv. 38614, S II, □ 59, N 11.
Dg = 17 cm; Dm = 24,5 cm. Pl. XXXI.
Pastă roşie-cărămizie, granule de calcar, angobă proprie.
Bibliografie: Opaiţ 1991 A, 154 - 155, tip IX, nr. 177, Pl. 30.

270. Fragmentară, gură. Inv. H 372, □ P, N 11.
Dg = 12 cm. Pl. XXXI.
Pastă cărămizie-roşcată, rar granule de calcar, angobă proprie, arsă secundar.

Analogii: Cătăniciu, Barnea 1979, 190, N VI A 5(5), fig. 168/5.5, sec. VI - VII d.Ch.; Suceveanu 1982 B, 94, nr. 39, fig. 11/39, a doua jumătate a sec. VI d.Ch.; Böttger 1982, 68, tip VII D, Taf. 48/595, sec. VI - VII d.Ch.; Kuzmanov 1992 B, 214 - 215, tip IV, varianta 3, Taf. 96, sec. IV - V d.Ch.
Datare: sec. IV - VI d.Ch.

www.cimec.ro

VIII. Brukner 1981, tip 27; Kuzmanov 1985, tip I; Kuzmanov 1982 B, tip II

N1	N2	N3	N4	N5	N6	N7	N8	N9	N10	N11	N12	N13	*Pass.*	D. S.	D. I.
-	-	-	-	-	-	-	2	6	5	2	1	1	3	20	5

Buza acestui tip de oală târzie este evazată, concavă la interior şi convexă pe latura exterioară. Unele exemplare au buza masivă şi relativ înaltă. Corpul este globular sau ovoidal, decorat cu caneluri pe jumătatea superioară, iar toartele sunt ovale în secţiune. Cele 20 de piese fragmentare descoperite la Halmyris au elemente comune cu tipurile II şi VII, situaţie firească datorată producerii lor în aceleaşi ateliere în sec. V - VII d.Ch.

271. Fragmentară, lipseşte baza. Inv. H 315, □ X 18, -1,55 m, N 9.
Dg = 12,3 cm; Dm = 19,2 cm; Ip = 16 cm. Pl. XXXI.
Pastă roşie-cărămizie, granule de calcar, cuarţ, angobă proprie, arsă secundar.

272. Fragmentară, lipseşte baza. Inv. H 388, □ U 18, -1,10 m, N 10.
Dg = 20,2 cm; Dm = 29,2 cm; Ip = 11,8 cm. Pl. XXXI.
Pastă roşie cărămizie, granule de calcar, puternic arsă secundar.

273. Fragmentară, gură. Inv. H 387, poartă nord, turn I, -1,30 m, N 11.
Dg = 14,6 cm; Dm = 22,6 cm; Ip = 16,5 cm. Pl. XXXI.
Pastă roşie-cărămizie, granule de calcar, puternic arsă secundar.

274. Fragmentară, gură. Inv. H 377, *passim.*
Dg = 17 cm. Pl. XXXII.
Pastă cenuşie, rar granule de calcar şi mica aurie, angobă proprie.

275. Fragmentară, gură. Inv. H 403, *passim.*
Dg = 19 cm. Pl. XXXII.
Pastă bej, oxid de fier, rar granule de calcar, angobă proprie.

Analogii: Cătăniciu, Barnea 1979, 188, N V 5(11), fig. 162/5.11, sec. V d.Ch.; Brukner 1981, 107, tip 27. 160, Pl. 121/122, sec. II - IV d.Ch., pentru varianta timpurie; Suceveanu 1982 B, 94, nr. 37, fig. 11/37, sec. VI d.Ch., 26, nr. 8, fig. 17/8, sec. VII d.Ch.; Kuzmanov 1985, 48, tip I, nr. 12, fig. 28/Γ 12, sec. VI d.Ch.; Kabakčieva 1986, 27, tip III, varianta 2, 92, nr. 446, 447, Pl. 39, sec. II - IV d.Ch, pentru varianta timpurie; Kuzmanov 1992 B, 213, tip II, varianta 1, Taf. 80/7, 9, sec. VI d.Ch.

Datare: sec. V - începutul sec. VII d.Ch.

IX. Suceveanu 1982 B, fig. 9/18; Böttger 1982, tip VII

N1	N2	N3	N4	N5	N6	N7	N8	N9	N10	N11	N12	N13	*Pass.*	D. S.	D. I.
-	-	-	-	-	-	-	-	1	2	3	4	-	-	10	4

Buza este evazată, relativ înaltă, dreaptă sau uşor rotunjită la exterior, în partea superioară, spre interior, fiind puternic teşită şi concavă, pentru fixarea capacului, iar joncţiunea cu corpul este profilată. Corpul este globular, iar toartele, ovale în secţiune, sunt decorate cu o canelură în partea superioară. Acest tip de oale, prezent la Halmyris prin 10 fragmente, ar putea fi varianta provincială locală a tipului XIV din ceramica orientală.

276. Fragmentară, gură. Inv. H 397, □ L 16, N 9.
Dg = 11,6 cm. Pl. XXXII.
Pastă cenuşie-închisă, granule de calcar, angobă proprie, arsă secundar.

www.cimec.ro

277. Fragmentară, gură. Inv. H 360, □ S 16, -0,80 m, N 11.
Dg = 14 cm. Pl. XXXII.
Pastă cărămizie, granule de calcar, rar oxid de fier, angobă proprie, arsă secundar.

278. Fragmentară, gură. Inv. H 398, □ N 15, N 12.
Dg = 11 cm. Pl. XXXII.
Pastă cenuşie-închisă, granule de calcar, angobă proprie, arsă secundar.

279. Fragmentară, gură. Inv. H 356, □ U 19, -0,75 m, N 12.
Dg: nedeterminabil. Pl. XXXII.
Pastă cenuşie-închisă, granule de calcar, angobă proprie, arsă secundar.

Analogii: Suceveanu 1982 A, 119, nr. 43, Pl. 18/43, sec. VI - VII d.Ch.; Suceveanu 1982 B, 89, nr. 18, fig. 9/18, prima jumătate a sec. VI d.Ch., 94, nr. 49, fig. 12/49, a doua jumătate a sec. VI d.Ch.; Böttger 1982, 68, tip VII, taf 48/598, sec. VI d.Ch.
Datare: sfârşitul sec. V - sfârşitul sec. VI d.Ch.

X. Suceveanu 1982 B, fig. 11/36; Böttger 1982, tip VII

N1	N2	N3	N4	N5	N6	N7	N8	N9	N10	N11	N12	N13	*Pass.*	D. S.	D. I.
-	-	-	-	-	-	-	-	2	1	7	2	-	2	14	2

Acest tip de oală ar putea fi considerat drept variantă a tipului anterior, datorită formei sale generale. Buza este uşor evazată, cu şanţ în partea superioară pentru fixarea capacului şi concavă la interior. Partea superioară a corpului şi exteriorul toartelor, ovale în secţiune, sunt decorate cu caneluri. Deosebite sunt dimensiunile, mai reduse în cazul oalelor acestui tip.

La Halmyris au fost descoperite 14 fragmente, datate între sfârşitul sec. V şi începutul sec. VII d.Ch.

280. Fragmentară, gură. Inv. 29811, □ 11, N 11.
Dg = 11,4 cm; Dm = 13 cm; Ip = 8 cm. Pl. XXXII.
Pastă roz maronie, rar granule de calcar şi mica argintie, angobă proprie, arsă secundar.
Bibliografie: Opaiţ 1991 A, 156, tip XIII, nr. 187, Pl. 32; Opaiţ 1996, 101, tip XI, Pl. 39/7 - 9.

281. Fragmentară, gură. Inv. 29730, S I, □ 45, N 12.
Dg = 13,6 cm; Dm = 16 cm; Ip = 7 cm. Pl. XXXII.
Pastă roşcată, granule de calcar, angobă neagră cenuşie.
Bibliografie: Opaiţ 1991 A, 156, tip XIII, nr. 188, Pl. 32; Opaiţ 1996, 101, tip XI, Pl. 39/7 - 9.

Analogii: Suceveanu 1982 A, 119, nr. 52, Pl. 18/52, a doua jumătate a sec. VI - începutul sec. VII d.Ch.; Suceveanu 1982 B, 94, nr. 36, fig. 11/36, a doua jumătate a sec. VI d.Ch.; Böttger 1982, 68, tip VII, Taf. 48/597, sec. VI d.Ch.
Datare: sfârşitul sec. V - începutul sec. VII d.Ch.

XI. Cătăniciu, Barnea 1979, fig. 152/5.9, fig. 172/5.2; Suceveanu 1982 A, Pl. 18/39

N1	N2	N3	N4	N5	N6	N7	N8	N9	N10	N11	N12	N13	*Pass.*	D. S.	D. I.
-	-	-	-	-	-	-	-	7	14	7	8	1	-	37	6

Buza este verticală, convexă la exterior şi concavă pe latura interioară. În partea superioară poate fi dreaptă, şănţuită pentru fixarea capacului şi uşor teşită spre interior. Corpul, globular, este în multe cazuri decorat cu caneluri, iar toartele, ovale în secţiune, au caneluri spre exterior.

www.cimec.ro

Varietatea materialului şi a detaliilor presupun producerea acestei forme de oale în atelierele provinciale vest-pontice, începând cu a doua jumătate a sec. V până în prima parte a sec. VII d.Ch., deşi în zona microasiatică pot fi regăsite eventualele prototipuri, dar şi piese contemporane.

282. Fragmentară, gură. Inv. H 314, □ X 18, -1,55 m, N 9.
Dg = 14,6 cm. Pl. XXXII.
Pastă roz-cărămizie, granule de calcar, angobă cenuşie la exterior.

283. Fragmentară, gură. Inv. H 351, □ X 20, -1,50 m, N 9.
Dg = 13 cm. Pl. XXXII.
Pastă cărămizie-roşcată, rar granule de calcar, angobă proprie, arsă secundar.

284. Fragmentară, gură. Inv. H 395, □ U 18, -1,20 m, N 10.
Dg = 13,2 cm. Pl. XXXII.
Pastă cărămizie-roşcată, rar granule de calcar, angobă proprie, arsă secundar.

285. Fragmentară, gură. Inv. 37109, S I, □ 60, N 11.
Dg = 14 cm; Dm = 19 cm. Pl. XXXII.
Pastă cărămizie-roşcată, rar granule de calcar, angobă proprie, arsă secundar.
Bibliografie: Opaiţ 1991 A, 153 - 154, tip VII, nr. 165, Pl. 27.

286. Fragmentară, gură. Inv. H 377, □ X, coridor turn, N 12.
Dg = 14,4 cm. Pl. XXXII.
Pastă roşie-cărămizie, rar granule de calcar, angobă proprie.

287. Fragmentară, gură. Inv. H 363, □ S 17, -0,30 m, N 13.
Dg = 13, 4 cm. Pl. XXXII.
Pastă roşcată, rar granule de calcar şi pietricele, angobă proprie, arsă secundar.

Analogii: Williams 1977, 180, nr. 11, fig. 1/11, începutul sec. VII d.Ch.; Riley 1979, 336, fig. 123/841, sec. VI d.Ch.; Cătăniciu, Barnea 1979, 188, N V 5(9), fig. 162/5.9, sec. V d.Ch., 191, N VI B 5(2), fig. 172/5.2, a doua jumătate a sec. VI d.Ch.; Eiwanger 1981, 45, forma II, Taf. 15/II.232, sec. V - VI d.Ch.; Suceveanu 1982 A, 119, nr. 39, Pl. 18/39, sec. VI - VII d.Ch.; Suceveanu 1982 B, 89, nr. 19, fig. 9/19, prima jumătate a sec. VI d.Ch.; Fidanovski 1990, 51, 58, Pl. 30/19, sec. III - IV d.Ch., forma timpurie.

Datare: a doua jumătate a sec. V - începutul sec. VII d.Ch.

XII. Suceveanu 1982 A, Pl. 17/27

N1	N2	N3	N4	N5	N6	N7	N8	N9	N10	N11	N12	N13	*Pass.*	D. S.	D. I.
-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	3	-	-	-	4	2

Buza acestui tip, masivă, evazată, concavă la interior, păstrează aspectul general comun al oalelor din sec. VI d.Ch. Trăsătura distinctă o constituie corpul în formă de sac. Toartele pot fi torsionate sau ovale în secţiune, cu caneluri spre exterior, decor ce poate fi prezent şi pe jumătatea superioară a corpului.

288. Fragmentară, gură. Inv. 29838, S I, □ 49, N 10.
Dg = 11,6 cm. Pl. XXXIII.
Pastă bej-cenuşie, granule de calcar, angobă proprie.
Bibliografie: Opaiţ 1991 A, 156, tip XV, nr. 193, Pl. 33.

289. Fragmentară, gură. Inv. H 354, □ V 19, -0,80 m, N 11.
Dg: nedeterminabil. Pl. XXXIII.
Pastă roşie-cărămizie, granule de calcar, rar oxid de fier, angobă proprie.

Analogii: Suceveanu 1982 A, 118, nr. 27, Pl. 17/27, sec. VI - VII d.Ch.; Fidanovski 1990, 49 - 50, nr. 23, 26, Pl. 28/23, 26, sec. III - IV d.Ch., forma timpurie.

Datare: sec. VI d.Ch.

www.cimec.ro

XIII. Suceveanu 1982 A, Pl. 4/4

N1	N2	N3	N4	N5	N6	N7	N8	N9	N10	N11	N12	N13	*Pass.*	D. S.	D. I.
-	-	-	-	-	-	-	-	-	4	-	-	-	-	4	2

Buza este masivă, înaltă, aproape verticală, uşor convexă la exterior şi concavă pe latura interioară. În partea superioară este teşită spre interior, buza fiind despărţită de corp printr-o nervură proeminentă. Corpul, globular, este decorat în jumătatea superioară cu caneluri late, iar toartele sunt torsionate.

Toate cele patru fragmente de la Halmyris au fost descoperite pe nivelul 10, datat în prima jumătate a sec. VI d.Ch. Materialul şi realizarea oalelor indică o origine provincială vest-pontică. Identificarea unor analogii, amintite doar pentru detaliile de modelare sau pentru forma generală, sugerează posibilitatea producerii lor chiar la Halmyris.

290. Fragmentară, lipseşte baza. Inv. 38394, S II, □ 84 - 85, -1,12 m, N 10.
Dg = 14 cm; Dm = 22 cm; Ip = 19 cm; Dt = 2,2 cm. Pl. XXXIII.
Pastă grosieră, roz-cărămizie, pietricele, granule de calcar, rar mica argintie, puternic arsă secundar la exterior.
Bibliografie: Opaiţ 1991 A, 155, tip X, nr. 178, Pl. 30.

291. Fragmentară, lipseşte baza. Inv. 38654, S II, □ 37, -1,10 m, N 10.
Dg = 15 cm; Dm = 21 cm; Ip = 19,5 cm; Dt = 2,2 cm. Pl. XXXIII.
Pastă grosieră, roz-cărămizie, pietricele, granule de calcar, rar mica argintie, puternic arsă secundar la exterior.
Bibliografie: Opaiţ 1991 A, 155, tip X, nr. 179, Pl. 30.

Analogii: Hayes 1976, C, 56, nr. 290, fig. 12, sec. IV d.Ch.; Suceveanu 1982 A, 99, Pl. 4/4, sec. VI d.Ch.; Williams, Zervos 1983, 21, fig. 12, sec. III - IV d.Ch.; Fidanovski 1990, 51, 58, Pl. 30/17, sec. III - IV d.Ch.

Datare: prima jumătate a sec. VI d.Ch.

XIV. Suceveanu 1982 A, Pl. 17/34; Kuzmanov 1985, tip I

N1	N2	N3	N4	N5	N6	N7	N8	N9	N10	N11	N12	N13	*Pass.*	D. S.	D. I.
-	-	-	-	-	-	-	-	-	16	6	6	2	-	30	6

Oalele acestui tip au buza evazată, concavă la interior şi concavă sau dreaptă la exterior. Joncţiunea cu corpul globular este marcată de o nervură, prezenţa acesteia constituind trăsătura distinctă a tipului. Corpul este decorat cu caneluri, toartele sunt torsionate, iar baza este concavă sau - într-un singur caz - dreaptă, uneori marcată de o nervură.

La Halmyris au fost descoperite 30 de vase, din care cinci sunt întregi sau întregibile. Cronologic, acoperă întreg secolul VI d.Ch., câteva exemplare marcând şi începutul celui următor.

Se disting trei variante, în funcţie de aspectul buzelor.

V a r i a n t a A . Buza este concavă atât la interior cât şi exterior, iar baza dreaptă.

292. Completă. Inv. 27892, S II, □ 43, N 10.
Dg = 11,7 cm; Dm = 15 cm; I = 13 cm; Dt = 1,5 cm. Pl. XXXIII.
Pastă bej-cărămizie, rar granule de calcar şi pietricele, angobă cenuşie închisă, arsă secundar.
Bibliografie: Opaiţ 1991 A, 155, tip XI, nr. 180, Pl. 31.

www.cimec.ro

V a r i a n t a B. Buza este concavă la interior şi dreaptă la exterior, iar baza de tip "umbo".

293. Completă. Inv. 43655, □ T 18, -1,10 m, N 10.
Dg = 10,8 cm; Dm = 14,2 cm; I = 13,2 cm; Dt = 1,6 cm. Pl. XXXIII.
Pastă roşie-cărămizie, rar granule de calcar, cuarţ şi mica argintie, fără angobă şi urme de folosire.

294. Completă. Inv. 32493, S II, □ 11, N 11.
Dg = 14 cm; Dm = 19 cm; I = 17 cm; Dt = 2 cm. Pl. XXXIV.
Pastă roşie-cărămizie, rar granule de calcar şi mica argintie, angobă cenuşie-închisă, arsă secundar.
Bibliografie: Opaiţ 1991 A, 155, tip XI, nr. 180, Pl. 31.

V a r i a n t a C. Forma generală este identică cu precedentele, iar gâtul, tronconic, ar putea reprezenta veriga de legătură cu oalele tipului II.

295. Completă. Inv. 38582, S II, □ 81, N 11.
Dg = 11 cm; Dm = 15,5 cm; I = 13 cm; Dt = 2 cm. Pl. XXXIV.
Pastă cărămizie-roşcată, rar granule de calcar şi oxid de fier, angobă proprie, mai închisă, arsă secundar.
Bibliografie: Opaiţ 1991 A, 155, tip XI, nr. 182, Pl. 31.

296. Fragmentară, profil complet. Inv. 27957, S I, □ 47, N 10.
Dg = 13 cm; Dm = 18,7 cm; I = 15,4 cm; Dt = 1,7 cm. Pl. XXXIV.
Pastă roz-cărămizie, rar granule de calcar, angobă proprie, puternic arsă secundar.

297. Fragmentară, lipseşte baza. Inv. 38395, S II, □ 41 - 45, N 10.
Dg = 15,4 cm; Dm = 21,1 cm; Ip = 15 cm. Pl. XXXIV.
Pastă maro-roşcată, granule de calcar, angobă proprie.

Analogii: Suceveanu 1982 A, 119, nr. 34, Pl. 17/34, sec. VI - VII d.Ch.; Kuzmanov 1985, 47 - 50, tip I, Pl. 29, *passim.,* sec. V - VI d.Ch., oale cu aspect asemănător dar fără nervura dintre buză şi corp; Kuzmanov 1992 B, 213 - 214, tip II, varianta 1, Taf. 80, *passim.,* sec. V - VI d.Ch.
Datare: sec. VI - începutul sec. VII d.Ch.

XV. Kuzmanov 1985, tip I

N1	N2	N3	N4	N5	N6	N7	N8	N9	N10	N11	N12	N13	*Pass.*	D. S.	D. I.
-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	1	1

Buza acestui tip este puternic evazată, formând un unghi drept cu pereţii corpului globular. În partea superioară este îngroşată şi şănţuită pentru fixarea capacului. Toarta, lamelară, este decorată cu caneluri în partea exterioară. Unicul exemplar descoperit la Halmyris are analogii aproape identice în Bulgaria.

298. Fragmentară, gură. Inv. H 348, □ Y 18, -0,70 m, N 11.
Dg = 17,8 cm. Pl. XXXIV.
Pastă maro-roşcată, granule de calcar, angobă proprie.

Analogii: Kuzmanov 1985, 49, tip I, Pl. 29/Γ 24, 25, sec. V - VI d.Ch.
Datare: a doua jumătate a sec. VI d.Ch.

www.cimec.ro

Cratiţe

La Halmyris au fost descoperite 14 cratiţe, din care doar două s-au păstrat întregi. Elementele morfologice comune cu oalele, dar mai ales acelaşi aspect al pastei, fac dificilă distincţia dintre aceste două categorii ceramice în marea cantitate de fragmente atipice, care nu au putut fi luate în considerare. Chiar şi în aceste condiţii, cu ajutorul analogiilor, dar şi după calitatea pastei şi a modelării, au putut fi distinse produsele de import de cele provinciale (Tabel XIV - XVI).

Cratiţe orientale

I. Riley 1979, D 508; Eiwanger 1981, forma III

N1	N2	N3	N4	N5	N6	N7	N8	N9	N10	N11	N12	N13	*Pass.*	D. S.	D. I.
-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	1	1

Gura, largă, are buza orizontală, orientată spre exterior. Corpul este bitronconic, decorat cu caneluri în partea superioară, iar toartele sunt ovale în secţiune. Cele mai apropiate analogii se găsesc în ceramica orientală, cu datări între sec. I - IV d.Ch. Piesa noastră, găsită într-un context stratigrafic datat la începutul sec. VI d.Ch., este mai degrabă o variantă târzie a unor forme de cratiţe importate, care au circulat în spaţiul vest-pontic în epoca romană timpurie.

299. Fragmentară, gură şi partea superioară cu toartă. Inv. 29729, S I, □ 10, N 10.
Dg = 19 cm. Pl. XXXV.
Pastă maronie-roşcată, granule de calcar, cuarţ, rar mica argintie, angobă proprie, arsă secundar.
Bibliografie: Opaiţ 1991 A, 158, nr. 205, tip I B, Pl. 35; Opaiţ 1996, 107 - 108, tip III, Pl. 42/14.

Analogii: Robinson 1959, 67, K 93, Pl. 14, sec. III d.Ch.; Riley 1979, 262, D 508, Pl. 103, sec. I - III d.Ch.; Opaiţ 1980 B, 330, 351, nr. 14, 15, Pl. III/2, 3, sfârşitul sec. II d.Ch.; Eiwanger 1981, 60 - 63, forma III, Taf. 46/III 310, sec. III - IV d.Ch.; Abadie-Reynal, Sodini 1992, 37, CC 4, fig. 15, sec. II - III d.Ch.; Hübner 1992, 92, Abb. 1/9, sec. II d.Ch.
Datare: prima jumătate a sec. VI d.Ch.

II. Riley 1979, D 1046

N1	N2	N3	N4	N5	N6	N7	N8	N9	N10	N11	N12	N13	*Pass.*	D. S.	D. I.
-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	1	1

Buza este lată, orientată oblic, corpul hemisferic, cu pereţii groşi şi toartele orizontale. Pasta, realizarea şi analogiile indică originea orientală a singurului fragment de la Halmyris.

300. Fragmentară, gură şi partea superioară cu toartă. Inv. H 57, □ U 19, -1,20 m, N 10.
Dg = 32,5 cm. Pl. XXXV.
Pastă fină, bej, mica argintie, vopsea maro-deschisă slab aderentă.
Partea superioară a buzei este decorată cu motiv în val, dublu incizat.

Analogii: Riley 1979, 366, D 1046, fig. 132/1046, sec. V d.Ch.
Datare: prima jumătate a sec. VI d.Ch.

www.cimec.ro

Cratiţe provinciale vest-pontice

I. Suceveanu 1982 A, Pl. 11/21; Barnea 1984, Pl. VII/7

N1	N2	N3	N4	N5	N6	N7	N8	N9	N10	N11	N12	N13	*Pass.*	D. S.	D. I.
-	2	2	-	-	2	-	-	-	-	1	1	-	1	9	5

Buza este orizontală, lată, cu marginea interioară mai mult sau mai puţin profilată, asemănătoare Formei Hayes 5, de care se deosebeşte prin calitatea inferioară a pastei şi a execuţiei. Pereţii corpului sunt drepţi sau uşor rotunjiţi, dispuşi oblic spre bază. Cele nouă exemplare fragmentare de la Halmyris sunt de origine provincială pontică, analogii apropiate existând însă şi în aria orientală.

301. Fragmentară, gură. Inv. H 232, sondaj *extra muros*, -3,20 m, N 2.
Dg = 25 cm. Pl. XXXV.
Pastă cenuşie-închisă, particule de calcar, rar mica argintie, angobă neagră, arsă secundar.

302. Fragmentară, gură. Inv. H 231, sondaj extramuros, -3,20 m, N 2.
Dg = 28 cm. Pl. XXXV.
Pastă maro-cărămizie, granule de calcar, angobă proprie, arsă secundar.

303. Fragmentară, gură. Inv. H 52, □ U 20, -2,30 m, N 6.
Dg = 21,5 cm. Pl. XXXV.
Pastă maro-cărămizie, granule de calcar, rar mica argintie, angobă proprie, arsă secundar.

304. Fragmentară, gură. Inv. H 51, □ Y 18, -0,70 m, N 11.
Dg = 30,5 cm. Pl. XXXVI.
Pastă roşie-cărămizie, granule de calcar şi mica argintie, angobă maro-cărămizie, arsă secundar.

305. Fragmentară, gură. Inv. H 405, poartă vest, bastion nord, -2,0 m, în dărâmătură, N 12.
Dg = 20 cm. Pl. XXXVI.
Pastă cărămizie-roşcată, particule de calcar, rar mica aurie, angobă proprie, arsă secundar.

Analogii: Alexandrescu 1966, 209, Pl. 100/XXIV.15, sec. II d.Ch.; Riley 1979, 276, D 586, fig. 108/586, 342, D 888, fig. 125/888, 345, D 909, fig. 126/909, sec. II - III d.Ch.; Opaiţ 1980 B, 330, 351, nr. 21, 354, nr. 23, Pl. IV/3, 5, a doua jumătate a sec. II d.Ch.; Suceveanu 1982 A, 110, nr. 21, 22, Pl. 11/21, 22, sec. II - III d.Ch.; Suceveanu 1982 B, 84, nr. 5, 6, fig. 7/5, 6, ultimul sfert al sec. IV - prima jumătate a sec. V d.Ch.; Kabakčieva 1986, 26 - 27, tip I, varianta 3, 66, nr. 168, 169, Pl. 11, sec. II - IV d.Ch.; Nikolov, Kalčev 1986, 58, nr. 5, 11, fig. 14, sec. V - VI d.Ch.; Abadie-Reynal, Sodini 1992, 40, CC 34, fig. 16, sec. III - IV d.Ch.; Hayes 1992, 91, fig. 30/6, sec. IV d.Ch.

Datare: sec. II - III, ... IV ... VI d.Ch.

II. Kuzmanov 1992 B, tip 2, varianta 3

N1	N2	N3	N4	N5	N6	N7	N8	N9	N10	N11	N12	N13	*Pass.*	D. S.	D. I.
-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	1	2	2

Buza acestui tip de vas este orizontală, orientată spre exterior, uşor oblică şi profilată la interior. Corpul este bitronconic, baza plată, îngroşată, cu sau fără toarte. Cele două piese întregi de la Halmyris sunt produsele unor ateliere provinciale vest-pontice, spaţiu în care se găsesc cele mai apropiate analogii.

www.cimec.ro

306. Completă. Inv. 43782, □ X 18, -1,80 m, N 6.
Dg = 22,5 cm; Db = 7,5 cm; I = 10,5 cm. Pl. XXXVI.
Pastă aspră, bej-cărămizie, oxid de fier, granule de calcar, angobă proprie.
Cele două toarte sunt lamelare, cu caneluri la exterior. Interiorul este decorat cu caneluri iar baza puternic exfoliată şi afumată. Pe buză este incizat în pasta moale MU (LA ?, LIT ?).

307. Completă, restaurată. Inv. 43789, poartă nord, *passim.*
Dg = 18,6 cm; Db = 6 cm; I = 8 cm. Pl. XXXVI.
Pastă roşie-cărămizie, mica argintie, rar particule de calcar, angobă proprie.
Baza este puternic afumată.

Analogii: Gaidukeviči 1952 A, 92, fig. 111/1, sec. II d.Ch.; Opaiţ 1980 B, 330, 351, nr. 11, Pl. II/3, a doua jumătate a sec. II d.Ch.; Gacuta, Sarnowski 122, fig. 56/1, sec. II d.Ch.; Kabakčieva 1986, 28, tip II, 95, nr. 471, Pl. 41/471, sec. IV - VI d.Ch.; Fidanovski 1990, 43, tip 36, Pl. 16/53, sec. II - III d.Ch.; Minčev, Georgiev 1991, 224, fig. 9, sec. IV - V d.Ch.; Kuzmanov 1992 B, 210, tip 2, varianta 3, Taf. 61/12 - 21, sec. IV - V d.Ch.
Datare: prima jumătate a sec. IV d.Ch.

III. Böttger 1982, tip IV

N1	N2	N3	N4	N5	N6	N7	N8	N9	N10	N11	N12	N13	*Pass.*	D. S.	D. I.
-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	1	1

Buza este orizontală, dreptunghiulară în secţiune, uşor concavă în partea superioară şi puternic concavă spre interior. Sub buză vasul are un gât scurt, vertical, corpul este tronconic, rotunjit la diametrul maxim, decorat cu caneluri late în partea inferioară. Toartele sunt masive, aplatizate şi profilate, decorate cu caneluri spre exterior. Singurul fragment al acestui tip de cratiţă este produs în atelierele provinciale vest-pontice, argument susţinut de grosimea neobişnuită a pereţilor, textura pastei şi realizarea neglijentă, ca şi de analogiile apropiate.

308. Fragmentară, gură. Inv. H 407, □ P, N 8.
Dg = 27 cm. Pl. XXXVI.
Pastă aspră, cenuşie-închisă, granule de calcar şi mica argintie, angobă neagră-cenuşie.
Analogii: Brukner 1981, 98, nr. 201, tip 3, Pl. 97/201, sec. II d.Ch., pentru forma timpurie; Böttger 1982, 65, tip IV, 132, nr. 453, Taf. 42/453, sec. V d.Ch., piesă identică.
Datare: prima jumătate a sec. V d.Ch.

Capace

Cele 20 de capace pentru vesela de bucătărie descoperite la Halmyris au textura pastei foarte asemănătoare cu cea a oalelor şi a cratiţelor. Dimensiunile sunt variabile, în funcţie de diametrul gurii vaselor cărora le serveau. Majoritatea sunt puternic arse secundar.

Simplitatea formei şi aspectul comun al pastei fac aproape imposibilă distincţia între produsele de import şi cele locale. Raportate la numărul de oale, din care doar 7,90% sunt de import, dar luând în considerare şi analogiile, cea mai mare parte a capacelor par să fi fost produse în spaţiul vest-pontic.

Neconcordanţa dintre datările propuse de analogii şi contextele stratigrafice ale descoperirilor de la Halmyris se datorează mai degrabă lipsei acestei categorii ceramice din cataloagele ceramice privind mai ales epoca romană târzie (Tabel XVII).

C A T A L O G

I. Vegas 1973, tip 16; Brukner 1981, tip I

N1	N2	N3	N4	N5	N6	N7	N8	N9	N10	N11	N12	N13	*Pass.*	D. S.	D. I.
-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1	1

www.cimec.ro

Piesele, de dimensiuni foarte mari, sunt lucrate dintr-o pastă grosieră. Corpul este în formă de calotă cu marginile uşor ridicate, iar mânerul în formă de fundă.

Această formă este atestată în Spania, pe Dunărea mijlocie la Sirmium şi la Olbia între secolele I î.Ch. şi II d.Ch.

La Murighiol a fost descoperit un exemplar în umplutura unui nivel romano-bizantin. Cele mai apropiate analogii sunt foarte timpurii, astfel că piesa ar putea aparţine primului nivel de locuire romană de la Halmyris, în timp ce caracteristicile pastei sugerează producerea sa într-un atelier periferic.

309. Complet, restaurat. Inv. 43943, ☐ U 19, - 1,85 m, antrenat, *passim.*
D = 34 cm; I = 7,2 cm. Pl. XXXVII.
Pastă grosieră, cărămizie, pietricele, granule de calcar, angobă gri-închisă, puternic arsă secundar la exterior.

Analogii: Vegas 1973, 49 - 53, fig. 17/1 - 2, sec. I î.Ch.; Brukner 1981, 43, 110, Pl. 129/2, sec. I d.Ch.; Krapivina 1993, 106, fig. 42/7, sec. I - II d.Ch.

Datare: sec. I - II d.Ch.

II. Brukner 1981, tip 3 - 4

N1	N2	N3	N4	N5	N6	N7	N8	N9	N10	N11	N12	N13	*Pass.*	D. S.	D. I.
-	2	1	1	-	-	-	2	-	4	1	-	-	-	11	4

Capacele, de dimensiuni medii, au corpul conic, cu caneluri pe interior şi pe exterior iar mânerul rotund, scund.

Această formă este foarte răspândită în lumea romană în sec. II - III d.Ch.

De la Murighiol provin 11 exemplare, însă majoritatea de pe niveluri de epocă romano-bizantină. Una dintre piesele noastre, lucrată dintr-o pastă foarte fină, poate fi considerată produs importat (Nr. cat. 311). Un capac prezintă un orificiu prin buton, pentru a permite ieşirea aburilor (Nr. cat. 312).

310. Fragmentar, butonul complet. Inv. 43945, ☐ E 16, - 2,85 m, N 2.
Dp = 10,6 cm; Ip = 3,7 cm. Pl. XXXVII.
Pastă grosieră, bej-cărămizie, arsă neuniform, pietricele, granule de calcar, mica argintie.

311. Fragmentar, butonul complet. Inv. H 382, ☐ X 20, - 1,50 - 1,60 m, N 8.
Dp = 8,4 cm; Ip = 3,9 cm. Pl. XXXVII.
Pastă fină, bej, granule de calcar, mica argintie, angobă roşie.

312. Fragmentar, butonul complet. Inv. H 905, ☐ U 18, - 1,20 m, N 10.
Dp = 8,6 cm; Hp = 3,5 cm. Pl. XXXVII.
Pastă bej, oxizi de fier, granule de calcar, mica aurie.

313. Fragmentar, butonul complet. Inv. H 906, ☐ L 16 - 17, N 10.
Dp = 26 cm; Ip = 5 cm. Pl. XXXVII.
Pastă grosieră, gri-cenuşie, mica argintie.

Analogii: Brukner 1981, 110, Pl. 129/8 - 10, sec. II - III d.Ch.; Gudea 1972, 49 - 50, Pl. 22/1 - 9, 23/1 - 12, 24/1 - 7, sec. II - III d.Ch.; Gudea 1989, 498 - 499, Pl. 88/1 - 11, sec. II - III d.Ch.; Gose 1976, 47, Pl. 57/555 - 565, sec. II - IV d.Ch.; Cătăniciu, Barnea 1979, 184, fig. 152/7.1, sec. II - III d.Ch.; Bichir 1984, 36, Pl. 23/8 - 11, sec. II - III d.Ch.; Macrea, Gudea, Moţu 1993, 124 - 125, Pl. 54/1 - 5, sec. II - III d.Ch.; un exemplar inedit provine de la Troesmis, de pe un nivel datat în sec. II - III d.Ch. (Muzeul de Arheologie Tulcea, inv. T 4519).

Datare: sec. II ... VI d.Ch.

www.cimec.ro

III. Brukner 1981, tip 13

N1	N2	N3	N4	N5	N6	N7	N8	N9	N10	N11	N12	N13	*Pass.*	D. S.	D. I.
-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	1	1

Butonul, rotund, este mai înalt decât al pieselor tipului precedent. Corpul, în formă de calotă, prezintă o mică gardină pentru fixare. Butonul prezintă în partea superioară o nervură, iar corpul caneluri pe interior. Această formă este atestată la Sirmium, în perioada romană timpurie.

De la Halmyris provine un exemplar, de pe un nivel de locuire datat la începutul sec. VI d.Ch.

314. Fragmentar, butonul complet. Inv. H 907, □ S 19, - 1,20 m, stradă, N 10.
Dp = 7,8 cm; Ip = 3,9 cm. Pl. XXXVII.
Pastă gri-cărămizie, rar oxizi de fier, mica aurie, urme de ardere secundară pe interior.
Analogii: Brukner 1981, 111, Pl. 130/20, sec. II d.Ch.
Datare: prima jumătate a sec. VI d.Ch.

IV. Brukner 1981, tip 13/variantă

N1	N2	N3	N4	N5	N6	N7	N8	N9	N10	N11	N12	N13	*Pass.*	D. S.	D. I.
-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1	1

Un fragment de capac are butonul rotund, masiv, uşor gâtuit la legătura cu corpul; nu ştim cum arăta acesta din urmă. Exemplarele cu un astfel de buton descoperite la Sirmium, au corpul conic sau emisferic, datându-se în secolele II - III d.Ch.

Piesa de la Murighiol provine dintr-un context neclar.

315. Fragmentar, profilul butonului complet. Inv. H 908, poartă nord, turn I, *passim.*
Dp = 8,8 cm; Ip = 4,8 cm. Pl. XXXVII.
Pastă gri-cenuşie, granule de calcar, oxizi de fier, mica aurie şi argintie.
Analogii: Brukner 1981, 111, Pl. 130/15, sec. II - III d.Ch. sau 130/17, sec. I - II d.Ch.
Datare: sec. II - III d.Ch.

V. Produse la Halmyris (?)

N1	N2	N3	N4	N5	N6	N7	N8	N9	N10	N11	N12	N13	*Pass.*	D. S.	D. I.
-	-	-	-	-	-	-	-	1	2	1	2	-	-	6	2

Corpul este conic, iar butonul mic, oval, realizat prin presarea cu degetele.

La Murighiol au fost descoperite şase exemplare, patru mici, iar două de dimensiuni medii, ultimele prezentând caneluri pe interior şi pe exterior. Toate provin de pe nivelurile de locuire datate între sfârşitul secolului V şi începutul secolului VII d.Ch.

Faptul că nu am găsit analogii la exemplarele noastre, iar textura şi culoarea pastei din care au fost lucrate acestea sunt identice, ne determină să le atribuim atelierelor de la Halmyris.

316. Complet. Inv. H 909, □ U 20, - 1,15 m, N 10.
D = 10,1 cm; I = 3,7 cm. Pl. XXXVII.
Pastă bej, granule de calcar, mica argintie.

317. Fragmentar. Inv. 29800, S I, □ 73, - 0,50 m, N 12.
D = 14,5 cm; Ip = 3,6. Pl. XXXVII.
Textura şi culoarea pastei ca la nr. 316, urme de ardere secundară pe interior şi la exterior.
Datare: sec. VI - VII d.Ch.

www.cimec.ro

Tabel XI. *Vasa conquina(to)ria*. Oale orientale

Nr. crt.	Tip	Nr. cat.	N1	N2	N3	N4	N5	N6	N7	N8	N9	N10	N11	N12	N13	Pass.	D.S.	D.I.
			sec. I – III					sec. IV - VII										
1.	I	217	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1
2.	II	218	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1
3.	III	219	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1
4.	IV	220	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1
5.	V	221	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1
6.	VI	222	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1	1
7.	VII	223	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1
8.	VIII	224	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	2	1
9.	IX	225	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	1	1
10.	X	226	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	1	1
11.	XI	227	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	1	1
12.	XII	228	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	1	1
13.	XIII	229	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	-	-	-	-	2	1
14.	XIV	230 - 232	-	-	-	-	-	-	-	-	-	4	2	2	3	1	12	3
15.	XV	233	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	1	1
TOTAL			-	3	2	-	1	-	-	3	-	7	3	2	3	4	28	17
%			-	10,71	7,14	-	3,57	-	-	10,71	-	25,00	10,71	7,14	10,71	14,28	100	60,71

www.cimec.ro

Tabel XII. *Vasa conquina(to)ria*. Oale provinciale vest-pontice

Nr. crt.	Tip	Nr. catalog	N1	N2	N3	N4	N5	N6	N7	N8	N9	N10	N11	N12	N13	*Pass.*	D.S.	D.I.
			sec. I – III					sec. IV - VII										
1.	I	234 - 235	-	1	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	2	2
2.	II	236 - 246	-	1	-	-	-	1	-	-	2	28	24	25	6	6	93	11
3.	III	247 - 249	-	-	-	-	1	-	1	2	-	4	2	-	-	-	10	3
4.	IV	250	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1
5.	V	251 - 263	-	-	-	-	-	7	5	13	20	25	4	1	1	2	78	13
6.	VI	264 - 266	-	-	-	-	-	1	4	2	1	1	-	-	-	-	9	3
7.	VII	267 - 270	-	-	-	-	-	-	-	2	3	19	8	6	-	3	41	4
8.	VIII	271 - 275	-	-	-	-	-	-	-	2	6	5	2	1	1	3	20	5
9.	IX	276 - 279	-	-	-	-	-	-	-	-	1	2	3	4	-	-	10	4
10.	X	280 - 281	-	-	-	-	-	-	-	-	2	1	7	2	-	2	14	2
11.	XI	282 - 287	-	-	-	-	-	-	-	-	7	14	7	8	1	-	37	6
12.	XII	288 - 289	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	3	-	-	-	4	2
13.	XIII	290 - 291	-	-	-	-	-	-	-	-	-	4	-	-	-	-	4	2
14.	XIV	292 - 297	-	-	-	-	-	-	-	-	-	16	6	6	2		30	6
15.	XV	298	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	1	1
TOTAL			-	2	-	-	1	11	10	21	42	120	67	53	11	16	354	65
%			-	0,56	-	-	0,28	3,11	2,82	5,93	11,86	33,90	18,93	14,97	3,11	4,52	100	18,36

www.cimec.ro

Tabel XIII. *Vasa conquina(to)ria*. Oale. Total

Nr. crt.	Tip	N1	N2	N3	N4	N5	N6	N7	N8	N9	N10	N11	N12	N13	*Pass.*	D. S.	D. I.
		sec. I – III					sec. IV – VII										
1.	Oale orientale	-	3	2	-	1	-	-	3	-	7	3	2	3	4	28	17
2.	Oale provinciale	-	2	-	-	1	11	10	21	42	120	67	53	11	16	354	65
TOTAL			5	2	-	2	11	10	24	42	127	70	55	14	20	382	82
%			1,31	0,52		0,52	2,88	2,62	6,28	10,99	33,25	18,32	14,40	3,66	5,24	100	21,47

Tabel XIV. *Vasa conquina(to)ria*. Cratiţe orientale

Nr. crt.	Tip	Nr. cat.	N6	N7	N8	N9	N10	N11	N12	N13	*Pass.*	D.S.	D.I.
1.	I	299	-	-	-	-	1	-	-	-	-	1	1
2.	II	300	-	-	-	-	1	-	-	-	-	1	1
	TOTAL						2					2	2

Tabel XV. *Vasa conquina(to)ria*. Cratiţe provinciale vest-pontice

Nr. crt.	Tip	Nr. cat.	N1	N2	N3	N4	N5	N6	N7	N8	N9	N10	N11	N12	N13	*Pass.*	D.S.	D.I.
1.	I	301 - 305	-	2	2	-	-	2	-	-	-	-	1	1	-	1	9	5
2.	II	306 - 307	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	1	2	2
3.	III	308	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	1	1
	TOTAL			2	2			3		1			1	1		2	12	8

www.cimec.ro

Tabel XVI. *Vasa conquina(to)ria*. Cratiţe. Total

Nr. crt.	Tip	Nr. cat.	N1	N2	N3	N4	N5	N6	N7	N8	N9	N10	N11	N12	N13	*Pass.*	D.S.	D.I.
			sec. I – III					sec. IV - VII										
1.	Cratiţe orientale	299 - 300	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	-	-	-	-	2	2
2.	Cratiţe provinciale	301 - 308	-	2	2	-	-	3	-	1	-	-	1	1	-	2	12	8
TOTAL				2	2			3		1		2	1	1		2	14	10
%				14,29	14,29			21,43		7,14		14,29	7,14	7,14		14,29	100	71,43

Tabel XVII. *Vasa conquina(to)ria.* Capace

Nr. crt.	Tip	Nr. cat.	N1	N2	N3	N4	N5	N6	N7	N8	N9	N10	N11	N12	N13	*Pass.*	D.S.	D. I.	Zone de producţie	
			sec. I – III					sec. IV - VII											orientală	provincială
1.	I	309	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1	1		1
2.	II	310 - 313	-	2	1	1	-	-	-	2	-	4	1	-	-	-	11	4	1	10
3.	III	314	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	1	1		1
4.	IV	315	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1	1		1
5.	V	316 - 317	-	-	-	-	-	-	-	-	1	2	1	2	-	-	6	2		6
TOTAL				2	1	1				2	1	7	2	2		2	20	9	1	19
%				10,00	5,00	5,00				10,00	5,00	35,00	10,00	10,00		10,00	100	45,00	5,00	95,00

Tabel XVIII. *Vasa conquina(to)ria*. Total

Nr. crt.	Tip	Nr. cat.	N1	N2	N3	N4	N5	N6	N7	N8	N9	N10	N11	N12	N13	*Pass.*	D.S.	D.I.
			sec. I – III					sec. IV - VII										
1.	Oale	217 - 298		5	2	-	2	11	10	24	42	127	70	55	14	20	382	82
2.	Cratiţe	299 - 308		2	2	-	-	3	-	1	-	2	1	1	-	2	14	10
3.	Capace	309 - 317		2	1	1	-	-	-	2	1	7	2	2	-	2	20	9
TOTAL				9	5	1	2	14	10	27	43	136	73	58	14	24	416	101
%				2,16	1,20	0,24	0,48	3,36	2,40	6,49	10,34	32,69	17,55	13,94	3,37	5,77	100	24,28

www.cimec.ro

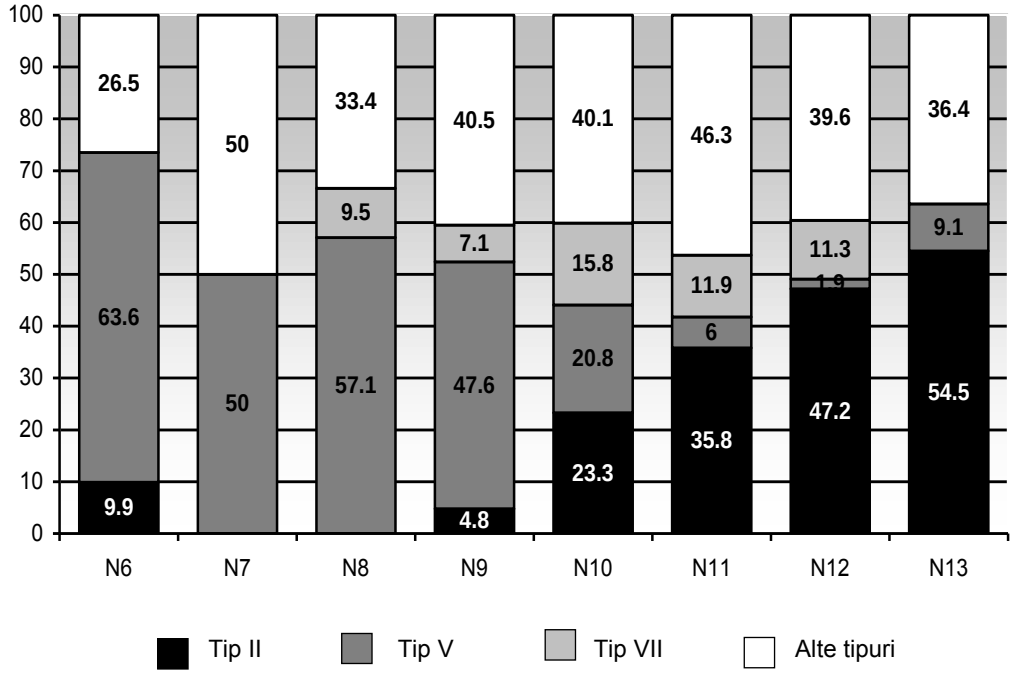

Grafic 6. Repartiţia procentuală a principalelor tipuri de oale provinciale pe nivelurile romano-bizantine

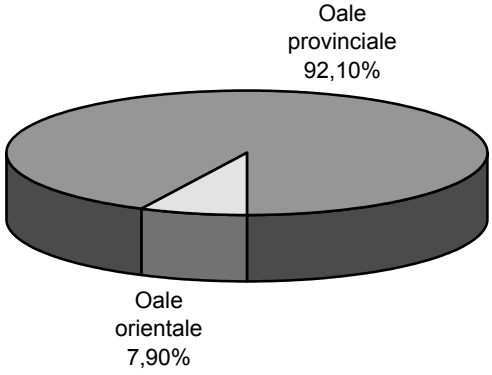

Grafic 7. Repartiţia procentuală a oalelor pe zone de producţie

V. AMFORE - *AMPHORAE*

Amforele reprezintă una din principalele categorii ceramice din siturile arheologice de epocă romană şi romano-bizantină. Acestea erau folosite ca ambalaje în transportul a trei produse principale: vinul, uleiul şi diferite sosuri sau conserve din peşte.

De la începutul cercetării acestei categorii ceramice specialiştii au fost preocupaţi în a alcătui o tipologie, realizată în general pentru un sit arheologic sau pentru o zonă geografică. În acest sens, începând cu Heinrich Dressel (1899) şi terminând cu Zevi (1969), Riley (1979), Keay (1984), Peacock şi Williams (1986), Kelemen (1987 - 1990) şi Bjelajac (1996), înregistrăm contribuţii notabile. În clasificările lor, ceramologii au ţinut cont de provenienţa vaselor, de capacitate şi, implicit, de produsul căruia îi foloseau ca ambalaj (în măsura în care acest lucru era posibil), precum şi de formă.

Deosebit de importante sunt studiile din ultimele decenii legate de cercetarea atelierelor în care au fost produse anumite tipuri de amfore (Empereur, Picon 1986; Empereur, Picon 1989; Peacock, Bejaoui, Ben Lazreg 1990). Din păcate, pentru foarte puţine tipuri au fost descoperite atelierele. În plus, unele amfore, foarte apreciate datorită utilităţii, au fost produse, după cum o dovedesc caracteristicile pastei, numărul lor şi zonele de răspândire, în centre diferite. În aceste cazuri, sunt necesare cercetări asupra caracteristicilor fizico-chimice ale pastei, precum şi ale argilei din zonele presupuse a fi de producţie pentru un anumit tip. Pentru stabilirea utilităţii vaselor, important este studiul eventualelor resturi de produse de pe pereţii interiori ai acestora.

Studiul amforelor ne oferă bogate informaţii în ceea ce priveşte legăturile economice dintre diversele provincii ale Imperiului Roman.

În cazul în care cunoaştem perioada de funcţionare a atelierelor de producţie sau evoluţia formelor în cadrul aceluiaşi tip, acestea pot constitui elemente sigure de datare pentru nivelurile de locuire, mai ales în cazul când aceste descoperiri sunt singulare.

În situl de la Murighiol, amforele reprezintă, numeric, principala categorie ceramică (898 exemplare). Dintre acestea, 579 provin din campaniile 1981 - 1986, fiind publicate într-o primă formă de către A. Opaiţ (1991 A). Scăzând amforele "de masă" ce vor fi tratate separat, datorită funcţionalităţii diferite, precum şi fragmentele (majoritatea din săpăturile mai vechi) care nu au fost identificate datorită dimensiunilor reduse (unele dintre acestea având caracteristici comune mai multor tipuri), ne rămân pentru studiu un număr de 798 amfore de transport - 458 din campaniile 1981 - 1986 şi 340 din campaniile 1987 - 1997.

Datorită faptului că în prima etapă a săpăturilor (în cazul celor două secţiuni magistrale) s-a ajuns în puţine zone până la primele niveluri de locuire de epocă romană (datate în sec. I - III d.Ch.), iar în cea de a doua etapă scopul cercetărilor a constat în a dezveli în suprafaţă interiorul cetăţii doar până la ultimul nivel de modificări edilitare însemnate (perioada domniei lui Justinianus), majoritatea pieselor provin de pe niveluri datate în sec. IV - VII d.Ch. Astfel, doar 3% din amfore provin de pe niveluri datate în sec. I - III d.Ch., 35,6% de pe cele încadrate cronologic între începutul sec. IV şi primul sfert al sec. VI d.Ch. şi 61,4% de pe cele datate din perioada domniei lui Justinianus până în sec. VII d.Ch. Din aceste considerente, statisticile pentru materialul

www.cimec.ro

provenit din contexte arheologice datate în sec. I - III d.Ch., şi, într-o oarecare măsură, în cazul celor din prima jumătate a secolului următor, nu pot fi decât preliminare.

Am clasificat materialul amforic de la Murighiol în primul rând pe zone de proveniență, apoi pe tipuri, legându-le pe acestea din urmă de numele specialiştilor sau ale siturilor datorită cărora au intrat în circuitul ştiinţific. Astfel, referinţele la Dressel (H. Dressel, CIL XV, Berlin, 1899 - Pl. XXXVIII), Berenice (Riley 1979) sau amforele de tip "Seleucia", pentru zona producătoare şi "Spatheia", pentru formă, sunt consacrate în literatura de specialitate.

În unele cazuri, am reconsiderat încadrarea tipologică realizată de A. Opaiţ pentru anumite piese, în funcţie de particularităţile acestora şi de literatura recentă.

În sfârşit, pe un număr de amfore, întregi sau fragmentare, s-au păstrat inscripţii, *graffiti* şi *dipinti,* cea mai mare parte referitoare la capacitate. Acestea vor fi ilustrate separat (Planşele LIII - LIV), atât în cazul fragmentelor atipice, cât şi atunci când piesele au fost introduse în catalogul nostru, unde vor fi marcate (*), având păstrate elemente cu ajutorul cărora s-a determinat tipul respectiv.

Amfore occidentale

Sunt prezente la Halmyris doar opt exemplare, reprezentând 1% din numărul total al amforelor determinate, pe niveluri datate între începutul sec. II şi începutul sec. V d.Ch. (Tabel XIX).

C A T A L O G

I. Dressel, tip 2 - 4; Peacock, Williams 1986, tip 10; Berenice ER 4

N1	N2	N3	N4	N5	N6	N7	N8	N9	N10	N11	N12	N13	*Pass.*	D. S.	D. I.
-	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	1

Gura amforei este largă, buza rotunjită, gâtul cilindric sau tronconic, corpul fusiform, terminat cu un picior, toartele bifide.

Zona de producţie a acestui tip este foarte întinsă, cuprinzând Campania, Latium, Etruria, zona Tarraconei (Peacock, Williams 1986, 105; Cerro, Vega, Hesnard 1977, 179). Prototipul îl reprezintă amfora de Cos (Empereur, Hesnard 1987, 36), produsă în secolele III - I î.Ch.

Numeric, amforele Dressel tip 2 - 4 deţin primul loc în bazinul occidental al Mediteranei în sec. I d.Ch. şi în prima jumătate al celui următor, acestea fiind atestate însă în întregul imperiu.

De la Murighiol provin două exemplare.

318. Fragmentară, gât şi toartă. Inv. 43970, □ X 17, -2,25 m, N 2.
Pl. XXXIX.
Pasta aspră, albă-gălbuie, piroxen, particule de calcar şi mica argintie, angobă proprie.

Analogii:Peacock, Williams 1986, 105 - 106, class 10, fig. 39, sfârşitul sec. I î.Ch. - jumătatea sec. II d.Ch.; Riley 1979, 149 - 151, tip ER Amph. 4, fig. 74/113 - 123, sec. I î.Ch. - 146 d.Ch.; Zeest 1960, 108, Pl. XXVI/60, sec. I î.Ch. - sec. I d.Ch.; Tchernia, Zevi 1972, 35 - 67, fig. 1-4, sec. I d.Ch.; Vegas 1973, 125 - 127, 129, fig. 45/1, 2, sec. I î.Ch. - jumătatea sec. III d.Ch.; Cerro, Vega, Hesnard 1977, 179 - 194, fig. I - VIII; Panella, Fano 1977, 133 - 164, fig. 1 - 52; Williams, Zervos 1983, 22, cat. 61, Pl. 9, a doua jumătate a sec. II d.Ch.; Daševskaja 1991, 20, Pl. 29/3 - 10, sec. I î.Ch. - sec. I d.Ch.; Krapivina 1993, 96, grupa II, tip 13, fig. 29/27 - 29, sec. I î.Ch. - sec. II d.Ch.

Datare: sec. II d.Ch.

www.cimec.ro

II. Bjelajac 1996, tip II

N1	N2	N3	N4	N5	N6	N7	N8	N9	N10	N11	N12	N13	*Pass.*	D. S.	D. I.
-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1

Gura este de dimensiuni medii, buza rotunjită, îngroşată, gâtul lung, cilindric, jumătatea superioară a corpului tronconică, iar cea inferioară cilindrică; toartele, ovale în secţiune, au şănţuire adâncă, longitudinală pe partea superioară. În interior, gâtul şi corpul prezintă caneluri.

Este produsă în Peninsula Istria şi în Italia, fiind răspândită şi în regiunile din jur. Evoluează din tipul Dressel 6B (Bjelajac 1996, 20) răspândit în întreg bazinul Mediteranei şi în Britania în sec. I - II d.Ch. (Peacock, Williams 1986, 100).

De la Murighiol provine un singur fragment.

319. Fragmentară, gură şi toartă. Inv. 40557, S I, □ 89, N 2.
Dg = 7,5 cm; Pl. XXXIX.
Pasta aspră, alburie, piroxen şi mica argintie, angobă proprie.
Bibliografie: Opaiţ 1991 A, 136, nr. 28, Pl. 4, (trimiterea acestuia la *Histria II* este inexactă).

Analogii : Bjelajac 1996, 19 - 22, tip II, fig. III, sec. II d.Ch..
Datare: sec. II d.Ch.

III. Dressel tip 38; Peacock, Williams 1986, tip 18; Vegas 1973, tip 53

N1	N2	N3	N4	N5	N6	N7	N8	N9	N10	N11	N12	N13	*Pass.*	D. S.	D. I.
-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1

Gura şi gâtul sunt largi, acesta din urmă nefiind delimitat de corpul oval sau în formă de burduf, terminat cu un picior masiv. Este un tip produs în sudul Spaniei (Peacock, Williams 1986, 122), fiind răspândit cu precădere în Spania, Italia şi Maroc. De asemenea este prezent şi în bazinul mijlociu al Dunării.

Se datează în sec. I - II d.Ch.

La Halmyris este reprezentat printr-un singur fragment.

320. Fragmentară, gură. Inv. 38650, S II, □ 10, - 2,80 m, N 2.
Dg = 14 cm. Pl. XXXIX.
Pasta dură, bej, angobă proprie.
Bibliografie: Opaiţ 1991 A, 1 36, nr. 24, Pl. 4.

Analogii: Peacock, Williams 1986, 122 - 123, class 18, fig. 54, începutul sec. II d.Ch.; Vegas 1973, 133, tip 53, cat. 7 - 10, Pl. 49, a doua jumătate a sec. I - a doua jumătate a sec. III d.Ch.; Lusuardi, Siena 1977, 214, fig. 22, sfârşitul sec. I - sec. II d.Ch.; Bruckner 1981, 45 - 46, 122, tip 2, cat. 4 - 7, Pl. 156/4 - 7, sec. II î.Ch. - sec. I d.Ch.; Kelemen, 1990, 154 - 156, 158 - 159, tip 16, cat. 1 - 3, fig. 1/8 - 10, jumătatea sec. I - sfârşitul sec. II d.Ch.; Bjelajac 1996, 32, tip VII, fig. VIII, sec. II - III d.Ch.
Datare: sec. II d.Ch.

IV. Vegas 1973, tip 53

N1	N2	N3	N4	N5	N6	N7	N8	N9	N10	N11	N12	N13	*Pass.*	D. S.	D. I.
-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1

Gura amforei este largă, tronconică, buza trapezoidală în secţiune, gâtul cilindric, corpul în formă de burduf. Gâtul prezintă şănţuiri orizontale.

Îşi are originea în Spania fiind răspândită şi în Italia.

De la Halmyris provine un fragment ce se încadrează în varianta târzie a tipului Vegas 53, datată după mijlocul sec. III d.Ch.

www.cimec.ro

321. Fragmentară, gură. Inv. 38630, S II, □ 14, -2,20 - 2,40 m, N 3.
Dg = 16 cm. Pl. XXXIX.
Pastă dură, cărămizie-roşcată, particule de calcar şi mica argintie, angobă proprie.
Bibliografie: Opaiţ 1991 A, 136, nr. 26, Pl. 4.
Analogii : Vegas 1973, 133, tip 53, cat. 11, Pl. 49/11, a doua jumătate a sec. III d.Ch.
Datare: sec. III d.Ch.

V. Dressel tip 23; Keay 1984, tip XIII

N1	N2	N3	N4	N5	N6	N7	N8	N9	N10	N11	N12	N13	*Pass.*	D. S.	D. I.
-	-	-	-	-	1	-	2	-	-	-	-	-	-	3	1

Buza este triunghiulară în secţiune, gâtul scund, corpul piriform.
Este fabricat în Spania fiind atestat în vestul Europei şi nordul Africii în sec. III - IV d.Ch. Câteva exemplare au fost descoperite şi pe Dunărea Mijlocie.
De la Halmyris provin trei exemplare.

322. Fragmentară, gură şi toartă. Inv. 531, □ X 20, -1,50 - 2 m, N 8.
Dg = 7,2 cm. Pl. XXXIX.
Pastă moale, roz-portocalie, oxid de fier, mica argintie, angobă portocalie.

Analogii: Keay 1984, 140 - 142, 146, fig. 54 - 56, 57/1, sfârşitul sec. III - mijlocul sec. V d.Ch.; Peacock, Williams 1986, 141, class 26, fig. 69, sfârşitul sec. III - începutul sec. IV d.Ch.; Bonifay 1986, 272, 275 (Periode I), fig. 4/1, sfârşitul sec. IV - începutul sec. V d.Ch.; Sciallano, Sibella 1991, 67, sfârşitul sec. III - sec. V d.Ch.; Bjelajac 1996, 35 - 36, tip IX, fig. X, sec. III - IV d.Ch.
Datare: sec. IV d.Ch.

Amfore orientale

Amforele orientale sunt cele mai numeroase la Murighiol, ca, de altfel, în toate siturile romano-bizantine din Dobrogea, ceea ce demonstrează racordarea din punct de vedere economic a provinciei Scythia Minor la această zonă a imperiului. Acestea reprezintă 67,2% din numărul total al amforelor determinate de la Halmyris (536 exemplare).

În secolele I - III d.Ch. acestea reprezintă doar 17,4%, însă pentru nivelurile de locuire ale acestei perioade, cercetările nu pot fi considerate exhaustive. Între secolele IV - VII d.Ch. procentul deţinut de amforele est-mediteraneene este în continuă creştere - 60,5% în sec. IV d.Ch., 61,2% în sec. V d.Ch., 71,6% în sec. VI d.Ch., 77,8% în primele decenii ale următorului. În cadrul acestora un procent de 70,2% îl deţin doar două tipuri de amfore, LR1 şi LR2 (Tabel XX, Grafice 8, 9).

C A T A L O G

I. Dressel tip 24; Berenice MR 18; Peacock, Williams 1986, tip 57

N1	N2	N3	N4	N5	N6	N7	N8	N9	N10	N11	N12	N13	*Pass.*	D. S.	D. I.
1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1

Gura amforei este largă, tronconică, buza îngroşată, concavă la exterior, gâtul tronconic, corpul piriform, terminat cu un buton sau picior, iar toartele sunt ovale în secţiune.

www.cimec.ro

Acest tip este atestat în bazinul egeean, în cel al Mării Negre, la Ostia, Berenice şi pe Dunărea mijlocie. Având în vedere caracteristicile pastei şi aria de răspândire, putem afirma că este un produs oriental. Scorpan (1976, 274 - 276) îl consideră prototipul LR2. Se datează în primele două secole ale erei creştine.

De la Halmyris provine un exemplar, publicat de A. Opaiţ şi datat la începutul sec. II d.Ch.

323. Fragmentară, gură. Inv. 29652, S I, □ 70, N 1.
Dg = 17 cm. Pl. XXXIX.
Pastă roşie-cărămizie, granule de calcar, angobă maro.
Bibliografie: Opaiţ 1991 A, 136, nr. 25, Pl. 4.

Analogii : Riley 1979, 205 - 206, tip MR Amph. 18, fig. 87/281 - 293, începutul sec. II - mijlocul sec. III d.Ch.; Peacock, Williams 1986, 113 - 114, class 14, fig. 46, jumătatea sec. I î.Ch. - sfârşitul sec. II d.Ch.; Zeest 1960, 117, Pl. XXXVII/90, sec. I - II d.Ch.; Opaiţ 1980, 296, 298, tip III, fig. XI/2, 4, sec. II - mijlocul sec. III d.Ch.; Daševskaja 1991, 20, Pl. 28/26, sec. II - III d.Ch.; Muşeţeanu 1992, 153 - 154, 157, tip I, 157 (cat.), Pl. 29/1 - 3, a doua jumătate a sec. II d.Ch.; Bjelajac 1996, 53 - 59, tip XVI, sec. II - VI d.Ch.
Datare: sec. II d.Ch.

II. Berenice LR2; Peacock, Williams 1986, tip 43; Papadopoulos 1989, tip 1

N1	N2	N3	N4	N5	N6	N7	N8	N9	N10	N11	N12	N13	*Pass.*	D. S.	D. I.
-	-	1	-	-	3	7	13	30	43	31	31	15	6	180	9

Gura şi gâtul sunt tronconice, corpul piriform, în unele cazuri terminat cu un mic buton, toartele ovale în secţiune.

Tipul are o largă zonă de producţie, cuprinzând bazinul egeean şi cel pontic (Peacock, Williams 1986, 182; Sciallano, Sibella 1991, 101). Este răspândit în întregul imperiu, cu precădere însă în partea orientală. În spaţiul istro-pontic este prezent în toate siturile de epocă bizantină. Deşi majoritatea specialiştilor afirmă că LRA2 este caracteristică doar epocii romano-bizantine, în vestul Mării Negre este atestată şi în secolele II - III d.Ch. (Opaiţ 1984, 311 - 317).

Corpul amforelor LR2 este decorat cu striuri orizontale ce pornesc din dreptul ataşului inferior al toartelor, fiind prezente numai în partea superioară a acestuia. Unele exemplare timpurii au buza decorată cu un val, realizat în pasta crudă.

Capacitatea pieselor de epocă romano-bizantină este de cca. 30 ℓ. Aceasta este media realizată pentru cele 20 de amfore din depozitul ecleziastic din Samos (Steckner 1989, 58), precum şi pentru cele descoperite în depozitul de la Edificiul roman cu mozaic de la Tomis (Rădulescu 1973, 195 - 208). Pe amforele de la Halmyris ce au inscripţii sunt prezente aceleaşi valori. Cu toate acestea, din calcule matematice, confirmate apoi, în cazul în care a fost posibil, de umplere cu apă a recipientelor, a rezultat că doar unul dintre cele întregi (Nr. cat. 326) are cca. 30 ℓ, celelalte având o capacitate mult mai mare, depăşind chiar 50 ℓ. Una dintre piese, pentru care nu am găsit analogii, are capacitatea foarte redusă - cca. 4 - 5 ℓ (Nr. cat. 332).

Numeric, acest tip se situează pe locul II la Murighiol - 180 de exemplare, ceea ce reprezintă 22,6% din numărul total al amforelor determinate şi 33,6% din cel al produselor orientale. Pe niveluri de locuire, între începutul sec. IV şi mijlocul sec. V d.Ch. acestea reprezintă 12 - 14%, până spre sfârşitul sec. VI d.Ch. 25%, şi aproape 27% în deceniile următoare.

324. Fragmentară, gură. Inv. 43944, □ X 18, -3,10 m, N 3.
Dg = 11 cm. Pl. XL.
Pastă roşie-cărămizie, granule de calcar, mica aurie, angobă proprie.

www.cimec.ro

325*. Completă, restaurată. Inv. 40668, □ X 20, N 10.
Dg = 13,4 cm; Dm = 44,8 cm; I = 66 cm. Pl. XXXIX.
Pastă moale, cărămizie deschisă, granule de calcar, angobă proprie.
Graffito pe umăr (vezi şi Pl. LXIII).

326. Completă, restaurată. Inv. 43088, □ V 18, -1,20 m, N 10.
Dg = 10,4 cm; Dm = 38 cm; I = 51,2 cm. Pl. XXXIX.
Pastă cărămizie, granule de calcar, angobă maro-cărămizie.

327. Completă, restaurată. Inv. 40666, □ E 20, N 11.
Dg = 10 cm; Dm = 41,5 cm; I = 59 cm. Pl. XL.
Pastă oranj, mult oxid de fier, granule de calcar şi mica aurie, angobă cărămizie.
Bibliografie : Opaiţ 1991 A, 140, nr. 57, Pl. 9.

328. Completă, restaurată. Inv. 40667, □ E 20, N 11.
Dg = 11,5 cm; Dm = 45 cm; I = 60,5 cm. Pl. XL.
Pastă roz-cărămizie dură, angobă proprie.
Bibliografie : Opaiţ 1991 A, 140, nr. 58, Pl. 9.

329. Completă. Inv. 40380, □ U 2, N 12.
Dg = 10 cm; Dm = 47 cm; I = 66 cm. Pl. XL.
Aceeaşi textură şi culoare a pastei ca nr. 327.
Bibliografie : Opaiţ 1991 A, 140, nr. 56, Pl. 9.

330*. Fragmentară, gură, toarte. Inv. H 508, □ T 19, -0,40 m, N 13.
Dg = 9,8 cm. Pl. XL.
Pastă roşie-cărămizie, granule de calcar, mica aurie, angobă proprie.
Dipinto roşu pe umăr (Pl. LIV).

331. Fragmentară, gură, toarte. Inv. H 509, □ T 19, -0,40 m, N 13.
Dg = 9,6 cm. Pl. XL.
Aceeaşi textură şi culoare a pastei ca la nr. 330.

332. Completă, restaurată. Inv. 39597, □ U 18, N 11.
Dg = 8 cm; Dm. = 20 cm; I = 35 cm. Pl. XL.
Pastă brună-cărămizie, oxid de fier, angobă proprie.
Bibliografie : Opaiţ 1991 A, 140, nr. 63, Pl. 10.

Analogii: Riley 1979, 217 - 219, tip LR Amph. 2, fig. 91/348, 92/349, sec. V - începutul sec. VII d.Ch.; Peacock, Williams 1986, 182 - 184, class 43, fig. 101, sec. IV - VI d.Ch.; Papadopoulos 1989 (1991), 183 - 187, tip I, cat. 1 - 2, fig. 11/a, c - e, sec. V - sfârşitul sec. VI (sau începutul sec. VII) d.Ch.; Condurachi 1954, 455, 458, tip 4, fig. 382 - 384, sec. V - VI d.Ch.; Barnea 1966, 244, 250, fig. 5/7, 12/7, sec. VI d.Ch.; Kapitän 1972, 250, 252, fig. 11, sec. VI - VII d.Ch.; Scorpan 1976, 159 - 163, tip VII - A, Pl. VII/2 - 4, 8, sec. I - VII d.Ch.; Rădulescu 1976, 107, tip 8, Pl. VIII/1, 1a, IX/1, 1a, sfârşitul sec. IV - sec. VI d.Ch.; Gudea 1977, 59 - 60, cat. IV.6, fig. 23/1, sfârşitul sec. III - sfârşitul sec. IV d.Ch.; Opaiţ 1980, 296, 298, Pl. IV/4, XI/3, mijlocul sec. II d.Ch.; Gacuta, Sarnowski 1981, 122 - 123, cat. 1, fig. 54, sec. IV d.Ch.; Bass, Doorninck 1982, 157 - 160, tip 2, Pl. 8/4 - 6, sfârşitul sec. VI - 625/6 d.Ch.; Böttger 1982, 38 - 42, tip I.1, cat. 99 - 110 (Periode B), 220 - 228 (Periode C), 529 - 538 (Periode D), Taf. 11 a, 17 - 18, a doua jumătate a sec. IV - începutul sec. VII d.Ch.; Böttger 1990, 926, fig. 1/220, sec. IV - VII d.Ch.; Böttger 1991, cat. 663 (Periode B), 677 - 678 (Periode C), 731 - 732 (Periode D), Taf. 46, a doua jumătate a sec. IV - începutul sec. VII d.Ch.; Williams, Zervos 1983, 26, cat. 72, Pl. 10/72, sfârşitul sec. IV d.Ch.; Peacock 1984, 119, tip British B i, fig. 34/3, sec. IV - VI

www.cimec.ro

d.Ch.; Lako 1984, 177 - 178, tip 2, fig. 29, Pl. II/1 - 6, sec. IV - VI d.Ch.; Kuzmanov 1985, 9, tip I, cat. A 1 - 26, Pl. 1 - 3, sec. IV - jumătatea sec. VII d.Ch.; Kuzmanov, Salkin 1992, 47 - 48, tip 28, cat. 100 - 130, Pl. VII - X, sec. IV - jumătatea sec. VII d.Ch.; Bonifay 1986, 290, 292, tip Carthage LA 2, fig. 13/57 - 58, sec. V - VII d.Ch.; Bonifay, Villedieu 1989, 25 - 27, fig. 5/3, sfârşitul sec. VI d.Ch.; Abadie-Reynald 1989, 51 - 52, fig. 7, sec. V - VI d.Ch.; Abadie-Reynald, Sodini 1992, 56 - 57, tip 2, cat. CC 284 - 319, fig. 24/CC 284 - 285, sec. V - prima jumătate a sec. VI d.Ch.; Opaiţ 1991 C, 28, tip A II.1, cat. 24, 70, Pl. 5/24, 10/70, a doua jumătate a sec. V - sfârşitul sec. VI d.Ch.; Hayes 1992, 66, tip 9, 224 (cat.), fig. 22/8, 10, 11, începutul sec. VI - jumătatea sec. VI d.Ch.; Krapivina 1993, 96 - 97, grupa II, tip 18, fig. 29/35, sec. V - VI d.Ch.

Datare: sec. II - VII d.Ch.

III. Antonova 1971, tip 9

N1	N2	N3	N4	N5	N6	N7	N8	N9	N10	N11	N12	N13	*Pass.*	D. S.	D. I.
-	-	-	-	-	-	-	-	-	4	8	9	1		22	3

Acest tip imită amforele LR2; o piesă provenită din descoperirile recente este intermediară celor două tipuri (Nr. cat. 329). Buza este îngroşată, gâtul tronconic foarte larg, corpul piriform, decorat cu "coaste", fundul cu "umbo".

Amforele Antonova 9 sunt atestate la Chersones, Tropaeum Traiani, Aegyssus şi în Palestina. Opaiţ (1996, 69) presupune că sunt produse în bazinul pontic, însă textura pastei, prezenţa acestora în Palestina (Zemmer, A., *Storage jars in ancient sea trade,* Haifa 1977, 79, Pl. 23/67, *apud* Opaiţ 1996, 69), ca şi faptul că în perioada în care acestea se datează (mijlocul sec. VI - începutul sec. VII d.Ch.) producţia locală este în continuă scădere, ne determină să credem că aceste amfore au o provenienţă est-mediteraneană.

La Halmyris acest tip are o reprezentare numerică medie (22 exemplare) ceea ce reprezintă 2,8% din numărul amforelor determinate. De remarcat este prezenţa amforelor Antonova 9 la limita dintre secolele VI şi VII d.Ch. (pe N 11 şi 12) într-un procent relativ ridicat - 8,7%.

333. Fragmentară, gură, toarte. Inv. H 510, □ R 16, N 10.
Dg = 12 cm. Pl. XLI.
Pastă cărămizie, particule de calcar, mica argintie, angobă bej-cărămizie.

334. Fragmentară, gură, toarte. Inv. 42973, □ T 19, N 12.
Dg = 12,8 cm. Pl. XLI.
Pastă cărămizie-deschisă, rar particule de calcar, angobă bej.

335. Fragmentară, gură, toarte, bază. Inv. 49753, S I, □ 59 - 62, N 12.
Dg = 12,6 cm. Pl. XLI.
Pastă bej, oxid de fier, particule de calcar, angobă bej-gălbuie.
Bibliografie: Opaiţ 1991 A, 140, nr. 64, Pl. 10.

Analogii: Antonova 1971, 86, fig. 9; Cătăniciu, Barnea 1979, 190, fig. 167 N VI A/3(3), sec. VI d.Ch.; Opaiţ 1991 C, 30, tip B I - d, cat. 25, fig. 5/25, a doua jumătate a sec. V - primele trei sferturi ale sec. VI d.Ch.; un exemplar inedit provine de la Aegyssus (Muzeul de Arheologie din Tulcea, Inv. 17078).

Datare: sec. VI - VII d.Ch.

IV. Berenice LR1; Peacock, Williams 1986, tip 44; Papadopoulos 1989, tip 2

N1	N2	N3	N4	N5	N6	N7	N8	N9	N10	N11	N12	N13	*Pass.*	D. S.	D. I.
-	-	-	-	-	-	1	19	15	49	43	38	29	3	197	8

www.cimec.ro

Gura şi gâtul au dimensiuni medii, buza este uşor evazată, corpul oval, baza rotunjită. toartele, ovale în secţiune, prezintă două sau trei caneluri pe partea superioară. Majoritatea amforelor din acest tip prezintă sub buză, în dreptul toartelor, o nervură mai mult sau mai puţin pronunţată. Exemplarele timpurii au gâtul şi corpul decorate cu caneluri dispuse în spirală, realizate în timpul învârtirii la roată, iar cele târzii prezintă pe corp "coaste", începând cu zona ataşului inferior al toartelor.

Unele piese, nesemnificative ca număr, dispuse cronologic pe întreaga perioadă în care se datează tipul Berenice LR1 (începutul sec. V - primele decenii ale sec. VII d.Ch.), au buza puternic evazată şi gâtul foarte îngust (probabil că sunt produse specifice unui anumit atelier).

Descoperirile de ateliere indică o largă zonă de fabricaţie - estul Mării Mediterane, Cipru (Empereur, Picon 1989, 236 - 237, 241 - 243, fig. 18, 19), nordul Mării Negre (Böttger 1982, 90 - 92). Amforele Berenice LR1 au în general aceeaşi arie de răspândire ca cele Berenice LR2, fiind prezente în număr tot atât de ridicat, în întregul imperiu.

În ceea ce priveşte capacitatea acestor ambalaje, media realizată pe cele 120 de piese din depozitul ecleziastic descoperit în Samos este de cca. 8 ℓ (Stekner 1989, 58).

Numeric, Berenice LR1 este cel mai răspândit tip de amfore din situl de la Murighiol - 197 exemplare, reprezentând aproape un sfert din numărul total al amforelor determinate şi aproape 37% din cel al produselor orientale. Pe nivelurile datate în sec. V d.Ch. acestea sunt prezente într-un procent de 17,3%, procent ce creşte continuu în decursul sec. VI d.Ch., ajungând la aproape 45% pe ultimul nivel de locuire (N 13).

336. Fragmentară, gură, toarte. Inv. H 501, □ P, stradă, N 8.
Dg = 9 cm. Pl. XLI.
Pastă bej-gălbuie, mica aurie, angobă proprie.

337. Completă, restaurată. Inv. 42927, □ U 16, N 10.
Dg = 10,7 cm; Dm = 26,1 cm; I = 50,4 cm. Pl. XLI.
Pastă cărămizie-deschisă, angobă proprie.

338. Fragmentară, gură, toarte. Inv. H 502, □ V 12, -1,10 m, N 10.
Dg = 8,2 cm. Pl. XLI.
Pastă cărămizie, mica aurie, angobă proprie.

339. Fragmentară, gură, toarte. Inv. H 503, □ U 17, -1,25 m, N 10.
Dg = 8,4 cm. Pl. XLII.
Pastă cărămizie-cenuşie, angobă bej, urme de ardere secundară.

340. Fragmentară, gură, toarte. Inv. H 505, □ V 19, profil N, -1,00 m, N 10.
Dg = 9,6 cm. Pl. XLII.
Pastă gri-cărămizie, mica argintie, calcar, angobă proprie, urme de ardere secundară.

341. Fragmentară, gură, toarte. Inv. H 504, □ X 1, coridor în turn, N 11.
Dg = 8,8 cm. Pl. XLII.
Pastă bej-gălbuie, oxid de fier, calcar, angobă proprie.

342. Fragmentară, gură, toarte. Inv. H 507, □ Y 19, N 12.
Dg = 11,6 cm. Pl. XLII.
Pastă roz-cărămizie, oxid de fier, granule de calcar, mica aurie, angobă proprie.

343. Fragmentară, gură, toarte. Inv. H 506, □ T 19, -0,40 m, N 13.
Dg = 8,4 cm. Pl. XLII.
Pastă cărămizie, mica argintie, angobă cărămizie-deschisă.

www.cimec.ro

Analogii : Riley 1979, 212 - 216, tip LR Amph. 1, fig. 91/348, sfârşitul sec. V - sfârşitul sec. VI d.Ch.; Peacock, Williams 1986, 185 - 187, class 44, fig. 104 A, începutul sec. V - mijlocul sec. VI d.Ch.; Papadopoulos 1989 (1991), 87 - 89, cat. 3, fig. 12, începutul sec. IV - începutul sec. V d.Ch.; Yakobson 1951, 330, fig. 3/14; Hayes 1978, 49 - 50, cat. 2, fig. 11, sfârşitul sec. VII d.Ch.; Hayes 1992, 63 - 64, tip 5, cat. Fig. 47/156 - 157, fig. 47/30.156 - 157, începutul sec. V - sec. VII d.Ch.; Scorpan 1976, 163, tip VIII B, Pl. VIII/1 - 3, XXXIII, sec. VI - VII d.Ch.; Rădulescu 1976, 108 - 109, tip 10, Pl. XI/1, 1a, 2, 2a, XII/1, 1a, sec. VI d.Ch.; Egloff 1977, nr. 164 - 167; Gudea 1977, 59 - 60, cat. IV.1, fig. 21/5, 27/2, sfârşitul sec. III - sfârşitul sec. IV d.Ch.; Bass, Doorninck 1982, 155 - 157, tip 1, fig. 8/1 - 3, sfârşitul sec. VI - 625/6 d.Ch.; Böttger 1982, 45 - 47, tip II 1, cat. 136 - 148, 254 - 275, 540 - 544, Taf. 11 d, 22, a doua jumătate a sec. IV - începutul sec. VII d.Ch.; Böttger 1991, cat. 684 - 686 (Periode C), 735 - 736 (Periode D), Taf. 47/684 - 686, 735 - 736, prima jumătate a sec. V - începutul sec. VII d.Ch.; Williams, Zervos 1983, 29, cat. 77, 78, Pl. 11/77, 78, începutul sec. VI d.Ch.; Keay 1984, 268 - 272, 278, tip LIII, fig. 116 - 120, sec. V - sfârşitul sec. VII d.Ch.; Peacock 1984, 119, 121, tip British B ii, fig. 34/1 - 2, sec. IV - începutul sec. VII d.Ch.; Whitehouse 1985, 176, 182, cat. 46, fig. 7/46, a doua jumătate a sec. VI d.Ch.; Kuzmanov 1985, 18, tip XIV, cat. A 70 - 93, Pl. 8 - 9, sec. IV - începutul sec. VII d.Ch.; Kuzmanov, Salkin 1992, 44 - 45, tip 26, cat. 64 - 96, Pl. V/64 - 67, VI, VII/87 - 96, sec. IV - începutul sec. VII d.Ch.; Bonifay 1986, 279, tip Carthage LA 1, fig. 7/20 - 21, 290, fig. 13/56, sec. V - sfârşitul sec. VII d.Ch.; Bonifay, Villedieu 1989, 23 - 25, fig. 5/1 - 2, mijlocul sec. V - sfârşitul sec. VI d.Ch.; Crawford 1990, 84, fig. 430, începutul sec. VII d.Ch.; Opaiţ 1991 C, cat. 39, 53 - 57, 62, 71 - 81, 87, fig. 7, 8, 10, a doua jumătate a sec. V - deceniul opt al sec. VI d.Ch.; Abadie-Reynal, Sodini 1992, 53 - 56, tip 1, cat. CC 210 - 258, fig. 23, 24/257, sec. VI - VII d.Ch.; Uscătescu-Barrón 1992, 157 - 158, tip Anfora tardia 1, cat. 140 - 143, fig. 19/140 - 143, fig. 22/LRA 1, începutul sec. V - jumătatea sec. VII d.Ch.; Ballet 1995, 18, fig. 19, sec. VI - VII d.Ch.; Bjelajac 1996, 72 - 76, tip XXI, fig. XXV, sec. VI - VII d.Ch.; Kingsley, Raveh 1996, 49, P 16 - 17, fig. 35/16 - 17, Pl. 44, sfârşitul sec. IV - începutul sec. VII d.Ch.

Datare: sec. IV - VII d.Ch.

V. Berenice LR10; Peacock, Williams 1986, tip 45

N1	N2	N3	N4	N5	N6	N7	N8	N9	N10	N11	N12	N13	*Pass.*	D. S.	D. I.
-	-	-	-	-	1	2	1	-	3	1	3	2	1	14	2

Amfora are gura foarte îngustă, corpul conic, terminat cu un picioruş tubular sau conic, toartele lamelare. Capacitatea vasului este redusă.

Îşi are originea în Asia Mică, fiind răspândită în întregul imperiu. În Scythia Minor este atestată în majoritatea siturilor romano-bizantine, însă numeric este slab reprezentată. Se datează în secolele IV - VII d.Ch., exemplarele din sec. IV d.Ch. având o singură toartă, iar cele ulterioare două.

De la Murighiol provin 14 fragmente (majoritatea baze), dispuse pe toate nivelurile romano-bizantine. Procentual, acestea reprezintă doar 1,8% din numărul amforelor determinate.

344. Fragmentară, gură, toarte. Inv. 29764, S I, □ 23, N 6.
Dg = 3,5 cm. Pl. XLII.
Pastă fină, brună-deschisă, mica aurie, angobă proprie.
Bibliografie : Opaiţ 1991 A, 150, nr. 123, Pl. 21.

345. Fragmentară, lipsesc gura şi toartele. Inv. 40667, S I, □ 57, N 12.
Dm = 16 cm; Ip = 45 cm. Pl. XLII.
Aceeaşi textură şi culoare a pastei ca la nr. 344.
Bibliografie : Opaiţ 1991 A, 150, nr. 124, Pl. 21.

www.cimec.ro

Analogii: Riley 1979, 229 - 230, tip LR Amph. 10, neilustrat, sec. VI d.Ch.; Peacock, Williams 1986, 188 - 190, class 45, fig. 107 A, sfârşitul sec. IV - sfârşitul sec. VI d.Ch.; Gajdukeviči 1952 A, 96, fig. 114/1, sec. IV - V d.Ch.; Barnea 1966, 244, 250, fig. 8/2, 12/1, sec. VI d.Ch.; Egloff 1977, nr. 181; Whitehouse 1982, 58, Fabric 13, cat. 143, 144, fig. 11/143, 144, sec. IV - V d.Ch.; Peacock 1984, 121, tip British B iv, fig. 34/4 - 5, al treilea sfert al sec. V - al treilea sfert al sec. VI d.Ch.; Lako 1984, 179 - 180, tip 6, Pl. IV/1 - 7, sec. IV - VI d.Ch.; Bonifay 1986, 279, 281, tip Carthage LR 3, fig. 7/22, 23, începutul sec. V - sfârşitul sec. VI d.Ch.; Bonifay, Villedieu 1989, 27, fig. 5/4 - 5; Papadopoulos 1989 (1991), 93 - 95, tip V, fig. 14/c-d, sec. I î.Ch. - sfârşitul sec. VI d.Ch.; Bucovală, Paşca 1989 - 1990, 146, Pl. 9/d, e, 12/e, sfârşitul sec. IV - începutul sec. V d.Ch.; Daševskaja 1991, 20, Pl. 28/22, sec. II - III d.Ch.; Uscătescu-Barrón 1992, 158 - 159, tip Anfora tardia 3, fig. 22, începutul sec. V - începutul sec. VII d.Ch.; Hayes 1992, 63, tip 3, fig. 22/9, 224 (cat.), sec. IV - VII d.Ch.
Datare: sec. IV - VII d.Ch.

VI. Berenice LR3; Peacock, Williams 1986, tip 48 - 49; Papadopoulos 1989, tip 4

N1	N2	N3	N4	N5	N6	N7	N8	N9	N10	N11	N12	N13	*Pass.*	D. S.	D. I.
-	-	-	-	-	1	1	2	3	10	6	1	-	-	24	4

Gura este largă, buza oblică sau verticală, corpul cilindric îngustat spre bază, fundul rotunjit. Toartele, ovoidale în secţiune, mici, în formă de urechiuşe, se prind de umeri, neavând nici o funcţionalitate.

Atelierele acestui tip au fost descoperite în Gaza, însă numeroasele depozite de astfel de amfore din Egipt, ca şi afinităţile pastei cu argila din Delta Nilului, determină reconsiderarea acestui aspect, în sensul lărgirii zonei de producţie (Empereur, Picon 1989, 243, fig. 25). Este răspândit în estul Mediteranei, bazinul Mării Negre, nordul Africii, sporadic şi în vestul Europei. În Dobrogea este atestat în majoritatea siturilor.

Se datează în secolele IV - VI d.Ch.

La Halmyris au fost descoperite 24 de amfore Berenice LR3. Într-un procentaj relativ ridicat se găsesc în a doua jumătate a secolului V d.Ch. - 2,7%, în cursul sec. VI d.Ch. - 6% şi spre sfârşitul acestuia - 4,3%.

346. Completă, restaurată. Inv. 38401, S II, □ 41, N 10.
Dg = 11,5 cm; Dm = 19,5 cm; I = 76 cm. Pl. XLIII.
Pastă cărămizie deschisă, granule de calcar, angobă proprie.
Bibliografie : Opaiţ 1991 A, 143, nr. 79, Pl. 13.

347. Fragmentară, gură, toarte. Inv. H 560, □ U 18, N 10.
Dg = 10,4 cm. Pl. XLIII.
Aceeaşi textură şi culoare a pastei ca la nr. 346.

348. Completă, restaurată. Inv. 32482, S 1, □ 22, N 11.
Dg = 11 cm; Dm = 20 cm; I = 72 cm. Pl. XLIII.
Aceeaşi textură şi culoare a pastei ca la nr. 346.
Bibliografie : Opaiţ 1991 A, 143, nr. 78, Pl. 14.

349. Fragmentară, gură, toarte. Inv. H 511, □ U 19, N 11.
Dg = 11 cm. Pl. XLIII.
Aceeaşi textură şi culoare a pastei ca la nr. 346.

Analogii: Riley 1979, tip LR Amph. 3, 219 - 222, fig. 92/351 - 357, sec. V - VI d.Ch.; Papadopoulos 1989 (1991), 92 - 93, tip IV, cat. 6 - 7, fig. 14 a - b, începutul sec. V - sec. VI d.Ch.; Yakobson 1954, 127, fig. 3/9 - 10; Condurachi 1954, 458, 460, tip 7 c, fig. 389, sfârşitul

www.cimec.ro

sec. VI d.Ch.; Scorpan 1976, 165, tip XIV J, Pl. XIII/1, 3 - 4, sec. IV - VII d.Ch.; Williams 1977, 183, cat. 19 - 20, fig. 4/19 - 20, sec. VI - VIII d.Ch.; Egloff 1977, nr. 182, 183; Bruckner 1981, 45 - 46, tip 11, cat. 54 - 58, Pl. 161/54 - 58, sec. I d.Ch. (?); Williams, Zervos 1982, 139 - 140, cat. 73 - 74, fig. 3/73 - 74, Pl. 44/74, a doua jumătate a sec. IV - sec. VI d.Ch.; Williams, Zervos 1983, 26, cat. 70, Pl. 10/70, sec. V d.Ch.; Whitehouse 1982, 69, cat. 161 - 164, fig. 12, probabil sec. IV - V d.Ch.; Keay 1984, 278 - 281, tip LIV, fig. 121 - 123, sfârşitul sec. IV - sfârşitul sec. VI d.Ch.; Peacock 1984, 121, tip Almagro 54, cat. 12 - 13, fig. 35/12 - 13, sec. V - VI d.Ch.; Lako 1984, 179, tip V, Pl. III/10 - 13, sec. V - VI d.Ch.; Whitehouse 1985, 176, cat. 16, 178, cat. 16, 181, cat. 50 - 52, 182, fig. 7/50 - 52, sec. IV - VI d.Ch.; Kuzmanov 1985, 12, cat. A 32 - 36, Pl. 4/32 - 36, sec. V - VII d.Ch.; Kuzmanov, Salkin 1992, 51, tip 30, cat. 133, Pl. 10/133, sec. V - VII d.Ch.; Bonifay 1986, 281, 292, tip Carthage LA 4, fig. 7/24 - 25, 13/59 - 60, jumătatea sec. IV - sec. VII d.Ch.; Ballet, Picon 1987, 30 - 33, tip L Amph. 4 a, fig. 4/1, sec. VII - VIII d.Ch.; Bucovală, Paşca 1988 - 1989, 146, 149, fig. 9/a - c, sec. V - VI d.Ch.; Bonifay, Villedieu 1989, 27 - 29, fig. 8/6 - 7, sec. V - începutul sec. VII d.Ch.; Kadeev, Soročian 1989, 69, fig. 35/1, sec. IV - VI d.Ch.; Opaiţ 1991 C, 30, tip B II, cat. 27 - 35, fig. 6/27 - 35, sfârşitul sec. V - începutul sec. VI d.Ch.; Abadie-Reynal, Sodini 1992, 57, cat. CC 320 - 327, Pl. 24/CC 320, sfârşitul sec. IV - sec. VI d.Ch.; Uscătescu-Barron 1992, 159, 163, tip Anfora tardia 4, cat 136 - 139, 146, fig. 18/136 - 139, 20/146, sec. IV - VI d.Ch.; Hayes 1992, 64 - 65, tip 6, fig. 22/4, 5, 224 (cat.), sfârşitul sec. V - sfârşitul sec. VI d.Ch.; Majcherek 1995, 163 - 170, *passim,,* Pl. 3 - 8, sec. II - începutul sec. VII d.Ch.; Bjealajac 1996, 49 - 52, tip XV, fig. XVI, sec. IV - VI d.Ch.; Kingsley, Raveh 1996, 52 - 53, cat. P 30, P 36, fig. 36, sfârşitul sec. IV - începutul sec. VII d.Ch.; Opaiţ 1996, 52 - 55, Pl. 9/7 - 12, sec. IV - VI d.Ch.

Datare: sec. IV - VI d.Ch.

VII. Berenice LR4; Peacock, Williams 1986, tip 46

N1	N2	N3	N4	N5	N6	N7	N8	N9	N10	N11	N12	N13	*Pass.*	D. S.	D. I.
-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	1	1

Spre deosebire de amforele precedente, acestea au corpul ovoidal. Au aceeaşi arie de fabricaţie (Empereur, Picon 1989, 243, fig. 26). Sunt prezente în partea orientală a imperiului, însă în cantităţi reduse. Se datează în sec. V - VI d.Ch.

La Halmyris a fost găsit un singur exemplar fragmentar.

350. Fragmentară, gură, toarte. Inv. 29793, S II, □ 42, N 10.
Dg = 9,8 cm. Pl. XLIII.
Pastă fină, bej, particule de calcar şi mica argintie, angobă proprie.
Bibliografie : Opaiţ 1991 A, 145, nr. 99, Pl. 16.

Analogii: Riley 1979, 223, tip LR Amph. 4, neilustrat, sec. VI - VII d.Ch.; Peacock, Williams 1986, 191 - 192, class 46, fig. 110, sec. V - VI d.Ch.; Condurachi 1954, 458, tip 5, fig. 385, sfârşitul sec. VI d.Ch.; Egloff 1977, nr. 186; Williams, Zervos 1983, 30/81, Pl. 11, mijlocul sec. VII - începutul sec. VIII d.Ch.; Peacock 1984, 121, tip Palestinian bag-shaped, fig. 35/6 - 11, sec. V - jumătatea sec. VI d.Ch.; Empereur, Picon 1989, 243, fig. 26, nedatat; Bonifay 1986, 292, tip Carthage LA 5, fig. 13/61 - 62, sec. VI - VIII d.Ch.; Ballet, Picon 1987, 33 - 34, tip LA 5/6, b, fig. 4/2, prima jumătate a sec. VII d.Ch.; Bonifay, Villedieu 1989, 29, 31, fig. 8/8, 9, fig. 10, mijlocul sec. V - sfârşitul sec. VI d.Ch.; Opaiţ 1991 C, 37, tip C IV a, cat. 83, fig. 10/83, sfârşitul sec. VI d.Ch.; Hayes 1992, 65 - 66, tip 8, fig. 47/168 - 169, 49/170, sfârşitul sec. VI - sec. VII d.Ch.; Kuzmanov 1985, 12, tip 3, cat. A 29 - 31, Pl. 4, sec. VI d.Ch.; Kuzmanov, Salkin 1992, 51 - 52, tip 31, cat. 134 - 135, Pl. 10/134 - 135, sec. VII

www.cimec.ro

d.Ch.; Ballet 1995, 16 - 17, fig. 13, sec. V - VIII d.Ch.; Kingsley, Raveh 1996, 52 - 53, P 32 - 35, Pl. 46 - 47, sfârşitul sec. IV - începutul sec. VII d.Ch.

Datare: sec. VI d.Ch.

VIII. Berenice LR5

N1	N2	N3	N4	N5	N6	N7	N8	N9	N10	N11	N12	N13	*Pass.*	D. S.	D. I.
-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	1	1

Forma este asemănătoare cu a amforelor tipului precedent, însă dimensiunile sunt mai reduse. Probabil îşi are originea în Levant, fiind slab răspândită în imperiu.

La Halmyris apare un singur fragment, datat la sfârşitul sec. VI d.Ch.

351. Fragmentară, gură. Inv. 29809, S I, □ 23, N 11.
Dg = 13 cm. Pl. XLIII.
Pastă cărămizie-deschisă, mica argintie, angobă proprie.
Bibliografie : Opaiţ 1991 A, 145, nr. 100, Pl. 16.

Analogii: Riley 1979, 224, tip LR Amp. 5, fig. 92/357 - 358, sec. VI - VII d.Ch.; Ballet, Picon 1987, 39 - 40, LA 5/6, b, fig. 5/2, a doua jumătate a sec. VII d.Ch.; Egloff 1977, nr. 187.

Datare: sec. VI d.Ch.

IX. Berenice MR 5; Robinson 1959, K 115; Zeest 1960, tip 80

N1	N2	N3	N4	N5	N6	N7	N8	N9	N10	N11	N12	N13	*Pass.*	D. S.	D. I.
-	-	-	1	-	2	-	-	-	-	-	-	-	-	3	2

Amfora are gura largă, buza teşită la exterior, corpul ovoidal. Exemplarele din sec. III d.Ch., prezintă pe gât două şănţuiri adânci, ce se estompează puternic în sec. IV d.Ch. Acest tip este atestat în bazinul egeean şi în vestul Mării Negre.

De la Halmyris provin trei fragmente de buză.

352. Fragmentară, gură. Inv. 29647, S I, □ 70, N 4.
Dg = 17,5 cm. Pl. XLIII.
Pastă cărămizie, oxid de fier, mica aurie, angobă proprie.
Bibliografie : Opaiţ 1991 A, 136, nr. 30, Pl. 4.

353. Fragmentară, gură. Inv. H 532, S I, □ 53, N 6.
Dg = 18,4 cm. Pl. XLIII.
Pastă roşie-cărămizie cu miez cenuşiu, granule de calcar, mica aurie, angobă proprie.

Analogii: Riley 1979, 188 - 189, tip MR Amph. 5, fig. 83/240, 84/241, sfârşitul sec. III d.Ch.; Robinson 1959, 69, Pl. 14 K 115, jumătatea sec. III d.Ch.; Zeest 1960, 114 - 115, cat. 80, Pl. XXXIII/80, sec. II - III d.Ch.; Barnea 1966, 244, 257, fig. 8/6, 15/6, 7, sfârşitul sec. IV - sec. VI d.Ch.; Opaiţ 1980, 308 - 310, tip XII, Pl. X/4, XV/3, sec. III d.Ch.; Eiwanger 1981, II, 78 - 89, cat. III 502 - 507, Pl. 60/III 502 - 507, sec. III - IV d.Ch.; Williams, Zervos 1983, 15/27, Pl. 7, jumătatea sec. III d.Ch.; Kuzmanov, Salkin 1992, 37 - 38, tip 17, cat. 43, Pl. IV/43, sec. II - III d.Ch.; Hayes 1992, 63, tip 4, fig. 47/158, 160, sec. IV - VII d.Ch.; Krapivina 1993, 99, grupa II, tip 32, fig. 30/22 - 24, sec. II - III d.Ch.; Baumann 1995, 105, cat. 79, Pl. LXX/2, sec. III d.Ch.

Datare: sec. III - IV d.Ch.

X. Berenice MR5, variantă târzie

N1	N2	N3	N4	N5	N6	N7	N8	N9	N10	N11	N12	N13	*Pass.*	D. S.	D. I.
-	-	-	-	-	2	1	2	3	2	1	-	-	-	11	1

www.cimec.ro

Opaiţ (1987, 247 - 250) afirmă că aceasta este varianta târzie a tipului precedent. În prima jumătate a sec. IV d.Ch. apar însă ambele variante.

Buza este mult mai subţire decât la amforele Robinson K 115, orizontală sau teşită spre interior, gâtul scund, corpul piriform, toartele ovale în secţiune, cu caneluri pe partea superioară. Caracteristicile pastei, ca şi maniera de realizare par să indice producerea lor în atelierele est-mediteraneene. Se datează în sec. IV - VI d.Ch.

La Halmyris amforele MR5 sunt slab răspândite - 11 fragmente, unele dintre acestea fiind descoperite în campaniile 1981 - 1986 (Opaiţ 1991 A, 139/51, Pl. 8/51). Acestea sunt prezente pe nivelurile de locuire datate între începutul sec. IV şi sfârşitul sec. VI d.Ch. în procent de 2%.

354. Fragmentară, gură, toarte. Inv. H 533, turn E, N 8.
Dg = 14 cm. Pl. XLIII.
Pastă cărămizie, oxid de fier, mica argintie, angobă maronie.

Analogii: Cătăniciu, Barnea 1979, 190, fig. 168 N VI A 3(7), sec. VI d.Ch.; Opaiţ 1987, 250, tip II, varianta 7, fig. 3/4 a, b, a doua jumătate a sec. IV - sec. VI d.Ch.
Datare: sec. IV - VI d.Ch.

XI. Berenice MR7; Kapitän 1972, tip 2; Peacock, Williams 1986, tip 47; Kelemen 1990, tip 21

N1	N2	N3	N4	N5	N6	N7	N8	N9	N10	N11	N12	N13	*Pass.*	D. S.	D. I.
-	-	-	-	-	-	3	-	-	-	-	-	-	-	3	2

Gura, de dimensiuni medii, este despărţită de gât printr-o şănţuire puternică. Gâtul este tronconic, iar corpul, conic, terminat cu un picior tubular, masiv. Toartele, ovale în secţiune, sunt supraînălţate, având ataşul superior sub buză, iar cel inferior pe umăr. Piciorul şi gâtul prezintă caneluri dispuse în spirală, realizate în timpul fabricării vasului.

Acest tip este de origine egeeană, fiind răspândit în întregul bazin mediteranean, cu precădere însă în partea estică, în provinciile Pannonia şi Moesia Superior, în nordul şi în vestul Mării Negre. Se datează între mijlocul sec. II şi începutul sec. V d.Ch. La Berenice însă este atestat şi în contexte arheologice datate în prima jumătate a sec. VI d.Ch. (Riley 1979, fig. 34).

La Murighiol au fost descoperite trei piese Kapitän 2, pe un nivel datat în a doua jumătate a sec. IV d.Ch.

355. Fragmentară, gură, toarte. Inv. H 553, □ P, stradă, N 7.
Dg = 7,2 cm. Pl. XLIV.
Pastă cărămizie-deschisă cu miez cenuşiu, oxid de fier, calcar, pietricele, angobă brună-roşiatică.

356. Fragmentară, bază. Inv. H 513, S II, □ 15 - 16, N 7.
Ip = 21 cm. Pl. XLIV.
Textura şi culoarea pastei ca la nr. 355.

Analogii : Riley 1979, 189 - 193, tip MR Amph. 7, fig. 84/243, sec. III d.Ch.; Kapitän 1972, 248, fig. 4, prima jumătate a sec. III d.Ch.; Peacock, Williams 1986, 193 - 195, class 47, fig. 112, sec. III - IV d.Ch.; Kelemen 1990, 174 - 183, tip 21, fig. 6 - 8, sec. II - III d.Ch.; Zeest 1960, 114, Pl. XXXIII/79, sec. III d.Ch.; Scorpan 1976, 156 - 157, tip I E, Pl. I/3, sec. III - V d.Ch.; Opaiţ 1980, 298, 301, tip IV, Pl. V/1, 2, XII/2, sec. III - IV d.Ch.; Bruckner 1981, 45 - 46, tip 15, 124 - 125, cat 67 -75, Pl. 163/67 - 75, sec. III - IV d.Ch.; Williams, Zervos 1983, 26/70, Pl. 10, începutul sec. V d.Ch.; Kuzmanov 1985, 17, tip XII, cat. A 67 a, Pl. 7/A 67 a, sec. III - IV d.Ch.; Kuzmanov, Salkin 1992, 39, tip 20, cat. 47 - 48, Pl. IV/47 - 48, sec. II - III d.Ch.; Abadie-Reynal 1989, 47, fig. 1, sec. IV - începutul sec. V d.Ch.; Daševskaja 1991, 20,

www.cimec.ro

Pl. 31/18, sec. I - III d.Ch.; Krapivina 1993, 95, grupa I B, tip 9, fig. 29/18 - 20, sec. III d.Ch.; Bjelajac 1996, 41 - 44, tip XII, fig. XIII, sec. III - IV d.Ch.; Opaiţ 1996, 56 - 57, Pl. 10/5, 8, sec. III - V d.Ch.

Datare: sec. IV d.Ch.

XII. Berenice LR14

N1	N2	N3	N4	N5	N6	N7	N8	N9	N10	N11	N12	N13	*Pass.*	D. S.	D. I.
-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1	-	2	1

Gura este îngustă, gâtul cilindric, corpul conic. Acest tip este reprezentat la Halmyris prin două amfore.

Se datează la începutul sec. VII d.Ch.

357. Completă. Inv. 40660, □ U 8, N 13.
Dg = 5,4 cm; Dm = 13 cm; I = 49 cm. Pl. XLIV.
Pastă moale, fină, crem, angobă bej-gălbuie.
Bibliografie : Opaiţ 1991 A, 150, nr. 125, Pl. 22.

Analogii: Riley 1979, 232, LR Amph. 14, fig. 94/376, sec. VI d.Ch.; Condurachi 1954, 460, tip 7 a, fig. 387, sec. VI d.Ch.

Datare: începutul sec. VII d.Ch.

XIII. Seleucia; Böttger 1982, tip III, 2

N1	N2	N3	N4	N5	N6	N7	N8	N9	N10	N11	N12	N13	*Pass.*	D. S.	D. I.
-	-	-	-	-	-	9	1	2	-	-	-	-	-	12	2

Gura vasului este îngustă, buza dreaptă, orizontală sau teşită spre exterior, gâtul cilindric sau tronconic, înalt, corpul conic, uşor ştrangulat la mijloc, baza ascuţită, toartele ovale în secţiune. Gâtul şi corpul sunt decorate cu caneluri dispuse în spirală. La unele exemplare buza este delimitată de corp printr-o uşoară şănţuire.

Un centru producător pentru acest tip a fost descoperit la Seleucia (Opaiţ 1996, 59), însă structura variată a pastei ne determină să afirmăm că amforele în discuţie puteau fi produse şi în alte centre.

Sunt răspândite pe coasta de est a Mediteranei, în Egipt şi la Atena. În Dobrogea acest tip mai este atestat la Tomis, Callatis şi Topraichioi. Se datează în secolele IV - V d.Ch. Din situl de la Halmyris provin 12 exemplare, de pe niveluri datate între mijlocul sec. IV şi sfârşitul sec. V d.Ch. De remarcat este prezenţa într-un procentaj ridicat în a doua jumătate a sec. IV d.Ch. - 15%.

358. Fragmentară, gură, toarte. Inv. H 521, □ P, stradă, N 7.
Dg = 7 cm. Pl. XLIV.
Pastă brună-deschisă, granule de calcar, oxid de fier, mica argintie şi aurie, angobă proprie.

359. Fragmentară, gură, toarte. Inv. H 522, □ P, stradă, N 7.
Dg = 6 cm. Pl. XLIV.
Pastă bej-gălbuie, oxid de fier, mica aurie, angobă proprie.

Analogii : Böttger 1982, 51, tip III, 2, cat. 334 - 340 (Periode C), 564 - 565 (Periode D), Taf. 12, e, 28/334 - 337, 564, sec. II - începutul sec. VII d.Ch.; Rădulescu 1976, 107 - 108, Pl. X, sec. IV - VI d.Ch. - acestea sunt incluse însă de către Opaiţ (1996, 75) în tipul Böttger I, 6; Opaiţ 1996, 58 - 59, Pl. 11/1, sec. IV - V d.Ch.

Datare: sec. IV - V d.Ch.

www.cimec.ro

XIV. Böttger 1982, tip II, 2, variantă

N1	N2	N3	N4	N5	N6	N7	N8	N9	N10	N11	N12	N13	*Pass.*	D. S.	D. I.
-	-	-	-	-	-	4	8	10	7	-	-	-	-	29	4

Gura are dimensiuni medii, buza este îngroşată, gâtul scund, corpul conic, terminat cu un buton, toartele ovale în secţiune. Interiorul şi exteriorul corpului prezintă caneluri în spirală.

Forma din care considerăm că provine acest tip are gâtul mai înalt (Böttger 1982, 47, 96 - 97, Pl. 18/18), datându-se în prima jumătate a secolului IV d.Ch.

Textura pastei ne determină să afirmăm că este un produs est-mediteranean.

În Dobrogea mai este atestat la Topraichioi şi Niculiţel.

La Halmyris este unul din tipurile cu reprezentare numerică medie. Din campaniile 1981 - 1986 provin 15 piese (14 amintite de Opaiţ în Tabelul I şi una neidentificată ce se încadrează aici - Nr. cat. 362), despre care, deşi editorul lor afirmă că se datează între mijlocul sec. IV şi mijlocul sec. V d.Ch. (Opaiţ 1991 A, 148, tipul III), din statistica descoperirilor pe niveluri de locuire, rezultă că acestea merg până după mijlocul sec. VI d.Ch. Situaţia este similară şi în cazul amforelor descoperite în ultimii ani - 14 exemplare. În a doua jumătate a sec. IV d.Ch. piesele acestui tip reprezintă 6,7% din numărul total al amforelor determinate, în sec. V d.Ch. peste 9%, iar în prima jumătate a următorului - 4,2%.

360. Fragmentară, gură şi toartă. Inv. H 520, sondaj *extra muros,* -1,45 - 1,80 m, N 7.
Dg = 7 cm. Pl. XLV.
Pastă cărămizie-deschisă, oxid de fier, granule de calcar, mica aurie, angobă bej-gălbuie.

361. Fragmentară, gură, toarte. Inv. H 519, □ P, N 8.
Dg = 8,4 cm. Pl. XLV.
Aceeaşi textură şi culoare a pastei ca la nr. 360.

362*. Fragmentară, gură, toarte. Inv. 29731, S I, □ 60, N 8.
Dg = 8 cm. Pl. LV.
Pastă maro-cenuşie, calcar, mica argintie, oxid de fier, angobă cărămizie.
Dipinto pe umăr (Pl. LIII).
Bibliografie : Opaiţ 1991 A, 151, nr. 133, Pl. 22.

363. Fragmentară, toartă, corp, bază. Inv. 43814, poartă nord-est, bastion 1, N 10.
Dm = 24 cm; Ip = 53 cm. Pl. LV.
Pastă cărămizie-deschisă, oxid de fier, mica argintie, angobă proprie.

Analogii: Böttger 1982, 47 - 48, tip II, 2, cat. 18 (Periode A), Taf. 23 (prototipul), începutul sec. IV - jumătatea sec. IV d.Ch.; Baumann 1991, 123, Pl. 4, prima jumătate a sec. IV d.Ch.; Opaiţ 1991 B, 220, tip III, Pl. 26/1, 3, 5, sec. IV - V d.Ch.

Datare: sec. IV - VI d.Ch.

XV. Papadopoulos 1989, tip III

N1	N2	N3	N4	N5	N6	N7	N8	N9	N10	N11	N12	N13	*Pass.*	D. S.	D. I.
-	-	-	-	-	2	1	2	-	-	-	-	-	-	5	1

Gura este de dimensiuni medii, gâtul tronconic, corpul ovoidal sau în formă de burduf.

Acest tip este răspândit în spaţiul egeean, Italia, Albania, vestul Mării Negre şi pe Dunărea inferioară, însă în număr restrâns.

De la Halmyris provin cinci fragmente datate în sec. IV d.Ch. şi în prima jumătate a celui următor, descoperite în campaniile 1981 - 1986.

www.cimec.ro

364. Fragmentară, gură. Inv. 29778, S 1, □ 12 - 14, N 7.
Dg = 12 cm, Pl. XLV.
Pastă bej, piroxen, mica aurie, angobă gălbuie-verzuie.
Bibliografie : Opaiţ 1991 A, 145, nr. 96, Pl. 16.

Analogii: Papadopoulos 1989 (1991), 89 - 92, tip III, cat. 4 - 5, fig. 13/a, b, sec. IV - V până în sec. VI d.Ch.; Opaiţ 1996, 60 - 61, Pl. 12/1 - 2, sec. IV - prima jumătate a sec. V d.Ch.
Datare: sec. IV - V d.Ch.

XVI. Papadopoulos 1989, tip VII

N1	N2	N3	N4	N5	N6	N7	N8	N9	N10	N11	N12	N13	*Pass.*	D. S.	D. I.
-	-	-	-	-	-	-	2	-	1	-	-	-	-	3	1

Gura este largă, buza îngroşată, gâtul cilindric, corpul în formă de burduf, terminat cu un picior masiv.

Acest tip este atestat la Torone şi în unele situri din zona istro-pontică, însă numeric este slab reprezentat. Se datează în prima jumătate a sec. V d.Ch.

De la Halmyris provin trei fragmente. O piesă a apărut pe un nivel datat în sec. VI d.Ch., fiind vorba, probabil, de o supravieţuire.

365. Fragmentară, gură, toarte. Inv. H 534, □ β 2, N 10.
Dg = 12 cm. Pl. XLV.
Pastă bej-gălbuie, mica argintie, angobă proprie.

Analogii: Papadopoulos 1989 (1991), 98 - 100, tip VII, cat. 13, fig. 17, sec. V d.Ch.; Opaiţ 1996, 59 - 60, Pl. 11/4 - 7, a doua jumătate a sec. IV d.Ch.
Datare: sec. V - VI d.Ch.

XVII. Bonifay 1986, fig. 7/28

N1	N2	N3	N4	N5	N6	N7	N8	N9	N10	N11	N12	N13	*Pass.*	D. S.	D. I.
-	-	-	-	1	-	1	-	-	-	-	-	-	-	2	2

Amfora are gura largă, buza îngroşată, corpul cilindric. Toartele, ovale în secţiune, prezintă o canelură pe partea superioară. Nu ştim cum arăta corpul piesei. Pe interior, în dreptul toartelor, un prag separă gura de gât.

După caracteristicile pastei, este un produs realizat în Mediterana Orientală. Este atestat doar la Marsilia, Varna şi Topraichioi, unde se datează în sec. V d.Ch.

La Halmyris este reprezentat prin două exemplare, unul lucrat foarte îngrijit, descoperit pe un nivel datat în a doua jumătate a sec. III d.Ch., iar altul mai grosolan, pe o stradă din a doua jumătate a sec. IV d.Ch. sau din primii ani ai celui următor, aproape identic cu cel de la Topraichioi.

366. Fragmentară, gură, toarte. Inv. H 523, □ X 18, -2 m, N 5.
Dg = 10,6 cm. Pl. XLV.
Pastă brună-cărămizie, particule de calcar, mica argintie, angobă proprie.

367. Fragmentară, gură şi toartă. Inv. H 554, □ P, stradă, N 7.
Dg = 13 cm. Pl. XLV.
Pastă cărămizie, particule de calcar, mica argintie, angobă bej-cărămizie.

Analogii: Bonifay 1986, 282, fig. 7/28; Opaiţ 1991 B, 222, tip II, Pl. 29, al doilea sfert al sec. V d.Ch.
Datare: sec. III - IV d.Ch.

www.cimec.ro

XVIII. Bjelajac 1996, tip 22; Kuzmanov 1985, tip 2

N1	N2	N3	N4	N5	N6	N7	N8	N9	N10	N11	N12	N13	*Pass.*	D. S.	D. I.
-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	1	1

Gura are dimensiuni medii, buza este îngroşată, rotunjită, gâtul scund, tronconic. Corpul, ovoidal la amforele din sec. IV d.Ch., devine în formă de burduf la cele din următoarele două secole (Scorpan 1976 Pl. 3; Scorpan 1977, fig. 5). Toartele, de dimensiuni reduse, sunt ovale în secţiune. Corpul este ornamentat cu striuri orizontale.

Amforele timpurii sunt lucrate îngrijit, iar cele din sec. V - VI d.Ch. sunt mai grosolane, unele dintre acestea putând fi produse şi în spaţiul istro-pontic (Scorpan 1976, 158; Scorpan 1977, 272; Bjelajac 1996, 75 - 77). Scorpan (1977, 272) este de părere că originea acestui tip trebuie căutată în Samos, însă Papadopoulos (1989, 92) consideră această idee ca fiind discutabilă. De fapt, amforele luate în discuţie de aceştia nu sunt identice, cel din urmă referindu-se la descoperirile de la Torone, tipul 3.

În Schytia Minor amfore Bjelajac tip 22 au fost descoperite doar la Tomis şi Odessos, acestea fiind atestate şi pe Dunărea mijlocie la Singidunum şi Viminacium.

De la Halmyris provine un exemplar, dintr-un context arheologic din a doua jumătate a sec. IV d.Ch. Profilul piesei noastre este aproape identic cu al formei Peacock 38 (Peacock 1984, 128, fig. 38 / 47), datată în jurul anului 500 d.Ch., însă toartele celei din urmă au ataşul inferior mai jos pe umăr.

368*. Fragmentară, gură, toarte. Inv. H 527, poarta de nord, N 7.
Dg = 8,6 cm. Pl. XLVI.
Pastă maro, granule de calcar, particule de culoare verde, angobă bej-gălbuie.
Graffito pe umăr şi pe toartă (Planşa LIII).

Analogii: Bjelajac 1996, 76 - 77, tip XXII, fig. XXVI, ilustrat greşit, sec. IV - VII d.Ch.; Kuzmanov 1985, 11 - 12, tip II, cat. A 27 - 28, Pl. 3/A 27 - 28, a doua jumătate a sec. IV d.Ch.; Scorpan 1976, 158, tip III I, Pl. III, sec. IV - VI d.Ch.; Scorpan 1977, 273, tip VI, fig. 9, sec. VI d.Ch.

Datare: sec. IV d.Ch.

XIX. Zeest 1960, tip 99; Brukner 1981, tip 4

N1	N2	N3	N4	N5	N6	N7	N8	N9	N10	N11	N12	N13	*Pass.*	D. S.	D. I.
-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	3	1	-	-	6	2

Vasul, de capacitate redusă, are gura îngustă, buza nediferenţiată de gâtul cilindric, corpul conic, baza rotunjită. Toartele, mici, sunt ovale în secţiune. Caracteristicile pastei şi maniera de lucru a amforei ne indică o origine est-mediteraneană. Tipul este atestat în bazinul nordic şi vestic al Mării Negre şi pe Dunărea mijlocie. Un fragment de la Histria este considerat de către descoperitor drept ulcior.

Deşi Zeest (1960, 120) şi Brukner (1981, 122) le datează în sec. III - IV d.Ch., aceste amfore sunt mai târzii, apărând pe niveluri din a doua jumătate a sec. VI d.Ch. şi din primii ani ai celui următor.

La Halmyris au fost descoperite şase piese, reprezentând 1,5% din amforele datate în sec. VI d.Ch. şi începutul sec. VII d.Ch. (N 10 - 12).

369. Fragmentară, gură. Inv. H 376, □ V 19, -0,80 - 0,90 m, N 11.
Dg = 3,8 cm. Pl. XLVI.
Pastă dură, cărămizie, angobă proprie.

www.cimec.ro

370. Fragmentară, gură, toarte, bază. Inv. H 525, □ X 18, N 11.
Dg = 3,6 cm. Pl. XLVI.
Aceeaşi textură şi culoare a pastei ca la nr. 369.

Analogii: Zeest 1960, 120, tip XXXIX, cat. 99, Pl. 39/99, sec. IV d.Ch.; Brukner 1981, 45 - 46, tip 4, cat. 12 - 13, Pl. 156/12 - 13, sec. III - IV d.Ch.; Suceveanu 1982 A, 98, Pl. 3/3, faza II A (considerat ulcior), a doua jumătate a sec. III d.Ch.; Opaiţ 1991 C, 37, tip E XIX, cat. 82, fig. 10/82, sfârşitul sec. V - primele trei sferturi ale sec. VI d.Ch.; Bjelajac 1996, fig. 30/159 - 162 (încadrare greşită în tip XXVI), confundă tipuri produse în zone diferite - Peacock, Williams 52, Kuzmanov 15, Zeest 99.
Datare: sec. VI - VII d.Ch.

XX. Bjelajac 1996, tip XVII

N1	N2	N3	N4	N5	N6	N7	N8	N9	N10	N11	N12	N13	*Pass.*	D. S.	D. I.
-	-	-	-	-	2	3	-	-	-	-	-	-	-	5	1

Amforele au gura evazată, buza îngroşată, gâtul scund, tronconic, corpul piriform.

Ţinând cont de aria de răspândire a acestui tip (la Constantinopol, pe Dunărea mijlocie) considerăm că este un produs est-mediteranean.

Cele cinci fragmente descoperite în situl de la Murighiol provin de pe niveluri de locuire din sec. IV d.Ch. şi reprezintă peste 6% din amforele datate din această perioadă.

371. Fragmentară, gură. Inv. 40244, S II, □ 57 - 61, N 6.
Dg = 10 cm. Pl. XLVI.
Pastă bej, particule de calcar, angobă proprie.
Bibliografie : Opaiţ 1991 A, 141, nr. 66, Pl. 10.

Analogii: Bjelajac 1996, 59 - 60, tip XVII, fig. XIX, sec. II - III d.Ch.
Datare: sec. IV d.Ch.

XXI. Kabakčieva 1986, tip VII

N1	N2	N3	N4	N5	N6	N7	N8	N9	N10	N11	N12	N13	*Pass.*	D. S.	D. I.
-	-	-	-	-	-	2	-	-	-	-	-	-	-	2	1

De la Halmyris provin două fragmente de gură, ce au analogii la Demetrias şi Ivajlovgrad. Piesele noastre au profilul identic cu cel al amforei de la Demetrias, aceasta din urmă având o angobă portocalie deschisă. La Ivajlovgrad se datează în sec. IV - VI d.Ch. (Kabakčieva 1986, 21), iar la Demetrias fragmentul a apărut pe un nivel cu monede din sec. IV d.Ch. (Eiwanger 1981, II, 27). Probabil este un produs egeean.

Fragmentele de la Halmyris au fost descoperite într-un context arheologic din a doua jumătate a sec. IV d.Ch.

372. Fragmentară, gură. Inv. 43979, □ U 19, -1,85 - 2,15 m, N 7.
Dg = 12,4 cm. Pl. XLVI.
Pastă dură, cenuşie, multă mica argintie, angobă proprie.

Analogii :Kabakčieva 1986, 21, tip VII, cat. 331, fig. 27/331, sec. II - III d.Ch.; Eiwanger 1981, II, 81, cat. III 548, Pl. 61/III 548, nedatat.
Datare: sec. IV d.Ch.

XXII. Opaiţ 1991 A, tip D I - 3

N1	N2	N3	N4	N5	N6	N7	N8	N9	N10	N11	N12	N13	*Pass.*	D. S.	D. I.
-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	3	1	-	-	4	1

www.cimec.ro

Gura, de dimensiuni medii, este diferenţiată de gâtul scund, tronconic, printr-o nervură. Corpul, piriform, este decorat cu striuri.

Deşi aceste piese nu au analogii, deocamdată, decât la Argamum, caracteristicile pastei şi maniera de lucru indică o provenienţă est-mediteraneană.

Cele patru fragmente de la Halmyris au fost descoperite în contexte datate la limita dintre secolele VI - VII d.Ch.

373. Fragmentară, gât şi toartă. Inv. 40672, S I, □ 41 - 43, N 11.
Pl. XLVI.
Pastă dură, de culoare bej-închis, angobă proprie.
Bibliografie: Opaiţ 1991 A, 146, nr. 109, Pl. 19.

Analogii: o piesă identică a fost descoperită la Argamum pe un nivel de secol VI d.Ch. (Muzeul de Arheologie, Tulcea, inv. 2911).
Datare: sec. VI - începutul sec. VII d.Ch.

XXIII. Robinson 1959, M 273

N1	N2	N3	N4	N5	N6	N7	N8	N9	N10	N11	N12	N13	*Pass.*	D. S.	D. I.
-	-	-	-	-	-	4	3	-	-	-	-	-	1	8	1

Datorită faptului că fragmentele incluse în catalog de către Opaiţ (1991 A, 145/97 - 98, Pl. 16/97 - 98) sunt baze ce au caracteristici comune mai multor tipuri de amfore, considerăm destul de probabilă apartenenţa lor la acest tip. Procentual, reprezintă în sec. V d.Ch. 3,6% din numărul total al amforelor determinate.

374. Fragmentară, bază. Inv. 40418, S II, □ 77, N 8.
Pl. XLVI.
Pastă bejbrună, angobă proprie.
Bibliografie: Opaiţ 1991 A, 145, nr. 98, Pl. 16.
Analogii: Robinson 1959, 109 - 110, M 273, Pl. 29, 58, jumătatea sec. IV d.Ch.
Datare: sec. V d.Ch.

Amfore nord-africane

La Murighiol au fost descoperite 22 de vase pentru transport de origine nord-africană, întregi sau fragmentare, reprezentând 2,7% din totalul amforelor determinate. Majoritatea pieselor aparţin unui singur tip - Spatheia (Keay 1984, tip XXVI) (Tabel XXI, Grafice 12, 13).

C A T A L O G

I. Keay 1984, tip XXV

N1	N2	N3	N4	N5	N6	N7	N8	N9	N10	N11	N12	N13	*Pass.*	D. S.	D. I.
-	-	-	-	-	-	1	3	-	-	-	-	-	-	4	2

Aceste amfore au gura largă, buza îngroşată, evazată, gâtul şi corpul cilindrice, toartele ovale în secţiune, având şi ataşul superior şi cel inferior pe gât.

Sunt atestate în întregul imperiu, însă în provinciile pontice şi în cele sud-dunărene numărul lor nu este prea mare. Se datează în sec. IV d.Ch. şi în prima jumătate a celui următor.

De la Halmyris provin patru fragmente, unul fiind publicat de către Opaiţ (1991 A, 143/84, Pl. 15/84). În ceea ce priveşte celelalte trei, unul are gura delimitată de gât printr-o şănţuire, iar la celelalte două diferenţierea se face prin culoarea diferită a învelişului (roşie-rozie în zona gurii, albă-verzuie pe restul corpului).

www.cimec.ro

Deşi Keay (1984) stabileşte câteva zeci de variante pentru această categorie de amfore, având în vedere faptul că piesele noastre sunt fragmentare, le vom încadra în tipul general Keay XXV.

375. Fragmentară, gură şi gât. Inv. H 528, □ P, stradă, N 7.
Dg = 12 cm. Pl. XLVII.
Pastă cărămizie, granule de calcar, oxid de fier, mică argintie, angobă roşie-rozie pe buză, albă-verzuie pe gât.

376. Fragmentară, gură, toarte. Inv. H 529, □ Y 19, N 8.
Dg = 12,4 cm. Pl. XLVII.
Aceeaşi textură şi culoare a pastei ca la nr. 375, angobă albă-verzuie.

Analogii: Keay 1984, 184 - 198, fig. 23 - 24, 77 - 89, sec. IV - sfârşitul sec. V d.Ch.; Böttger 1982, 52, tip III, 3, cat. 169 - 173 (Periode B), 341 - 345 (Periode C), Taf. 12 f, 28/169, 341, 343, a doua jumătate a sec. IV - prima jumătate a sec. V d.Ch.; Whitehouse 1982, 69, cat. 130 - 141, fig. 10, sec. IV - V d.Ch.; Kuzmanov 1985, 14 - 15, tip VIII, cat. A 44 - 48, Pl. 5/A 44 - 48, sec. IV - începutul sec. VII d.Ch.; Bonifay 1986, 278, tip Amphores cylindriques "de moyenne dimension", fig. 5/9, sec. V d.Ch.; Bjelajac, 1996, 87 - 88, neilustrat, sec. IV - V d.Ch.

Datare: sec. IV - V d.Ch.

II. Spatheia; Berenice LR 8a

N1	N2	N3	N4	N5	N6	N7	N8	N9	N10	N11	N12	N13	*Pass.*	D. S.	D. I.
-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	4	4	5	-	15	4

Gura este mică, buza îngroşată, unghiulară sau rotunjită, gâtul şi corpul cilindrice, baza conică.

Unii specialişti susţin că aceste amfore reprezintă o variantă târzie a tipului Keay XXV (Mackensen 1992, 245; Kuzmanov 1985, 14 - 15), dar în unele situri din Occident acestea apar în acelaşi timp (Pallares 1987, 241). Spre deosebire de amforele Keay XXV, acestea au capacitate mult mai redusă.

Au circulat în întregul imperiu, în secolele IV - VII d.Ch., în Schytia Minor fiind atestate în a doua jumătate a sec. VI d.Ch. şi în primele decenii ale celui următor, la Histria şi Argamum.

La Halmyris au fost descoperite 15 exemplare. Acestea reprezintă 1,9% din numărul total al amforelor determinate. Pe nivelurile de locuire datate la sfârşitul sec. VI şi începutul sec. VII d.Ch sunt prezente într-un procent de 5%.

377. Fragmentară, gură, toarte. Inv. H 530, □ X 19, -1,20 m, N 10.
Dg = 6 cm. Pl. XLVII.
Pastă roz, calcar, mică argintie, angobă alburie.

378. Completă, restaurată. Inv. 32496, S II, □ 48, N 11.
Dg = 6,5 cm; Dm = 10 cm; I = 43cm. Pl. XLVII.
Pastă albă-gălbuie, angobă proprie.
Bibliografie : Opaiţ 1991 A, 144, nr. 89, Pl. 15.

379. Fragmentară, gură, gât şi parte inferioară. Inv. H 555, □ H 17, N 11.
Dg = 7 cm. Pl. XLVII.
Pastă roşie-cărămizie, rar granule de calcar, angobă albă-rozie.

380. Fragmentară, gură, toarte. Inv. H 556, S II, □ 40, N 12.
Dg = 6,4 cm. Pl. XLVII.
Pastă roz-gălbuie, rar calcar, angobă alburie.

www.cimec.ro

Analogii: Riley 1979, 226 - 227, LR Amph. 8 a, fig. 92/362 - 364, sec. VI - VII d.Ch.; Condurachi 1954, 460, fig. 388; Bass, Doorninck 1982, 181, cat. P 66 - 67, fig. 8/18, sfârşitul sec. VI - 625/6 d.Ch.; Peacock 1984, 135/66 - 69, fig. 42/100 - 103, nedatat; Kuzmanov 1985, 14 - 15, tip VIII, cat. A 49 - 54, Pl. V/A 49 - 54, sec. VI - începutul sec. VII d.Ch.; Kuzmanov, Salkin 1992, 50 - 51, tip 29, cat. 131 - 132, Pl. X/131- 132, sec. VI - VII d.Ch.; Bonifay 1986, 275, 277, 286, tip Spatheia, fig. 4/2 - 8, 11/44, sec. V - VII d.Ch.; Böttger 1990, 926, Abb. 3/343, sec. IV - VI d.Ch.; Mackensen 1992, 245 - 252, tip Spatheia, cat. 15 - 36, Abb. 3 - 4, Taf. 52/4 - 9, 53/1 - 15, a doua jumătate a sec. V - prima jumătate a sec. VII d.Ch.; Hayes 1992, 67, tip 13, neilustrat, V - VII d.Ch.; Ramallo, Ruiz Valderas, Berrocal Caparros 1996, cat. 152 (Faze 10.5), 173 - 174 (Faze 10.4), 211 - 213 (Faze 10.3), fig. 8/152, 9/173 - 174, 11/211 - 213, 21, tabel 3, anii 550 - 625 d.Ch.

Datare: sec. VI - VII d.Ch.

III. Keay 1984, tip LVII

N1	N2	N3	N4	N5	N6	N7	N8	N9	N10	N11	N12	N13	*Pass.*	D. S.	D. I.
-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	1	1

Gura este largă, buza rotunjită, masivă, diferenţiată de gât. Sub buză (la cca. 1 cm) prezintă o mică şănţuire. Gâtul este tronconic, corpul cilindric, terminat cu un picior, de asemenea cilindric. Toartele sunt eliptice în secţiune.

Acest tip este atestat în special în partea occidentală a imperiului. În Schytia Minor mai avem descoperiri doar la Tomis.

Se datează în a doua jumătate a sec. V şi în sec. VI d.Ch.

De la Halmyris provine un fragment de gură, descoperit într-un context arheologic din a doua jumătate a sec. V d.Ch.

381. Fragmentară, gură. Inv. H 524, □ T 20, -1,50 m, N 9.
Dg = 15 cm. Pl. XLVII.
Pastă alburie, angobă proprie.

Analogii: Keay 1984, 298 - 299, tip LVII c, fig. 130/1, 2, prima jumătate a sec. V - sfârşitul sec. VI d.Ch.; Rădulescu 1976, 104 - 106, tip 5 d, Pl. V/4 a, sec. V d.Ch.; Peacock 1984, 130, cat. 46, fig. 39/60, anii 450 - 500 d.Ch.; Peacock, Bejaoui, Ben Lazreg 1990, 64, fig. 3/26.

Datare: a doua jumătate a sec. V d.Ch.

IV. Keay 1984, tip VII

N1	N2	N3	N4	N5	N6	N7	N8	N9	N10	N11	N12	N13	*Pass.*	D. S.	D. I.
-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	1	-	2	1

Amforele au gura largă, buza îngroşată, delimitată de gât, corpul cilindric.

De la Halmyris provin două exemplare, publicate de către A. Opaiţ.

Tipul Keay VII se datează între anii 525 - 560 d.Ch. Unul dintre fragmentele noastre fiind descoperit pe ultimul nivel de locuire, probabil a fost antrenat.

382. Fragmentară, gură. Inv. 29766, □ U 8, N 13.
Dg = 14 cm. Pl. XLVII.
Pastă roz, mică argintie, angobă albă-gălbuie.
Bibliografie :Opaiţ 1991 A, 143, nr. 86, Pl. 15.

Analogii : Keay 1984, 121 - 123, 126, fig. 46/2 - 4, 8 - 10, începutul sec. VI d.Ch.; Peacock, Bejaoui, Ben Lazreg 1989, 190 - 191, fig. 13/13.

Datare: sec. VI d.Ch.

www.cimec.ro

Amfore provinciale (vest)-pontice

Reprezintă 29,1% din numărul total al amforelor determinate din aşezarea de la Halmyris (232 exemplare). Acestea deţin majoritatea absolută în perioada romană timpurie (sec. I - III d.Ch.). Pe nivelurile romano-bizantine, ponderea acestora este în continuă scădere: 37% în sec. IV d.Ch., aproape 36% în sec. V d.Ch., 26% în sec. VI d.Ch., 16% în primele decenii ale sec. VII d.Ch.

În ceea ce priveşte tipurile atestate, doar două dintre acestea - Kuzmanov 1985, tipurile 15 şi 16, reprezintă împreună 58,6% din numărul amforelor pontice (Tabel XXII, Grafice 10, 11).

I. Zeest 1960, tip 75

N1	N2	N3	N4	N5	N6	N7	N8	N9	N10	N11	N12	N13	*Pass.*	D. S.	D. I.
1	-	-	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	1	4	1

Gura amforei este foarte largă (cca. 25 cm), buza îngroşată, unghiulară, gâtul tronconic, corpul în formă de burduf, terminat cu un picior conic, toartele dreptunghiulare în secţiune, brăzdate longitudinal atât pe partea superioară cât şi pe cea interioară.

Este un tip răspândit în bazinul vestic al Mării Negre - între Olbia şi Bizone - în sec. II - III d.Ch.

La Halmyris au fost descoperite patru fragmente de toartă, în contexte arheologice datate între sfârşitul sec. I şi sfârşitul sec. III d.Ch.

383. Fragmentară, toartă. Inv. H 546, S I, □ 8 - 9, N 1.
Pl. XLVIII.
Pastă cărămizie, oxid de fier, calcar, angobă neagră-cărămizie.

Analogii: Zeest 1960, 113, fig. XXXI/75, sec. II - III d.Ch.; Condurachi 1954, 455, tip 1, fig. 378 (datată însă în sec. VI d.Ch. !); Opaiţ 1980, 308, tip XI, Pl. IX/2 - 3, XV/2, sec. II - III d.Ch.; Daševskaja 1991, 19 - 20, Pl. 31/25, 26, sec. I - III d.Ch.; Kuzmanov, Salkin 1992, 37, tip 15, cat. 39, Pl. 3/39, sec. II - III d.Ch.; Krapivina 1993, 99, grupa III, tip 31, fig. 30/26, sec. II - III d.Ch.

Datare: sec. I - III d.Ch.

II. Zeest 1960, tip 75, varianta 1

N1	N2	N3	N4	N5	N6	N7	N8	N9	N10	N11	N12	N13	*Pass.*	D. S.	D. I.
1	-	1	1	2	2	-	-	-	-	-	-	-	-	7	2

Gura este largă, buza îngroşată, rotunjită, atârnând puţin. Toartele sunt ovale în secţiune. După înclinaţia umerilor, corpul avea formă de burduf. Gâtul are şănţuiri orizontale sau striuri.

Astfel de amfore au fost descoperite doar la Argamum şi Sarichioi – "Sărătura".

De la Halmyris provin şapte piese, dintre care una este amintită de primul editor (Opaiţ 1991 A, 136/27, Pl. 4/27), însă trimiterea la tipul Zeest 75 şi la amfora de la Greci nu se verifică, profilele acestor piese fiind diferite.

Amforele noastre au fost descoperite pe niveluri datate între începutul sec. II şi mijlocul sec. IV d.Ch.

384. Fragmentară, gură. Inv. H 551, S II, □ 96 - 97, N 3.
Dg = 19 cm. Pl. XLVIII.
Pastă cărămizie, particule de calcar, oxid de fier, angobă proprie.

www.cimec.ro

385. Fragmentară, gură. Inv. H 547, □ X 18, N 5.
Dg: nedeterminabil. Pl. XLVIII.
Pastă cărămizie, particule de calcar, oxid de fier, rar mica argintie, angobă de culoare maro-închisă.

Analogii: Baumann 1995, 208, cat. 110, Pl. XX/1 A, sec. III d.Ch.; piesă inedită la Argamum, (Muzeul de Arheologie Tulcea, Inv. 1794).
Datare: sec. II - IV d.Ch.

III. Zeest 1960, tip 75, varianta 2

N1	N2	N3	N4	N5	N6	N7	N8	N9	N10	N11	N12	N13	*Pass.*	D. S.	D. I.
-	-	-	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	1

De la Halmyris provin două fragmente de amfore ce au buza mai puţin îngroşată decât varianta precedentă, pe interior prezentând o şănţuire.
Acestea au fost descoperite pe un nivel datat în al treilea sfert al sec. III d.Ch.

386. Fragmentară, gură şi toartă. Inv. 41043, S II, □ 59 - 60, -1,80 - 2,10 m, N 4.
Dg = 14 cm. Pl. XLVIII.
Pastă cărămizie-închisă, granule de oxid de fier, calcar.

Fără analogii.
Datare: sec. III d.Ch.

IV. Kabakčieva 1986, tip II

N1	N2	N3	N4	N5	N6	N7	N8	N9	N10	N11	N12	N13	*Pass.*	D. S.	D. I.
-	-	-	1	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	3	1

Amfora are gura largă, buza aproape dreptunghiulară sau uşor rotunjită, clar delimitată de gâtul cilindric; nu ştim cum arăta corpul acesteia. Partea exterioară a gâtului prezintă şănţuiri orizontale, iar cea interioară caneluri fine.
De la Halmyris provin trei fragmente, datate la sfârşitul sec. II şi în sec. III d.Ch., cu analogii la Ivajlovgrad.

387. Fragmentară, gură. Inv. 43976, □ X 18, -2,45 - 2,60 m, N 4.
Dg = 16,8 cm. Pl. XLVIII.
Pastă roşie-cărămizie, granule de calcar, angobă proprie.

Analogii: Kabakčieva 1986, 20 - 21, tip II, cat. 298, 300, fig. 22/298, 300, sec. II - III d.Ch.
Datare: sec. III d.Ch.

V. Kabakčieva 1986, tip II, variantă

N1	N2	N3	N4	N5	N6	N7	N8	N9	N10	N11	N12	N13	*Pass.*	D. S.	D. I.
-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1

Din săpăturile noastre provine un fragment de amforă ce are gura la fel de largă ca a tipului Kabakčieva II, însă buza este mai groasă şi răsfrântă; este datat în sec. III d.Ch.
O astfel de piesă a fost descoperită şi la Teliţa - "Amza".

388. Fragmentară, gură. Inv. 43975, □ X 18, -2,45 - 2,60 m, N 4.
Dg = 18 cm. Pl. XLVIII.
Pastă cărămizie cu miez cenuşiu, angobă brună-roşcată.

Analogii: Baumann 1995, 102, cat. 47, Pl. LXV/1 (datată însă în sec. I d.Ch.).
Datare: sec. III d.Ch.

www.cimec.ro

VI. Kabakčieva 1986, nr. 359

N1	N2	N3	N4	N5	N6	N7	N8	N9	N10	N11	N12	N13	*Pass.*	D. S.	D. I.
-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1

Piesa, fragmentară, provine din săpăturile mai vechi de pe un nivel datat în sec. III d.Ch. Amfore cu profil asemănător au fost descoperite la Histria şi Ivajlovgrad.

389. Fragmentară, gură. Inv. 40555, S I, □ 66 - 67, N 4.
Dg = 11 cm. Pl. XLVIII.
Pastă cărămizie, oxid de fier, angobă proprie.
Bibliografie : Opaiţ 1991 A, 136, nr. 29, Pl. 4.

Analogii: Kabakčieva 1986, 22, cat. 359, 360, fig. 30/359, 360, sec. IV d.Ch.; Suceveanu 1982 A, 104, Pl. 8/51, faza I B, primele trei sferturi ale sec. II d.Ch.
Datare: sec. III d.Ch.

VII. Kuzmanov 1985, tip 15; Böttger 1982, tip III, 1

N1	N2	N3	N4	N5	N6	N7	N8	N9	N10	N11	N12	N13	*Pass.*	D. S.	D. I.
-	-	-	-	-	-	6	9	25	15	4	5	2	5	71	5

Gura şi gâtul sunt de dimensiuni medii, buza îngroşată, uşor evazată, corpul cilindric sau aproape conic, terminat cu un buton la exemplare târzii. Pereţii sunt foarte groşi, raportaţi la capacitatea relativ redusă a vaselor. Gâtul, corpul şi toartele prezintă caneluri proeminente.

Tipul Kuzmanov 15 este prezent în majoritatea siturilor romano-bizantine din Schytia Minor şi Moesia Secunda.

La Halmyris, dintre amforele provinciale nord şi vest-pontice, acestea sunt cele mai numeroase - 71 exemplare, reprezentând 8,9% din numărul total al amforelor determinate. Între mijlocul sec. IV d.Ch. şi mijlocul celui următor acestea sunt prezente într-un procent de 10%, ajung la 22,7% în a doua jumătate a sec. V d.Ch., apoi ponderea acestora scade pe ultimele trei nivele de locuire (N 11 - 13), reprezentând doar 3,5%. O piesă, provenită din săpăturile mai vechi, deşi aparţine tipului Kuzmanov 15 (Nr. cat. 393) este încadrată de primul editor în tipul Böttger II - 4. După capacitate, amforele de la Halmyris pot fi încadrate în două categorii - de cca. 10 - 11 ℓ, respectiv de 3 - 4 ℓ, raportul numeric dintre acestea fiind de aproximativ 2:1.

390. Fragmentară, lipsesc gura şi toartele. Inv. 40661, S II, □ 85, N 7.
Dm = 13,6 cm; Ip = 49. Pl. XLVIII.
Pastă roşie-cărămizie, oxid de fier, granule de calcar, angobă albă-gălbuie.
Bibliografie : Opaiţ 1991 A, 141, nr. 67, Pl. 11.

391. Fragmentară, gură, toarte. Inv. H 514, □ P, stradă, N 7.
Dg = 10 cm. Pl. XLVIII.
Pastă roşie-cărămizie, oxid de fier, granule de calcar, mica aurie, angobă cărămizie-deschisă.

392. Fragmentară, gură, toarte. Inv. H 515, □ P, N 9.
Dg = 7,2 cm. Pl. XLVIII.
Pastă roşie-cărămizie, granule de calcar, oxid de fier, angobă proprie.

393. Fragmentară, gură, toarte. Inv. 29640, S I, □ 45 - 46, N 10.
Dg = 7,2 cm. Pl. XLIX.
Pastă gri-cărămizie, granule de calcar, mica argintie, oxid de fier, angobă cărămizie.
Bibliografie : Opaiţ 1991 A, 147, nr. 112, Pl. 9.

www.cimec.ro

394. Fragmentară, gură, toarte. Inv. H 516, sondaj *extra muros,* -0,60 - 0,70 m, N 9.
Dg = 9,8 cm. Pl. XLIX.
Pastă roşie-cărămizie, granule de calcar, mica aurie, angobă bej.

Analogii: Kuzmanov 1985, 20 - 21, tip XV, cat. A 94 - 113, Pl. 10 - 11, sec. V - VII d.Ch.; Kuzmanov, Salkin 1992, 47, tip 27, cat. 97 - 99, Pl. VII/97 - 99, sec. V - începutul sec. VII d.Ch.; Böttger 1982, 49 - 51, tip III 1, cat. 167 - 168 (Periode B), 316 - 333 (Periode C), 559 - 563 (Periode D), fig. 12 d, 26, 27, jumătatea sec. IV - începutul sec. VII d.Ch.; Böttger 1990, 926, Abb. 3/325, sec. IV - VI d.Ch.; Barnea 1966, 240, 245, fig. 4/1, 8/1, 3, sec. VI d.Ch.; Opaiţ 1996, 71, Pl. 19/2, 7, sec. V - VI d.Ch.
Datare: sec. IV - VII d.Ch.

VIII. Kuzmanov 1985, tip 16; Bjelajac 1996, tip XXIV; Scorpan 1976, tip IX

N1	N2	N3	N4	N5	N6	N7	N8	N9	N10	N11	N12	N13	*Pass.*	D. S.	D. I.
-	-	-	-	-	-	-	-	7	13	23	9	9	2	63	6

Vasele au gura tronconică, gâtul scund, corpul piriform, terminat cu un mic buton. Gâtul şi corpul prezintă caneluri largi. Aceste amfore sunt atestate în bazinul vestic al Mării Negre şi pe Dunărea mijlocie. Se datează în sec. VI şi în primele decenii ale sec. VII d.Ch.

La Halmyris amforele Kuzmanov 16 sunt foarte răspândite - 63 exemplare, reprezentând 7,9% din numărul total al amforelor determinate, plasându-se pe locul secund în cadrul produselor vest-pontice. Apar pe un nivel datat la mijlocul sec. V d.Ch. într-un procent de 6,4%, numărul lor fiind în continuă creştere până la sfârşitul sec. VI d.Ch., când reprezintă 16%; pe ultimele două niveluri ponderea acestora scade la 10,5%.

395. Completă. Inv. 32499, S II, □ 22, N 10.
Dg = 8 cm; Dm = 16 cm; I = 33 cm. Pl. XLIX.
Pastă roşie-cărămizie, granule de calcar, oxid de fier, angobă proprie.
Bibliografie : Opaiţ 1991 A, 142, nr. 73, Pl. 12.

396. Completă. Inv. 29896, S I, □ 47, N 10.
Dg = 8 cm; Dm = 15 cm; I = 30,5 cm. Pl. XLIX.
Aceeaşi textură şi culoare a pastei ca la nr. 395.
Bibliografie : Opaiţ 1991 A, 142, nr. 74, Pl. 12

397*. Fragmentară, gură. toartă. Inv. 546, □ IJ 14, N 10.
Dg = 8,8 cm. Pl. L.
Aceeaşi textură şi culoare a pastei ca la nr. 395.
Graffito pe umăr (Planşa LIII).

398. Completă, restaurată. Inv. 32500, S II, □ 77, N 11.
Dg = 9 cm; Dm = 5,5 cm; I = 33 cm. Pl. XLIX.
Aceeaşi textură şi culoare a pastei ca la nr. 395.
Bibliografie : Opaiţ 1991 A, 142, nr. 71, Pl. 11.

399. Completă, restaurată. Inv. 44006, □ Q 15,-0,35 m, N 12.
Dg = 7,4 cm; Dm = 17,2 cm; I = 31,6 cm. Pl. L.
Aceeaşi textură şi culoare a pastei ca la nr. 395.

400. Completă, restaurată. Inv. 32500, S II, □ 75, N 12.
Dg = 8 cm; Dm = 16 cm; I = 33 cm. Pl. L.
Aceeaşi textură şi culoare a pastei ca la nr. 395.
Bibliografie : Opaiţ 1991 A, 142, nr. 72, Pl. 12.

www.cimec.ro

Analogii: Kuzmanov 1985, 22, tip XVI, cat. A 114 - 127, Pl. 12/A 126, 13/A 127, sec. VI - începutul sec. VII d.Ch.; Bjelajac 1996, 80 - 81, tip XXIV, Pl. XXVIII/152 - 154, sec. V - VII d.Ch.; Scorpan 1976, 163, tip IX C, Pl. IX/1, 2, sec. VI - VII d.Ch.; Opaiţ 1996, 71, 72, Pl. 19/5, 8, a doua jumătate a sec. VI d.Ch.
Datare: mijlocul sec. V - începutul sec. VII d.Ch.

IX. Kuzmanov 1985, tip 16, variantă

N1	N2	N3	N4	N5	N6	N7	N8	N9	N10	N11	N12	N13	*Pass.*	D. S.	D. I.
-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	-	-	-	2	2

Două amfore de dimensiuni reduse, a căror manieră de lucru este mult mai neîngrijită decât a precedentelor, ar fi putut fi produse pe plan local; dealtfel, aceste piese nu au forme şi dimensiuni standard (Kuzmanov 1985, 22), ţinând de atelierul în care erau realizate. De la Histria, de pe un nivel datat la sfârşitul secolului VI d.Ch., provine o piesă asemănătoare.

401. Completă. Inv. 42923, □ T 20, - 0,85 m, N 11.
Dg = 7,2 cm; Dm = 10,4 cm; I = 19,6 cm. Pl. L.
Pastă gri-cenuşie, oxid de fier, angobă proprie.

402. Fragmentară, lipsesc gura şi toartele. Inv. 40665, □ U 8, N 11.
Dm = 11 cm; Ip = 17 cm. Pl. L.
Aceeaşi textură şi culoare a pastei ca la nr. 401, ardere secundară.
Bibliografie : Opaiţ 1991 A, 142, nr. 75, Pl. 13.

Analogii: Condurachi 1954, 455, tip 2, fig. 379, sfârşitul sec. VI d.Ch.
Datare: sfârşitul sec. VI d.Ch.

X. Bjelajac 1996, tip XXIV; Opaiţ 1991 A, tip B - V

N1	N2	N3	N4	N5	N6	N7	N8	N9	N10	N11	N12	N13	*Pass.*	D. S.	D. I.
-	-	-	-	-	-	-	-	-	9	5	3	-	2	19	4

Amforele sunt de mici dimensiuni (amforete), au gura foarte îngustă, buza puţin îngroşată la exterior, gâtul scund, cilindric, corpul cilindric, terminat cu un mic buton, toartele ovale în secţiune, cu o nervură pe partea superioară. Pe gât şi pe corp prezintă caneluri.

Sunt atestate în Schytia Minor la Histria şi Troesmis şi pe Dunărea mijlocie.

Se datează în a doua jumătate a sec. VI d.Ch. şi în primele decenii ale celui următor.

După caracteristicile pastei, maniera de lucru şi de ardere, arealul de răspândire, aceste ambalaje au fost realizate în bazinul mijlociu şi în cel inferior al Dunării.

La Halmyris au fost descoperite 19 amforete pe niveluri de locuire datate între al doilea sfert al sec. VI d.Ch. şi începutul celui următor. Acestea reprezintă 2,4% din numărul total al amforelor determinate.

În urma unei periegheze, în aşezarea civilă a fost descoperită o piesă de dimensiuni foarte mici, lucrată mai grosolan (Nr. cat. 406).

403. Fragmentară, lipsesc gura şi toartele. Inv. H 549, □ V 19, -1,20 m, N 10.
Dm = 12,8 cm; Ip = 31,5 cm. Pl. LI.
Pastă roşie-cărămizie, granule calcar, oxid de fier, mica argintie, angobă alburie.

404. Completă, restaurată. Inv. 44086, □ V 20, N 11.
Dg = 4 cm; Dm = 10,8 cm; I = 31,2 cm. Pl. LI.
Textura şi culoare a pastei ca la nr. 403.

www.cimec.ro

405. Completă, restaurată. Inv. 39599, S II, □ 73, N 11.
Dg = 4,8 cm; Dm = 11 cm; I = 35 cm. Pl. LI.
Pastă dură, cărămizie, granule calcar, mult oxid de fier, angobă alburie.
Bibliografie :Opaiţ 1991 A, 144, nr. 92, Pl. 15.

406. Fragmentară, gură, toarte. Inv. H 526, aşezare civilă, *passim.*
Dg = 3,6 cm. Pl. LI.
Pastă roşiatică, mult oxid de fier, angobă alburie.

Analogii: Bjelajac 1996, fig. 28/155 (autoarea comasează două tipuri diferite în tip XXIV); Opaiţ 1991 C, 35, tip B V, cat. 61, fig. 8/61, sfârşitul sec. V - primele trei sferturi ale sec. VI d.Ch.; Baumann 1980 B, 160, 185, cat. 10, Pl. 17/1, sec. VI d.Ch.; Suceveanu 1982 A, 117, Pl. 16/4 - faza IV A, prima jumătate a sec. VI d.Ch.

Datare: sec. VI - începutul sec. VII d.Ch.

XI. Kuzmanov 1985, tip 17

N1	N2	N3	N4	N5	N6	N7	N8	N9	N10	N11	N12	N13	*Pass.*	D. S.	D. I.
-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	1	1

În săpăturile de la Halmyris a fost descoperită o amforă de mici dimensiuni, ce are gâtul şi corpul tronconice şi baza dreaptă, inclusă de către Opaiţ în tipul Kuzmanov 16, deşi forma acesteia şi structura pastei sunt mult diferite.

Tipul Kuzmanov 17 este atestat la Odessos, Histria şi Constantinopol.
Se datează în sec. VI d.Ch.

407. Fragmentară, lipsesc toartele. Inv. 27897, S I, □ 47, N 10.
Dg = 3,6 cm; Dm = 8 cm; I = 23 cm. Pl. LI.
Pastă de culoare cenuşie, angobă proprie.
Bibliografie: Opaiţ 1991 A, 142, nr. 76, Pl. 11.

Analogii: Kuzmanov 1985, 24, tip XVII, cat. A 128 - 132, Pl. 13/A 128 - 132, sec. VI d.Ch.; Condurachi 1954, 455, tip 3, fig. 381, sec. VI d.Ch.; Scorpan 1976, Pl. IX/5, tip IX F (fără descrierea tipului), sec. VI d.Ch.; Hayes 1992, 66 - 67, tip 12, fig. 22/7 (pe care autorul o atribuie greşit tipului 11), sec. VI - VII d.Ch.

Datare: sec. VI d.Ch.

XII. Böttger 1982, tip II, 4

N1	N2	N3	N4	N5	N6	N7	N8	N9	N10	N11	N12	N13	*Pass.*	D. S.	D. I.
-	-	-	-	-	-	3	7	5	1	-	-	-	-	16	1

Amforele au buza rotunjită, gura îngustă, gâtul cilindric, corpul ovoidal, cu caneluri dispuse în spirală. Se aseamănă, ca formă, cu amforele Berenice LR 1, putând constitui prototipul acestora. Kuzmanov (1992, Pl. 5/63) chiar include o piesă în tipul LR 1. Până în prezent au fost atestate doar în bazinul vestic al Mării Negre, în secolele IV - V d.Ch.

408. Fragmentară, gură, toarte. Inv. 38611, S II, □ 90 - 91, N 7.
Dg = 7,2 cm. Pl. LI.
Pastă roşie-cărămizie, granule calcar, oxid de fier, angobă alburie.
Bibliografie : Opaiţ, 1991, 147, nr. 111, Pl. 19.

Analogii : Böttger 1982, 48, tip II, 4, cat. 149 (Periode B), 290 - 292 (Periode C), Taf. 12 b, 23/290 - 291, a doua jumătate a sec. IV - prima jumătate a sec. V d.Ch.; Kuzmanov, Salkin 1992, 45, cat. 63, Pl. 5, sec. V d.Ch.

Datare: sec. V d.Ch.

www.cimec.ro

Böttger 1982, tip I, 6

Gura amforelor este de dimensiuni medii, gâtul, cilindric în partea superioară, este evazat spre umeri, corpul conic. Toartele, ovale în secţiune, prezintă o nervură în partea superioară. Gâtul şi corpul sunt canelate pe interior şi pe exterior. Aceste amfore, ale căror ateliere au fost descoperite în apropiere de Sinope (Garlan, Kassab-Tezgör 1994, 327, 331) sunt răspândite în întreg bazinul Mării Negre şi pe Dunărea mijlocie, fiind datate în secolele III - V d.Ch. Faptul că cele mai timpurii piese provin din aşezări nord-pontice (Yakobson 1951, 326), nu exclude posibilitatea originii în această zonă a tipului Böttger I - 6.

În situl de la Halmyris se întâlnesc mai multe variante, considerate de mulţi specialişti ca tipuri separate. Astfel le vom trata şi noi.

XIII. Böttger 1982, tip I, 6; Brukner 1981, tip 19

N1	N2	N3	N4	N5	N6	N7	N8	N9	N10	N11	N12	N13	*Pass.*	D. S.	D. I.
-	-	-	-	-	1	3	2	1	-	-	-	-	-	7	1

Aceste amfore au capacitatea cea mai mare. Buza este dreptunghiulară în secţiune, în unele cazuri prezentând o şănţuire pe latura exterioară.

Dintre variantele tipului Böttger I - 6, aceasta este cea mai răspândită, fiind prezentă la Sinope, în nordul Mării Negre, în provinciile Schytia Minor şi Moesia Secunda şi pe Dunărea mijlocie.

La Halmyris avem şapte exemplare.

409. Fragmentară, gură şi toartă. Inv. H 517, □ X 19, N 8.
Dg = 12 cm. Pl. LI.
Pastă bej-gălbuie, granule de calcar, oxid de fier, mica argintie, angobă proprie.

Analogii: Böttger 1982, 44 - 45, tip I, 6, cat. 14 - 15 (Periode A), Taf. 21/14 - 15, începutul sec. IV - jumătatea sec. IV d.Ch.; Böttger 1991, 163, tip I, 6, cat. 683, (Periode C), Taf. 47/683, începutul sec. V - jumătatea sec. V d.Ch.; Brukner 1981, 45 - 46, 125, tip 19, Pl. 164/89 - 90, sec. IV d.Ch. (?); Yakobson 1951, 326, fig. 2/3; Zeest 1960, 120, Pl. XXXIX/100, sec. IV d.Ch.; Garlan, Kassab Tezgör 1996, 325, 330, tip b, fig. 9, sec. I - sfârşitul sec. IV d.Ch.; Opaiţ 1996, 73 - 74, Pl. 20/4 - 5, sec. IV - V d.Ch.
Datare: sec. IV - V d.Ch.

XIV. Böttger 1982, tip I, 6; Opaiţ 1991 A, tip E I - b

N1	N2	N3	N4	N5	N6	N7	N8	N9	N10	N11	N12	N13	*Pass.*	D. S.	D. I.
-	-	-	-	-	-	2	-	-	-	-	-	-	-	2	1

Gura are dimensiuni medii, iar buza prezintă două şănţuiri adânci pe partea exterioară. Această variantă este atestată doar în bazinul Mării Negre.

La Halmyris au fost descoperite două exemplare, pe un nivel datat la sfârşitul sec. IV d.Ch. sau în primii ani ai celui următor.

410. Fragmentară, gură, toarte. Inv. H 518, □ U 20, -1,80 - 2,30 m, N 7.
Dg = 9 cm. Pl. LI.
Pastă cărămizie-deschisă, granule de calcar, oxid de fier, mică argintie, angobă proprie.

Analogii: Böttger 1982, 44 - 45, tip I, 6, cat. 250 - 252 (Periode C), Taf. 21/250, începutul sec. V - jumătatea sec. V d.Ch.; Opaiţ 1996, 74, tip E-I b, Pl. 20/7, începutul sec. V d.Ch.; Yakobson 1951, 326, fig. 2/4; Krapivina 1993, 98, grupa II, tip 29, fig. 31/4 - 6, al doilea sfert al sec. IV d.Ch.; Garlan, Kassab Tezgör 1996, 331, tip c, fig. 10, sfârşitul sec. IV - prima

www.cimec.ro

jumătate a sec. V d.Ch.; Arsen'eva, Kassab Tezgör, Naumenko 1997, 190, tip 6, fig. 22, sfârşitul sec. IV - începutul sec. V d.Ch.

Datare: sfârşitul sec. IV - începutul sec. V d.Ch.

XV. Böttger 1982, tip I, 6; Kuzmanov 1985, tip XII

N1	N2	N3	N4	N5	N6	N7	N8	N9	N10	N11	N12	N13	*Pass.*	D. S.	D. I.
-	-	-	-	-	-	4	2	-	-	-	-	-	-	6	-

Această variantă are gura mai îngustă şi gâtul mai înalt decât precedenta având aceeaşi arie de răspândire.

De la Halmyris provin şase fragmente din săpăturile mai vechi de pe niveluri datate la sfârşitul sec. IV şi în prima jumătate a sec. V d.Ch., însă editorul nu le trece în catalog şi nu le ilustrează (Opaiţ 1991 A, 148, tip I d).

Analogii: Böttger 1982, 44 - 45, tip I, 6, cat. 249 (Periode C), Taf. 21/249, începutul sec. V - jumătatea sec. V d.Ch.; Böttger 1990, 926, Abb. 3/564, sec. IV - VI d.Ch.; Kuzmanov 1985, 17, tip XII, cat. A 67 a, Pl. 7/A 67 a, sec. III - V d.Ch.; Kuzmanov, Salkin 1992, 42, tip 21, cat. 49, Pl. 5/49, sec. IV - VI d.Ch.; Yakobson 1951, 326, fig. 1/1; Opaiţ 1980, 306, 308, tip IX, Pl. X/3, XII/4, sec. IV - V d.Ch.; Kadeev, Soročian 1989, 69, fig. 32/4, sec. IV - VI d.Ch.; Garlan, Kassab Tezgör 1996, 331, tip d, fig. 11, sfârşitul sec. IV - prima jumătate a sec. V d.Ch.; Opaiţ 1996, 74 - 75, Pl. 20/6, 8, sec. IV - V d.Ch.

Datare: sfârşitul sec. IV - prima jumătate a sec. V d.Ch.

XVI. Opaiţ 1991 A, tip E I - c

N1	N2	N3	N4	N5	N6	N7	N8	N9	N10	N11	N12	N13	*Pass.*	D. S.	D. I.
-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	1	1

Din campaniile anterioare anului 1987 provine un fragment de amforă cu buza puternic teşită şi gâtul tronconic considerat de editor o variantă a tipului Böttger I - 6, însă piesa la care face trimitere acesta (Böttger 1982, Pl. 21/250) are alt profil. Piesa este datată în prima jumătate a sec. V d.Ch.

411. Fragmentară, gură. Inv. 40556, S I, □ 49, N 8.
Dg = 8 cm. Pl. LII.
Pastă bej-portocalie, piroxen, particule de calcar, angobă proprie
Bibliografie : Opaiţ 1991 A, 148, nr. 117, Pl. 20.

Fără analogii.

Datare: prima jumătate a sec. V d.Ch.

XVII. Böttger 1982, tip I, 5

N1	N2	N3	N4	N5	N6	N7	N8	N9	N10	N11	N12	N13	*Pass.*	D. S.	D. I.
-	-	-	-	-	2	2	2	-	-	-	-	-	-	6	-

Amforele au gura şi gâtul asemănătoare tipului Kuzmanov 15, însă corpul este ovoidal, capacitatea fiind mult mai mare.

La Iatrus se datează în prima jumătate a secolului IV d.Ch.

La Halmyris, în săpăturile mai vechi, au fost descoperite şase fragmente de amfore aparţinând acestui tip, datate în sec. IV şi în prima jumătate a sec. V d.Ch., însă editorul nu le trece în catalog şi nu le ilustrează (Opaiţ 1991 A, 141, tip I - a).

www.cimec.ro

Analogii: Böttger 1982, 44, tip I, 5, cat. 5 - 13 (Periode A), Taf. 21/5 - 9, începutul sec. IV - jumătatea sec. IV d.Ch.; Böttger 1991, 161, cat. 632 (Periode A), Taf. 46/632, începutul sec. IV - jumătatea sec. IV d.Ch.
Datare: sec. IV - prima jumătate a sec. V d.Ch.

XVIII. Zeest 1960, tip 94

N1	N2	N3	N4	N5	N6	N7	N8	N9	N10	N11	N12	N13	*Pass.*	D. S.	D. I.
-	-	-	-	-	1	1	-	1	1	-	-	-	-	4	1

Gura este foarte îngustă, buza îngroşată, gâtul înalt, tronconic, corpul conic, terminat cu un picior tubular.

Amforele sunt întâlnite în nordul Mării Negre şi în Dobrogea în secolele II - IV d.Ch. La Halmyris au fost descoperite patru exemplare fragmentare, pe niveluri târzii, probabil antrenate.

412. Fragmentară, gură, toarte. Inv. 40384, □ K 20, N 10.
Dg = 9 cm. Pl. LII.
Pastă bej, granule de calcar şi oxid de fier, angobă proprie.
Bibliografie: Opaiţ 1991 A, 149, nr. 122, Pl. 20.

Analogii: Zeest 1960, 118, Pl. XXXVIII/94, sec. II - III d.Ch.; Baumann 1995, 90, cat. 15, 91, cat. 24, Pl. LXVIII/2, 8, al treilea sfert al sec I - sec. III d.Ch.
Datare: sec. IV - VI d.Ch.

XIX. Kuzmanov 1985, tip 9; Zeest 1960, tip 103

N1	N2	N3	N4	N5	N6	N7	N8	N9	N10	N11	N12	N13	*Pass.*	D. S.	D. I.
-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	2	-	-	-	3	1

Gura este îngustă, corpul conic, uşor ştrangulat la mijloc, iar toarta lamelară.

Acest tip îşi are originea în nordul Mării Negre, fiind atestat pe litoral, între Tiritake şi Appolonia, în sec. IV - VII d.Ch.

De la Murighiol provin trei exemplare fragmentare (panse).

413. Fragmentară, pansă, toartă, gât. Inv. 40665, S II, □ 43, N 11.
Pl. LII.
Pastă dură, brună-roşcată, granule de calcar, oxid de fier, mică aurie, angobă proprie.
Bibliografie :Opaiţ 1991 A, 150, nr. 129, Pl. 22.

Analogii: Kuzmanov 1985, 15 - 16, tip IX, cat. A 55 - 62, Pl. 6/A 55 - 62, sec. VI - VII d.Ch.; Zeest 1960, 121, Pl. XL/103, sec. IV d.Ch.; Gajdukeviči 1952 A, 62, fig. 70, sec. IV d.Ch.; Condurachi 1954, 458, tip b, fig. 386, sec. VI d.Ch.; Scorpan 1977, 277 - 278, fig. 12/4 - 6, sec. VI d.Ch.
Datare: sec. VI d.Ch.

XX. Peacock 1984, tip 39

N1	N2	N3	N4	N5	N6	N7	N8	N9	N10	N11	N12	N13	*Pass.*	D. S.	D. I.
-	-	-	-	-	-	2	4	4	-	2	-	-	-	12	1

Gura este de dimensiuni medii, buza îngroşată, gâtul cilindric, corpul ovoidal.

Tipul este atestat în nordul şi vestul Mării Negre, între mijlocul sec. IV şi sec. VI d.Ch. Deşi Opaiţ (1996, 77) afirmă că amfore de acest tip au fost descoperite la Marsillia, Cartagina şi Berenice, acestea sunt mici fragmente, despre care nu putem şti cu certitudine că sunt produse pontice. Eventual, putem considera prezenţa amforelor din vestul Mării Negre în Occident mai mult sau mai puţin întâmplătoare.

www.cimec.ro

La Halmyris au apărut 12 exemplare datate între mijlocul sec. IV şi sfârşitul sec. VI d.Ch. şi unul în săpăturile noastre, pe un nivel din a doua jumătate a sec. V d.Ch.

414. Fragmentară, gură. Inv. 29765, S I, □ 10, N 9.
Dg = 13 cm. Pl. LII.
Pastă cărămizie-cenuşie, oxid de fier, angobă proprie.
Bibliografie : Opaiţ 1991 A, 147, nr. 114, Pl. 20.

Analogii: Peacock 1984, 128, cat. 39, fig. 38/48, 48 bis, a doua jumătate a sec. V - începutul sec. VI d.Ch.; Opaiţ 1991 B, 217 - 218, tip D III, Pl. 22/3, 30/1 - 2, sec. IV - V d.Ch.
Datare: a doua jumătate a sec. IV - sec. VI d.Ch.

XXI. Böttger 1982, tip II, 2, variantă vest-pontică

N1	N2	N3	N4	N5	N6	N7	N8	N9	N10	N11	N12	N13	*Pass.*	D. S.	D. I.
-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	1	1

Gura este largă, cu un prag pe interior, gâtul tronconic, corpul conic, terminat cu un buton. Gâtul şi corpul prezintă caneluri. Această amforă este atestată la Iatrus, Troesmis şi Topraichioi. Se datează în sec. V - VI d.Ch.

De la Halmyris provine un fragment de gură. Caracteristicile pastei ne determină să afirmăm că este vorba despre un produs pontic, eventual o imitaţie a tipului Böttger II - 2. Piesa în discuţie provine de pe un nivel datat la mijlocul sec. VI d.Ch.

415. Fragmentară, gură. Inv. H 550, poarta de vest, N 10.
Dg = 10,6 cm. Pl. LII.
Pastă bej-gălbuie, granule de calcar, pietricele, angobă proprie.

Analogii: Böttger 1982, 47 - 48, tip II, 2, cat. 276 - 277 (Periode C), Taf. 11 e, 23/276, începutul sec. V - jumătatea sec. V d.Ch.; Opaiţ 1996, 91, tip Opaiţ E IV, Pl. 15/2, nedatat.
Datare: sec. VI d.Ch.

Amfore de masă

Amforele de masă reprezintă o categorie ceramică distinctă, datorită utilizării lor. Erau folosite la depozitarea sau transportul unor produse pe distanţă scurtă (vin, apă, fructe). Se deosebesc de amforele pentru transport prin gura cu o deschidere largă (10 - 12 cm), corpul globular, toartele rotunde sau torsionate şi baza plană, concavă sau inelară.

Prezenţa amforelor de masă în Dobrogea încă de la începutul sec. II d.Ch. pare a fi în legătură cu prezenţa masivă a militarilor (Opaiţ 1996, 39 - 41).

La Halmyris au fost descoperite 20 de exemplare, din care unul singur s-a păstrat întreg. Realizarea lor în atelierele provinciale vest-pontice este argumentată de calitatea pastei şi analogii (Tabel XXIV).

C A T A L O G

I. Rădulescu 1976, Pl. II/1; Opaiţ 1996, Pl. 4

N1	N2	N3	N4	N5	N6	N7	N8	N9	N10	N11	N12	N13	*Pass.*	D. S.	D. I.
-	-	-	-	-	4	2	1	3	5	3	2	-	-	20	1

www.cimec.ro

Buza este îngroşată spre exterior, în partea superioară fiind prevăzută cu o şănţuire pentru fixarea capacului. Gâtul, vertical, este decorat cu caneluri; corpul este globular, toartele - rotunde în secţiune - sunt torsionate, iar baza - uşor concavă - este prevăzută cu "umbo".

416. Completă, restaurată. Inv. 42971, □ U 18, -1,30 m, N 10.
Dg = 12,4 cm; Dm = 27,4 cm; I = 34,4 cm. Pl. LII.
Pastă cărămizie-deschisă, granule de calcar, oxid de fier, angobă proprie.

Analogii: Rădulescu 1976, 102 - 103, tip 3 a, Pl. II/1, 1 a, sec. II d.Ch.; Opaiţ 1991 B, 224, tip I, Pl. 28/1, 2, sfârşitul sec. IV - începutul sec. V d.Ch.; Opaiţ 1996, 41, tip 1, Pl. 4, sec. IV - V d.Ch.; Baumann 1995, 418, 421, tip I, Pl. VIII, sec. IV d.Ch.
Datare: sec. IV - VI d.Ch.

Inscripţiile de pe amfore

Ca şi amforele greceşti, unele amfore romane şi romano-bizantine prezintă inscripţii. Acestea sunt de trei tipuri:

Ştampilele sunt imprimate în pastă înainte de ardere, cu o matriţă din metal sau din teracotă. Acestea sunt aplicate în diverse locuri: pe toarte, pe buză sau pe gât. Ştampilele indică *officina* unde sunt produse vasele sau numele producătorului (Peacock, Williams 1986, 9 - 12; Kelemen 1990, 185 - 190, Sciallano, Sibella 1991, 20). Acest tip de inscripţii este caracteristic doar epocii romane timpurii.

Graffiti sunt realizaţi prin zgârieturi sau linii punctate, atât înainte cât şi după ardere.

Dipinti sunt realizaţi cu vopsea roşie sau cu o soluţie bazată pe negru de fum. Aceste inscripţii sunt puţin rezistente la contactul cu apa, fapt ce face ca unele dintre ele să devină ilizibile; avem vase pe care aceeaşi inscripţie apare de mai multe ori.

În situl de la Murighiol, întâlnim doar ultimele două tipuri de inscripţii, pe amfore provenite din contexte arheologice datate între mijlocul secolului IV şi primele decenii ale secolului VII d.Ch. În unele cazuri, aceeaşi piesă prezintă mai multe inscripţii, de natură diferită. Până în prezent au fost descoperite 12 inscripţii cu *graffito* şi 19 cu *dipinto* - 18 realizate cu vopsea roşie şi una cu negru de fum. Cum unele piese conţin mai multe inscripţii, de natură diferită, numărul total al acestora din urmă este 34.

Inscripţiile de pe amforele de la Murighiol pot fi clasificate în: creştine, cele indicând nume de persoane, capacitatea vaselor, produsele conţinute şi indescifrabile (Tabel XXVII).

Precizăm că fragmentele ceramice atipice nu au fost considerate în statisticile întocmite pentru amfore, ci doar ca număr de piese studiate şi descrise.

C A T A L O G

Graffiti (Tabel XXV)

N1	N2	N3	N4	N5	N6	N7	N8	N9	N10	N11	N12	N13	*Pass.*	D. S.	D. I.
-	-	-	-	-	-	2	-	2	5	2	-	-	-	11	11

417. Fragment amforă Berenice LR 1. Inv. H 803 □ P 19, - 1,40 m, N 9. Pl. LIII.
Graffito pe umăr: AKY
A[μήν] ? - Amin ?
KY[ριε] - Doamne; este posibil ca inscripţia să fi conţinut şi cuvântul *βοήθη* - ajută.
Termenul *Κύριε* sau invocaţia *Κύριε βοήθη* sunt întâlnite pe numeroase vase ceramice descoperite la Tomis, Callatis, Histria, Ulmetum, Sucidava, datate în secolele V - VI d.Ch.
Analogii : IGLR, nr. 63, 98, 106, 118, 120, 124, 128, 214, 215, 389.
Datare: a doua jumătate a sec. V d.Ch.

www.cimec.ro

*397. Fragment gură şi toartă amforă Kuzmanov 16, Inv. H 546, ☐ IJ 14, N 10. Pl. L şi LIII.
Graffito pe umăr: *ζω[ή]* - viaţă
Această inscripţie este întâlnită şi pe alte vase (chiar ulcioare) descoperite la Tomis şi Callatis; pe acestea, cuvântul este scris însă cu *ο*. Ulcioarele sunt datate în sec. IV d.Ch. Piesa noastră provine dintr-un context arheologic datat la mijlocul secolului VI d.Ch. Acest lucru nu trebuie să ne mire, deoarece termenul *ζωή* (scris cu *ω*) apare la Păcuiul lui Soare pe o amforă ştampilată datată în sec. XI d.Ch. (IGLR, nr. 182*).*

Analogii : IGLR, nr. 58, 97.
Datare: sec. VI d.Ch.

*368. Gură, toarte amforă Bjelajac 22, Inv. H 527, poarta de nord, N 7. Pl. XLVI şi LIII.
Graffito pe toartă: este zgâriată o cruce.
Graffito pe umăr: ΞΞΙ [sextarii] - 21 sextarii = 11,415 ℓ

418. Fragment amforă LR 2. Inv. H 804, ☐ U 18, -0,90 - 1,10, N 10. Pl. LIII.
Graffito pe umăr: *NZ* [sextarii] - 57 sextarii - 30,985 ℓ

419. Fragment amforă LR 2. Inv. H 805, ☐ α 2, N 10. Pl. LIII.
Graffito pe umăr: Μ [sextarii] - 40 sextarii = 21,744 ℓ
După litera Μ apare spărtura; este posibil să mai fi existat altă literă, deci recipientul să fi avut capacitatea mai mare (max. 49 sextari).

420. Fragment amforă LR 2. Inv. 41150, S II, ☐ 28, N 10. Pl. LIII.
Graffito pe umăr: Ν [sextarii] - 50 sextarii = 27,18 ℓ.
Bibliografie : Opaiţ 1991 A, 152, nr. 149, Pl. 25.

421. Fragment amforă LR 2. Inv. 41151, S I, ☐ 107, -0,90 m, N 11. Pl. LIII.
Graffito pe umăr: ΚΒ[sextarii] - 22 sextarii = 11,959 ℓ
Bibliografie : Opaiţ 1991 A, 152, nr. 150, Pl. 25.
În general amforele acestui tip au o capacitate de peste 50 sextarii.

*325. Amforă LR 2, completă restaurată. Inv. 40668, ☐ X20, N 10. Pl. XXXIX şi LIII.
Graffito pe umăr: ΖΟΤΙ[κος] – Zotikos.
Numele *Zotikos* se scria însă cu *ω*.

422. Fragment amforă, neidentificată. Inv. 41214, S I, ☐ 60, N 9. Pl. LIII.
Graffito pe umăr: *ΚΟΥ[ρμε]* ? - o băutură din orz şi miere.
Bibliografie : Opaiţ 1991 A, 152, nr. 153, Pl. 25.
Pe amforele romano-bizantine (sau pe capacele acestora) apar în câteva cazuri (la Ulmetum şi Sucidava) inscripţii ce indică conţinutul acestora - vinul.

Analogii : IGLR, nr. 213, 216, 398 D.

423. Fragment amforă LR 2. Inv. 40837. S I, ☐ 60, N 7. Pl. LIII.
Graffito pe umăr: - indescifrabil
Bibliografie : Opaiţ 1991 A, 152, nr. 151, Pl. 25.

424. Fragment amforă tip neidentificat. Inv. 42213. S I, ☐ 72, -0,82 m, N 11. Pl. LIII.
Graffito pe umăr: - indescifrabil (ΚΠΑ ?)
Bibliografie : Opaiţ 1991 A, 152 / 152, Pl. 25.

Dipinti (Tabel XXVI)

N1	N2	N3	N4	N5	N6	N7	N8	N9	N10	N11	N12	N13	*Pass*	D. S.	D. I.
-	-	-	-	-	-	1	7	-	3	3	3	1	2	20	20

www.cimec.ro

425. Fragment, gură, toarte amforă LR2. Inv. 40835, S II, ☐ 110, -2,10 m, N 7. Pl. LIII.
Dipinto roşu pe gât: o cruce = Χ[ριστὸυ] Μ[αρία] γ[εννᾶ] - = Maria naşte pe Christos. De două ori, este indicată capacitatea vasului şi conţinutul acestuia: x (sextarii) Μ[ε]λ[αιον]? - 49 sextarii, ulei ?
Bibliografie : Opaiţ 1991 A, 140, nr. 55, Pl. 8.
Χ Μ Γ este inscripţia creştină întâlnită cel mai des pe amforele din întregul imperiu. În Dobrogea este atestată la Histria şi Altinum iar în sudul Olteniei la Sucidava, pe niveluri de locuire datate în sec. V - VI d.Ch.

Analogii: IGLR, nr. 139 - 144, 187, 316 - 324, 344, 349; Whitehouse 1985, 190 - 191, sec. IV - V d.Ch.; Uscătescu-Barrön 1992, 157, fig. 20/148, anii 450 - 600 d.Ch.

426. Fragment amforă LR1. Inv. 40686, S II, ☐ 42, N 8. Pl. LIII.
Dipinto roşu pe gât: cruce monogramatică ? Κ[ύριε] - Doamne sau K(sextarii) - 20 sextarii = 10,871 ℓ.
Bibliografie : Opaiţ 1991 A, 152, nr. 145, Pl. 24.

427. Fragment amforă LR1. Inv. H 806, ☐ U 20, - 2,40 m, groapă, N 8. Pl. LIII.
Dipinto roşu pe gât: Κ[ύριε] - Doamne sau K(sextarii) - 20 sextarii = 10,871 ℓ.

428. Fragment amforă LR1. Inv. H 807, ☐ U 19, - 0,75 m, N 12. Pl. LIII.
Dipinto roşu pe corp: cruce monogramatică

429. Gură, toarte, amforă LR1. Inv. 40412, S II, ☐ 60, N 11. Pl. LIII.
Dipinto roşu pe umăr: *ΧΛΓ...Πρ[εσβυτέρου]* - 33 sextarii ... preotul.
Bibliografie : Opaiţ 1991 A, 146, nr. 103, Pl. 17.
Termenul *Πρεσβύτερος* este întâlnit şi pe alte amfore descoperite la Tomis şi Sucidava, datate în secolele V - VI d.Ch., uneori alături de capacitatea vaselor. Piesa noastră provine de pe un nivel datat în a doua jumătate a secolului VI d.Ch.

Analogii: IGLR, nr. 67, 316, 330, 360, 342, 392.

*362. Gură, toarte, amforă tip Böttger II - 2. Inv. 29791, S I, ☐ 60, N 8. Pl. XLV şi LIII.
Dipinto roşu pe umăr: IZX (sextarii) - 16 sextarii = 8,697 ℓ.
Bibliografie : Opaiţ 1991 A, 151, nr. 133, Pl. 22.

430. Fragment amforă LR2. Inv. 41152, S I, ☐ 60, N 8. Pl. LIII.
Dipinto roşu pe gât: *ΧΞΘ* (sextarii) = 69 sextarii = 37,508 ℓ.
Bibliografie : Opaiţ 1991 A, 151, nr. 143, Pl. 24.

431. Fragment amforă LR1. Inv. H 808, ☐ U 20, -2,40 m, groapă, N 8. Pl. LIV.
Dipinto roşu pe gât: se păstrează jumătate din litera *Θ*. Inscripţia mai conţinea o literă, însă datorită spărturii nu poate fi descifrată.
Θ (sextarii) = 9 sextarii; evident, vasul avea capacitate mai mare.

432. Fragment amforă LR2. Inv. H 809, ☐ V 17, -1,15 m, N 10. Pl. LIV.
Dipinto roşu pe umăr: *Ν* (sextarii) = 50 sextarii = 27,115 ℓ.

433. Fragment amforă LR2. Inv. H 810, ☐ A 2, N 10. Pl. LIV.
Dipinto roşu pe gât: probabil literele *Ν* şi *Θ* ; acestea sunt scrise de cinci ori.
ΝΘ (sextarii) = 59 sextarii = 32,072 ℓ.

434. Fragment amforă LR2. Inv. 29733, S I, ☐ 10, N 10. Pl. LIV.
Dipinto roşu pe umăr: *ΝΘ* (sextarii) = 59 sextarii = 32,072 ℓ.
Bibliografie: Opaiţ 1991 A, 151, nr. 142, Pl. 24.

www.cimec.ro

*330. Gură, toarte, amforă LR2, Inv. H 508, □ T 19, - 0,40 m, N 13. Pl. XL şi LIV.
Dipinto roşu pe umăr: $N\Gamma$ (sextarii) = 53 sextarii = 28,81 ℓ.

435. Fragment amforă tip neidentificat. Inv. 41211, *passim,* Pl. LIV.
Dipinto roşu pe gât: ΞPA (sextarii) = 101 sextarii = 54,903 ℓ.
Bibliografie: Opaiţ 1991 A, 152, nr. 146, Pl. 24.

436. Fragment amforă tip neidentificat. Inv. 41212, S II, □ 41, *passim,* Pl. LIV.
Dipinto roşu pe umăr: $I\Theta$ (sextarii) = 19 sextarii = 10,328 ℓ.
Bibliografie: Opaiţ 1991 A, 152, nr. 148, Pl. 24.

437. Fragment amforă LR1. Inv. H 600, □ X 19, -1,60 - 2,30 m, N 8. Pl. LIV.
Dipinto roşu - indescrifrabil.

438. Fragment amforă LR1. Inv. H 601, □ V 19, -2,25 m, N 8. Pl. LIV.
Dipinto roşu - indescrifrabil.

439. Fragment amforă LR1. Inv. 38.663, S II, □ 76, N 11. Pl. LIV.
Dipinto roşu - indescrifrabil.
Bibliografie: Opaiţ 1991 A, 152, nr. 144, Pl. 24.

440. Fragment amforă LR1. Inv. H 602, poarta de vest, bastionul de nord, N 12. Pl. LIV.
Dipinto roşu - indescrifrabil.

441. Fragment amforă tip neindentificat. Inv. 41.210, S II, □ 41, N 12. Pl. LIV.
Dipinto negru - indescrifrabil.
Bibliografie: Opaiţ 1991 A, 152, nr. 147, Pl. 24.

442. Fragment amforă LR 2. Inv. H 408, □ T 19, -0,85 m, N 11. Pl. LIV.
Dipinto roşu în val - indescrifrabil (decor ?).

Capace de amfore

Datorită dimensiunilor mai reduse, capacele de amfore s-au păstrat complete în număr mai mare decât cele pentru vesela de bucătărie. Culoarea şi textura pastei, comună cu cea a mai multor tipuri de amfore, fac aproape imposibil de identificat centrul producător. Utilizarea lor, după desigilarea amforelor de transport, sugerează posibilitatea modelării lor în atelierele locale, argument susţinut şi de păstrarea aceleiaşi forme generale în timp (sec. I - VII d.Ch.) şi spaţiu (din Spania până în Asia Mică), după cum atestă analogiile, mai ales pentru capacele tipului II.

La Halmyris au fost descoperite 46 de capace şi opt fragmente ceramice de formă circulară, utilizate drept capace, pe aproape toate nivelurile de locuire din sec. II până în sec. VII d.Ch. (Tabel XXVIII).

C A T A L O G

I. Kuzmanov 1985, tip 1

N1	N2	N3	N4	N5	N6	N7	N8	N9	N10	N11	N12	N13	*Pass.*	D. S.	D. I.
-	-	-	-	-	1	-	-	-	2	-	-	-	-	3	2

La exemplarele timpurii pasta este fină, corpul semisferic, prezentând caneluri fine, gardina este prevăzută cu două protuberanţe pentru a se fixa mai bine pe gura amforei, mânerul rotund, scund. Exemplarele târzii (sec. VI d.Ch.) sunt lucrate dintr-o pastă mai grosieră, corpul se aplatizează, gardina nu mai prezintă protuberanţe, iar mânerul este mai lung.

Această formă apare în perioada republicană, fiind preluată şi fabricată şi de către geto-daci. În epoca romano-bizantină este atestată în Bulgaria, la Sadovec.

www.cimec.ro

De la Halmyris provin trei exemplare. Unul dintre acestea a fost descoperit pe un nivel datat în a doua jumătate a sec. III d.Ch., iar celelalte în contexte arheologice de la mijlocul sec. VI d.Ch.

443. Complet. Inv. 43944, ☐ X 18, - 2,00 m, N 6.
D = 8,7 cm; I = 4,5 cm. Pl. LV.
Pastă fină, roşie-cărămizie, granule de calcar, mica argintie, angobă roşie.

444. Complet. Inv. 38397, S II, ☐ 41 - 43, N 10.
D = 13 cm; I = 5,2 cm. Pl. LV.
Pastă gri-cenuşie, granule de calcar, angobă proprie.
Bibliografie : Opaiţ 1991 A, 158 - 159, Pl. 36.

Analogii: Kuzmanov 1992 B, 217, Pl. 109/13 - 24, sec. IV - VI d.Ch.; Bichir 1984, 36, tip 9 a, Pl. XVI/3, 5, sec. II - III d.Ch.; Kabakčieva 1997, 36, fig. 4/5, sec. I d.Ch.
Datare: sec. IV, VI d.Ch.

II. Vegas 1973, fig. 57/1 - 5; Peacock 1984, fig. 75/91 - 92; Kuzmanov 1985, Pl. 109/17 - 25

N1	N2	N3	N4	N5	N6	N7	N8	N9	N10	N11	N12	N13	*Pass.*	D. S.	D. I.
-	1	-	-	1	1	1	1	2	9	18	4	3	2	43	6

Corpul este concav, iar mânerul rotund sau turtit. Acestea sunt cele mai răspândite capace de amforă. Se întâlnesc din Spania şi nordul Africii până la Marea Neagră, între sec. I î.Ch. şi primele decenii ale sec. VII d.Ch.

De la Halmyris provin 43 de piese. Una dintre acestea are corpul aplatizat (Nr. cat. 448); nu credem că este vorba de o variantă a acestui tip, ci de un rebut, piesa deformându-se în tipul uscării, poate chiar într-un atelier de la Halmyris.

445. Complet. Inv. 43946, ☐ U 19, -3 m, N 2.
D = 6,2 cm; I = 2,5 cm. Pl. LV.
Pastă cărămizie-deschisă, pietricele, granule de calcar, mica argintie, angobă proprie.

446. Complet. Inv. 43948, S II, ☐ 63, -3 m, groapă, N 5.
D = 8,6 cm; I = 4,3 cm. Pl. LV.
Pastă fină, roz-cărămizie, granule de calcar, mica argintie.

447. Fragmentar, profil complet. Inv. H 900, S II, ☐ 84 - 86, -1,80 m, N 8.
D = 9,6 cm; I = 4,8 cm. Pl. LV.
Pastă gri-cenuşie, granule de calcar.

448. Complet. Inv. H 901, ☐ U 18, -0,90 - 1,10 m, N 10.
D = 6,1 cm; I = 2,3 cm. Pl. LV.
Pastă maro, granule de calcar, mica argintie şi aurie.

449. Complet. Inv. 27900, S I, ☐ 22, -0,80 m, N 11.
D = 8 cm; I = 2,8 cm. Pl. LV.
Pastă cărămizie-deschisă, granule de calcar, mica argintie.

450. Complet. Inv. H 902. ☐ R 18, -0,20 m, N 13.
D = 13 cm; I = 6,5 cm. Pl. LV.
Pastă cărămizie, granule de calcar, mica argintie, angobă gri-cenuşie.

Analogii: Vegas 1973, 149, 151, fig. 57/1 - 5, sec. I î.Ch. - I d.Ch.; Hayes 1976, 106/D29, fig. 17, sec. VI d.Ch.; Cătăniciu, Barnea 1979, 185, fig. 156 N IV A 7(1), sec. II - IV d.Ch.;

www.cimec.ro

Fulford 1984 B, 202, fig. 75/91 - 92, sec. VI - VII d.Ch.; Kuzmanov 1992 B, 217, Pl. 109/25 - 26, sec. IV - VI d.Ch.; Kuzmanov, Salkin 1992, 38, tip 19, cat. 46, Pl. 4/46, sec. IV d.Ch.; Böttger 1982, 120, cat. 309 - 313, Taf. 25/309 - 313, începutul sec. V d.Ch. - jumătatea sec. V d.Ch.

Datare: sec. II - VII d.Ch.

III. Fragmente ceramice utilizate drept capace

N1	N2	N3	N4	N5	N6	N7	N8	N9	N10	N11	N12	N13	*Pass.*	D. S.	D. I.
-	-	-	-	-	-	-	-	1	3	1	-	1	2	8	2

În cursul cercetărilor noastre au fost descoperite şapte fragmente rotunde din corpul unor amfore LR2, ce ar fi putut fi utilizate drept capace, probabil pentru recipiente de acelaşi tip.

Analogii la acestea am găsit la Yassi Ada - 165 de astfel de "capace", datate la începutul sec. VII d.Ch.

Piesele noastre provin de pe niveluri datate între a doua jumătate a secolului V şi începutul secolului VI d.Ch.

Un fragment de cărămidă descoperit la Halmyris a fost utilizat drept capac de amforă.

451. Fragment amforă LR2. Inv. H 903, S I, □ 43 - 44, N 9.
D = 7,5 cm. Pl. LV.
Pastă cărămizie-roşcată, granule de calcar, mica aurie, angobă proprie.

Analogii : Bass, Doorninck 1982, 160 - 161, fig. 8/7, începutul sec. VII d.Ch.

452. Fragment cărămidă. Inv. H 904, poarta de nord, *passim.*
D = 5,6 cm; I = 2,4 cm. Pl. LV.
Pastă roşie-cărămizie, oxizi de fier, granule de calcar, mica argintie.

Datare: sec. V - VII d.Ch.

www.cimec.ro

Tabel XIX. Amfore occidentale

Nr. crt.	Tip	Nr. cat.	N1	N2	N3	N4	N5	N6	N7	N8	N9	N10	N11	N12	N13	*Pass.*	D. S.	D. I.
			sec. I - III					sec. IV – VII										
1.	I	318	-	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	1
2.	II	319	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1
3.	III	320	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1
4.	IV	321	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1
5.	V	322	-	-	-	-	-	1	-	2	-	-	-	-	-	-	3	1
TOTAL				4	1			1		2							8	5
%				50,00	12,50			12,50		25,00							100	62,50

www.cimec.ro

Tabel XX. Amfore orientale

Nr. crt.	Tip	Nr. cat.	N1	N2	N3	N4	N5	N6	N7	N8	N9	N10	N11	N12	N13	*Pass.*	D.S.	D. I.
			s e c . I - I I I					s e c . I V - V I I										
1.	I	323	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1
2.	II	324 - 332	-	-	1	-	-	3	7	13	30	43	31	31	15	6	180	9
3.	III	333 - 335	-	-	-	-	-	-	-	-	-	4	8	9	1	-	22	3
4.	IV	336 - 343	-	-	-	-	-	-	1	19	15	49	43	38	29	3	197	8
5.	V	344 - 345	-	-	-	-	-	1	2	1	-	3	1	3	2	1	14	2
6.	VI	346 - 349	-	-	-	-	-	1	1	2	3	10	6	1	-	-	24	4
7.	VII	350	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	1	1
8.	VIII	351	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	1	1
9.	IX	352 - 353	-	-	-	1	-	2	-	-	-	-	-	-	-	-	3	2
10.	X	354	-	-	-	-	-	2	1	2	3	2	1	-	-	-	11	1
11.	XI	355 - 356	-	-	-	-	-	-	3	-	-	-	-	-	-	-	3	2
12.	XII	357	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1	-	2	1
13.	XIII	358 - 359	-	-	-	-	-	-	9	1	2	-	-	-	-	-	12	2
14.	XIV	360 - 363	-	-	-	-	-	-	4	8	10	7	-	-	-	-	29	4
15.	XV	364	-	-	-	-	-	2	1	2	-	-	-	-	-	-	5	1
16.	XVI	365	-	-	-	-	-	-	-	2	-	1	-	-	-	-	3	1
17.	XVII	366 - 367	-	-	-	-	1	-	1	-	-	-	-	-	-	-	2	2
18.	XVIII	368	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	1	1
19.	XIX	369 - 370	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	3	1	-	-	6	2
20.	XX	371	-	-	-	-	-	2	3	-	-	-	-	-	-	-	5	1
21.	XXI	372	-	-	-	-	-	-	2	-	-	-	-	-	-	-	2	1
22.	XXII	373	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	3	1	-	-	4	1
23.	XXIII	374	-	-	-	-	-	-	4	3	-	-	-	-	-	1	8	1
TOTAL			1		1	1	1	13	36	54	66	122	97	85	48	11	536	52
%			0,19		0,19	0,19	0,19	2,42	6,72	10,07	12,31	22,76	18,10	15,86	8,95	2,05	100	9,70

www.cimec.ro

Tabel XXI. Amfore nord-africane

Nr. crt.	Tip	Nr. cat.	N1	N2	N3	N4	N5	N6	N7	N8	N9	N10	N11	N12	N13	*Pass.*	D.S.	D.I.
			sec. I - III						sec. IV - VII									
1.	I	375 - 376	-	-	-	-	-	-	1	3	-	-	-	-	-	-	4	2
2.	II	377 - 380	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	4	4	5	-	15	4
3.	III	381	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	1	1
4.	IV	382	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	1	-	2	1
TOTAL									1	3	1	3	4	4	6		22	8
%									4,54	13,64	4,54	13,64	18,18	18,18	27,27		100	36,36

www.cimec.ro

Tabel XXII. Amfore provinciale (vest)-pontice

Nr. crt.	Tip	Nr. cat.	N1	N2	N3	N4	N5	N6	N7	N8	N9	N10	N11	N12	N13	*Pass.*	D.S.	D.I.
			sec. I – III					sec. IV - VII										
1.	I	383	1	-	-	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	1	4	1
2.	II	384 - 385	1	-	1	1	2	2	-	-	-	-	-	-	-	-	7	2
3.	III	386	-	-	-	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	1
4.	IV	387	-	-	-	1	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	3	1
5.	V	388	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1
6.	VI	389	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1
7.	VII	390 - 394	-	-	-	-	-	-	6	9	25	15	4	5	2	5	71	5
8.	VIII	395 – 400	-	-	-	-	-	-	-	-	7	13	23	9	9	2	63	6
9.	IX	401 - 402	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	-	-	-	2	2
10.	X	403 - 406	-	-	-	-	-	-	-	-	-	9	5	3	-	2	19	4
11.	XI	407	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	1	1
12.	XII	408	-	-	-	-	-	-	3	7	5	1	-	-	-	-	16	1
13.	XIII	409	-	-	-	-	-	1	3	2	1	-	-	-	-	-	7	1
14.	XIV	410	-	-	-	-	-	-	2	-	-	-	-	-	-	-	2	1
15.	XV	-	-	-	-	-	-	-	4	2	-	-	-	-	-	-	6	-
16.	XVI	411	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	1	1
17.	XVII	-	-	-	-	-	-	2	2	2	-	-	-	-	-	-	6	-
18.	XVIII	412	-	-	-	-	-	1	1	-	1	1	-	-	-	-	4	1
19.	XIX	413	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	2	-	-	-	3	1
20.	XX	414	-	-	-	-	-	-	2	4	4	-	2	-	-	-	12	1
21.	XXI	415	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	1	1
TOTAL			2	-	1	7	4	7	23	27	43	42	38	17	11	10	232	33
	%		0,86	-	0,43	3,02	1,72	3,02	9,91	11,64	18,53	18,10	16,38	7,33	4,74	4,31	100	14,22

www.cimec.ro

Tabel XXIII. Amfore de transport. Total

Nr. crt.	Zone de producţie	Nr. cat.	N1	N2	N3	N4	N5	N6	N7	N8	N9	N10	N11	N12	N13	*Pass.*	D.S.	D.I.
			sec. I - III					sec. IV - VII										
1.	Amfore occidentale	318 - 322	-	4	1	-	-	1	-	2	-	-	-	-	-	-	8	5
2.	Amfore orientale	323 - 374	1	-	1	1	1	13	36	54	66	122	97	85	48	11	536	52
3.	Amfore nord-africane	375 - 382	-	-	-	-	-	-	1	3	1	3	4	4	6	-	22	8
4.	Amfore provinciale pontice	383 - 415	2	-	1	7	4	7	23	27	43	42	38	17	11	10	232	33
TOTAL			3	4	3	8	5	21	60	86	110	167	139	106	65	21	798	98
%			0,38	0,50	0,38	1,00	0,63	2,63	7,52	10,78	13,78	20,93	17,42	13,28	8,14	2,63	100	12,28

Tabel XXIV. Amfore de masă. Total

Nr. crt.	Tip	Nr. cat.	N1	N2	N3	N4	N5	N6	N7	N8	N9	N10	N11	N12	N13	*Pass.*	D.S.	D.I.
			sec. I – III					sec. IV - VII										
1.	Amfore de masă TOTAL	416	-	-	-	-	-	4	2	1	3	5	3	2		-	20	1
%								20,00	10,00	5,00	15,00	25,00	15,00	10,00			100	5,00

www.cimec.ro

Tabel XXV. Inscripţii pe amfore. *Graffiti*

Nr. crt.	Nr. catalog	N6	N7	N8	N9	N10	N11	N12	N13	*Pass.*	D.S.	D.I.	Tip de inscripţie				
		sec. IV – VII											Creştină	Capacitate	Nume pers.	Conţinut	Indescifr.
1.	417	-	-	-	1	-	-	-	-	-	1	1	◆				
2.	397*	-	-	-	-	1	-	-	-	-	1	1	◆				
3.	368*	-	1	-	-	-	-	-	-	-	1	1	◆	◆			
4.	418	-	-	-	-	1	-	-	-	-	1	1		◆			
5.	419	-	-	-	-	1	-	-	-	-	1	1		◆			
6.	420	-	-	-	-	1	-	-	-	-	1	1		◆			
7.	421	-	-	-	-	-	1	-	-	-	1	1		◆			
8.	325*	-	-	-	-	1	-	-	-	-	1	1			◆		
9.	422	-	-	-	1	-	-	-	-	-	1	1				◆	
10.	423	-	1	-	-	-	-	-	-	-	1	1					◆
11.	424	-	-	-	-	-	1	-	-	-	1	1					◆
	TOTAL		2		2	5	2				11	11	3	5	1	1	2

www.cimec.ro

Tabel XXVI. Inscripţii pe amfore. *Dipinti*

Nr. crt.	Nr. cat.	N6	N7	N8	N9	N10	N11	N12	N13	*Pass.*	D.S.	D.I.	Tip de inscripţie			
		sec. IV – VII											creştină	capacitate	conţinut	indescifrabilă
1.	425	-	1	-	-	-	-	-	-	-	1	1	◆	◆	◆	
2.	426	-	-	1	-	-	-	-	-	-	1	1	◆			
3.	427	-	-	1	-	-	-	-	-	-	1	1	◆			
4.	428	-	-	-	-	-	-	1	-	-	1	1	◆			
5.	429	-	-	-	-	-	1	-	-	-	1	1	◆			
6.	362*	-	-	1	-	-	-	-	-	-	1	1		◆		
7.	430	-	-	1	-	-	-	-	-	-	1	1		◆		
8.	431	-	-	1	-	-	-	-	-	-	1	1		◆		
9.	432	-	-	-	-	1	-	-	-	-	1	1		◆		
10.	433	-	-	-	-	1	-	-	-	-	1	1		◆		
11.	434	-	-	-	-	1	-	-	-	-	1	1		◆		
12.	330*	-	-	-	-	-	-	-	1	-	1	1		◆		
13.	435	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1	1		◆		
14.	436	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1	1		◆		
15.	437	-	-	1	-	-	-	-	-	-	1	1				◆
16.	438	-	-	1	-	-	-	-	-	-	1	1				◆
17.	439	-	-	-	-	-	1	-	-	-	1	1				◆
18.	440	-	-	-	-	-	-	1	-	-	1	1				◆
19.	441	-	-	-	-	-	-	1	-	-	1	1				◆
20.	442	-	-	-	-	-	1		-	-	1	1				◆
TOTAL			1	7		3	3	3	1	2	20	20	5	10	1	6

www.cimec.ro

Tabel XXVII. Inscripţii pe amfore. Total

Nr. crt.	Tip de inscripţie	N6	N7	N8	N9	N10	N11	N12	N13	*Pass.*	D.S.	D.I.	Tip de inscripţie				
		sec. IV – VII											creştină	capacitate	Nume pers.	conţinut	indescifr.
1.	Graffiti	-	2	-	2	5	2	-	-	-	11	11	3	5	1	1	2
2.	Dipinti	-	1	7	-	3	2	3	1	2	20	20	5	9	-	1	6
	TOTAL		3	7	2	8	4	3	1	2	31	31	8	14	1	2	8

Tabel XXVIII. Capace pentru amfore

Nr. crt.	Tip	Nr. catalog	N1	N2	N3	N4	N5	N6	N7	N8	N9	N10	N11	N12	N13	*Pass.*	D.S.	D.I.
			sec. I – III					sec. IV - VII										
1.	I	443 - 444	-	-	-	-	-	1	-	-	-	2	-	-	-	-	3	2
2.	II	445 - 450	-	1	-	-	1	1	1	1	2	9	18	4	3	2	43	6
	TOTAL			1			1	2	1	1	2	11	18	4	3	2	46	8
	%			2,17			2,17	4,35	2,17	2,17	4,35	23,91	39,13	8,70	6,52	4,35	100	17,39
3.	III. Fragmente ceramice utilizate drept capace (?)	451 - 452	-	-	-	-	-	-	-	-	1	3	1	1	-	2	8	2
	TOTAL			1			1	2	1	1	3	14	19	5	3	4	54	10
	%			1,85			1,85	3,70	1,85	1,85	5,55	25,93	35,18	9,26	5,55	7,41	100	18,52

www.cimec.ro

Tabel XXIX. Amfore. Total

Nr. crt.	Categorii ceramice	Nr. cat.	N1	N2	N3	N4	N5	N6	N7	N8	N9	N10	N11	N12	N13	*Pass*	D.S.	D.I.
			sec. I – III					sec. IV - VII										
1.	Amfore occidentale	318 - 322	-	4	1	-	-	1	-	2	-	-	-	-	-	-	8	5
2.	Amfore orientale	323 - 374	1	-	1	1	1	13	36	54	66	122	97	85	48	11	536	52
3.	Amfore nord-africane	375 - 382	-	-	-	-	-	-	1	3	1	3	4	4	6	-	22	8
4.	Amfore provinciale	383 - 415	2	-	1	7	4	7	23	27	43	42	38	17	11	10	232	33
5.	Amfore de masă	416	-	-	-	-	-	4	2	1	3	5	3	2	-	-	20	1
6.	Graffiti***	417 - 424	-	-	-	-	-	-	1	-	2	3	2	-	-	-	8	8
7.	Dipinti**	425 - 442	-	-	-	-	-	-	1	6	-	3	3	3	-	2	18	18
8.	Capace	443 - 452	-	1	-	-	1	2	1	1	3	14	19	5	3	4	54	10
TOTAL			3	5	3	8	6	27	65	94	118	192	166	116	68	27	898	135
%			0,33	0,56	0,33	0,89	0,67	3,01	7,24	10,47	13,14	21,38	18,48	12,92	7,57	3,01	100	15,03

www.cimec.ro

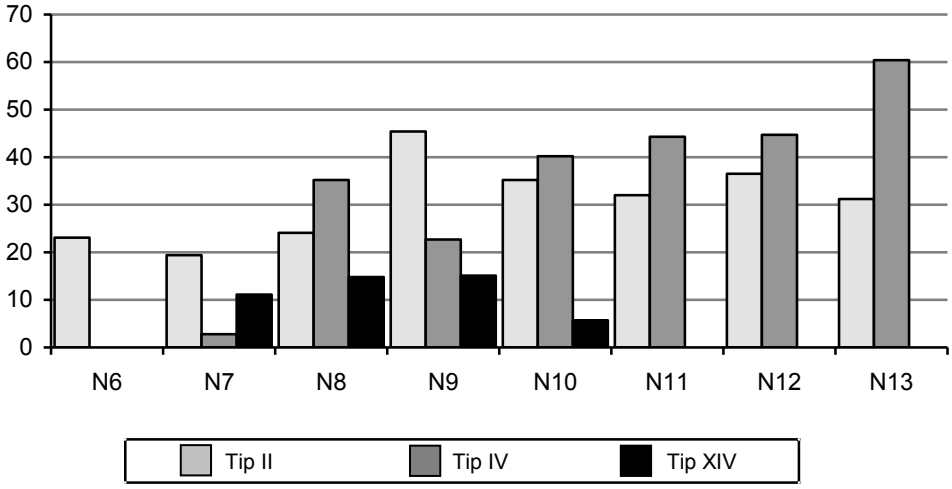

Grafic 8. Repartiţia procentuală a principalelor tipuri de amfore orientale pe nivelurile romano-bizantine

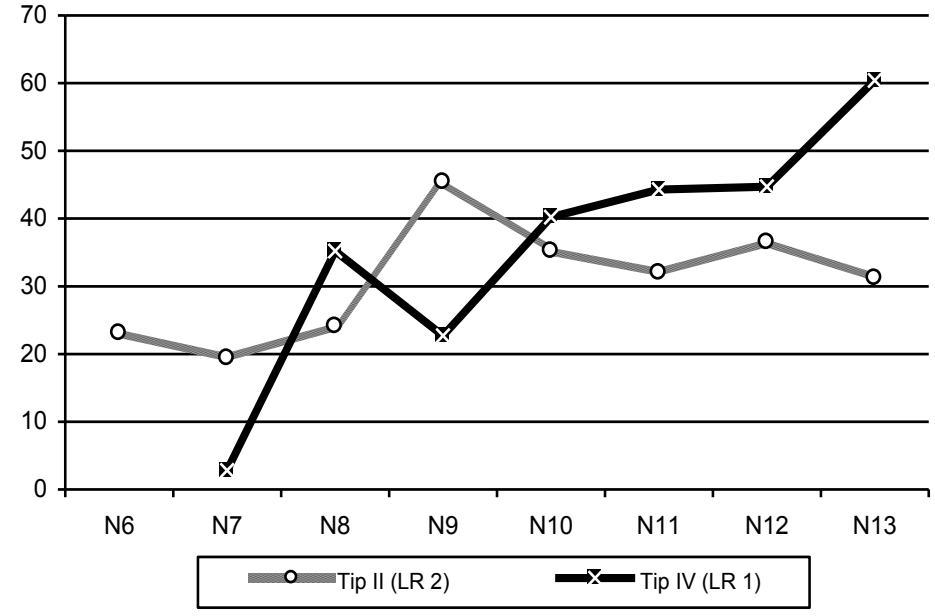

Grafic 9. Repartiţia procentuală a principalelor tipuri de amfore orientale (LR 1 şi LR 2) pe nivelurile romano-bizantine

www.cimec.ro

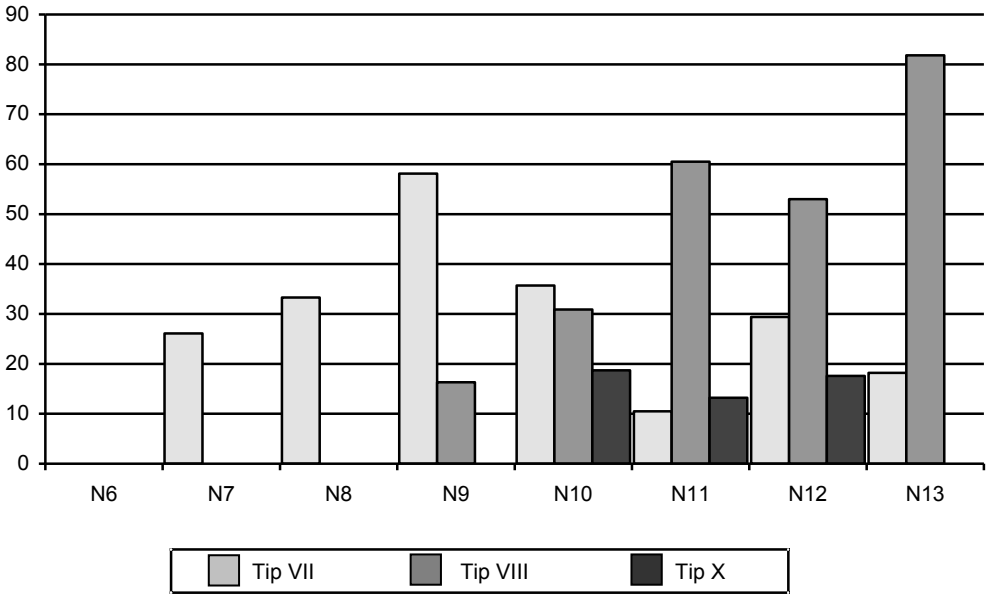

Grafic 10. Repartiţia procentuală a principalelor tipuri de amfore provinciale (vest) pontice pe nivelurile romano-bizantine

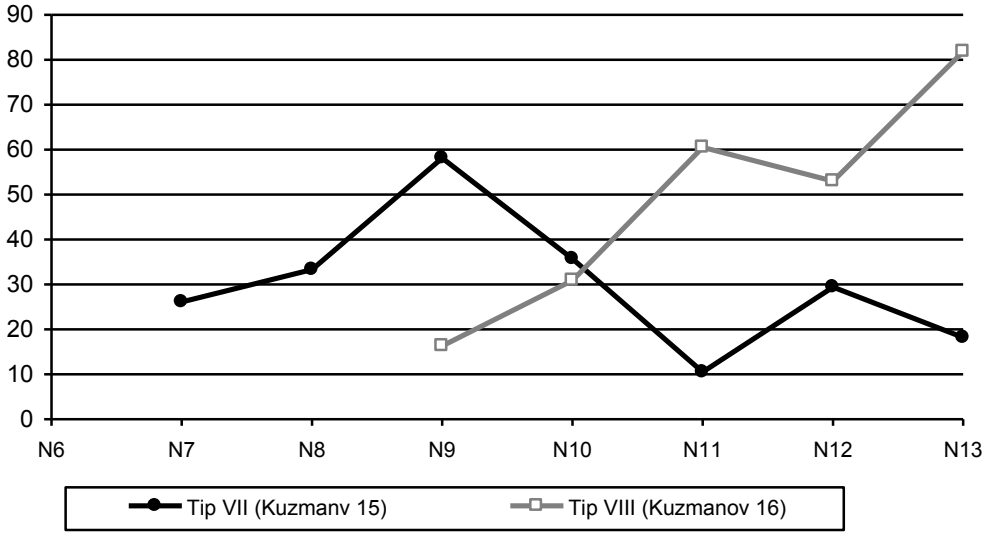

Grafic 11. Repartiţia procentuală a principalelor tipuri de amfore provinciale (vest) pontice (Kuzmanov 15 şi Kuzmanov 16)

www.cimec.ro

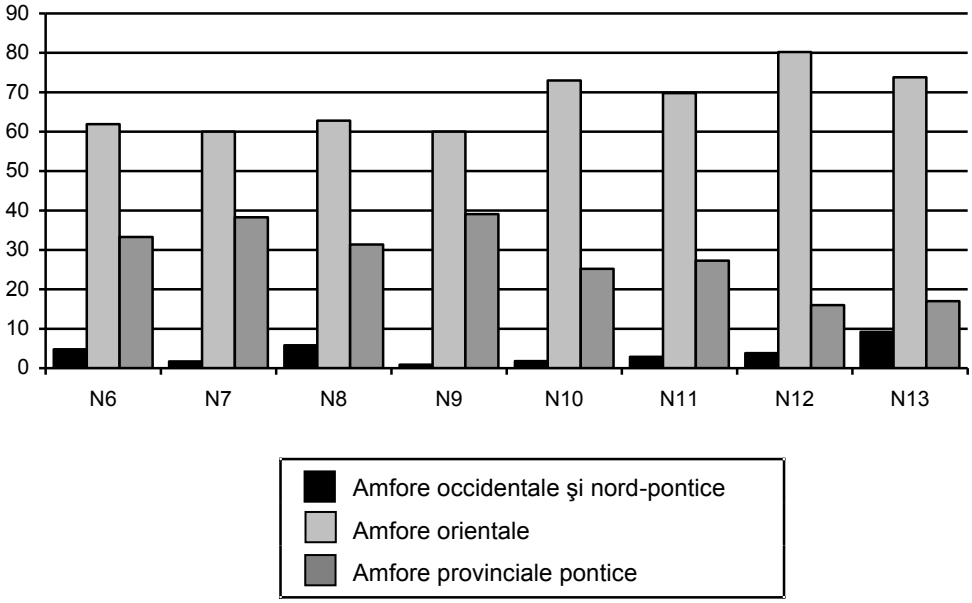

Grafic 12. Repartiţia procentuală a amforelor pe nivelurile de locuire romano-bizantine, pe zone de producţie

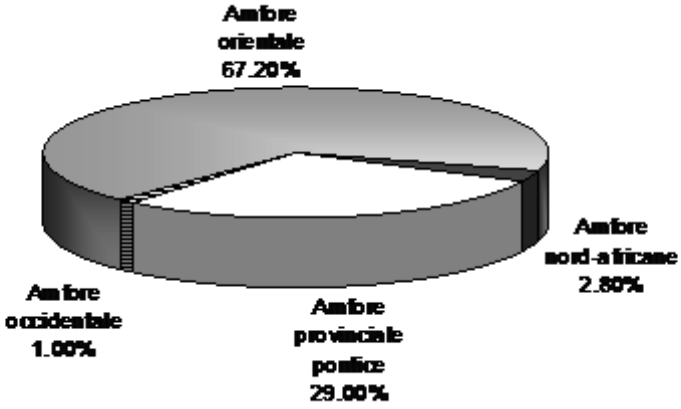

Grafic 13. Repartiţia procentuală a amforelor pe zone de producţie

www.cimec.ro

VI. OPAIŢE - *LUCERNAE*

În primele lucrări dedicate opaiţelor, acestea erau considerate simple curiozităţi, enigmatice şi frumos împodobite, neobişnuite ca formă şi decor (Licetus, *De lucernis antiqorum reconditis,* 1621; P.S. Bartolli, G.Bellori, *Lucerne veterum sepulchrales iconicae,* 1691; Passeri, *Lucernae fictiles,* 1739).

Constituirea arheologiei ca ştiinţă şi precizarea metodelor sale specifice de cercetare, a schimbat optica despre această categorie ceramică, care a devenit o importantă sursă de informaţii referitoare la antichitatea greco-romană. Astfel, alături de monede sau de inscripţii, opaiţele pot fi utilizate ca instrument de datare a complexelor arheologice în care au fost descoperite. De asemenea, datorită distincţiei dintre zonele sau centrele producătoare importante, opaiţele sunt relevante pentru cunoaşterea circulaţiei mărfurilor în anumite perioade. În sfârşit, decorurile, simbolurile şi inscripţiile prezente pe lucerne, ca şi calitatea pastei, a modelării şi a finisării, oferă informaţii preţioase privind mentalităţile, obiceiurile, concepţiile religioase ale epocii, dar şi stadiul tehnic atins de centrele producătoare, fie că este vorba de ateliere consacrate sau provinciale, periferice.

Marele număr al pieselor găsite în necropole sau aşezări, varietatea tipurilor şi, în multe cazuri, condiţiile stratigrafice sigure ale descoperirilor, au generat alcătuirea unor numeroase tipologii de sit, valoroase în primul rând pentru introducerea în circuitul ştiinţific al materialului arheologic inedit. Dificultatea principală în cazul unor asemenea studii este distincţia între produsele locale şi cele de import, mai ales în lipsa analizelor fizico-chimice. În aceste condiţii apare ca o necesitate întocmirea unor tipologii unice pentru zone geografice mai întinse, cum ar fi provinciile sau grupurile de provincii. Amintim în acest sens studiul lui A. Prevoost (1976) privind descoperirile din Italia, incomplet însă datorită sărăciei ilustraţiilor şi a lipsei analizelor de pastă.

Pentru Dobrogea cea mai importantă lucrare privind opaiţele se datorează lui C. Iconomu. După un prim catalog (1967) în care predomină materialul descoperit la Tomis, cercetătorul dezvoltă subiectul într-o teză de doctorat (1986), din păcate încă nepublicată, în care descrie şi ilustrează 56 de tipuri de opaiţe cu variante şi subvariante. Acest studiu, ce poate fi adus la zi cu descoperirile ulterioare, este cea mai consistentă şi documentată contribuţie românească în domeniu. De aceea, materialul descoperit la Halmyris, pe cât posibil, va fi încadrat tipologic sistemului propus de C. Iconomu, aducându-şi astfel o modestă contribuţie la realizarea unei atât de necesare tipologii unice a lămpilor romane din Dobrogea. Lotul de la Halmyris este cu atât mai preţios pentru această intenţie cu cât în majoritatea cazurilor opaiţele au fost descoperite în contexte stratigrafice sigure, bine încadrate cronologic, astfel că analogiile pot fi completate sau nuanţate în funcţie de condiţiile locale.

Opaiţe orientale

Cele 46 de opaiţe orientale de la Halmyris (25,27% din totalul opaiţelor) au fost împărţite în şapte tipuri distincte, unele cu mai multe variante. Încadrarea lor cronologică, de la începutul secolului III până la începutul secolului VII d.Ch., a fost stabilită în primul rând după contextul stratigrafic al descoperirilor (Tabel XXX).

www.cimec.ro

Literatura de specialitate referitoare la opaiţele orientale este foarte bogată, dat fiind numeroasele situri cercetate sau în curs de cercetare, multe dintre ele mari producătoare de ceramică în antichitatea greco-romană.

Atelierele din Grecia continentală şi din Asia Mică şi-au impus modelele de opaiţe în toată lumea romană începând cu sec. II până în sec. VII d.Ch. De aceea, cele mai apropiate analogii pentru piesele de la Halmyris - asemănarea mergând uneori până la cele mai mici detalii - le-am găsit în această zonă. Amintim aici doar pe cele de la Athena (Robinson 1959; Perlzweig 1961, Karivieri 1996), Corinth (Williams 1981; Williams, Zervos 1982, 1983), Argos (Bovon 1966), Delos (Bruneau 1965), Efes şi Milet (Walters 1914; Menzel 1969; Bailey 1988) şi Thasos (Abadie-Reynal, Sodini 1992),

C A T A L O G

I. Iconomu 1986, tip XXVI; Robinson 1959, M 129 - 130; Perlzweig 1961, Pl. 15 - 21; Kuzmanov 1992 A, tip 22

N1	N2	N3	N4	N5	N6	N7	N8	N9	N10	N11	N12	N13	*Pass.*	D. S.	D. I.
-	-	-	1	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	2	2

Caracteristicile acestui tip sunt ciocul cu aspect trapezoidal, datorat liniilor incizate care încadrează orificiul de ardere şi cele două panouri incizate, dispuse simetric pe bordură de o parte şi de alta a diametrului maxim. Corpul este rotund şi relativ mare, întotdeauna realizat cu îngrijire, dintr-o pastă de bună calitate. Discul, mare şi concav, este conturat de incizii circulare, iar bordura este dreaptă. Toarta este lamelară, iar baza rotundă, înconjurată de cercuri incizate. Decorul bogat este prezent pe toate elementele componente ale opaiţelor.

Originea tipului este Grecia, unde a început să fie produs de la sfârşitul sec. I d.Ch. (Ivanyi 1935, 14; Bruneau 1965, 134) până în a doua jumătate a sec. II d.Ch. Producţia este masiv reluată în sec. III - IV d.Ch., cele mai importante centre producătoare fiind Athena şi Corinth (vezi analogiile).

Cele două fragmente descoperite la Halmyris se încadrează cronologic acestei ultime faze, elementele de decor găsindu-şi analogii până la detalii cu opaiţele descoperite în Agora Athenei (Perlzweig 1961, Pl. 15 - 21 *passim*).

Numărul relativ mare al descoperirilor dobrogene a permis clasificarea lor în şase variante, în funcţie de modificările de decor ale bordurii şi ciocului, datate în sec. III - IV d.Ch., majoritatea importuri ateniene, dar şi imitaţii locale (Iconomu 1986, tip XXVI).

453. Fragmentar, bordură şi disc. Inv. 43495, S I, □ 8, -3,30 m, N 4.
Lp = 5,3 cm. Pl. LVI.
Lut fin, moale, alb-gălbui, angobă proprie.
Bordura este decorată cu motivul "ramură de brad", iar discul cu rozetă.

454. Fragmentar, bordură şi bază. Inv. 28542, S I, □ 71, N 6.
Lp = 6,9 cm; l = 3,5 cm. Pl. LVI.
Lut fin, dur, maro-roşcat, rar granule de calcar, angobă maro, mată. Folosit.
Bordura, dreaptă, este decorată cu motive incizate: un şir de cerculeţe între două linii, care unesc ciocul, trapezoidal, cu panoul de pe diametrul maxim. Un cerc dublu incizat mărgineşte orificiul de ardere. Discul, concav, este conturat de o puternică incizie circulară, acelaşi motiv marcând şi baza rotundă.

Analogii: Iconomu 1986, tip XXVI, 65 - 70, 133 - 136, 162 - 165, Pl. IV/7 - 12, Pl. V/1 - 4, a doua jumătate a sec. III - prima jumătate a sec. IV d.Ch.; Walters 1914, 182 - 187, Pl. XXXIV - XXXV, sec. II d.Ch.; Ivanyi 1935, 13 - 15, tip 10, Pl. XXXIV - XXXV, apare în Grecia la

www.cimec.ro

sfârşitul sec. I d.Ch., degenerează în a doua jumătate a sec. II d.Ch., variante în sec. III - IV d.Ch.; Robinson 1959, 96, M 129 - 130, Pl. 46, sec. III - IV d.Ch., 102, M 200, Pl. 46, sec. III - IV d.Ch.; Perlzweig 1961, 109 - 132, Pl. 15 - 21, *passim,* sec. III - IV d.Ch.; Bruneau 1965, 134, Pl. 31/4657 (Corinth), sfârşitul sec. I - începutul sec. II d.Ch), 136, Pl. 32/4666, 4667, 4669 (Athena), sec. III - începutul sec. IV d.Ch.; Bovon 1966, 72 - 73, Pl. 12/502, începutul sec. IV d.Ch., 76, Pl. 14/525 - 527, sec. IV d.Ch.; Menzel 1969, 81, 83, Abb. 46/1, 2, 45, sec. II d.Ch.; Broneer 1977, 72 - 77, tip XXVIII, Pl. 31/2973, 2974, 2978, 2979, 2994, sec. III d.Ch.; Preda 1980, 30, Pl. LV/M34.1, sec. IV d.Ch.; Williams 1981, Pl. 8/163, 164, sec. II - III d.Ch.; Rădulescu 1981, 197, Taf. VII/1, sec. IV d.Ch.; Bailey 1988, 402 - 403, Pl. 116/Q3244 - 3249, Pl. 117/Q3250 - 3261, sec. II - III d.Ch.; Kuzmanov 1992 A, 30, tip 22, fig. 184 - 187, sec. III - IV d.Ch.; Krapivina 1993, 124, fig. 72/1, sec. II - III d.Ch.; Karivieri 1996, 168, nr. 19, fig. 19, sec. IV d.Ch.

Datare: sec. III - IV d.Ch.

II. Iconomu 1986, tip XXVIII; Perlzweig 1961, nr. 1072

N1	N2	N3	N4	N5	N6	N7	N8	N9	N10	N11	N12	N13	*Pass.*	D. S.	D. I.
-	-	-	-	-	2	2	-	-	-	-	-	-	-	4	3

Opaiţele acestui tip au corpul relativ mare, rotund, cu ciocul în prelungire. Particularităţile acestora sunt date de linia incizată, simplă sau dublă, care delimitează ciocul de corp, semiluna în relief care decorează discul şi cercurile incizate de pe bază. Piesele identice de la Athena, cu aceea şi încadrare cronologică, calitate a pastei şi a realizării, sunt elemente ce atribuie opaiţele de la Halmyris atelierelor din Grecia.

455. Fragmentar, lipseşte parţial ciocul. Inv. 28535, S I, ☐ 71, -3,0 m, N 6.
Lp = 10,2 cm; D = 7,5 cm; Ic = 3,2 cm; It = 5 cm. Pl. LVI.
Lut fin, dur, cărămiziu-roşcat, rar granule de calcar, angobă brună-închisă.
Corpul este rotund, masiv, cu ciocul puternic în prelungire. Discul, rotund şi concav, înconjurat de două cercuri incizate, are orificiul de umplere mic, practicat spre apucătoare. Bordura este îngustă şi dreaptă, apucătoarea lamelară, masivă, baza rotundă şi plată.
Ciocul este separat de bordură printr-o linie incizată, iar discul este decorat cu o semilună în relief, cu colţurile orientate spre apucătoare. Pe bordură se disting două incizii paralele, dispuse de o parte şi alta a diametrului maxim, iar în dreptul orificiului de ardere - un punct incizat. Apucătoarea este decorată cu trei incizii pe lungime, iar baza cu patru cercuri concentrice.

456. Fragmentar, se păstrează apucătoarea. Inv. 42655, S I, ☐ 20, -2,10 m, N 6.
Neilustrat.
Lut fin, cărămiziu-roşcat, rar particule de calcar, angobă roşcată.
Trei incizii pe lungime decorează apucătoarea lamelară. Acelaşi tip cu nr. 454.

457. Fragmentar, se păstrează apucătoarea. Inv. 43483, S II, ☐ 56, N 7.
Neilustrat.
Lut fin, bej-deschis, rar granule de calcar, angobă maro-deschisă.
Pe bordură se mai păstrează motivul "ramură de brad", iar apucătoarea este decorată pe lungime cu trei incizii. Acelaşi tip cu nr. 454.

Analogii: Iconomu 1986, tip XXVIII, 73 - 74, 167, Pl. V/9, sec. III - IV d.Ch.; Iconomu 1970, 242, nr. 6, fig. 12, 13, sec. III - IV d.Ch.; Perlzweig 1961, 134, nr. 1072, Pl. 22, sec. IV d.Ch., piesă identică cu nr. 454; Bovon 1966, 68 - 69, nr. 457, Pl. 11, sec. III - IV d.Ch.; Kuzmanov 1992

www.cimec.ro

A, 32, tip 23, fig. 209, sec. IV d.Ch.; Karivieri 1996, 182, nr. 63, Pl. 34, 183, nr. 68, 69, Pl. 34, 5, sec. IV – 5 d.Ch.

Datare: sec. IV d.Ch.

III. Iconomu 1986, tip XXXVIII, varianta II; Williams 1981, nr. 401

N1	N2	N3	N4	N5	N6	N7	N8	N9	N10	N11	N12	N13	*Pass.*	D. S.	D. I.
-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	1	2	1

Corpul este rotund şi plat, cu discul mic, rotund şi canal îngust pe cioc. Bordura, lată şi înclinată, este decorată cu două şiruri de globule. Baza este rotundă, cu *planta pedis* în centru, motivul "coadă de peşte" spre apucătoare şi două benzi incizate spre cioc.

În Dobrogea se mai cunosc două exemplare (Iconomu 1986, 169), considerate produse tomitane, care imită modele microasiatice. Prin calitatea deosebită a pastei şi a execuţiei, considerăm că opaiţele descoperite la Halmyris au fost modelate în atelierele orientale.

458. Fragmentar, lipseşte parţial ciocul. Inv. 43663, *passim*
Lp = 9,1 cm; D = 7,5 cm; Ic = 2,6 cm; It = 4,8 cm. Pl. LVI.
Lut fin, bej-deschis, rar mica argintie, angobă proprie. Folosit.
Corpul este rotund şi plat, cu ciocul în prelungire. Discul, rotund şi concav, are orificiul de alimentare mic, situat central. Nervura proeminentă care înconjoară discul se desface în dreptul ciocului, formând un canal îngust, cu laturile paralele, nefuncţional. Bordura este lată, înclinată şi rotunjită, apucătoarea masivă, lamelară, baza rotundă, uşor adâncită, înconjurată de două cercuri incizate.
Discul este decorat cu două cercuri concentrice incizate, iar apucătoarea cu trei incizii în partea superioară. Pe bordură sunt figurate două şiruri paralele de granule mari şi rare, iar de o parte şi alta a canalului de pe cioc sunt grupate granule mici în formă de ciorchine. Între bază şi apucătoare este incizat un decor în formă de coadă de peşte, iar spre cioc - două benzi duble. În centrul bazei este slab imprimată marca de atelier - *planta pedis.*

Analogii: Iconomu 1967, tip XXXI, 28, nr. 756 - 757, 145, fig. 173 - 174, sec. V d.Ch.; Iconomu 1986, tip XXXVIII, varianta II, 83 - 85, Pl. VI/10, sec. V d.Ch.; Menzel 1969, 97, nr. 623, Abb. 79/7, 97, nr. 627, Abb. 80/2, sec. V d.Ch.; Harţuche, Anastasiu 1976, 269 - 270, nr. 556, sec. V d.Ch., formă identică; Scorpan 1978, 159 - 160, nr. 13, Pl. III/13, XV/13, sec. V d.Ch.; Cătăniciu, Barnea 1979, 188, N V 9(1), fig. 164/9.1, sec. V d.Ch.; Williams 1981, Pl. 18/401, sec. IV - V d.Ch., identic un singur şir de granule pe bordură; Kadeev, Soročian 1989, 73 - 74, fig. 36, sec. IV - V d.Ch.; Abadie-Reynal, Sodini 1982, 69, L 30, fig. 28, sec. V d.Ch.

Datare: sec. V d.Ch.

IV. Kuzmanov 1992 A, tip 33; Abadie-Reynal, Sodini 1992, L 51

N1	N2	N3	N4	N5	N6	N7	N8	N9	N10	N11	N12	N13	*Pass.*	D. S.	D. I.
-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	1	1

Acest tip de opaiţ este prezent la Halmyris printr-un singur fragment. Deosebit este decorul discului, considerat fie de origine egipteană (Bernhard 1955, 327, 337 - 338; Kuzmanov 1992 A, 40), sau ca aparţinând simbolisticii creştine (Oziol 1977, 276 - 277). Majoritatea autorilor cred că este vorba, însă, de imaginea stilizată a unui edificiu.

Corpul este oval, cu ciocul în prelungire, discul rotund, uşor adâncit, cu orificiul de alimentare situat central, bordura îngustă, toarta în bandă, baza rotundă şi plată.

www.cimec.ro

Raritatea formei în Dobrogea, unde până acum au fost descoperite doar patru exemplare, indică producerea acestui tip în atelierele microasiatice, zonă de unde provin şi cele mai multe analogii.

459. Fragmentar, se păstrează o parte din disc şi bordură.
Inv. 42658, S II, □ 96 - 98, -2,0 - 24,0 m, N 9.
Lp = 4,8 cm. Pl. LVI.
Lut fin, dur, maro-roşcat, angobă proprie, uniformă, lucioasă. Folosit.
Discul este rotund, uşor adâncit şi concav, cu orificiul de alimentare larg, situat central.
Decorul în relief, puternic stilizat, prezent pe disc, pare a reprezenta un cuplu de coloane cu caneluri în torsadă, care susţin un arc. Spre cioc, un triunghi cu perle înscrise este considerat că reprezintă un ciorchine de strugure.

Analogii: Welkov 1935, 156, Taf. 20/2, 7, sec. VI d.Ch.; Bernhard 1955, 327, 337 - 338, Pl. CVII/356, sec. V - VI d.Ch.; Menzel 1969, 99, nr. 641, Abb. 72/3, sec. VI d.Ch.; Rubright 1973, 49, 59, nr. 54, tip XI, Pl. V, sec. III - IV d.Ch.; Oziol 1977, 276 - 277, nr. 837, sec. VI d.Ch.; Scorpan 1978, 159, nr. 12, Pl. III/12, sec. IV d.Ch.; Williams 1981, Pl. 20/462, sec. V - VI d.Ch.; Kuzmanov 1992 A, 40, tip 33, nr. 296, sec. IV - VII d.Ch.; Abadie-Reynal, Sodini 1992, 75 - 76, L 51, fig. 32, sec. V - VII d.Ch.; în depozitul Muzeului de Istorie şi Arheologie Tulcea se mai găsesc încă două piese fragmentare inedite, de la Argamum, inv. 43900 şi Ibida, inv. 42429, descoperite pe niveluri de sec. VI d.Ch.

Datare: a doua jumătate a sec. V d.Ch.

V. Menzel 1969, nr. 267

N1	N2	N3	N4	N5	N6	N7	N8	N9	N10	N11	N12	N13	*Pass.*	D. S.	D. I.
-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	1	1

Singura piesă a acestui tip aduce o notă distinctă printre opaiţele de la Halmyris. Aspectul său hibrid conţine elemente ce pot fi urmărite încă din sec. II î.Ch. la opaiţele de tip "Efes" (Bruneau 1965, cap. VII, Pl. 10 - 20; Iconomu 1986, tip I), până în epoca romană târzie.

Corpul este rotund şi relativ înalt, cu discul închis, concav. Ciocul, lung şi subţire, cu orificiul pentru fitil profilat, este flancat de două volute, ale căror capete se termină cu protuberanţe pe bordură şi pe cioc. Apucătoarea este în formă de rulou, iar baza rotundă.

Aşadar, elementele de tradiţie elenistică sunt ciocul mult alungit, obişnuitul capăt triunghiular sau rombic fiind sugerat la noi de protuberanţele volutei. Pe de altă parte, datarea stratigrafică târzie a opaiţului (sec. V d.Ch.) este argumentată de calitatea grosieră a lutului şi a execuţiei, toarta în formă de rulou, ca şi analogiile apropiate de la Athena şi Tomis pentru sec. I - II d.Ch. (Perlzweig 1961, nr. 433; Bucovală 1969, 318 - 323, fig. 33 - 39), Karanis în sec. III d.Ch. (Shier 1978, 197, Pl. 5), din Bulgaria în sec. IV d.Ch. (Kuzmanov 1992 A, nr. 290), Athena sau Efes în sec. V - VI d.Ch. (Perlzweig 1961, nr. 350, 2739; Bailey 1988, Q3128 - 3139, Pl. 107).

În sfârşit, menţionăm că opaiţele târzii se deosebesc de cele clasice "prin lutul roşu-cărămiziu şi angoba roşie, care le acoperă, fapt ce presupune, evident, că ele aparţin unor centre de producţie şi ateliere diferite" (Bucovală 1969, 321).

460. Complet, apucătoarea şi discul uşor sparte. Inv. 28541, S I, □ 17, -1,70 m, N 9.
L = 8,8 cm; D = 6,1 cm; Ic = 3 cm. Pl. LVI.
Lut roşu-cărămiziu, rar particule de calcar şi mica argintie, angobă roşie. Folosit.
Corpul este rotund, relativ înalt, cu ciocul mult alungit, detaşat de corp.
Discul, rotund şi uşor concav, este mărginit de o nervură în relief, conturată într-o parte şi alta de cercuri incizate. Bordura este relativ îngustă, uşor înclinată şi rotunjită, apucătoarea în formă de rulou iar baza rotundă, uşor concavă.

www.cimec.ro

Opaiţul este decorat pe bordură cu incizii rare, dispuse radial. Volutele dintre disc şi orificiul pentru fitil se termină într-o parte şi cealaltă cu protuberanţe.

Analogii: Menzel 1969, 49, nr. 267, Abb. 35/1, sec. IV d.Ch.; vezi şi trimiterile din text.
Datare: a doua jumătate a sec. V d.Ch.

VI. Bruneau 1965, nr. 4733; Bailey 1988, Q3189

N1	N2	N3	N4	N5	N6	N7	N8	N9	N10	N11	N12	N13	*Pass.*	D. S.	D. I.
-	-	-	-	-	-	-	-	1	1	-	-	-	-	2	2

Deşi fiecare din următoarele două opaiţe ar putea fi tratate ca tipuri separate, ele vor fi descrise împreună, datorită unor trăsături generale comune.

Corpul este oval, cu ciocul lat în prelungire. Discul, uşor concav, păstrează aceeaşi formă şi este mărginit de o nervură simplă sau dublă ce formează un canal pe cioc. Bordura este îngustă, apucătoarea lamelară sau în formă de rulou, baza rotundă şi plată.

Aspectul general al pieselor, ca şi materialul, modelarea şi finisarea de bună calitate, indică producerea lor în atelierele microasiatice.

461. Fragmentar, lipseşte apucătoarea. Inv. 42657, S II, val III, N 9.
L = 9,7 cm; D = 6,2 cm; Ic = 2,8 cm. Pl. LVI.
Lut fin, dur, bej, angobă roşcată. Folosit.
Corpul, oval, este mai înalt spre apucătoare, ciocul lat, în prelungirea bazinului.
Discul, oval, perforat în centru, este mărginit de o nervură dublă, care formează un canal pe cioc. Orificiul pentru fitil este larg, cu marginile lăţite lateral. Bordura este îngustă şi rotunjită, apucătoarea în formă de rulou, iar baza rotundă şi plată.
Opaiţul este decorat pe bordură cu cerculeţe dese, incizate, cu punct la mijloc şi două linii incizate de o parte şi alta a toartei. Baza este marcată de două cercuri incizate, iar sub cioc, de o parte şi cealaltă, câte două linii paralele.

Analogii: Bruneau 1965, 143 - 144, nr. 4733, Pl. 34, începutul sec. VII d.Ch., aproape identic ca formă şi dimensiuni, dar alt decor pe bordură; Bailey 1988, 372, Pl. 112, Q3189, sec. VI d.Ch., aceeaşi formă a corpului; Opaiţ 1991 B, 266, nr. 3, Pl. 76/9, sec. V d.Ch.
Datare: a doua jumătate a sec. V d.Ch.

462. Complet. Inv. 40372, □ I 20, -1,10 m, N 10.
L = 9,7 cm; D = 5,5 cm; Ic = 2,7 cm; It = 3,6 cm. Pl. LVII.
Lut fin, maro-deschis, rar particule de calcar, angobă maro-roşcată. Folosit.
Aceeaşi formă generală cu nr. 460. Bordura este dreaptă, înclinată 45°, apucătoarea lamelară, rotunjită în partea superioară.
Discul, oval, este decorat cu trei caneluri concentrice în relief, pe bordură se mai păstrează cercuri incizate, cu punct la mijloc, iar o incizie mediană este prezentă pe apucătoare. Şi baza, rotundă şi plată, este decorată cu patru cercuri concentrice în relief. Între bază şi apucătoare este un motiv în formă de "ancoră", iar spre cioc, două benzi incizate în forma literei V, cu trei cercuri cu punct la mijloc.

Analogii: Menzel 1969, 99, nr. 635, Abb. 81/6, sec. V d.Ch., aceeaşi formă a corpului şi a decorului bazei; Bailey 1988, 371, fig. 162, Eph.C, sec. VI d.Ch.
Datare: prima jumătate a sec. VI d.Ch.

VII. Iconomu 1986, tip LI; Perlzweig 1961, nr. 2933; Menzel 1969, nr. 640; Baas, Doorninck 1982, L 13 - 16; Kuzmanov 1992 A, tip 38; Băluţă 1994, nr. 96 - 98

N1	N2	N3	N4	N5	N6	N7	N8	N9	N10	N11	N12	N13	*Pass.*	D. S.	D. I.
-	-	-	-	-	-	-	-	-	8	9	11	4	2	34	24

www.cimec.ro

Locul deosebit pe care îl ocupă acest tip printre lămpile romane târzii reiese din prezenţa lor, aproape nelipsită, atât în marile cataloage cât şi în numeroase rapoarte de săpătură sau note privind ceramica epocii.

În lucrările de specialitate s-a încercat să se sublinieze cât mai sugestiv originea, răspândirea sau particularităţile lor, astfel că au fost numite fie "opaiţe cu bordură lată" sau "cu discul cordiform" (Iconomu 1967, tip XXXII, XXXIII, 28 - 30), "bizantine" (Menzel 1969, 59), de tip "balcanic" (Baas, Doorninck 1982, 196), "iustinianee" (Iconomu 1986, 100 - 104) sau "dunărene" (Diaconescu 1995, 270).

Considerate ca fiind cele mai populare opaiţe ale secolului VI d.Ch. la Dunărea de Jos (Iconomu 1986, 100), Scythia Minor şi Moesia Secunda (Gomolka 1968, 197 - 198) sunt singurele provincii romane europene unde prezenţa lor este masiv atestată (Tudor 1978, 92, fig. 24/4, 25/3, 6 - doar câteva exemplare la Sucidava-Celei).

Produse încă din sec. V d.Ch. în principal la Efes şi Milet (Gomolka 1968, 197 - 198), dar cunoscând o maximă răspândire în sec. VI d.Ch. (Menzel 1969, 99, nr. 640, Pl. 54/12), ele circulau în Asia Mică şi în prima parte a secolului VII d.Ch., aşa cum atestă descoperirea de la Yassi Ada (Baas, Doorninck 1982, 194, 197, L 13 - 19).

Corpul opaiţelor este piriform, biconvex în secţiune şi mai înalt decât al celorlalte tipuri contemporane, ciocul în prelungire şi pereţii de obicei groşi. Discul este uşor concav, rotund, oval sau cordiform, înconjurat de o nervură puternică, circulară sau deschisă spre cioc, formând un canal. Orificiile de alimentare şi de ardere sunt rotunde şi largi, bordura lată, înclinată la 45°, baza plată, rotundă, ovală sau cordiformă, marcată de o nervură în relief. de o mare diversitate sunt apucătorile acestor opaiţe, decorate cu motive antropomorfe, zoomorfe, fitomorfe, geometrice sau creştine. Simboluri creştine sau motive geometrice sunt prezente şi pe disc şi bordură.

Calitatea deosebită a lutului, a modelării şi a finisării sunt elemente care caracterizează atelierele microasiatice, astfel încât, cu puţine excepţii, este dificil de identificat eventuala origine locală a unor exemplare.

Până în prezent au fost publicate aproximativ 100 de opaiţe din Dobrogea, multe altele fiind încă inedite. Cea mai mare parte însă nu au apărut în contexte stratigrafice clare (Iconomu 1986, 100, 102), de aceea datarea lor a fost stabilită pe baza analogiilor. În acest sens, menţionăm că cele 34 de opaiţe de la Halmyris au fost descoperite pe niveluri bine datate, începând cu prima parte a sec. VI d.Ch. până la începutul celui următor.

După formă şi mărimea discului, se disting patru variante.

V a r i a n t a A. Discul, mare, este deschis, cu canal pe cioc, cordiform, decorat cu motive geometrice.

Iconomu 1986, tip LI, varianta I, subvarianta II; Perlzweig 1961, nr. 2933; Menzel 1969, nr. 640; Baas, Doorninck 1982, L 13 - 16; Kuzmanov 1992 A, nr. 315 - 320; Abadie-Reynal, Sodini 1992, L 54

N1	N2	N3	N4	N5	N6	N7	N8	N9	N10	N11	N12	N13	*Pass.*	D. S.	D. I.
-	-	-	-	-	-	-	-	-	7	5	3	1	-	16	10

463. Fragmentar, lipseşte extremitatea ciocului. Inv. 28525, S I, □ 33, -0,85 m, N 10.
Lp = 8,4 cm; D = 6,6 cm; Ic = 3,3 cm; It = 6,3 cm. Pl. LVII.
Lut alb-gălbui, urme de vopsea roşie pe jumătatea inferioară. Folosit.
Corpul este piriform, cu pereţii groşi şi ciocul în prelungire. Discul este cordiform, uşor adâncit, orificiul de alimentare rotund şi larg, situat central. Nervura puternică care mărgineşte discul formează pe cioc un canal cu laturile curbe. Bordura este lată, înclinată la 45°, baza plată, uşor adâncită, de formă ovală, înconjurată de un brâu în relief. Apucătoarea, de formă discoidală, este decorată cu o mască umană, realizată stilizat, dar

www.cimec.ro

cu toate elementele anatomice. Discul este decorat cu petale (rozetă ?) dispuse în jurul orificiului de alimentare, iar bordura cu volute spre cioc, linii scurte şi dese, dispuse radial.

464. Fragmentar, lipseşte extremitatea ciocului şi partea superioară a apucătorii.
Inv. 28526, S I, □ 53, -0,85 m, N 10.
Lp = 9,8 cm; D = 7 cm; Ic = 3,1 cm; It = 6,9 cm. Pl. LVII.
Lut alb-gălbui, urme de vopsea roşie. Folosit.
Asemănător cu Nr. cat. 463.
Discul şi canalul sunt decorate cu cercuri în relief, cu punct la mijloc, iar bordura cu o nervură care dublează discul, linii frânte dispuse radial şi cercuri spre canal. Apucătoarea de formă cruciformă, plată, este decorată cu o mască umană, stilizată. În jurul nervurii care marchează baza, ovală, sunt dispuse cercuri în relief, cu punct la mijloc.

465. Complet. Inv. 42685, S II, □ 28 - 29, -1,20 m, N 10.
L = 9,8 cm; D = 7,2 cm; Ic = 3,2 cm; It = 5 cm. Pl. LVII.
Lut cenuşiu-deschis, rar granule de calcar, angobă alburie.
Asemănător cu Nr. cat. 463.
Toarta este lamelară, groasă, cu o nervură dublată spre exterior în dreptul discului. Bordura este decorată cu linii în relief, dispuse radial.

466. Complet. Inv. 42675, S II, □ 41 - 43, -0,85 m, N 10.
L = 11,7 cm; D = 7 cm; Ic = 3,7 cm; It = 6 cm. Pl. LVII.
Lut alb-caolinos, angobă gri-închisă.
Asemănător cu Nr. cat. 463.
Corpul este mai înalt şi ciocul mai lung decât precedentele, apucătoarea lamelară, groasă şi rotunjită în partea superioară, baza ovală, marcată de o nervură.
Discul, plat, este decorat cu semicercuri triplu conturate, dispuse cruciform în jurul orificiului de alimentare, iar bordura cu volute spre cioc şi linii dese, dispuse radial.

467. Complet, uşor spart în jurul orificiului de umplere. Inv. 28532, S I, □ 47, -1,10 m, N 10.
Lp = 9,6 cm; D = 6,1 cm; Ic = 2,5 cm; It = 4,5 cm. Pl. LVIII.
Lut fin, roşcat, rar granule de calcar şi mica argintie, angobă proprie.
Asemănător cu Nr. cat. 463, mai scund, cu bordura mai îngustă. Apucătoarea este prismatică, verticală, pătrată în secţiune, baza plată şi ovală, conturată de o nervură.
Discul este decorat cu o nervură care dublează forma discului, cu volute spre cioc şi linii dispuse radial, cu granule în partea inferioară.
În jurul bazei, pe trei laturi, apar literele: X, Γ şi poate I.

468. Fragmentar, lipseşte extremitatea ciocului. Inv. 28527, S I, □ 39, -0,75 m, N 11.
Lp = 9,7 cm; D = 7,5 cm; Ic = 3,6 cm; It = 7,4 cm. Pl. LVIII.
Lut alb-gălbui, urme de vopsea roşie. Folosit.
Asemănător cu Nr. cat. 463. Apucătoarea, verticală, şi plată, de formă triunghiulară (frunză ?), este decorată cu semicercuri largi în relief, discul cu o nervură circulară în jurul orificiului de umplere, iar bordura cu linii radiale în relief, parţial nivelate la finisare. Baza, plată, cordiformă, este marcată de un cordon plastic.

Analogii: Menzel 1969, 99, nr. 635, Abb. 81/6, sec. V d.Ch., aceeaşi formă a corpului şi a decorului bazei; Bailey 1988, 371, fig. 162, Eph.C, sec. VI d.Ch.
Datare: prima jumătate a sec. VI d.Ch.

469. Fragmentar, lipseşte ciocul şi apucătoarea. Inv. 42667, S II, □ 68, -0,85 m, N 11.
Lp = 7,4 cm; D = 7 cm; Ic = 4,4 cm. Pl. LVIII.
Lut alb-gălbui, rar particule de calcar, angobă proprie.
Asemănător cu Nr. cat. 463.

www.cimec.ro

În jurul discului nervura este simplă, iar pe bordură sunt figurate linii rare, subţiri, dispuse radial, majoritatea netezite la finisare sau datorită folosinţei îndelungate.

470. Fragmentar, lipseşte extremitatea ciocului şi o parte din bază.
Inv. 44089, ☐ N 16 - 17 (martor), -0,60 m, N 12.
Lp = 9,2 cm; D = 7 cm; Ic = 2,8 cm; It = 4,8 cm. Pl. LVIII.
Lut fin, alb-gălbui, urme de vopsea roşie. Folosit.
Asemănător cu Nr. cat. 463.
Apucătoarea, discoidală în secţiune, mult îngroşată şi bombată spre interior, este decorată cu o mască umană stilizată. Discul este decorat cu linii subţiri în relief, dispuse radial în jurul orificiului de ardere, iar bordura cu două nervuri ce dublează la exterior discul, prevăzute cu volute spre cioc. Între nervura reliefată care marchează baza circulară şi cioc se mai păstrează două nervuri în relief de o parte şi de cealaltă.
Pe bordură apare inscripţia ΚΛΑΚΟ / ΚΥΨΙΑΚΟ, realizată îngrijit din tipar, cu litere în relief.

471. Fragmentar, lipseşte extremitatea ciocului şi partea superioară a apucătorii.
Inv. 43475, ☐ S 20, -0,60 m, N 12.
Lp = 9,8 cm; D = 7,1 cm; Ic = 3,4 cm; It = 5 cm. Pl. LVIII.
Lut roz-cenuşiu, granule de calcar, angobă alburie. Folosit.
Asemănător cu Nr. cat. 463.
Apucătoarea este plată, în formă de frunză, baza plată, cordiformă.
Discul este decorat cu semicercuri cu punct la mijloc, dispuse cruciform în jurul orificiului de umplere şi cerculeţe între ele. Pe bordură apar volute şi cercuri în relief, parţial nivelate la finisare.

472. Fragmentar, se păstrează apucătoarea. Inv. 42649, ☐ U 16, -0,30 m, N 13.
Ip = 4,6 cm. Pl. LVIII.
Lut dur, roşu-cărămiziu, rar mica aurie, angobă proprie.
Apucătoarea, este decorată cu o mască umană, grosier realizată şi deformată la finisare.

Analogii: Iconomu 1967, tip XXXII, 28, fig. 57, sec. VI d.Ch.; Iconomu 1986, tip LI, varianta I, subvarianta II, 101 - 102, Pl. X/1, sec. VI d.Ch.; Perlzweig 1961, 198, nr. 2933, Pl. 12, sec. VII d.Ch.; Menzel 1969, 99, nr. 640, Abb. 54/12, sec. VI d.Ch.; Rubright 1973, 59, nr. 61, Pl. V/61, sec. VI d.Ch.; Vâlceanu, Barnea 1975, 210, Pl. I/5, 6, sec. VI d.Ch. Cătăniciu, Barnea 1979, 192, N VI B, 9(4), 9(5), fig. 173/9.5, 174/9.4, sec. VI d.Ch.; Barnea 1979, 246, Pl. 105/3, sec. V - VI d.Ch.; Baas, Doorninck 1982, 197, nr. L 13 - 16, fig. 9 - 4, 9 - 5, sec. VI - începutul sec. VII d.Ch.; Dončeva-Petkova, Toptanov 1982, 115, nr. 62 - 72, Pl. X/5 - 15, sec. VI d.Ch.; Vasilčin 1984, 26, nr. 16, 17, Pl. III/1, 2, sec. VI d.Ch.; Kuzmanov, Bačvarov 1986, 57 - 59, nr. 114 - 128, Pl. XV/114 - 119, XVI/120 - 126, XVII/127 - 128, sec. VI d.Ch.; Crawford 1990, 49, P 68, fig. 183, sec. VI d.Ch., pentru inscripţie; Covacef, Corbu 1991, 289, fig. 1/4 - 10, sec. VI d.Ch.; Pejovič 1991, 66, tip XII, nr. 9, 17, fig. 4 - 5, sec. IV - V d.Ch.; Kuzmanov 1992 A, 43 - 44, tip 38, nr. 315 - 320, sec. VI d.Ch.; Abadie-Reynal, Sodini 1992, 76 - 77, L 54, fig. 32, sec. VI - începutul sec. VII d.Ch.; Kuzmanov 1992 C, 225 - 226, tip 6, Taf. 45/16, 46/17 - 23, 47/24 - 26, 144/3 - 4, sec. VI - începutul sec. VII d.Ch.; Muşeţeanu 1992, 177 - 178, tip XIII, Pl. 53/343 - 346, 54/347 - 353, sec. V - VI d.Ch.; Băluţă 1994, 222, nr. 98, Pl. VII/7, sec. VI d.Ch.; Popescu 1994, 360 - 361, nr. 8 a, fig. 64.a, sec. VI d.Ch.; Diaconescu 1995, 272, nr. 8, Pl. V/5, 274, nr. 9, Pl. VI/1, sec. VI d.Ch.; Stawoska-Jundziłł 1995, 53, 59 - 60, nr. 2, 4, 5, 7, fig. 1/2, 4, sec. VI d.Ch.

Datare: sec. VI - începutul sec. VII d.Ch.

www.cimec.ro

V a r i a n t a B. Discul este oval, uşor concav, perpendicular pe axul lung al opaiţului, neornamentat.

Iconomu 1986, tip LI, varianta I, subvarianta I; Kuzmanov 1992 A, nr. 319

N1	N2	N3	N4	N5	N6	N7	N8	N9	N10	N11	N12	N13	*Pass.*	D. S.	D. I.
-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	2	7	2	2	14	10

473. Fragmentar, lipsesc ciocul şi partea superioară a toartei.
Inv. 44410, ☐ E 20 - F 20 (martor), -0,80 m, N 11.
Lp = 8,4 cm; D = 6,2 cm; Ic = 3,8 cm; It = 5,1 cm. Pl. LVIII.
Lut fin, bej-închis, angobă alburie, parţial păstrată. Folosit.
Corpul este piriform, înalt, biconvex în secţiune. Discul este concav, oval, perpendicular pe axul lung, cu orificiul de alimentare rotund, larg, situat central. Două nervuri proeminente înconjoară discul, cea interioară formând un canal scurt pe cioc, cu laturile arcuite, cuprinzând şi orificiul de ardere. Baza, plată, cordiformă, este marcată de o nervură în relief. Bordura este decorată cu linii scurte, dispuse radial, iar toarta, de formă triunghiulară, prezintă un ornament - frunză stilizată cu cinci lobi.

474. Fragmentar, lipseşte extremitatea ciocului.
Inv. 43834, sector nord, terme, bazinul nr. 2, N 12.
Lp = 9,2 cm; D = 6,8 cm; Ic = 3,9 cm; It = 5,9 cm. Pl. LIX.
Lut fin, roz-cărămiziu, rar granule de calcar, angobă alburie. Folosit.
Asemănător cu Nr. cat. 473.
Apucătoarea este în formă de cruce bizantină cu capetele lăţite, dublu conturată, iar bordura este decorată cu linii în relief, dispuse radial şi orientate oblic.

475. Fragmentar, lipseşte ciocul.
Inv. 43832, sector nord, terme, camera de ardere, N 12.
Lp = 7,7 cm; D = 7 cm; Ic = 3,7 cm; It = 6,3 cm. Pl. LIX.
Lut fin, roz-cărămiziu, rar granule de calcar, angobă alburie, parţial păstrată. Folosit.
Asemănător cu Nr. cat. 473.
Discul este marcat de trei nervuri, cea din interior fiind mai puţin evidentă şi mai scurtă. Bordura este decorată cu linii în relief, dispuse radial. Apucătoarea, în formă de frunză dublu conturată, prin prelungirea nervurilor care mărginesc discul, este decorată cu imaginea stilizată a arborelui vieţii, cu opt perechi de ramuri şi rădăcină.

476. Fragmentar, lipseşte partea superioară a ciocului.
Inv. 40370, ☐ K 20, -0,40 m, N 12.
Lp = 9,8 cm; D = 6,9 cm; Ic = 4 cm; It = 7,8 cm. Pl. LIX.
Lut fin, cărămiziu-roşcat, angobă alburie.
Mai înalt şi cu ciocul mai lung decât exemplarele anterioare. Toarta este plată, în formă de frunză cu trei lobi şi nervuri stilizate, iar pe bordură sunt dispuse linii radiale în relief.

477. Fragmentar, se păstrează apucătoarea şi o parte din corp.
Inv. 44411, ☐ O 15, -0,60 m, N 12.
Lp = 7,4 cm; D = 6,8 cm; Ic = 3,8 cm; It = 6,8 cm. Pl. LIX.
Lut fin, roz-cărămiziu, rar particule de calcar şi mica argintie, angobă proprie, ars secundar.
Asemănător cu Nr. cat. 473.
Apucătoarea este în formă de cruce bizantină, dublu conturată, cu o incizie circulară în partea de jos.

www.cimec.ro

478. Complet.
Inv. 42672, ☐ L 20, -0,15 m, N 13.
L = 9,1 cm; D = 6,8 cm; Ic = 3,3 cm; It = 5,6 cm. Pl. LIX.
Lut fin, bej-închis, rar granule de calcar şi mica argintie, angobă alburie.
Asemănător cu Nr. cat. 473.
Apucătoarea, în formă de frunză, bombată spre interior, este decorată cu imaginea stilizată a arborelui vieţii, cu două volute în partea inferioară, patru perechi de ramuri şi un cerc în partea de sus.

479. Fragmentar, lipseşte apucătoarea şi partea superioară a ciocului.
Inv. 28540, S I, ☐ 39, -0,15 m, N 13.
Lp = 7,7 cm; D = 6,5 cm; Ic = 3,6 cm. Pl. LIX.
Lut fin, cărămiziu-roşcat, rar mica argintie, angobă alburie.
Asemănător cu Nr. cat. 473.
Bordura este decorată cu linii în relief, dispuse radial.

480. Fragmentar, lipseşte ciocul.
Inv. 43476, *passim*
Lp = 7,7 cm; D = 6,5 cm; Ic = 3,6 cm; It = 5 cm. Pl. LX.
Lut fin, cărămiziu-roşcat, rar mica argintie, angobă alburie, ars secundar.
Asemănător cu Nr. cat. 473.
Toarta este semidiscoidală, cu o canelură adâncă pe lungime, iar bordura este decorată cu linii dispuse radial.

481. Fragmentar, se păstrează apucătoarea şi o parte din bordură şi disc.
Inv. 44412, ☐ IJ 14, -1,00 m, N 11.
Ip = 4,3 cm. Pl. LX.
Lut fin, roz-cărămiziu, rar granule de calcar, angobă alburie.
Apucătoarea este în formă de cruce bizantină, cu incizii circulare la capătul braţelor superioare şi la intersecţia lor.

482. Fragmentar, se păstrează apucătoarea.
Inv. 29721, sector *extra muros,* şanţ II, -0,85 m, N 12.
Ip = 4,9 cm. Pl. LX.
Lut fin, cărămiziu-roşcat, rar granule de calcar, angobă alburie, ars secundar.
Apucătoarea, plată, în formă de frunză, este decorată cu imaginea stilizată a arborelui vieţii, cu două volute în partea de jos, trei perechi de ramuri şi un romb în partea de sus.

Analogii: Iconomu 1967, tip XXXIII, 28 - 30, fig. 58, sec. VI d.Ch.; Iconomu 1986, tip LI, varianta I, subvarianta I, 100 - 101, Pl. IX/12, sec. VI d.Ch.; Scorpan 1978, 160, nr. 16, Pl. IV/16, sec. VI d.Ch.; Covacef, Corbu 1991, 288 - 289, 291, fig. 1/1, 2, 3, 10, 12, sec. VI d.Ch.; Kuzmanov 1992 A, 43 - 44, tip 38, nr. 319, sec. VI d.Ch.; Popescu 1994, 362, nr. 8 d, fig. 67, 363, nr. 9 a, fig. 72, sec. VI d.Ch.; Băluţă 1994, 221 - 222, nr. 96, 97, Pl. VII/5, 6, sec. VI d.Ch.

Datare: sec. VI - începutul sec. VII d.Ch.

V a r i a n t a C . Corpul este mare şi mai scund, cu diametru ce depăşeşte 8 cm.

Iconomu 1986, tip LI, varianta I, subvarianta III

N1	N2	N3	N4	N5	N6	N7	N8	N9	N10	N11	N12	N13	*Pass.*	D. S.	D. I.
-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1	-	-	2	2

www.cimec.ro

483. Fragmentar, se păstrează apucătoarea, cu o parte din bordură şi disc.
Inv. 42682, S II, □ 93, -0,86 m, N 11.
Ip = 5,3 cm; D ≈ 9,5 cm. Pl. LX.
Lut roz-cărămiziu, rar granule de calcar şi mica argintie, angobă alburie.
Discul, mare şi rotund, este delimitat de trei nervuri proeminente. Bordura este lată, înclinată la 45°, apucătoarea prismatică. Decorul, prezent pe toate elementele păstrate ale opaiţului, este alcătuit din semicercuri în relief (rozetă ?) pe disc, în jurul orificiului de alimentare, linii radiale pe bordură şi două caneluri adânci pe lungimea apucătorii.

484. Fragmentar, se păstrează ciocul, cu o parte din bordură şi disc.
Inv. 42673, □ H 20, -0,50 m, N 12.
Lp = 9,9 cm; D ≈ 8,5 cm; Ic = 5,6 cm. Pl. LX.
Lut fin, cărămiziu-roşcat, rar granule de calcar şi mica argintie, angobă alburie.
Discul este mare, cordiform, mărginit de o nervură proeminentă, care formează pe cioc un canal cu laturile curbe, cuprinzând şi orificiul pentru fitil, care este foarte larg. Bordura este lată, înclinată la 45°, baza rotundă şi plată, înconjurată de un cordon plastic.
Discul este decorat cu o nervură circulară şi semicercuri (rozetă ?), dispuse în jurul orificiului de alimentare, iar bordura cu volute spre cioc şi linii în relief dispuse radial. Pe canal se mai păstrează slab reliefată o cruce, iar în centrul bazei litera ω.

Analogii: Iconomu 1986, tip LI, varianta I, subvarianta III, 102, Pl. X/2, sec. VI d.Ch.
Datare: sec. VI - începutul sec. VII d.Ch.

V a r i a n t a D . Discul este circular şi închis.

Iconomu 1986, tip LI, varianta II; Tudor 1986, fig. 25/3; Kuzmanov, Bačvarov 1986, nr. 130

N1	N2	N3	N4	N5	N6	N7	N8	N9	N10	N11	N12	N13	*Pass.*	D. S.	D. I.
-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	1	-	2	2

485. Fragmentar, lipseşte extremitatea ciocului.
Inv. 42674, S II, □ 28 - 29, -0,80 m, N 11.
Lp = 8,7 cm; D = 6,3 cm; Ic = 3,2 cm; I tot = 4,9 cm. Pl. LX.
Lut fin, dens, maroniu-deschis, angobă alburie. Ars secundar. Folosit.
Corpul, mic, înalt şi bitronconic, cu ciocul puternic în prelungire, păstrează aspectul general al tipului VII.
Discul, mic, rotund, uşor concav, cu orificiul de alimentare larg, situat central, este mărginit de o nervură dublă. Bordura este lată, înclinată la 45°, iar orificiul pentru fitil larg, mărginit de o bordură inelară. Baza, plată, cordiformă, este conturată de un brâu slab reliefat. Apucătoarea, în formă de lob, bombată spre interior, este decorată cu imaginea elegant stilizată a unui cap de berbec. Pe cioc, între disc şi orificiul de ardere, apare în relief litera ω.

Analogii: Tudor 1978, 92, fig. 25/3, sec. VI d.Ch., piesă identică.

486. Fragmentar, lipseşte extremitatea ciocului.
Inv. 40371, □ U 20, -0,30 m, N 13.
Lp = 8,7 cm; D = 7,1 cm; Ic = 2,8 cm; I tot = 4,8 cm. Pl. LX.
Lut fin, poros, alb-gălbui, rar mica argintie, urme de vopsea roşie pe apucătoare şi bază. Folosit.

www.cimec.ro

Corpul este rotund şi plat, cu ciocul în prelungire. Discul, rotund şi concav, cu orificiul de alimentare rotund, practicat central, este înconjurat de o nervură dublă. Bordura este lată, înclinată la 45°, toarta lamelară, groasă, baza rotundă, uşor adâncită.

Discul este decorat cu triunghiuri şi semicercuri dublu conturate, dispuse cruciform în jurul orificiului de alimentare şi patru grupaje de câte 3, 4 granule mici. Pe bordură apar linii dese, dispuse radial, iar ciocul este decorat cu volute duble.

Analogii: Kuzmanov, Băčvarov 1986, 59, nr. 130, Pl. XVII/130, sec. VI d.Ch., piesă identică.

Analogii generale: Iconomu 1986, tip LI, varianta II, 102 - 103, nota 49, Pl. X/3, sec. VI d.Ch.; Muşeţeanu 1992, 178, tip XIII, d, nr. 360, Pl. 54/360, sec. V - VI d.Ch.; Popescu 1994, 363 - 364, nr. 9 a, 9 b, fig. 72 a, 73 a, sec. VI d.Ch.; Băluţă 1994, 222, nr. 98, Pl. VII/7, sec. VI d.Ch.

Datare: a doua jumătate a sec. VI - începutul sec. VII d.Ch.

Opaiţe nord-africane

Opaiţele de tip nord-african, numite astfel după primele descoperiri de la Alexandria, unde a fost găsit un mare număr de tipare şi modele (Menzel 1969, 90; Iconomu 1986, 90 - 91), au trăsături care le detaşează evident printre lămpile romane târzii (Tabel XXXI).

Forma clasică are corpul piriform, plat, cu ciocul lung, în prelungire. Bordura este dreaptă, discul mic, rotund şi uşor concav, prevăzut cu unul sau două orificii de alimentare. Discul este mărginit de o bordură care se desface în dreptul ciocului, formând un canal cu laturile paralele, cuprinzând şi orificiul de ardere. Apucătoarea este lamelară, ascuţită în partea superioară şi orientată spre exterior. Baza, rotundă şi plată, este marcată de un cordon plastic în relief, unit de apucătoare printr-o nervură dreaptă.

Pasta, modelarea şi finisarea sunt de bună calitate, iar discul şi bordura sunt întotdeauna bogat decorate cu motive geometrice, fitoforme, antropomorfe şi zoomorfe sau cu simboluri creştine.

Prima clasificare de referinţă a opaiţelor nord-africane a realizat-o Hayes în 1972, care a avut în vedere mai ales decorul comun cu cel întâlnit pe vesela de masă din aceeaşi zonă (Hayes 1972, 310 - 313). El a distins, în funcţie de calitatea pastei şi a angobei, decor şi dimensiunile pieselor, două tipuri, I şi II, fiecare cu câte două variante, A şi B. Ca şi în cazul datărilor propuse pentru celelalte categorii ceramice din *Late Roman Pottery,* cronologia opaiţelor a fost nuanţată în urma cercetărilor ulterioare şi apariţiei unor importante studii privind ceramica nord-africană.

În acest sens, amintim de tipologia generală a opaiţelor descoperite în Italia, realizată de A. Prevoost, în care lămpile nord-africane se regăsesc în tipurile 7 - 9 a speciei V (Prevoost 1976, 563 - 576), de importanta contribuţie a lui L. Aselmino şi C. Pavolini, care au publicat în 1981 o tipologie unanim acceptată (*Atlante I,* tipurile VIII şi X), ca şi de consistentul studiu privind cercetările de la El Mahrine (Mackensen 1993), în care această categorie ceramică ocupă un loc cu totul deosebit.

Problemele legate de cronologia opaiţelor nord-africane par să fi fost definitiv lămurite, mai ales în urma săpăturilor internaţionale de la Cartagina. În stadiul actual al cercetărilor, se consideră că opaiţele de tip Hayes I (*Atlante I,* tip VIII), apar în ultimul sfert al sec. IV d.Ch., fiind dominante în sec. V d.Ch., iar tipul Hayes II (*Atlante I,* tip X) apare în cursul sec. V d.Ch, devenind preponderente la sfârşitul acestei perioade şi dominând sec. VI d.Ch.

Popularitatea şi răspândirea acestui tip de opaiţe în toată lumea romană de-a lungul a peste două secole este convingător reflectată într-o bogată literatură de specialitate, astfel că aproape pentru fiecare descoperire de la Halmyris am găsit analogii apropiate.

www.cimec.ro

C A T A L O G

I. Hayes 1972, tip II; Iconomu 1986, tip XLV; Ivanyi 1935, tip 12; Prevoost 1976, specia V; Bronner 1977, tip XXXI; Atlante I, tip VIII, X

N1	N2	N3	N4	N5	N6	N7	N8	N9	N10	N11	N12	N13	*Pass.*	D. S.	D. I.
-	-	-	-	-	-	-	4	4	4	3	2	-	5	22	15

Opaiţele nord-africane de la Halmyris, asemenea tuturor celor găsite în Dobrogea, se încadrează tipului Hayes II (Iconomu 1986, 89). Cele 22 de piese de aici situează cetatea Halmyris pe locul doi după Tomis, acestora adăugându-li-se imitaţiile locale, ce vor fi descrise separat, în cadrul ceramicii provinciale vest-pontice (vezi tipul IX). Contextul stratigrafic al descoperirilor confirmă datarea propusă de cele mai apropiate analogii.

În funcţie de calitatea pastei şi a modelării, dimensiunile corpului şi analogii, au fost distinse două variante.

V a r i a n t a A . Hayes 1972, tip II A.

Opaiţele acestei variante au corpul de mărime mijlocie şi sunt modelate dintr-o pastă de foarte bună calitate, compactă şi dură, acoperită cu o angobă subţire şi lucioasă. Discul este perforat de două orificii pentru alimentare. Exemplarele descoperite la Halmyris au în general decorul tocit din cauza folosirii îndelungate. După contextul stratigrafic al descoperirilor şi analogii, se încadrează cronologic în secolele V - VI d.Ch., toate fiind produse de import.

N1	N2	N3	N4	N5	N6	N7	N8	N9	N10	N11	N12	N13	*Pass.*	D. S.	D. I.
-	-	-	-	-	-	-	1	4	2	2	-	-	4	13	9

487. Fragmentar, lipseşte ciocul şi jumătate din bordură şi disc.
Inv. 28548, S I, □ 22, -2,90 m, N 8.
Lp = 9,4 cm; D = 6,2 cm; Ic = 2,9 cm; I tot = 3,6 cm. Pl. LXI.
Lut fin, bej-deschis, rar granule de calcar, angobă proprie, lucioasă.
Pe discul uşor concav, prevăzut cu două orificii de umplere, se mai păstrează un decor în relief, reprezentând un porumbel aşezat pe un arbore cu coroana conică. Pe bordură sunt figurate romburi cu volute alternând cu flori cu patru petale.

Analogii decor: Enuabli 1967, 142, nr. 632, Pl. XXXIII/632, sec. IV - VI d.Ch., piesă identică.
Datare: prima jumătate a sec. V d.Ch.

488. Fragmentar, se păstrează o parte din bordură, disc şi canalul de pe cioc.
Inv. 28546, S II, □ 37, -1,00 m, N 9.
Lp = 6,3 cm; D ≈ 6,4 cm. Pl. LXI.
Lut fin, maro-roşcat, rar granule de calcar, angobă proprie, lucioasă, uniformă şi groasă. Folosit.
Discul, uşor concav, este decorat cu un palmier cu trunchiul pornind de la jumătatea canalului. Pe disc, romburile cu volute alternează cu flori cu patru petale.

Analogii decor: Perlzweig 1961, 176, nr. 2423, Pl. 39, sec. V d.Ch.; Bruneau 1965, 139, nr. 4691, Pl. 33, sec. V d.Ch.; Enuabli 1967, 164, nr. 772, Pl. XLI/772, sec. V d.Ch.; Papuc 1976, 203 - 204, fig. 4/1, a doua jumătate a sec. V d.Ch.; Hayes 1980 B, 68, nr. 288, Pl. 34, sec. V d.Ch.; Garbsch, Overbeck 1989, 158 - 159, nr. 172, 173, 176, sec. V d.Ch.; Kuzmanov 1992 A, 42, nr. 302, tip 36, nr. 302, sec. IV - V d.Ch.
Datare: a doua jumătate a sec. V d.Ch.

www.cimec.ro

489. Fragmentar, se păstrează apucătoarea cu o parte din bordură şi bază.
Inv. 40373, S II, □ 10 - 14, *passim.*
Lp = 6,9 cm; D = 6,2 cm; Ic = 2,9 cm. Pl. LXI.
Lut fin, maro-roşcat, rar particule de calcar, angobă proprie.
Acelaşi decor pe bordură cu Nr. cat. 488.

490. Fragmentar, se păstrează o parte din bordură şi apucătoare.
Inv. 43829, □ X 20, -1,25 m, N 9.
Lp = 7 cm. Pl. LXI.
Lut fin, roz-cărămiziu, rar mica argintie, angobă proprie, lucioasă. Folosit.
Pe bordură se mai păstrează un decor alcătuit din romburi cu volute care alternează cu pătrate dublu conturate cu cercuri concentrice înscrise.

Analogii decor: Papuc 1976, 203 - 204, nr. 7, fig. 4/1, sfârşitul sec. V d.Ch., decor identic pe bordură; Mackensen 1980, 215, Taf. 22/1, sec. V d.Ch.; Guarlandi Genito 1986, 393 - 394, 402 - 403, nr. 217, sec. V d.Ch.; Kuzmanov 1992 A, 42, nr. 302, tip 36, nr. 302, sec. IV - V d.Ch.; Paleani 1993, 70, nr. 63, anii 450 - 500 d.Ch., 73 - 74, nr. 65, anii 460 - 480 d.Ch.
Datare: a doua jumătate a sec. V d.Ch.

491. Fragmentar, se păstrează o parte din bordură şi canal.
Inv. 43827, □ X 20, -1,40 m, N 9.
Lp = 4,3 cm. Pl. LXI.
Lut fin, roz-cărămiziu, angobă cărămizie-roşcată, lucioasă.
Pe bordură se mai păstrează două motive decorative: pătrat dublu conturat, cu cercuri concentrice înscrise, alternând cu două cercuri concentrice cu punct la mijloc şi raze înscrise.

Analogii decor: Bravar 1964 - 1966, 118, fig. 9, motiv 11/b, sec. V - VI d.Ch.; Papuc 1976, 203 - 204, nr. 7, fig. 4/1, 204, nr. 10, fig. 6/2, a doua jumătate a sec. V d.Ch.; Mackensen 1980, 215, Taf. 22/1, sec. V d.Ch.; Williams 1981, Pl. 19/412, sec. V - VI d.Ch.; Lako 1984, 186 - 187, fig. X/9, sec. IV - V d.Ch., decor identic pe bordură; Guarlandi Genito 1986, 402 - 403, nr. 217, sec. V d.Ch., decor identic pe bordură; Abadie-Reynal, Sodini 1992, 80, L 69, fig. 34, sfârşitul sec. V - prima jumătate a sec. V d.Ch., decor identic pe bordură; Băluţă 1994, 223, nr. 108, Pl. VIII/5, sec. V d.Ch.
Datare: a doua jumătate a sec. V d.Ch.

492. Fragmentar, se păstrează apucătoarea şi o parte din bordură.
Inv. 43835, □ X 20, -1,08 m, N 10.
Lp = 5,1 cm. Pl. LXI.
Lut fin, roşu-cărămiziu, angobă cărămizie-roşcată, lucioasă.
Bordura este decorată cu un motiv alcătuit din trei cercuri concentrice cu granulă în relief la mijloc, care alternează cu o palmetă formată din trei frunze aşezate pe o dublă volută.

Analogii decor: Hayes 1972, 235 - 236, motiv 27, fig. 40, sec. IV - V d.Ch., 249, motiv 118, fig. 44, 46, sec. VI d.Ch.; Menzel 1969, 91, nr. 598, Abb. 77/3, nr. 603, Abb. 77/8, sec. V d.Ch.; Vikič-Belančič 1971, 167, nr. 283, Pl. XXIV/3, sec. IV d.Ch.; Šubic 1976, 82, Pl. 5/19, sec. V d.Ch.; Mackensen 1980, 217, Taf. 23/2, sec. V d.Ch.; Mackensen 1987, 245, Abb. 40/3, sec. V d.Ch.; Williams 1981, Pl. 19/428, sec. V - VI d.Ch.; Guarlandi Genito 1986, 402 - 403, nr. 217, sec. V d.Ch.; Peacock, Bejaoui, Ben Lazrag 1990, 70, fig. 9/k, sec. V d.Ch., decor identic; Paleani 1993, 67 - 68, nr. 61, a doua jumătate a sec. V d.Ch.
Datare: prima jumătate a sec. VI d.Ch.

www.cimec.ro

493. Fragmentar, se păstrează o parte din bază cu nervura în relief care o uneşte cu apucătoarea.
Inv. 43484, S II, □ 89 - 90, -1,00 m, N 10.
Lp = 5 cm. Pl. LXI.
Lut fin, cărămiziu-roşcat, rar mica argintie, angobă proprie, lucioasă.
Acelaşi tip cu precedentele.

494. Fragmentar, se păstrează apucătoarea, o parte din bordură şi baza.
Inv. 43235, □ V 19, -1,92 m, groapă, *passim.*
Lp = 7,8 cm; D = 6,5 cm; I corp = 3 cm; It = 3,9 cm. Pl. LXI.
Lut fin, dur, maro-roşcat, angobă proprie, lucioasă. Puternic ars secundar.
Bordura este decorată cu romburi cu volute, alternând cu flori cu patru petale. Toarta, lamelară, este unită printr-o nervură dreaptă de baza inelară, rotundă şi plată.

Analogii decor: Menzel 1969, 93, nr. 606, Abb. 77/11, sec. IV - V d.Ch.; Papuc 1976, 203 - 204, fig. 3/2, 4/1, a doua jumătate a sec. V d.Ch.; Chapman, Davies, Peacock 1984, 235, forma 1 G, Pl. 2/8, 9, sec. V d.Ch.; Garbsch, Overbeck 1989, 141, nr. 101, 103, a doua jumătate a sec. IV d.Ch.; Abadie-Reynal, Sodini 1992, 79 - 80, L 68, fig. 34, sec. V d.Ch.; Kuzmanov 1992 A, 42, tip 36, nr. 302, sec. IV - V d.Ch.

Datare: sec. V d.Ch.

495. Fragmentar, se păstrează apucătoarea şi o parte din bordură.
Inv. 43237, poartă nord, *passim*
Lp = 5,7 cm. Pl. LXXI.
Lut fin, portocaliu, angobă maro-roşcată, lucioasă.
Bordura este decorată cu o floare cu şase petale, alternând cu o pasăre (?) stilizată.
Acelaşi tip cu precedentele.

V a r i a n t a B . Hayes 1972, tip II B.

Opaiţele acestei variante au corpul mai mare decât precedentele şi sunt modelate dintr-un lut inferior calitativ, uneori aspru, cu angoba slab aderentă. Discul este prevăzut cu un singur orificiu de alimentare. Deşi, în general, sunt considerate ca fiind produse de import, este dificil de a le separa de opaiţele provinciale.

N1	N2	N3	N4	N5	N6	N7	N8	N9	N10	N11	N12	N13	*Pass.*	D. S.	D. I.
-	-	-	-	-	-	-	3	-	2	1	2	-	1	9	6

496. Fragmentar, lipseşte extremitatea ciocului. Restaurat.
Inv. 42656, S II, □ 10, -2,10 m, N 8.
Lp = 12,5 cm; D = 7,1 cm; Ic = 3,4 cm; It = 4,9 cm. Pl. LXI.
Lut fin, moale, cărămiziu-roşcat, rar particule de calcar şi mica argintie, angobă roşcată, slab aderentă. Folosit.
Discul este mare, uşor concav, perforat în mijloc de orificiul de umplere şi mărginit de o nervură în relief, care formează pe cioc un canal larg, cu marginile paralele, cuprinzând şi orificiul pentru fitil. Bordura, dreaptă, este mărginită de o nervură care urmează forma discului până la canal. Apucătoarea, lamelară, rotunjită în partea superioară, se uneşte printr-o nervură cu baza, inelară, rotundă şi plată.
Pe disc este figurat un pătrat decorat la interior şi la exterior cu triunghiuri duble sau punctate şi frunze cu cinci lobi. Pe bordură sunt pătrate haşurate, semicercuri triplu conturate şi triunghiuri dublu conturate, cu două puncte la bază.

Analogii decor: Bravar 1964 - 1966, 117, fig. 6/a, fig. 9, motiv nr. 5, sec. IV - V d.Ch., decor identic pe disc; Bovon 1966, 89 - 90, nr. 623, Pl. 17, sec. V d.Ch.; Enuabli 1967, nr. 1195, 1202, Pl. LXIV, sec. IV - VI d.Ch.; Menzel 1969, 91, nr. 596, 597, Abb. 77/1, 2,

www.cimec.ro

nr. 599, 600, Abb. 77/4, 5, sec. V d.Ch.; Papuc 1976, 203, fig. 3/1, a doua jumătate a sec. V d.Ch.; Garbsch, Overbeck 1989, 159, nr. 178, sec. V d.Ch.; Vikič-Belančič 1971, 168, nr. 294, Pl. XVII/3, sec. IV d.Ch.

Datare: prima jumătate a sec. V d.Ch.

497. Fragmentar, se păstrează jumătatea superioară fără cioc.
Inv. 42652, S II, ☐ 85, -2,22 m, N 8.
Lp = 9,1 cm; D = 6,8 cm. Pl. LXI.
Lut roşiatec, rar granule de calcar şi mica argintie, angobă proprie. Folosit.
Discul, uşor concav, are orificiul de alimentare practicat spre canal.
Bordura este decorată cu romburi cu volute, motiv repetat de cinci ori pe fiecare latură. Pe disc este figurat în relief bustul stânga al unui personaj feminin, portret considerat ca fiind al împărătesei Faustina.

Analogii decor: Perlzweig 1961, 99, nr. 323, Pl. 10, sec. V d.Ch.; Enuabli 1967, 56, nr. 96, Pl. IV, sec. IV - VI d.Ch.; Menzel 1969, 91, nr. 598, Abb. 77/3, sec. V d.Ch.; Dremsizova-Nelcinova 1988, 38, fig. 7, sec. V d.Ch.; Garbsch, Overbeck 1989, 83 - 84, nr. 23, 25, sec. IV - V d.Ch.; Paleani 1993, 70 - 74, nr. 64, 65, sec. V d.Ch.; Karivieri 1996, 253, nr. 306, Pl. 45, sec. V – VI d.Ch.(diametru identic).

Datare: prima jumătate a sec. V d.Ch.

498. Fragmentar, se păstrează apucătoarea şi o parte din bordură.
Inv. 43825, ☐ X 20, -1,18 m, N 10.
Lp = 5,3 cm. Pl. LXII.
Lut aspru, roşu-cărămiziu, angobă proprie, slab aderentă.
Bordura este decorată cu triunghiuri triplu conturate, alternând cu cercuri concentrice. Pe disc se mai păstrează extremităţile hastelor monogramei Chi-Rho.

Analogii decor: Bravar 1964 - 1966, 115 - 116, fig. 8/a, sec. V d.Ch.; Menzel 1969, 93, nr. 609, Abb. 77/14, sec. V - VI d.Ch.; Barnea 1979, 246, Pl. 105/1, sec. IV - V d.Ch.; Chapman, Davies, Peacock 1984, 234, Pl. I/19, sec. V d.Ch.; Guarlandi Genito 1986, 403 - 404, nr. 218, sec. V d.Ch.; Abadie-Reynal, Sodini 1992, 79 - 80, L 68, fig. 34, sec. V d.Ch.

Datare: prima jumătate a sec. VI d.Ch.

499. Fragmentar, se păstrează o parte din bordură şi canal.
Inv. 40399, ☐ E 20, -0,90 m, N 11.
Lp = 6,6 cm. Pl. LXII.
Lut bej-deschis, granule de calcar, angobă roşcată, aspră, slab aderentă.
Pe canal se păstrează braţul inferior al unei cruci, decorată cu cerculeţe în relief, cu punct la mijloc.

Analogii decor: Hayes 1972, 280 - 281, motiv 336, fig. 57/336 h, sec. VI d.Ch.; Eiwanger 1981, 108, nr. II 561, Taf. 78, sec. VI d.Ch.

Datare: a doua jumătate a sec. VI d.Ch.

500. Fragmentar, se păstrează apucătoarea şi o parte din bordură.
Inv. 40374, ☐ F 20, -0,60 m, N 12.
Lp = 6,5 cm. Pl. LXII.
Lut fin, maro-roşcat, angobă proprie.
Bordura este decorată cu flori cu patru petale, alternând cu ove în formă de picătură dublu conturate.

Analogii decor: Bravar 1964 - 1966, 117, fig. 9, motiv 6 a, sec. IV - V d.Ch.; Eiwanger 1981, 113, nr. II 602, Taf. VI/82, sec. V - VI d.Ch., decor identic pe bordură.

Datare: sfârşitul sec. VI - începutul sec. VII d.Ch.

www.cimec.ro

501. Fragmentar, se păstrează o parte din bordură şi disc.
Inv. 42653, S II, □ 87, *passim*
Lp = 4 cm. Pl. LXII.
Lut fin, moale, roşiatec, rar granule de calcar şi mica argintie, angobă maronie-roşcată.
Bordura este decorată cu flori, având petalele grupate în formă rotundă sau pătrată, iar pe disc se mai păstrează capul unei păsări (porumbel ?).

Analogii decor: Bovon 1966, 89, nr. 612, 613, Pl. 16, sec. VI d.Ch.; Enuabli 1967, nr. 496 - 673, sec. IV - VI d.Ch.; Chapman, Davies, Peacock 1984, 234, Pl. 1/15 - 17, 236, Pl. 2/14, sec. VI d.Ch.

Datare: sec. VI - începutul sec. VII d.Ch.

Analogii generale: Hayes 1972, 310 - 313, Pl. XXI, sec. IV - VI d.Ch.; Iconomu 1967, 26, tip XIX, nr. 715 - 722, fig. 51 - 52, sec. IV - VII d.Ch.; Iconomu 1986, 89 - 92, tip XLV, Pl. VIII/5 - 7, sec. IV - VII d.Ch.; Ivanyi 1935, 14 - 15, tip XII, sec. IV - VI d.Ch.; Perlzweig 1961, 99 - 100, nr. 322 - 345, sec. IV - VII d.Ch.; Bruneau 1965, 138 - 139, tip VIII, nr. 4687 - 4694, Pl. 32, 33, sec. V - VI d.Ch.; Bronner 1977, 81 - 82, tip XXXI, Pl. 35, 36, nr. 3145 - 3169, sec. IV - VI d.Ch.; *Atlante I,* 184 - 207, tip 10, tav. XCIV - CIII, CLV - CLXII, sec. IV - VI d.Ch.; Garbsch, Overbeck 1989, *passim,* sec. IV - VII d.Ch.*;* Mackensen 1983, Taf. X, sec. IV - VI d.Ch.

Datare: sec. V - începutul sec. VII d.Ch.

Opaiţe provinciale vest-pontice

Cele 41 de opaiţe întregi sau fragmentare atribuite atelierelor provinciale vest-pontice au fost împărţite, după analogii şi particularităţile morfologice, în 12 tipuri distincte. Unui singur tip (tipul VII) pot fi atribuite unui tip mai mult de 10 exemplare (Tabel XXXII).

Marea diversitate a formelor şi numărul relativ mic al pieselor se datorează atât stadiului actual al cercetării cât şi unei producţii diversificate, cu serii scurte, pentru satisfacerea nevoilor unor comunităţi restrânse.

Majoritatea analogiilor, unele apropiate până la detalii, au fost găsite, după cum era şi firesc, în Dobrogea (Iconomu 1967, 1986; Barnea 1966, 1984; Scorpan 1973, 1978; Muşeţeanu 1980, 1992; Opaiţ 1991 B etc.) şi în Bulgaria (Böttger 1982; Vasilčin 1984; Kuzmanov 1992 A). Analogiile din zona orientală (Perlzweig 1961; Menzel 1969; Bailey 1988) şi chiar din Occident (Ivanyi 1935; Buchi 1975; Guarlandi Genito 1986; Paleani 1993) au fost amintite mai ales pentru originea sau răspândirea unor forme comune întregii lumi romane. Se remarcă prezenţa la Halmyris a unor tipuri rare în Dobrogea (ex. tip III, XI, XII) sau, dimpotrivă, raritatea unor lămpi foarte răspândite în alte centre (ex. tip I).

C A T A L O G

I. Iconomu 1967, tip XX; Iconomu 1986, tip IX

N1	N2	N3	N4	N5	N6	N7	N8	N9	N10	N11	N12	N13	*Pass.*	D. S.	D. I.
-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1	1

Considerate ca fiind produse ale atelierelor locale, opaiţele acestui tip au cunoscut o mare răspândire în Dobrogea în secolele II - IV d.Ch. Inspirate din opaiţele similare ca formă şi decor produse în atelierele italice şi greceşti, acestea se caracterizează prin corpul rotund, cu diametrul mediu, discul concav, bordura îngustă, ciocul scurt, cordiform, toarta lamelară sau inelară, baza rotundă şi plată.

www.cimec.ro

Cele mai cunoscute sunt produse la Tomis, majoritatea purtând pe bază marca EUCTEMON, având discul decorat cu imaginea în relief a unui cocoş, vultur, porumbel sau cantharos, rozetă, scoică, gladiator etc.

Gama extrem de variată a decorului, a pastei şi finisării, ca şi numărul mare al descoperirilor în mai toate provinciile romane, fac din acest tip de opaiţ unul dintre cele mai populare ale epocii timpurii, astfel că producerea lui, chiar şi în ateliere modeste, nu este surprinzătoare. În această ultimă categorie se încadrează şi singurul exemplar descoperit la Halmyris.

502. Fragmentar, lipseşte ciocul.
Inv. 43473, □ U 17, -1,25 m, groapă - antrenat, *passim.*
Lp = 7 cm; D = 6 cm; Ic = 2,9 cm; It = 4,8 cm. Pl. LXII.
Lut roşu-cărămiziu, granule de calcar şi mica argintie, angobă proprie, ars secundar.
Discul, rotund şi concav, este mărginit de o nervură tocită şi deformată la finisare. Bordura este îngustă, uşor înclinată, toarta inelară, neglijent aplicată, baza rotundă şi plată, conturată de un cerc incizat.
Imaginea de pe disc, realizată cu un tipar uzat, reprezintă probabil un gladiator în atac.

Analogii: Iconomu 1967, 18 - 20, tip XX, 104, nr. 511, fig. 126, sec. II - III d.Ch.; Iconomu 1986, 44 - 51, tip IX, sec. II - III d.Ch. (cu bibliografie).
Datare: sec. II - III d.Ch.

II. Iconomu 1986, tip XIII, variantă; Bailey 1988, Q3102

N1	N2	N3	N4	N5	N6	N7	N8	N9	N10	N11	N12	N13	*Pass.*	D. S.	D. I.
-	-	-	-	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	2

Cele două exemplare ale acestui tip găsite la Halmyris sunt, cu siguranţă, un produs al atelierelor locale, modelate şi finisate neglijent. Corpul este relativ mare, rotund şi plat. Discul, larg, este decorat cu rozetă, iar toarta este în formă de rulou.

503. Fragmentar, lipseşte apucătoarea şi o parte din corp.
Inv. 28534, S I, □ 43, -2,20 m, N 5.
Lp = 9,6 cm; D = 8 cm; Ic = 2,5 cm. Pl. LXII.
Lut aspru, maro-roşcat, granule de calcar, angobă maro. Folosit.
Corpul este rotund şi plat, cu ciocul realizat prin lăţirea bordurii. Discul este mare, rotund, concav, cu orificiul de alimentare mic şi rotund, practicat central. Bordura este îngustă, rotunjită, orificiul pentru fitil larg, cu marginile uşor profilate. Toarta este în formă de rulou. Baza este plată, neglijent finisată, astfel că opaiţul este uşor dezechilibrat.
Discul este decorat cu rozetă, iar bordura cu incizii scurte, dese, dispuse radial.

Analogii: Iconomu 1986, 57, tip XIII, Pl. III/4, sec. II - III d.Ch., variantă; Broneer 1977, 60, nr. 2458, Pl. 10, 28, a doua jumătate a sec. I d.Ch. (prototip); Suceveanu 1982 A, 108 - 109, nr. 98, 99, Pl. 10, sec. II - III d.Ch.; Bailey 1988, 371, Q3102, Pl. 104, sec. II - III d.Ch.
Datare: sec. III d.Ch.

Variantă

Un alt fragment de opaiţ, din care se păstrează doar o parte din bordură şi disc, are prea puţine elemente pentru a fi încadrat tipologic mai exact. Deşi tiparul şi execuţia sunt de mai bună calitate decât precedentul, are aceeaşi formă de toartă şi acelaşi decor pe bordură.

504. Fragmentar, se păstrează o parte din bordură şi disc.
Inv. 43474, □ V 18, -2,10 m, N 5.
Lp = 5,2 cm; D ≈ 7,2 cm. Pl. LXII.
Lut fin, bej, rar mica argintie, angobă proprie.

www.cimec.ro

Discul, rotund, uşor concav, cu orificiul de alimentare mic, situat central, este înconjurat de două nervuri în relief, una mai groasă. Bordura este relativ îngustă, uşor înclinată, iar toarta este în formă de rulou.

Pe disc se mai păstrează în relief partea de la piept în jos a unui personaj nud (satir ?) şi un arbore, iar bordura este decorată cu incizii scurte, dese, dispuse radial.

Datare: sec. III d.Ch.

III. Iconomu 1986, tip XX, varianta I

N1	N2	N3	N4	N5	N6	N7	N8	N9	N10	N11	N12	N13	*Pass.*	D. S.	D. I.
-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1

Elementele caracteristice ale acestui tip sunt linia incizată care delimitează ciocul de bordură şi cele două granule în relief din dreptul orificiului pentru fitil. Forma corpului este destul de comună în secolele I - III, majoritatea a opaiţelor de acest tip având însă ciocul cordiform. Realizarea, în general neglijentă, evidentă mai ales în partea superioară a opaiţelor, probează modelarea sa într-un atelier provincial, după un tipar al cărui origine est-mediteraneană este evidenţiată de analogii.

505. Aproape complet, discul este spart.
Inv. 28537, S I, □ 52 - 53, -2,10 m, N 5.
L = 9,3 cm; D = 6,7 cm; Ic = 2,7 cm; It = 4,4 cm. Pl. LXII.
Lut fin, roşu-cărămiziu, rar particule de calcar, angobă roşie, exfoliată. Folosit.
Discul este rotund, concav, marcat de două incizii circulare, cu orificiul de alimentare practicat spre ciocul mic, în prelungire, cu orificiul de ardere larg, despărţit de bazin printr-o linie incizată. Bordura este îngustă şi uşor înclinată, iar apucătoarea lamelară şi profilată, iar baza rotundă, plată, încadrată de un cerc incizat.
Din ornamentaţia discului se mai păstrează o mică proeminenţă (ciorchine ?). Bordura este decorată cu frunze de iederă cu vrej, dispuse rar şi două granule în relief deasupra liniei transversale de pe cioc. Apucătoarea este dublu canelată în lungime, alte două incizii marcând partea sa inferioară. În centrul bazei este incizată litera Π.

Analogii: Iconomu 1986, 61, tip XX, varianta I, Pl. IV/1, sec. II - III d.Ch.; Ivanyi 1935, 12 - 13, tip VII, sec. I d.Ch.; Perlzweig 1961, 87, nr. 168, 169, 171, Pl. 6, sec. II d.Ch.; Menzel 1969, 53, nr. 289, Abb. 44/11, 126, nr. 728, Abb. 114, sec. I - II d.Ch.; Bailey 1988, 369 - 370, fig. 161, tip Eph. B 2, sec. II - III d.Ch.; Kuzmanov 1992 A, 22, tip 21, nr. 93, 76, fig. 93, sec. II - III d.Ch.

Datare: a doua jumătate a sec. III d.Ch.

IV. Iconomu 1986, tip VIII, variantă

N1	N2	N3	N4	N5	N6	N7	N8	N9	N10	N11	N12	N13	*Pass.*	D. S.	D. I.
-	-	-	-	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	2	2

Acest tip de opaiţe, intrate în literatura de specialitate sub denumirea de "Firmalampen", datorită prezenţei ştampilei producătorului, a fost intens folosit în toate provinciile romane în sec. I - IV d.Ch. Opaiţele "Firmalampen" au făcut obiectul unor numeroase tipologii, întocmite iniţial după forma lor, iar în ultima vreme după mărcile de atelier. Dintre lucrările de referinţă amintim doar pe Loeschke 1975, tipurile IX şi X, Menzel 1969, 60 - 71, Rubright 1973, tipurile XV - XVIII, Buchi 1975, iar pentru Dacia şi Dobrogea - Gostar 1961, Muşeţeanu 1980, Iconomu 1986, tip VIII şi Čičikova 1974.

www.cimec.ro

Prestigiul atelierelor nord-italice de origine, forma simplă dar echilibrată şi elegantă, funcţionalitatea lor, sunt elemente care au permis realizarea acestor opaiţe şi în atelierele provinciale, cele mai apropiate fiind la Durostorum (Muşeţeanu 1980, 1992) şi Butovo (Sultova 1991, nr. 31 - 39). Imitaţiile locale însă pot fi şi reproduceri grosiere, fără ştampila producătorului, cu modificări ale formei, decorului şi dimensiunilor (Iconomu 1986, 30).

În această ultimă categorie se încadrează şi cele două exemplare de la Halmyris, descoperite pe niveluri din a doua jumătate a sec. III şi prima jumătate a sec. IV d.Ch., context stratigrafic care constituie, în stadiul actual al cercetării şi în lipsa analogiilor exacte, singurul criteriu de încadrare cronologică.

Elementele preluate de la prototip sunt forma generală a corpului, rotund, cu ciocul în prelungire, brâul care înconjoară discul fiind deschis spre cioc, pe care formează un canal ce cuprinde şi orificiul pentru fitil. Baza este marcată de două nervuri circulare. În afara mărcii de producător de pe bază lipsesc şi obişnuiţii butoni de pe bordură şi decorul discului. Contribuţia producătorului local constă în dublarea brâului din jurul discului şi ataşarea unei apucători în formă de rulou.

506. Fragmentar, lipseşte toarta.
Inv. 28531, S I, ☐ 67, -2,80 m, N 5.
Lp = 9,8 cm; D = 6,5 cm; Ic = 3,1 cm. Pl. LXII.
Lut fin, bej-roşiatec, rar particule de calcar şi mica argintie, angobă maro-roşcată, slab aderentă.
Discul, relativ mic, este uşor concav, cu orificiul de alimentare situat central. O nervură în relief, dublă doar în jurul discului, se desface în dreptul ciocului, pe care formează un canal cu laturile paralele, cuprinzând şi orificiul de ardere. Bordura este îngustă, uşor înclinată şi rotunjită spre margine. Toarta este în formă de rulou, baza rotundă, uşor adâncită, marcată de două cercuri concentrice în relief.
Singurul decor îl constituie nervurile mediane, care se mai păstrează în partea inferioară a toartei. Menţionăm că îmbinarea şi finisarea jumătăţii inferioare sunt realizate neglijent.

507. Fragmentar, lipseşte parţial ciocul.
Inv. 28530, S I, ☐ 71, -3,00 m, N 6.
Lp = 9,1 cm; D = 6,7 cm; Ic = 2,9 cm; It = 3,4 cm. Pl. LXIII.
Acelaşi lut cu Nr. cat. 506, angoba roşcată. Folosit.

Analogii: Minčev, Georgiev 1991, 226, fig. 38, sec. IV - V d.Ch., opaiţ identic; Bucovală 1993, 212, fig. 4/1, sec. VI - începutul sec. VII d.Ch. (?), identic.
Datare: a doua jumătate a sec. III - prima jumătate a sec. IV d.Ch.

V. Kuzmanov, Bačvarov 1986, nr. 129; Arsenieva 1988, Pl. XX; Paleani 1993, nr. 6, 16, 27

N1	N2	N3	N4	N5	N6	N7	N8	N9	N10	N11	N12	N13	*Pass.*	D. S.	D. I.
-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	1	2	2

Unul dintre puţinele opaiţe de la Halmyris pe care s-a păstrat inscripţie a fost descoperit, din păcate, în condiţii stratigrafice nesigure. Corpul este relativ mic, oval, cu ciocul în prelungire. Discul este rotund şi concav, apucătoarea în formă de rulou, baza cordiformă, uşor adâncită. Încadrarea cronologică s-a făcut pe baza analogiilor, care sugerează o provenienţă provincială pontică, oricum un atelier de bună tradiţie, dat fiind aspectul deosebit al pastei şi al modelării.

508. Complet.
Inv. 42680, S II, ☐ 1 - 10, *passim*
L = 9,4 cm; D = 5,6 cm; Ic = 2,8 cm; It = 3,6 cm. Pl. LXIII.

www.cimec.ro

Lut fin, cărămiziu-roşcat, rar particule de calcar şi mica argintie, angobă proprie. Folosit.
Opaiţul are corpul oval, cu ciocul în prelungire, discul mic, concav, cu orificiul de umplere mic, situat central. Bordura, îngustă, este uşor rotunjită către îmbinare, toarta în formă de rulou, îngustă, orificiul pentru fitil larg, cu marginile profilate. Baza, plată, cordiformă, este înconjurată de o nervură în relief, având incizată în centru marca de olar Ē. Umărul, este decorat spre exterior cu linii incizate, dese, dispuse radial.

Analogii: Ivanyi 1935, 41, Pl. LXXVI/7, sec. IV d.Ch., ştampilă identică pe opaiţ de tip nord-african; Kuzmanov, Băčvarov 1986, 59, nr. 129, Pl. XVII/129, sec. V - VI d.Ch.; Arsenieva 1988, 45 - 46, Pl. XX/3, 4, sec. III d.Ch.; Paleani 1993, 15 - 16, nr. 6, 23 - 24, nr. 16, 32, nr. 27, 36 - 37, nr. 31, 32, sec. IV d.Ch., ştampile identice pe tipuri diferite de opaiţe.
Datare: sec. IV d.Ch.

Variantă

Datarea piesei precedente este confirmată de un opaiţ asemănător, găsit în condiţii stratigrafice sigure, din sec. IV d.Ch., pe care îl considerăm variantă a tipului, datorită elementelor morfologice comune.

509. Aproape complet, lipseşte un mic fragment din orificiul de ardere.
Inv. 28533, S I, □ 13, -2,40 m, N 6.
L = 9,8 cm; D = 5,9 cm; Ic = 3,1 cm; It = 3,6 cm. Pl. LXIII.
Lut fin, cărămiziu-roşcat, rar particule de calcar şi mica argintie, angobă roşiatecă, exfoliată. Folosit.
Corpul este oval, cu ciocul în prelungire, discul rotund, uşor concav, cu orificiul de umplere rotund, larg, practicat spre cioc. Bordura este îngustă, orificiul pentru fitil larg, cu marginile profilate, toarta în formă de rulou, îngustă. Baza este plată, cordiformă.
Discul este decorat cu o scoică în relief iar bordura cu linii incizate, dese, dispuse radial.
Datare: sec. IV d.Ch.

Vl. Iconomu 1967, tip XXVI, variantă; Opaiţ 1991 B, Pl. 74/4

N1	N2	N3	N4	N5	N6	N7	N8	N9	N10	N11	N12	N13	*Pass.*	D. S.	D. I.
-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1

Singurul exemplar al acestei forme are corpul rotund, cu ciocul în prelungire. Discul este mic, rotund şi concav, mărginit de o nervură puternică, cu orificiul de alimentare situat central. Orificiul de ardere este larg, cu marginile uşor profilate, bordura înclinată şi puternic rotunjită, toarta în formă de rulou şi baza rotundă, uşor adâncită. Pasta şi angoba, identice cu imitaţiile locale ale opaiţelor "Firmalampen" (tip IV), ca şi aspectul hibrid al piesei noastre, indică provenienţa sa provincială vest-pontică.

510. Fragmentar, lipseşte toarta.
Inv. 28529, S I, □ 71, -3,0 m, N 6.
Lp = 9,8 cm; D = 6,4 cm; Ic = 3,4 cm. Pl. LXIII.
Lut fin, bej-roşcat, rar granule de calcar, angobă maronie, slab aderentă. Folosit.

Analogii: Barnea 1966, 257, fig. 15/5, sec. V d.Ch., formă identică; Vasilčin 1984, 25 - 26, nr. 13, Pl. II/6, sec. V d.Ch., opaiţ identic; Dragomir 1984, 170, nr. 42, Pl. IX/42, sec. II - III d.Ch.; Arsenieva 1988, 42, Pl. XIV/4, XV/1, sec. III d.Ch.; Bucovală, Paşca 1988 - 1989, 150, Pl. 10/a, a doua jumătate a sec. IV d.Ch.; Opaiţ 1991 B, 263, Pl. 74/4 a, b, anii 370 - 378 d.Ch., formă şi dimensiuni aproape identice.
Datare: prima jumătate a sec. IV d.Ch.

www.cimec.ro

VII. Iconomu 1986, tip XL

N1	N2	N3	N4	N5	N6	N7	N8	N9	N10	N11	N12	N13	*Pass.*	D. S.	D. I.
-	-	-	-	-	1	1	2	5	-	-	1	-	1	11	11

Cunoscute în literatura de specialitate ca lucerne de "tip Ephes", datorită consensului în privinţa centrului producător (Menzel 1969, 94; Iconomu 1986, 86), acest tip de opaiţ este prezent la Halmyris cu 11 piese întregi sau fragmentare.

Corpul opaiţelor este rotund, de mărime medie sau mică, cu ciocul alungit, detaşat de corp. Bordura este lată, înclinată, discul rotund, delimitat de o bordură închisă sau deschisă pe cioc, toarta lamelară, baza rotundă, înconjurată de cercuri incizate.

O trăsătură specifică tipului este decorul în formă de "coadă de peşte" (sau ancoră), prezent între bază şi apucătoare, motiv ornamental de inspiraţie creştină, figurat alături de motive tradiţionale romane timpurii, ce se găsesc pe bordură şi disc (granule, rozetă, vrej de viţă cu ciorchine).

Asemănarea până la detalii a pieselor noastre cu cele microasiatice fac dificilă separarea produselor de import de cele ale atelierelor locale, în condiţiile în care şi unele şi celelalte sunt de o calitate mediocră (Iconomu 1986, 141). Lipsa angobei groase, lucioase, unele stângăcii ale execuţiei şi finisării, ca şi calitatea lutului, sunt elemente care au determinat atribuirea acestor opaiţe atelierelor provinciale vest-pontice.

În funcţie de prezenţa canalului pe cioc se disting două variante, fiecare cu două subvariante determinate de decorul prezent pe bordură.

V a r i a n t a A . Nervura care înconjoară discul este închisă.

Subvarianta 1. Bordura este decorată cu granule.

511. Fragmentar, lipseşte ciocul.
Inv. 28536, S I, □ 14, -1,80 m, N 9.
Lp = 8,4 cm; D = 6,5 cm; Ic = 3,0 cm; It = 4,2 cm. Pl. LXIII.
Lut fin, moale, cărămiziu-roşcat, rar mica argintie, angobă roşcată, parţial păstrată. Folosit.
Corpul este rotund, ciocul alungit, discul mic, rotund şi puternic concav, cu orificiul de alimentare central, înconjurat de o nervură în relief. Bordura, lată, este înclinată şi rotunjită, toarta lamelară, scundă şi orificiul de ardere larg. Baza, rotundă şi uşor adâncită, este marcată de două cercuri în relief.
Opaiţul este decorat pe bordură cu un şir de granule mari, dispuse în jurul discului, iar pe bază se mai păstrează slab imprimate trei cerculeţe cu punct la mijloc. Între bază şi cioc sunt incizate două benzi, dispuse simetric.

512. Fragmentar, se păstrează o parte din bordură şi cioc.
Inv. 29724, S I, □ 10, N 9.
Lp = 4,8 cm. Pl. LXIII.
Lut fin, roşu-cărămiziu, rar granule de calcar, angobă proprie. Folosit.
Acelaşi tip cu Nr. cat. 511.

Analogii: Bruneau 1965, 139 - 140, nr. 4696, 4697, Pl. 33, sec. IV - V d.Ch.; Menzel 1969, 97, nr. 625, 626, 630, Abb. 80/1, 2, 6, sec. V d.Ch.; Hayes 1980 B, 71, Pl. 36/295, sec. V d.Ch.; Opaiţ 1980 C, 425, 432, Pl. VIII/4, sec. V d.Ch.; Opaiţ 1991 B, 264, nr. 6, Pl. 74/6, 265, nr. 2, Pl. 75/2, sec. V d.Ch.

Datare: a doua jumătate a sec. V d.Ch.

www.cimec.ro

Subvarianta 2. Bordura este decorată cu motivul viţei de vie.

513. Fragmentar, se păstrează apucătoarea, şi o parte din corp.
Inv. 42704, S II, □ 28, -0,50 m, N 12.
Lp = 5,9 cm; Ic = 3,3 cm; It = 4,3 cm. Pl. LXIV.
Lut aspru, roşu-cărămiziu, pietricele şi granule de calcar, angobă proprie, puternic ars secundar.
Corpul opaiţului este uşor oval, discul, mic, rotund şi concav, are orificiul de alimentare larg, cu marginile profilate. Nervura care înconjoară discul este continuă, bordura, lată, uşor rotunjită, este decorată cu vrejuri şi ciorchini de struguri, motiv slab păstrat, datorită tiparului tocit şi a folosinţei îndelungate. Toarta, lamelară, rotunjită în partea superioară, este decorată cu două incizii mediane. Baza este rotundă, marcată de două incizii circulare. Între bază şi apucătoare se păstrează motivul "coadă de peşte", cu cerculeţ incizat la mijloc.

Analogii: Menzel 1969, 99, nr. 637, Abb. 81/8, sec. V d.Ch.; Williams 1981, Pl. 18/402, sec. IV - VI d.Ch.; Bailey 1988, 372, Pl. 109/Q3162, 371, fig. 162, bază tip Eph. B, sec. VI d.Ch.
Datare: sec. VI d.Ch.

V a r i a n t a B . Nervura care înconjoară discul este deschisă în dreptul ciocului, pe care formează un canal îngust, cu laturile paralele.

Subvarianta 1. Bordura este decorată cu granule.

514. Complet.
Inv. 42681, S II, □ 44, -1,40 m, N 9.
L = 9,6 cm; D = 8,6 cm; Ic = 2,9 cm; It = 4,5 cm. Pl. LXIV.
Lut fin, cărămiziu-deschis, rar particule de calcar şi mica argintie, angobă roz. Folosit.
Corpul este rotund, cu ciocul subţire, în prelungire. Discul, mic, rotund şi concav, are orificiul de alimentare situat central. De la brâul în relief care înconjoară discul pornesc spre orificiul de ardere patru nervuri în relief sugerând un canal, nefuncţional. Bordura este lată, înclinată şi rotunjită, toarta lamelară, orificiul pentru fitil larg, iar baza rotundă şi plată, mărginită de două cercuri incizate.
Discul este decorat cu rozetă, bordura cu trei şiruri paralele de granule în relief, apucătoarea cu trei incizii mediane. În mijlocul bazei se păstrează slab imprimată *planta pedis.* Între bază şi apucătoare opaiţul este decorat cu motivul "coadă de peşte", iar spre cioc cu două benzi dublu incizate.

515. Fragmentar, se păstrează o parte din bordură şi disc.
Inv. 42659, S II, □ 28 - 29, -1,35 m, N 9.
Lp = 5,7 cm. Pl. LXIV.
Lut fin, alb-gălbui, rar mica argintie, angobă roşcată, lucioasă.
Discul este oval pe axa lungă a opaiţului, puternic concav, cu orificiul de umplere larg, situat central. Forma nervurii care înconjoară discul presupune existenţa canalului de pe cioc. Bordura, lată, este înclinată şi uşor arcuită, iar apucătoarea pare să fi fost lamelară.
Opaiţul este decorată cu o rozetă mică în jurul orificiului de alimentare şi un şir de granule pe bordură.

Analogii: Bailey 1988, 371 - 372, Pl. 107/Q3129, Q3136, Q3138, Q3139, sec. V d.Ch.; Zubar' 1993, 56 - 57, fig. 23/5, 6, sec. V d.Ch.
Datare: a doua jumătate a sec. V d.Ch.

www.cimec.ro

Subvarianta 2. Bordura este decorată cu motivul viţei de vie.

516. Fragmentar, se păstrează o parte din bordură şi disc.
Inv. 29719, S I, ☐ 61, -1,80 m, N 7.
Lp = 4,8 cm. Pl. LXIV.
Lut roz-cărămiziu, rar granule de calcar, angobă proprie.
Discul, uşor concav, este decorat cu două cercuri concentrice în jurul orificiului de alimentare, iar bordura cu motivul viţei de vie.

517. Fragmentar, lipseşte ciocul.
Inv. 44413, ☐ IJ 14, -2,90 m, N 8.
Lp = 8,6 cm; D = 6,9 cm; Ic = 2,6 cm; It = 4,1 cm. Pl. LXIV.
Lut fin, roz-cărămiziu, rar granule de calcar şi mica argintie, angobă alburie. Folosit.
Corpul este uşor oval, cu ciocul în prelungire. Discul, rotund, uşor concav, perforat central, este înconjurat cu o dublă nervură, care formează pe cioc un canal îngust, nefuncţional. Bordura este lată, rotunjită, apucătoarea lamelară, baza rotundă şi plată.
Discul este decorat cu două cercuri concentrice, bordura cu motivul viţei de vie, iar toarta cu trei incizii mediane. Baza, cu *planta pedis* imprimată central, este înconjurată de două cercuri concentrice incizate. Spre apucătoare este figurat motivul "coadă de peşte".

518. Fragmentar, lipseşte ciocul şi o parte din disc.
Inv. 28539, S I, ☐ 11, -1,60 m, N 9.
Lp = 7,4 cm; D = 6,3 cm; Ic = 2,8 cm; It = 5,7 cm. Pl. LXIV.
Lut fin, bej-deschis, angobă proprie. Folosit.
Corpul opaiţului este uşor oval, discul rotund şi concav, cu orificiul de umplere central. Nervura în relief care înconjoară discul se deschide în dreptul ciocului, formând un canal îngust, cu laturile paralele. Bordura, lată, este înclinată şi rotunjită, apucătoarea lamelară, baza rotundă, uşor concavă, delimitată de două cercuri incizate.
Discul este decorat cu rozetă, bordura cu motivul viţei de vie, toarta cu trei caneluri mediane, iar baza cu obişnuitele incizii "coadă de peşte", spre apucătoare şi benzi dublu incizate spre cioc.

Analogii: Iconomu 1986, 86, tip XL, Pl. VII/11, sec. IV-V d.Ch.; Perlzweig 1961, 160, nr. 2046, Pl. 33, a doua jumătate a sec. IV d.Ch., piesă identică; Szentléleky 1969, 119, fig. 208 a, b, sec. IV - V d.Ch.; Scorpan 1978, 159, nr. 10, Pl. II/10, sec. IV d.Ch.; Opaiţ 1991 B, 265 - 266, nr. 6 - 9, Pl. 76/1 - 6, sfârşitul sec. IV d.Ch.; Zubar' 1993, 58, fig. 22/5, sec. IV - V d.Ch.
Datare: sec. IV - V d.Ch.

Fragmente. Un număr de trei opaiţe, aparţinând aceluiaşi tip, s-au păstrat fragmentar, astfel că nu au putut fi încadrate cu siguranţă variantelor descrise mai sus.

519. Fragmentar, se păstrează apucătoarea şi o parte din bordură şi bază.
Inv. 28547, S I, ☐ 61, -1,80 m, N 6.
Lp = 4,4 cm; Ic = 3,5 cm; It = 4,3 cm. Neilustrat.
Lut roz-cărămiziu, rar granule de calcar, angobă proprie.
Bordura este decorată cu motivul viţei de vie iar apucătoarea cu trei caneluri mediane. Între baza rotundă, marcată de două cercuri incizate, şi toartă, apare motivul "coadă de peşte" cu cerculeţ la mijloc.

520. Fragmentar, se păstrează apucătoarea şi o parte din bordură şi bază.
Inv. 40375, S I, -1,40 m, N 8.
Lp = 3,9 cm. Neilustrat.
Lut galben-cărămiziu, angobă roşcată.
Acelaşi decor cu Nr. cat. 518.

www.cimec.ro

521. Fragmentar, se păstrează o parte din bordură şi disc.
Inv. 43560, *passim*
Lp = 6,2 cm. Neilustrat.
Lut roz-cărămiziu, angobă roşie-cărămizie, ars secundar.
Nervura care înconjoară discul este dublă. Bordura este decorată cu motivul viţei de vie, iar pe disc se mai distinge un animal (câine ?) şi braţele şi corpul unui personaj.

Datare: sec. IV - V d.Ch.
Analogii generale: Iconomu 1986, 86 - 87, 141, 170, tip XL, Pl. VII/10, 11, sec. IV - V d.Ch.; Bailey 1988, 366 şi urm., fig. 162, Pl. 107, sec. IV - V d.Ch.

VIII. Iconomu 1967, tip XXX, nr. 754

N1	N2	N3	N4	N5	N6	N7	N8	N9	N10	N11	N12	N13	*Pass.*	D. S.	D. I.
-	-	-	-	-	-	-	-	2	-	1	-	-	-	3	3

Cele trei opaiţe aparţinând acestui tip sunt forme rare în Dobrogea. Principala caracteristică o constituie discul plat şi oval, cu orificiul practicat central, înconjurat de o nervură în relief, care formează un canal pe cioc, incluzând şi orificiul de ardere. Bordura este îngustă, apucătoarea lamelară sau cilindrică, baza ovală, inelară.

Decorul este prezent pe disc sub forma unor linii drepte sau frânte, dispuse radial şi pa bază, sub forma unor nervuri în relief, spre apucătoare sau cioc, motiv ce ar putea sugera o influenţă a modelelor nord-africane.

Materialul de slabă calitate, modelarea, dar mai ales finisarea neglijentă, sunt elemente care atribuie aceste opaiţe atelierelor provinciale vest-pontice.

După decor şi încadrarea cronologică se disting două variante.

V a r i a n t a A . Bordura este decorată cu linii drepte, dispuse radial.

522. Fragmentar, lipseşte ciocul şi o parte din bordură şi disc.
Inv. 42660, S II, ☐ 34, -1,90 m, groapă din N 9.
Lp = 7,1 cm; D = 5,8 cm; Ic = 3,1 cm. Pl. LXV.
Lut aspru, cărămiziu-roşcat, rar granule de calcar şi mica argintie, angobă proprie, ars secundar.
Discul, plat şi oval pe axul lung, perforat central, este înconjurat de un brâu în relief, care se deschide în dreptul ciocului, formând un canal. Bordura este îngustă, puternic arcuită, apucătoarea lamelară, ascuţită în partea superioară, baza ovală şi plată, inelară.
Se mai păstrează capetele a două nervuri dispuse paralel, care unesc baza cu ciocul. Bordura este decorată cu linii drepte, dese, dispuse radial.

Analogii: Iconomu 1967, tip XXX, 27 - 28, 144, nr. 754, fig. 171, sec. V - VI d.Ch.
Datare: a doua jumătate a sec. IV d.Ch.

V a r i a n t a B . Bordura este decorată cu linii frânte, dispuse radial.

523. Fragmentar, se păstrează apucătoarea şi o parte din corp.
Inv. 28544, S I, ☐ 10, N 9.
Lp = 5,8 cm; D = 6,3 cm; Ic = 3 cm. Pl. LXV.
Lut roşu-cărămiziu, granule de calcar şi mica argintie, angobă alburie.
Discul, plat şi oval, perforat central, este înconjurat de o nervură în relief. Bordura, relativ îngustă, este înclinată şi rotunjită, apucătoarea verticală, ovală în secţiune. Baza este ovală şi plată, marcată de o nervură.
Bordura este decorată cu linii frânte (motivul "ramurii de brad"), dese, dispuse radial. Baza este unită cu apucătoarea prin trei nervuri paralele, altele două păstrându-se spre cioc.

www.cimec.ro

524. Fragmentar, se păstrează o parte din bordură.
Inv. 29720, S I, □ 13, -1 m, N 11.
Lp = 5,4 cm. Pl. LXV.
Lut cărămiziu-deschis, granule de calcar şi mica argintie, angobă proprie.
Acelaşi tip cu Nr. cat. 522.

Analogii: Perlzweig 1961, 187 - 188, nr. 2708, 2712, Pl. 42, sec. V - VI d.Ch., acelaşi decor pe bordură; Barnea 1984, 102, Pl. X/9, sec. VI d.Ch., acelaşi decor bază; Opaiţ 1991 B, 265, nr. 3, 4, Pl. 75/3 b, 4 b, sec. V d.Ch., acelaşi decor bază; un opaiţ inedit de la Dinogetia, inv. 32836, cu acelaşi decor pe bază, este datat în sec. VI d.Ch.

Datare: a doua jumătate a sec. V - sec. VI d.Ch.

IX. Iconomu 1986, tip XLVI, XLVII

N1	N2	N3	N4	N5	N6	N7	N8	N9	N10	N11	N12	N13	*Pass.*	D. S.	D. I.
-	-	-	-	-	-	-	-	3	-	-	3	2	-	8	6

Acest tip cuprinde imitaţiile locale ale opaiţelor nord-africane. Aspectul piriform şi plat este bine păstrat. Modificări se constată în cazul discului, mai mic, şi al bordurii, realizată la acelaşi nivel în plan orizontal. De asemenea, nervura care uneşte apucătoarea cu baza nu este întotdeauna prezentă.

Decorul se rezumă la linii dispuse radial, cerculeţe în relief, cu cruci sau puncte circumscrise pe bordură sau dublarea brâului care înconjoară discul.

Execuţia este de multe ori neglijentă iar lutul este, în general, de calitate inferioară, alb-gălbui sau cărămiziu-roşcat, cu pietricele, granule de calcar sau mica argintie în compoziţie.

Majoritatea descoperirilor dobrogene s-au făcut în contexte arheologice nedatate (Iconomu 1986, 92 - 94), astfel că încadrarea lor cronologică a fost stabilită mai ales după analogii. În aceste condiţii, cele opt opaiţe de la Halmyris, descoperite în contexte stratigrafice sigur datate, contribuie la îmbogăţirea informaţiei despre acest tip.

525. Fragmentar, lipseşte extremitatea ciocului.
Inv. 43477, □ X 18, -1,55 m, N 9.
Lp = 10,2 cm; D = 6,7 cm; Ic = 2,7 cm; It = 4,3 cm. Pl. LXV.
Lut moale, poros, alb-gălbui, rar granule de calcar şi mica argintie, angobă proprie.
Corpul este piriform şi plat, cu ciocul în prelungire. Discul, mic şi rotund, este prevăzut în centru cu un orificiu de umplere larg, cu marginile profilate. Brâul, dublu în relief, care mărgineşte discul, se desface în dreptul ciocului, formând un canal cu laturile paralele, cuprinzând şi orificiul pentru fitil. Bordura, dreaptă, este marcată spre exterior de o nervură dublă. Toarta este lamelară iar baza inelară, rotundă şi plată.
Bordura este decorată cu linii radiare, cercuri simple spre cioc, cercuri cu cruce înscrisă de o parte şi alta a apucătorii, iar pe canal este figurată o cruce în relief.

526. Fragmentar, se păstrează o parte din bordură.
Inv. 42661, □ K 20, -0,45 m, N 12.
Lp = 5,1 cm. Pl. LXV.
Acelaşi lut, culoare şi decor cu Nr. cat. 525.

Analogii: Iconomu 1986, tip XLVII, varianta III, 93 - 94, Pl. VIII/12, sec. VI d.Ch.; Gomolka 1966, 298, nr. 53, Pl. VIII, sec. V - VI d.Ch.; Barnea 1979, 248, Pl. 106/2, sec. VI d.Ch.; Sandu 1981, 169, nr. 21, Pl. IV/5, sec. VI d.Ch.; Minčev, Georgiev 1991, 225, Abb. 29, sec. VI d.Ch.; Covacef, Corbu 1991, 295, fig. 1/15, sec. V - VI d.Ch.; Kuzmanov 1992 A, tip 36, 42, nr. 306, sec. VI d.Ch.; Popescu 1994, 350 - 351, fig. 53, sec. VI d.Ch.; Băluţă 1994, 222 - 223, nr. 106, Pl. VIII/2, sec. VI d.Ch.

Datare: sec. V - VI d.Ch.

www.cimec.ro

527. Fragmentar, se păstrează jumătatea superioară, fără extremitatea ciocului.
Inv. 28545, S I, □ 54 - 55, N 9.
Lp = 10,2 cm; D = 6,6 cm. Pl. LXV.
Lut alb-gălbui, rar mica argintie, angobă proprie, urme de vopsea roşie. Folosit.
Discul, mic şi rotund, conturat de un brâu dublu reliefat, se desface în dreptul ciocului, formând un canal cu laturile paralele, care cuprinde şi orificiul pentru fitil. Orificiul pentru alimentare este larg, situat central. Aceeaşi nervură puternică mărgineşte bordura la exterior.
Liniile radiale care decorează bordura se termină spre cioc cu două granule şi două cerculeţe cu punct la mijloc. De remarcat lutul bine ales, execuţia foarte îngrijită şi prezenţa vopselei roşii, care ar putea indica producerea acestui opaiţ într-un atelier consacrat, poate microasiatic (?).

528. Fragmentar, lipseşte toarta.
Inv. 42662, S II, □ 58, -1,20 m, N 9.
Lp = 9,9 cm; D = 6,2 cm; Ic = 3 cm. Pl. LXV.
Lut grosier, aspru, cărămiziu, granule de calcar şi mica argintie, angobă proprie. Folosit.
Acest opaiţ îl imită stângaci pe cel anterior descris. În plus, este decorat cu o nervură care uneşte marginea profilată a orificiului de alimentare cu orificiul de ardere, pe mijlocul canalului, iar alta este prezentă între apucătoare şi baza ovală şi plată. Liniile radiale de pe bordură sunt inegal dispuse şi tocite. De o parte şi de alta a canalului sunt figurate câte două granule în relief.

Analogii: Iconomu 1986, tip XLVII, varianta VI, 94, Pl. IX/2, sec. V - VI d.Ch.; Gomolka 1966, 294, nr. 15, Pl. II, sec. V - VI d.Ch.; Donceva - Petkova, Toptanov 1982, 109, 114, nr. 59, Pl. X/2, sec. V - VI d.Ch.; Kuzmanov, Băčvarov 1986, 56 - 57, nr. 110 - 111, tip VII, Pl. XIV, sec. VI - VII d.Ch.; Muşeţeanu 1992, 177 - 178, 210, nr. 339, Pl. 53, tip XIII, sec. V - VI d.Ch.

Datare: a doua jumătate a sec. V d.Ch.

529. Complet.
Inv. 43183, □ D 3, -0,50 m, N 12.
L = 9,5 cm; D = 5,3 cm; Ic = 2,8 cm; It = 4,3 cm. Pl. LXV.
Lut moale, alb-gălbui, rar granule de calcar şi mica argintie, angobă proprie.
Corpul este relativ înalt, oval, cu ciocul în prelungire. Discul, mic, este oval pe axa lungă a opaiţului, iar brâul care îl înconjoară se prelungeşte pe cioc, cuprinzând şi orificiul pentru fitil. O altă nervură mai fină înconjoară orificiul de alimentare şi se dublează pe canal până la fitil. De asemenea, un brâu reliefat mărgineşte bordura la exterior. Toarta, lamelară, masivă, se uneşte printr-o nervură de baza mică, rotundă şi inelară.
Decorul este prezent doar pe partea superioară prin linii curbe dispuse radial pe bordură şi altele mai scurte pe disc şi pe canal, marcând cele două nervuri.

Analogii: Menzel 1969, 100, nr. 647, Abb. 81/12, sec. VI d.Ch., forma corpului şi discul asemănătoare.

Datare: sfârşitul sec. VI d.Ch.

530. Complet.
Inv. 44406, poartă vest, -1,20 m, dărâmătură, N 12.
L = 9,5 cm; D = 5,9 cm; Ic = 2,7 cm; It = 4,2 cm. Pl. LXVI.
Lut moale, alb-gălbui, mica argintie, angobă maro-roşcată, groasă, slab aderentă. Folosit.
Opaiţul este asemănător cu precedentele, iar bordura este decorată cu linii radiare. Baza, ovală şi uşor adâncită, este legată de toarta lamelară şi de cioc prin câte două nervuri în relief. Pe canal figurează o cruce, parţial exfoliată.

www.cimec.ro

Analogii: Iconomu 1986, tip XLVI, varianta I, 92, Pl. VIII/9, sec. VI d.Ch.; Gomolka-Fuchs 1982, 169, Taf. 69/573, sec. VI d.Ch.; Muşeţeanu 1992, 177 - 178, 210, nr. 340, Pl. 53, tip XIII, sec. V - VI d.Ch.

Datare: sfârşitul sec. VI d.Ch.

Analogii generale: Iconomu 1967, 27 - 28, tip XXX, nr. 723 - 755, fig. 53 - 56, sec. IV - VI d.Ch.; Iconomu 1986, tip XLVI, XLVII, 92 - 94, 143, 171 - 172, Pl. VIII/8 - 12, IX/1 - 3, sec. V - VI d.Ch.

X. Iconomu 1986, tip XXXVIII, varianta V, subvarianta II; Kuzmanov 1992 A, nr. 308

N1	N2	N3	N4	N5	N6	N7	N8	N9	N10	N11	N12	N13	*Pass.*	D. S.	D. I.
-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	1	1

Singurul exemplar al acestui tip descoperit la Halmyris are trăsături comune ca formă şi decor cu multe din tipurile care asigură tranziţia către sec. VI d.Ch. Acesta este şi motivul pentru care în catalogul său C. Iconomu surprinde mai multe variante şi subvariante ale tipului, în funcţie de decor şi detalii ale formelor, subliniind astfel gradul său ridicat de variabilitate (Iconomu 1986, 83 - 84).

Corpul este oval, cu ciocul în prelungire. Discul, mic, uşor oval, este mărginit de o nervură deschisă spre cioc, pe care formează un canal. Bordura este lată, toarta lamelară, baza rotundă.

Deşi în Dobrogea au mai fost descoperite doar cinci exemplare (Iconomu 1986, 84), materialul şi finisarea înclină către atribuirea unor ateliere provinciale locale, în condiţiile în care nu există nici o analogie apropiată pentru zona microasiatică.

531. Complet.
Inv. 44088, □ IJ 14, -2,55 m, N 10.
L = 9,1 cm; D = 6,4 cm; Ic = 3,4 cm; It = 4,8 cm. Pl. LXVI.
Lut roşu-cărămiziu, rar particule de calcar, angobă proprie. Folosit.
Corpul este oval-alungit, scund. Discul, mic şi uşor concav, cu orificiul de alimentare mic, situat central, este înconjurat de o dublă nervură, care se desface în dreptul ciocului, formând un canal cu laturile paralele, cuprinzând şi orificiul pentru fitil, foarte larg. Bordura este lată, orientată oblic spre îmbinare, unde este puternic rotunjită. Baza este mică, rotundă, înconjurată de un brâu în relief, toarta lamelară, scundă, ascuţită în partea superioară.
Bordura este decorată cu linii dese în relief, dispuse radial, care se termină spre apucătoare cu literele KCC, care pot fi însă şi un simplu motiv decorativ, dat fiind dispunerea lor simetrică, dar şi lipsa analogiilor.

Analogii: Iconomu 1967, tip XXXI, 28, 145, nr. 757, fig. 174, sec. VI d.Ch.; Iconomu 1986, tip XXXVIII, varianta V, subvarianta II, 83 - 84, sec. VI d.Ch.; Vulpe, Barnea 1968, 491 - 492, fig. 51/4, sec. VI d.Ch., opaiţ identic; Böttger 1982, 167, Taf. 69/572, sec. V - VI d.Ch., opaiţ identic; Kuzmanov 1992 A, tip 37, 44, nr. 308, sec. VI d.Ch., identic, cu un singur C; Băluţă 1994, 208, nr. 73, Pl. V/15, sec. VI d.Ch.

Datare: prima jumătate a sec. VI d.Ch.

XI. Iconomu 1986, tip LII

N1	N2	N3	N4	N5	N6	N7	N8	N9	N10	N11	N12	N13	*Pass.*	D. S.	D. I.
-	-	-	-	-	-	-	-	1	3	1	2	-	-	7	7

Corpul acestui tip este de mărime medie, oval, cu ciocul gros, în prelungire. Discul este larg şi concav, mărginit de un umăr puternic, de la care bordura, uşor convexă, porneşte aproape

www.cimec.ro

vertical. Orificiul pentru fitil este larg, uşor profilat. Orificiul de umplere este practicat în centrul discului, iar apucătoarea, în formă de rulou, este decorată cu o canelură centrală pe lungime. Baza este rotundă sau ovală, plată sau uşor concavă.

Materialul folosit, dar mai ales execuţia, sunt de slabă calitate.

După forma lor generală, opaiţele acestui tip pot fi considerate imitaţii locale ale tipului VII din ceramica orientală (Iconomu 1986, 104 - 105).

Din cele 12 exemplare provenind din Dobrogea, publicate până în prezent, doar două au fost găsite în context stratigrafic, astfel că datarea lor a fost stabilită cupă analogii, în sec. VI, eventual începutul sec. VII d.Ch., datare confirmată dar şi completată de opaiţele de la Halmyris.

După forma discului au fost distinse două variante.

V a r i a n t a A . Umărul care înconjoară discul este circular.

532. Complet.
Inv. 42679, S II, □ 41 - 43, -0,90 m, N 10.
L = 10,6 cm; D = 6,5 cm; Ic = 3,3 cm; It = 4,5 cm. Pl. LXVI.
Lut roşcat, granule de calcar şi mica argintie, angobă proprie, lucioasă. Folosit.
Discul este rotund, larg, puternic concav, cu orificiul de alimentare mic, rotund. De la umărul proeminent din jurul discului, bazinul porneşte aproape vertical spre bază. Orificiul de ardere este larg iar toarta, în formă de rulou, groasă, canelată pe lungime, este neglijent ataşată. Baza este rotundă şi concavă.

533. Fragmentar, se păstrează toarta şi o parte din corp.
Inv. 44414, □ L 16, -1,35 m, N 9.
Lp = 4,7 cm; Ic = 3,2 cm; It = 4 cm. Pl. LXVI.
Lut roşu-cărămiziu, rar particule de calcar şi mica argintie, angobă proprie.
Acelaşi tip cu Nr. cat. 532. Baza este rotundă şi plată.

534. Fragmentar, se păstrează jumătatea superioară, fără extremitatea ciocului.
Inv. 28543, S I, □ 9, -0,85 m, N 10.
Lp = 9,8 cm; D = 6 cm. Pl. LXVI.
Lut cărămiziu deschis, pietricele, rar mica argintie, angobă roşie. Folosit.
Acelaşi tip cu Nr. cat. 532.

535. Fragmentar, se păstrează o parte din disc şi cioc.
Inv. 44415, □ L 16, -1,05 m, N 10.
Lp = 7,6 cm. Pl. LXVI.
Lut cărămiziu, rar particule de calcar şi mica argintie, angobă roşcată. Folosit.
Acelaşi tip cu Nr. cat. 532.

536. Fragmentar, se păstrează jumătatea superioară, fără extremitatea ciocului.
Inv. 42676, S II, □ 20, -0,90 m, N 11.
Lp = 8,7 cm; D = 6,1 cm. Pl. LXVI.
Lut cărămiziu-roşcat, mica argintie, angobă proprie. Folosit.
Acelaşi tip cu Nr. cat. 532.

537. Fragmentar, se păstrează apucătoarea şi o parte din bordură.
Inv. 40394, S I, □ 93, -0,40 m, N 12.
Lp = 3,5 cm. Neilustrat.
Lut maroniu-roşcat, granule de calcar, angobă proprie.
Acelaşi tip cu Nr. cat. 532.

www.cimec.ro

Analogii: Iconomu 1986, tip LII, varianta I, 104 - 105, 173, Pl. X/4, sec. VI - VII d.Ch.; Pârvan 1915, Pl. VI/3, sec. VI d.Ch.; Perlzweig 1961, 195, nr. 2857, Pl. 45, sec. V - VI d.Ch., asemănător, cu două orificii de alimentare; un opaiţ inedit, descoperit la Dinogetia, inv. 33538, se datează în sec. VI d.Ch.

Datare: a doua jumătate a sec. V - sec. VI d.Ch.

V a r i a n t a B . Umărul care mărgineşte discul se deschide spre cioc, formând un canal.

538. Fragmentar, lipseşte apucătoarea şi extremitatea ciocului.
Inv. 42678, poartă nord, □ C 3, N 12.
Lp = 10 cm; D = 6,1 cm; Ic = 3,3 cm. Pl. LXVII.
Lut cărămiziu-roşcat, pietricele şi mica argintie, angobă proprie. Folosit.
Corpul are aceeaşi formă generală cu piesele variantei A. Discul este oval, puţin concav, mărginit de un umăr care formează un canal pe cioc. Orificiul de alimentare şi cel de ardere sunt rotunde şi largi, bordura uşor convexă, apucătoarea în formă de rulou, iar baza ovală şi plată.
Ca şi piesele precedente, materialul, execuţia şi finisarea sunt de slabă calitate.

Analogii: Iconomu 1986, tip LII, varianta II, 104 - 105, sec. VI - VII d.Ch.; Irimia 1968, 397, fig. 18/2, sec. V - VI d.Ch.; Scorpan 1978, 161, nr. 18, Pl. IV, sec. VI - VII d.Ch.; Cătăniciu, Barnea 1979, 191, N VI A 9(1), fig. 170, sec. V d.Ch.; opaiţ asemănător, inv. 42429, găsit la Ibida-Slava Rusă, pe un nivel de sec. VI d.Ch.

Datare: sfârşitul sec. VI - începutul sec. VII d.Ch.

XII. Iconomu 1986, tip XXXIX; Scorpan 1973, tip A; Atlante I, Forma XVI; Guarlandi, Genito 1986, Forma 3; Kuzmanov 1992 A, tip 43

N1	N2	N3	N4	N5	N6	N7	N8	N9	N10	N11	N12	N13	*Pass.*	D. S.	D. I.
-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1	-	-	2	2

Opaiţele acestui tip, cunoscute în literatura de specialitate sub numele de "lucerne arabe" (Menzel 1969, 102; Guarlandi, Genito 1986, 425) sau "lucerne cu tigăiţă" (Iconomu 1986, 85) sunt singurele lucrate la roată şi cu tiparul, descoperite la Halmyris.

Corpul este rotund, înalt, cu bordura înclinată spre exterior. Bazinul este de formă tronconică, cu orificiul de umplere în partea superioară. Orificiul pentru fitil este practicat la baza bazinului. O toartă supraînălţată leagă bordura de bazin în partea opusă orificiului de ardere.

Inspirate din formele romane timpurii (Loeschke 1919, tip XIV; Ivanyi 1935, tip XXI), vor cunoaşte numeroase variante ce pot fi urmărite până în sec. XIV (*Atlante I,* 206; Guarlandi, Genito 1986, 432 - 433).

Cele două opaiţe descoperite la Halmyris sunt produse provinciale vest-pontice, zonă în care au fost identificate şi cele mai apropiate analogii.

Caracteristicile morfologice au impus clasificarea lor în două variante.

V a r i a n t a A

539. Fragmentar, lipseşte toarta.
Inv. 44407, poartă nord, terme, bazin 2, -0,80 m, N 11.
L = 9,9 cm; D = 9 cm; Ib = 3 cm; It = 3,4 cm. Pl. LXVII.
Lut aspru, alb-gălbui, rar particule de calcar şi oxid de fier, vopsea roşcată, slab aderentă. Folosit.
Opaiţul lucrat cu roată are bordura masivă, înclinată la 45°, cu un cioc proeminent, astfel încât corpul are aspect trilobat. Bazinul, de formă tronconică, este prevăzut în partea superioară cu un orificiu de alimentare larg, în timp ce orificiul pentru fitil, mai mic şi perfect

www.cimec.ro

rotund, este practicat la bază, în dreptul ciocului. Pe partea opusă, între bazin şi bordură, era o toartă lamelară, supraînălţată. Baza este rotundă şi plată.

Analogii: Iconomu 1986, tip XXXIX, varianta A, 85 - 86, 169 - 170, Pl. VII/8, sec. IV d.Ch.; Scorpan 1973, 209 - 212, fig. 1/1 - 3, sec. IV d.Ch.; Guarlandi, Genito 1986, 430 - 433, Forma 3 B, sec. V - XIV d.Ch.

Datare: a doua jumătate sec. VI d.Ch.

V a r i a n t a B

540. Fragmentar, lipseşte toarta, o parte din bordură şi bazin.
Inv. 44408, □ D 20 - E 20, martor, -0,50 m, N 12.
Dm = 8,4 cm; Ib = 3,5 cm; It = 4 cm. Pl. LXVII.
Lut roşu-cărămiziu, granule de calcar, rar mica argintie, angobă proprie.
Opaiţul are corpul mai înalt decât precedentul, cu pereţii exteriori uşor bombaţi. Bordura este rotundă, bazinul având orificiul de umplere larg, cu marginile verticale. Orificiul pentru fitil, mic şi rotund, este practicat la baza bazinului, în partea opusă, opaiţul fiind prevăzut cu o toartă supraînălţată. Baza, plată, are conturul uşor poligonat, în urma prelucrării cu o lamă în pasta moale.

Analogii: Iconomu 1986, tip XXXIX, varianta B, 85 - 86, 169 - 170, Pl. VII/5 - 7, sec. IV d.Ch.; Scorpan 1973, 212 - 215, tip B, fig. II, sec. IV d.Ch.; *Atlante I,* 206, Forma XVI A, tav. CIII/5 a - b, CLXII/3 a - c, sec. V - XII; Guarlandi, Genito 1986, 429 - 433, Forma 3 C, sec. V - XIV; două opaiţe de acest tip au fost descoperite la Argamum pe niveluri datate în sec. IV şi VI d.Ch.

Datare: sfârşitul sec. VI - începutul sec. VII d.Ch.

Analogii generale: Menzel 1969, 102, nr. 659, Abb. 83, sec. IX - X; Cătăniciu, Barnea 1979, Pl. 191, N VI A 9(4), fig. 171, sec. VI - VII d.Ch.; Hayes 1980 B, 134, nr. 547, Pl. 61, sec. VII - IX; Irimia 1981, 113, fig. 24/9, sec. IV d.Ch.; Dončeva-Petkova, Toptanov 1982, 110, 116, nr. 84, Pl. XI/12, sec. VI d.Ch.; Vasilčin 1984, 27, nr. 19, 20, Pl. III/4 a - b, 5, sec. VI - VII d.Ch.; Opaiţ 1991 C, 33, nr. 45, fig. 13, sec. IV - VII d.Ch.; Abadie-Reynal, Sodini 1992, 85, L 91 - 92, fig. 35, sec. IX - XIII; Kuzmanov 1992 A, 49, tip 43, nr. 400, sec. V - VII d.Ch.; Muşeţeanu 1992, 178 - 179, 211, tip XIV, nr. 362, Pl. 54, sec. IV d.Ch.; Covacef 1993, 246, 249 - 250, fig. 2, sec. VI d.Ch.

Datare: sec. VI - VII d.Ch.

Opaiţe modelate la Hamlyris

Deşi oricare dintre opaiţele provinciale vest-pontice descrise anterior, şi nu numai ele, ar fi putut fi modelate la Halmyris, doar despre următoarele două tipuri se poate afirma acest lucru cu certitudine (Tabel XXXIII).

Elementul lor comun îl constituie aceleaşi defecte de fabricaţie, prezente la piesele celor două tipuri, defecte greu de acceptat de producător în căutarea unei pieţe de desfacere. În sfârşit, majoritatea opaiţelor primului tip, găsite lângă urmele unui cuptor, nu prezintă urme de folosire, dovadă a producerii lor pe loc.

I. Iconomu 1986, tip XXXVII; Perlzweig 1961, nr. 2807; Bruneau 1965, nr. 4704, 4707 - 4709; Bailey 1988, Q3156 - 3158, Q3192 - 3194

N1	N2	N3	N4	N5	N6	N7	N8	N9	N10	N11	N12	N13	*Pass.*	D. S.	D. I.
-	-	-	-	-	-	-	-	-	6	4	34	4	1	49	20

www.cimec.ro

Din cele 49 de opaiţe întregi sau fragmentare care alcătuiesc acest tip, 30 au fost descoperite pe nivelul 12 din caseta H 20, în preajma urmelor unui cuptor de prelucrat ceramică (Topoleanu 1996 A). Astfel, cetatea Halmyris poate fi adăugată puţinelor centre sigur documentate de producere a opaiţelor cunoscute în Dobrogea (Iconomu 1986, 147 - 148) şi, probabil printre ultimele care au funcţionat înainte de căderea *limes*-ului.

Ca şi majoritatea lămpilor romane târzii, originea acestui tip este general considerată ca fiind microasiatică, mai precis Ephes şi Milet (Perlzweig 1961, 100 - 101; Bruneau 1965, 140 - 141; Menzel 1969, 94 - 97). În privinţa datării însă există mai multe păreri. Astfel, unele exemplare identice cu cele modelate la Halmyris sunt datate în sec. III d.Ch. (Lerat 1954, 29, Pl. XIII/188; Bernhard 1955, 131, nr. 336, Pl. XCIV; Deneauve 1969, 224, Pl. CII/1135), începutul circulaţiei lor fiind propus chiar din sec. II d.Ch. (Ivanyi 1935, 14, tip 11, Pl. XXXVIII/6). Consemnând şi descoperiri aparţinând secolului IV d.Ch. (Barnea 1967, 247 - 251, fig. 16/2; Preda 1980, 30 - 31, Pl. LIV/M 251), menţionăm că maxima răspândire a acestor opaiţe a fost perioada secolelor V - VI d.Ch. (Perlzweig 1961, 101, nr. 349, Pl. 10, 192, nr. 2807, Pl. 44), dar circulând şi la începutul secolului VII d.Ch. (Baas, Doorninck 1982, 193, L 9, fig. 9 - 3, 9 - 4).

Elementul distinct care a determinat încadrarea tipologică a opaiţelor este decorul bordurii, alcătuit din granule mici şi dese, dispuse în trei, patru până la şase rânduri paralele cu nervura care mărgineşte discul. Corpul este rotund sau oval, cu ciocul lat în prelungire, astfel încât unele exemplare au formă ovoidală. Discul este mic, rotund sau oval, uşor concav, mărginit de o nervură în relief care poate fi circulară sau deschisă, formând un canal pe cioc. Orificiul de umplere şi cel pentru fitil sunt rotunde şi mici. Toarta, lamelară, este scundă şi rotunjită în partea superioară. Baza este rotundă, uneori încadrată de două cercuri incizate. În afara granulelor de pe bordură, partea superioară a opaiţelor mai poate fi decorată cu bandă şnurată circulară, ghirlandă sau rozetă pe disc, cerculeţe, palmete sau volute pe cioc şi caneluri pe lungimea apucătorii. Pe bază poate fi imprimată *planta pedis,* iar spre apucătoare şi cioc este specific decorul incizat în formă de "coadă de peşte", uneori cerculeţe şi, într-un singur caz, o cruce simplă incizată.

Lutul din care sunt modelate opaiţele este de bună calitate, iar unele exemplare sunt deosebit de îngrijit modelate.

După forma nervurii care mărgineşte discul, circulară sau deschisă spre cioc, calitatea materialului şi a execuţiei, se disting trei variante.

V a r i a n t a A. Discul, mic, rotund şi concav, este mărginit de o nervură circulară.

Iconomu 1986, tip XXXVII, varianta I, subvarianta II;
Perlzweig 1961, nr. 2807; Bruneau 1965, nr. 4704

N1	N2	N3	N4	N5	N6	N7	N8	N9	N10	N11	N12	N13	*Pass.*	D. S.	D. I.
-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	1	1

541. Complet.
Inv. 42711, □ H 20, -0,50 m, N 12.
L = 8,4 cm; D = 6,1 cm; I corp = 3 cm; It = 3,9 cm. Pl. LXVIII.
Lut fin, dur, gri-maroniu, rar particule de calcar, angobă cenuşie, groasă.
Corpul este uşor oval, cu ciocul în prelungire. Discul, mic, rotund şi concav, are orificiul de alimentare situat central. Brâul circular care înconjoară discul este dublat spre bordură printr-o incizie de aceeaşi formă. Bordura este relativ îngustă, convexă în profil. Orificiul de ardere este mic şi rotund, iar apucătoarea lamelară, scundă, rotunjită în partea superioară. Baza, rotundă şi plată, este conturată de două cercuri incizate. În jurul orificiului de umplere opaiţul este decorat cu o bandă circulară haşurată. Pe bordură sunt dispuse trei şiruri de granule, unele mai mari, în relief, alternând cu altele mai mici, incizate în jur. Pe cioc este

www.cimec.ro

incizată o palmetă, iar pe buza orificiului pentru fitil două cerculeţe cu punct la mijloc. Între apucătoare şi bază este incizat motivul "coadă de peşte" cu un cerculeţ central, iar spre cioc două benzi dispuse simetric de o parte şi de alta.

Analogii: Iconomu 1967, tip XXVIII, 25 - 26, fig. 47, sec. VI d.Ch.; Iconomu 1986, tip XXXVII, varianta I, subvarianta II, 80, Pl. VI/7, sec. VI d.Ch.; Perlzweig 1961, 192, nr. 2807, Pl. 44, sec. VI d.Ch.; Bruneau 1965, 140, nr. 4704, Pl. 33, sec. VI d.Ch.; Vasilčin 1984, 24, nr. 4, Pl. I/4, sec. VI d.Ch.; Bailey 1988, 371, fig. 162, Form Eph. B, 372, Pl. 103/Q3156 - 3158, sec. V - VI d.Ch.; Kadeev, Soročian 1989, 73, fig. 30/4, sec. IV - V d.Ch.; Abadie-Reynal, Sodini 1992, 72, L 36, fig. 30, sec. VI d.Ch.; Karrivieri 1996, 253, nr. 305, Pl. 48, a doua jumătate a sec. V d.Ch.

Datare: sfârşitul sec. VI - începutul sec. VII d.Ch.

V a r i a n t a B . Discul, rotund, este mărginit de o nervură care formează un canal pe cioc; modelarea şi finisarea sunt de foarte bună calitate iar decorul este prezent pe toate elementele componente.

Iconomu 1986, tip XXXVII, varianta II; Bruneau 1965, nr. 4707

N1	N2	N3	N4	N5	N6	N7	N8	N9	N10	N11	N12	N13	*Pass.*	D. S.	D. I.
-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	2	7	1	-	12	6

542. Complet.
Inv. 42700, ☐ H 20, -0,50 m, N 12.
L = 8,3 cm; D = 6,4 cm; Ic = 2,3 cm; It = 3,1 cm. Pl. LXVIII.
Lut fin, dur, gri-închis, rar granule de calcar, angobă proprie.
Corpul este de formă ovoidală, plat, cu ciocul în prelungire. Discul, oval, concav, cu orificiul de umplere mic, rotund, situat central, este mărginit de două nervuri subţiri, care formează pe cioc un canal scurt, cu laturile arcuite, cuprinzând şi orificiul pentru fitil. Bordura este convexă în profil, toarta lamelară, scundă şi rotunjită în partea superioară. Baza este rotundă, puţin adâncită, conturată de două cercuri incizate.
Discul este decorat cu un şnur circular, dublu haşurat, în jurul orificiului de alimentare, şi cerculeţe incizate, cele de pe canal având şi punct la mijloc. Pe bordură figurează patru şiruri paralele de granule mici şi dese, terminate spre cioc cu alte două cerculeţe dublu incizate. Apucătoarea este canelată pe lungime. În partea inferioară, între apucătoare şi bază, este incizat motivul "coadă de peşte", iar spre cioc două benzi incizate care încadrează şase cerculeţe grupate cruciform. În mijlocul bazei este imprimată *planta pedis.*

543. Complet.
Inv. 42694, ☐ H 20, -0,50 m, N 12.
L = 8,4 cm; D = 6,3 cm; Ic = 2,4 cm; It = 3,4 cm. Pl. LXVIII.
Aceeaşi formă, pastă, culoare şi angobă cu Nr. cat. 542.
Discul este decorat în jurul orificiului de alimentare cu un motiv "în val", iar pe bordură cu volute de o parte şi de alta a canalului. Sub cioc este incizată o cruce simplă, iar în mijlocul bazei *planta pedis* este slab păstrată.

544. Complet.
Inv. 42695, ☐ H 20, -0,50 m, N 12.
L = 8,8 cm; D = 6,6 cm; Ic = 2,6 cm; It = 3,6 cm. Pl. LXVIII.
Aceeaşi formă, pastă, culoare şi angobă cu Nr. cat. 542.

www.cimec.ro

Orificiul de umplere, practicat uşor excentric, este decorat în jur cu o ghirlandă. Baza, uşor conică, este marcată de o bandă circulară, pe care sunt incizate patru cerculeţe prezente şi în interior, dispuse cruciform.

545. Complet.
Inv. 42689, ☐ H 20, -0,50 m, N 12.
L = 8,6 cm; D = 6,5 cm; Ic = 2,1 cm; It = 3,1 cm. Pl. LXVIII.
Aceeaşi formă, pastă, culoare şi angobă cu Nr. cat. 542.
Tiparul, mai uzat, puternic ars secundar, deformat. Se mai distinge o volută pe cioc.

546. Fragmentar, lipseşte ciocul şi jumătate din partea inferioară.
Inv. 42685, ☐ H 20, -0,50 m, N 12.
Lp = 7,7 cm; Ic = 2,6 cm; It = 3,5 cm. Pl. LXVIII.
Aceeaşi formă, pastă, culoare, angobă şi decor cu Nr. cat. 542.

547. Complet.
Inv. 42697, ☐ O 20, -0,45 m, N 12.
L = 9 cm; D = 6,8 cm; Ic = 2,8 cm; It = 3,9 cm. Pl. LXIX.
Lut fin, maro-roşcat, rar granule de calcar şi mica argintie, vopsea roşie, groasă, uniformă. Folosit.
Asemănător cu Nr. cat. 542. Lutul, culoarea, angoba, detaliile modelării şi urmele de folosire sugerează producerea sa în alt atelier decât cel din caseta H 20.
Pe disc, în jurul orificiului de ardere, este imprimat un şnur haşurat, iar bordura este decorată cu patru rânduri de granule. Între apucătoare şi bază se mai păstrează motivul "coadă de peşte", iar spre cioc, între două benzi haşurate, au fost incizate patru cerculeţe cu punct la mijloc. În centrul bazei este slab imprimată *planta pedis.*

Analogii: Iconomu 1967, 25 - 26, tip XXVIII, varianta III, fig. 50, sec. VI d.Ch.; Iconomu 1986, tip XXXVII, varianta II, 80 - 83, Pl. VI/8, sec. VI d.Ch.; Bruneau 1965, 141, nr. 4707 - 4709, Pl. 33, sec. VI d.Ch.; Deneauve 1969, 224, tip VII, nr. 1135, Pl. CII, sec. VI d.Ch.; Vâlceanu, Barnea 1975, 210, fig. 1/3, 4, sec. VI d.Ch.; Harţuche, Anastasiu 1976, 270, nr. 557, sec. V d.Ch.; Petre 1987, 80, E 127, Pl. 148, fig. 243 b, sec. V - VI d.Ch.; Bailey 1988, 371, fig. 162, Forma Eph. B, 373 - 374, Pl. 112, Q3192 - 3193, sec. VI d.Ch.; Crawford 1990, 82, fig. 427, sec. VI d.Ch.; Kuzmanov 1992 C, 229, tip 5, nr. 8, Pl. 45/8, 144/5, sec. VI d.Ch.
Datare: sfârşitul sec. VI - începutul sec. VII d.Ch.

V a r i a n t a C. Păstrează aceeaşi formă generală a corpului, cu canal pe cioc, dar sunt mai înalte şi accentuat biconvexe în secţiune. Materialul, execuţia şi decorul sunt inferioare celor precedente, unele opaiţe prezentând chiar detalii comune de modelare, astfel că au putut fi distinse mai multe tipare, folosite în atelierul descoperit în caseta H 20.

N1	N2	N3	N4	N5	N6	N7	N8	N9	N10	N11	N12	N13	*Pass.*	D. S.	D. I.
-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	2	25	4	1	34	13

Tiparul I. O granulă de mari dimensiuni pe bordură în stânga canalului.

548. Complet.
Inv. 42687, ☐ H 20, -0,50 m, N 12.
L = 9,1 cm; D = 6,6 cm; Ic = 3,4 cm; It = 4 cm. Pl. LXIX.
Lut cenuşiu-deschis, rar granule de calcar şi mica argintie, angobă neagră-cenuşie.
Corpul este de formă ovoidală, relativ înalt, cu ciocul în prelungire. Discul este rotund şi concav, cu orificiul de alimentare situat central, marcat de un umăr care formează pe cioc

www.cimec.ro

un canal scurt, puţin adâncit. Bordura, lată, este rotunjită, orificiul pentru fitil larg, toarta lamelară, scundă, baza rotundă şi platâ.
Toate elementele decorative sunt foarte tocite din cauza uzurii tiparului. Pe bordură sunt figurate trei şiruri de granule, apucătoarea are două caneluri mediane, iar între bază şi toartă se mai distinge motivul "coadă de peşte".

549. Corpul complet, lipseşte apucătoarea.
Inv. 42709, ☐ H 20, -0,50 m, N 12.
L = 9,1 cm; D = 6,7 cm; Ic = 3,3 cm. Pl. LXIX.
Acelaşi tipar cu Nr. cat. 548.
Lut bej-cenuşiu, rar mica argintie, angobă proprie.

Tiparul II. Corpul este uşor lăsat spre dreapta, bordura prezintă o protuberanţă în stânga apucătorii, iar orificiul de ardere este înclinat spre stânga.

550. Complet.
Inv. 42690, ☐ H 20, -0,50 m, N 12.
L = 9 cm; D = 6,6 cm; Ic = 2,9 cm; It = 3,5 cm. Pl. LXIX.
Lut fin, moale, gri-deschis, angobă gri-cenuşie.
Corpul păstrează forma cunoscută a variantei, dar este uşor mai scund şi uşor lăsat spre dreapta. Discul, rotund şi concav, este perforat central. Nervura care separă, în mod obişnuit, discul de bordură, este complet aplatizată, ea regăsindu-se doar pe canal. Bordura este relativ lată, rotunjită, apucătoarea lamelară, scundă, iar baza rotundă, uşor adâncită.
Toate elementele decorative sunt tocite, abia vizibile, din cauza gradului ridicat de uzură a tiparului. Pe bordură se mai păstrează patru şiruri de granule mici, pe apucătoare două caneluri mediane, iar pe bază decorul obişnuit al tipului: două cerculeţe în jurul bazei, motivul "coadă de peşte" spre apucătoare şi două benzi spre cioc.

551. Complet.
Inv. 42713, ☐ H 20, -0,50 m, N 12.
L = 9 cm; D = 6,6 cm; Ic = 2,8 cm; It = 3,6 cm. Pl. LXIX.
Acelaşi tipar cu Nr. cat. 550.
Lut fin, moale, maroniu deschis, angobă maro-roşcată.

552. Complet, restaurat.
Inv. 42708, ☐ H 20, -0,50 m, N 12.
L = 9 cm; D = 6,7 cm; Ic = 3,5 cm; It = 4 cm. Pl. LXIX.
Acelaşi tipar cu Nr. cat. 550.
Lut maro deschis, angobă proprie.

553. Complet.
Inv. 42710, ☐ H 20, -0,50 m, N 12.
L = 8,9 cm; D = 6,8 cm; Ic = 2,9 cm; It = 3,7 cm. Pl. LXIX.
Acelaşi tipar cu Nr. cat. 550.
Lut cărămiziu deschis, rar mica argintie, angobă roşiatecă.

554. Fragmentar, se păstrează apucătoarea şi o parte din corp.
Inv. 42702, ☐ H 20, -0,50 m, N 12.
Lp = 6,8 cm; Ic = 2,9 cm; It = 3,6 cm. Pl. LXIX.
Acelaşi tipar cu Nr. cat. 550.
Lut bej deschis, angobă roşie exfoliată.

www.cimec.ro

555. Fragmentar, se păstrează apucătoarea şi o parte din corp.
Inv. 42693, ☐ H 20, -0,50 m, N 12.
Lp = 8 cm; Ic = 3 cm; It = 4 cm. Pl. LXIX.
Acelaşi tipar cu Nr. cat. 550.
Lut bej deschis, angobă proprie.

Tiparul III. Corpul este lăsat spre dreapta, dezechilibrat, iar decorul de pe bază este complet şters.

556. Complet.
Inv. 42691, ☐ H 20, -0,50 m, N 12.
L = 8,6 cm; D = 6,5 cm; Ic = 2,8 cm; It = 3,3 cm. Pl. LXX.
Lut gri-deschis, rar granule de calcar şi mica argintie, angobă gri-închis.
Corpul păstrează forma generală a tipului, uşor lăsat spre dreapta cu tot cu disc, apucătoare şi cioc. Discul, rotund, este uşor concav. Canalul de pe cioc a devenit o uşoară adâncitură care nu-şi mai poate îndeplini funcţia. Toarta este lamelară, scundă, rotunjită în partea superioară, baza rotundă, uşor conică.
Din decor se mai disting granulele, păstrate mai ales pe bordura stângă.

557. Complet.
Inv. 42712, ☐ H 20, -0,50 m, N 12.
L = 8,7 cm; D = 6,5 cm; Ic = 2,7 cm; It = 3,2 cm. Pl. LXX.
Acelaşi tipar cu Nr. cat. 556.
Lut gri deschis, angobă gri închisă.

Tiparul IV. Corpul este lăsat spre dreapta, o nervură puternică înconjoară discul şi formează un canal pe cioc, pe bordură granulele sunt parţial păstrate, iar baza nu e decorată.

558. Fragmentar, lipseşte o parte din bordură şi disc.
Inv. 42699, ☐ H 20, -0,50 m, N 12.
L = 9,5 cm; D = 6,6 cm; Ic = 2,6 cm; It = 3,8 cm. Pl. LXX.
Lut alburiu, rar particule de calcar, angobă gri-deschisă.
Corpul păstrează forma generală a tipului, cu partea superioară plană şi corpul mai scund în partea dreaptă. Discul este uşor oval, adâncit, marcat de o nervură în relief care formează pe cioc un canal scurt, cuprinzând şi orificiul pentru fitil. Toarta este lamelară, scundă, baza rotundă şi uşor concavă.
Din decorul caracteristic abia se mai conturează câteva granule pe bordura dreaptă, iar apucătoarea este prevăzută cu trei caneluri mediane.

Deşi ultimele două tipare, cu alt decor pe disc şi bordură, ar fi putut constitui tipuri de opaiţe separate, păstrarea formei generale a corpului, a manierei de realizare şi a lutului, ca şi riscul unei tipologii artificial create, doar pe baza unor detalii, au condus la considerarea lor ca subvariante.

Tiparul V. Discul este mai mare, puternic concav, decorat cu rozetă, iar bordura cu cercuri mari în relief, cu granule la mijloc.

559. Complet.
Inv. 42714, ☐ H 20, -0,50 m, N 12.
L = 9,1 cm; D = 6,6 cm; Ic = 3,1 cm; It = 3,8 cm. Pl. LXX.
Lut cărămiziu-roşcat, angobă maro-roşcată.
Corpul păstrează forma generală a tipului, cu discul rotund, mai mare decât precedentele

www.cimec.ro

şi puternic concav, despărţit de bordură printr-o nervură puţin conturată, fără canal pe cioc. Orificiul de alimentare este situat central, iar orificiul pentru fitil este rotund şi larg. Apucătoarea este lamelară, scundă şi rotunjită în partea de sus, baza rotundă şi uşor adâncită.

Discul pare să fi fost decorat cu rozetă, iar pe bordură se mai păstrează un şir de cercuri mari în relief, cu granule la mijloc. La fel de slab păstrat este şi decorul părţii inferioare, pe care cu greu se mai observă motivul "coadă de peşte", benzile incizate spre cioc şi *planta pedis* pe baza rotundă, încadrată de două cercuri incizate.

Menţionăm că la descoperire în orificiul de ardere se mai păstra un fragment din materialul textil al fitilului, confecţionat din bumbac impregnat cu seu (Buletin de analiză 595/1993).

Tiparul VI. Discul este decorat cu rozetă, nervura din jur formează un canal pe cioc, granulele de pe bordură sunt mai mari şi mai rare.

560. Fragmentar, se păstrează discul, o parte din bordură şi apucătoare.
Inv. 42707, □ H 20, -0,50 m, N 12.
Lp = 6,4 cm. Pl. LXX.
Lut alburiu, rar particule de calcar, angobă maro-roşcată.
Discul, rotund, este înconjurat de o nervură care formează un canal pe cioc.
Pe disc se mai păstrează ca decor rozeta, iar pe bordură granule mari, dispuse rar.

Analogii: Bruneau 1965, 141, nr. 4708, Pl. 33, sec. V - VI d.Ch.; Scorpan 1978, 160 - 161, nr. 17, Pl. IV, sec. VI d.Ch.; Preda 1980, 30 - 31, Pl. LIV, M 251, sec. IV - V d.Ch.; Baas, Doorninck 1982, 193, L 12, fig. 9-4, începutul sec. VII d.Ch.; Vasilčin 1984, 23, nr. 1 - 3, Pl. I, sec. VI d.Ch.; Bailey 1988, 373 - 374, Pl. 112/Q3194, sec. VI d.Ch.; Kadeev, Soročian 1989, 73, fig. 30/5, sec. IV - V d.Ch.; Covacef, Corbu 1991, 293, 295, fig. 1/13, sec. VI d.Ch.; Kuzmanov 1992 C, 229 - 230, tip 5, nr. 9, 11, 12, Pl. 45, sec. VI d.Ch.; Abadie-Reynal, Sodini 1992, 71 - 72, L 35, fig. 29, sec. VI - începutul sec. VII d.Ch.; Băluţă 1994, 222, nr. 102 - 103, Pl. VII/11, 15, sec. VI d.Ch.; Popescu 1994, 353, nr. 4, fig. 55 a, 354 - 359, nr. 5 a, g, fig. 56 - 61, sec. VI d.Ch.

Datare: sfârşitul sec. VI - începutul sec. VII d.Ch.

II. Iconomu 1967, tip XXX, nr. 54, variantă; Perlzweig 1961, nr. 2935, variantă

N1	N2	N3	N4	N5	N6	N7	N8	N9	N10	N11	N12	N13	*Pass.*	D. S.	D. I.
-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	2	-	-	4	4

Prin aspectul lor general, dar şi încadrarea cronologică, un număr de patru opaiţe reprezintă o formă intermediară între tipul VII din ceramica orientală şi cele descrise anterior, tip I. Dar tratarea lor separată se datorează în primul rând faptului că opaiţele au fost în mod evident modelate cu acelaşi tipar, poate chiar într-un atelier din Halmyris. Dimensiunile identice, aceeaşi dispunere a decorului, dar mai ales acelaşi defect comun datorat tiparului, o uşoară orientare spre dreapta a canalului, sunt argumente în acest sens.

Corpul opaiţelor este mijlociu, piriform, cu ciocul în prelungire. Discul, mic şi oval, este înconjurat de o nervură care continuă pe cioc, cuprinzând şi orificiul pentru fitil. Bordura este oblică şi uşor rotunjită, apucătoarea lamelară, baza ovală şi plată. Canalul şi bordura sunt decorate cu granule şi cruci în relief.

Cele mai apropiate analogii, dar mai ales contextul stratigrafic al descoperirilor, încadrează cronologic opaiţele acestui tip în a doua jumătate a sec. VI d.Ch.

www.cimec.ro

561. Complet, uşor spart în jurul orificiului de alimentare.
Inv. 42696, ☐ U 4, -0,85 m, N 11.
L = 9,1 cm; D = 6,1 cm; Ic = 2,9 cm; It = 4,4 cm. Pl. LXX.
Lut bej-deschis, granule de calcar şi mica argintie, angobă la culoare. Folosit.
Corpul este piriform, cu ciocul în prelungire. Discul, mic, oval pe axa lungă a opaiţului, este înconjurat de un brâu în relief, care se deschide în dreptul ciocului, formând un canal îngust, care apoi se lărgeşte în jurul orificiului de ardere. Bordura este lată, uşor rotunjită, orientată oblic spre diametrul maxim. Baza este ovală, uşor adâncită, iar apucătoarea lamelară, rectangulară în secţiune.
Canalul este decorat cu o cruce în relief, iar bordura cu trei şiruri paralele de granule.
Pe lângă defectul amintit al tiparului menţionăm şi finisarea neglijentă, vizibilă mai ales la îmbinarea celor două jumătăţi pe diametrul maxim.

562. Corpul complet, lipseşte toarta, spart în jurul orificiului de alimentare.
Inv. 28538, S I, ☐ 22, -0,85 m, N 11.
Lp = 8,9 cm; D = 6,1 cm; Ic = 2,8 cm. Pl. LXX.
Acelaşi tipar cu Nr. cat. 561.
Lut cenuşiu, granule de calcar şi mica argintie, angobă proprie, puternic ars secundar.

563. Corpul complet, lipseşte toarta, spart în jurul orificiului de alimentare.
Inv. 44409, ☐ T 17, -0,65 m, N 12.
Lp = 8,7 cm; D = 6,1 cm; Ic = 2,8 cm. Pl. LXX.
Acelaşi tipar cu Nr. cat. 561.
Lut bej-deschis, granule de calcar, angobă proprie, ars secundar.

564. Corpul complet, lipseşte toarta.
Inv. 42698, poartă nord, turn 16, dărâmătură, N 12.
L = 9,1 cm; D = 6,1 cm; Ic = 2,8 cm. Pl. LXX.
Acelaşi tipar cu Nr. cat. 561.
Lut cărămiziu-deschis, granule de calcar şi mica argintie, angobă proprie. Folosit.

Analogii: Iconomu 1967, 27 - 28, tip XXX, fig. 54, sec. V - VI d.Ch.; Welkov 1935, 156, Pl. 20, fig. 2/10, sec. VI d.Ch.; Perlzweig 1961, 199, nr. 2935, Pl. 46, sec. VII d.Ch.; Baas, Doorninck 1982, 201, L 22, fig. 9-5, începutul sec. VII d.Ch.
Datare: a doua jumătate a sec. VI - începutul sec. VII d.Ch.

Alte 20 de opaiţe, păstrate fragmentar, descoperite la Halmyris în ultimele campanii, nu au fost incluse în catalogul nostru datorită prudenţei generate de nesiguranţa încadrărilor tipologice, dar şi a lipsei analogiilor apropiate. Calitatea pastei, a execuţiei, ca şi elementele decorative păstrate, le atribuie, în marea lor majoritate, atelierelor locale. Ele au fost, totuşi, incluse în statistica generală a ceramicii romane de la Halmyris, datorită condiţiilor stratigrafice sigure ale descoperirilor.

www.cimec.ro

Tabel XXX. Opaiţe orientale

Nr. crt.	Tip	Nr. cat.	N1	N2	N3	N4	N5	N6	N7	N8	N9	N10	N11	N12	N13	*Pass.*	D.S.	D.I.
			sec. I – III					sec. IV - VII										
1.	I	453 - 454	-	-	-	1	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	2	2
2.	II	455 - 457	-	-	-	-	-	2	2	-	-	-	-	-	-	-	4	3
3.	III	458	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	1	2	1
4.	IV	459	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	1	1
5.	V	460	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	1	1
6.	VI	461 - 462	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1	-	-	-	-	2	2
7.	VII	463 - 486	-	-	-	-	-	-	-	-	-	8	9	11	4	2	34	24
TOTAL						1		3	2	1	3	9	9	11	4	3	46	34
%						2,17		6,52	4,35	2,17	6,52	19,56	19,56	23,91	8,70	6,52	100	73,91

Tabel XXXI. Opaiţe nord-africane

Nr. crt.	Variantă	Nr. cat.	N1	N2	N3	N4	N5	N6	N7	N8	N9	N10	N11	N12	N13	*Pass.*	D.S.	D.I.
			sec. I - III					sec. IV - VII										
1.	A	487 - 495	-	-	-	-	-	-	-	1	4	2	2	-	-	4	13	9
2.	B	496 - 501	-	-	-	-	-	-	-	3		2	1	2	-	1	9	6
TOTAL										4	4	4	3	2		5	22	15
%										18,18	18,18	18,18	13,64	9,09		22,73	100	68,18

www.cimec.ro

Tabel XXXII. Opaiţe provinciale vest-pontice

Nr. crt.	Tip	Nr. cat.	N1	N2	N3	N4	N5	N6	N7	N8	N9	N10	N11	N12	N13	*Pass.*	D.S.	D.I.
			sec. I – III					sec. IV - VII										
1.	I	502	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1	1
2.	II	503 - 504	-	-	-	-	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	2
3.	III	505	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1
4.	IV	506 - 507	-	-	-	-	1	1	-	-	-	-	-	-	-		2	2
5.	V	508 - 509	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	1	2	2
6.	VI	510	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1
7.	VII	511 - 521	-	-	-	-	-	1	1	2	5	-	-	1	-	1	11	11
8.	VIII	522 - 524	-	-	-	-	-	-	-	-	2	-	1	-	-	-	3	3
9.	IX	525 - 530	-	-	-	-	-	-	-	-	4	-	-	2	2	-	8	8
10.	X	531	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	1	1
11.	XI	532 - 538	-	-	-	-	-	-	-	-	1	3	1	2	-	-	7	7
12.	XII	539 - 540	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1	-	-	2	2
	TOTAL						4	4	1	2	12	4	3	6	2	3	41	39
	%						9,76	9,76	2,44	4,88	29,27	9,76	7,32	14,63	4,88	7,32	100	95,12

Tabel XXXIII. Opaiţe modelate la Halmyris

Nr. crt.	Tip	Nr. cat.	N1	N2	N3	N4	N5	N6	N7	N8	N9	N10	N11	N12	N13	*Pass.*	D.S.	D.I.
			sec. I – III					sec. IV - VII										
1.	I	541 - 560	-	-	-	-	-	-	-	-	-	6	4	34	4	1	49	20
2.	II	561 - 564	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	2	-	-	4	4
TOTAL												6	6	36	4	1	53	24
%												11,32	11,32	67,92	7,55	1,89	100	45,28

www.cimec.ro

Tabel XXXIV. Opaiţe. Total

Nr. crt.	Zone de producţie	Nr. catalog	N1	N2	N3	N4	N5	N6	N7	N8	N9	N10	N11	N12	N13	*Pass*	D.S.	D.I.
			sec. I – III					sec. IV - VII										
1.	Opaiţe orientale	453 - 486	-	-	-	1	-	3	2	1	3	9	9	11	4	3	46	34
2.	Opaiţe nord-africane	487 - 501	-	-	-	-	-	-	-	4	4	4	3	2	-	5	22	15
3.	Opaiţe provinciale vest-pontice	502 - 540	-	-	-	-	4	4	1	2	12	4	3	6	2	3	41	39
4.	Opaiţe modelate la Halmyris	541 - 564	-	-	-	-	-	-	-	-	-	6	6	36	4	1	53	24
5.	Opaiţe neidentificate	-	1	-	-	-	-	-	-	5	2	2	2	2	2	4	20	-
	TOTAL		1			1	4	7	3	12	21	25	23	57	12	16	182	112
	%		0,55			0,55	2,20	3,85	1,65	6,59	11,54	13,74	12,64	31,32	6,59	8,79	100	61,5

www.cimec.ro

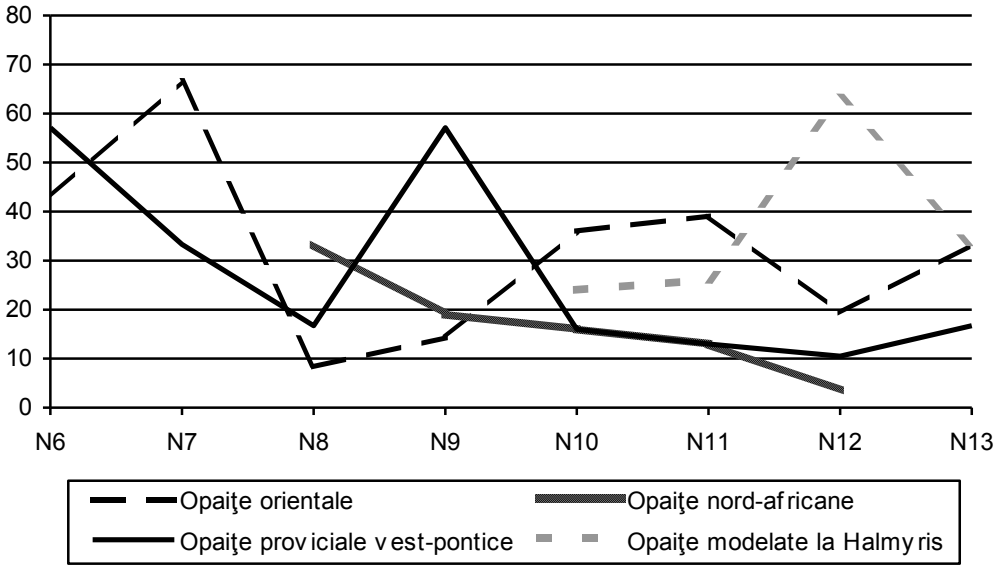

Grafic 14. Repartiţia procentuală a opaiţelor pe nivelurile romano-bizantine, pe zone de producţie

1q

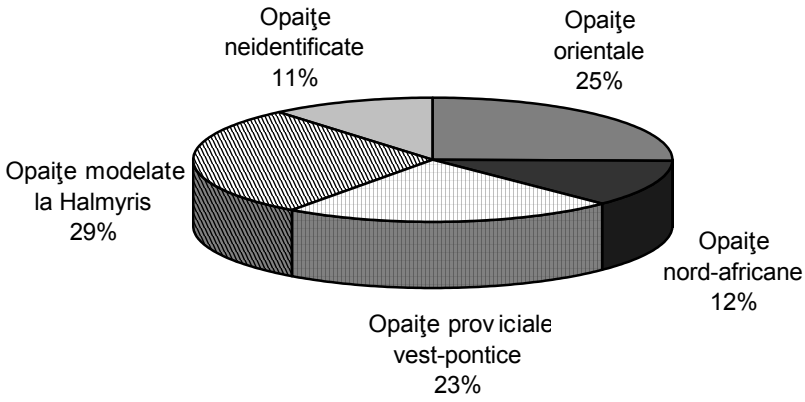

Grafic 15. Repartiţia procentuală a opaiţelor pe zone de producţie

www.cimec.ro

D. CONCLUZII

Ceramica

Cu cele 537 de piese, întregi şi fragmentare, **vesela pentru servitul mâncării** descoperită la Halmyris ocupă, din punct de vedere cantitativ, locul doi după amfore, reprezentând astfel un instrument de lucru deosebit de preţios pentru cunoaşterea vieţii economice a sitului. Din acestea, 482 de piese aparţin ceramicii orientale (89,76%), 44 ceramicii nord-africane (8,19%) şi doar 11 aparţin atelierelor provinciale vest-pontice (2,05%).

Preponderenţa ***ceramicii orientale*** la Halmyris este absolut firească, dacă luăm în considerare doar sistemul de săpătură prin care nivelurile timpurii au fost mai puţin cercetate, în condiţiile în care este ştiut faptul că în siturile perioadei respective, chiar şi în cadrul acestei categorii ceramice predomină cea locală. După sec. IV d.Ch. Dobrogea intră definitiv în sfera de influenţă economică şi politică a Imperiului Roman de Răsărit şi apoi a Imperiului Bizantin.

Pe baza analogiilor au fost identificate 20 de forme ceramice, datate din sec. I până la începutul sec. VII d.Ch., adică tot atât cât durează locuirea romană la Halmyris. Singurul nivel pe care nu a fost găsit nici un vas este nivelul 4 (N 4). Aşa cum spuneam, principalul instrument pentru alcătuirea tipologiei a fost literatura de specialitate, în care analogiile se identifică uneori până la detalii cu piesele noastre. În acest sens, menţionăm în primul rând catalogul lui Hayes[1], completat cu forme noi sau nuanţate nesemnificativ în privinţa reperelor cronologice, de cercetările arheologice ulterioare. Raportarea la "formele" lui Hayes, devenită obligatorie în toate lucrările care au urmat, chiar şi în puţinele cazuri când a fost corijată, reflectă semnificativ valoarea studiului său.

Ceramica timpurie (sec. I - III d.Ch.) este prezentă în lotul discutat doar cu şapte piese (1,45%), cele mai multe fiind găsite pe N 3. Precizăm că unele dintre ele au fost descoperite sau le-am preluat, în condiţii nesigure, astfel că pentru această perioadă - argumentul lipsei săpăturilor fiind decisiv -, concluziile nu pot fi decât preliminare.

Deşi pentru Forma I, Williams, Zervos, aria de circulaţie este mai largă, din Occident până în nordul Mării Negre (vezi analogiile formei), caracteristica bazei fiind comună pe arii întinse, am atribuit-o atelierelor orientale datorită analogiilor. Posibilitatea modelării sale în atelierele provinciale vest-pontice nu este însă exclusă, cel puţin pentru a doua piesă (Nr. cat. 2), modelată dintr-o pastă de slabă calitate.

Pentru singura piesă a Formei II, Abadie-Reynal, Sodini, subliniem identitatea sa până la detalii cu cea de la Thasos, dar mai ales raritatea în lumea orientală, descoperirea de la Halmyris fiind singura din Dobrogea. Menţionăm şi prezenţa timpurie a ceramicii ateniene prin Forma Robinson K 41, chiar dacă şi în acest caz piesa este unică la noi.

Vesela de tip Çandarli, numită astfel după atelierele din Asia Mică, este prezentă cu trei din cele cinci tipuri identificate de Hayes. Exemplarele de la Halmyris şi condiţiile stratigrafice ale descoperirilor sunt identice cu cele descrise şi ilustrate de Hayes. Deşi numărul lor pare nesemnificativ, ele prefigurează o adevărată "explozie" a ceramicii orientale pe nivelurile aparţinând secolelor IV - VII d.Ch.

---

[1] Hayes 1972.

www.cimec.ro

Pentru ceramica orientală târzie, Hayes a identificat 10 forme importante, multe dintre ele cu mai multe variante (tipuri). La Halmyris sunt prezente opt dintre acestea, unele, aşa cum am văzut, cu un număr important de piese. În această tipologie Hayes mai este prezent cu încă două forme, pe care, deşi le tratează separat în *Late Roman Pottery*[2], le atribuie tot atelierelor din Asia Mică.

Începând cu N 6, datat la începutul sec. IV d.Ch., punctul maxim este atins la sfârşitul sec. V d.Ch. pe N 9, moment de la care procesul este invers până la sfârşitul locuirii la Halmyris, astfel că vesela orientală târzie reprezintă 98,55% din lotul studiat.

Farfuriile Formei Hayes I sunt prezente la Halmyris cu toate cele patru tipuri ale sale, însumând 24 de piese care reprezintă 4,98% din totalul farfuriilor orientale. Tipul A pare să fie succesorul direct al Formei IV Çandarli, spune Hayes[3], afirmaţie cel puţin discutabilă din moment ce acelaşi autor datează Forma IV în sec. III iar pe cea în discuţie la sfârşitul sec. IV - începutul sec. V d.Ch. Descoperirile de la Halmyris, cu patru piese din prima jumătate a sec. IV d.Ch. şi trei din a doua parte a sa, ar putea reprezenta veriga de legătură între cele două forme, fără să fie însă şi unica pe ţărmul vestic al Mării Negre, aşa cum sugerează Böttger, care datează tipul larg în sec. IV d.Ch.[4]. Prezenţa formei în sec. VI d.Ch., pe N 10 şi N 11, poate reprezenta supravieţuiri în condiţiile în care aceste descoperiri sunt nesigure stratigrafic şi nesemnificative cantitativ. Procentual, Forma Hayes I reprezintă 80% din numărul pieselor de pe primul nivel de locuire romano-bizantin (N 6), scade la 50% pe următoarele două niveluri (N 7 şi N 8) şi devine nesemnificativă pe următoarele (N 9 - N 11), confirmând de fapt, dar şi nuanţând, încadrările cronologice propuse de Hayes. În acest sens, amintim de tipul C al formei, cu datare nesigură la Hayes, "poate prima jumătate a sec. V d.Ch.", găsit la Halmyris în context stratigrafic din a doua jumătate a sec. V d.Ch.

Cele trei fragmente ale Formei Hayes 2 confirmă stratigrafic, fără probleme, datarea propusă.

Cu totul deosebită este însă situaţia Formei Hayes 3, prezentă la Halmyris cu 339 de piese, de departe cea mai numeroasă formă ceramică de aici, în condiţiile în care pe locul doi se situează amforele orientale de tip IV, cu abia 197 de piese, apoi cele de tip II cu 180, oalele provinciale de tip II având 93, amforele provinciale de tip VII cu 71 şi de tip VIII cu 65 şi, în sfârşit, opaiţele modelate la Halmyris cu doar 53 de piese. În stadiul actual al cercetării, se pare că la Halmyris Forma Hayes 3 este cea mai bine reprezentată din Moesia Inferior, dacă ar fi să considerăm numai materialul publicat. Reamintim că acestei forme i-ar putea fi atribuită o bună parte din sutele de fragmente atipice aparţinând ceramicii fine de masă. În lipsa unor serioase analize fizico-chimice, chiar dacă de multe ori la prima vedere pasta pare identică, prudenţa ne-a oprit să le luăm în considerare, chiar şi numeric, în tipologia noastră, cu toate că Hayes afirmă că 80 - 90% din întreaga producţie a perioadei cuprinse între jumătatea sec. V şi prima jumătate a sec. VI d.Ch. aparţine acestei forme. Hayes este confirmat în mod fericit la Halmyris, unde Forma Hayes 3, care apare pe N 8 într-un procentaj de 30%, ajunge la aproape 90% pe N 9 (38% din totalul ceramicii de masă orientală), aproape 80% pe N 10, scăzând sensibil pe următoarele două şi dispărând pe N 13.

Datarea propusă de Hayes la nivelul descoperirilor de până în anul 1972 a prilejuit ulterior nuanţări şi chiar corectări privind sfârşitul acestei forme şi începutul Formei Hayes 10, succesiune morfologică recunoscută, întreruptă însă pentru o perioadă de cca. 30 de ani. Cea mai spectaculoasă intervenţie în acest sens o are M. Mackensen, care, reconsiderând descoperirile lui Waagé[5], şi interpretând atent stratigrafic propriile cercetări de la Resafa, prelungeşte datarea

---

2 Hayes 1972, 408 - 410, Asia Minor Fabrics.
3 Hayes 1972, 325.
4 Böttger 1982, 63, Taf. 39/38, sec. IV - V d.Ch.
5 Waagé 1948.

www.cimec.ro

Formei Hayes 3 în a doua jumătate a sec. VI, coborând în acelaşi timp cu un deceniu, cca. 570 d.Ch., începutul Formei Hayes 10[6]. Aceeaşi cronologie este sugerată de A. Carandini, care datează larg în sec. VI tipurile F, G şi H ale Formei Hayes 3[7], în timp ce la Thasos aceste ultime tipuri au fost găsite chiar şi în niveluri sigur datate în sec. VII d.Ch.[8]. Materialul descoperit la Halmyris în condiţii stratigrafice sigure confirmă pe deplin noile contribuţii privind cunoaşterea acestei forme. Cele 16 piese de pe N 11 (a doua jumătate a sec. VI d.Ch.) se situează cantitativ pe locul trei, fiind destul de multe pentru a nu fi ignorate. De asemenea, cu cele 13 farfurii de pe N 12, ne apropiem de situaţia de la Thasos, important centru producător al epocii. În sfârşit, prezenţa formei pe N 8 confirmă posibilitatea exportării formelor noi înaintea adoptării lor de către centrul producător, idee inspirat postulată de către Böttger în urma cercetărilor de la Iatrus[9].

Descoperirile de la Halmyris îşi aduc o modestă contribuţie şi la îmbogăţirea repertoriului formei în privinţa diametrelor maxime şi minime ale pieselor, mai mari şi respectiv mai mici aici decât cele publicate de Hayes. Astfel, la tipul B cel mai mare diametru semnalat de Hayes este de 35,4 cm, în timp ce la Halmyris ajunge până la 39 cm, la tipul C maximum la Hayes este de 27 cm, faţă de 29 cm la Halmyris, la tipul E minim şi maxim la Hayes este de 25,3 respectiv 35,1 cm, în timp ce la Halmyris aceleaşi cote au 20 respectiv 26 cm, la tipul F minimul la Hayes este de 20,3 cm iar la Halmyris de 10 cm, în sfârşit, la tipul H maximum la Hayes este de 27,4 cm iar la Halmyris 30 cm.

Marea cantitate a farfuriilor sigur determinate ca aparţinând Formei Hayes 3 impune de la sine posibilitatea ca ele să fi fost modelate şi la Halmyris. În lipsa analizelor de pastă şi în stadiul actual al cercetărilor, această opinie nu poate fi considerată decât ca ipoteză de lucru. Atrage atenţia însă numărul mare al descoperirilor din casetele X 19 şi X 20, sectoare în care atribuirea stratigrafică s-a făcut în general nivelmetric, datorită uniformităţii structurale şi de culoare a pământului, ce pare a indica prezenţa unui cuptor ceramic. În sfârşit, subliniem locul aparte ocupat de piesele Formei Hayes 3, prin influenţa lor asupra altor forme (vezi Hayes 10), a varietăţii decorului, realizat cu rotiţa dinţată sau ştampilat, acesta din urmă important ca instrument sigur de datare, dar şi pentru cunoaşterea artei şi mai ales a fenomenului creştin de la Halmyris.

Următoarele două tipuri de farfurii (Kenrick 1985, 814.1 şi Hayes, p. 408 - 410, fig. 92/11), deşi apropiate Formei Hayes 3, au fost tratate separat, având detalii pentru care am găsit analogii convingătoare. Tipul următor ar putea reprezenta o variantă chiar provincială vest-pontică a Formei Hayes, p. 408 - 410, fig. 92/4. Această afirmaţie poate fi susţinută prin numărul relativ mare al pieselor descoperite la Halmyris (2,28%). Atribuirea lor atelierelor orientale s-a făcut şi datorită lipsei analogiilor în Dobrogea şi în zona apropiată.

Raritatea Formei Hayes 4, subliniată şi de autor, este confirmată la Halmyris, unde au fost găsite doar două exemplare.

Importanţa contribuţiei lui Waagé pentru cunoaşterea ceramicii romane orientale[10], recunoscută de altfel şi de Hayes, care îl citează frecvent şi îi preia formele principale, se impune şi astăzi datorită caracteristicilor unor piese din catalogul său. Acesta este şi motivul pentru care un număr de şase fragmente de farfurii de la Halmyris au fost raportate morfologic şi cronologic Formei Waagé 932 f. Literatura de specialitate ne permite să presupunem originea nord-africană a formei.

---

6 Mackensen 1984, 43.
7 Atlante I, 232.
8 Abadie-Reynal, Sodini 1992, 21 - 23.
9 Böttger 1982, 62.
10 Waagé 1948.

www.cimec.ro

Tipul Kenrick 1985, B 722.2, descris şi de Hayes, are totuşi analogii mai apropiate la Berenice şi Thasos.

Formele Hayes 5, 6 şi 8 sunt şi ele prezente la Halmyris. Chiar dacă numărul de piese descoperite este modest, analogiile sunt în principal identice în detalii şi încadrare cronologică.

Forma Hayes 10 ocupă locul al doilea în vesela de masă de la Halmyris, cu 34 de vase, reprezentând 7,03% din lot. Aşa cum spuneam, este considerată drept succesoare a Formei Hayes 3, atât tipologic cât şi cronologic, acest ultim aspect fiind şi acum în atenţia cercetătorilor. Data de început a formei, propusă de Hayes în 580 d.Ch., a fost corectată iniţial cu un deceniu şi apoi prelungită chiar până la începutul sec. VII d.Ch.[11]. Este greu de crezut că o formă ceramică ar putea fi datată exact, la nivel de an, în condiţiile în care este evident că nu reprezintă produsul unui singur atelier. Răspândirea masivă a formei în toată lumea orientală presupune existenţa mai multor centre producătoare, a căror activitate este reflectată de descoperirile de la Halmyris. Datele de aici ar putea fi nuanţate prin acceptarea prelungirii existenţei nivelului 10 până spre al treilea sfert al sec. VI d.Ch., dată sugerată de altfel şi de câteva descoperiri monetare de la Justin II şi Sofia, emise între anii 565 - 575 d.Ch.

Alte 30 de fragmente atipice, dar cu decor ştampilat, au fost atribuite tot ceramicii orientale. Cele 16 modele diferite au fost împărţite în patru tipuri distincte, sistematizate şi ilustrate separat în catalogul nostru (Tabel III, Planşele XII - XVI).

Cu doar 44 de descoperiri, ***vesela de masă nord-africană*** reprezintă 8,19% din totalul acestei categorii ceramice (Tabel IV, Grafice III - IV). Deşi lotul este relativ modest, se constată o mare diversitate a formelor, astfel că au putut fi distinse 15 tipuri. Şi în acest caz, la baza tipologiei noastre a stat catalogul lui Hayes, în care sunt descrise şi ilustrate 200 de forme.

Raportată la întregul lot al veselei pentru servitul mâncării, ponderea ceramicii nord-africane pe nivelurile romano-bizantine este, în general, într-o continuă descreştere. Astfel, de la aproape 25% pe N 6, ajunge la puţin peste 5% pe N 12, pentru ca pe N 13 să nu mai avem nici un exemplar. Paradoxal, în cazul celorlalte categorii ceramice, la care majoritatea pieselor provin din import, situaţia este total diferită. Astfel, pe ultimul nivel de locuire, N 13, amforele nord-africane reprezintă aproape 8% din numărul total al celor determinate.

În general, datările propuse de analogii sunt confirmate de condiţiile stratigrafice ale descoperirilor de la Halmyris. Excepţie face singura piesă a Formei Hayes 61, găsită la noi pe N 10, datată cu un secol mai târziu faţă de majoritatea analogiilor. Supravieţuirea se poate explica prin raritatea formei, dacă nu cumva piesa a fost antrenată din nivelurile anterioare. Prelungirea vieţii acestei forme este sugerată şi de datarea mai largă propusă de Carandini[12] şi Mackensen[13]. Remarcăm prezenţa la Halmyris a unui fragment aparţinând Formei Atlante I, tav. XLVII/10 (Hayes 95), foarte rară în bazinul mediteranean.

Din categoria ceramicii ştampilate a putut fi identificat doar un exemplar (Nr. cat. 171), singular de altfel ca tip de decor.

Vesela provincială vest-pontică, prezentă la Halmyris cu doar 11 piese (2,05%), este datată între sec. II şi începutul sec. IV d.Ch. Fiecare din cele 11 vase reprezintă o formă ceramică diferită, astfel că le-am descris în catalog în ordinea lor cronologică. Raportul procentual dintre vesela de masă provincială, aproape în totalitate timpurie, şi cea orientală târzie, reflectă stadiul cercetării arheologice, concentrată mai ales pe nivelurile secolelor V - VII d.Ch. În aceeaşi perioadă, sec. I - III d.Ch., la Histria ceramica locală şi pontică este aproape singura în uz, cu 840 de vase, ceramica orientală având 38 de piese iar cea

[11] Mackensen 1984, 43; Atlante I, 232; Abadie-Reynal, Sodini 1992, 21 - 23.
[12] Atlante I, 83 - 84.
[13] Mackensen 1992, 401 - 403.

www.cimec.ro

occidentală doar opt piese[14].

Majoritatea analogiilor pentru vesela provincială se găsesc în zona vest-pontică, altele sugerând însă originea sau influenţele occidentale. Ne referim la unele analogii de pe cursul mijlociu al Dunării şi chiar din Spania (Nr. cat. 181). În lipsa analizelor de pastă este greu de apreciat dacă atelierele locale, cu formele lor "clasice", îşi încetează total activitatea la limita dintre secolele III - IV d.Ch., şi nu cumva se manifestă prin modele noi, unele considerate ca fiind importuri orientale.

Prezenţa semnificativ majoritară a veselei de masă orientală (89,76%) se explică şi prin calităţile sale deosebite, atât în privinţa pastei cât şi a funcţionalităţii şi aspectului său. Poate nu este o coincidenţă faptul că vesela orientală are aproape aceeaşi evoluţie statistică cu a amforelor orientale. Dacă pe nivelurile timpurii cele două categorii ceramice abia dacă sunt prezente, începând cu sec. IV d.Ch. (N 6) numărul lor este în continuă creştere, atingând punctul maxim în a doua jumătate a sec. V - prima jumătate a sec. VI d.Ch. (N 9, N 10), moment după care scad vizibil în proporţii comparabile, ajungând ca pe N 13 vesela orientală să reprezinte doar 0,14%, iar amforele orientale 2,27% din totalul ceramicii determinate de la Halmyris. O explicaţie posibilă ar putea fi ca vesela de masă, ocupând spaţial puţin loc, să fi fost importată, pe nave, odată cu amforele ce conţineau produse absolut necesare, chiar de subzistenţă.

Scăderea sensibilă a veselei orientale, considerată "de lux", de la 209 piese pe N 9 la 3 piese pe N 13, poate fi explicată şi prin scăderea puterii de cumpărare a locuitorilor provinciei, reflectată de altfel şi de descoperirile monetare[15].

Aşadar, *vasa escaria* este reprezentată la Halmyris de 537 de vase, din care 521 sunt fragmentare (97,02%), şapte s-au păstrat întregi (1,30%), iar nouă (1,68%) au profilul complet sau au fost restaurate. Doar 16 exemplare au fost găsite pe niveluri aparţinând secolelor I - III d.Ch., reprezentând aproape 3% din total. Cu un număr egal de piese se prezintă ceramica orientală şi cea provincială vest-pontică. Secolele IV - VII d.Ch., cu 521 de descoperiri, reprezintă 97,02% din lot. Cele mai multe provin de pe N 9 (222 de piese = 42,61%), urmând apoi N 10 (126 de piese = 24,18%), N 11 (46 de piese = 8,83%), N 12 (36 de piese = 6,90%), pentru ca pe N 13 să mai fie descoperite doar trei piese (0,57%).

Din cele 537 de farfurii, boluri sau străchini aparţinând veselei pentru servitul mâncării, în catalog au fost descrise un număr de 182 de piese, reprezentând aproape 33,90% din lotul determinat.

Cu cele 70 de ulcioare, căni, ceşti şi cupe, **vesela pentru servitul lichidelor** reprezintă 3,32% din totalul ceramicii determinate, ocupând locul cinci din cele şase categorii ceramice studiate. Numărul relativ modest al descoperirilor, majoritatea fragmentare, se explică prin fragilitatea formelor, puţin rezistente în dărâmăturile aşezărilor, a elementelor comune cu alte tipuri, cum ar fi buzele, asemănătoare cu cele ale oalelor şi, deci, greu de identificat. De asemenea, numeroase forme ale veselei pentru lichide erau realizate din metal, lemn, os şi, mai ales, din sticlă. Amintim în acest sens că în toate siturile târzii din Dobrogea sunt frecvent descoperite baze conice aparţinând paharelor de sticlă. Acesta este şi motivul pentru care majoritatea tipologiilor s-au bazat pe descoperirile din necropole.

Cele mai numeroase sunt ulcioarele, cu 32 de piese, reprezentând 45,71% din totalul veselei pentru băut. Sunt datate din sec. II până în sec. VII d.Ch., dar numai cele de pe N 6 - N 12 au fost găsite în condiţii stratigrafice sigure. Din cele cinci tipuri distinse, majoritatea sunt modelate în atelierele provinciale vest-pontice - 23 de piese, reprezentând 71,87% din numărul total al ulcioarelor -, cinci sunt orientale - 15,62% - şi doar patru sunt occidentale - 12,50%.

Cu 19 piese descoperite, cănile de la Halmyris reprezintă 27,14% din numărul recipientelor pentru băut. Cele două tipuri, cu mai multe variante, au bune analogii în ceramica provincială vest-pontică. Precizăm că toate au fost descoperite pe niveluri romano-bizantine.

---

[14] Suceveanu 1996, 26 - 27.

[15] Madgearu 1996, appendix I, II.

www.cimec.ro

Nici cele 17 ceşti – 24,28% din vesela pentru băut –, nu au ridicat probleme deosebite de provenienţă, având analogii sau încadrare cronologică în spaţiul vest-pontic. Un singur exemplar a fost găsit pe N 2, celelalte fiind tipice secolelor V - VI d.Ch.

Aceeaşi provenienţă o au şi cele două cupe (pahare), reprezentând 2,85% din lot, ambele găsite pe niveluri de sec. VI d.Ch. Datarea mai târzie decât cea propusă de analogii, sec. VI faţă de sec. IV - V d.Ch., se explică mai degrabă prin slaba cunoaştere a formei datorită raritătii sale, decât supravieţuirilor.

Cu excepţia unei singure piese găsite pe N 2 (1,43%), vesela pentru băut de la Halmyris a fost descoperită pe nivelurile romane târzii (98,57%). Cele mai multe – 21 de vase – provin de pe N 10 (30%), moment maxim de la care numărul lor scade accentuat către nivelurile timpurii sau târzii. Un număr de 61 de recipiente (87,14%) au fost produse în atelierele vest-pontice, cinci sunt orientale (7,14%) şi doar patru sunt de provenienţă occidentală (5,71%). Dintr-un total de 70 de vase, doar şase s-au păstrat întregi (8,57%), opt au profilul complet (11,43%), restul de 56 fiind fragmentare (80%). În catalogul nostru am descris şi ilustrat 31 de piese, reprezentând 44,29% din total.

Amintim aici şi de cele trei piese aparţinând **vaselor de toaletă,** reprezentând 0,14% din totalul ceramicii de la Halmyris. Singurul păstrat complet (Nr. cat. 216), cu pereţii mai groşi şi pasta de slabă calitate, poate fi un creuzet, celelalte două fiind desigur unguentarii.

Ca număr de piese, **vesela de bucătărie** ocupă locul trei în ceramica romană de la Halmyris, cu 416 descoperiri, reprezentând 19,75%. Din acestea, 382 sunt oale, adică 91,82% din totalul vaselor acestei categorii, 14 sunt cratiţe - 3,36% -, iar 20 sunt capace, reprezentând 4,81%.

Analogiile, dar şi aspectul pastei, al modelării şi finisării, au determinat identificarea celor două mari zone producătoare, orientală, cu doar 31 de vase (7,45%) şi provincială vest-pontică, de departe majoritară, cu 385 de vase (92,55%).

De această dată, termenul larg de ceramică provincială vest-pontică credem că poate fi uşor înlocuit cu acela de ceramică locală, deoarece analogiile, dar şi specificul veselei de bucătărie, restrâng în spaţiu aria centrelor producătoare, uneori până la atelierele ce trebuie să o fi produs chiar la Halmyris.

Raritatea ***importurilor orientale*** pentru această categorie ceramică rezultă din numărul redus de oale, doar 28 de piese reprezentând 6,73% din totalul veselei de bucătărie şi 7,32% din totalul oalelor. Remarcăm şi faptul că din cele 15 tipuri distinse 13 sunt prezente doar cu câte un singur vas.

Pe nivelurile timpurii au fost găsite nouă oale (32,15% din formele orientale), dacă ar fi să le socotim şi pe cele de tip VI şi VIII găsite *passim,* datate în secolele II - III, respectiv III - IV d.Ch. Cele 19 vase târzii (67,85%) au fost descoperite pe niveluri cuprinse între prima jumătate a sec. V şi începutul sec. VII d.Ch. (N 8 - N 13). Şi de această dată, cele mai multe au apărut pe N 10 - 7 exemplare, reprezentând 25% din total. Deosebită este singura oală a tipului XII (Nr. cat. 228), păstrată complet, cu pasta şi execuţia de bună calitate, pentru care nu am găsit nici o analogie exactă, astfel că a trebuit să luăm în considerare separat fiecare element component. Remarcăm şi tipul XIV, cu 12 piese descoperite pe niveluri din sec. VI - începutul sec. VII d.Ch. Popularitatea formei, datorată funcţionalităţii sale deosebite, este reflectată de numeroasele descoperiri din întregul spaţiu oriental, dar şi din cel nord-african.

Din cele 28 de descoperiri, doar două oale s-au păstrat complet (7,14%), iar în catalogul nostru au fost descrise şi ilustrate 17 piese (60,71%).

Tot 15 tipuri, bine conturate morfologic şi cronologic, au fost identificate şi în ***ceramica provincială vest-pontică***, dar numărul descoperirilor este cu mult mai mare - 354 de piese, reprezentând 85,9% din numărul vaselor de bucătărie şi 92,68% din totalul oalelor.

De la început trebuie să remarcăm viaţa lungă a unor tipuri ce pot fi urmărite fără schimbări morfologice esenţiale de-a lungul a sute de ani. Astfel, dacă tipul I poate fi socotit ca singurul

timpuriu, cu descoperiri de pe N 2 şi N 6, tipul II poate fi urmărit la Halmyris din sec. II până la începutul sec. VII d.Ch. Nu întâmplător acest tip este şi cel mai bine reprezentat, cu 93 de descoperiri (26,27%), concentrate, este adevărat, între a doua jumătate a sec. V d.Ch. şi sfârşitul locuirii de aici. Atât însă piesa de pe N 2 cât şi următoarea în succesiune cronologică de pe N 6 au fost descoperite în condiţii stratigrafice care nu pot fi puse la îndoială. Diferenţa cronologică dintre piesele de pe N 2 şi N 6, deci sec. II - începutul sec. IV d.Ch., poate fi pusă pe seama amintitei cercetări parţiale a nivelelor timpurii. Această epocă, cu mai puţină populaţie şi, deci, cu mai puţină producţie ceramică, a influenţat pozitiv calitatea lutului şi a execuţiei. Dispariţia formei de pe N 7 şi N 8 (a doua jumătate a sec. IV - prima jumătate a sec. V d.Ch.) poate fi explicată prin decapările masive constatate arheologic în cetate. Oricum, intervalul cronologic până la apariţia formei pe N 9 este destul de scurt pentru a nu putea considera această situaţia ca pur şi simplu o întâmplare. În sfârşit, piesa de pe N 2 poate fi considerată şi prototip, sau import, reluat sau revenit pe N 6, posibilitate însă greu de demonstrat în condiţiile lipsei analogiilor pentru această epocă în zone mai îndepărtate. Acest tip ceramic revine modest pe N 9, pentru ca pe cel următor să atingă brusc cota de maximă prezenţă la Halmyris, cu 28 de piese reprezentând aproape 8% din totalul oalelor provinciale. Apartenenţa tuturor pieselor luate în calcul la acest tip nu poate fi pusă la îndoială, dat fiind profilul lor aproape identic, indiferent de contextul stratigrafic al descoperirilor. Iar pentru atribuirea la ceramica locală pledează şi marea varietate a texturii şi culorii pastei şi angobei, dovadă a modelării acestor oale în mai multe ateliere, unele poate chiar la Halmyris.

Într-o situaţie asemănătoare se găseşte şi tipul III, cu doar 10 descoperiri, datate însă între a doua jumătate a sec. III şi sfârşitul sec. VI d.Ch. Am inclus acestui tip şi o oală de talie mică, cu un profil identic al gurii, considerată drept cană de către primul său editor[16].

Pe locul doi ca număr de piese este tipul V, cu 78 de oale, reprezentând 22,03% din ceramica vest-pontică. Tipul este prezent mai mult sau mai puţin pe fiecare nivel romano-bizantin, şi în acest caz cele mai multe recipiente fiind descoperite pe N 10 (25 de piese = 7,06%). Caracteristică este buza vaselor, îngroşată spre interior sau spre exterior, întotdeauna prevăzută în partea superioară cu o şănţuire pentru fixarea capacului. Detaliile deosebite ale buzelor au determinat evidenţierea a trei variante ale tipului, în condiţiile în care celelalte elemente morfologice sunt comune - corpul globular, de mărime medie, decorat cu caneluri, baza rotundă sau plată, toartele lamelare. Originea acestui tip ar putea fi în Orient, unde vase asemănătoare se întâlnesc în sec. II d.Ch.[17].

În continuare, mai bine reprezentate numeric sunt tipurile VII cu 41 de piese (11,58%), XI cu 37 de piese (10,45%) şi XIV cu 30 de piese (8,47%), maxima prezenţă regăsindu-se pe acelaşi N 10, datat în prima jumătate a sec. VI d.Ch.

Începând cu tipul VII, devin tot mai evidente trăsăturile morfologice comune tuturor oalelor târzii, ceea ce conferă un aspect unitar producţiei locale. Astfel, la tipurile VII - XI întâlnim aceeaşi buză evazată, prevăzută în partea superioară cu lăcaş pentru capac, concavă la interior şi rotunjită sau convexă la exterior. Gâtul, tronconic, este prezent la oalele tipului II şi XIX, în timp ce nervura proeminentă care marchează joncţiunea dintre buză şi corp este evidentă la tipurile VII, XIII şi XIV. Poate nu este lipsit de semnificaţie să remarcăm şi aici că, la cinci din cele şapte tipuri amintite, N 10 este cel mai bine reprezentat numeric. Observaţiile privind textura pastei, starea de conservare şi condiţiile stratigrafice ale descoperirilor au identificat posibilitatea ca unele piese să fi fost modelate la Halmyris. Este vorba de trei oale aparţinând tipului XI (Nr. cat. 283 - 285), identice ca pastă şi apropiate ca dimensiuni, patru piese care formează tipul XIII (Nr. cat. 290 - 291), toate descoperite pe N 10, modelate din aceeaşi pastă, grosieră, cu pietricele, granule de calcar şi mica argintie în compoziţiei, dar mai ales de oala păstrată complet, aparţinând tipului XIV (Nr. cat. 293), care nu prezintă angobă sau urme de folosire. În afara posibilei origini orientale a tipului V,

[16] Opaiţ 1991 A, 159, nr. 216, pl. 37.
[17] Riley 1979, 257, D 490.

www.cimec.ro

menţionăm asemănarea dintre tipul IX local şi tipul XIV oriental, evidentă la forma interioară a gurii, ca şi numeroasele analogii din zona microasiatică, atât timpurii cât şi contemporane cu tipul XI de oale provinciale, prea numeroase însă pentru a fi importate.

Din cele 354 de oale locale descoperite la Halmyris am descris şi ilustrat în catalog 65 de vase, reprezentând 18,36%. S-au păstrat 10 piese complete (2,82%) şi şase cu profilul complet (1,69%).

Cele 14 **cratiţe** descoperite la Halmyris, reprezentând 3,36% din vesela de bucătărie, au putut fi departajate pe centre producătoare după analogii, calitatea pastei şi a modelării. ***Cratiţele orientale*** au fost descoperite pe N 10, deşi pentru prima dintre ele (Nr. cat. 299) nu am găsit analogii decât pentru secolele I - IV d.Ch., când forme foarte asemănătoare au circulat intens în spaţiul vest-pontic.

Cratiţele provinciale vest-pontice, împărţite în trei tipuri distincte, sunt întâlnite la Halmyris începând cu sec. II d.Ch. Se remarcă cele nouă piese ale tipului I, asemănătoare Formei Hayes 5, dar modelate din pastă grosieră. Forma, comună întregului spaţiu răsăritean, este atestată şi de o bogată literatură de specialitate. Singurele piese întregi aparţin tipului II, datat în sec. IV d.Ch. atât de contextul stratigrafic al descoperirilor cât şi de analogiile apropiate.

În sfârşit, la Halmyris au fost descoperite şi 20 de **capace** pentru vesela de bucătărie (4,80% din totalul acesteia), simplitatea formei, aspectul comun al pastei, dar şi sărăcia analogiilor privind această categorie făcând aproape imposibilă distincţia dintre produsele de import şi cele locale. Capacele sunt datate între sec. II şi începutul sec. VII d.Ch., marea majoritate fiind produse în atelierele locale. O singură piesă, de o calitate deosebită (Nr. cat. 311), a fost atribuită atelierelor orientale. Cele mai numeroase piese aparţin tipului II, forma supravieţuind, ca şi oalele locale ale aceluiaşi tip, din sec. II până în sec. VI d.Ch. Remarcăm şi tipul V de capace, cu pastă identică şi fără analogii apropiate, elemente ce par să indice producerea lor la Halmyris.

Cu excepţia N 1, vesela de bucătărie este prezentă la Halmyris pe toate nivelurile de locuire romană. Cel mai mare număr de piese a fost găsit pe N 10 (136 = 32,69%), urmat la mare distanţă de N 11 (73 = 17,55%), apoi N 12 (58 = 13,94%) şi N 9 (43 = 10,34%). Din cele 416 vase determinate, doar 14 s-au păstrat întregi (3,36%), opt au profilul complet (1,92%), restul de 394 fiind fragmentare (94,71%). Au fost descrise şi ilustrate 101 vase, reprezentând 24,28% din totalul veselei de bucătărie.

Amforele reprezintă cea mai numeroasă categorie ceramică de la Halmyris, cu 898 de piese, însemnând 42,64% din ceramica determinată a sitului. În acest capitol am inclus, pe lângă amforele de transport, ce reprezintă marea majoritate a pieselor (798 = 88,86% din total), şi amfore de masă (20 = 2,23%), fragmente atipice cu inscripţii (26 = 2,89%) şi capace de amforă (54 = 6,01%).

Cele mai puţine sunt **amforele occidentale,** cu doar opt descoperiri, reprezentând 1% din numărul total al amforelor de transport determinate. Cinci amfore au fost găsite pe N 2 şi N 3, iar alte trei pe N 6 şi N 8. Nici un exemplar nu s-a păstrat întreg sau cu profilul complet.

Peste două treimi din numărul amforelor de la Halmyris au fost produse în Mediterana **orientală** sau sunt imitaţii caracteristice acestei zone, situaţie întâlnită în toate siturile romano-bizantine din Dobrogea. Cele 536 de descoperiri reprezintă aproape 67,2% din numărul amforelor de transport.

Cu doar patru piese descoperite pe nivelurile timpurii (17,4% din amforele secolelor I - III d.Ch.), acestea sunt chiar mai puţine decât cele occidentale (5 piese = 21,74%). Am inclus aici şi exemplarul timpuriu al tipului II (Berenice LR2), care poate fi urmărit până la începutul sec. VII d.Ch., o situaţie asemănătoare întâlnind şi la oalele tipului II local. Tipurile amforice de origine orientală reprezintă aprox. 60% din numărul total al amforelor determinate descoperite pe nivelurile sec. IV d.Ch. Ponderea deţinută de acestea creşte în următoarea perioadă, depăşind 75% în primele decenii ale sec. VII d.Ch. Dintre produsele orientale, doar tipurile II şi IV (LR2, LR1) reprezintă peste 70%, situaţie de altfel caracteristică siturilor romano-bizantine. Dacă în sec.

IV d.Ch. LR1 şi LR2 sunt modest reprezentate, numărul acestora este în continuă creştere în sec. V - VII d.Ch., fapt explicabil prin apariţia de noi centre producătoare. În timp ce procentajul deţinut de amforele LR2 pe nivelurile datate între sfârşitul sec. V şi începutul sec. VII d.Ch. (N 9 - N 13) este relativ constant (aprox. 25%), pentru aceeaşi perioadă ponderea deţinută de LR1 este mereu crescândă, acest tip deţinând aproape jumătate din numărul amforelor de pe ultimul nivel.

Cel mai numeros este tipul IV (LR1), cu 197 de piese, reprezentând 24,69% din totalul amforelor de transport determinate, urmat de tipul II (LR2), cu 180 de descoperiri, reprezentând 22,55%. De remarcat că cele mai importante tipuri de amfore orientale de la Halmyris ating cota numerică maximă pe N 10, când împreună reprezintă 75,4% din descoperirile orientale.

Dintre amforele orientale cu reprezentare numerică medie notabil este tipul III (Antonova, tip 9), pentru prezenţa sa constantă pe ultimele patru niveluri.

Amforele tipurilor VI şi VII (Berenice LR3 şi LR4), cu 25 de descoperiri reprezentând 3,13% din totalul amforelor de transport determinate, sunt importante pentru cunoaşterea relaţiilor comerciale, zona lor de producţie fiind foarte restrânsă.

Din 536 de amfore determinate, doar două au fost descoperite în stare completă, alte opt, cu toate elementele recuperate, au fost restaurate, restul de 526 fiind fragmentare. În catalogul nostru au fost descrise 52 de amfore, reprezentând 9,70% din total.

Toate cele 22 de ***amfore de origine nord-africană*** au fost descoperite pe niveluri romano-bizantine (N 7 - N 13), fiind datate între a doua jumătate a sec. V şi începutul sec. VII d.Ch. Reprezentând 2,7% din totalul amforelor de transport determinate, procentul deţinut de acestea este în continuă creştere până la sfârşitul perioadei menţionate. Piesele tipului II (Spatheia = Keay 1984, tip XXV) îşi fac apariţia pe N 10 cu două amfore, ajungând pe N 13 la cinci amfore, totalul de 15 reprezentând peste 68% din numărul amforelor africane şi 1,88% din cele determinate. Pe nivelurile de locuire datate la sfârşitul sec. VI - începutul sec. VII d.Ch. sunt prezente într-un procent de 5% din totalul amforelor descoperite la Halmyris.

Din cele 22 de amfore nord-africane, doar una a putut fi complet restaurată, catalogul nostru ilustrând opt dintre cele mai reprezentative (36,36%).

Amforele provinciale pontice reprezintă 29,1% din numărul total determinat, cu 232 de exemplare prezente, cu o singură excepţie (N 2), pe toate nivelurile de locuire romane de la Halmyris.

Pe nivelurile timpurii au fost găsite 14 piese, reprezentând 6,03% din totalul amforelor pontice şi doar 1,75% din totalul celor determinate. Ponderea amforelor de origine nord şi vest-pontică este în continuă scădere în epoca romano-bizantină. Dacă în sec. IV - V d.Ch. acestea reprezintă aproape 36%, în primele decenii ale sec. VII ajung la 16%. Ca şi în cazul produselor orientale, doar două tipuri sunt prezente în număr mai ridicat - tipul VII (Kuzmanov 15) şi tipul VIII (Kuzmanov 16), cu 71, respectiv 65 de piese (136 în total), reprezentând 17% din numărul amforelor de transport determinate. Ambele tipuri au o utilizare îndelungată, fiind atestate până pe ultimul nivel de locuire, tipul Kuzmanov 15 apărând la mijlocul sec. IV d.Ch. iar Kuzmanov 16 la mijlocul celui următor. Dintre tipurile ceramice cu reprezentare numerică medie, menţionăm tipul X (Bjelajac XXIV), specific bazinului mijlociu şi inferior al Dunării, cu 19 piese (8,18% din ceramica provincială şi 2,38% din amforele determinate), tipul XII (Böttger II - 4) cu 16 amfore (6,9% - 2%), tipul XX (Peacock 39) cu 12 piese (5,17% - 1,50%) şi, în sfârşit, tipul XIII (Böttger I - 6) cu 7 amfore (3,01% - 0,87%).

De data aceasta, cea mai numeroasă prezenţă este înregistrată pe N 9, cu 43 de amfore (18,53%), urmat de N 10 cu 42 de piese (18,10%) şi N 11 cu 38 de descoperiri (16,37%). S-au păstrat întregi trei amfore (1,29%), cinci au putut fi restaurate (2,15%), restul de 224 fiind descoperite în stare fragmentară (96,55%). În catalogul nostru am descris şi ilustrat un număr de 33 de amfore provinciale pontice, reprezentând 14,22% din acest lot.

După cum s-a văzut din prezentarea pe tipuri a amforelor romane şi romano-bizantine din situl de la Halmyris, acestea sunt atestate pe o perioadă mai lungă de timp decât alte categorii

ceramice - opaiţele sau vesela pentru servitul mesei, putând fi utilizate într-o mai mică măsură la datarea unor contexte arheologice. Dintre tipurile cu reprezentare numerică demnă de luat în seamă, doar câteva sunt plasate într-un interval de timp mai restrâns: Seleucia (N 7 - 9), Antonova 9 (N 10 - 13), Spatheia (N 10 - 13), însă şi acestea sunt prezente pe mai multe niveluri de locuire, esenţiale pentru datarea acestora fiind monedele.

O altă remarcă ce trebuie făcută este prezenţa majorităţii tipurilor amforice pe vaste arii geografice, explicaţia constând în faptul că, fiind vorba despre ambalaje, acestea ajungeau în zone în care produsele conţinute erau cerute; în plus, majoritatea pieselor participau la mai multe transporturi.

Cantitatea şi importanţa materialului amforic impune o sistematizare a informaţiilor de până acum. Aşadar, pe nivelurile de locuire datate în sec. I - III d.Ch., produsele occidentale sunt mai numeroase decât cele orientale. Prezenţa amforelor nord şi vest-pontice într-un procent de peste 60% în această perioadă poate fi explicată atât prin importanţa economică a Moesiei Inferior, cât şi prin faptul că nivelurile respective au fost surprinse pe suprafeţe foarte mici, o concluzie corectă putând fi trasă doar în urma unor cercetări exhaustive.

Începând cu sec. IV d.Ch., în urma mutării capitalei Imperiului la Constatinopol şi a legării complete a provinciei Scythia Minor de partea orientală, constatăm o creştere continuă a ponderii deţinute de produsele acestei zone, prezenţa amforelor occidentale de la Murighiol putând fi considerată întâmplătoare (e vorba de doar trei exemplare). În sec. IV d.Ch. apar şi produsele nord-africane, procentul deţinut de acestea fiind în continuă creştere până la începutul sec. VII d.Ch.

Creşterea procentuală a amforelor orientale paralel cu scăderea celor pontice între începutul sec. IV şi primele decenii ale sec. VII d.Ch., perioadă în care asistăm la numeroase invazii asupra provinciilor sud-dunărene, poate fi explicată prin reducerea posibilităţilor producerii vaselor de mare capacitate pe plan local. Pe ultimele două niveluri de locuire sunt atestate la Halmyris doar trei tipuri amforice: Kuzmanov 15, Kuzmanov 16 şi Bjelajac 24.

După încetarea producţiei majorităţii tipurilor de amfore provinciale nord şi vest-pontice, numărul total al recipientelor de transport rămâne ridicat, ceea ce demonstrează că provincia Scythia Minor era în continuare foarte bine aprovizionată de către regiunile orientale ale Imperiului şi, într-o mai mică măsură, de către nordul Africii. Pe de altă parte, unele amfore aparţinând tipurilor orientale LR1, LR2, Antonova 9, descoperite în situl de la Halmyris, au putut fi produse şi în nordul şi vestul Mării Negre. Diversitatea centrelor de producţie a primelor două tipuri poate fi demonstrată de varietatea pastei. Unele piese, de dimensiuni mai reduse, plasate cronologic după începutul sec. VI d.Ch., aparţinând tipului LR2, ar putea fi atribuite centrelor de producţie pontice. De altfel, la Altinum au fost descoperite cuptoare de epocă romano-bizantină care conţineau şi fragmente de amfore ale tipului menţionat; autorul descoperirilor nu exclude posibilitatea ca, în afară de materiale de construcţie, în acestea să fi fost arse şi vase ceramice[18].

Problema departajării pe centre de producţie (orientale sau nord şi vest-pontice) a amforelor LR1, LR2 şi Antonova 9 de la Murighiol rămâne nerezolvată până la efectuarea unor analize complete asupra pastei.

Pe lângă amforele ce au putut fi determinate, la Halmyris au mai fost descoperite peste 100 de fragmente tipice, în general de mici dimensiuni (majoritatea în urma campaniilor din 1981 - 1987) Una din piesele publicată de A. Opaiţ ca nedeterminată[19] (Nr. cat. 362) a fost încadrată tipologic în tipul XXI (Böttger II - 2). Două baze de amfore[20] au fost excluse de noi din tipologia întocmită de primul editor, deoarece este ştiut faptul că, în general, amforele nord-africane au piciorul cilindric sau tronconic, astfel că piesele puteau aparţine oricărui tip. Una dintre piese,

[18] Irimia 1968, 404.
[19] Opaiţ 1991 A, 151, nr. 133, pl. 22.
[20] Opaiţ 1991 A, 143, nr. 87 - 88, pl. 15.

considerată de A. Opaiţ nord-africană[21], este, după caracteristicile pastei, est-mediteraneană. Mai mult, trimiterea acestuia o considerăm greşită[22], "nervura" amforei de la Halmyris nefiind altceva decât una dintre canelurile de pe gât.

Piesele descoperite după 1986, pe care nu am reuşit să le încadrez tipologic, le-am departajat pe centre de producţie, după caracteristicile pastei. Astfel, 29 dintre acestea sunt de provenienţă orientală, 10 pontică şi 8 nord-africană, această proporţie fiind aproximativ egală cu cea constatată la amforele determinate.

În ceea ce priveşte conţinutul amforelor, cu excepţia celor de dimensiuni foarte reduse, care conţineau sosuri preţioase (aceasta doar în cazul ambalajelor de import), nu putem afirma pentru care din cele două produse principale transportate - vinul sau uleiul - erau utilizate diversele tipuri de amfore, neexistând nici o legătură directă între conţinut şi forma acestora[23].

Amforele de masă, prezente în Dobrogea încă din sec. II d.Ch., au fost descoperite la Halmyris pe toate nivelurile romane târzii (N 6 - N 12). Cele 20 de piese, reprezintă 2,22% din totalul amforelor, cele mai multe pe N 10. O singură piesă a putut fi complet restaurată (Nr. cat. 416, Planşa LII).

Inscripţiile întâlnite la Halmyris, *graffiti* şi *dipinti,* au fost descoperite pe fragmente atipice de amfore, pe niveluri cuprinse între a doua jumătate a sec. IV până la începutul sec. VII d.Ch. Aşa cum am amintit, inscripţiile de pe amfore pot fi creştine sau pot indica nume de persoane, capacitatea vaselor, produsele conţinute, altele fiind indescifrabile.

Inscripţiile creştine sunt atestate pe opt amfore: în trei cazuri cu *graffito* (reprezentând 25% din numărul celor realizate prin zgâriere) şi în cinci cazuri cu *dipinto* (22,7% din cele realizate cu vopsea). Sunt prezente pe vase de provenienţă orientale (LR 1, LR 2, Bjelajac 22) şi vest-pontică (Kuzmanov 16). Două amfore, inscripţionate cu *dipinto* roşu (Nr. cat. 425, 426) şi una cu *graffito* (Nr. cat. 368) conţin şi indicaţii privind capacitatea, prima dintre acestea indicându-ne şi conţinutul.

Pe o amforă LR 2 este zgâriat numele unui persoane (Nr. cat. 325), fiind vorba, probabil, de meşterul olar.

Cele mai numeroase inscripţii sunt cele care indică capacitatea vaselor - 16 - cinci realizate prin zgâriere (41,6% din cele aparţinând acestui tip) şi 11 cu vopsea roşie (50% din inscripţiile cu *dipinto*). În cazul a 15 amfore, capacitatea este indicată prin litere greceşti şi doar într-un singur caz cu cifre latine. Majoritatea amforelor cu astfel de inscripţii - 10 aparţin tipului LR 2. Dealtfel, cele circa 30 de piese întregi descoperite la Edificiul roman cu mozaic din Tomis[24], pe pereţii cărora este indicată capacitatea se încadrează în acelaşi tip. Amforele LR2 de la Halmyris ar putea avea, în general, capacitatea redată cu exactitate, aceasta fiind apropiată de a celor de la Tomis (rezultată atât din descifrarea inscripţiilor, cât şi din calcularea volumului) şi de la depozitul ecleziastic din Samos (rezultată din calcularea volumului)[25]. Cu toate acestea, umplând cu apă cele câteva amfore întregi de la Halmyris, toate fără inscripţie, a rezultat că aveau o capacitate aproape dublă. Produsul conţinut de ambalaj este indicat în două cazuri: o inscripţie cu *graffito* (Nr. cat. 422) şi una cu vopsea roşie (Nr. cat. 425).

Două fragmente de amforă cu *grafitto* şi cinci cu *dipinto* nu au putut fi descifrate, datorită spărturilor. În cazul unora din cele din urmă este posibil să nu fie vorba de inscripţii ci de simplu decor, din săpăturile noastre provenind un fragment ce prezintă un val realizat cu *dipinto* roşu (Nr. cat. 442).

---

21 Opaiţ 1991 A, 87, pl. 34/8.
22 Peacock 1984, 137, nr. 81, fig. 43/115.
23 Steckner 1989, 64 - 65.
24 Rădulescu 1973, 193 - 208.
25 Rădulescu 1973, 58.

www.cimec.ro

La Halmyris au fost descoperite 46 de **capace de amfore** şi opt fragmente ceramice utilizate drept capace, împreună (54 piese) reprezentând 6,01% din totalul amforelor. Prezenţa lor este atestată pe aproape toate nivelurile de locuire, din sec. II până în sec. VII d.Ch. Culoarea şi textura pastei, comună cu cea a diferitelor tipuri de amfore, fac aproape imposibilă identificarea centrelor producătoare. Acest lucru îşi poate găsi o rezolvare doar prin analize de pastă. Cele mai multe piese aparţin tipului II, această adevărată formă "clasică" de capace de amfore întâlnindu-se în toată lumea romană din sec. I până în sec. VII d.Ch. În sfârşit, cele opt fragmente ceramice utilizate drept capace, obiecte în general neglijate de cercetători, sunt realizate, cu o singură excepţie, din fragmente de amfore, de obicei LR2. Un singur capac (dop) a fost cioplit dintr-o cărămidă. Majoritatea capacelor s-au păstrat întregi sau cu profilul complet (45 de piese = 83,33%), 10 dintre ele fiind descrise şi ilustrate în catalogul nostru.

Recapitulând statistica pe niveluri referitoare la amfore, subliniem că, după ce media descoperirilor timpurii este de cinci piese pe nivel, în perioada romano-bizantină progresia este evidentă de la un nivel la celălalt, punctul maxim fiind atins de N 10, cu 192 de amfore (21,38%), după care numărul lor descreşte până la sfârşitul locuirii la Halmyris. Pe locurile următoare se situează N 11 cu 166 de piese (18,48%), N 9 cu 118 (13,14%), N 12 cu 116 (12,92%) şi N 8 cu 94 de amfore (10,47%). Din cele 898 de descoperiri, în prezentul catalog au fost descrise 135 (15,03%). S-au păstrat întregi 47 de piese, majoritatea capace (5,23%), 17 sunt întregibile (1,89%), iar 838 fragmentare (93,31%).

La Halmyris au fost descoperite 182 de **opaiţe,** întregi sau fragmentare, reprezentând 8,64% din totalul ceramicii determinate. Prezenţa lor pe aproape toate nivelurile de locuire este cu atât mai importantă cu cât este ştiut că opaiţele reprezintă un mijloc sigur de datare, alături de monede şi, într-o oarecare măsură, de vesela pentru servitul mâncării. Literatura de specialitate privind această categorie ceramică este foarte bogată, de aceea în catalogul nostru, în cazul identificării unor analogii exacte, acestea au fost notate după fiecare piesă descrisă şi nu numai la sfârşitul tipului.

Şi în cazul opaiţelor au fost distinse mai multe zone producătoare, în primul rând pe baza analogiilor, dar ţinând cont şi de calitatea pastei, a execuţiei şi finisării, ca şi de frecvenţa descoperirilor.

Cele 46 de ***opaiţe orientale*** reprezintă 25,27% din numărul total de piese.

Tipul I, cel mai timpuriu, este reprezentat prin două piese fragmentare, care păstrează totuşi suficiente elemente pentru încadrarea lor cronologică în sec. III - IV d.Ch., confirmată de altfel şi de contextul arheologic al descoperirilor.

Tipul II, cu doar un exemplar, aproape întreg, pare să fi fost modelat la Athena, unde găsim şi cele mai multe analogii în sec. IV d.Ch. Bazinul său rotund sugerează şi o posibilă origine italiană.

Tipul III este prea puţin prezent în Dobrogea, calitatea deosebită a pieselor impunând de la sine producerea sa în atelierele consacrate din Orient.

La fel de rar este şi opaiţul tipului IV, cu o simbolistică mai puţin comună, divers interpretată (vezi analogiile din catalog).

Cele trei opaiţe care compun tipurile V şi VI conţin elemente hibride, care pot fi urmărite din sec. II î.Ch. până în epoca romană târzie. Amintim aici de decorul în formă de "coadă de peşte", figurat între bază şi apucătoare, o caracteristică a produselor orientale ce îşi fac apariţia la Halmyris începând cu opaiţele tipului II.

Cele mai numeroase opaiţe aparţin tipului VII, considerat ca fiind cel mai popular la Dunărea de Jos în sec. VI d.Ch. Cele 34 de piese descoperite reprezintă 73,91% din opaiţele orientale şi 18,68% din total. Produse la Efes şi Milet încă din sec. V d.Ch., cunosc o maximă răspândire în sec. VI d.Ch., fiind atestate doar în Scythia Minor, Moesia Inferior şi, în număr mic, în sudul Olteniei, dar circulând şi la începutul sec. VII d.Ch., conform descoperirilor din epava de

la Yassi Ada. Menţionăm că lotul de la Halmyris este unul dintre cele mai importante, atât prin numărul mare al pieselor, raritatea şi starea lor de conservare, dar mai ales prin stratigrafia sigură a descoperirilor, condiţii de care nu au beneficiat cele aproximativ 100 de opaiţe din Dobrogea, publicate până acum. În sfârşit, subliniem şi calitatea deosebită a lutului, a modelării şi finisării, astfel că este dificil de a identifica eventuala origine locală a unor piese. După forma şi mărimea discului, au fost distinse patru variante. Majoritatea opaiţelor v a r i a n t e i A , cu discul cordiform şi canal pe cioc, sunt acoperite cu angobă alburie, caracteristică atelierelor microasiatice. Deosebit este opaiţul cu nr. cat. 467, pe care se păstrează trei litere în relief, dispuse în jurul bazei - X, F şi I, grupaj pentru care nu am găsit analogii. Se pare că, totuşi, semnificaţia lor este creştină. O inscripţie cu totul deosebită o întâlnim pe opaiţul cu nr. cat. 470, ce are înscris pe bordură ΚΛΑΚΟ / ΚΥΨΙΑΚΟ. O posibilă interpretare a înscrisului ar fi "Dedicat (consacrat) bisericii". Un opaiţ asemănător descoperit la Mangalia[26] poartă pe disc ştampila fabricantului - ΚΑΛ[Α]ΤΙΑΝΟΥ. Inscripţia de pe bordura opaiţului de la Halmyris ar putea reprezenta, după părerea domnului C. Iconomu, numele fabricantului, deşi modalitatea este neobişnuită iar analogiile în acest sens lipsesc. Credem că semnificaţia inscripţiei este mai degrabă creştină. Amintim în acest sens o descoperire de la Sardis, unde, pe un fragment ceramic, se păstrează cu cuvântul ΚΥΡΙΑΚ..., precedat de o cruce latină[27]. Deosebită este şi apucătoarea opaiţului, în formă de mască umană. Deşi puternic stilizată, se distinge perfect coroana, portretul fiind, desigur, al unui personaj imperial.

V a r i a n t a B a tipului, cu discul oval, perpendicular pe axul lung al opaiţului, se remarcă şi prin decorul care conţine simboluri creştine, cele mai întâlnite fiind crucea şi arborele vieţii.

V a r i a n t a C este compusă doar din două opaiţe, cu diametrul bazinului mai mare de 8 cm, unul dintre acestea, fără urme de folosire pe cioc, fiind găsit în caseta H 20, pe N 12, împreună cu cele 30 de opaiţe fabricate la Halmyris. Deoarece este singurul exemplar al acestui tip găsit în depozit, putem considera că producerea sa aici este doar o ipoteză de lucru.

V a r i a n t a D , cu discul închis, circular, este o raritate, prezentă la Halmyris cu două opaiţe, foarte îngrijit modelate. Se remarcă cel cu apucătoarea în formă de berbec, pentru care am găsit analogii identice doar în Oltenia[28].

Din cele 46 de opaiţe orientale, opt s-au păstrat întregi (17,39%), 13 au profilul complet (28,26%), iar 24 sunt fragmentare (52,17%). În catalog au fost descrise şi ilustrate 34 de piese (73, 91%).

Opaiţele nord-africane, în număr de 22, întregi şi fragmentare, reprezintă 12,09% din totalul acestei categorii ceramice. După Tomis, cetatea Halmyris se situează astfel pe locul doi ca număr de descoperiri în Dobrogea. Imitaţiile locale după opaiţele nord-africane au fost descrise separat, în cadrul ceramicii provinciale pontice.

Opaiţele nord-africane de la Halmyris, asemenea tuturor celor găsite în Dobrogea, se încadrează tipului Hayes II, care apare în cursul secolului V d.Ch., fiind preponderente la sfârşitul acestei perioade şi dominând secolul VI d.Ch. V a r i a n t a A , din care s-au găsit 13 piese, se remarcă prin calitatea de excepţie a pastei şi a execuţiei. Din păcate, nici un exemplar nu s-a păstrat complet, fragmentele de la Halmyris prezentând un grad înalt de uzură, datorită unei îndelungate folosinţe. Contextul stratigrafic al descoperirilor confirmă datările propuse în literatura de specialitate. Opaiţele v a r i a n t e i B , de o mai slabă calitate, au putut fi modelate şi în ateliere din Italia sau Panonia[29], cu tipare nord-africane, căpătând cu timpul o individualitate[30]. Se

[26] Băluţă 1994, 222, nr. 104, fig. VII/14.
[27] Crawford 1990, 49, P 68, fig. 183, sec. VI d.Ch.
[28] Tudor 1978, 92, fig. 25/3, sec. VI d.Ch.
[29] Suceveanu, Barnea 1991, 246.
[30] Diaconescu 1995, 256.

www.cimec.ro

remarcă piesa cu nr. cat. 497, având ca decor pe disc bustul unui personaj feminin, portret unanim considerat ca fiind al împărătesei Faustina.

Din întregul lot, doar un opaiţ s-a păstrat complet. Datorită importanţei lor deosebite, în catalogul nostru au fost descrise şi ilustrate 15 opaiţe (68,18%).

Cele mai multe tipuri au fost determinate în cadrul ***opaiţelor provinciale vest-pontice*** - 12 tipuri, însumând 41 de piese (22,52% din total). Se remarcă prezenţa la Halmyris a unor tipuri rare în Dobrogea (de exemplu, tipurile III, XI şi XII) sau, dimpotrivă, raritatea unor lămpi foarte răspândite în alte situri. Este cazul tipului I, opaiţe de tip EUCTEMON, produse la Tomis, cu o largă răspândire în sec. II - III d.Ch. Originea est-mediteraneană este evidentă şi în cazul opaiţelor de tip II şi III, dar atât tiparele uzate, cât şi pasta şi execuţia, probează fabricarea lor în atelierele locale.

În aceeaşi situaţie se găsesc cele două opaiţe ale tipului IV, care imită o cunoscută serie nord-italică, intrată în literatura de specialitate cu numele de "Firmalampen". De la prototip se păstrează forma discului şi a nervurii, care formează un canal pe cioc. Contribuţia producătorului local se manifestă în forma rotunjită a bordurii, supraînălţarea bazinului şi ataşarea unei toarte în formă de rulou. Cele mai apropiate ateliere provinciale vest-pontice unde s-a constatat imitarea prototipurilor italiene sunt atestate la Durostorum[31] şi Butovo[32], de unde este posibil să provină şi opaiţele noastre, dacă nu cumva tiparul, evident comun, ar putea sugera producerea lor chiar la Halmyris.

Ştampila păstrată pe baza opaiţului cu nr. cat. 508 din tipul V pare să fie unică în Dobrogea. Ştampile identice, considerate ca fiind creştine, sunt aplicate pe opaiţe de alte tipuri[33], piesa de la Halmyris însă are bune analogii pentru forma generală a corpului în ceramica provincială pontică.

Opaiţul tipului VI se aseamănă cu piesele tipului IV prin aceeaşi pastă şi angobă, un argument în plus pentru provenienţa lor locală.

Tipul VII, cu 11 piese, este cel mai bine reprezentat la Halmyris, însemnând 26,83% din opaiţele provinciale şi 6,04% din total. Cunoscute ca lucerne de "tip Ephes", datorită consensului în privinţa centrului producător, decorul prezent pe toate elementele componente îmbină motivele tradiţionale romane timpurii – granule, rozetă, vrej, ciorchine – cu decorul "coadă de peşte", ornament de inspiraţie creştină. Imitaţiile locale sunt lipsite de angoba groasă şi lucioasă, au lutul de slabă calitate şi execuţia grosieră. La Halmyris au fost distinse două variante în funcţie de prezenţa canalului pe cioc şi decor.

Rar în Dobrogea este şi tipul VIII, atribuirea sa atelierelor locale fiind argumentată atât de analogii, cât şi de, mai ales, calitatea slabă a pastei şi a execuţiei.

Prestigiul lămpilor nord-africane, considerate mărfuri de lux, cu o circulaţie intensă în toată lumea romană încă de la sfârşitul secolului IV d.Ch., a determinat imitarea acestora de către ceramiştii locali. Dacă în cazul opaiţelor orientale imitaţiile sunt greu de departajat de originale, fără analize de pastă, nu acelaşi lucru putem afirma despre imitaţiile locale după produsele nord-africane. În acest caz, imitarea prototipului s-a limitat la copierea aspectului general al bazinului, orizontalitatea bordurii şi a discului şi, eventual, păstrarea nervurii în relief, care uneşte baza de apucătoare. Imitaţiile au un decor specific, simplificat, având ca elemente permanent întâlnite liniile radiale de pe bordură şi, în multe cazuri, cerculeţe cu cruce înscrisă sau cu granulă înscrisă, care decorează bordura. La Halmyris imitaţiile opaiţelor nord-africane sunt grupate în tipul IX, cu opt piese, reprezentând 19,51% din numărul opaiţelor provinciale vest-pontice şi 4,39% din total. În lotul nostru, unul dintre cele mai bogate din Dobrogea, se disting două variante. Prima, cea mai numeroasă (şapte piese), se caracterizează prin folosirea unui lut moale, poros, alb-gălbui, tiparul

[31] Muşeţeanu 1980, 1982.
[32] Sultova 1991, nr. 31 - 39.
[33] Paleani 1993, 15 şi urm.

www.cimec.ro

folosit fiind elaborat iar finisarea atentă. Această variantă păstrează, în majoritatea cazurilor, simbolistica creştină (cruci înscrise în cerculeţ sau dispuse pe canal), ce caracterizează originalele. A doua variantă, prezentă la noi printr-un singur exemplar (Nr. cat. 528), este o imitaţie grosieră, poate chiar a celor din varianta precedentă, cu lut cărămiziu, aspru şi decor aproape improvizat.

Avem de a face, evident, cu două centre ceramice distincte. Primul a avut ca modele de inspiraţie originalele nord-africane, pe care le-a imitat respectând principalele caracteristici ale acestora. Aspectul şi culoarea pastei, nu cu mult diferite de piesele tipului VII oriental, evocat anterior, sugerează producerea acestor variante poate chiar într-un centru de tradiţie din răsăritul Mediteranei, mai apropiat de atelierele nord-africane. Astfel că opaiţul grosier al variantei a doua poate să fie, de fapt, o "imitaţie a imitaţiei", reflectând calităţile modeste ale atelierelor locale. Remarcăm în mod special opaiţul cu nr. cat. 529, pentru care nu am găsit analogii, dar care imită evident prototipuri nord-africane.

Singurul opaiţ al tipului X, relativ rar în Dobrogea (doar cinci exemplare), este lucrat deosebit de îngrijit dintr-o pastă de bună calitate. Particularitatea decorului său de pe bordură constă în prezenţa grupajului de litere KCC, dispuse simetric de o parte şi cealaltă a torţii. Nici unul dintre editorii opaiţelor similare, uneori identice, descoperite în Scythia Minor şi Moesia Secunda (vezi analogiile din catalog), nu au comentat în vreun fel semnificaţia acestor litere. De aceea, credem că este vorba doar de un decor, afirmaţie argumentată de simetria dispunerii şi lipsa de înţeles a acestei combinaţii de litere. În sfârşit, cu toată calitatea deosebită a opaiţului, îl atribuim atelierelor provinciale vest-pontice, atât datorită analogiilor de aici, cât şi lipsei acestora din spaţiul microasiatic.

Tipul XI, prezent la Halmyris cu şapte opaiţe (17,07% din opaiţele locale şi 3,84% din total) completează reperele cronologice cunoscute până în acest moment. Doar două din cele 12 opaiţe provenind din Dobrogea, publicate până în prezent, au fost găsite în context stratigrafic, astfel că datarea tipului a fost stabilită în principal după analogii în sec. VI - începutul sec. VII d.Ch. La Halmyris apar însă din a doua jumătate a sec. V d.Ch. (N 9), fiind atestate până către sfârşitul locuirii de aici. Forma lor simplă, uşor de realizat, cât şi materialul de slabă calitate şi finisarea neîndemânatică, confirmă producerea lor în atelierele locale.

Ultimul tip de opaiţe provinciale (XII) atestat la Halmyris este o raritate atât prin slaba prezenţă a descoperirilor cât, mai ales, prin discuţiile pe care le-a generat privind încadrarea sa cronologică. De asemenea, cele două opaiţe ale tipului sunt singurele lucrate la roată şi cu tiparul, descoperite la Halmyris. Deşi în literatura de specialitate sunt cunoscute sub numele de "lucerne arabe", originea lor este mult mai veche, cu elemente ce se pot identifica în ceramica elenistică şi romană timpurie. Variantele tipului pot fi urmărite în spaţiul est-mediteranean până în sec. XIV.

Cele două opaiţe de la Halmyris reprezintă tot atâtea variante produse de atelierele vest-pontice la sfârşitul secolului VI - începutul sec. VII d.Ch. Calitatea deosebită a lutului şi a execuţiei le deosebesc totuşi de celelalte descoperiri dobrogene, astfel că modelarea lor trebuie căutată în alte ateliere decât cele de la Tomis şi Capidava, identificate până acum de C. Iconomu, cu produse de mai slabă calitate[34].

Din cele 41 de opaiţe provinciale vest-pontice, doar cinci sunt datate în sec. II - III d.Ch., patru descoperite pe N5 *şi* unul *passim* (12,20%). Remarcăm că toate piesele timpurii sunt mai mult sau mai puţin imitaţii locale ale unor tipuri "clasice" în toată lumea romană pentru această perioadă.

Celelalte 36 de piese (87,80%) sunt prezente pe toate nivelurile romane târzii (N 6 - N 13). Cele mai multe au fost găsite pe N 9 - 12 piese, reprezentând 29,27% din total, urmat de N 12 cu şase piese, reprezentând 14,63% şi N 5, N 6 şi N 10, fiecare cu câte patru piese, repre-zentând 9,76%. Un număr de 12 opaiţe s-au păstrat întregi (29,27%), opt au profilul complet (19,51%), iar

[34] Iconomu 1986, 170.

21 sunt fragmentare (51,22%). În catalogul nostru au fost descrise şi ilustrate 39 de opaiţe provinciale vest-pontice (95,12%).

În campania anului 1987 la Halmyris a fost făcută cea mai importantă descoperire legată de opaiţe. Într-un sector aflat în apropierea porţii de vest (sector Al. Suceveanu), pe N 12, în caseta H 20, la -0,50 m, au apărut urmele unui cuptor de mici dimensiuni pentru ars ceramică, în preajma căruia au fost recoltate 31 de opaiţe întregi şi fragmentare, 30 dintre ele fiind variantele aceluiaşi tip. Avem, astfel, dovada arheologică şi stratigrafică a producerii opaiţelor la Halmyris. Condiţiile precare de conservare a cuptorului, aflat aproape de nivelul actual de călcare şi deranjat evident de N 13, nu ne-au permis decât să constatăm forma sa circulară, cu un diametru de aprox. 1,20 m şi să prelevăm din dărâmătură câteva fragmente din platformă şi pereţi.

Şi dacă urmele cuptorului nu par a fi suficiente pentru a demonstra că cetatea Halmyris a fost centru producător, acest lucru îl face convingător cele 30 de opaiţe, majoritatea complete, care nu prezintă urme de folosire pe cioc. De asemenea, mai multe opaiţe au defecte de fabricaţie identice până la detalii. Ori, este greu de crezut că un centru de importanţa Halmyris-ului putea importa opaiţe cu defecte, unele dintre ele chiar majore. În sfârşit, alte 19 opaiţe de acelaşi tip, găsite în alte sectoare de cercetare, majoritatea fragmentare, prezintă urme de folosire, iar unele detalii ale decorului caracteristic le deosebesc evident de lotul în discuţie – sunt produse deci de alt atelier, fără a putea preciza dacă este vorba de importuri sau un alt meşteşugar din Halmyris.

Piesele din caseta H 20, dar şi celelalte descoperiri din cetate, sunt descrise şi ilustrate în cadrul tipului I de **opaiţe modelate la Halmyris.**

Elementul distinct al tipului îl constituie decorul figurat pe bordură, alcătuit din granule mici, dispuse în trei până la şase şiruri, paralele cu nervura care mărgineşte discul. Dacă originea microasiatică a tipului este unanim acceptată, în privinţa datării există mai multe păreri (vezi catalog). În mai toate analogiile, însă, se regăseşte sec. VI d.Ch. ca moment maxim de circulaţie al opaiţelor acestui tip. După forma nervurii care mărgineşte discul, închisă sau deschisă spre cioc, şi calitatea realizării, se disting trei variante ale tipului. Primele două sunt de o calitate remarcabilă privind lutul folosit, acurateţea tiparului, finisarea şi bogăţia decorului, prezent pe toate elementele componente. Varianta A, reprezentată în depozit de o singură piesă (Nr. cat. 541), are analogii foarte apropiate atât în Dobrogea cât şi în Grecia la Athena şi în Asia Mică la Thasos. Decorul şnurat din jurul orificiului de alimentare este preluat de opaiţele variantei B, care se remarcă şi prin prezenţa simbolurilor creştine: motivul "coadă de peşte", crucea incizată sau realizată din granule ori cerculeţe, pe bază. Remarcăm şi prezenţa frecventă a mărcii de olar în formă de *planta pedis,* motiv întâlnit pe ceramica romană timpurie.

Defectele comune de fabricaţie de care aminteam sunt evidente în cadrul variantei C. Astfel, au putut fi distinse şase tipare diferite pentru modelarea majorităţii opaiţelor depozitului din caseta H 20. Remarcăm tiparele V şi VI, cu un alt decor al discului şi bordurii, dar păstrând aceeaşi formă generală a variantei C, astfel că le putem considera eventual subvariante, pentru a evita riscul creării unor tipologii artificiale pe baza unor detalii nerelevante.

Cu cele 49 de piese ale sale, tipul I de opaiţe fabricate la Halmyris reprezintă 92,45% din total, fiind ilustrat în catalogul nostru cu 20 de piese (40,81%).

Atribuirea tipului II, reprezentat prin patru opaiţe (7,55%), atelierelor de la Halmyris se datorează în primul rând faptului că au fost, în mod evident, modelate cu acelaşi tipar: dimensiunile sunt identice, uşor nuanţate la finisare, şi prezintă acelaşi defect comun datorat tiparului – o uşoară orientare spre dreapta a canalului. Forma generală este intermediară între tipul VII din ceramica orientală şi tipul I, anterior descris. Descoperirea lor pe două niveluri diferite (N 11 şi N 12) ar putea marca graniţa dintre ele, dar şi continuitatea activităţii atelierului. Remarcăm şi aici prezenţa crucii pe canalul opaiţelor, dar şi pe bordură, motiv decorativ dar şi simbol ce caracterizează această epocă.

Prezenţa depozitului din caseta H 20 a impus ca N 12 să fie majoritar în privinţa numărului de opaiţe descoperite, cu 36 de piese reprezentând 67,92%, urmat la mare distanţă de N 10 şi N 11, cu câte şase piese reprezentând 11,32%. Din cele 53 de opaiţe modelate la Halmyris, 19 s-au păstrat întregi (35,84%), trei au putut fi restaurate şi întregite (5,66%), iar 31 sunt fragmentare (58,50%). În catalogul nostru am descris şi ilustrat 24 de opaiţe, reprezentând 45,28% din total.

În final, mi se pare important să subliniez că aproape 60% din numărul opaiţelor identificate sunt de factură provincială vest-pontică, peste jumătate din acestea fiind produse chiar la Halmyris. Acestora li se poate adăuga o mare parte din piesele pe care le-am considerat orientale şi chiar nord-africane, astfel că ponderea atelierelor locale poate fi mult mai mare. Descoperirea depozitului din caseta H 20 creează un precedent, în sensul că opaiţele de foarte bună calitate fabricate aici, găsite în alt context, ar fi fost cu siguranţă considerate drept importuri.

Pe nivelurile de locuire care au fost cercetate pe o suprafaţă mai mare (N 8 - N 13), opaiţele au un procentaj relativ constant – sub 10%. Fac excepţie ultimele două niveluri, cu 20,87% şi 12%, datorită funcţionării atelierului menţionat. În sfârşit, atrag atenţia tipul VII de opaiţe orientale şi tipul XII de opaiţe provinciale vest-pontice, cu arie de răspândire limitată strict la zona vest-pontică. Este posibil să fie vorba de satisfacerea unui anumit tip de clientelă sau, mai degrabă, de încă o cale de răspândire a creştinismului printr-o simbolistică specifică într-o zonă periferică.

Cele mai multe opaiţe au fost descoperite pe N 12, cu 57 de piese, reprezentând 31,32%, urmat de N 10 cu 25 de piese, reprezentând 13,74%, N 11 cu 23 de piese, adică 12,64% şi N 9 cu 21 de piese, reprezentând 11,54%. Din 182 de opaiţe, 40 au fost descoperite întregi (21,98%), 24 sunt întregibile (13,18%), restul de 118 fiind fragmentare (64,83%). În catalogul nostru am ilustrat 112 opaiţe, reprezentând 61,54% din întreaga cantitate descoperită.

Zone de producţie

Centrele ceramice orientale

Portul dunărean al cetăţii Halmyris, de curând atestat şi arheologic, a dat o mare valoare strategică, dar mai ales economică şi comercială, primei aşezări romane de la intrarea pe fluviu. Astfel că transportul pe apă, cel mai lesnicios în antichitate, a legat firesc cetatea, ca de altfel şi întreaga Dobroge, de cele mai apropiate centre "civilizate" ale lumii: oraşele greco-romane din răsăritul Mediteranei. Această realitate este reflectată la Halmyris în primul rând prin descoperirile ceramice. Astfel, din 2.106 vase ceramice, întregi sau fragmentare, 1.122 sunt produse în atelierele orientale (53,27% din totalul determinat), multe altele având ca prototipuri forme ale veselei orientale.

Numeric, pe primul loc se situează detaşat **amforele,** cu 557 de piese (536 amfore de transport, 21 fragmente cu inscripţii), reprezentând 69,80% din numărul amforelor de transport, 49,64% din totalul ceramicii orientale şi 26,45% din totalul ceramicii determinate. Din cele 23 de tipuri de amfore identificate, cele mai importante, atât prin numărul descoperirilor cât şi prin aria şi durata circulaţiei, sunt tipurile II şi IV (LR2, LR1), împreună reprezentând 70,33% din numărul amforelor orientale, 41,98% din numărul total al amforelor şi 17,90% din totalul ceramicii determinate de la Halmyris.

Vasa escaria este prezentă cu 482 de farfurii, boluri sau străchini, reprezentând 42,96% din totalul ceramicii orientale şi 22,88% din totalul ceramicii determinate. Pe baza analogiilor, au fost identificate 20 de forme distincte. Importanţa sitului de la Murighiol reiese şi din faptul că sunt prezente aici opt din cele 10 forme propuse de Hayes în *Late Roman Pottery,* la care se adaugă alte 12, unele rare chiar şi în zona orientală a imperiului. Se remarcă în mod deosebit Forma Hayes 3, cu 339 de piese, reprezentând 63,13% din ceramica orientală pentru servitul mesei, 30,21% din ceramica orientală şi 16,09% din totalul ceramicii determinate. Contribuţia descoperirilor de la Halmyris privind această formă este cel puţin notabilă, dacă luăm în considerare doar cele 29 de farfurii de pe N 11 şi N 12, care acoperă cronologic hiatusul dintre Forma Hayes 3 şi Forma 10, argumentând concret succesiunea, de altfel unanim recunoscută.

A treia categorie ceramică din punct de vedere numeric o formează cele 46 de **opaiţe** orientale, care reprezintă 25,27% din totalul opaiţelor, 4,10% din ceramica orientală şi 2,18% din piesele determinate. Se remarcă opaiţele tipului VII, prezente la Halmyris în număr mare, cu toate variantele sale, chiar cu piese inedite, în condiţiile în care circulaţia lor este demonstrat limitată la Scythia Minor, Moesia Secunda şi, cu câteva piese, în Oltenia.

Vesele de bucătărie orientală (28 de oale, două cratiţe şi un capac) este prezentă la Halmyris doar cu 31 de piese, reprezentând 7,45% din totalul acestei categorii ceramice, 2,85% din ceramica orientală şi 1,47% din lotul determinat. Mai numeros este tipul XIV, cu 12 oale (38,70% din vesela de bucătărie orientală), a căror formă, cu o gură caracteristică, este cunoscută în toată lumea romană în sec. VI d.Ch.

Vesele pentru băut este prezentă cu cinci ulcioare (7,14% din *vasa po(ta)toria)*, iar **vasele de toaletă** cu un unguentariu (1,42%), prezenţa modestă a acestor categorii ceramice explicându-se prin fragilitatea formelor, puţin rezistente în dărâmăturile aşezărilor.

Ceramica orientală timpurie este prezentă pe N 1 - N 5, cu 18 piese reprezentând 1,60% din ceramica orientală şi 0,85% din total. Din acestea, patru sunt amfore, şapte farfurii, şase oale şi un opaiţ. Acest lucru se datorează nu numai lipsei cercetărilor pentru această perioadă, dar mai ales producţiei locale, predominantă acum, cu ateliere bine cunoscute în spaţiul vest-pontic.

Ceramica secolelor IV - VII d.Ch. (N 6 - N 13) este majoritară cu 1.104 piese, ceea ce reprezintă 98,39% din ceramica orientală şi 52,42% din totalul determinat la Halmyris, această ultimă proporţie fiind mai mult decât sugestivă pentru ce a însemnat această zonă nu numai pentru cetatea Halmyris, dar şi pentru întreaga Scythie Minor. Influenţa ceramicii orientale asupra formelor provinciale vest-pontice va fi evidenţiată în cadrul acestei categorii.

Centrele ceramice occidentale

La Halmyris au fost descoperite doar 12 piese aparţinând centrelor ceramice occidentale, reprezentând 0,56% din totalul celor determinate. Acest lucru se datorează, poate, şi aşezării geografice a cetăţii Halmyris, aproape de vărsarea Dunării în mare, astfel că legăturile aproape exclusive cu Orientul sunt fireşti, chiar şi în perioada romană timpurie.

Şi în acest caz, majoritatea pieselor sunt **amforele,** în număr de opt, reprezentând 1% din totalul determinat al acestei categorii ceramice şi 0,38% din totalul pieselor studiate.

Celelalte patru sunt **ulcioare,** care reprezintă 5,71% din totalul veselei pentru băut şi 0,19% din totalul ceramicii. Şapte piese se datează în secolele I - III d.Ch. (58,33% din cera-mica occidentală), din care cinci sunt amfore, doar acestea descoperite în context stratigrafic sigur. La amfore remarcăm tipul I (Dressel 2 - 4), cu cea mai largă frecvenţă în lumea romană la începutul erei creştine. Ceramica occidentală este singura de la Halmyris cu mai multe piese timpurii decât cele târzii. Acestea din urmă sunt doar cinci (trei amfore şi două ulcioare), reprezentând 41,77% din ceramica occidentală. Cele trei amfore romano-bizantine aparţin tipului Dressel 23, tip neatestat – cel puţin conform materialului publicat – în Scythia Minor.

Centrele ceramice nord-africane

Ceramica nord-africană este relativ bine reprezentată la Halmyris, cu 88 de piese, reprezentând 4,18% din întregul lot studiat.

Cele mai numeroase sunt **vasele pentru servitul mâncării,** cu 44 de piese, reprezentând 8,19% din această categorie, 50% din totalul ceramicii nord-africane şi 2,08% din totalul ceramicii determinate. *Vasa escaria* este singura categorie ceramică nord-africană prezentă, este adevărat modest, şi în perioada timpurie, cu două farfurii descoperite în ultimele campanii (Hayes 27 şi Hayes 49). Din cele 15 tipuri identificate, 13 şi-au găsit analogii în catalogul lui Hayes, dintre acestea cele mai numeroase fiind cele aparţinând Formei 99 şi Formei 104, cu toate cele trei variante ale lor.

La Halmyris au fost descoperite doar 22 de **amfore** de origine nord-africană, cantitate relativ modestă raportată la totalul de 898 de piese, din care opt sunt amfore occidentale, 536 orientale, 232 provinciale vest-pontice şi pontice, restul fiind amfore de masă, capace şi fragmente pe care s-au păstrat inscripţii (Tabel XXIX). Procentual, amforele nord-africane reprezintă 2,75% din numărul amforelor de transport, 25% din ceramica nord-africană şi 1,04% din totalul lotului studiat. Dintre acestea, cele aparţinând tipurilor I (Keay XXV) şi II (Spatheia) reprezintă 86,36% din numărul amforelor provenind din nordul Africii (19 exemplare). Prezenţa amforelor Spatheia într-un procentaj în continuă creştere pe ultimele niveluri de locuire (pe N 13 ajunge la 7,69% din numărul total al amforelor determinate) ar putea sugera faptul că ele conţineau un produs indispensabil Scythiei Minor (aceste piese fiind atestate şi în alte situri ale provinciei). Altfel nu se poate explica prezenţa unor amfore cu capacitate redusă venite de la o distanţă atât de mare. Iar cum în spaţiul vest-pontic nu este atestată producerea *garum*-ului (sos de peşte), este posibil ca acesta să fi constituit marfa transportată în amforele de tip Spatheia. Amforele nord-africane sunt importante pentru studierea relaţiilor comerciale dintre provinciile îndepărtate ale Imperiului, mai ales pentru perioada romano-bizantină când sunt atestate masiv atât în Occident cât şi în Orient. Faţă de produsele similare aparţinând altor ateliere, amforele nord-africane se disting prin forma mai standardizată, având ca trăsătură particulară corpul cilindric. De asemenea, în majoritatea cazurilor, dimensiunile şi deci capacitatea amforelor de acelaşi tip sunt aproape identice. Astfel că, încadrările cronologice în perioade mai restrânse, permit folosirea lor ca instrumente sigure de datare.

Tot în număr de 22 sunt şi **opaiţele,** reprezentând 12,08% din această categorie, 25% din ceramica nord-africană şi 1,04% din totalul ceramicii determinate. Se remarcă aici prezenţa opaiţelor nord-africane de tip Hayes II A şi B, majoritatea descoperite în contexte stratigrafice sigure, care confirmă datările propuse de analogii.

Atât ceramica pentru servitul mâncării cât şi opaiţele soseau în Dobrogea ca marfă de completare a amforelor care aveau un conţinut mult mai valoros. Acest lucru reiese şi din statistica descoperirilor privind prezenţa nivelmetrică a acestor trei categorii ceramice.

Aşadar, cu excepţia a două farfurii timpurii (2,27%), ceramica nord-africană de la Halmyris a fost descoperită pe N 6 - N 13 (86 de piese = 97,73%), punctul maxim fiind atins pe N 9, cu 18 piese, reprezentând 20,45% din totalul ceramicii nord-africane, urmate de N 10, cu 17 piese, reprezentând 19,32% şi N 11, cu 12 piese, reprezentând 13,63%.

În multe cazuri, atunci când lotul ceramic avut la dispoziţie este mai redus numeric (colecţii, săpături de salvare), se obişnuieşte ca ceramica nord-africană să fie tratată împreună cu cea occidentală. La Halmyris cele două zone ceramice sunt în acest caz prezente cu 100 de descoperiri, reprezentând 4, 74% din totalul pieselor determinate.

Centre ceramice provinciale (vest)-pontice

Ceramica provincială se situează numeric pe locul doi la Halmyris cu 800 de vase, reprezentând 37,99% din totalul determinat. Sunt prezente toate categoriile ceramice descrise în catalogul ceramicii descoperite la Halmyris.

De data aceasta, cele mai multe sunt **vasele de bucătărie** (354 de oale, 12 cratiţe şi 13 capace), cu 379 piese, reprezentând 38,25% din ceramica provincială şi 14,53% din totalul determinat la Halmyris. Diversitatea formelor, a variantelor, a pastei şi a dimensiunilor, chiar în cadrul aceluiaşi tip, sunt dovezi concrete ale unei intense producţii locale. Numărul mare al descoperirilor, ca şi numeroasele elemente morfologice comune ale oalelor, a făcut de multe ori dificilă distincţia reală dintre tipuri. La aceasta a contribuit surprinzătoarea, la prima vedere, continuitate în timp a unor forme, din care, dacă ar fi să considerăm cu acribie detaliile, puteam distinge cu mult mai multe tipuri, evident create artificial. Menţionăm în acest sens tipul II de la noi, în care se regăsesc tipurile Opaiţ VIII, XII, XVII, sau tipul V, care însumează tipurile Opaiţ III, V, XVI[35], cu evidente trăsături comune. De altfel, însuşi autorul primului studiu referitor la ceramica de la Halmyris, într-o sinteză ulterioară a ceramicii romane din Dobrogea, renunţă cu realism la multe din tipurile distinse iniţial[36].

Există, bineînţeles, forme "clasice", cu trăsături morfologice inconfundabile, cu o lungă existenţă pe arii geografice vaste. Acestea au creat în mod firesc variante şi au influenţat apariţia unor noi tipuri. Un exemplu este tipul IX, ce pare a fi varianta locală a tipului XIV de oale orientale. Multe din piesele descrise în catalog au fost produse chiar la Halmyris. O dovadă concretă o constituie oala tipului XIV (Nr. cat. 293), fără angobă şi urme de folosire.

A doua mare categorie a ceramicii provinciale (vest)-pontice o reprezintă **amforele,** cu 232 de descoperiri, reprezentând 29,07% din totalul amforelor de transport, 29% din ceramica provincială şi 11,01% din totalul ceramicii determinate la Halmyris. Acestora li se adaugă 20 de amfore de masă şi 54 de capace, totalul de 306 reprezentând 38,25% din ceramica provincială. Au fost distinse 21 de tipuri majoritatea vest-pontice. Nu lipsesc însă nici produsele nord şi sud-pontice identificate însă doar după analogii, în lipsa atestării cuptoarelor[37].

Unele tipuri de amfore orientale care s-au impus în întreaga lume romană au putut fi produse şi în bazinul pontic, lucru de altfel confirmat de unii specialişti pentru piesele tipului II (LR2)[38] şi ale tipului IV (LR1)[39]. Fireşte, nu cădem în exagerarea formulată de L. Bjelajac, care consideră drept "amfore pontice" tipurile Dressel 24 şi LR1[40]. Prezenţa într-o mai mare măsură în siturile circumpontice decât în celelalte a amforelor Dressel 24 şi Antonova 9 sugerează posibilitatea ca aceste forme să fi fost produse şi în bazinul Mării Negre.

O piesă LR2 descoperită la Halmyris are textura pastei identică celor aparţinând tipurilor Kuzmanov 15 şi 16 (tip VII şi VIII), tipuri nu doar produse în bazinul pontic, ci şi atestate în exclusivitate în această zonă. Singurul atelier pentru fabricarea amforelor atestat în Scythia Minor este cel de la Teliţa - "Valea Morilor", produsele sale însă nefiind prezente la Halmyris[41].

La fel ca şi vesela de bucătărie, o altă categorie ceramică modelată aproape în exclusivitate de către meşterii locali era **vesela pentru băut.** Aceasta este prezentă cu 61 de piese (23 ulcioare, 19 căni, 17 ceşti şi două cupe), reprezentând 87,14% din totalul acestei categorii, 7,62% din ceramica provincială şi 2,89% din totalul determinat la Halmyris. Remarcăm aici posibilităţile tehnice ale atelierelor locale, care, pe lângă vasele de uz comun, mai puţin

---

35 Opaiţ 1991 A, 152 - 157.
36 Opaiţ 1996.
37 Un atelier a fost recent descoperit la Sinope: Kassab Tezgör, Tatlican 1996, 353 - 365.
38 Riley 1979, 219; Peacock, Williams 1986, 182; Sciallano, Sibella 1991, 101.
39 Sciallano, Sibella, 1991, 100.
40 Bjelajac 1996, 53 - 55, 72 - 74.
41 Baumann 1995, 418, 421, 423 - 424, pl. VIII/X.

www.cimec.ro

pretenţioase, produceau şi forme elaborate, cu o calitate şi fineţe la nivelul centrelor consacrate (cănile de tip II A, unele ceşti şi cupe). Aceste recipiente le-am atribuit atelierelor vest-pontice şi datorită lipsei analogiilor în alte regiuni ale imperiului.

La Halmyris au fost descoperite 41 de **opaiţe** întregi şi fragmentare, atribuite atelierelor vest-pontice, care reprezintă 22,52% din totalul opaiţelor de aici, 5,12% din ceramica provincială şi 1,94% din totalul determinat. După analogii şi trăsăturile morfologice specifice, opaiţele au fost împărţite în 12 tipuri, doar unul (tip VII) având mai mult de 10 piese. Numărul mic şi marea diversitate a formelor determinate pot fi puse pe seama stadiului actual al cercetărilor, dar mai ales pe diversificarea producţiei locale, cu serii scurte, pentru satisfacerea unui mare număr de comunităţi locale. De asemenea, unele tipuri au o circulaţie limitată în zona imediat învecinată cu atelierul producător, chiar dacă forma este comună epocii. Am văzut că astfel se întâmplă cu "amfora de tip Teliţa", neatestată nici la Noviodunum, cetate aflată la câţiva kilometri de atelier. Pentru Halmyris, un exemplu în acest sens este tipul I – EUCTEMON, produs la Tomis[42], cu o largă circulaţie în sec. II - III d.Ch., dar prezent la noi cu un singur exemplar.

Şi opaiţele tipurilor II şi III sunt comune aceleiaşi perioade, analogiile indicând originea lor est-mediteraneană, dar cu o realizare mai puţin elaborată, caracteristică atelierelor locale.

Imitaţiile provinciale după opaiţele de tip "firmalempen" sunt reproduceri grosiere, fără ştampila producătorului, cu modificări ale formei, decorului şi dimensiunilor. Acestea sunt şi caracteristicile celor două opaiţe ale tipului IV, produse probabil la Durostorum[43] sau Butovo[44], dintr-un lut bine ales şi destul de îngrijit modelate, probând astfel importanţa atelierelor vest-pontice. Atrage atenţia toarta în formă de rulou, ce pare a fi o trăsătură particulară a imitaţiilor locale, după prototipuri orientale, ataşată şi la opaiţele tipului V şi VI, acesta din urmă modelat dintr-o pastă identică cu cele ale tipului IV.

Cele mai multe piese aparţin tipului VII, opaiţe de "tip Ephes", numite astfel datorită consensului privind centrul producător. Calitatea mediocră a lutului şi a modelării, ca şi diversitatea decorului, atribuie aceste opaiţe atelierelor vest-pontice, imitaţiile locale după prototipuri fiind un fenomen general întâlnit în lumea romană pentru acest tip.

Despre imitaţiile locale ale opaiţelor nord-africane (tip IX) am vorbit mai sus. Subliniem încă o dată circulaţia lor limitată în spaţiul vest-pontic, dovadă a producerii lor aici.

Ultimele trei tipuri (X - XII) sunt produse cu siguranţă, în atelierele vest-pontice, după ne indică analogiile. Reamintim raritatea tipului XII, "lucernele arabe", cu o datare largă, din epoca elenistică până în sec. al XIV-lea, o dovadă în plus a integrării Dobrogei Imperiului de Răsărit.

La Halmyris au fost descoperite 11 piese aparţinând **veselei pentru servitul mâncării,** reprezentând 2,05% din totalul acestei categorii, 1,37% din ceramica provincială şi 0,52% din totalul ceramicii determinate. Chiar şi în stadiul actual al cercetărilor, remarcăm că din cele opt piese aparţinând ceramicii pentru servitul mâncării produsă în bazinul pontic (trei sunt descoperite *passim*), şapte au fost găsite pe nivelurile romane timpurii, reprezentând 43,75% din numărul farfuriilor datate în această perioadă.

Faptul că din contexte datate în sec. IV - VII d.Ch. provine o singură piesă îşi poate găsi explicaţia în producerea pe plan local a unor forme consacrate în Orient sau nordul Africii, ca în cazul amforelor sau opaiţelor, aceasta cu atât mai mult cu cât farfuriile se modelau mai uşor decât categoriile amintite.

Conform analogiilor, două din cele trei **vase de toaletă** găsite la Halmyris sunt produse locale.

Din cele 800 de piese aparţinând ceramicii provinciale (vest)-pontice, 51 sunt timpurii,

[42] Iconomu 1986, 44 - 51.
[43] Muşeţeanu 1980, 1992.
[44] Sultova 1991, nr. 31 - 39.

www.cimec.ro

reprezentând 6,37% din total. Acestea sunt repartizate astfel: veselă de bucătărie – 17 piese, amfore – 16 piese, veselă pentru băut – una piesă, opaiţe – cinci piese, veselă pentru servitul mâncării – 10 piese şi vase de toaletă – două piese. Astfel că ceramica provincială pontică reprezintă 77,27% din numărul total al descoperirilor de pe nivelurile romane timpurii şi doar 2,5% de pe cele romane târzii.

Preponderenţa ceramicii provinciale pe nivelurile de locuire romane timpurii de la Halmyris se datorează atât stadiului cercetării cât, mai ales, prosperităţii provinciei Moesia Inferior, prosperitate demonstrată şi de numeroasele atestări de ateliere ceramice, pe când pentru perioada romano-bizantină – deşi nivelurile aparţinând acesteia sunt cercetate într-o mai mare măsură în toate siturile dobrogene -, acestea produc doar câteva categorii ceramice (în special ceramica de bucătărie, de băut şi, după cum am văzut, opaiţe). În plus, este cunoscut faptul că la sfârşitul sec. III d.Ch. îşi încetează activitatea cele mai renumite ateliere ceramice din zona Nicopolis-ad-Istrum (Butovo, Pavlikeni şi Hodnitza)[45].

Un număr de 749 de piese sunt descoperite pe N 6 - N 13 (sec. IV - VII d.Ch.), reprezentând 93,63% din ceramica provincială. Faptul că au fost descoperite ateliere doar în aşezările rurale se datorează caracterului exhaustiv al cercetării acestora, mult mai restrânse ca suprafaţă. Pe de altă parte, multe din cuptoarele descoperite în aşezările urbane au rămas inedite sau sunt parţial semnalate. Amintim în acest sens de cuptoarele nepublicate încă de la Noviodunum şi de cele de la Argamum[46].

Halmyris – centru producător de ceramică

Cele 59 de piese ceramice atribuite atelierelor de la Halmyris reprezintă 2,80% din totalul pieselor determinate. Numărul lor este însă, fără îndoială, cu mult mai mare dacă, alături de opaiţe şi capace, considerăm o bună parte din vesela de bucătărie, cea de băut şi amfore.

Deocamdată însă singura dovadă concretă a producerii ceramicii la Halmyris este cuptorul pentru **opaiţe** din caseta H 20. Această descoperire poate contribui sensibil, chiar şi în lipsa analizelor de pastă, la schimbarea opticii privind atribuirea unor produse de bună calitate atelierelor "consacrate" ale lumii romane şi romano-bizantine. Astfel, variantele A şi B ale tipului I, pot sta oricând alături de cele mai reuşite piese de import, atât în privinţa calităţii lutului, cât şi a tiparului şi a finisării. Semnificaţia producerii unor opaiţe de asemenea calitate pe un nivel de la sfârşitul sec. VI - începutul sec. VII d.Ch. la Halmyris este importantă pentru cunoaşterea cetăţii într-o perioadă dificilă pentru întreaga provincie. În aceste condiţii, atelierul de opaiţe de la Halmyris a fost unul dintre ultimele care au funcţionat aici înainte de căderea *limes*-ului.

Pentru producerea altor categorii ceramice la Halmyris pledează marea cantitate a **oalelor** provinciale descoperite aici, din care amintim pe cale ale tipurilor II şi V, cu o maximă prezenţă pe N 10, moment de referinţă în istoria cetăţii târzii.

În sfârşit, reamintim aici oala tipului XIV (Nr. cat. 293), găsită întreagă, fără angobă şi urme de folosire, piesă care, probabil, a fost modelată într-un atelier de la Halmyris.

Popularitatea şi circulaţia exclusiv pontică a **amforelor** de tip Kuzmanov 15 şi 16, ca şi marea varietate a pastei, presupune producerea, cel puţin a acestor forme, la Halmyris. În aceeaşi situaţie se găsesc vesela pentru băut şi opaiţele provinciale.

Dar, chiar şi în condiţiile obiective ale unei cercetări inegale a celor 13 niveluri de locuire romană şi romano-bizantină, contribuţia procentuală a ceramicii modelate la Halmyris este semnificativă.

[45] Sultov 1985, *pass.*
[46] Coja 1977, 163 - 179.

Centre ceramice neidentificate

Pentru un număr de 25 de piese, reprezentând 1,19% din lotul nostru, nu am putut determina centrul de producţie. Majoritatea acestora (20 de piese) o reprezintă opaiţele (10,9% din numărul exemplarelor acestei categorii ceramice), piese ce nu au putut fi identificate datorită dimensiunilor reduse. Celelalte cinci piese sunt amfore cu inscripţii (fragmente atipice), ce au fost incluse în statistica noastră doar datorită importanţei lor.

Stratigrafia

Precizăm că stratigrafia nivelurilor timpurii a fost aproape în totalitate cunoscută datorită cercetărilor de început prin secţiunile magistrale S I şi S II. Aproape în aceeaşi situaţie se găsesc şi nivelurile secolelor IV şi V d.Ch., în condiţiile în care, reamintim, în prezent cercetarea se desfăşoară în suprafeţe, având ca obiectiv final punerea în valoare a N 10, ultima etapă de înflorire urbană şi economică a cetăţii Halmyris.

Nivelul 1. Primul nivel de locuire romană timpurie a fost identificat la adâncimi de 4 - 4,5 m în S I şi 2,10 - 5 m în S II, suprapunând, perforând sau decapând uneori nivelul B getic. Fără o certitudine arheologică, este posibil ca în momentul N 1 să fi funcţionat o incintă de pământ (val), întinsă pe toată suprafaţa promontoriului, rasă ulterior de fortificaţia de piatră.

Pe acest nivel au fost găsite cinci vase fragmentare, reprezentând 0,24% din totalul ceramicii studiate la Halmyris. Este vorba de o strachină (Nr. cat. 1), cu analogii ce o datează în sec. I - II d.Ch., o amforă orientală (Nr. cat. 323), datată de la jumătatea sec. I - sec. II d.Ch., două amfore provinciale (doar una ilustrată – Nr. cat. 383), datate mai larg în sec. I - III d.Ch. şi un opaiţ al cărui centru producător este, deocamdată, necunoscut.

Datarea tuturor categoriilor ceramice determinate începând cu sec. I d.Ch., dar şi considerarea începuturilor *limes*-ului dobrogean, sugerează existenţa nivelului în a doua jumătate a acestui secol, oricum în vremea Flaviilor.

Nivelul 2. Acest nivel a fost descoperit la adâncimi de 3,40 - 3,75 m în S I şi 4,50 m în S II. Cu excepţia unei porţiuni din centrul cetăţii, unde a fost decapat cu ocazia reconstrucţiei romano-bizantine, nivelul este continuu pe toată suprafaţa cercetată. Importanţa acestui moment constă în ridicarea primului castru din piatră, documentat prin descoperirea unor ziduri şi pavaje, dar mai ales a turnului interior din caseta 96 - 98, a cărei groapă de fundaţie pleacă de pe N 2. Efortul constructiv este marcat prin dedicaţia către Hercule a legiunilor *I Italica* şi *XI Claudia Pia Fidelis.*

Pe acest nivel au fost descoperite 23 de vase, reprezentând 1,09% din totalul deter-minat, din care nouă aparţin veselei de bucătărie, şapte celei pentru servitul mâncării, cinci sunt amfore şi câte una veselei pentru băut şi vaselor de toaletă. Oalele orientale (Nr. cat. 217 - 219) au bune analogii în sec. I - III d.Ch., majoritatea însă indicând sec. II d.Ch. Aceeaşi datare o întâlnim pentru oalele (Nr. cat. 234, 236), cratiţele (Nr. cat. 310, 302) şi capacele orientale (Nr. cat. 310, 311). Tot secolul II este elementul comun al farfuriilor orientale (Nr. cat. 6) şi provinciale vest-pontice (Nr. cat. 173 - 177). Amforele occidentale (Nr. cat. 318 - 320) şi capacul de amforă (Nr. cat. 445) se datează, conform analogiilor, încă din a doua jumătate a sec. I, ajungând până în sec. III d.Ch.

Aşadar, media datărilor propuse de analogii pentru N 2 este sec. II d.Ch., având ca repere primii ani ai perioadei şi al treilea sfert al secolului, marcat de războaiele lui Marcus Aurelius şi plecarea de la Troesmis la Potaissa a legiunii a V-a Macedonica.

Nivelul 3. În S I acest nivel a apărut la adâncimile de 3 - 3,40 m, iar în S II la 3 - 5 m.

Dintre monumentele aparţinând nivelului amintim o amenajare din mortar alb în formă de cadă, descoperită în apropierea porţii de vest, la -3,40 m, o primă bermă şi un prim mic val în □ 74 - 78 din zona extramurană de vest, aici incinta castrului fiind suprapusă de cea romană târzie. Un zid din □ 48, probează o fază mai veche a edificiului central, probabil *praetorium.*

În S II nivelul este reprezentat de un pavaj şi podea în □ 84 - 86, iar un strat de mortar din □ 96 - 97 poate fi corelat cu turnul interior, amintit pe nivelul precedent, putând fi considerat un *bauschutt* al acestuia sau, mai probabil, dovada reconstrucţiei sale în prima jumătate a sec. III d.Ch., datare propusă de o monedă de la Elagabal (218 - 222)[47] găsită chiar în mortar.

Pe N 3 au fost descoperite 15 vase reprezentând 0,71% din totalul studiat. Din acestea, şapte sunt farfurii, cinci aparţin veselei pentru bucătărie, altele trei fiind amfore. Vesela pentru servitul mâncării, din care trei sunt farfurii orientale (Nr. cat. 2, 3, 5), două nord-africane (Nr. cat. 137, 139) şi două provinciale vest-pontice (cat. 179 - 180) sunt datate conform analogiilor în sec. II - III, cele mai multe chiar şi mai strâns la sfârşitul sec. II - prima jumătate a sec. III d.Ch. Tot în sec. II - III sunt datate cele două oale (cat. 220, 221) şi capacul de origine orientală (Nr. cat. 311) şi cele două cratiţe provinciale vest-pontice de tip I. În sfârşit, amforele de pe acest nivel, câte una modelată în atelierele occidentale (Nr. cat. 321), orientale (Nr. cat. 324) şi provinciale (Nr. cat. 387), sunt datate în sec. III d.Ch.

Aşa cum am văzut, începând cu N 3 sunt frecvent descoperite şi monede. În acest sens, amintim şi de o monedă colonială emisă de Histria în sec. III d.Ch., descoperită în □ 60 şi de cea de la Gordian III (238 - 244) din S II[48]. Precizez că şi acest nivel prezintă urme puternice de arsură, dovadă a distrugerii sale violente.

Reperele cronologice oferite de materialul ceramic, susţinute şi de descoperirile monetare, datează aşadar N 3 între sfârşitul sec. II şi jumătatea sec. III d.Ch., acest ultim indiciu cronologic fiind în general surprins în Dobrogea prin dovezi arheologice ale unei distrugeri violente.

Nivelul 4. Nivelul a fost surprins la adâncimi de 2,75 - 3 m pe S I şi 2,40 - 3 m pe S II, pe toată suprafaţa cetăţii, dar, ca şi precedentele, este discontinuu din cauza decapărilor ulterioare.

Dintre cele mai importante descoperiri arheologice menţionăm o podea din lut în □ 67 - 68 şi umplerea şanţului anterior în □ 74 - 78 în S I, continuarea funcţionării edificiului central documentat în □ 48 şi zidul din □ 84 - 86 în S II. Zidul de incintă probabil că mai funcţiona, chiar dacă legătura N 4 cu turnul interior este ruptă de groapa unui chiup.

Ceramica este prezentă cu 10 piese, reprezentând 0,47% din totalul studiat, din care opt sunt amfore, un capac aparţinând veselei de bucătărie şi un opaiţ. Pentru singura amforă orientală (Nr. cat. 352), media datărilor din cele mai apropiate analogii indică a doua jumătate a sec. III d.Ch. Aceeaşi datare este sugerată şi de cele şapte amfore provinciale (Nr. cat. 383 - 389), găsite în condiţii stratigrafice sigure. Capacul aparţine unui tip (tip II) foarte răspândit în lumea romană din sec. II până în sec. VI d.Ch. În sfârşit, opaiţul oriental (Nr. cat. 453) are o datare strânsă începând cu a doua jumătate a sec. III până la începutul sec. IV d.Ch.

Nu pot fi încă atribuite acestui nivel monedele găsite în poziţii secundare de la Claudius (268 - 270) şi de la Aurelian (270 - 275)[49]. Importante însă sunt monedele de la Probus, găsite pe nivelul următor. Aşadar, viaţa acestui nivel este foarte scurtă, de la mijlocul sec. III d.Ch. până spre anii 275/276, perioadă în care cetatea, chiar dacă continuă să funcţioneze, îşi pierde în bună măsură rolul strategic.

---

47 Opaiţ C. 1991, 463, nr. 5.
48 Opaiţ C. 1991, 463, nr. 3, 6.
49 Opaiţ C. 1991, 463, nr. 6, 9 - 11.

www.cimec.ro

Nivelul 5. Ultimul nivel roman timpuriu a fost relevat în S I la 2 - 2,80 m, iar în S II la 2 - 4,50 m. La momentul reprezentat de N 5 se construieşte incinta vizibilă astăzi. Astfel că nivelul este continuu pe toată suprafaţa, fiind distrus în unele locuri de intervenţii ulterioare.

Despre opera constructivă surprinsă pe N 5 la poarta de nord şi de vest am vorbit la introducere. Pe S I nivelul apare în □ 7 - 9, unde este puternic incendiat, în □ 34 - 37, unde suprapune direct nivelul getic, evident după o puternică decapare a nivelurilor anterioare, în □ 43, 49 - 50, 53, 55 - 56, 58 - 61, unde i se pot atribui mai multe ziduri. La exterior, în dreptul porţii de vest, se pare că se renunţă la idea clasică de bermă, şanţ şi val, construindu-se un nivel orizontal în care au fost îngropate chiupuri, poate în scopuri defensive.

În S II nivelul poate fi corelat cu al doilea rând de contraforţi ai porţii de nord, în □ 11 - 17 este reprezentat de o podea şi un zid, altul apărând în □ 30 - 32. Edificiul central pare a avea o a treia fază timpurie acum, în □ 60 - 62 apare sub forma unei străzi, alte ziduri fiindu-i atribuite în □ 84 - 86, 90 - 91. Într-un turn parţial săpat pe incinta de sud (ulterior astupat pentru conservare) N 5 se leagă clar de plinta acestuia la -4,50 m, reprezentând aşadar momentul constructiv. La exterior nivelul este prezent printr-o bermă, un şanţ şi un prim val, tăiat mai târziu de un şanţ aparţinând N 10. Urmează apoi al doilea val, al treilea şanţ, al treilea val, al patrulea şanţ şi, în sfârşit, al patrulea val.

Pe N 5 au fost descoperite 13 vase ceramice, reprezentând 0,62% din totalul studiat. Din acestea, şase sunt amfore, patru opaiţe şi două oale. Toate amforele au ca reper cronologic comun a doua jumătate sau sfârşitul sec. III d.Ch. Astfel, singura amforă orientală găsită pe nivel (Nr. cat. 366) se datează conform analogiilor în a doua jumătate a sec. III d.Ch., amforele provinciale de tip II şi IV în sec. III d.Ch. sau la sfârşitul acestuia. Mai larg se datează capacul de amforă de tip II (Nr. cat. 446). Tot în sec. III d.Ch. se datează şi trei din cele patru opaiţe provinciale (cat. 503 - 506), ultimul imitaţie după *firmalampen,* fiind datat mai larg în sec. III - IV d.Ch. În sfârşit, cele două oale, una orientală şi cealaltă provincială, se datează, conform analogiilor, tot în sec. III d.Ch., cu greutate mai mare către sfârşitul perioadei. Aceste încadrări cronologice propuse de ceramică sunt completate şi nuanţate atât de situaţia arheologică şi stratigrafică relevată de săpătură, dar mai ales de monedele de la Probus (276 - 282), găsite în □ 15[50]. Nu ştim dacă putem atribui acestui nivel şi cele trei monede de la Aurelian, de care am amintit la nivelul anterior, şi altele două descoperite în poziţie secundară din anii 296 - 298 d.Ch.[51]. Toate aceste date postulează datarea N 5 între 275/276 şi eventual 295 d.Ch., dată marcată de distrugeri şi în alte cetăţi dobrogene.

Rezumând perioada romană timpurie (sec. I - III d.Ch.), datele pe care le deţinem până în prezent indică ridicarea unei prime fortificaţii, probabil din pământ, în ultima parte a sec. I d.Ch., reconstruită din piatră în sec. II d.Ch. Castrul este distrus probabil cu ocazia războaielor din vremea lui Marcus Aurelius, refăcut în vremea Severilor, pentru a fi din nou distrus la mijlocul sec. III d.Ch. După o scurtă perioadă în care îşi pierde specificitatea strategică, cetatea este în întregime reconstruită către sfârşitul sec. III d.Ch. Toate aceste etape sunt convingător surprinse cronologic de cele 66 de vase ceramice care reprezintă 3,13% din totalul studiat. Dintre acestea cele mai multe sunt amforele, cu 25 de descoperiri, reprezentând 37,88% din ceramica timpurie. Vesela de bucătărie este prezentă cu 17 piese, oale, cratiţe şi capace, reprezentând 25,75%, vesela pentru servitul mâncării, cu 16 piese, înseamnă 24,24%, opaiţele cu şase piese, reprezintă 9,9%, iar vesela pentru lichide şi vasele de toaletă, cu câte o piesă, reprezentând fiecare 1,51%.

Nivelul 6. Primul nivel roman târziu reprezintă, poate nu întâmplător, una dintre cele mai prospere perioade din istoria cetăţii Halmyris. În S I nivelul a fost identificat la 2 - 2,70 m, iar în S II la 1,18 - 3 m. Un important edificiu al acestui moment este complexul termal şi pavajul din □

[50] Opaiţ C. 1991, 463, nr. 12, 13.
[51] Opaiţ C. 1991, 463, nr. 16, 17.

15 - 19 de pe S I, iar în □ 34 - 37 este reprezentat de piaţa mare a oraşului. Ziduri şi pavaje apar în □ 48 - 49, 52 - 59, 61 - 62, 67 - 68, acum construindu-se şi marele edificiu adosat incintei de vest.

În S II nivelului îi corespund zidurile din □ 14 - 18, 29 - 32, 39 - 42 şi un nou nivel al străzii în □ 58 - 62. Sistemul defensiv extramuran, atât la vest cât şi la sudul cetăţii, continuă să funcţioneze.

Pe N 6 au fost descoperite 58 de vase ceramice, întregi sau fragmentare, reprezentând 2,75% din totalul studiat. Cele mai multe sunt amforele, în număr de 27, urmate de vesela de bucătărie, cu 14 piese, vesela pentru servitul mâncării, cu opt piese, opaiţele cu şapte piese şi vesela pentru lichide cu două piese. Amforele, mai toate găsite în condiţii stratigrafice sigure, au ca element cronologic comun sec. IV d.Ch. În unele cazuri, analogiile au putut nuanţa această încadrare. Astfel, o amforă occidentală de tip V, găsită pe N 6, are bune analogii pentru sfârşitul sec. III - prima jumătate a sec. IV d.Ch. Dintre amforele orientale le amintim pe cele trei aparţinând tipului II şi două ale tipului IX (Nr. cat. 353), datate la începutul sec. IV d.Ch. În acelaşi secol se datează cele şapte amfore provinciale vest-pontice. Oalele şi cratiţele se datează în sec. IV d.Ch. (Nr. cat. 235, 237, 250, 251, 264, 303, 306). Datări şi mai exacte au permis farfuriile orientale aparţinând Formei Hayes 4 Çandarli sau Hayes 1, tip A (Nr. cat. 8, 9), datate sigur la începutul sec. IV d.Ch. Aceeaşi încadrare o au şi farfuriile nord-africane ale Formei Hayes 45 (Nr. cat. 138) şi Hayes 62, ca şi cele provinciale vest-pontice (Nr. cat. 182). Prin particularităţile lor morfologice, opaiţele sunt, aşa cum aminteam, instrumente sigure de datare. Din cele şapte piese descoperite pe N 6, două se datează în prima jumătate a sec. IV d.Ch. (Nr. cat. 454, 510), celelalte având analogii pentru întreaga perioadă (Nr. cat. 455, 457, 519). În sfârşit, ulciorul (Nr. cat. 85) şi cana de tip II sunt şi ele datate în sec. IV d.Ch.

Datarea N 6 în prima jumătate a sec. IV d.Ch., sugerată de ceramică, este susţinută şi de cele câteva descoperiri monetare. În acest sens amintim de moneda de la Galerius din anii 308 - 309 d.Ch.[52] şi altele două, datate în 341 - 346 d.Ch.[53], care încadrează ferm nivelul. Dacă însă am putea atribui aceluiaşi nivel şi cele două monede din 296 - 298 d.Ch.[54], găsite însă în poziţie secundară, ar fi posibil ca viaţa sa să fi început imediat după anul 295 d.Ch., aşa cum sugerează şi unele piese ceramice. O posibilă distrugere a nivelului ar putea să se fi produs în timpul lui Constantius II (337 - 361), anume între 341 - 346 d.Ch., aşa cum s-a constatat şi în alte cetăţi dobrogene.

Nivelul 7. Acest nivel a fost identificat în S I la 1,70 - 2,40 m, iar în S II la 1,30 - 3,40 m şi chiar la -4 m în turnul de pe incinta de sud.

Dintre principalele descoperiri ale S I amintim de podeaua puternic incendiată din □ 11 - 14, complexul termal din □ 15 - 17, piaţa mare a oraşului din □ 34 - 38, zidurile din □ 42 - 44, 65, sau podeaua groasă din lut din □ 66 - 68.

În S II poarta de nord, construită pe N 5, continuă să funcţioneze, ziduri şi podele bine conturate apar în □ 11 - 14, 15 - 17, 29, 32, 34 - 35, 39, 42 - 43, strada în □ 55 - 61 şi alte podele şi ziduri în □ 69 - 72, 84 - 86 şi 87 - 91. Sistemul defensiv extramuran rămâne acelaşi, cunoscut din N 5.

Pe N 7 au apărut 89 de vase ceramice, reprezentând 4,23% din totalul lotului. Şi de data aceasta, cel mai bine reprezentate sunt amforele, cu 65 de descoperiri. Cele 36 de amfore orientale au ca numitor comun în privinţa datării sec. IV d.Ch. Multe dintre ele au putut fi precis încadrate jumătăţii secolului, celei de a doua jumătăţi sau sfârşitului acestei perioade (Nr. cat. 197, 344, 355, 356, 358, 359, 368...). Singura amforă nord-africană (Nr. cat. 375) este datată larg în sec. IV d.Ch., iar din cele 23 de amfore provinciale (vest)-pontice le remarcăm pe cele datate în a doua jumătate a secolului (Nr. cat. 390, 391, 410, cele şapte piese ale tipului XV şi cele două ale

[52] Opaiţ C. 1991, 464, nr. 19.
[53] Opaiţ C. 1991, 465, nr. 38, 39.
[54] Opaiţ C. 1991, 463, nr. 16, 17.

www.cimec.ro

tipului XX). Cele două amfore de masă şi capacul de amforă aparţin unor tipuri cu o largă circulaţie în toată lumea romană din sec. I până în sec. VII d.Ch. Subliniez datarea timpurie a fragmentului cu inscripţie creştină (Nr. cat. 425), în condiţiile în care analogiile găsite sunt din sec. V - VI d.Ch. Toate cele 10 oale provinciale vest-pontice descoperite pe N 7 (tip III – o piesă, tip V – cinci piese şi tip VI – patru piese) au bune analogii pentru sec. IV d.Ch. Din cele opt piese aparţinând veselei pentru servitul mâncării, amintim doar că trei farfurii orientale (Nr. cat. 10, 11, 19) şi două nord-africane (Nr. cat. 142, 143) sunt datate în a doua jumătate a sec. IV d.Ch., la fel ca şi unul din cele trei opaiţe (Nr. cat. 516), descoperite pe nivel. În sfârşit, vesela pentru lichide, prezentă cu trei piese, se datează conform analogiilor tot în sec. IV d.Ch.

Şi monedele de pe acest nivel confirmă datarea sa în a doua jumătate a sec. IV d.Ch. Astfel, în □ 42 - 44 a S I au apărut două monede, prima de la Constatius Gallus, datată în 351 - 354 d.Ch.[55], a doua fiind din 395 - 402 d.Ch.[56]. Ultima, reprezentând un util *terminus antequem* pentru existenţa nivelului 7, este confirmată de o altă monedă descoperită în □ 5 al S II cu aceiaşi ani emitenţi[57]. Sfârşitul acestui nivel depăşeşte aşadar anul 378 d.Ch., când a avut loc dezastrul de la Adrianopol suferit de Valens[58], dar şi distrugerea oraşului Halmyris din 384 - 386 d.Ch.[59]. În aceste condiţii, putem presupune o primă distrugere a acestui nivel cu ocazia unuia din cele două evenimente, o a doua datând în perioada 395 - 402 d.Ch. Aşadar, limita dintre N 7 şi N 8 rămâne de stabilit mai precis cândva la graniţa dintre sec. IV şi V d.Ch.

Nivelul 8. În S I acest nivel apare la 1,60 - 2 m, iar în S II la 1,20 - 3,80 m.

Dintre cele mai importante descoperiri ale S I amintim de fântâna din □ 22, piaţa din □ 34 - 37, zidurile şi pavajele din □ 43 - 44, 52 - 53, 55 - 56, 58 - 59, 61 - 62. În zona extramurană de vest în acest moment se construieşte o bermă, probabil cu două şanţuri de mici dimensiuni, documentate în □ 74 - 77, revenindu-se astfel la situaţia din N 3 - 4.

În S II notăm în primul rând refacerea porţii de nord, constatată în □ 7 - 9. Ziduri şi pavaje apar în □ 11 - 17, 28 - 32, 34 - 35, 39, 42 - 44. Edificiul central, *principia,* este refăcut *a fundamentis,* aşa cum probează plinta din □ 47 - 48, care la -1,50 m corespunde N 8.

Strada apare în □ 55 - 62, iar în □ 95 - 98 nivelul este puternic incendiat. La exterior, spre sud, se construieşte o mare bermă, iar cele patru valuri sunt întărite.

Ceramica este prezentă pe N 8 cu 165 de piese, reprezentând 7,83% din totalul determinat. Pe categorii, repartizarea numerică este următoarea: 94 de amfore, 28 de farfurii aparţinând ceramicii pentru servitul mâncării, 27 de vase de bucătărie, 12 opaiţe şi patru vase pentru servitul lichidelor. Doar amfora de masă şi capacul de amforă (Nr. cat. 447) se datează larg din sec. I până în sec. VII d.Ch., datorită tipurilor comune de largă circulaţie din care fac parte. Toate amforele occidentale (două piese), orientale (54 de piese), nord-africane (trei piese) şi provinciale (vest)-pontice (27 de piese) găsite pe N 8 se datează, conform analogiilor, în sec. V d.Ch., chiar dacă unele fac parte din tipuri cu o existenţă ce poate fi urmărită, aşa cum am văzut, de-a lungul a sute de ani. Analogiile ne permit şi nuanţări cronologice, care indică în mare parte prima jumătate a sec. V d.Ch. (Nr. cat. 322, 336, 376, 409, 411...).

Şi *vasa escaria,* prezentă cu farfurii orientale (24 de piese) şi nord-africane (patru piese) oferă elemente sigure de datare a nivelului în prima jumătate a sec. V d.Ch. (Nr. cat. 12 - 14, 20, 21, 23, 27, 68, 69, 141, 147, 149, 150). Aceeaşi perioadă este reflectată de analogiilor celor trei oale orientale (Nr. cat. 225 - 227). Tot în sec. V d.Ch. sunt datate cratiţa şi oalele provinciale vest-pontice şi capacele veselei de bucătărie.

---

55 Opaiţ C. 1991, 466, nr. 66.
56 Opaiţ C. 1991, 467, nr. 62.
57 Opaiţ C. 1991, 467, nr. 67.
58 Vulpe, Barnea 1968, 400 - 401; Suceveanu, Barnea 1991, 166.
59 Suceveanu, Zahariade 1987, 95.

www.cimec.ro

Din cele 12 opaiţe aparţinând acestui nivel le amintim pe cele nord-africane (Nr. cat. 487, 496, 497), datate în prima jumătate a sec. V d.Ch. Vesela pentru lichide, ulcioare, căni şi ceşti, deşi datate larg în sec. IV - VII, au ca element comun sec. V d.Ch.

Datarea N 8 în prima jumătate a sec. V d.Ch. este susţinută şi de descoperirile monetare. Astfel, în ☐ 67 a fost descoperită o monedă din anii 402 - 408[60], succesiune cronologică perfectă după ultima monedă a nivelului anterior şi un tezaur găsit în ☐ 70, care cuprinde monede datate între 341 - 450 d.Ch.[61].

Rezultă, aşadar, că după furtunosul sfârşit al veacului al IV-lea d.Ch., la Halmyris refacerea începe, în vremea lui Arcadius (395 - 408) şi Theodosius II (408 - 450). Nivelul 8 face astfel dovada unui intens efort constructiv, până de curând ignorat, dar recunoscut astăzi în majoritatea cetăţilor dobrogene.

Nivelul 9. Acest nivel, deosebit de important în condiţiile în care perioada a fost mai greu surprinsă în Dobrogea, a fost identificat la 1,15 - 1,90 m în S I şi la 1,10 - 3,50 m în S II.

În S I nivelul dezafectează edificiul termal din ☐ 18 - 21, este atestat în piaţa oraşului în ☐ 29 - 37 şi i se pot atribui ziduri, podele sau gropi de chiup în ☐ 43 - 44, 47 - 49, 51 - 53, 56 - 59, 61 - 69, 71 - 72. La exterior, spre vest, se constată colmatarea sistemului defensiv, ajungându-se la un spaţiu absolut orizontal.

În S II nivelul 9 reprezintă al doilea moment de folosire al porţii de nord în ☐ 8 - 10. Mai multe ziduri sunt documentate în ☐ 11 - 17, 19 - 20, 24 - 26, 32, 34 - 35, 39, 42 - 44. Edificiul central continuă să funcţioneze, nivelul fiind regăsit pe strada din ☐ 52 - 62 şi cu zidurile din ☐ 84 - 89. O situaţie deosebită a fost constatată în turnul de pe incinta sudică (☐ 101 - 104), în care pe N 9, aflat la -2,00 - 3,50 m, se află o depunere masivă de cca. 1 m, constând din cărămizi, ţigle şi bârne carbonizate, marcând un lung abandon al acestui monument după o distrugere violentă.

Descoperirile de pe acest nivel indică o lungă perioadă de abandonare unora dintre principalele monumente urbanistice şi strategice, constatate în momentele anterioare. Dificultăţile prin care trece cetatea sunt reflectate şi de lipsa monedelor de pe N 9. În aceste condiţii, principalul instrument de datare este ceramica, care, în mod surprinzător, dacă ţinem cont şi de cercetarea parţială a nivelului, este prezentă în cantitate mai mare decât dublul descoperirilor de pe N 8. Astfel că cele 413 vase ceramice întregi şi fragmentare reprezintă 19,61% din totalul determinat la Halmyris.

De data aceasta, cele mai multe sunt vasele pentru servitul mâncării *(vasa escaria),* cu 222 de descoperiri, cele mai multe aparţinând Formei Hayes 3 (183 de piese) din ceramica orientală. Bogata literatură de specialitate privind această categorie ceramică, ca şi marea cantitate de material descoperit la Halmyris, a permis încadrări cronologice nuanţate la nivel de decenii şi chiar de ani. Se constată astfel că marea varietate a veselei pentru servitul mâncării şi, vom vedea că nu numai acestea, se datează sigur în a doua jumătate a sec. V d.Ch. Această încadrare cronologică este evidenţiată în primul rând de farfuriile Formei Hayes 3, a cărei tipuri A – D sunt unanim recunoscute ca aparţinând celei de a doua jumătăţi a sec. V d.Ch. (Nr. cat. 24 - 26, 28 - 32, 35 - 38), tipul E asigurând trecerea spre sec. VI d.Ch. (Nr. cat. 39 - 41). Contextul arheologic al descoperirilor şi analogiile atribuie aceleiaşi perioade şi celelalte forme ceramice orientale (Nr. cat. 75 - 81, 84, 90, 92, 94 - 96). Aceeaşi datare a fost constatată şi pentru fragmentele ştampilate (Nr. cat. 110, 112, 113, 120), ca şi pentru farfuriile nord-africane (Nr. cat. 144 - 146, 148, 151, 156, 157, 164, 165).

Cantitativ, pe locui doi se găsesc amforele, cu 118 descoperiri. Chiar şi în condiţiile în care este prezentă pe N 9 cu tipuri de circulaţie îndelungată în toată lumea romană, se distinge

[60] Opaiţ C. 1991, 467, nr. 61.
[61] Opaiţ C. 1991, 460, tabel I.

www.cimec.ro

pregnant aceeaşi ultimă jumătate a sec. V d.Ch., în care se datează o mare parte a pieselor. Remarcăm în mod special singura amforă nord-africană de pe nivel (Nr. cat. 381), iar din ceramica provincială (vest)-pontică cele 25 de amfore ale tipului VII (Kuzmanov 15) şi şapte ale tipului VIII (Kuzmanov 16). În a doua jumătate a sec. V d.Ch. se datează şi cele două fragmente cu graffiti (Nr. cat. 417, 422).

Din cele 43 de oale provinciale vest-pontice amintim aceeaşi datare evidenţiată de analogii pentru tipurile IX (Nr. cat. 276), X şi XI (Nr. cat. 282, 283).

O altă categorie ceramică cu o contribuţie semnificativă la datarea nivelului o reprezintă cele 21 de opaiţe din care nu mai puţin de 16 sunt sigur datate în a doua jumătate a sec. V d.Ch. (Nr. cat. 459 - 461, 488, 490, 491, 522, 523, 525, 527, 528...). În sfârşit, aceeaşi datare este sugerată de cele nouă vase aparţinând veselei pentru băut (Nr. cat. 191, 195, 209).

În concluzie, doar pe baza ceramicii, dar cu o mare siguranţă datorată atât marii cantităţi a materialului tipic cât şi identificării unor analogii apropiate, N 9 este datat între mijlocul sec. V d.Ch., de când am văzut că se sfârşeşte tezaurul din nivelul anterior, şi ultimii ani ai perioadei (eventual 494). Nu excludem nici primii ani ai sec. VI d.Ch., aşa cum, vom vedea, ne indică monedele nivelului următor.

Nivelul 10. Acest nivel a fost identificat pe toată suprafaţa cetăţii la 0,80 - 1,60 m în S I şi la 1,00 - 2,80 m în S II.

În S I nivelul apare sub forma unor podele, în multe cazuri puternic incendiate sau în legătură cu ziduri în □ 8 - 9, 11 - 13, 15 - 19, 21 - 24, 43 - 44, 48 - 49, 51 - 59, 61, 63, 65 - 66, 69. În □ 25 - 39 piaţa oraşului este pavată spre vest, iar în □ 45 - 47 se identifică cu o stradă flancată de ziduri. Marele edificiu dintre *principia* şi poarta de vest are acum un pavaj din cărămizi iar la exterior, peste colmatarea petrecută în timpul N 9, se instalează un nivel orizontal, peste primul val de la vest aflându-se un pavaj ce ar putea fi atribuit unui drum.

În S II nivelul din □ 8 - 10 corespunde exact pragului superior al porţii de nord, care probabil că funcţionează doar la începutul perioadei, după care este blocată odată cu construirea instalaţiei termale, amintită în introducere, monument atribuit stratigrafic dar şi prin materialul arheologic prelevat, nivelului 10. Şi pe această secţiune apar frecvent urmele unei însemnate distrugeri, aşa cum se întâmplă în □ 15 - 17, 28 - 29, sau ziduri, podele şi gropi în □ 34 - 40, 41 - 43, 44 - 47, 49. Edificiului central i se adaugă două încăperi în colţul de nord-est, iniţial decupat, zonă în care acum este construită şi o fântână cu ghizd din piatră. În turnul de sud (□ 101 - 104) nivelul prezintă urmele unei puternice distrugeri. La exterior, spre sud, a fost săpat un nou şanţ în primul val al N 5, probabil din cauza nivelării celorlalte valuri.

Marcând, aşadar, un important moment de refacere, vizibil mai ales în interiorul cetăţii, N 10 este cel mai bogat în descoperiri ceramice, multe vase fiind găsite întregi sau întregibile. Explicaţia ar putea fi atenţia deosebită acordată cercetării acestui nivel, în condiţiile în care, prin protocol, colectivul de la Halmyris a hotărât punerea sa în valoare muzeistică cel puţin în sfertul de nord-vest al cetăţii.

Au fost descoperite 500 de vase, reprezentând 23,74% din totalul ceramicii determinate. Cantitativ, pe primul lor revin amforele cu 192 de piese, urmate de vesela de bucătărie cu 136 de piese, vesela pentru servitul mâncării cu 126 de piese, opaiţele cu 25 de piese şi vesela pentru lichide cu 21 de piese.

Numitorul comun din punct de vedere cronologic al amforelor este sec. VI d.Ch., bine relevat şi de analogii. În majoritatea cazurilor însă, amforele descoperite pe N 10 fac parte din tipuri cu datare largă în lumea romană în sec. IV - VII sau, în cel mai bun caz, V - VI d.Ch., astfel că de puţine ori se pot face nuanţări cronologice. Pentru sec. VI d.Ch. exemplificăm cu amforele orientale (Nr. cat. 325, 326, 333, 337 - 340, 346, 347), amfora nord-africană de tip Spatheia (Nr. cat. 377), amforele provinciale (Nr. cat. 395 - 397, 403, 407, 415), fragmentele cu inscripţii (Nr. cat. 397, 419, 420, 432 - 434) şi capacele (Nr. cat. 444, 448).

www.cimec.ro

Încadrări cronologice mai precise ne oferă analogiile veselei de bucătărie, multe dintre ele indicând prima jumătate a sec. VI d.Ch. Amintim în acest sens doar de oala orientală aparţinând tipului XIII (Nr. cat. 229), oalele orientale ale tipurilor V (Nr. cat. 260 - 263), X, XIII (Nr. cat. 291), sau capacele de tip III (Nr. cat. 314).

Contribuţia cea mai importantă la datarea N 10 o are vesela pentru servitul mâncării. Astfel, trecerea de la sec. V la sec. VI d.Ch. este asigurată de cele 28 de farfurii aparţinând Formei Hayes 3, tipul E (Nr. cat. 42 - 45), în timp ce prima jumătate a sec. VI este bine conturată de 38 de farfurii ale tipului F (Nr. cat. 49 - 53). Prelungirea nivelului către anul 580 (vezi discuţia din catalog la Forma Hayes 3) este sugestiv argumentată de cele 10 vase ale tipului H. Tot primei jumătăţi a sec. VI d.Ch. îi aparţin şi farfuriile orientale ale Formelor XIII (Nr. cat. 74), XV (Nr. cat. 82, 83), XVI (Nr. cat. 85, 86, 89), XVII (Nr. cat. 91, 93) şi XVIII (Nr. cat. 97, 98). Toate farfuriile nord-africane găsite pe N 10 au bune analogii pentru prima jumătate a sec. VI d.Ch. (Nr. cat. 153, 154, 158, 159, 163, 166, 170).

La fel de sugestive sunt şi datările oferite de analogiile opaiţelor. Astfel, piesele orientale ale tipului VII (Nr. cat. 463 - 467), cele africane ale tipului I (Nr. cat. 492, 493, 498), opaiţele provinciale vest-pontice de tip X (Nr. cat. 531), XI (Nr. cat. 532, 534, 535) sunt datate în prima jumătate a sec. VI d.Ch.

În sfârşit, aceeaşi datare este propusă şi de ulcioare (Nr. cat. 193, 196, 197, 199), căni (Nr. cat. 202, 206, 207) şi ceşti (Nr. cat. 210, 211).

Cea mai timpurie monedă găsită pe nivel datează din 527 - 538[62]. Dacă luăm însă în considerare începutul tezaurizării celor două depozite de pe N 11 (unul dintre ele cu o monedă din 518 - 522, celălalt cu cinci monede din 512 - 517, aşa cum vom vedea), data de început a N 10 poate fi devansată în primii ani ai sec. VI d.Ch. Datarea întregului material ceramic în prima jumătate a sec. VI d.Ch., ca şi dovezile clare ale distrugerii violente constatate arheologic pe toată suprafaţa cercetată, sunt elemente care postulează sfârşitul acestui nivel în anul 559 d.Ch., când, raidul kutrigurilor a fost puternic resimţit în Dobrogea. Numismatic, momentul este reprezentat de două monede datate în 522 - 533 d.Ch.[63]. Alte două monede din 565 - 578, respectiv 571 - 573 d.Ch.[64], recoltate însă în condiţii discutabile, au sugerat, la un moment dat, o prelungire a N 10 până în al treilea sfert al sec. VI d.Ch. Această supoziţie trebuie considerată drept ipoteză de lucru, în condiţiile în care, reamintesc, viitoarele cercetări de la Halmyris urmăresc să pună în evidenţă tocmai acest nivel.

Nivelul 11. A fost găsit pe întreaga suprafaţă a cetăţii la 0,75 - 1,30 m în S I şi la 0,75 - 2,50 m în S II.

Mai multe ziduri şi podele, unele puternic incendiate, au fost relevate de-a lungul S I în □ 7 - 16, 18 - 24, 25 - 39, unde strada îşi continuă existenţa, la fel ca şi cea din □ 45 - 47. Alte ziduri au fost descoperite în □ 63 - 69, 71 - 72. Sistemul defensiv extramuran nu a suferit nici o schimbare faţă de situaţia cunoscută în momentul N 10.

În S II nivelul apare în □ 8 - 10, unde se constată blocarea porţii de nord, poate la sfâr-şitul perioadei reprezentată de N 10. În continuare au fost găsite ziduri şi podele în □ 15 - 18, 21 - 26, 28 - 32, 34 - 39. Edificiul central continuă să funcţioneze, adăugându-i-se chiar o încăpere în colţul de nord-est. În □ 52 - 66 strada suferă o uşoară modificare de traseu din moment ce suprapune un zid în □ 62 - 63, o nouă stradă fiind trasată acum în □ 67 - 69. În turn nivelul apare puternic incendiat în □ 101 - 104, iar în zona extramurană de sud valurile şi şanţurile nu suferă nici o intervenţie.

---

62 Opaiţ C. 1991, 460, tabel I.
63 Opaiţ C. 1991, 470, nr. 93, 94.
64 Opaiţ C. 1991, 471, nr. 109, respectiv 111.

www.cimec.ro

Pe N 11 au fost găsite 321 de vase ceramice întregi sau fragmentare, reprezentând 15,24% din totalul lotului determinat. Din acestea, 166 sunt amfore, 73 vase de bucătărie, 46 vase pentru servitul mâncării, 23 de opaiţe şi 13 vase pentru băut.

În marea majoritate a cazurilor, analogiile pentru ceramica descoperită pe acest nivel sunt din a doua jumătate a sec. VI dar şi de la începutul sec. VII d.Ch. Exemplificăm în acest sens cu amforele orientale de tip II, VIII (Nr. cat. 351), X, XIX (Nr. cat. 369, 370), nord-africane de tip II (Nr. cat. 378, 379) şi provinciale (vest)-pontice de tip VIII (Nr. cat. 398), IX (Nr. cat. 401, 402) şi X (Nr. cat. 404, 405).

Aceeaşi datare o întâlnim şi la ceramica de bucătărie. Astfel, oalele orientale de tip XIV, XV (Nr. cat. 233) şi cele provinciale vest-pontice de tip VIII (Nr. cat. 273), IX (Nr. cat. 277), X (Nr. cat. 280), XI (Nr. cat. 285), XII (Nr. cat. 289), XIV (Nr. cat. 294, 295) şi XV (Nr. cat. 298) sunt datate în a doua jumătate a sec. VI - începutul sec. VII d.Ch.

Vasa escaria orientală, cu cele 41 de piese din cele 46 descoperite pe N 11, este relevantă prin Forma Hayes 3 (Nr. cat. 63) şi Hayes 10 (Nr. cat. 101, 105), care asigură trecerea de la sec. VI la sec. VII d.Ch. Ceramica africană pentru servitul mâncării este şi ea datată în a doua jumătate a sec. VI d.Ch. (Nr. cat. 152, 160, 167 - 169).

Dintre opaiţe, amintim pe cele orientale de tip VII (Nr. cat. 468, 469, 473, 481, 483, 485), opaiţele provinciale vest-pontice de tip XI (Nr. cat. 536), XII (Nr. cat. 539) şi mai ales cele modelate la Halmyris datate la sfârşitul sec. VI d.Ch. În sfârşit, sec. VI d.Ch. şi mai ales sfârşitul său este sugerat de analogiile vaselor pentru servitul lichidelor (Nr. cat. 189, 201, 203, 204, 213).

De această dată, dacă ceramica sugerează în linii mari datarea nivelului, descoperirile moentare nuanţează şi în acelaşi timp susţin această încadrare. Pentru începutul nivelului semnificative sunt cele două monede datate în 568 - 569, descoperite în □ 29 - 39 (piaţă) şi în □ J 20[65], dar mai ales micul tezaur din □ 62, cu monede datate între 518 - 522 şi 569 - 570 d.Ch. În S II, □ 11 - 14, s-a găsit o monedă din 584 - 585[66], iar în □ 41 - 43 un tezaur de 39 de monede, databile între 512 - 517 şi 565 - 578 d.Ch.[67]. O altă monedă, datată în anii 575 - 576, a fost descoperită în □ 93[68].

Aşadar, datarea acestui nivel poate fi postulată între 568 - 569 d.Ch., deci la un deceniu de la eventuala distrugere provocată de kutriguri în 559, şi 584 - 585 d.Ch., dată care ne-ar apropia de distrugerile constatate stratigrafic şi în alte centre dobrogene din 586 - 587 d.Ch. Nu poate fi însă exclus, în măsura în care cele două tezaure au putut fi îngropate şi mai devreme (oricum înainte de 584 - 585), nici anul 602 d.Ch. Podelele incendiate şi prezenţa tezaurelor pe acest nivel sunt dovezi ale distrugerii sale violente.

Nivelul 12. În S I, nivelul 12 a fost descoperit la 0,40 - 1,00 m, iar în S II la 0,50 - 2,00 m.

Dintre principalele monumente ale S I amintim de podeaua incendiată din □ 5 - 6, zidurile din □ 7 - 24, piaţa din □ 25 - 39, iarăşi zidurile din □ 43 - 47 şi dărâmătura masivă din □ 48 – 54. Menţionăm aici cuptorul pentru opaiţe din □ H 20.

În S II notăm zidurile din □ 8 - 12, 15 - 20, 21 - 25, 26 - 28, 30 - 32. Edificiul central continuă să funcţioneze, în □ 56 - 62 abia se mai poate vorbi de o stradă, alte ziduri fiind relevate în □ 75 - 76, 80 - 89, 90 - 98. În turn (□ 101 - 104) N 12 reprezintă ultimul moment de funcţionare al acestuia. Continuă funcţionarea elementelor strategice esenţiale ale cetăţii (incintă, sistemul defensiv extramuran).

Pe N 12 au fost descoperite 273 de vase ceramice, reprezentând 12,96% din totalul

[65] Opaiţ C. 1991, 471, nr. 101, 102.
[66] Opaiţ C. 1991, 473, nr. 121.
[67] Opaiţ C. 1991, 460 - 461, tabel I.
[68] Opaiţ C. 1991, 472, nr. 113.

www.cimec.ro

studiat. Majoritatea analogiilor datează toate categoriile ceramice în a doua jumătate sau la sfârşitul sec. VI - începutul sec. VII d.Ch. Dintre cele 116 amfore, exemplificăm cu cele orientale (85 de piese) de tip II (Nr. cat. 329), III (Nr. cat. 334, 335), IV (Nr. cat. 342), V (Nr. cat. 345), XII, XIX şi XXII, amforele africane (patru piese) de tip II (Nr. cat. 380) şi cele provinciale (vest)-pontice (17 piese) de tip VII, VIII (Nr. cat. 399, 400) şi tip X.

Din cele 58 de vase de bucătărie amintim oalele orientale (două piese) de tip XIV, oalele provinciale vest-pontice (53 de piese) de tip II (Nr. cat. 243, 245, 246), VIII, IX (Nr. cat. 279), X (Nr. cat. 281), XI şi XIV, la care se adaugă şi unele cratiţe şi capace (Nr. cat. 305, 317).

Şi în cazul celor 57 de opaiţe ale N 12, marea majoritate a analogiilor indică a doua jumătate a sec. VI - începutul sec. VII d.Ch., această încadrare cronologică fiind mai sigură în cazul acestei categorii ceramice, datorită particularităţilor formelor şi a motivelor decorative. Amintim în acest sens de opaiţele orientale (11 piese) de tip VII (Nr. cat. 470, 471, 474 - 477, 482, 484), cele nord-africane (două piese) de tip I (Nr. cat. 500) şi opaiţele provinciale vest-pontice (şase piese) de tip XI (Nr. cat. 537, 538) şi XII (Nr. cat. 540). Cele mai numeroase sunt opaiţele modelate la Halmyris în cuptorul din □ H 20, majoritatea păstrate întregi, a căror circulaţie intensă la sfârşitul sec. VI şi începutul sec. VII d.Ch. este sugestiv relevată de analogii, dintre acestea remarcându-se în mod deosebit descoperirea de la Yassi Ada[69].

Din cele 36 de farfurii ale veselei pentru servitul mâncării, relevante sunt cele orientale aparţinând Formei Hayes 10 (Nr. cat. 102, 103, 106), fragmentele ceramice cu decor ştampilat (Nr. cat. 119, 127, 128, 134) sau cele două piese nord-africane ale Formei Hayes 99 (Nr. cat. 162), datate la sfârşitul sec. VI - începutul sec. VII d.Ch.

La fel se întâmplă şi cu cele câteva recipiente pentru băut (şase piese), din care amintim doar de ulcioarele de tip V (Nr. cat. 200) şi cănile de tip I şi II.

Un element în plus pentru datarea nivelului îl constituie moneda, din păcate singura, de la Heraclius, din anii 612 - 613[70]. Precizăm cu această ocazie că din anul 1987 până în prezent la Halmyris au mai fost descoperite un mare număr de monede, aflate încă în laborator sau în curs de prelucrare. Ca titlu informativ, amintim de moneda de la Focas, datată în 603 - 604, găsită în □ E 20, la -0,65 m, pe N 12 şi o alta de la Heraclius, găsită *passim.*[71].

Concluzionând, putem afirma că în momentul reprezentat de N 12 cetatea continuă să funcţioneze cu toate elementele sale esenţiale (incintă, sistemul defensiv extramuran, străzi şi chiar noi edificii şi amenajări intramurane). Importanţa economică şi comercială a Halmyrisului până în prima parte a sec. VII d.Ch. este demonstrată şi de funcţionarea aici a cuptorului pentru prelucrat opaiţe cu produse destinate cel puţin zonei înconjurătoare. În stadiul actual al cercetărilor putem presupune că, după una sau mai multe distrugeri din 586 - 587 şi 602 d.Ch., cetatea a continuat să existe cu toate atributele strategice şi urbane, în primele decenii ale sec. VII d.Ch. Cât anume a durat acest nivel este greu de precizat din cauza rarităţii monedelor găsite stratigrafic şi datorită absenţei unui *terminus antequem* pe care l-ar fi putut oferi datarea nivelului anterior. Ar putea intra aici în discuţie momentul marii invazii avaro-slave din 614/615 d.Ch. Oricum, este sigur că ipoteza abandonării *limes*-ului dobrogean în anul 602 d.Ch. devine caducă, măcar în cazul cetăţii Halmyris.

Nivelul 13. Ultimul nivel de locuire atestat arheologic la Halmyris a fost descoperit la 0,25 - 0,75 m în S I şi la 0,25 - 1,50 m în S II.

Încă de la început precizăm că acesta nu mai este continuu pe toată suprafaţa cetăţii. O caracteristică a acestei perioade este refolosirea unor ziduri din vechile edificii intramurane şi apariţia bordeielor. În S I aceste elemente au fost relevate în □ 5 - 10, 18 - 20, 25 - 39, 42 - 44, şi

[69] Baas, Doorninck 1982, 193, L 9, fig. 9 - 3, 9 - 4.
[70] Opaiţ C. 1991, 473, nr. 123.
[71] Colecţia ICEM Tulcea.

www.cimec.ro

57 - 59, cu o locuinţă semiîngropată, dotată cu cuptor. Paramentul interior al incintei de vest este acum dezafectat.

În S II nivelul apare în □ 8 - 10, puternic ars, legat de blocarea porţii de nord, dezafectează ziduri în □ 18 - 20, 27 - 29, dar refoloseşte altele în □ 16 - 17, 30 - 34, 80 - 86. În □ 38 s-a descoperit o nouă locuinţă, îngropată la -1,00 m, iar în □ 52 - 66 strada este acum perforată de multe gropi. În turnul de pe incinta sudică nivelul nu mai există. Menţionăm şi construirea acum a unui zid, descoperit fără fundaţie în □ 91 - 92.

Pe acest nivel au fost descoperite 102 de vase ceramice, reprezentând 4,84% din totalul studiat. Elementul cronologic comun al acestora îl reprezintă sec. VII d.Ch., prezent în aproape toate analogiile. Dintre cele 68 de amfore, le amintim în acest sens pe cele orientale (48 de piese) de tip II (Nr. cat. 330, 331), III, IV (Nr. cat. 343), V şi XII (Nr. cat. 357), amforele africane (şase piese) de tip II, IV şi provinciale (vest)-pontice de tip VII şi VIII. Aceeaşi datare o întâlnim la vasele de bucătărie (14 piese) orientale şi provinciale vest-pontice, opaiţe (12 piese) de tip VII (Nr. cat. 472, 478, 479, 486), vesela pentru servitul mâncării (trei piese) şi pentru lichide (două piese). În sfârşit, un unguentariu (?) aparţinând vaselor de toaletă are analogii exacte pentru începutul sec. VII d.Ch. (Nr. cat. 216)[72].

Aşadar, în momentul reprezentat de N 13 incinta a suferit însemnate distrugeri, turnurile încetează de a mai avea o funcţie strategică, iar străzile au fost dezafectate. Alături de o serie de ziduri aparţinând unor clădiri anterioare, care continuă să fie utilizate acum, apar locuinţele îngropate sau semiîngropate. Astfel că N 13 marchează o gravă decădere a oraşului, părăsirea definitivă petrecându-se cândva către mijlocul sec. VII d.Ch.

La Halmyris au mai fost descoperite 119 de vase ceramice în condiţii nesigure *(passim),* astfel că nu au putut fi atribuite unor niveluri de locuire. Ele au contribuit însă atât la îmbogăţirea tipurilor ceramice determinate, cât şi la cunoaşterea principalelor centre şi zone producătoare a ceramicii romane şi romano-bizantine din sec. I - VII d.Ch. Astfel, cele mai multe piese (55) au fost atribuite atelierelor orientale, urmate în ordine de cele provinciale vest-pontice (48 de piese), nord-africane (şapte piese), occidentale (două piese) şi celor de la Halmyris. Un număr de şase piese nu au putut fi atribuite vreunui centru ceramic din cauza stării de conservare precare (Tabel XXXIX). Dintre categoriile ceramice, pe primul loc se situează *vasa escaria* cu 44 descoperiri, urmată de amfore cu 27 de piese, vesela de bucătărie cu 24 de piese, opaiţele cu 16 piese, *vasa po(ta)toria* cu nouă piese şi vesela de toaletă cu o singură piesă (Tabel XXXVIII).

Pe nivelurile romane târzii au fost descoperite 2.040 vase ceramice, reprezentând 96,87% din totalul studiat. Reamintim că acest lucru se datorează în primul rând sistemului de cercetare de la Halmyris, care doar în primele campanii a permis cercetarea parţială a nivelurilor timpurii. Cel mai bogat în descoperiri este N 10 cu 500 de piese, urmat de N 9 cu 413 piese şi N 11 cu 321 de piese. Numeric, pe primul loc în epoca romană târzie se situează amforele, cu 873 de descoperiri, urmate de vesela pentru servitul mâncării cu 521 de piese şi vesela de bucătărie cu 399 de piese.

[72] Baas, Doorninck 1982, 193, P 34, fig. 8 - 12.

www.cimec.ro

Tabel XXXV. Ceramica romană şi romano-bizantină de la Halmyris. Total general

Nr. crt.	Categorii ceramice	N1	N2	N3	N4	N5	N6	N7	N8	N9	N10	N11	N12	N13	*Pass.*	D.S.	D.I.
		sec. I - III					sec. IV - VII										
1.	*Vasa escaria*	1	7	7		1	8	8	28	222	126	46	36	3	44	537	182
2.	*Vasa po(ta)toria*	-	1	-	-	-	2	3	4	9	21	13	6	2	9	70	31
3.	Vase de toaletă	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1	3	3
4.	Vesela de bucătărie	-	9	5	1	2	14	10	27	43	136	73	58	14	24	416	101
5.	Amfore	3	5	3	8	6	27	65	94	118	192	166	116	68	27	898	135
6.	Opaiţe	1	-	-	1	4	7	3	12	21	25	23	57	12	16	182	112
	TOTAL	5	23	15	10	13	58	89	165	413	500	321	273	100	121	2.106	564
	%	0,24	1,09	0,71	0,47	0,62	2,75	4,23	7,83	19,61	23,74	15,24	12,96	4,75	5,74	100	26,78

Tabel XXXVI. Ceramica romană şi romano-bizantină de la Halmyris. Starea de conservare

Nr. crt.	Categorie ceramică	Piese întregi	Piese întregibile	Piese fragmentare	TOTAL
1.	*Vasa escaria*	7	9	521	537
2.	*Vasa po(ta)toria*	6	8	56	70
3.	Vase de toaletă	1	-	2	3
4.	Veselă de bucătărie	14	8	394	416
5.	Amfore	47	17	834	898
6.	Opaiţe	40	24	118	182
	TOTAL	115	66	1.925	2.106
	%	5,46	3,13	91,40	

www.cimec.ro

Tabel XXXVII. Ceramica romană şi romano-bizantină de la Halmyris. Zone de producţie

Nr. crt.	Centrul de producţie	*Vasa escaria*	*Vasa o(ţ)toria*	Vase de oaletă	Vesela de ucătărie	Amfore	Opaiţe	TOTAL	%
1.	Ceramica orientală	482	5	1	31	557	46	1.122	53,27
2.	Ceramica occidentală	-	4	-	-	8	-	12	0,56
3.	Ceramica nord-africană	44	-	-	-	22	22	88	4,18
4.	Ceramica provincială	11	61	2	379	306	41	800	37,99
5.	Halmyris	-	-	-	6	-	53	59	2,80
6.	Neidentificate	-	-	-	-	5	20	25	1,19
TOTAL		537	70	3	416	898	182	2.106	100
%		25,50	3,32	0,14	19,75	42,64	8,64	100	

Tabel XXXVIII. Ceramica romană şi romano-bizantină de la Halmyris. Statistica pe niveluri

Nr. crt.	Nivelul	*Vasa escaria*	*Vasa o(ţ)toria*	Vase de oaletă	Vesela de ucătărie	Amfore	Opaiţe	TOTAL	%
1.	N1	1	-	-	-	3	1	5	0,24
2.	N2	7	1	1	9	5	-	23	1,09
3.	N3	7	-	-	5	3	-	15	0,71
4.	N4	-	-	-	1	8	1	10	0,47
5.	N5	1	-	-	2	6	4	13	0,62
6.	N6	8	2	-	14	27	7	58	2,75
7.	N7	8	3	-	10	65	3	89	4,23
8.	N8	28	4	-	27	94	12	165	7,83
9.	N9	222	9	-	43	118	21	413	19,61
10.	N10	126	21	-	136	192	25	500	23,74
11.	N11	46	13	-	73	166	23	321	15,24
12.	N12	36	6	-	58	116	57	273	12,96
13.	N13	3	2	1	14	68	12	100	4,75
14.	*Pass.*	44	9	1	24	27	16	121	5,74
TOTAL		537	70	3	416	898	182	2.106	100
%		25,50	3,32	0,14	19,75	42,64	8,64	100	

www.cimec.ro

Tabel XXXIX. Ceramica romană şi romano-bizantină de la Halmyris. Centrele de producţie pe niveluri

Nr. crt.	Centre de producţie	N1	N2	N3	N4	N5	N6	N7	N8	N9	N10	N11	N12	N13	*Pass.*	TOTAL	%
		sec. I - III					sec. IV - VII										
1.	Occidentale	-	4	1	-	-	2	-	2	1	-	-	-	-	2	12	0,56
2.	Orientale	2	5	6	2	2	21	46	85	279	262	155	141	61	55	1.122	53,27
3.	Nord-africane	-	-	2	-	-	2	3	15	18	17	12	6	6	7	88	4,18
4.	Provinciale vest-pontice	2	14	6	8	11	33	40	58	111	211	144	85	29	48	800	37,99
5.	Halmyris	-	-	-	-	-	-	-	-	1	8	7	38	4	1	59	2,80
6.	Neidentificate	1	-	-	-	-	-	-	5	3	2	3	3	2	6	25	1,19
	TOTAL	5	23	15	10	13	58	89	165	413	500	321	273	102	119	2.106	100
	%	0,24	1,09	0,71	0,47	0,62	2,75	4,23	7,83	19,61	23,74	15,24	12,96	4,84	5,65	100	

www.cimec.ro

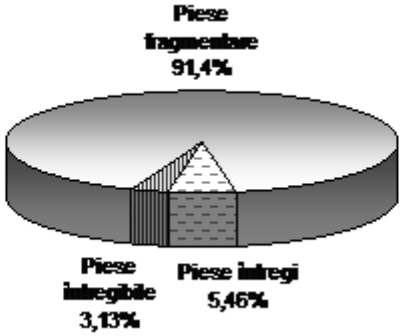

Grafic 16. Ceramica romană şi romanio-bizantină.
Starea de conservare

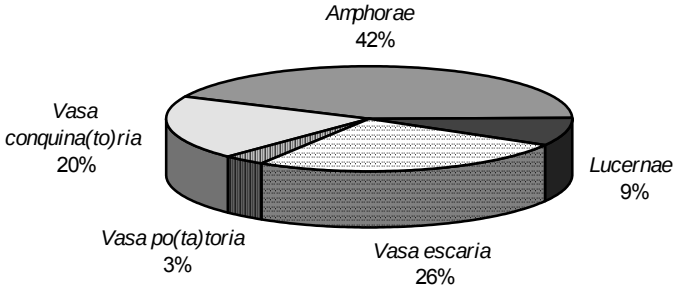

Grafic 17. Repartiţia procentuală a categoriilor ceramice romane
şi romano-bizantine de la Halmyris

www.cimec.ro

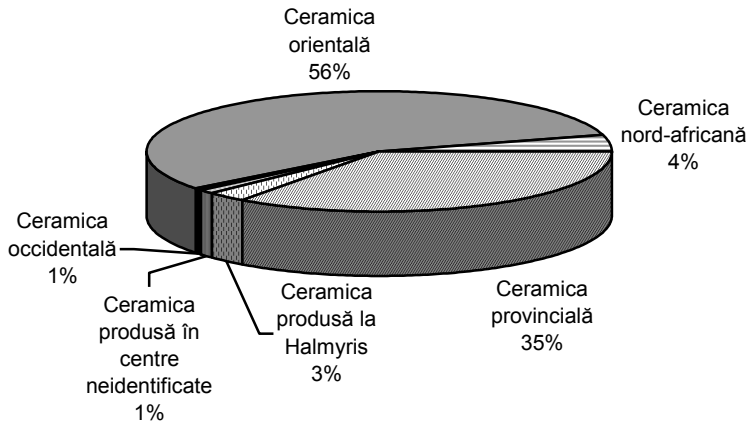

Grafic 18. Repartiţia procentuală pe zone de producţie a ceramicii romane şi romano-bizantine de la Halmyris

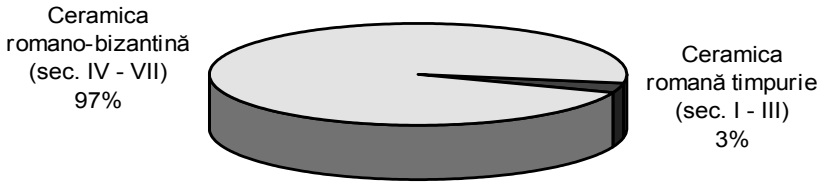

Grafic 19. Repartiţia procentuală pe perioade a ceramicii romane şi romano-bizantine de la Halmyris

www.cimec.ro

www.cimec.ro

E. ROMAN AND ROMAN-BYZANTHINE POTTERY FROM *HALMYRIS* (1st – 7th centuries AD)

Abstract

A. Introduction

As the stage of the research at *Halmyris* presents itself nowadays, the most proper criterion for making a catalogue seams to be the typological one. Whatever the system of classification adopted (the chronological, the stylistical or the typological one), it is subject to numerous discussions anyway. Therefore, since the archaeological investigation at *Halmyris* is far from being exhausted, the catalogue is only a preliminary stage for the knowledge of the pottery discovered here. I would like to mention, in this respect, only the incomplete research of the early Roman layers represented in the ceramic statistic by only 3.13% of the investigated quantity.

Generally, the main difficulty in studying the pottery (including the pottery from *Halmyris*) consists in the lack of the physical-chemical analyses of the clay. These analyses are the only ones that can distinguish imported products from the local ones. An example is the deposit that contains lamps manufactured at *Halmyris*. Many pieces have an outstanding quality, as the clay and mould are concerned, so, if found within another stratigraphic context, these pieces could have been easily considered imported products. Another difficulty is represented by the scarce bibliography related to this problem, both for Dobrudja and for the neighbouring regions, due to the delay in publishing the results of the investigations, as well as to the lack of a vast research of the archaeological sites. At the same time, we are faced with the absence of a methodology unanimously accepted by the specialists even as far as the description of the pieces is concerned, which should contain steps beginning with the identification of the colour of the clay and ending with the shape and function of the pottery. This was the basis on which new artificial types were established, many times taking into account only insignificant morphologic details. This often happens when we deal with small deposits of pottery or with the lack of experience and information of young researchers.

In order to make the catalogue of the pottery found at *Halmyris*, I tried to use the most convincing tools to characterise, to place typologically and chronologically and to illustrate every piece. My declared intention is to bring my contribution to a unified typology for Dobrudja.

For each ceramic category I have distinguished the centres of production, whether not always accordingly to the workshops, at least according to the regions unitary as economical, cultural and artistic phenomenon, within a geographic area precisely defined. Thus, I have

www.cimec.ro

considered as "Oriental Pottery" the types manufactured in the Balkan Peninsula until the Straits, the Asia Minor coasts and the Greek Islands region. In the literature regarding the pottery in this area, the authors defined terms which aimed to individualize the findings according to the workshops or the investigated areas: *Regional Middle Roman Pottery* and *Late Roman Red Wares* (F.O. Waagé), *Eastern Sigillata A, B, C* (K.M. Kenyon), *Late Roman C. Pottery* (J.W. Hayes), or *Phocean, Aegean, Minor Asia pottery,* etc.

Due to the large quantity of ceramics that I was able to study, I could separate the "Occidental Pottery" from the "North-African Pottery", sometimes treated together. I considered as belonging to the "Occidental Pottery" the pieces manufactured in the workshops from Spain, Italy and Pannonia.

For the pottery manufactured in the Pontic area, the distinction was made to take into account the analogies, but also the recent analyses of the clay. Thus, a recent study shows, according to these analyses, that what was considered so far, typologically, Pontic *sigillata,* was mainly produced in the Aegean area.

Therefore, I only used the term "Pontic Pottery" for the amphorae, category for which there are few analogies and a limited circulation in this zone. For the area between the Danube Delta and the Straits, I considered that the term "West Pontic Provincial Pottery" reflects more precisely an economic reality certified by the analogies.

B. *HALMYRIS* CITY. GENERAL INFORMATION

Geographic frame

The archaeological site *Halmyris* is placed in the northeastern zone of Tulcea County, at 2.5 km eastwards from Murighiol. In ancient times the Danube flowed near the walls of the city, but nowadays it flows at about 1 km northwards (fig. 1). The shape of the site is triangular and its height is 5 – 8 m above the surrounding landscape.

History of the research

The engineer P. Polonic made the first description of the ruins in 1898. He supposed that the ancient site *Ad Stoma* was placed at Murighiol.

Beginning with 1904, when we have the first printed information about this site, several scholars presented within a long range of papers their opinions regarding, mainly, the ancient name of the city found at Murighiol.

Thus, the Archbishop R. Netzhammer agrees with Polonic's opinion. The famous Romanian numismatist C. Moisil, due to his remarkable intuition and thorough knowledge of the ancient sources, postulates the identity *Salmorus-Halmyris-Thalamonium* as ancient name of the site.

The Austrian scholars J. Weiss and C. Patsch suggested that *Halmyris* was placed at Dunavăţul de Jos. The Romanian archaeologist V. Pârvan identified the ruins found at Murighiol with *Gratiana*. R.Vulpe, Gh.Ştefan, Em.Popescu and H. Gujewska accepted this opinion.

Between 1953 and 1960 Exp. Bujor made the first rescue excavations in the site. He dated the archaeological material in the 4th – 6th century AD. A hoard of Roman Republican coins, found by chance, was published by O. Iliescu and eliminates the possibility of locating *Gratiana* at Murighiol. A. Aricescu agrees with this point of view and considers that the ancient *Thalamonium* is here, as Moisil had suggested before.

The most extensive study of this site, before the systematic investigation began, belongs to

www.cimec.ro

Al. S. Ştefan; her restitutions made according to the aerial photos were not entirely confirmed by the archaeological excavations (fig. 2).

The ancient name of the site

The results of the preliminary archaeological excavations, along with the analysis of the ancient sources, offered to the group of researchers from Murighiol the background to reconsider the discussions regarding the ancient name of the site and, I think, the final answer in this matter.

In this respect *Itinerarium Antonini* records the site *Salsovia* at 17,000 *passi* (= 25.143 km) from *Aegyssus* and *Salmorus* at 9,000 *passi* (= 13.311 km) from *Salsovia*, in which case the location would be identical with the city from Murighiol. The epigraphic documents place firmly *Aegyssus* at Tulcea and *Salsovia* at Mahmudia and allow us to consider the ruins found at Murighiol as belonging to *Halmyris*, which is *Salmorus/Thalamonium* in Latin. The same topographic sequence is found in *Notitia Dignitatum Orientis.*

The subsequent historical sources record the city by its Greek name - *Halmyris* (Philastorgios, Hieracles, Procopius or the information revealed by *Notitia Episcopatuum*).

I consider the hypothesis that presents the location of *Gratiana* at Murighiol and *Halmyris* at Dunavăţu de Jos a methodological mistake, made from the very beginning. I stress out that the recent archaeological investigation at Dunavăţu de Jos revealed a *burgus* as large as 53 x 40 m, much too small to be *Halmyris*. Therefore, considering that *Thalamonium* represents a corrupted variant for *Salamorium* (= *Salmorus* = *Halmyris*), that *Halmyris* cannot be placed at Dunavăţu de Jos, and *Gratiana* at Murighiol, it is obvious that in this last locality can only be placed the ancient city *Halmyris*.

Method of investigation, stratigraphy and history of the site

During five campaigns (1981 – 1983 and 1985 – 1986) two main trenches were dug, oriented East-West (S I) and North-South (S II). The first trench was 200 × 2 m and the second was 285 × 2 m. The purpose of these two was to cut the site and the outer *valla* and ditches system, to investigate the settlement's stratigraphy.

Unfortunately, only rarely the researchers were able to reach the ancient soil or the bedrock. This was due to the ancient constructions and urban arrangements that cover the whole area inside the walls.

When the excavation in the trenches was finished, began the research in surface, by 4 × 4 m squares. The intention of the researchers was to investigate in this way the northwestern quarter of the site until the last well-preserved layer of habitation; this is the layer 10, dated in the first half of the 6th century AD. The older layers only could be investigated when the monuments of this last habitation allowed it.

The three large periods of habitation at *Halmyris* are:

A. The Pre-Roman period (the 6th – 1st centuries BC);

B. The Early Roman period (the 1st – 3rd centuries AD);

C. The Roman-Byzantine period (the 4th – 7th centuries AD).

A. The Pre-Roman period is represented by two layers dated in the 4th – 3rd centuries BC, respectively the 2nd – 1st centuries BC, according to the Greek ceramics and coins. A fragment of an Archaic cup, discovered by chance, does not allow yet outrunning the settlement till the 6th century BC.

B. The Early Roman period starts in the very 1st century AD, with a layer dated with late Hellenistic, Gettic as well as early Roman material (N1). The first Roman fortification, perhaps built

www.cimec.ro

in earth, was erected at the beginning of the 2nd century AD; it had a *vallum* and a defensive ditch (N2). During the reign of Caracalla (212 – 217) a stone fortification already functioned, as certified by a coin found in the wall. So far the shape of this *castrum* is unknown to us, but its general layout should be the same with the late Roman one (N3).

The early Roman fortification seems to have been destroyed shortly before 270 AD. Several epigraphic documents and the field investigation certify the existence of a large civil settlement around the early *castrum* (N4). The city was rebuilt *a fundamentis,* as we can see it today, during the reign of the emperor Aurelian (270 – 275) or, at the latest, during the reign of Probus (276 – 282). This moment represents the last layer of the early Roman site (N5).

C. The Roman-Byzantine period. The first layer of this period represents an organic continuation of the previous one, after the demolition during the Tetrarchy (N6).

After a new destruction, in the middle of the 4th century AD, the city was rebuilt during the second half of the reign of Constantius II (337 – 361) and continued its existence at least until 378 AD, the year of the disaster from *Adrianopolis* (N7). The city was entirely rebuilt again either by Arcadius (395 – 408) or by Theodosius (408 – 450).

Towards the middle of the 5th century AD, the archaeological evidence reveals another demolition, followed by a reconstruction during the second half of the century, with traces of a serious decay. The 5th century AD, represented by two layers (N8, N9), ends with a long period featured by the abandonment of several main urban or strategic monuments, if not even by the total abandonment of the city.

The rebuilding from the next layer (N10) is remarkable, dated with coins issued by Iustin (518 – 527) or Iustinian (527 – 565). This last flourishing period is stopped for a short time by the attacks of the Kutrigurs in 559 AD. The reconstruction was made very quickly, and none of the previous monuments were abandoned. This layer (N11) is inhabited until 584/585 AD. After this moment, a new destruction means the beginning of the urban decline of the city.

The elements of military and urban architecture continue their existence on the layer N12. The coins issued by Focas and Heraclius prove an intense habitation at *Halmyris* during the first half of the 7th century AD. Thus, the hypothesis of the definitive abandonment of Dobrudja's *limes* in 602 AD, at least for this site, is worthless.

On the last layer (N13) the defense system, the street network, and the rest of the buildings inside the walls all lost their function; archaeologically, grounded or half-grounded huts prove the sporadic inhabitance afterwards.

Main sectors and findings

The northern sector has as main element the gate (Fig. 3, 4) with four phases of construction.

The first phase was dated, as shown above, at the beginning of the 2nd century AD. The two towers situated on both sides of the gate (3.40 m wide; the precinct is 1.80 m wide) are rectangular shaped and built in massive limestone blocks. This ensemble is dated by the inscription dedicated to Hercules by a *vexillatio* of the I *Italica* and XI *Claudia* Legions (after 106 AD).

The second phase consists in the prolongation northwards of the two platforms of the towers and in their broadening eastwards and westwards; two new U-shaped towers were built. The new threshold of the gate was made of funeral inscriptions, taken from the city's necropolis. The gate was 5.75 m wide and it functioned between the end of the 3rd century/ the beginning of the 4th century AD until the middle of the 6th century AD.

The third phase consists in an intervention at the basis of the towers that were wrapped in masonry, perhaps during Justinian's reign.

During the fourth phase the gate was blocked and the inner space was transformed into a room. The end of the northern gate's function and the inhabitation of the towers are archaeologically certified in the second half of the 6th century AD.

Several inscriptions were found in this sector, revealing the name of the civil settlement around the *castrum – vicus classicorum* (the seamen's village). This information, along with the stratigraphic observation from outside the northern gate, indicates the existence of a harbour installation here. Other two monuments are being investigated in the northern sector: a new gate in the northeastern side of the site, built during the Tetrarchy, and a thermal installation consisting in three pools and a *hypocaust,* dating from the 6th century AD (fig. 5, 6).

The western sector. The gate found in this sector (Fig. 10) has as main architectural elements two massive platforms, with the inner sides having a semi-circular shape ("zwinger"), two bulwarks and two *poternae* parallel with the precinct. There are several phases of construction here as well. In the first phase, the gate had rectangular towers, quite similar to those discovered in the northern sector. In the current stage of the investigation, the second phase is still under question. The third phase represents the great ensemble of the gate that is still visible today. In the fourth phase, the tract of the precinct was modified in comparison with the previous one, at a moment that corresponds to the layer N8. In the fifth phase (N11 – N13) the southern *poterna* was closed.

Towards the end of this period the gate completely lost its function and became an improvised dwelling place among the debris.

The central sector. A large building was investigated at the crossroad of the *cardio* and *decumanus*. It is supposed to have sheltered the military headquarters *(principia).* In this situation we could distinguish several phases of construction (Fig. 7, 8, 9). The building was erected during the first half of the 5th century AD (N8). It was rectangular in shape and its northeastern corner was cut up. The outer wall was built up with mortar, and the inside partitioning walls were built with earth. During the second phase, in the first half of the 6th century AD (N10), the northeastern corner was completed with two rooms. In the northern street boarding the building a well with a stone casing was dug up. The third phase (N11) is visible also in the northeastern corner, where a room was raised. It is prolonged eastwards, beyond the route of the initial wall. Several huts discovered within the perimeter of this building certify the end of the urban habitation in the city.

C. THE CATALOGUE OF THE ROMAN AND ROMAN-BYZANTINE POTTERY FROM *HALMYRIS* (the 1ST - 7TH CENTURIES AD)

Tableware - *vasa escaria*

Oriental Pottery (cat. n. 1 - 136)

At *Halmyris*, the Oriental pottery and the local products that imitate the Oriental ware prevails from the quantitative point of view. Of the 537 pieces, 482 are dishes, plates and bowls, whole or fragmentary, manufactured in Oriental workshops (89.76%), Africa (44 pieces = 8.19%) and provincial West Pontic workshops (11 pieces = 2.05%).

On the basis of the analogies found in the literature, sometimes identical even in detail, I was able to identify 20 distinct shapes belonging to the tableware category, found in layers dated between the end of the 1st century AD (N1) and the middle of the 7th century AD (N13) (see Table I).

www.cimec.ro

It is remarkable the presence at *Halmyris* of eight out of ten types established by Hayes for the Oriental pottery in *Late Roman Pottery.* The best represented is the Hayes 3, with 339 pieces. A large number of whole or fragmentary vases have 16 different patterns of stamped decoration, belonging to four distinct types (geometric and vegetal, zoomorphic, anthropomorphic and Christian motifs) (see Table III, Plates XII - XVI).

North African Pottery (cat. n. 137 - 171)

Although we found at *Halmyris* only 44 pieces (8.19%), this material allowed me to identify 15 shapes of tableware, dated between the 2nd and the 7th centuries AD (N3 - N12) (see Table IV). In this case Hayes's typology was the main tool of work.

A fragment with the stamped motif "Bacchus with panther and amphora" has details rarely found in the North African ceramics iconography.

Pontic Provincial Pottery (cat. n. 172 - 182)

The 11 vases belonging to the provincial pottery represent the same number of distinct shapes discovered at *Halmyris* in the layers 1 - 6 (the 1st - 4th centuries AD). Their small number is due to the system of investigation that only rarely allowed the research of the early Roman layers.

The description from the catalogue of this category was chronological, with no special view regarding the typology that could be an artificial one due to the small number of the findings.

The assignment of these pieces to the provincial workshops was made not only according to the quality of the clay and moulding, often very good, but also to the close analogies.

Drinking ware - vasa po(ta)toria

At *Halmyris*, this category of vases is scarcely represented (3.32%). We have included here jugs, pitchers, cups and goblets, most of the pieces being fragmentary (Graphic 5). In this stage of investigation the proposed typology and the identification of the production centres or areas are only preliminary. The major number of analogies is found in the West Pontic region. Good quality products, imported from Oriental and Occidental workshops, are present as well.

Jugs (cat. n. 183 – 200)

By their morphologic features, 32 jugs (45.71% of the drinking ware) were found and assigned to five types with many variants (see Table VI). Most jugs have a funnel-like mouth.

Pitchers and small pitchers (cat. n. 201 - 207)

The 19 pieces found at *Halmyris* were assigned to two types with several variants, all pieces having good analogies in the West Pontic provincial pottery (see Table VII).

Cups (cat. n. 208 - 212)

We have discovered 17 pieces, two main types and a variant, also manufactured in the West Pontic workshops (see Table VIII).

Goblets (cat. n. 213)

Lavatory Ware (cat. n. 214 - 216)

Only three pieces, representing the same number of types, can be assigned to this category (see Table X).

Cooking ware

This category is represented at *Halmyris* by pots, pans and lids and occupies the third place from the quantitative point of view (19.75%), after the amphorae and the tableware. Therefore, in most cases I was able to identify the production zone. Of course, it is possible to have shapes which imitate the famous types sometimes even in detail. Thus, in the absence of the physical-chemical analyses, the elements of reference are the aspect of the clay and moulding and, especially, the analogies. A feature of this category of pottery is represented by the long lasting shapes, some types having no essential modification during centuries.

Especially when we deal with the cooking ware, the typology of the discoveries from a single archaeological site cannot be representative for a large geographic area. This is due to the variety of the products manufactured in the local workshops, which do not follow the fashion, but the functionality of the pieces. Therefore, this kind of contribution can only enlarge the possible attempts of a general typology, which will never be an exhaustive one.

Pots

Oriental Pots (cat. n. 217 - 233)

At *Halmyris* only 28 pots manufactured in Oriental workshops were identified - 6.73% of the cooking ware found (see Table XI). The scarcity of this ceramics category in Dobrudja is proved by the fact that 13 types of 15 are represented by a piece each type. The most numerous analogies were found in the continental Greece and in Asia Minor, especially at Sidi Krebish - *Berenice*. We also used the analogies from the Black Sea area and even from Carthage in order to follow the large circulation of these types and perhaps the possibility of their production in the provincial workshops.

West Pontic Provincial Pots (cat. n. 234 - 298)

A large number of pots (354), whole or fragmentary, were moulded in the West Pontic provincial workshops (85.9% of the cooking ware found).

Along with the aspect of the clay, of the moulding and the analogies, the large quantity of material investigated stands for their assignment to this category (see Table XII, Graphic 6). Due to the features of this ceramics category, these pieces could only be produced in the workshops from this region. In this respect, we mention that, of the 15 types of pots identified here, only six are represented by less than 10 pieces.

Many of these pots were probably moulded at *Halmyris*, the kiln used for the earth lamps being, in this respect, a precedent. The piece belonging to the type XIV (cat. n. 293), whole, without slip and traces of usage, certifies the production of the pots in the city.

The major number of analogies for the pots discovered at *Halmyris* was identified in Dobrudja at Histria and Tropaeum Trajani, as well as in Bulgaria.

Pans

At *Halmyris* 14 pans were identified (representing 3.36% of the cooking ware). This category has common elements with the pots and the same aspect of the clay. Thus, it is quite difficult to make the distinction between these two ceramics categories. Even so, taking into account the analogies, the quality of the clay and moulding, we could distinguish the imported products from the provincial ones.

Oriental Pans (cat. n. 299 - 300); (see Table XIV)

www.cimec.ro

West Pontic Provincial Pans (cat. n. 301 - 308); (see Table XV)

Lids (cat. n. 309 - 317)

The cooking ware lids (20 pieces) have a very similar clay texture with that of the pots and pans (see Table XVII). The size is according to the diameter of the aperture of the vases they were designed for. Most of these pieces had traces of subsequent burning.

The simplicity of the shape and the common aspect of the clay make it almost impossible to distinguish between the imported products and the local ones. Most of them seem to be produced in the West Pontic area.

The discordance between the dating proposed by the analogies and the stratigraphic context rather relies upon the lack of this ceramics category from the catalogues, mainly regarding the late Roman period.

Amphorae

The investigation of the amphorae offers more information regarding the economical relationships between the provinces of the Roman Empire. When we know the workshops' period of function or the evolution of the shapes belonging to the same type, the amphorae can be precise elements for dating the layers, especially when these discoveries are singular.

At Murighiol the amphorae (898 pieces) represent the most numerous ceramic category (42.64% of the total). This figure includes the amphorae used for transportation, the table amphorae, the atypical fragments with inscriptions and lids.

Since only in few situations we could investigate the early Roman layers (the 1st - 3rd centuries AD), most pieces belong to Roman-Byzantine layers, dated in the 4th - 7th centuries AD. Therefore, only 3% of the amphorae were found in layers dated in the 1st - 3rd centuries AD, 35,6% in layers dated between the beginning of the 4th century and the first quarter of the 6th century AD and 61.4% in layers dated from the period of Justinian's reign until the 7th century AD.

I classified the amphorae found at Murighiol at first according to the production zones and afterwards to the types, connecting the types with the names of the scholars or the sites that contributed to the recognition of these types in the scientific circuit.

Occidental Amphorae (cat. n. 318 - 322)

This type is represented at *Halmyris* by only eight pieces. That is 1% of the total number, discovered in layers dated between the beginning of the 2nd and the beginning of the 5th century AD (see Table XIX).

Oriental Amphorae (cat. n. 323 - 373)

The Oriental amphorae are the most numerous ones (536 pieces = 67.2% of the total number of the amphorae for transportation). During the 1st - 3rd centuries AD this category of pottery only represents 17.4%. Between the 4th and the 7th centuries AD the percentage of the East Mediterranean amphorae is continuously increasing - 60.5% in the 4th century AD, 61.2% in the 5th century AD, 71.6% in the 6th century AD and 77.8% in the first decades of the 7th century AD. More than 70.2% of these amphorae are represented by only two types - LR1 and LR2 (see Table XX, Graphic 8, 9).

North African Amphorae (cat. n. 375 - 382)

The 22 amphorae of North African origin found at Murighiol represent only 2.7% of the total number of the investigated pieces belonging to this category. Most of them belong to the *Spatheia* type (see Table XXI).

www.cimec.ro

Provincial (West) Pontic amphorae (cat. n. 383 - 415)

These pieces represent 29.1% of the total number of the amphorae investigated at *Halmyris* (232 pieces), prevailing during the Early Roman period (the 1st - 3rd centuries AD). In the Roman-Byzantine layers their number is continuously decreasing: 37% in the 4th century AD, almost 36% in the 5th century AD, 26% in the 6th century AD and 16% in the first decades of the 7th century AD.

Regarding the certified types, only two of them - Kuzmanov 1985, types 15 and 16, represent together 58.6% of the Pontic amphorae (see Table XXII, Graphic 10, 11).

Table amphorae (cat. n. 416)

Table amphorae represent a distinct category of pottery due to their use in storing or transportation of certain products for a short distance. Their presence in Dobrudja from the beginning of the 2nd century AD seems to be connected with the massive presence of the military troops.

At *Halmyris* 20 pieces were discovered, most of them fragmentary, all manufactured in the provincial West Pontic workshops (see Table XXIV).

Inscriptions on amphorae

At *Halmyris* 34 inscriptions on amphorae were found. The pieces are whole or fragmentary, dated between the mid 4th century AD and the first decades of the 7th century AD.

Graffiti (cat. n. 417 - 424)

Scratched or dotted lines made these 11 inscriptions, before or after burning. The inscriptions are Christian. There are references about the content, capacity, name of persons and certain inscriptions are indecipherable (see Table XXV).

Dipinti (cat. n. 425 - 442)

We have discovered 20 inscriptions made with red paint or soot-black. These inscriptions are Christian, with references regarding the content, capacity or are indecipherable (see Table XXVI).

Amphorae lids (cat. n. 443 - 452)

Due to their small size, these pieces were completely preserved, more than the cooking ware. The clay colour and texture, the same as for the amphorae, make it almost impossible to identify of production center.

The use of these pieces, after unsealing the amphorae for transportation, suggest the possibility that they were manufactured in local workshops, also proved by the survival of same general shape from the 1st century AD till the 7th century AD throughout the Empire.

At *Halmyris*, I discovered 46 lids and eight circular shaped ceramic fragments used as lids. These pieces are present in almost all layers from the 2nd till the 7th centuries AD (see Table XXVIII).

Lamps

The 182 lamps found at *Halmyris* represent 8.64% from the total investigated pottery. The great variety of their shape and decoration, as well as their value as instruments of dating are the main elements that determined the publishing of certain important catalogues (see Table XXXIV).

The pieces discovered at Murighiol bring an important contribution to a unified typology for

www.cimec.ro

Dobrudja, because the greatest number of the pieces was found in clear stratigraphic contexts.

Oriental lamps (cat. n. 453 - 486)

The 46 Oriental lamps found at *Halmyris* (25.27% from the total number of the lamps) were systematized in seven distinct types, some of them with several variants (see Table XXX). The chronology of these pieces between the beginning of the 3rd century and the beginning of the 7th century AD was mainly established according to the stratigraphic context. The abundant bibliography regarding the Oriental lamps confirms through many analogies the suggested dating.

North African Lamps (cat. n. 487 - 501)

The North African lamps (22 pieces) represent 12.09% from the total number of the pieces belonging to this category. After Tomis, *Halmyris* has the second position, as the number of the discoveries is concerned, in Dobrudja (see Table XXXI). The pieces are similar to the Hayes II type, which begins in the 5th century AD, prevails towards the end of this period and dominates the 6th century AD.

The popularity and the large spread of this type of lamps throughout the Roman world are convincingly reflected in an abundant bibliography. Each piece from *Halmyris* has found close analogies.

Provincial West Pontic lamps (cat. n. 502 - 540)

The 41 lamps (22.52% of the total lamps) assigned to the provincial West Pontic workshops were systematized in 12 distinct types, according to the analogies and to the morphologic features (see Table XXXII). The great diversity of the shapes and the small number (only one type has more than 10 pieces) is a result both of the actual stage of research and of the diversified production, represented by short series.

It is remarkable the presence at *Halmyris* of certain rare types in Dobrudja (types III, XI, XII) or, by contrary, the scarcity of lamps common in other sites (type I).

Lamps manufactured at *Halmyris* (cat. n. 541 - 564)

Although each of the Provincial West-Pontic lamps previously described, and not only these ones, could have been made at *Halmyris*, we can assert this only for two types (see Table XXXIII).

The common element that sustains this affirmation, is represented by the same fault of fabrication present at two types, faults hardly acceptable by the producer who was looking for a retailing market.

Of the 49 lamps representing the first type, 30 were discovered in the proximity of the remains of an oven and have no traces of usage, certifying their production *in situ*. Moreover, some lamps present common details of manufacturing. Therefore, six different patterns were identified. Only four lamps represent the second type, all having identical size and decoration and the same fault of manufacture due to the pattern.

www.cimec.ro

D. CONCLUSION

Pottery

With its 537 whole or fragmentary pieces, the tableware discovered at *Halmyris* is second after the amphorae, from the quantitative point of view, representing an outstandingly precious toll for the knowledge of the economic life of the city.

The prevalence of the *Oriental pottery* at *Halmyris* is definitely normal if we take into account several elements: the system of excavation, as shown in the introduction of this abstract, the geographic position of the site, the position of Dobrudja into the sphere of influence of the Eastern Roman Empire and of the Byzantine Empire, after the 4th century AD when it becomes a separate province.

The 20 ceramic forms identified are dated between the 1st and the 7th centuries AD.

The early pottery is only present with seven pieces, many of these found in uncertain conditions. Therefore, the conclusion can only be preliminary.

For the type I (William, Zervos) the circulation area is larger, the shape of its bottom being common throughout large regions, we considered this feature as belonging to the Oriental workshops, according to the analogies. At least for the second piece, of poor quality clay, we do not exclude the mould in West Pontic workshops after an Oriental prototype.

For the singular piece belonging to type II (Abadie-Reynal, Sodini), I emphasize its identity, even in detail, with the piece found at Thassos, and especially its scarcity in the Oriental world, the discovery from *Halmyris* being singular in Dobrudja. In the same situation is the only piece belonging to type III (Robinson K4).

Çandarly type vessels are present with three out of the five types identified by Hayes. Although their number seems to be insignificant, these pieces foreshadow a genuine "outburst" of the Oriental pottery in the 4th - 7th centuries AD.

For the late Oriental pottery, Hayes identified 10 important forms. Eight of these forms were found at *Halmyris*, some of them being represented by an impressive number of pieces. Beginning with N6, dated at the beginning of the 4th century AD, the maximum limit is reached at the end of the 5th century AD in N9, moment from which the process will be reversed and will continue so until the end of the habitation at *Halmyris*.

The plates belonging to the type VII (Hayes 1) are present at *Halmyris* with all four variants, summing up 24 pieces. The findings from *Halmyris*, with four pieces dated in the first half of the 4th century AD and three in the second half of the same century could be the link with the Form IV Çandarly. The variant C of the type uncertainly dated by Hayes was found at *Halmyris* within a stratigraphic context dated in the second half of the 5th century AD.

The three fragments of the type VIII (Hayes 2) confirm from the stratigraphic point of view the proposed dating.

Totally different is the situation of the type IX (Hayes 3), represented at *Halmyris* by 339 pieces, by far the most numerous ceramic form discovered here. In the present stage of investigation it seems that the Form Hayes 3 is best represented for Dobrudja and Moesia Inferior at *Halmyris*, if we take into account only the published material. To this form could also be assigned a large part of the hundreds of atypical fragments belonging to the fine tableware. In the absence of serious physical and chemical analyses, although at a first glance the clay seems to be identical, the cautiousness does not allow to take them into consideration, not even numerically, in my typology, despite Hayes's assertion that 80 – 90% of the whole production of pottery manufactured between the mid 5th century and the first half of the 6th century AD belong to this form. Hayes is happily confirmed at *Halmyris*, where the Form 3, appearing in a percentage of

www.cimec.ro

30% reaches to almost 90% on N9, almost 80% on N10, sensibly decreasing in the next two layers and disappearing on N13.

The dating proposed by Hayes for the discoveries previous to 1972 allowed me to detail and correct the information regarding the end of this form and the beginning of the Form Hayes 10 (type XX). This sequence is recognized but interrupted for a period of about 30 years. This hiatus was partially covered by the recent research of M. Mackensen and A. Carandini, who prolong the dating of the Form Hayes 3 until the second half of the 6th century AD, in the same time lowering with a decade, that is about 570 AD, the beginning of the Form Hayes 10.

The material discovered at *Halmyris* in indubitable stratigraphic conditions confirms the new contribution regarding the knowledge of this form.

The next two types of plates (X, XI), although close to the Form Hayes 3, were separately taken into discussion, having details for which I did not find convincing analogies.

Type XII could even represent a provincial variant of the previous one. The relative large number of pieces from *Halmyris* (2.28%) and the lack of analogies from Dobrudja were reasons for assigning them to the Oriental workshops.

The scarcity of the Form Hayes 4 (type XIII), emphasized by Hayes himself, is confirmed at *Halmyris* where only two pieces of this kind were found.

The next two types (XIV, XV) are closer, from the morphological and chronological point of view, to certain findings from Siria, *Berenice* and Thassos, although described in Hayes' catalogue.

The Forms Hayes 5, 6 and 8 (types XVI – XVIII) are present at *Halmyris*, even if the number of pieces is not large.

The Form Hayes 10 (type XX) is the second of the tableware from *Halmyris* (34 pieces representing 7.03% of the total). As mentioned above, this form is considered to follow the Form Hayes 3 both typologically and chronologically, this latest aspect still being under question.

Related to the whole lot of the tableware, the amount of the *North African* pottery in the Roman-Byzantine layers generally is faced with a continuous decrease. Thus, from almost 25% in N6, it reaches at slightly above 5% in N12, and from N13 we do not have any piece. Paradoxically, for the rest of the ceramic categories, where most pieces are imported, the situation is quite reversed: in the last layer, N13, North African amphorae represent almost 8% of the total number of the pieces investigated.

The percentage relation between the *provincial West Pontic tableware,* almost entirely early Roman, and the Oriental one, late, mirrors the stage of the archaeological research, mainly focused upon the layers belonging to the 5th – 7th centuries AD. Since we do not have any clay analyses, it is difficult to estimate whether the local workshops, with their "classic" forms, totally cease their activity at the limit between the 3rd and the 4th centuries AD, or new models represent them, some considered Oriental importations.

Perhaps it is not a coincidence that the Oriental tableware has almost the same statistical evolution with the Oriental amphorae. If in the early layers these two categories are hardly present, beginning with the 4th century AD (N6) their number is continuously increasing, reaching the maximum point in the second half of the 5th century AD and the first half of the 6th century AD (N9, N10), after this moment visibly decreasing; in N13 the Oriental tableware represents only 0.14% and the Oriental amphorae 2.27% of the total quantity of the pottery investigated at *Halmyris*. A possible explanation could be that the tableware, which usually occupies little space, could have been imported, on ships, together with the amphorae containing absolutely necessary products.

The relative small number of the *drinking ware* (only 70 pieces), most of them fragmentary, is explained by the fragility of these forms, which did not resist under the debris of the settlement. At the same time, many drinking ware pieces were made of metal, wood, bone and especially of glass.

www.cimec.ro

With a single exception, drinking ware pieces were discovered at *Halmyris* in late layers (98.57%). Most of them (21 pieces) were found in N10 (30%), which is the maximum limit of the increase. From then on their number strongly decreases towards either the early Roman or the Roman-Byzantine layers. 61 recipients (87.18%) were made in the provincial West Pontic workshops, five are Oriental (7.14%) and only four have Occidental origin (5.71%).

The analogies for the *cooking ware* mould, as well as the aspect of the clay, led to the identification of the two large production regions: the Oriental one, with only 31 pieces (7.45%) and the provincial West Pontic one, with 395 pieces (92.55%). This time the larger term "Provincial West Pontic pottery" can be easily replaced with "local pottery", since the analogies, but also the specific of this ceramic category, limit the production centers area.

In the early layers nine pots were found (32.15%) belonging to the *Oriental* centers. The 19 late pots (67.85%) were found in layers dated between the first half of the 5th century AD and the beginning of the 7th century AD. The only piece of the type XII (cat. n. 228) is outstanding, completely preserved, yet without any exact analogy. Therefore, we had to take into account each element. The type XIV is remarkable as well, represented by 12 pieces, discovered in layers from the 6th/ the beginning of the 7th century AD. The popularity of this form, due to its outstanding functionality, is proved by numerous discoveries made throughout the Oriental area, as well as in North Africa.

As for the pots produced in the provincial West Pontic workshops, I could notice the long lasting life of certain types that can be traced without important morphological changes for many centuries. A good example in this respect is the type II, which can be traced at *Halmyris* beginning with the 2nd until the 7th century AD. This is why this type is the most numerous one, represented by 93 findings (26.27%); the pieces are concentrated between the second half of the 5th century AD and the end of the habitation in the city.

Beginning with the type VII it is obvious that the morphological features are common for all late pots, which gives a unitary aspect to the local production. Thus, the types VII – XI have the same flared-out rim, with a groove for the lid at the upper side; the prominent rib marking the junction between the rim and the body is obvious for the types VII, XIII and XIV. The observation regarding the texture of the clay, the conservation and the stratigraphic condition of the discovery have identified the possibility that certain pieces could have been produced at *Halmyris*. It is the case of three pots belonging to the type XI (cat. n. 283 – 285), identical in clay and similar in size, of the four pieces that make up the type XIII (cat n. 290 – 291) - made of the same rough clay, with small stones, limestone grains and silver mica, and especially of the completely preserved pot belonging to the type XIV (cat. n. 293), with no slip or traces of use.

Oriental pans were also discovered in N10, although for the first piece (cat. n. 299) I only found analogies for the 1st – 4th centuries AD.

West-Pontic Provincial pans, belonging to three distinct types, are found at *Halmyris* beginning with the 2nd century AD.

The cooking ware lids are dated between the 2nd century and the beginning of the 7th century AD. The majority of the pieces were produced in local workshops. Only one piece, of outstanding quality (cat. n. 311), was assigned to the Oriental workshops. Most of them belong to the type II, form that survives, as the local pottery of the same type does, from the 2nd until the 6th century AD. I underline also the type V lids, with identical clay and without close analogies - elements that seem to indicate their manufacture at *Halmyris*.

More than two thirds of the *amphorae* discovered at *Halmyris* are *Oriental* products. Represented by only four pieces found in early layers, these pieces are smaller in number even than the Occidental ones (five pieces = 21.74%). Among the Oriental products, only the types II and IV (LR2, LR1) represent more than 70%, this being a characteristic of the Roman-Byzantine sites. Whether during the 4th century AD LR1 and LR2 are scarcely represented, their number is

www.cimec.ro

continuously increasing in the 5th – 7th centuries AD. This fact is explained by the new production centers that occurred. I stress out that the most important types of Oriental amphorae found at *Halmyris* reach the maximum limit in N10, when they represent together 75.4% of the Oriental pieces.

I also noticed the type III (Antonova, type IX) among the Oriental amphorae medium represented. These pieces have constant numbers in the last four layers. The VI and VII type amphorae (Berenice LR3 and LR4) - 25 pieces, are important for the knowledge of the commercial relationships, because the production zone is very limited.

All 22 *North African* amphorae were found in Roman-Byzantine layers dated between the second half of the 5th and the beginning of the 7th century AD. Their percentage is continuously increasing until the end of this period.

The pieces that belong to the type II (*Spatheia* = Keay 1984, type XXV) are present in N10 with two amphorae, reaching five pieces in N13. The total number (15) represents 8.18% of the African amphorae and 1.88% of the investigated amphorae.

In early layers more than 14 *provincial West Pontic* amphorae were found, representing 0.03% of the total Pontic pieces and only 1.75% of the investigated ones. This time most presences are recorded in N9, with 43 amphorae (18.53%), followed by N10 with 42 pieces (18.18%) and N11 with 38 (16.37%).

Table amphorae emerged at *Halmyris* from the late layers (N6 – N12). The 20 pieces represent 2.22% of the total number of amphorae, most of them found in N10.

Two types of *inscriptions* from *Halmyris*, *graffiti* and *dipinti,* were found on atypical amphora fragments in layers dated between the second half of the 4th until the beginning of the 7th century AD.

The Christian inscriptions, found on eight amphorae, are present on vessels having Oriental and West Pontic origin. Three pieces have indications regarding the capacity and one of them the manufacturer's name. The most numerous inscriptions (16 pieces) indicate the capacity of the recipients.

The quantity and the importance of the amphora material discovered at *Halmyris* require a systematization of the information gathered so far.

Therefore, in layers dated in the period between the 1st and the 3rd centuries AD the Occidental products outnumber the Oriental ones. The presence of the North and West Pontic amphorae in a percentage above 60% in this period can be explained both by Moesia Inferior's economic importance and by the fact that these layers were investigated only in small surfaces. Only exhaustive investigation could offer a correct conclusion in this matter.

Beginning with the 4th century AD, when Constantinopolis became the capital of the Empire, we are faced with a continuous increase of the amount of the products with Oriental origin. The North African products also emerge, their percentage continuously increasing until the beginning of the 7th century AD.

The percentage increase of the Oriental amphorae, paralleled by the decrease of the Pontic ones between the 4th century and the first decades of the 7th century AD - period when numerous attacks upon the South Danubian provinces occur, can be explained by the reduced production possibilities of large capacity vessels in the local workshops. In the last two layers only three amphorae types are certified. After the majority of the North and West Pontic provincial amphorae types cease to be produced, the total number of transportation recipients remains high, proving that Scythia Minor was still very well supplied by the Oriental regions of the Empire and, at a smaller scale, by the northern African ones.

On the other hand, certain amphorae belonging to the Oriental types LR1 and LR2, Antonova 9, could be produced in the North and West areas of the Black Sea as well, the diversity

www.cimec.ro

of the production centers being proved by the large variety of the clay.

The types I – IV of *Oriental lamps* are quite rare in Dobrudja, a situation that is shown by the discoveries from *Halmyris*. They are represented by one – four pieces assigned to these types according to the stratigraphic context and to the analogies, in the period between the 3rd until the 6th centuries AD.

Most lamps belong to the type VII, considered the most popular in the Lower Danube region during the 6th century AD. The 34 pieces discovered represent 73.91% of the Oriental lamps and 18.68% of the total. Produced at Ephes and Milet beginning with the 5th century AD, they reach the maximum spread during the 6th century AD, being certified only in Scythia Minor, Moesia Inferior and, very rarely, in southern Oltenia. Anyway, they circulated in the first half of the 7th century AD, as the discoveries from the Yassi Ada wreck prove. The material found at Murighiol is one of most importance, due to the large number of pieces, to their rarity and conservation, and, especially, to undoubted stratigraphical contexts.

North African lamps, as well as every other lamp found in Dobrudja, can be assigned to the type Hayes II. The stratigraphic context confirms the dating already used in the bibliography, that is between the 5th and 6th centuries AD. The B variant lamps, of poor quality, could have also been produced in workshops from Italy or Pannonia, using North African patterns. Cat. n. 497 is outstanding, decorated on the disk with the bust of a feminine person, portrait unanimously admitted as representing the Empress Faustina.

West Pontic provincial lamps generally imitate the universally accepted forms, largely spread in the Roman world. Thus, the two lamps of the type IV imitate a well-known North Italian series, known as *Firmalampen*.

The prestige of the North African lamps, considered luxury merchandise, determined the local potters to imitate them (see type IX). From the prototypes, the general aspect of the basin was copied, as well as the horizontality of the border and of the disk. The decoration is specific and simplified: radial lines as a permanent element and, in many cases, small circles with crosses or small grains inside, on the border.

The type XII lamps are also remarkable, being known as "lucerna araba".

The most important discovery regarding the lamps at Murighiol was made during the 1987 campaign. In a sector near the western gate, in N12, square H 20, at 0.50 m, the vestiges of a small size kiln emerged. Nearby 31 whole or fragmentary lamps were found; 30 of them are variants of the same type. Most pieces are whole, without traces of use, proving that the pieces were produced in the *ceramics kilns at Halmyris.*

The distinctive element of the type I is the figured decoration on the border, made of small relieved grains placed along three up to six rows, parallel with the nervure which borders the disk. The common elements of fabrication allowed us to distinct six different patterns used in the production of lamps.

The type II lamps produced at *Halmyris,* represented by four pieces, is featured by the identical size and the presence of the same common fault due to the pattern – the channel is slightly asymmetrical.

As a final remark, it seems important to emphasize that almost 60% of the lamps identified have a West Pontic Provincial structure, more than half of them being produced at *Halmyris*. We can add here a large number of pieces previously considered Oriental and even North African. As a result, the production of the local workshops could be much larger.

In the layers investigated on a larger surface (N8 – N13) the lamps have a relative constant percentage, less than 10%. The pieces from the last two layers do not respect this rule, representing 20.87% and 12%, due to the production of the workshop mentioned above.

www.cimec.ro

The type VII Oriental lamps and the type XII West Pontic provincial lamps, with a strictly limited circulation area in the West Pontic regions, draw attention. Perhaps these targeted a certain type of customers, or maybe this is another way of spreading the Christiansm by specific symbols into a peripheral area.

Production zones

Oriental pottery centers

Through *Halmyris*'s harbour, archaeologically certified recently, the first Roman settlement from the Danube's mouths gained a great strategic and especially an economic and commercial value. Therefore, water transportation, which was the easiest in ancient times, naturally linked the city and Dobrudja with the most important "civilized" centers of the world: the Greek-Roman cities from the Eastern Mediterranean.

This reality is first proved at *Halmyris* by the pottery discovered. Thus, of 2106 ceramics, whole or fragmentary, 1122 are produced in the Oriental workshops (53.27%), many other pieces having as prototypes forms the Oriental vessels.

By far the first are the *amphorae* with 557 pieces, representing 49.64% of the Oriental pottery and 26.45% of the total investigated pottery. Of the 23 types amphorae identified, the types LR2 and LR1 are the most important ones as number of pieces, area and period of circulation. These two types represent together 70.33% of the Oriental amphorae, 41.98% of the total number of amphorae and 17.90% of the total pottery investigated at *Halmyris*.

Vasa escaria is present with 482 plates, bowls or dishes, representing 42.96% of the Oriental pottery and 22.88% of the total. The importance of the site from Murighiol is also revealed by the fact that there have found here eight of the 10 forms proposed by Hayes in *Late Roman Pottery,* plus another 12, some of them rare even in the Oriental zone of the Empire.

The third category from the numerical point of view consists in 46 Oriental *lamps,* representing 25.27% of the lamps, 4.10% of the Oriental pottery and 2.18% of the investigated pieces.

Oriental *Cooking ware* is present at *Halmyris* with 31 recipients, representing 7.45% of the total of this category, 2.85% of the Oriental pottery and 1.47% of the investigated lot.

Drinking ware and *lavatory ware* are present with six recipients ; their small number can be explained by the fragility of the forms, less resistant under the debris.

Late Oriental pottery is present in N1 – N5 with 18 pieces, 1.60% of the Oriental pottery and 0.85% of the total. Within this category four pieces are amphorae, seven are plates, six are pots and a lamp. This is due not only to the lack of research for this period, but especially to the local production, prevalent now and having well known workshops in the West Pontic area.

The pottery dated in the 4th – 7th centuries AD (N6 – N13) represents a majority of 1104 pieces, 98.39% of the Oriental pottery and 52.42% of the total, this last percentage being more than expressive for what this area meant, not only for our site, but for the entire Scythia Minor as well.

Occidental centers of pottery

At *Halmyris* 12 pieces belonging to Occidental centers have been discovered, representing 0.56% of the investigated lot. In this case also, eight amphorae constitute the majority, 1% of the total number of these pieces and 0.38% of the investigated pieces. The other four pieces are jugs, 5.71% of the *drinking ware* and 0.19% of the total pottery.

Seven pieces are dated in the 1st – 3rd centuries AD (58.33% of the Occidental pottery), of which five are amphorae. Occidental pottery is the only one from *Halmyris* with more early pieces than late ones. The late ones are only five (three amphorae and two jugs), representing 41.77% of the Occidental pottery.

The three Roman-Byzantine amphorae belong to type Dressel 23. This type is not certified, at least according to the published material, in Schythia Minor.

North African pottery centers

North African pottery is relatively well represented at *Halmyris*, the number of 88 pieces representing 4.18% of the whole investigated lot.

Most of them belong the *tableware,* with 44 recipients, representing 8.19% of this category, 50% of the total North African pottery and 2.08% of total investigated pottery. *Vasa escaria* is the only North African category present here in a small number of pieces, represented by two plates discovered during the last campaigns (Hayes 27 and Hayes 49).

Only 22 North African amphorae were discovered at *Halmyris*, representing 2.75% of the total number of the amphorae for transportation, 25% of the North African pottery and 1.04% of the whole investigated lot. The types Keay XXV and *Spatheia* represent 86.36% of the amphorae having North African origin (19 pieces). The presence of the *Spatheia* amphorae in a continuously increasing percentage in the last layers (in N13 we have 7.69% of the total number of the amphorae) could suggest that these pieces contained an indispensable product for Scythia Minor.

Lamps are represented by 22 pieces as well, that is 12.08% of this category, 25% of the North African pottery and 1.04% of the investigated pottery.

Therefore, except two plates (2.27%), the North African pottery from *Halmyris* was found in N6 – N13 (86 pieces = 97.73%), reaching the maximum number in N9 with 18 pieces, 20.45% of the total North African pottery, followed by N10 with 17 pieces, 19.32% and N11 with 12 pieces, 13.63%.

(West) Pontic Provincial centers

Provincial pottery is the second, as numbers are concerned, at *Halmyris* with 800 vessels, representing 37.99% of the investigated lot. All ceramic categories described in the catalogue are present here.

This time most of them belong to the *cooking ware* category*,* with 379 pieces, representing 38.25% of the provincial pottery and 14.53% of the total pottery investigated at *Halmyris*. The diversity of the forms, variants, clay and size, even within the same type are clear evidence of an intense local production.

Obviously, we have “classic” forms, with distinct morphological features and a long existence in large geographic areas. Naturally, these ones created variants and influenced the emergence of new types. An example is the type IX, which seems to be a local variant of the Oriental pots type XIV. The amphorae, with 232 pieces, 29.07% of the total transportation amphorae, 29% of the provincial pottery and 11.01% of the total investigated pottery, represent a second large category of the West Pontic Provincial pottery. Other 20 table amphorae and 54 lids join them, the total number of 306 representing 38.25% of the provincial pottery.

Certain types of Oriental amphorae that compelled recognition in the whole Roman world could have also been produced in the Pontic basin, fact confirmed by some scholars for the type II (LR2) and type IV (LR1) pieces. Obviously, we do not agree with the exaggeration asserted by L. Bjelajac, who considers as “Pontic amphorae” the types Dressel 24 and LR1.

A LR2 piece discovered at *Halmyris* has the same texture as those belonging to the types VII and VIII (Kuzmanov 15 and 16), types exclusively certified in this area and therefore produced in the workshops within the Pontic basin. The only workshop that produced amphorae certified in Scythia Minor is the one found at Teliţa-"Valea Morilor", but its products were not present at *Halmyris*.

Another ceramic category that was produced almost exclusively by the local potters was the *drinking ware.* This is present at *Halmyris* with 61 pieces, representing 87.14% of this category, 7.62% of the provincial pottery and 2.89% of the investigated pieces. I underline here the technical possibilities of the local workshops that, besides the common use ware, less assuming, also produced elaborated forms, presenting the quality and refinement of the famous centers.

At *Halmyris* 41 *lamps* produced in West Pontic workshops were discovered, 22.25% of the lamps, 5.12% of the provincial pottery and 1.94% of the investigated pieces. According to the analogies and to the morphological features I have separated 12 different types of lamps, only one type having more than 10 pieces. Their small number and large diversity of forms can be explained through the actual stage of investigation, but especially through the diversity of the local short series production, meant to satisfy a large number of local markets. In the same time, certain types have a limited circulation in the area neighboring the workshop, although the form is common for the epoch. This happened with the "Teliţa type amphora" that was not certified even at Noviodunum, a city placed a few kilometers away from the workshop. In this respect, a good example for *Halmyris* is the lamp type I – EUCTEMON, produced at Tomis, with a large circulation during the 2nd – 3rd century AD, but represented here by only one piece.

Most pieces belong to the type VII, the "Ephesus type" lamps, having its name established by the concord upon the production center. The poor quality of the clay and of the mould, as well as the diversity of the decoration are elements which assign these lamps to West Pontic workshops - local imitation after prototypes is a general phenomenon in the Roman world for this type.

At *Halmyris* 11 pieces belonging to the *tableware* have been discovered, representing 2.05% of this category, 1.37% of the provincial pottery and 0.52% of the investigated pottery. Even in the actual stage of research, I underline that, from the eight tableware pieces produced in Pontic basin (three of them are discovered *passim*), seven were found in the early Roman layers, representing 43.75% of the plates dated in this period.

The fact that from contexts dated in the 4th – 7th centuries AD we have only one piece from this category, could find an explanation in the local production of certain forms already famous in Orient or in northern Africa, as is the case for the amphorae or the lamps. This is more obvious for the plates that were made easier than other categories mentioned above. According to the analogies, two of the three *lavatory ware* found at *Halmyris* are local products.

Of the 800 pieces of West Pontic provincial pottery, 51 are early types, representing 6.37% of the investigated lot. Thus, the provincial pottery represents 77.27% of the total number of discoveries from the early Roman layers and only 2.5% from the late ones.

749 pieces were discovered in N6 – N13 (the 4th – 7th centuries AD), representing 93.64% of the provincial pottery.

Halmyris, center of pottery production

The 59 vases assigned to the workshops from *Halmyris* represent 2.80% of the total number of the investigated pieces. Their number is beyond doubt much larger if, besides lamps and lids, we take into account a large part of the cooking ware, of the drinking ware and of the amphorae.

So far, the only certain proof of the ceramic production at *Halmyris* is the *lamp* kiln from the H 20 square. Its finding could sensibly contribute (even in the absence of clay analyses) to change the opinion regarding the assignment of certain good quality products exclusively to famous workshops from the Roman and Roman-Byzantine world. Thus, the A and B variants of the type I could stand as the best imported pieces in regards to the clay, the pattern and finishing. The meaning of such good quality lamp production in a layer dated at the end of the 6th /the beginning of the 7th century AD at *Halmyris* is important for the knowledge of the city in a difficult period for the entire province. In such circumstances, the lamp workshops from *Halmyris* were some of the last to function here before the *limes* fell.

The large quantity of provincial *pots* discovered here stands for the production of other ceramics categories at *Halmyris,* as well. In this respect, we remember that the pieces belonging to the types II and V, reaching a maximum presence in N10, served as a turning point in the history of the late city.

The popularity and the circulation exclusively Pontic of the Kuzmanov 15 and 16 amphorae, as well as the large variety of the clay, suppose the production of these forms at *Halmyris*. Anyway, given the unequal investigation of the 13 Roman and Roman-Byzantine layers, the percentage of the pottery produced at *Halmyris* is quite significant.

Stratigraphy

We emphasize that the stratigraphy for the early layers N1 - N5 (the 1st - 3rd centuries AD) is almost entirely known due to the preliminary research in the thoroughfare trenches S I and S II. Almost the same situation is available for the layers from the 4th - 5th centuries AD. Nowadays the investigation is developed in surface, having as a final objective to put into value the layer N10, the final flourishing urban and economic stage of *Halmyris*.

Layer 1. The first layer of the early Roman habitation was identified as deep as 4 - 4.5 m in S I and 2.10 - 5 m in S II, sometimes overlapping, piercing or cutting up the layer B Gettic. We have no archaeological evidence, but it is possible that an earthen precinct functioned in N1, stretched on the entire surface of the promontory, and later erased by the stone fortification. Five fragmentary vases were found in this layer, representing 0.24% of the total pottery investigated at *Halmyris* (a dish, three amphorae and a lamp).

The dating of all ceramic categories studied beginning with the 1st century AD suggests the existence of this layer during the second half of this century, sometime during the Flavia dynasty.

Layer 2. This layer was found at 3.40 - 3.75 m in S I and 4.50 m in S II. Except a surface from the central part of the site, where this layer was cut up during a Roman-Byzantine reconstruction, it is entirely preserved. The importance of this historical moment consists in building of the stone *castrum,* certified by walls, pavements and especially the inside tower discovered in the squares 46 - 497, with the base pit dug in the layer N2. The inscription offered to Hercules by the I Italica and XI Claudia *Pia Fidelis* Legions marks the construction.

In the layer N2 23 vases were found, representing 1.09% of the total number of the pottery (nine cooking ware, seven plates, five amphorae, one cup and one *unguentarium*). The analogies offer us the chronological limits of the layer, beginning with the first years of the 2nd century AD until the third quarter of this period, marked by Marcus Aurelius' wars and the moment when the V Macedonica Legion left *Troesmis*.

Layer 3. In S I this layer was found at 3 - 3.40 m and in S II at 3 - 5 m. In S I, corresponding

www.cimec.ro

to this layer, a white mortared building, bath shaped, was discovered close to the western gate at -3.40 m, also a first berm and a first *vallum,* in the squares 74 – 78 from outside the walls westwards, were found. Here, the late Roman building overlapped the *castrum*'s precinct. In S II, a pavement and a floor in the squares 84 - 86 represent the layer. Another layer of mortar in the squares 96 - 97 can be correlated with the inside tower, mentioned on the previous layer, which can be considered a *bauschutt* of this one or, more probably, the evidence of its reconstruction in the first half of the 3rd century AD, proved by the coin issued by Elagabal (218 - 222) and found into the mortar.

In N3 15 vases were found, representing 0.71% of the total investigated (seven plates, five cooking ware, three amphorae).

The chronological elements offered by the pottery, also sustained by the coins, date this layer between the end of the 2nd century and the mid 3rd century AD; generally, this last chronological moment is shown in Dobrudja by archaeological evidence of violent destruction.

Layer 4. This layer was found at 2.75 - 3 m in S I and 2.40 - 3 m in S II, on the whole surface of the site, but, like the other ones, it is discontinuous due to late Roman diggings.

The most important discoveries are: a clay pavement in the squares 67 – 68; a previous ditch was filled up in the squares 74 - 78 in S I. Perhaps the precinct wall still functioned, although a *dolium* pit interrupts the connection between N4 and the inner tower.

The pottery from this layer is represented by 10 pieces, that is 0.41% of the investigated ceramics (eight amphorae, a pot lid, a lamp).

The life of this layer was very short. The ceramic analogies, the coins and the stratigraphy certify a dating between the mid 3rd century and 275/276 AD. During this period the city, still in function, lost its strategic role.

Layer 5. The last early Roman layer was found in S I at 2 - 2.80 m and in S II at 2 - 4.50 m. The late Roman city was built above this layer. Its precinct, repeatedly repaired and slightly modified, is the one still visible today. Therefore, the layer is continuous on the whole surface, being destroyed in certain parts by subsequent works. We have presented in the introduction of this abstract the elements of the northern and western gates found on the layer 5. In S I this layer is present in the squares 7 - 9, strongly burnt, and in 34 - 37 directly overlaps the Gettic layer because the previous layers have been erased here. In the squares 43 - 61 several walls can be assigned to this layer. Outside the western gate it seems that the classical idea of a berm, ditch and *vallum* system was abandoned. A horizontal layer was built instead, with some *dolia* inside.

In S II this layer can be correlated with a second row of abutment from the northern gate; in the squares 11 – 17 it is represented by a pavement and a wall, in the 60 – 62 squares it appears as a road, and in the 84 – 91 squares is represented by walls. In a partially excavated tower from the southern side of the precinct N5 is clearly connected to its plinth at -4.50 m, therefore representing the construction moment. Outside, a berm, a ditch and a first *vallum*, later cut up by a ditch belonging to N10, mark the layer.

The pottery discovered in N10 is represented by 13 pieces (0.62% of the total investigated - six amphorae, four lamps, two pots).

The pottery, along with the rest of the dating elements, postulate the chronology of N5 between 275/276 AD and perhaps 295 AD, date marked by destruction in other Dobrudja cities as well.

Layer 6. In S I the layer was identified at 2 - 2.70 m and in S II at 1.18 - 3 m.

An important building of this layer is the thermal complex and the pavement in the squares 15 - 19 found in S I, as well as the great marketplace of the city in the squares 34 - 37. Walls and pavements also appeared between the squares 48 - 68. In S II the walls between the squares 14 - 42 and a new moment of function for the street in the 58 - 62 squares also correspond to this layer. The outer defensive system is still in function both at the West and South ends of the city.

In N6 58 ceramic vases were found, representing 2.75% of the total number of pottery (27 amphorae, 14 cooking ware, eight tableware, seven lamps, two drinking ware).

The pottery and the coins date N6 just after 295 AD until the reign of Constantius II (337 - 361), that is 341 - 346 AD, as certified for other sites of Scythia Minor.

Layer 7. This layer was identified in S I at 1.70 - 2.40 m, and in S II at 1.30 - 3.40 m, even at -4 m in the tower from the southern precinct.

The main discoveries in S I are: the strongly burnt pavement in the squares 11 - 14, the thermal complex in the squares 15 - 17, the marketplace in the squares 34 - 38, the walls in the squares 42 - 45, 65 and the clay thick pavement in the squares 66 - 68.

In S II the northern gate built on the layer 5 is still in function, walls and pavements are well designed, appearing between the squares 11 - 43, 69 - 91 and a street in the 55 - 61 squares.

In N7 89 ceramic vases were found, representing 4.23% of the total lot (65 amphorae, 10 cooking ware, eight tableware, three lamps, three drinking ware).

Each dating element supposes the existence of this layer between the mid 4th century AD and a date between 395 - 402 AD. The end of this layer is therefore later than 378 AD, when Valens's disaster of Adrianopol took place, but also than the destruction of *Halmyris* in 384 - 386 AD, as revealed by the historical sources.

Layer 8. In S I this layer appears at 1.60 - 2 m, and in S II at 1.20 - 3.80 m.

The most important monuments of S I are: the marketplace in the squares 34 - 37, the walls and the pavements in the 43 – 62 squares. Outside the western walls a berm was built and two narrow and shallow ditches, certified in the squares 74 - 77.

In S II the northern gate was rebuilt. Walls and pavements appear in the squares 11 - 44, and the central building was rebuilt *a fundamentis.* Southwards, outside of the city, a great berm was built and the four *valla* were reinforced.

The pottery is present in N8 with 165 pieces, representing 7.83% of the total investigated (94 amphorae, 28 plates, 27 cooking ware, 12 lamps, 4 drinking ware).

The dating of the layer in the first half of the 5th century AD is convincingly sustained both by typical pottery and by coins. Thus, after the end of the 4th century AD, full of events, the rebuilding of *Halmyris* was made during the reigns of Arcadius (395 - 408) and Theodosius II (408 - 450). Therefore, N8 proves an intense reconstruction effort, ignored so far, but recognized today for the majority of Dobrudja's cities.

Layer 9. This layer is very important because the period it represents was rarely found in Dobrudja. It was reached in S I at 1.15 - 1.90 m and in S II at 1.10 - 3.50 m.

In S I this layer disaffects the thermal building in the squares 18 - 21, it is visible in the marketplace of the city in the 29 - 37 squares, and also reveals walls, pavements and *dolia* pits in the squares 43 - 72. Outside, westwards, the defensive system was filled up.

In S II this layer represents the second moment when the northern gate was in use. Many walls are certified in the squares 11 - 44, and the central edifice still functioned. A special stratigraphic situation can be noticed in the tower from the southern precinct, squares 101 - 104, where N9, found at 2 - 3.50 m, reveals a massive deposit of bricks, tiles and carbonized beams, representing a long period of abandonment of this monument after a violent destruction.

www.cimec.ro

The discoveries from this layer indicate a long period of abandonment of some main urban and strategic monuments, certified during the previous periods. The difficulties that the city went through are also proved by the absence of coins in N9. In such circumstances, the main instrument of dating is the pottery. Which, surprisingly, if we take into consideration the partial investigation of the layer, is present in more than twice the quantity from N8. Thus, the 413 whole or fragmentary pieces represent 19.61% of the total quantity of pottery investigated at *Halmyris* (222 tableware, 118 amphorae, 43 cooking ware, 21 lamps, three drinking ware).

Although the pottery is the only dating element, it is a very reliable one by offering precise information, due to the large quantity of typical material and to the close analogies; the layer 9 is dated between the mid 5th century AD and the first years of the 6th century AD.

Layer 10. This layer was found everywhere at 0.80 - 1.60 m in S I and at 1.00 – 2.80 m in S II.

In S I the layer appears as pavements, many times strongly burnt, or in relation with certain walls from the squares 8 - 69. The marketplace was paved westwards in the squares 25 - 39, 45 – 47. It is identified with a street flanked by walls.

In S II the layer from the squares 8 - 10 corresponds to the upper threshold of the northern gate. The traces of a major destruction appear in the squares 15 - 29. Walls and pavements are present in the 34 – 49 squares. The central edifice is prolonged with two rooms in the northeastern corner. Today, there is a stone casing well. Outside, southwards, a new defensive ditch was dug.

Representing an important moment of rebuilding, mainly visible inside the city, N10 is the richest layer, many pottery pieces being complete or able to be completed.

In this layer 500 vases were studied representing 23.74% of the total number (192 amphorae, 136 cooking ware, 126 tableware, 25 lamps, 21 drinking ware).

Taking into account the pottery and the coins, N10 began during the first years of the 6th century AD and lasted until the middle of this century, when it was violently destroyed. Certain coins suggest the dating until the third quarter of the 6th century AD.

Layer 11. N11 was found everywhere at 0.75 - 1.30 m in the section S I and at 0.75 - 2.50 m in S II.

Several walls and pavements, some strongly burnt, were discovered along S I in the squares 7 - 24, 63 - 72; the streets continue to function in the squares 25 - 39, 45 - 47 and the defensive system outside the walls was not modified.

In S II, the squares 8 - 10, the northern gate was blocked and many walls and pavements appeared in the squares 15 - 39. The central edifice was prolonged with a room in the northeastern corner, and in the squares 52 - 66 the street is slightly modified, a new street being traced in the squares 67 - 79. In the southern tower, the squares 101 - 104, the layer was strongly burnt and the defensive system outside the walls remains unchanged. In this layer 321 ceramic vases were discovered, representing 15.24% of the total investigated pottery (166 amphorae, 73 cooking ware, 46 tableware, 23 lamps and 13 drinking ware).

If the pottery suggests the general dating of the layer, the coins detail and sustain this dating. Thus, N11 can be dated between 568 - 569 AD, which is a decade after the possible destruction provoked by the Kutrigurs in 559 AD, and 584 - 585 AD, date which is closer to the destruction certified stratigraphically in other Dobrudja sites. Still, I cannot exclude 602 AD. The burnt pavements and the presence of the hoards in this layer are evidence beyond doubt that a violent destruction occurred.

Layer 12. In S I this layer was found at 0.40 - 1 m and in S II at 0.50 - 2 m.

Among the most important monuments of S I can mention the strongly burnt pavement in

the squares 5 - 6, the walls found in the 7 - 24, 43 - 47 squares, the marketplace in the squares 25 - 39 and the massive debris in the squares 48 - 54. We also refer to the lamp kiln found in the square H20.

In S II were discovered the walls from the squares 8 - 32, 75 - 98. The central building continues its existence and in the squares 56 - 62 traces of a street were found. For the southern tower N12 represents the last moment of function.

In N12 discovered 273 vases were discovered, representing 12.96% of the total quantity of the pottery. Most analogies date all ceramic categories in the second half or the end of the 6th/ the beginning of the 7th century AD (116 amphorae, 58 cooking ware, 57 lamps, 36 plates, six drinking ware).

Significant for the dating of this layer are some coins issued by Focas and Heraclius.

Therefore, in the actual stage of investigation I suppose that after one or several periods of destruction during 586 - 587 AD and 602 AD, the city continued its existence with all its strategic and urban attributes, during the first decades of the 7th century AD. How long this layer lasted is quite difficult to assert due to the scarcity of the coins found in stratigraphic situation and to the absence of a *terminus antequem,* which the previous layer could offer. Thus, it is sure that the hypothesis of the abandonment of Dobrudja *limes* in the year 602 AD becomes worthless, at least for *Halmyris* site.

Layer 13. The last layer certified at *Halmyris* was discovered at 0.25 - 0.75 m in S I and at 0.25 - 1.25 m in S II.

I have to stress out that this layer was not continuous on the whole surface of the site. One of the features of this period is the recycling of certain walls of the previous buildings and the emergence of the huts. In S I these elements were revealed between the squares 5 and 59.

In S II this layer appears in the squares 8 - 10. It was strongly burnt. The northern gate was blocked and certain walls were disaffected in the squares 18 - 29, other walls were re-used between the squares 16 - 86. Several pits now perforate the street in the squares 52 - 66.

In this layer 102 vases were discovered, representing 4.854% of the total (68 amphorae, 14 cooking ware, 12 lamps, three tableware, two drinking ware, one lavatory ware).

The common chronological element is the 7th century AD, present in almost each analogy.

Therefore, in the moment represented by N13 the precinct was strongly destroyed, the towers lost their strategic function, and the streets were disaffected. We have now grounded or half-grounded dwellings. This layer represents a strong decay of the city, the definitive abandonment being close to the mid 7th century AD.

At *Halmyris* 119 ceramic pieces were discovered in uncertain condition *(passim)* and they cannot be assigned to any layer. These findings brought their contribution to the enhancement of the studied ceramic types, as well as to the knowledge of the main production centers and production zones of Roman and Roman- Byzantine pottery during the 1st - 7th centuries AD. Thus, most pieces (55) were assigned to the Oriental workshops, followed by the West Pontic provincial ones (48), North African (seven), Occidental (two), and *Halmyris* (three). Six pieces could not be assigned to any ceramic center due to the poor conservation. *Vasa escaria* is on the first place (44 findings), followed by the amphorae (27 pieces), the cooking ware (24 pieces), the lamps (16 pieces), *vasa po(ta)toria* (nine pieces) and the lavatory ware (one piece).

F. ILUSTRAŢII

Figurile 1 - 10
Planşele I - LXX

F. ILLUSTRATION

Figures 1 - 10
Plates I - LXX

www.cimec.ro

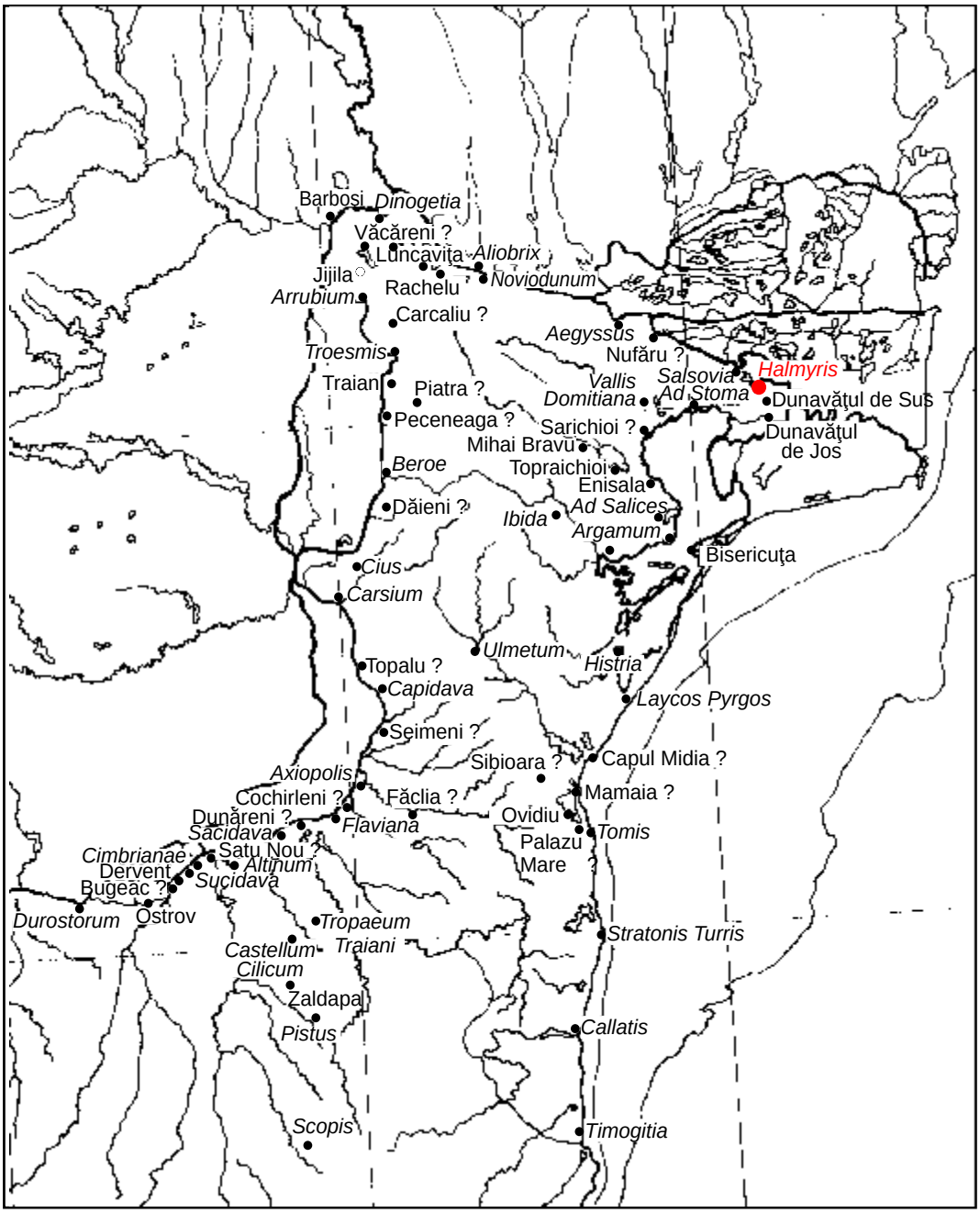

Figura 1. Fortificaţii romane din Dobrogea (sec. I - VII d.Ch.)

www.cimec.ro

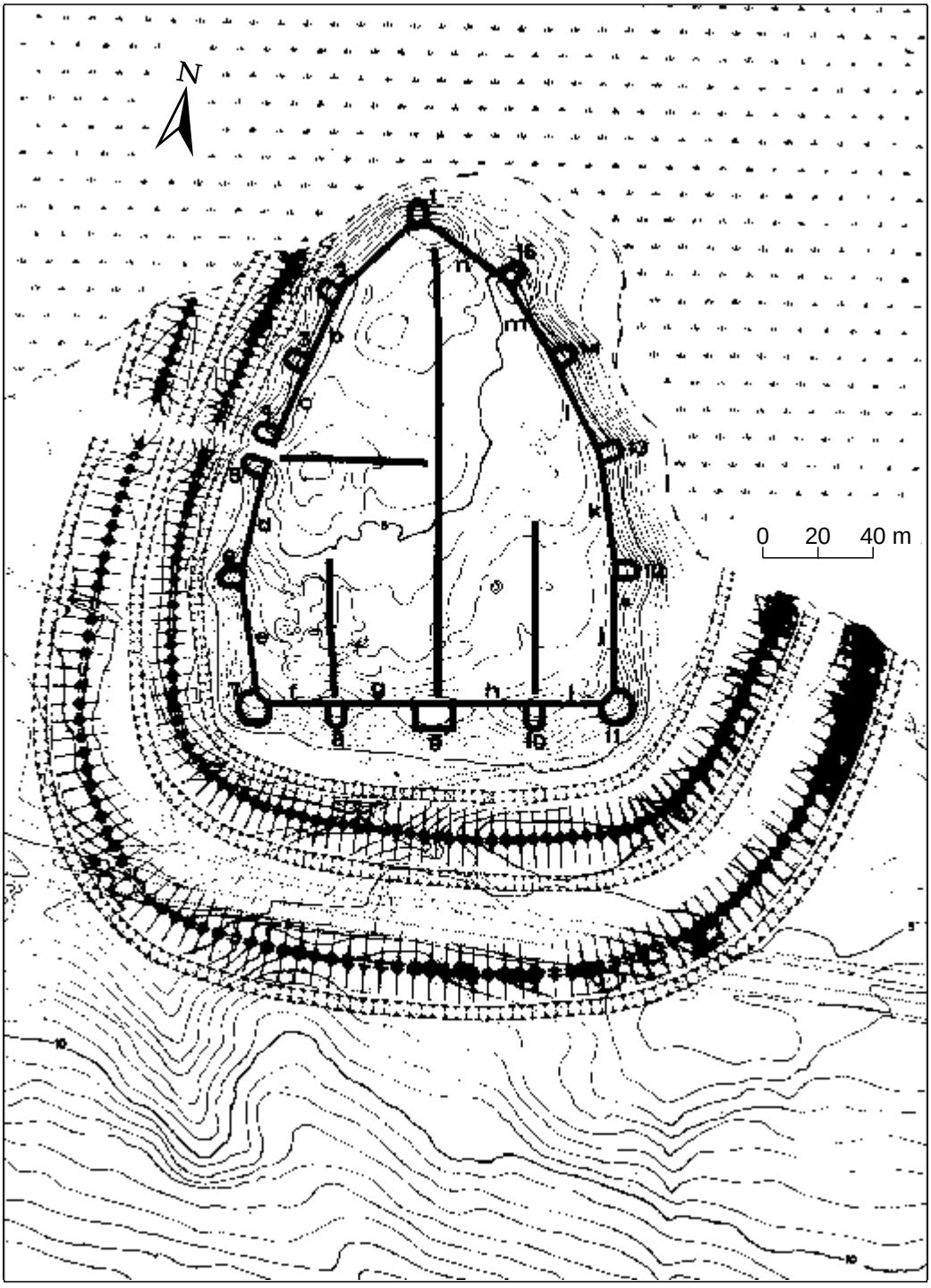

Figura 2. Cetatea Halmyris. Restituţie după fotografie aeriană
(Al. S. Ştefan)

www.cimec.ro

Figura 3. Cetatea Halmyris. Sectorul de Nord (Fotografie aeriană de George Dumitriu)

www.cimec.ro

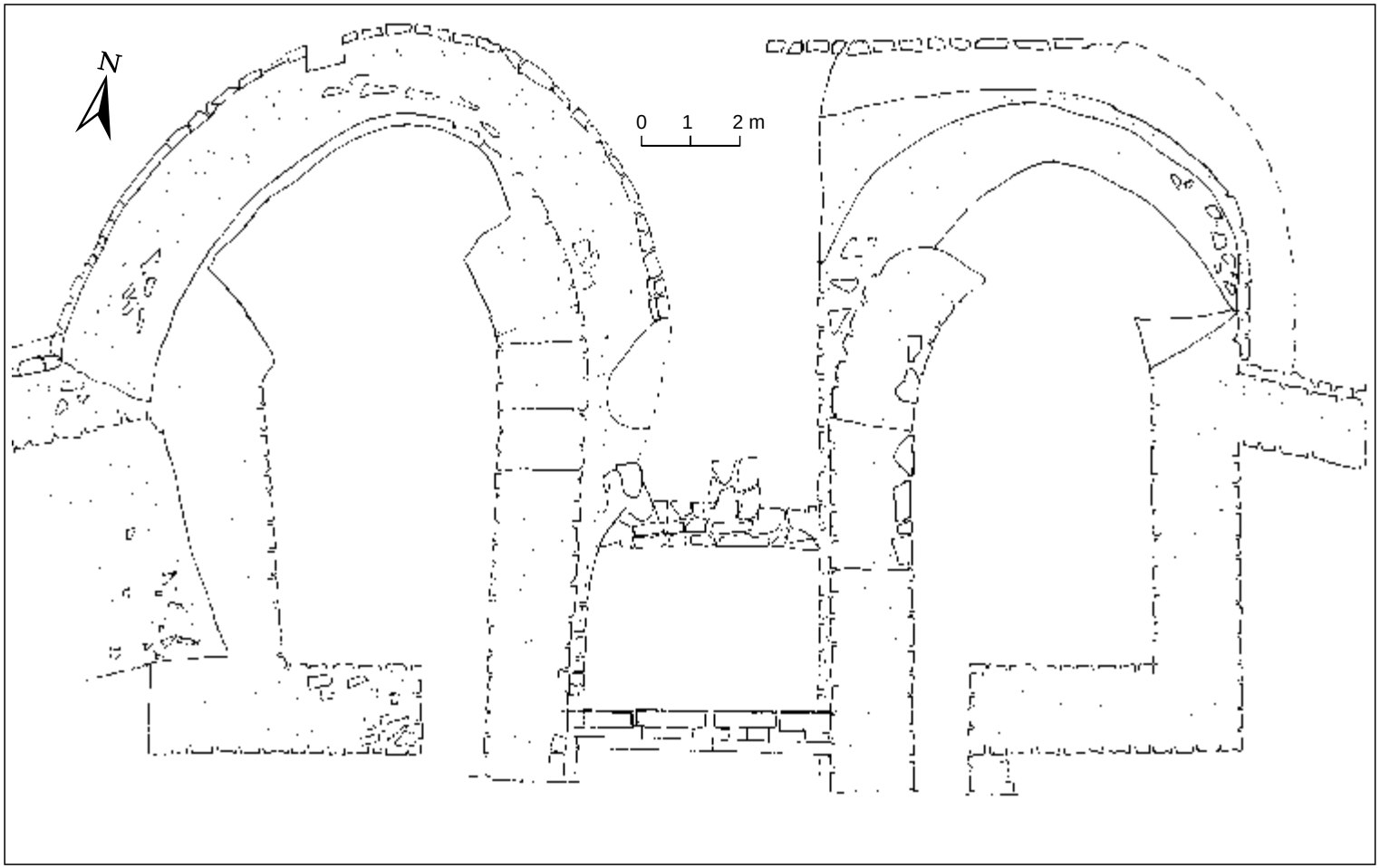

Figura 4. Cetatea Halmyris. Poarta de Nord

Figura 5. Cetatea Halmyris. Termele

www.cimec.ro

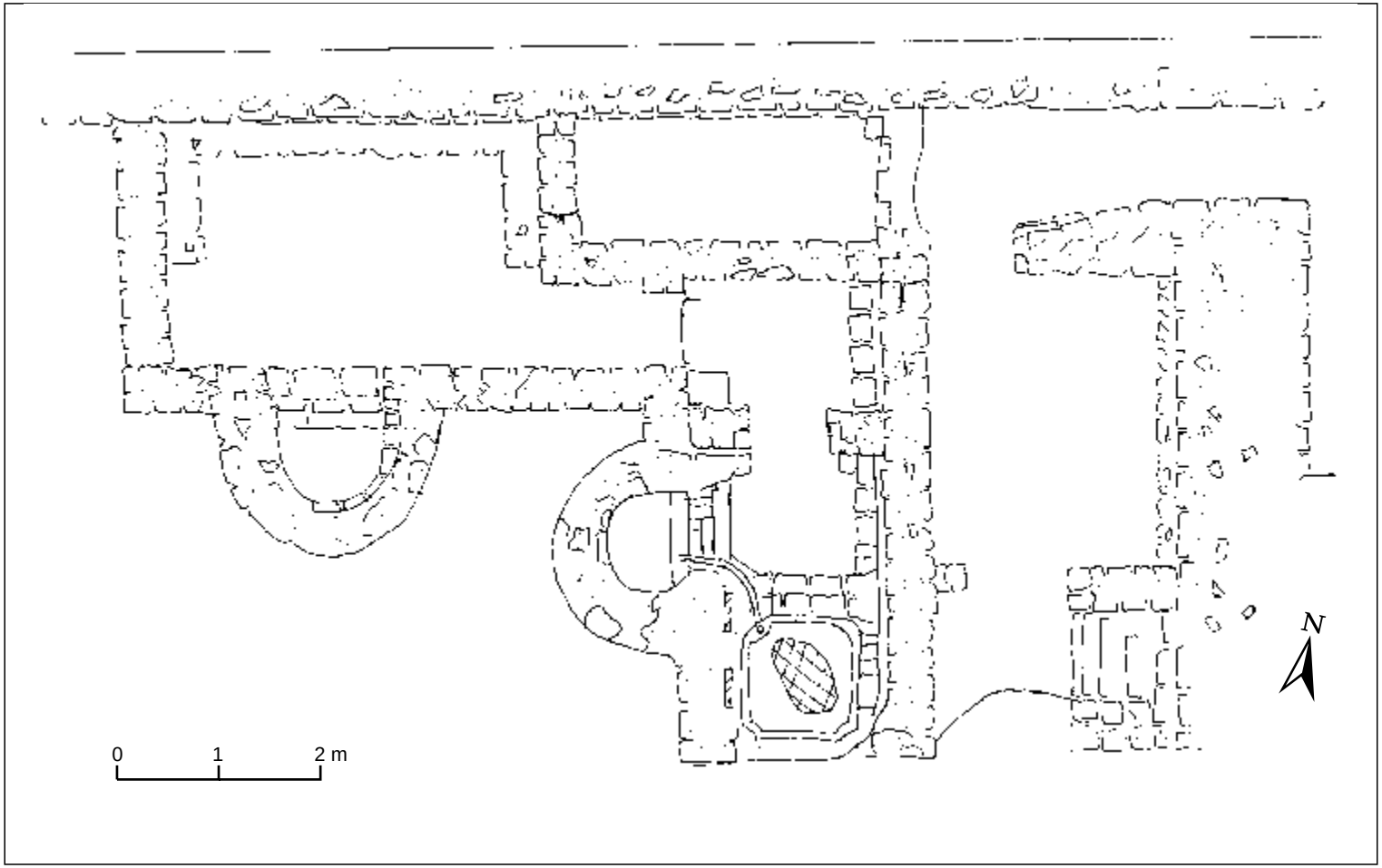

Figura 6. Cetatea Halmyris. Termele de Nord

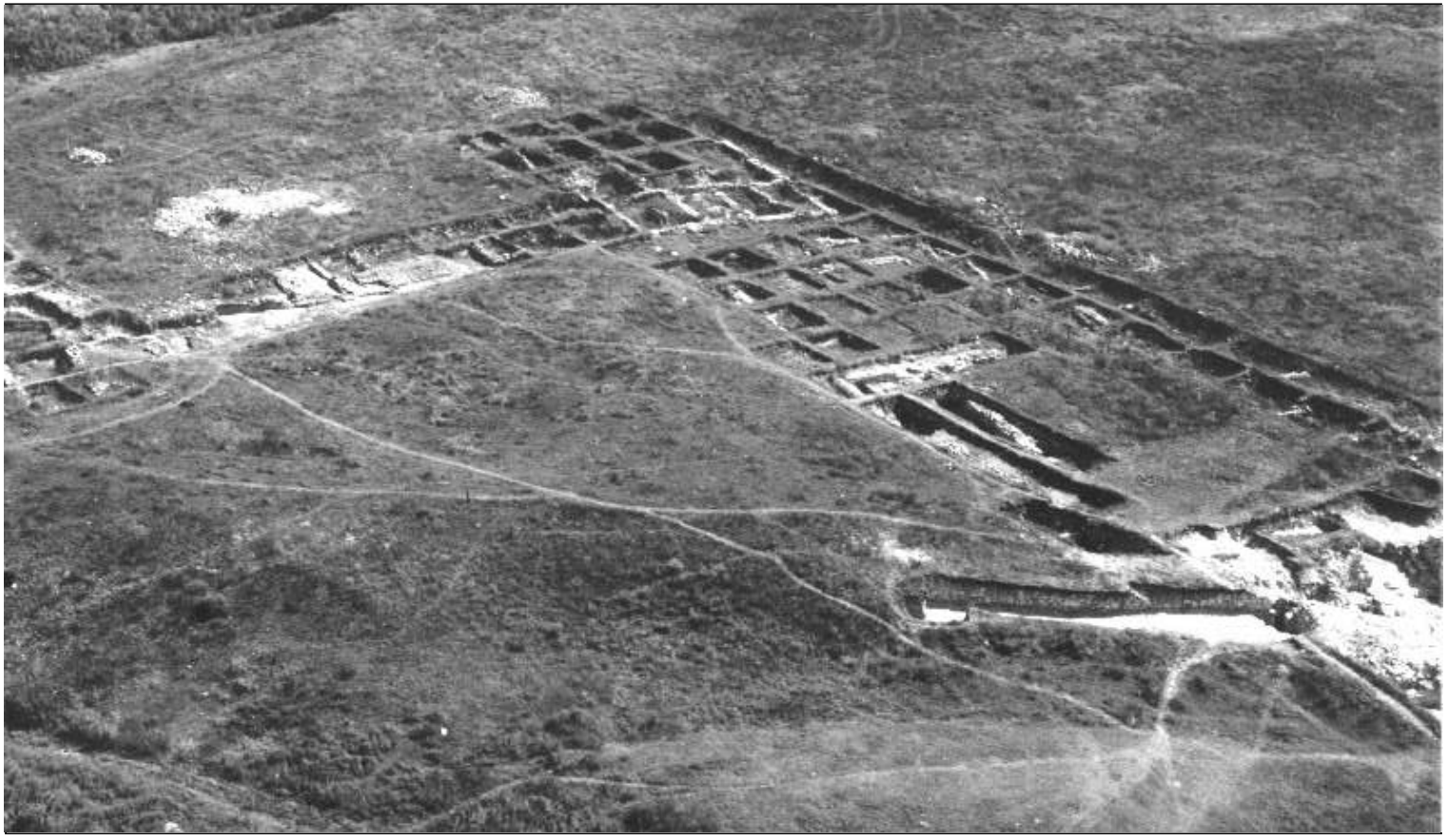

Figura 7. Cetatea Halmyris. Sectorul central (Foto Goerge Dumitriu)

www.cimec.ro

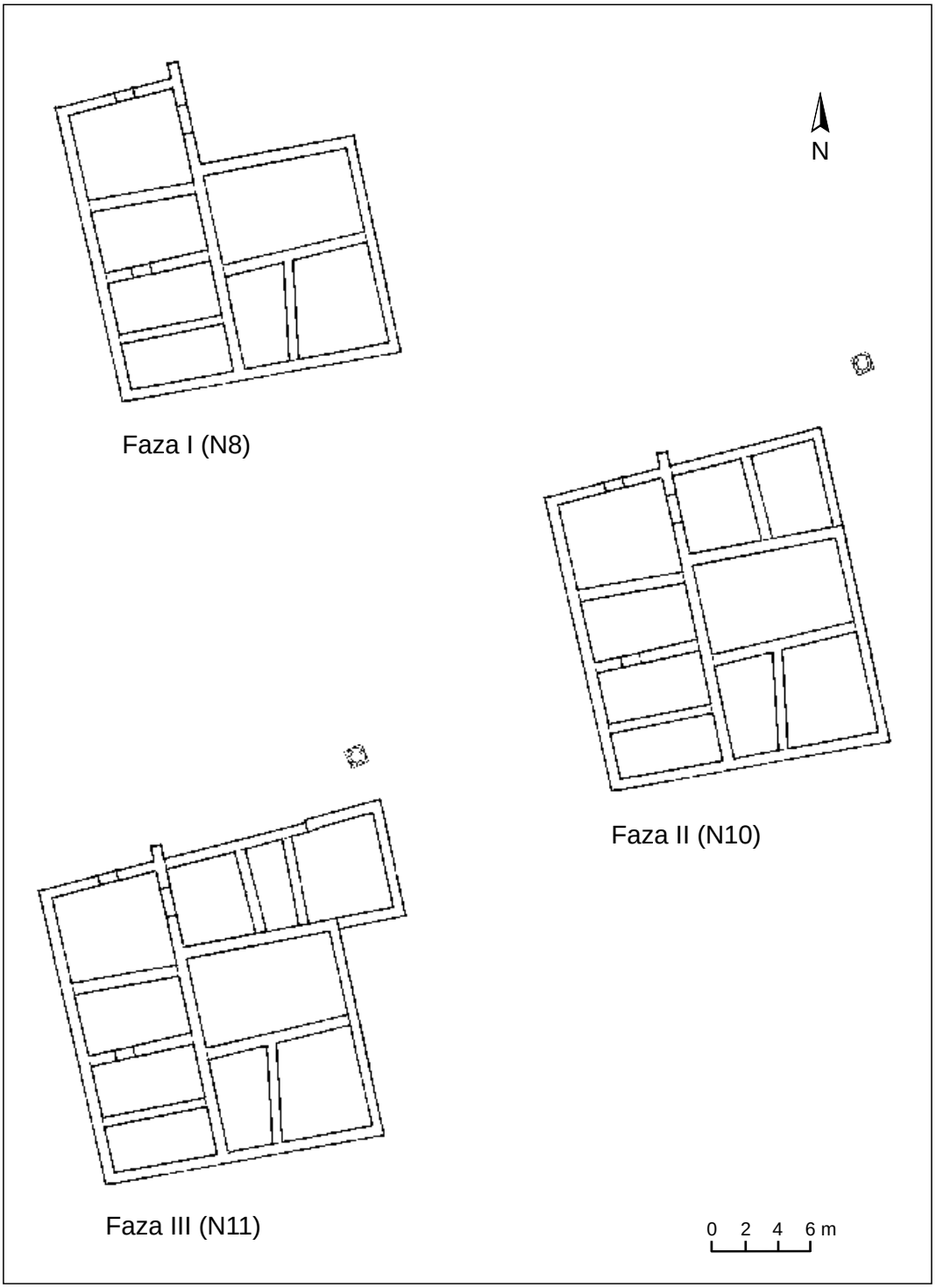

Figura 8. Cetatea Halmyris. *Principia.* Faze constructive.

www.cimec.ro

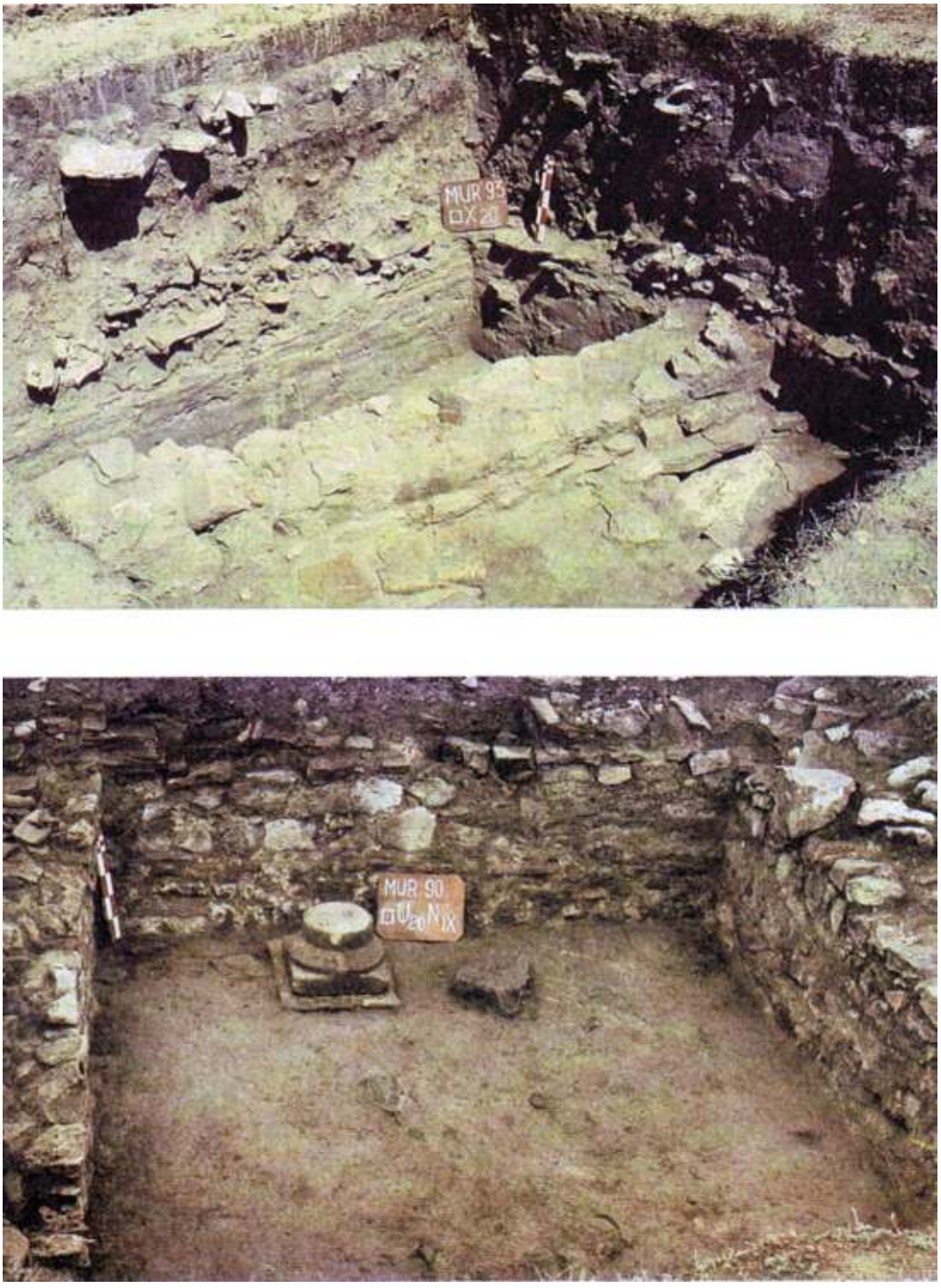

Figura 9. Cetatea Halmyris. *Principia.* Aspecte de şantier.

www.cimec.ro

Figura 10. Cetatea Halmyris. Poarta de Vest

www.cimec.ro

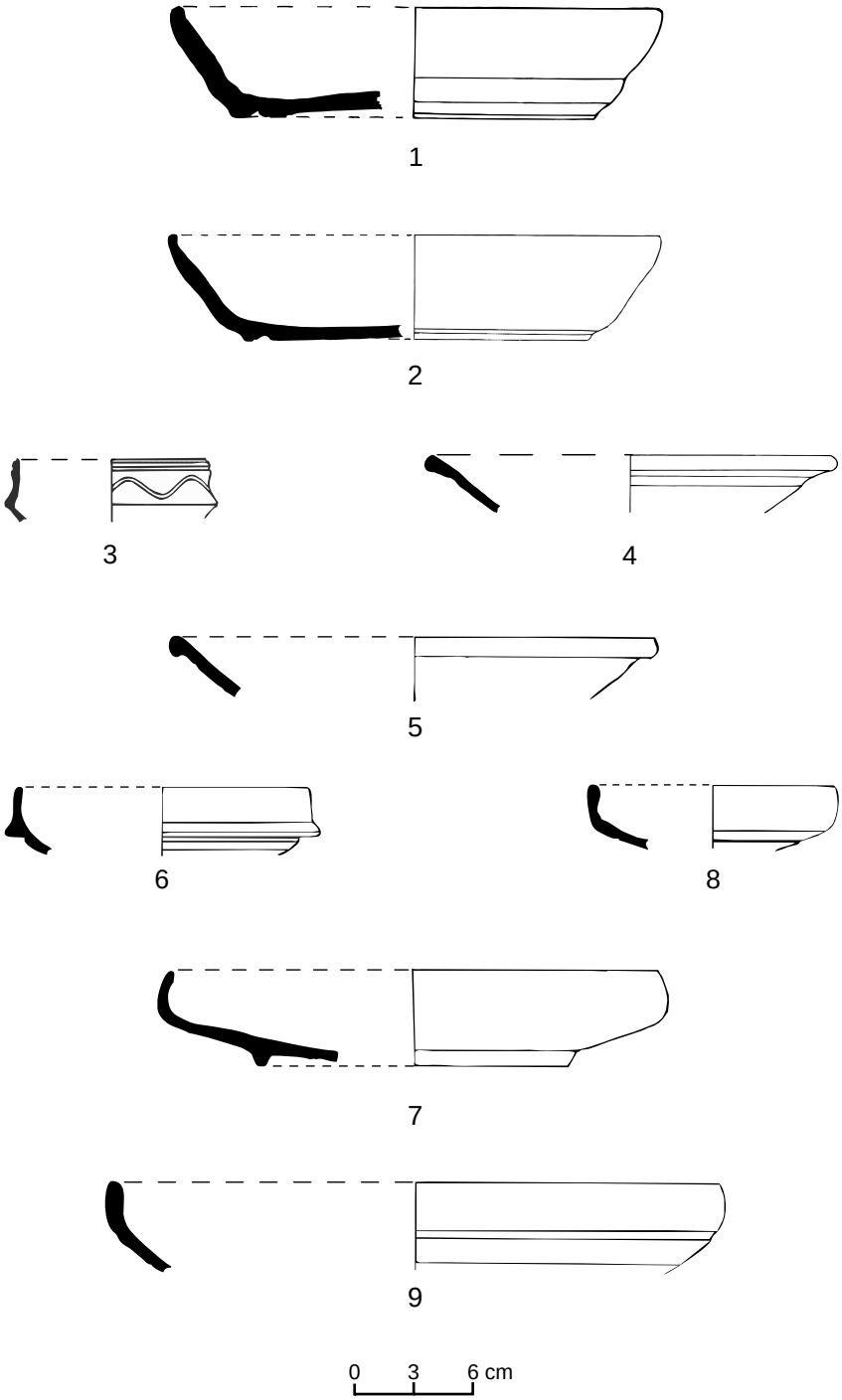

Planşa I

www.cimec.ro

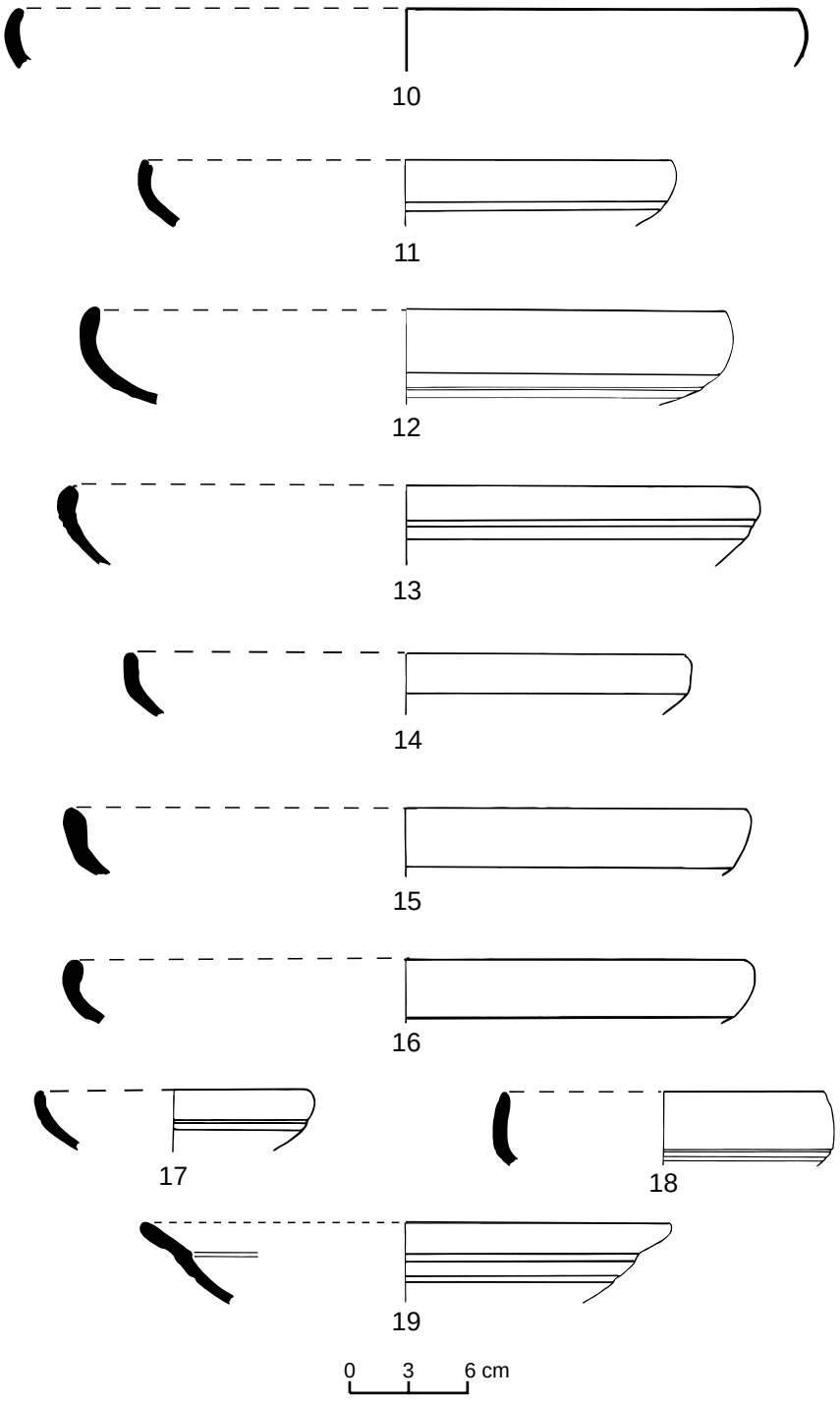

Planşa II

www.cimec.ro

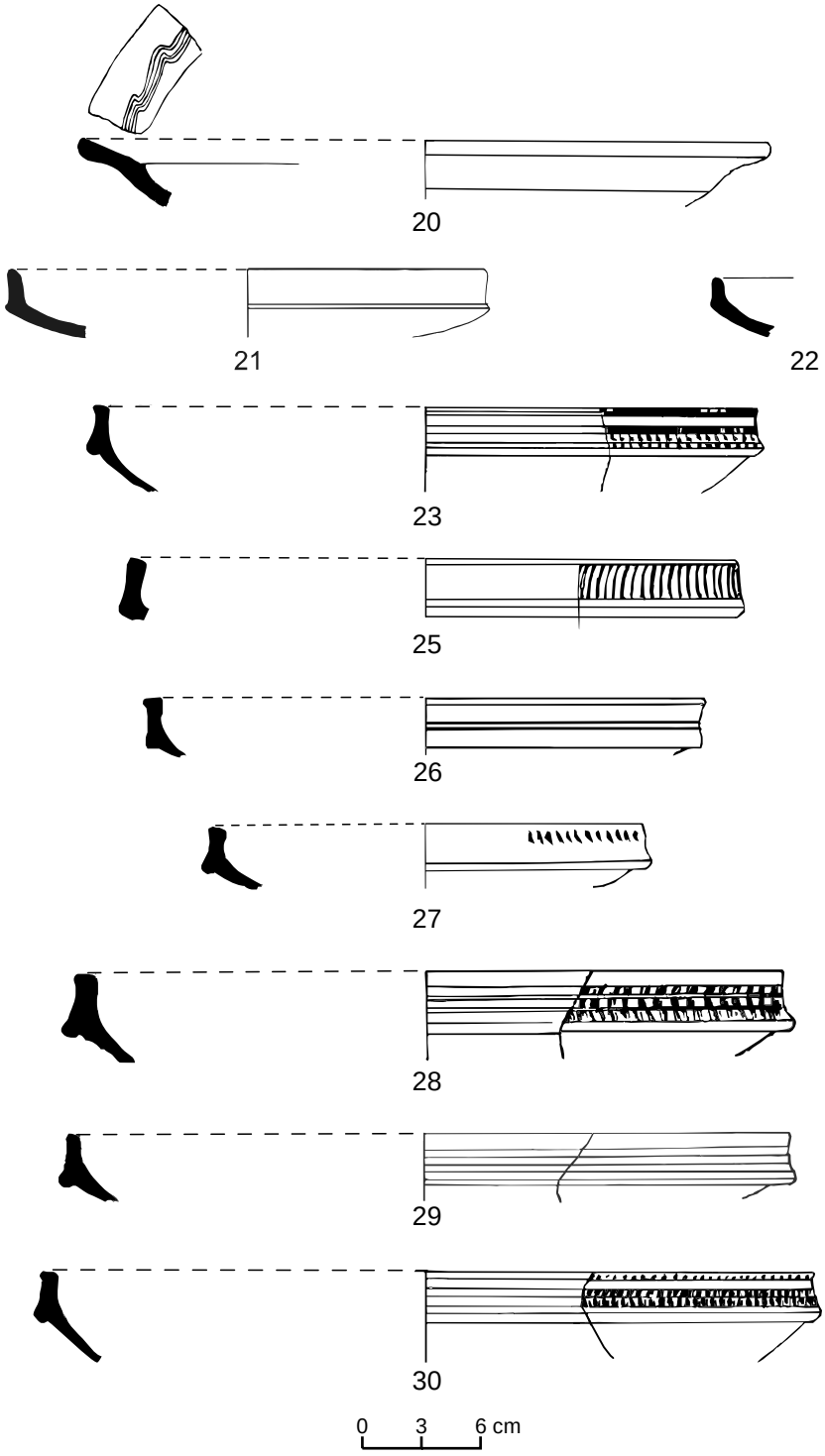

Planşa III

www.cimec.ro

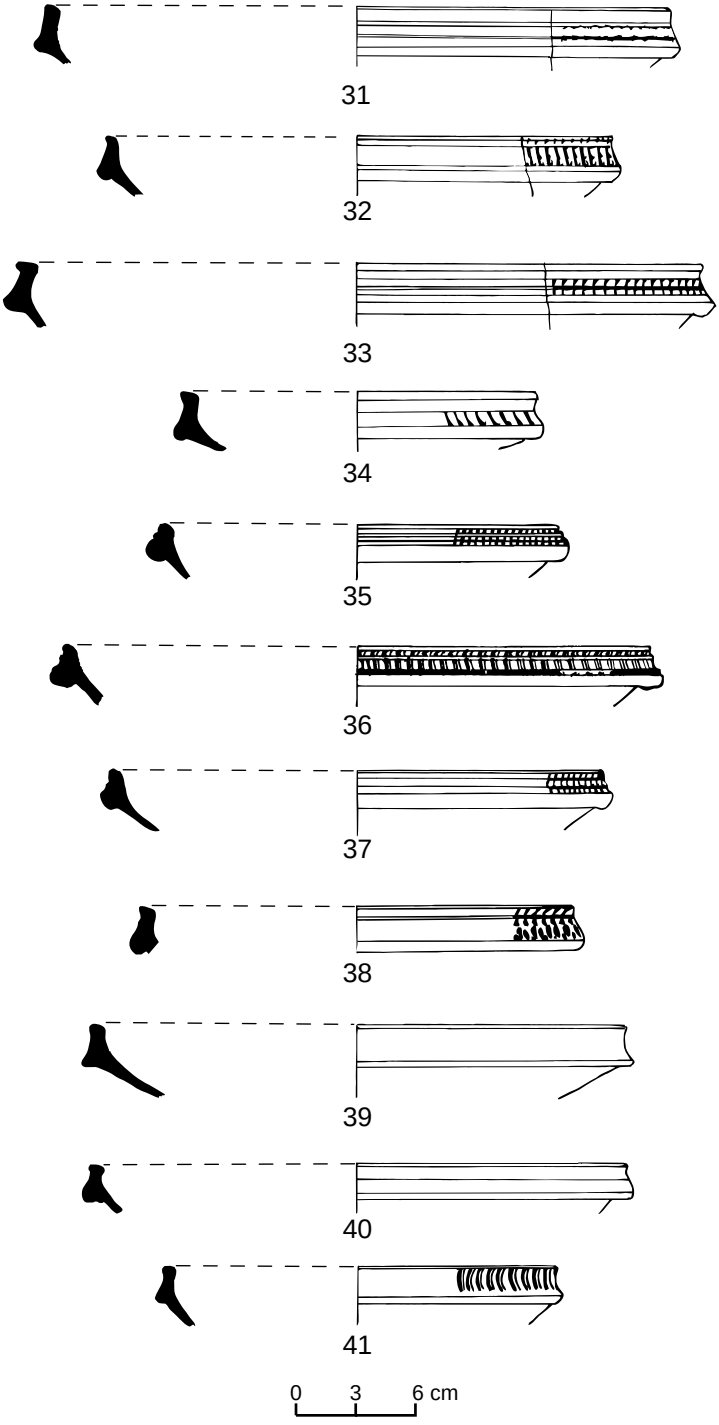

Planşa IV

www.cimec.ro

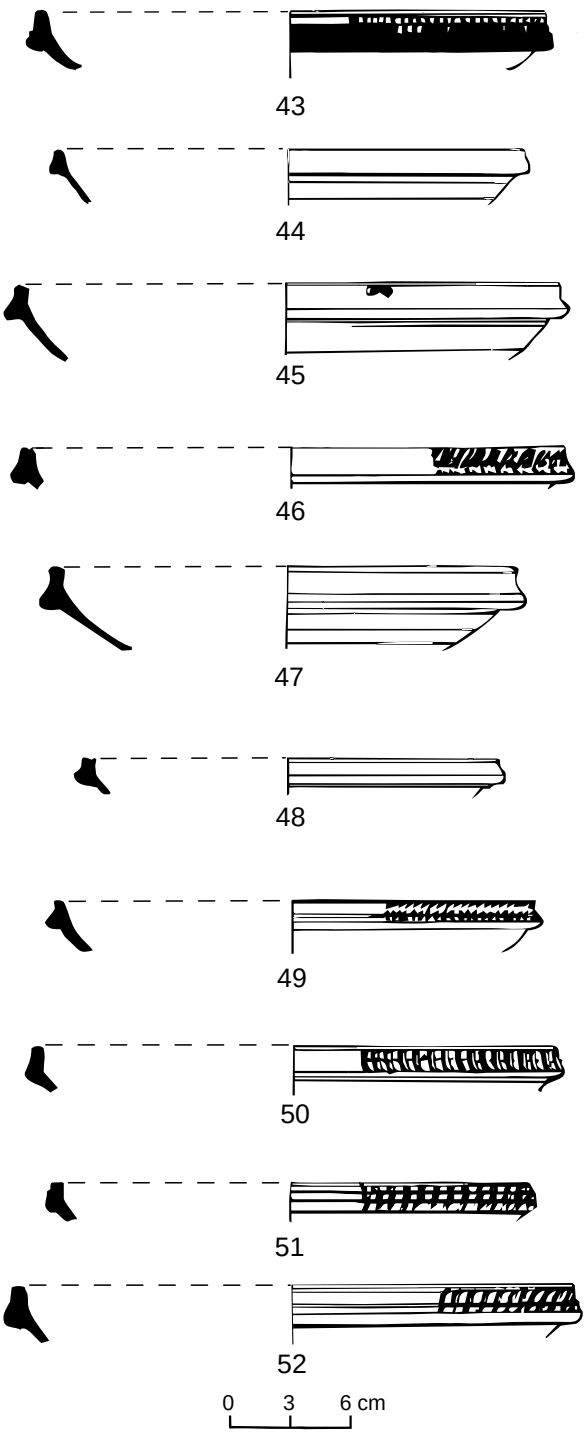

Planşa V

www.cimec.ro

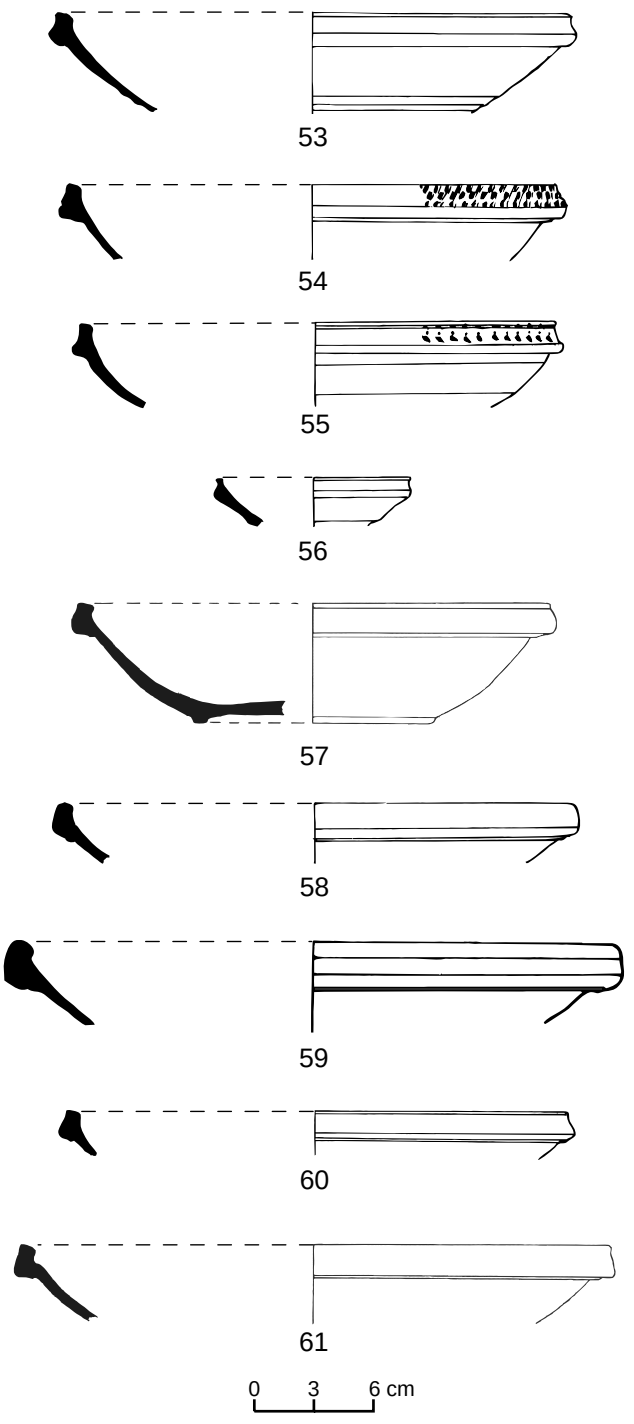

Planşa VI

www.cimec.ro

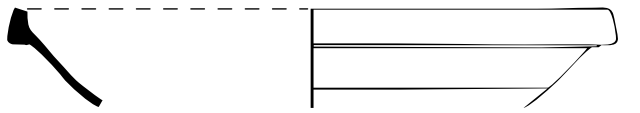

62

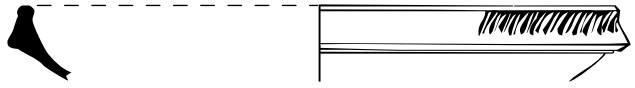

63

64

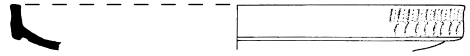

65

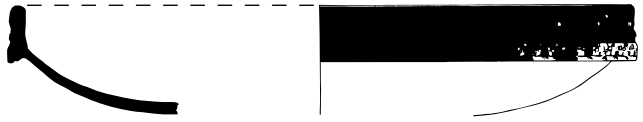

66

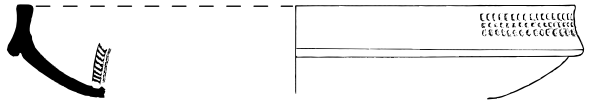

67

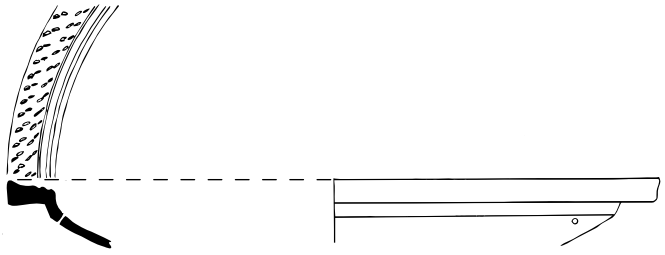

69

0 3 6 cm

Planşa VII

www.cimec.ro

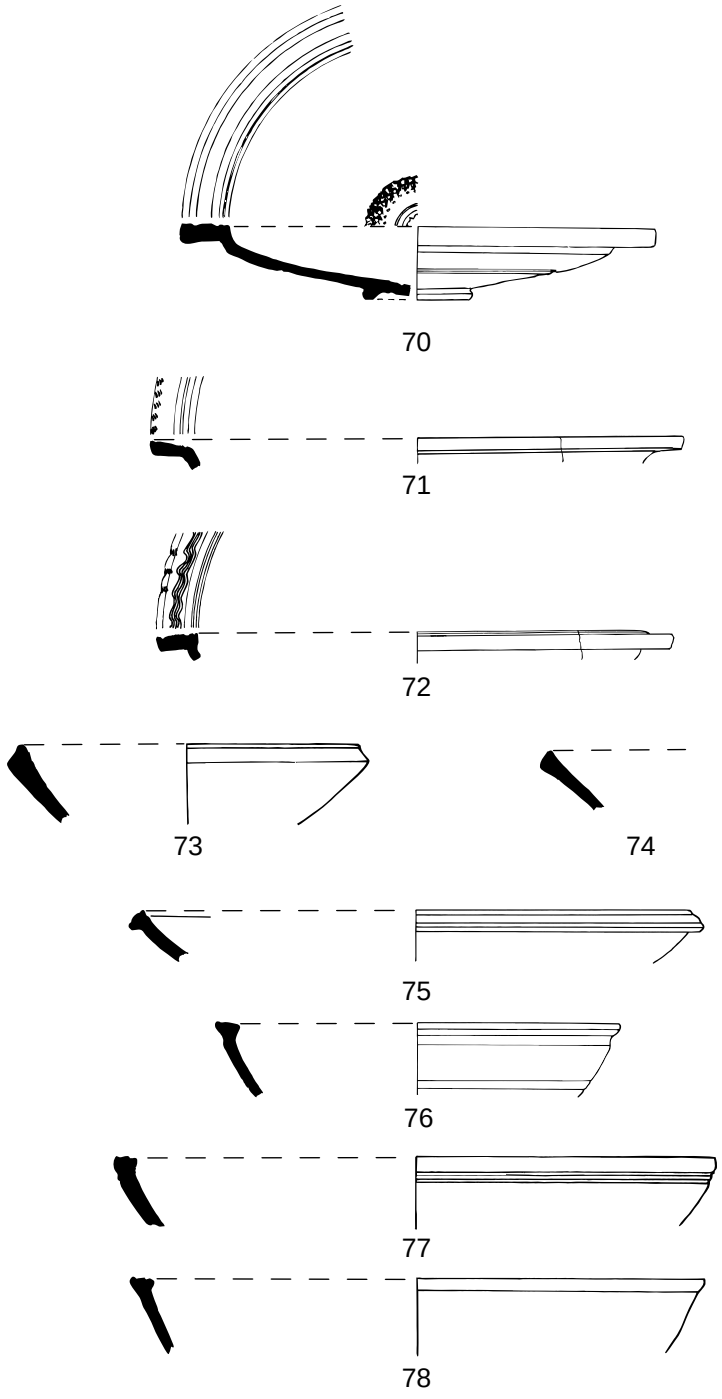

Planşa VIII

www.cimec.ro

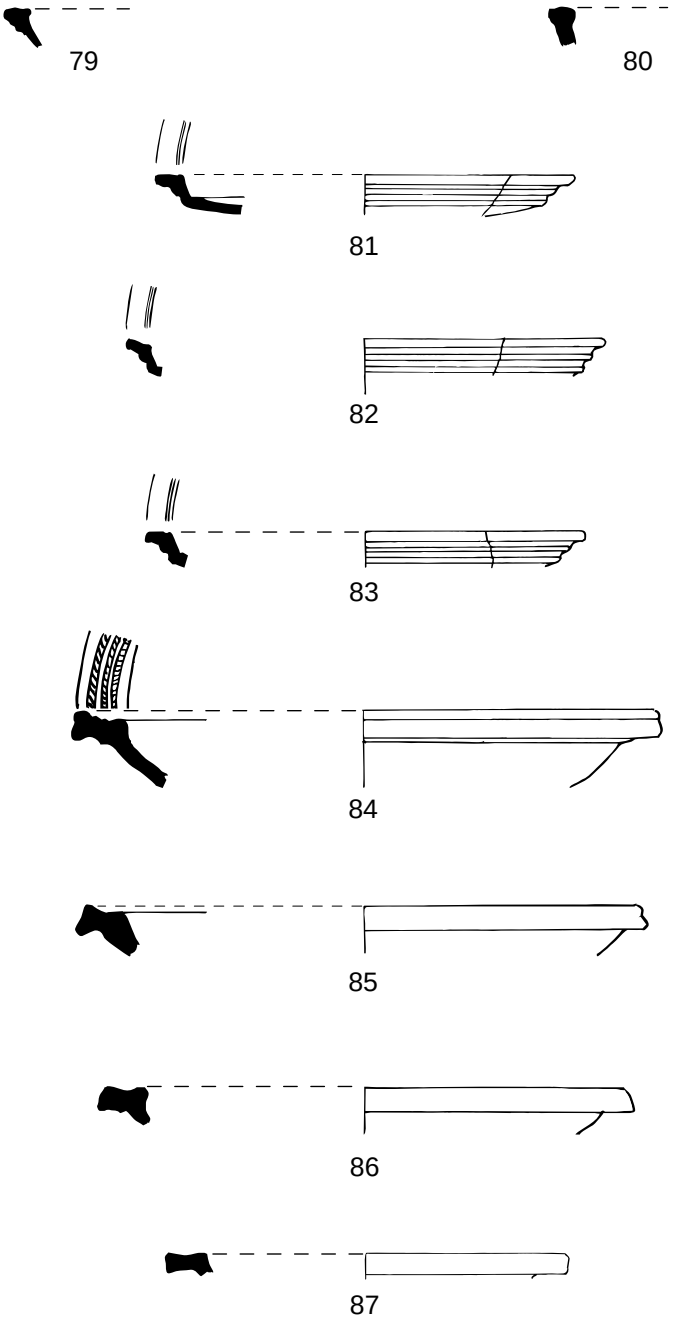

Planşa IX

www.cimec.ro

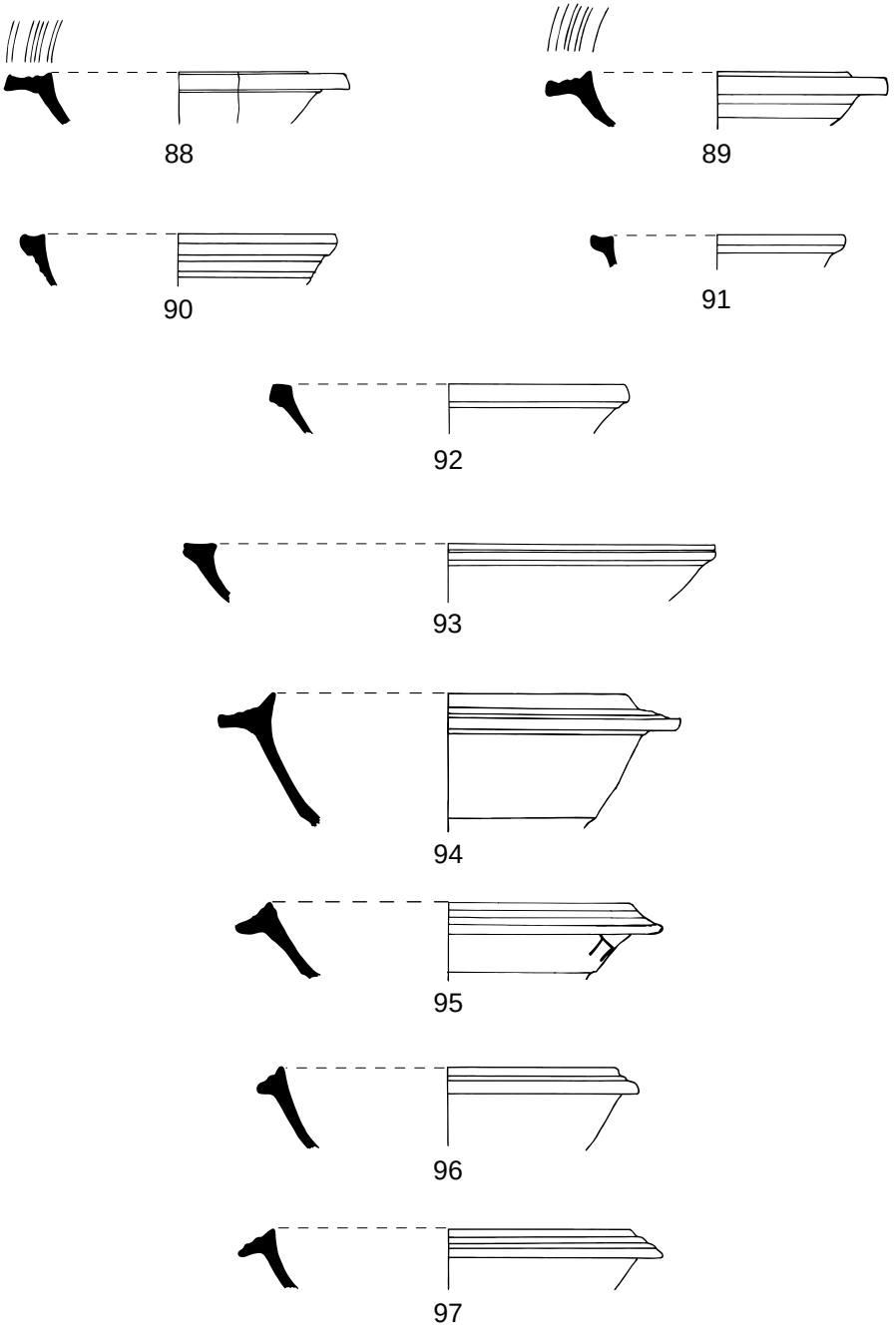

Planşa X

www.cimec.ro

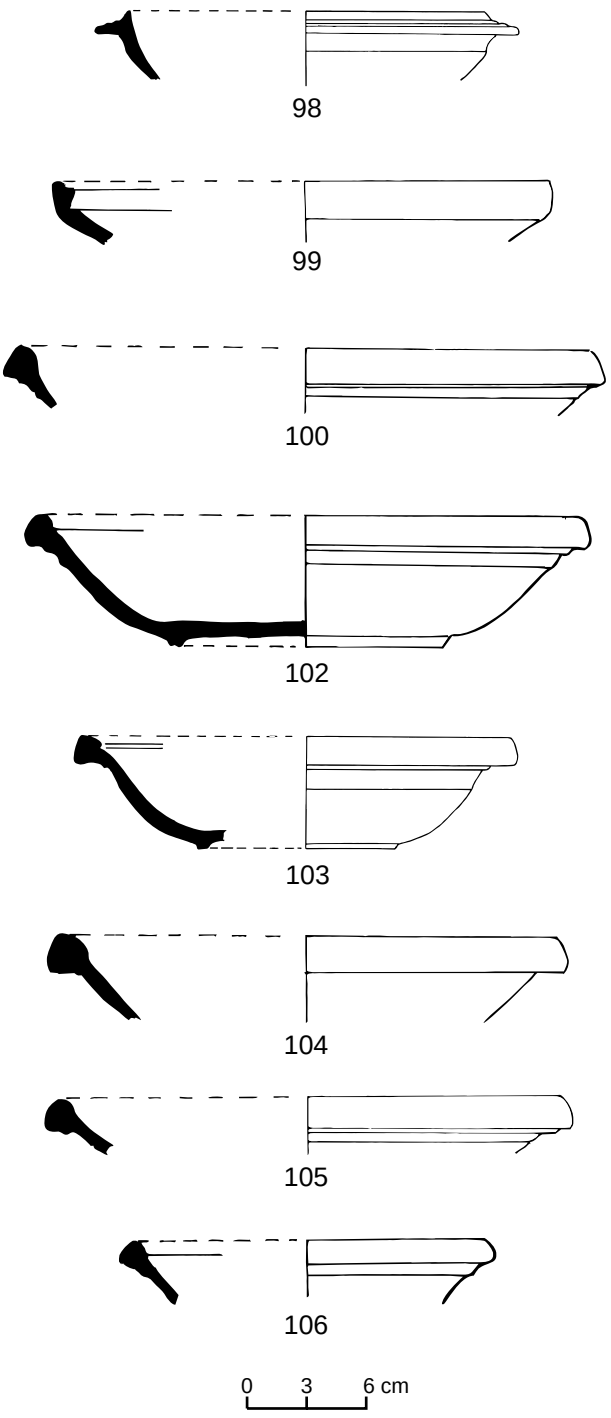

Planşa XI

www.cimec.ro

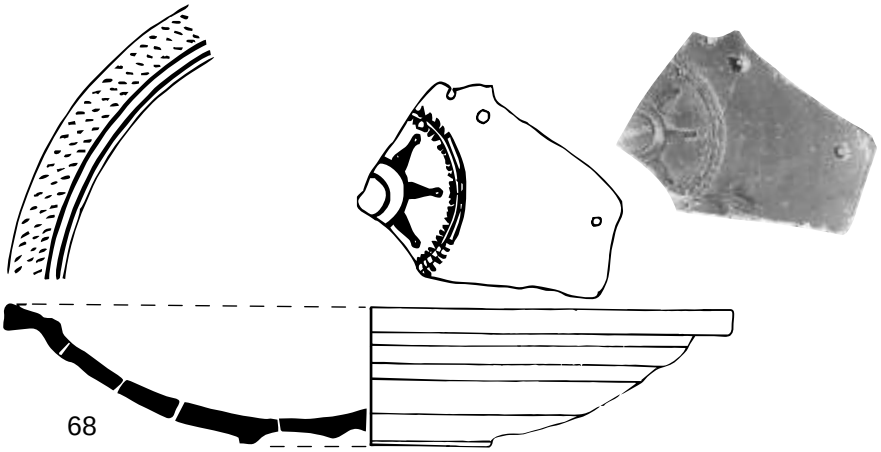

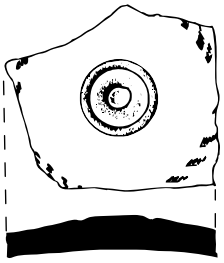

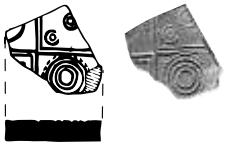

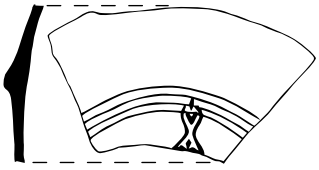

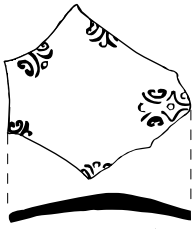

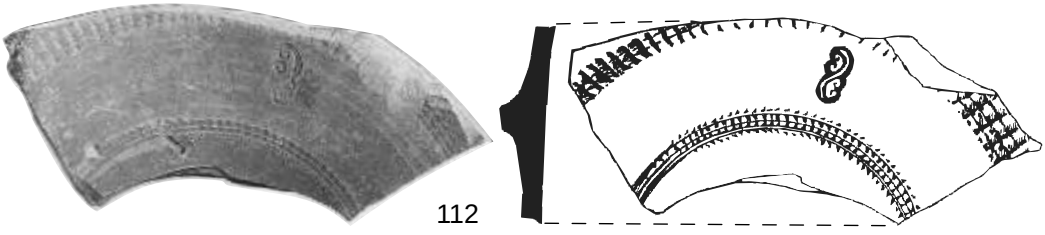

Planşa XII

www.cimec.ro

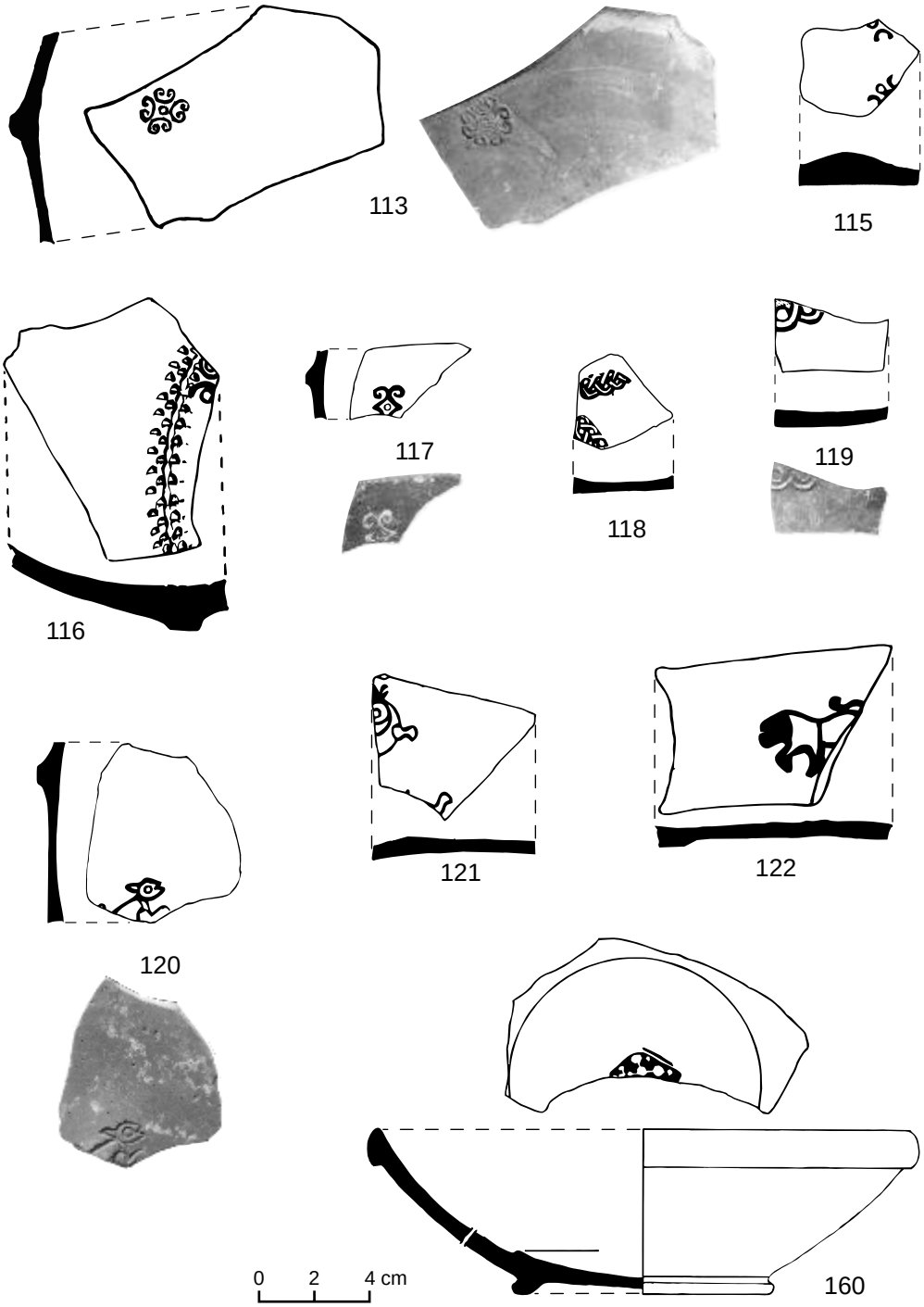

Planşa XIII

www.cimec.ro

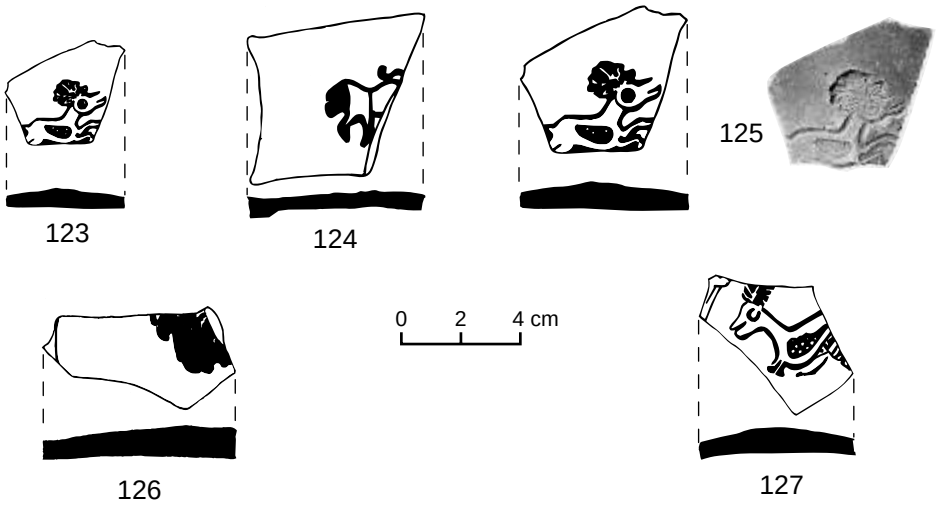

Planşa XIV

www.cimec.ro

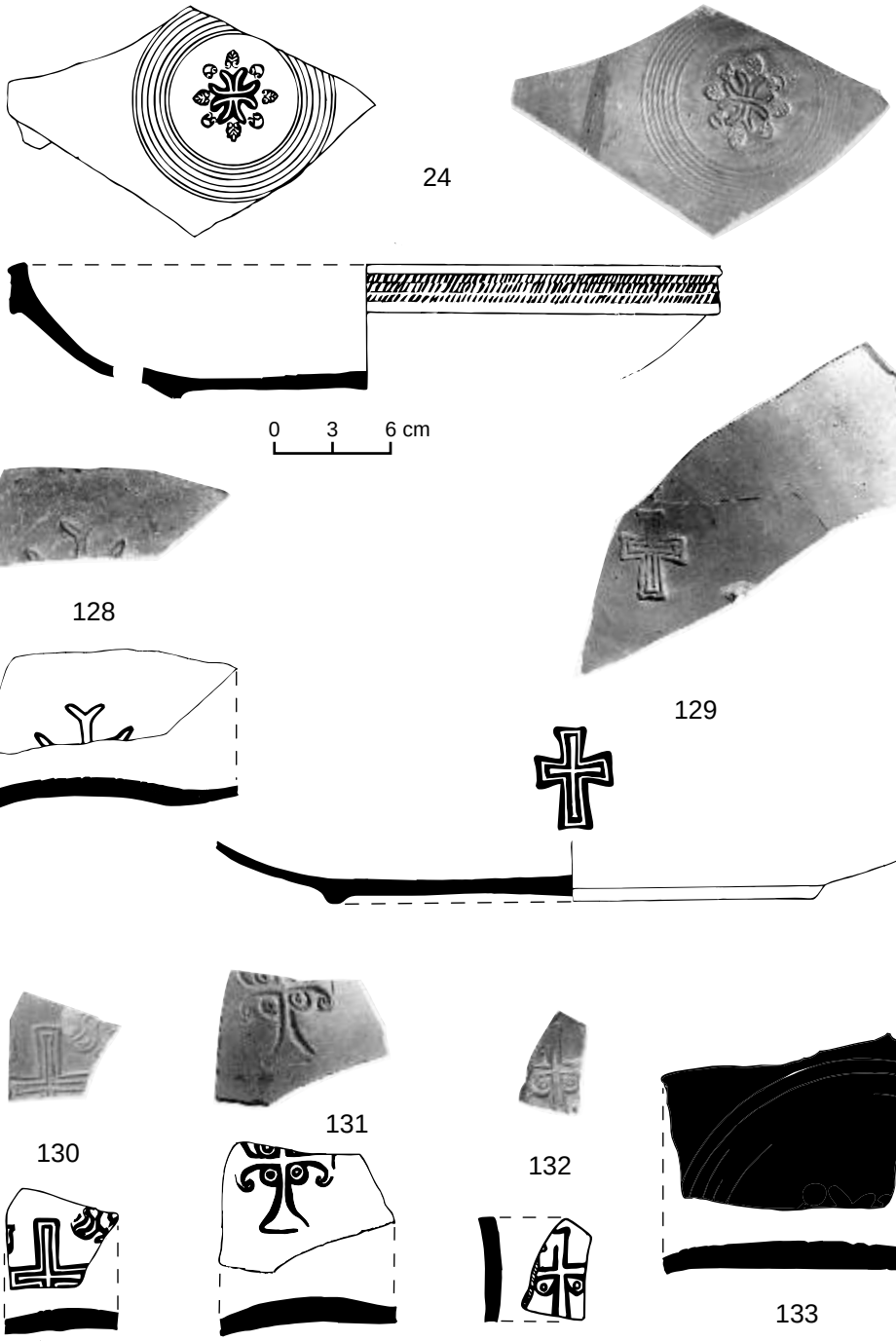

Planşa XV

www.cimec.ro

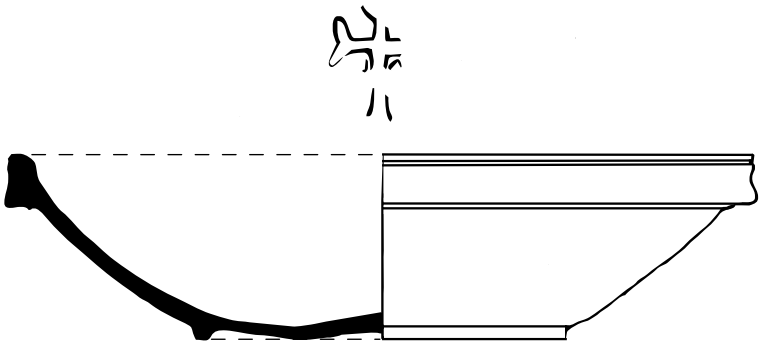

42

134

136

135

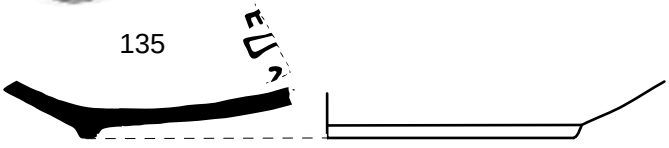

0 2 4 cm

Planşa XVI

www.cimec.ro

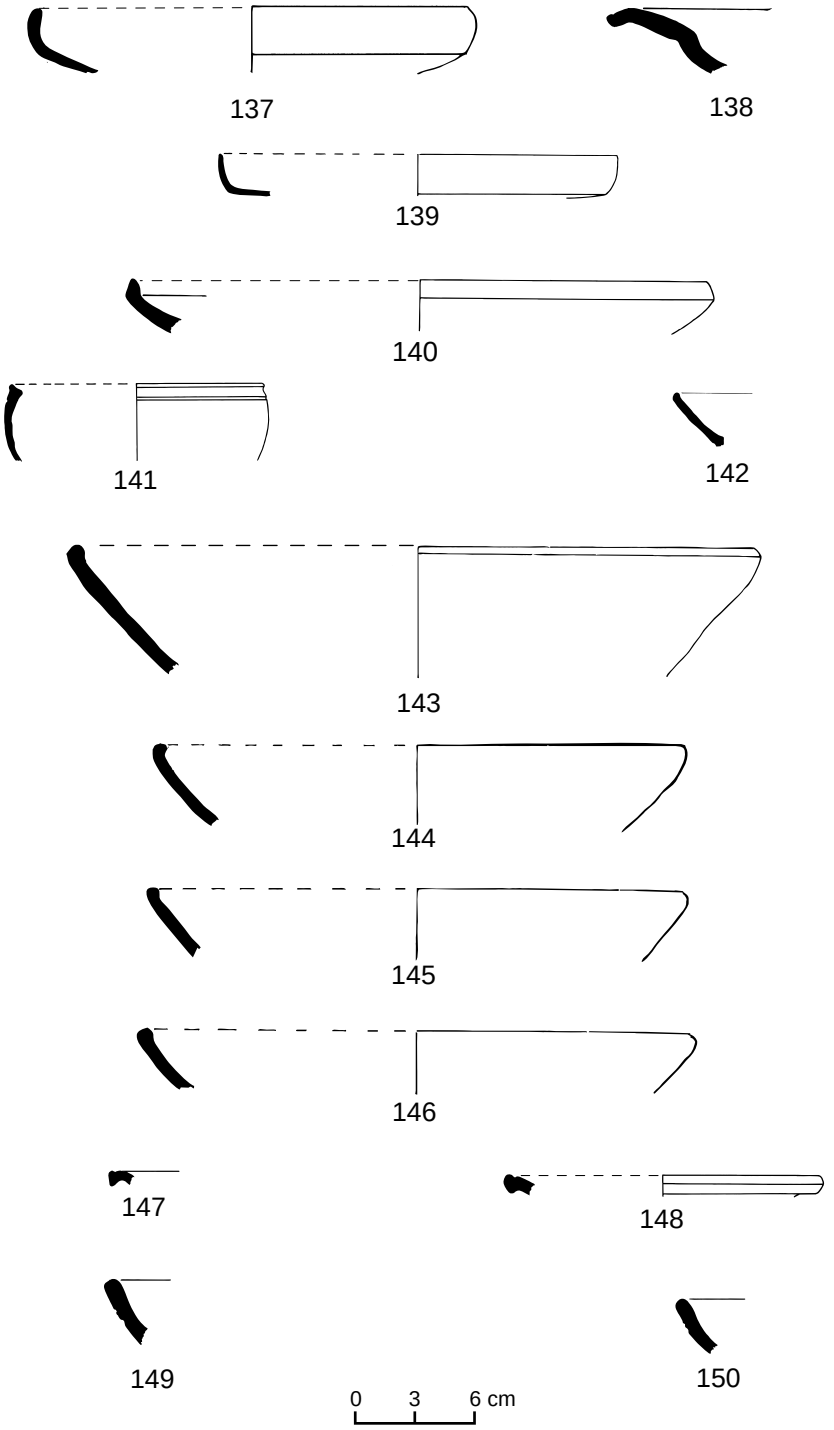

Planşa XVII

www.cimec.ro

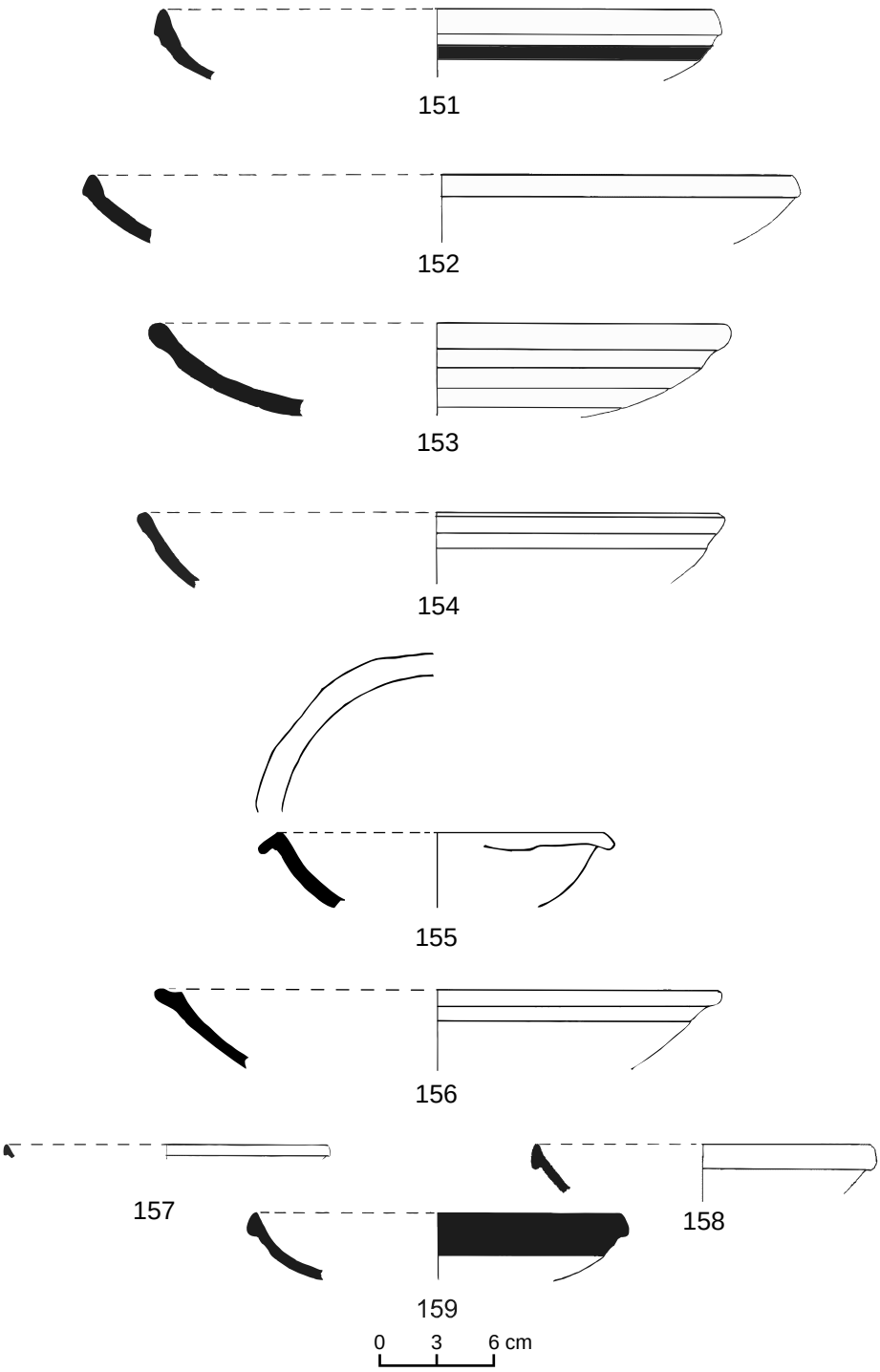

Planşa XVIII

www.cimec.ro

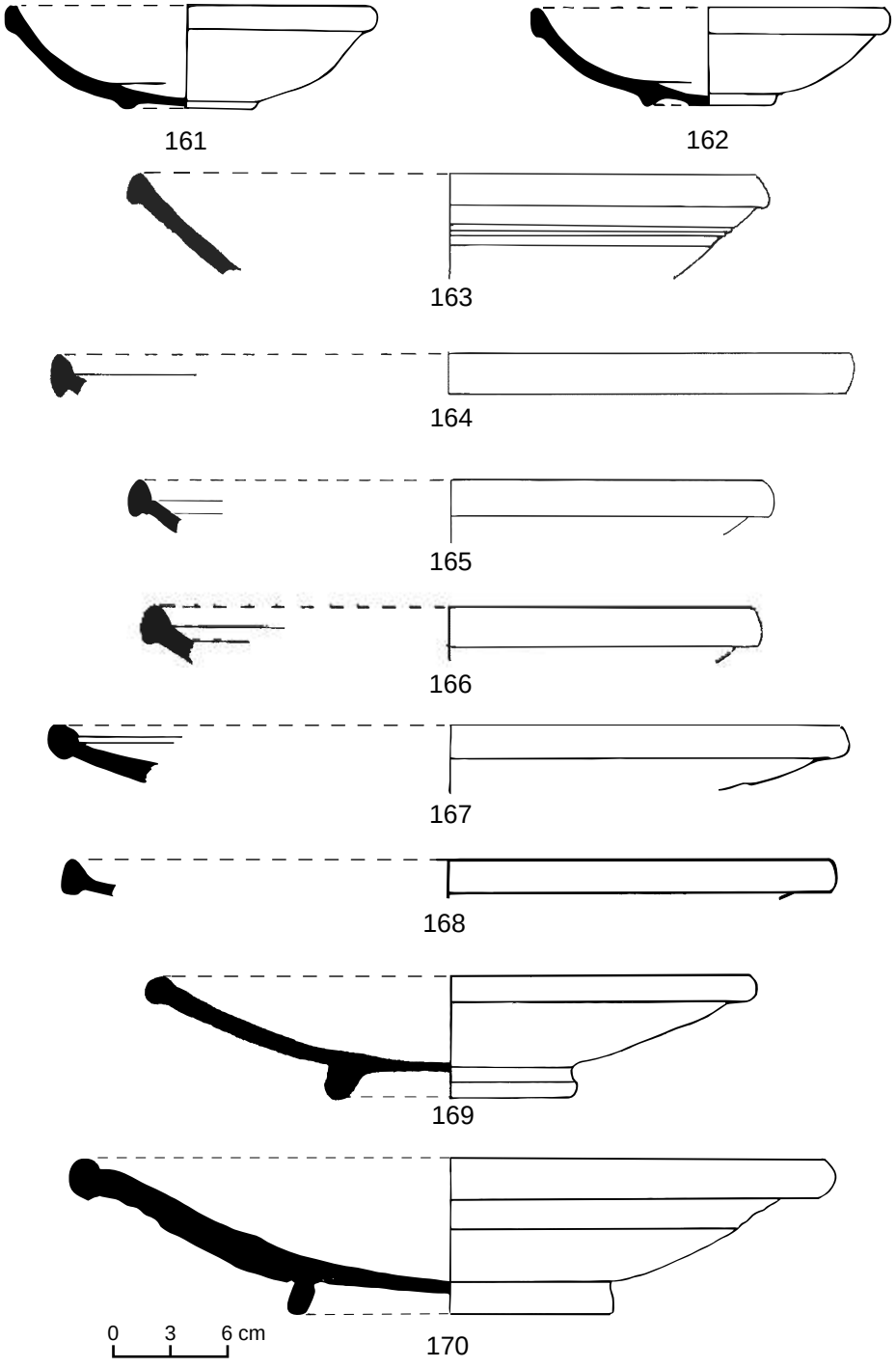

Planşa XIX

www.cimec.ro

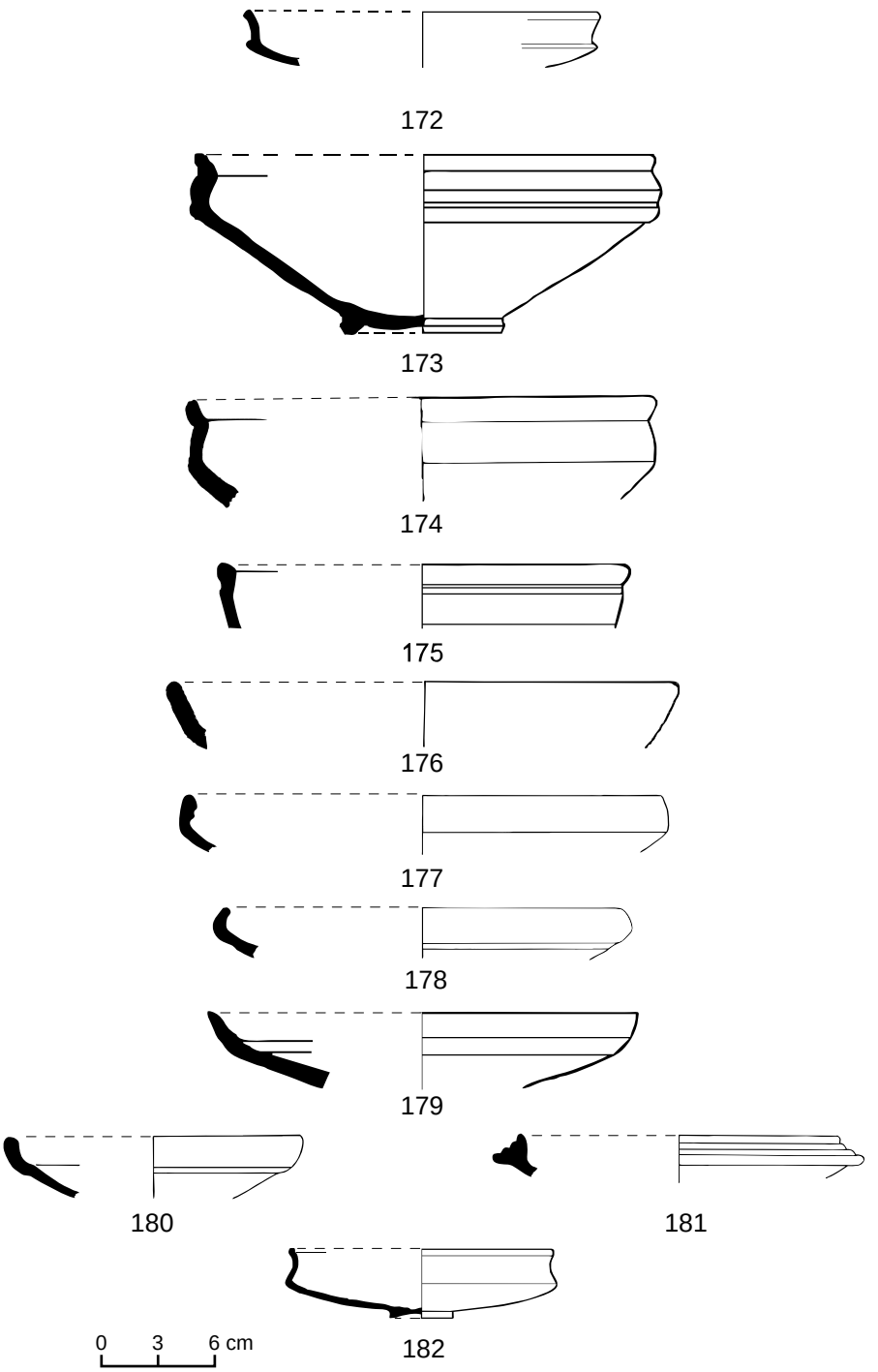

Planşa XX

www.cimec.ro

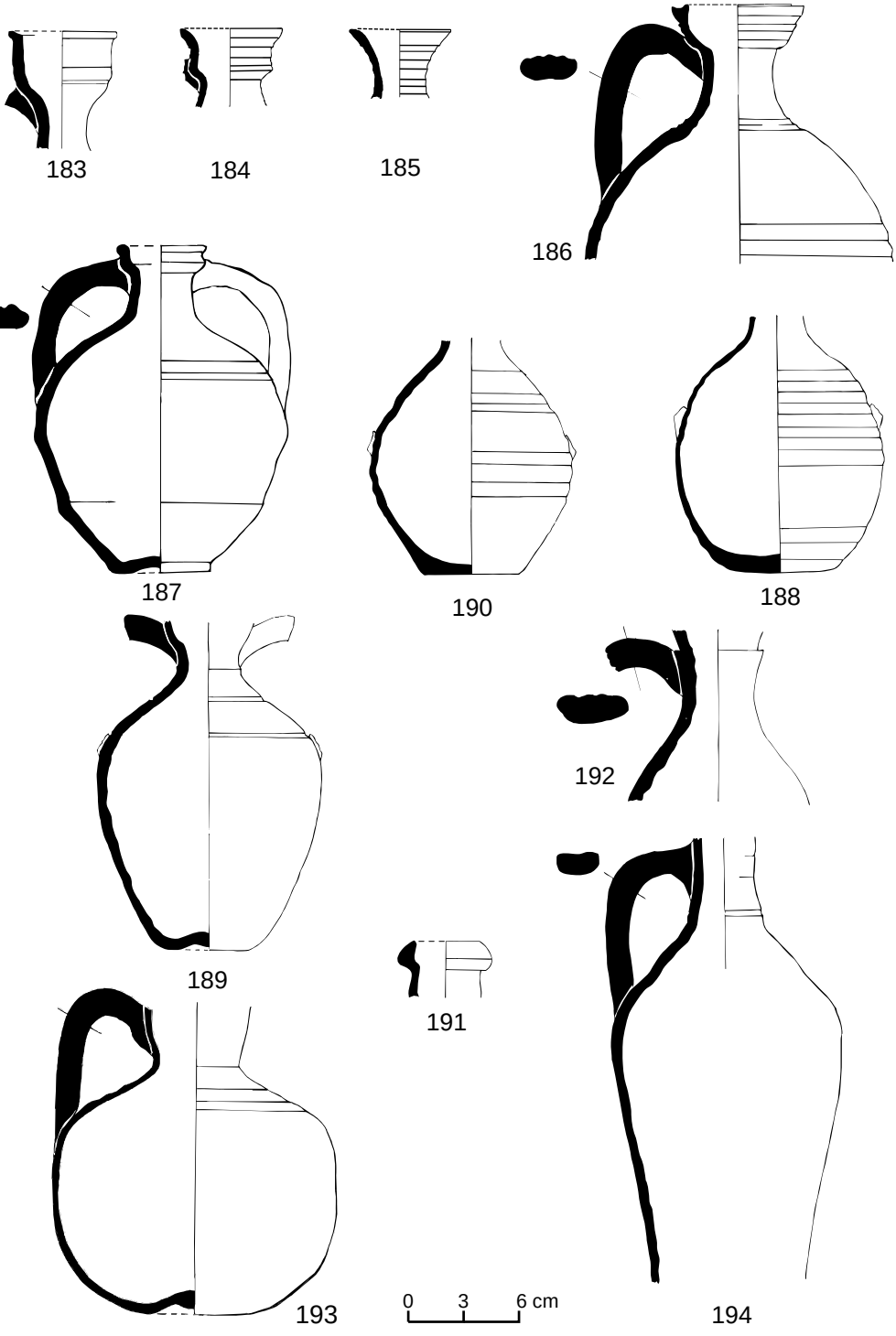

Planşa XXI

www.cimec.ro

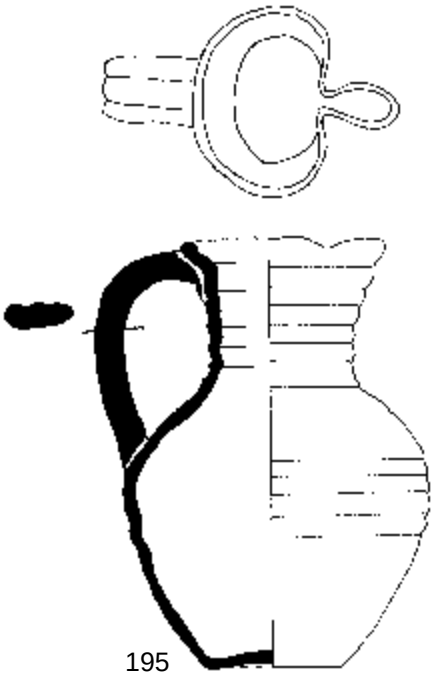

195

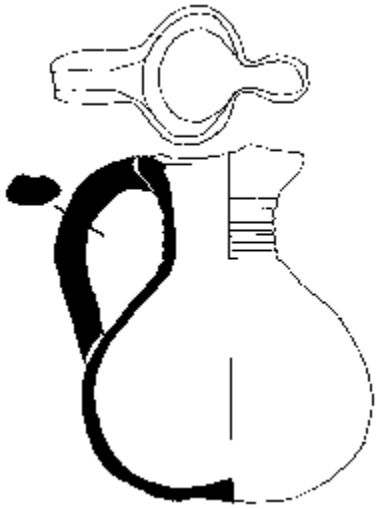

196

198

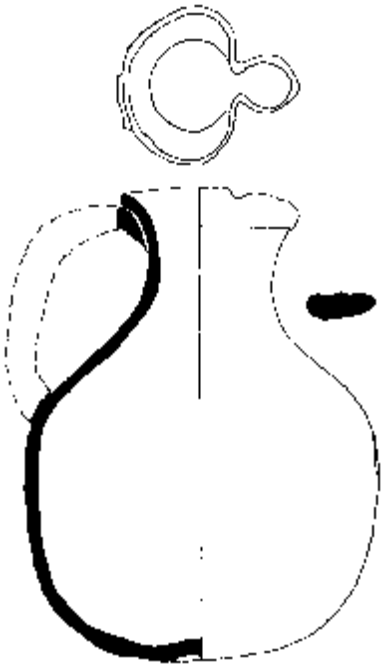

197

0 3 6 cm

Planşa XXII

www.cimec.ro

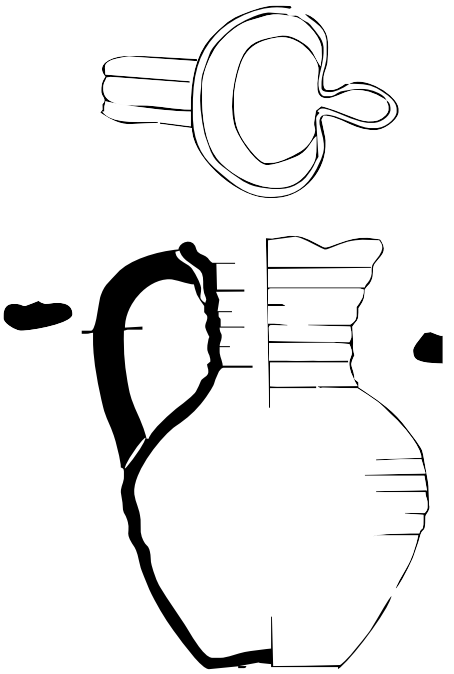

195

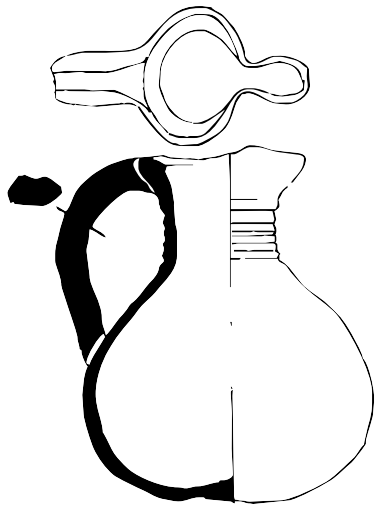

196

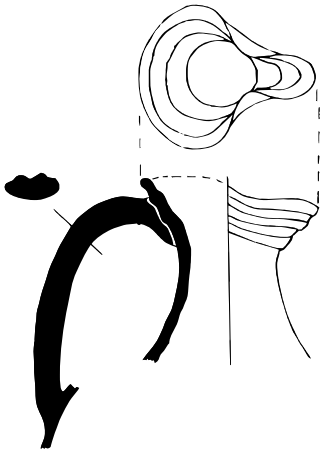

198

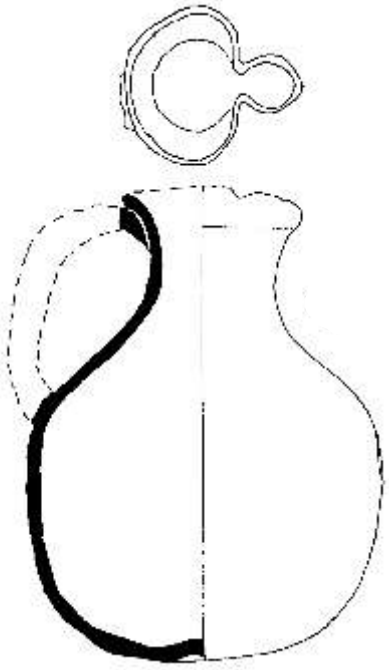

197

0 3 6 cm

Planşa XXII

www.cimec.ro

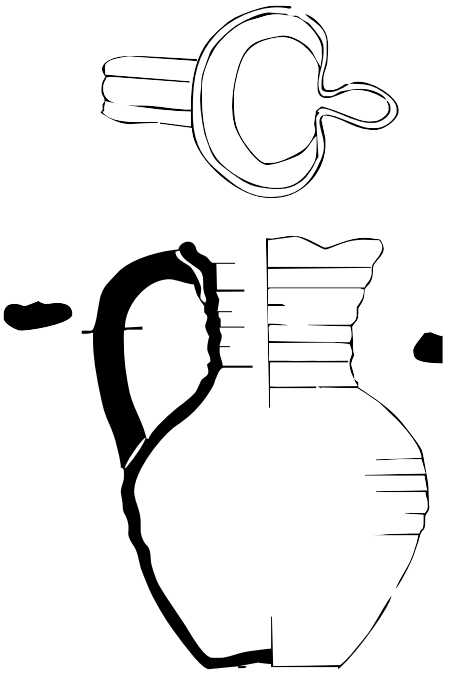

195

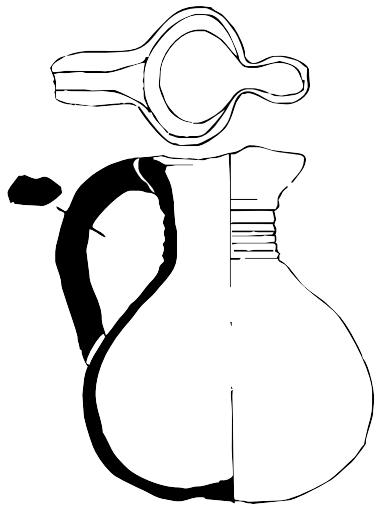

196

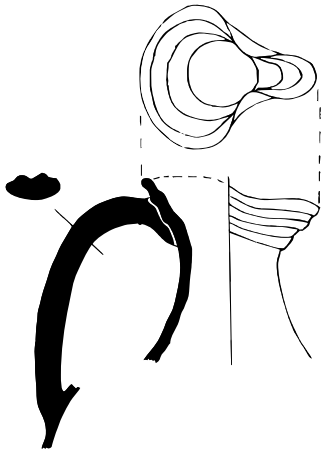

198

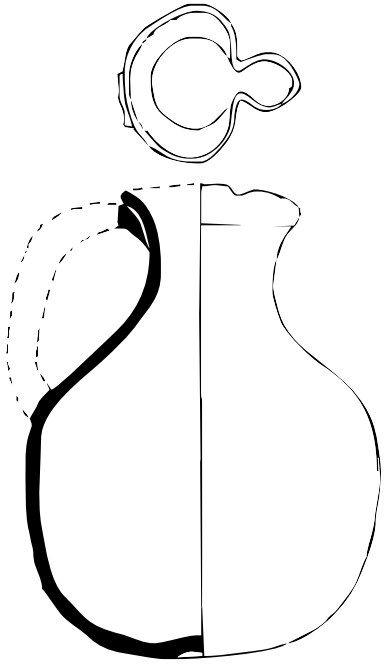

197

0 3 6 cm

Planşa XXII

www.cimec.ro

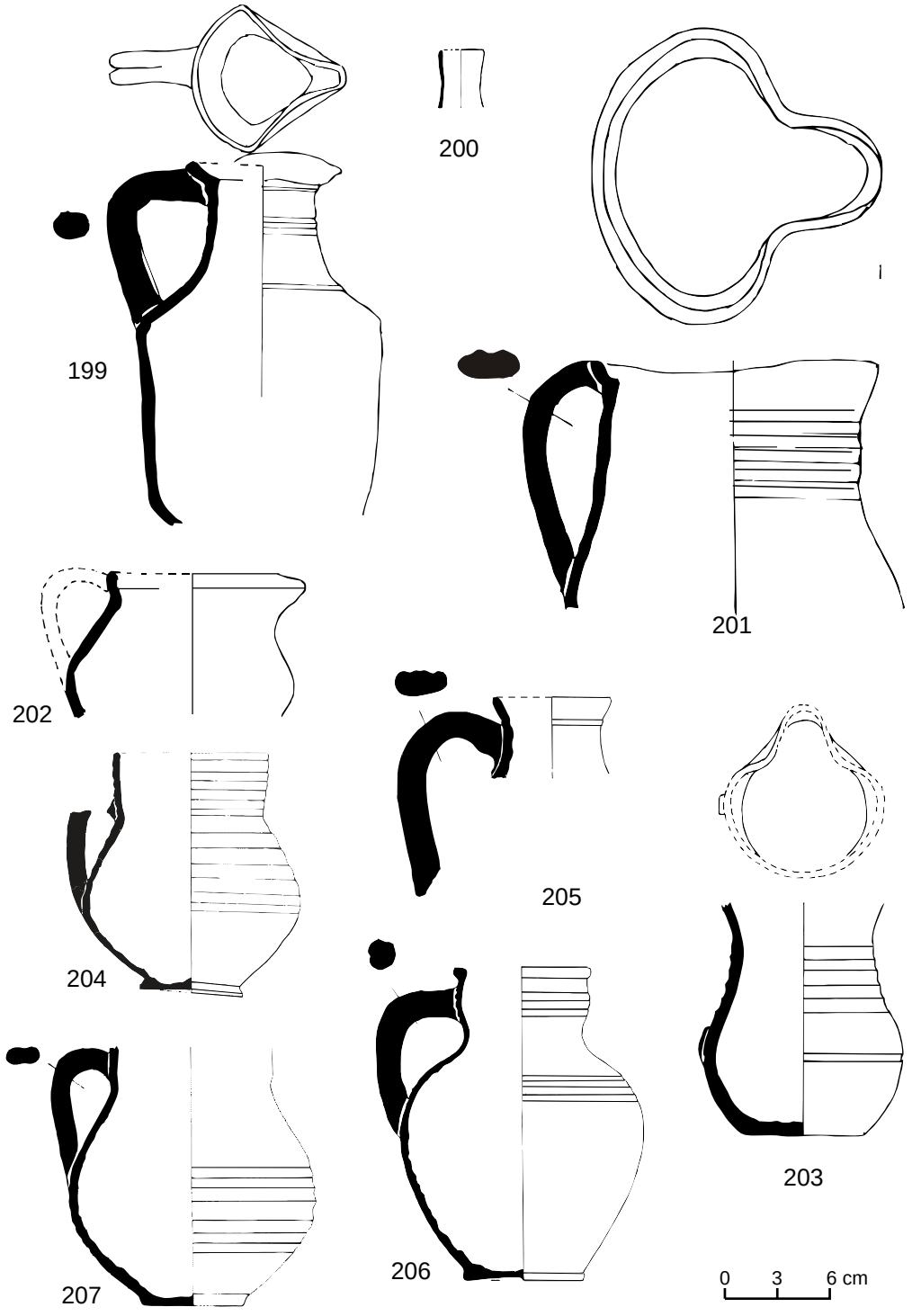

Planşa XXIII

www.cimec.ro

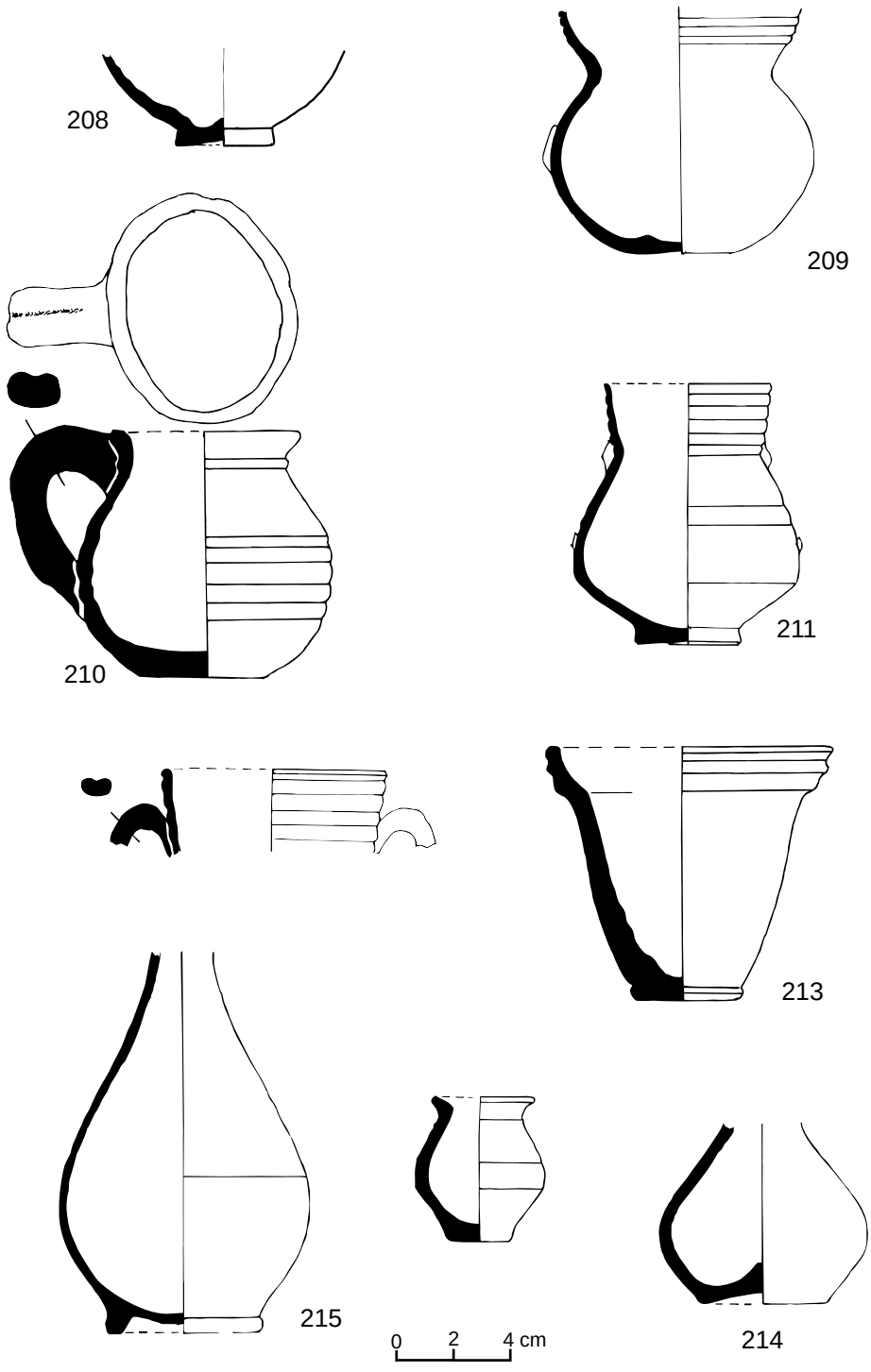

Planşa XXIV

www.cimec.ro

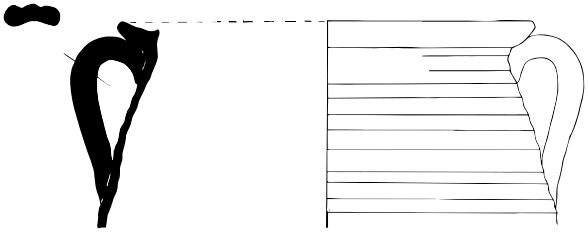

217

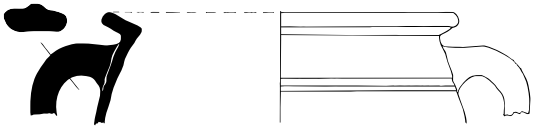

218

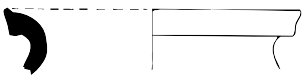

219

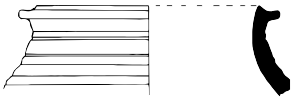

221

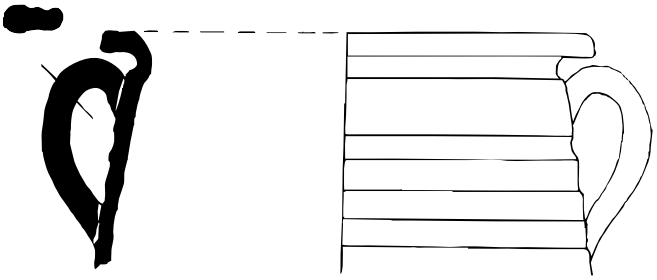

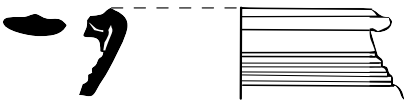

222

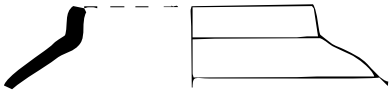

223

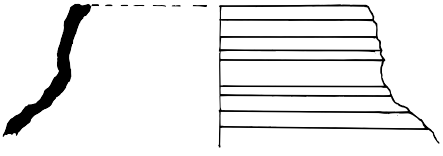

224

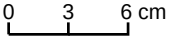

Planşa XXV

www.cimec.ro

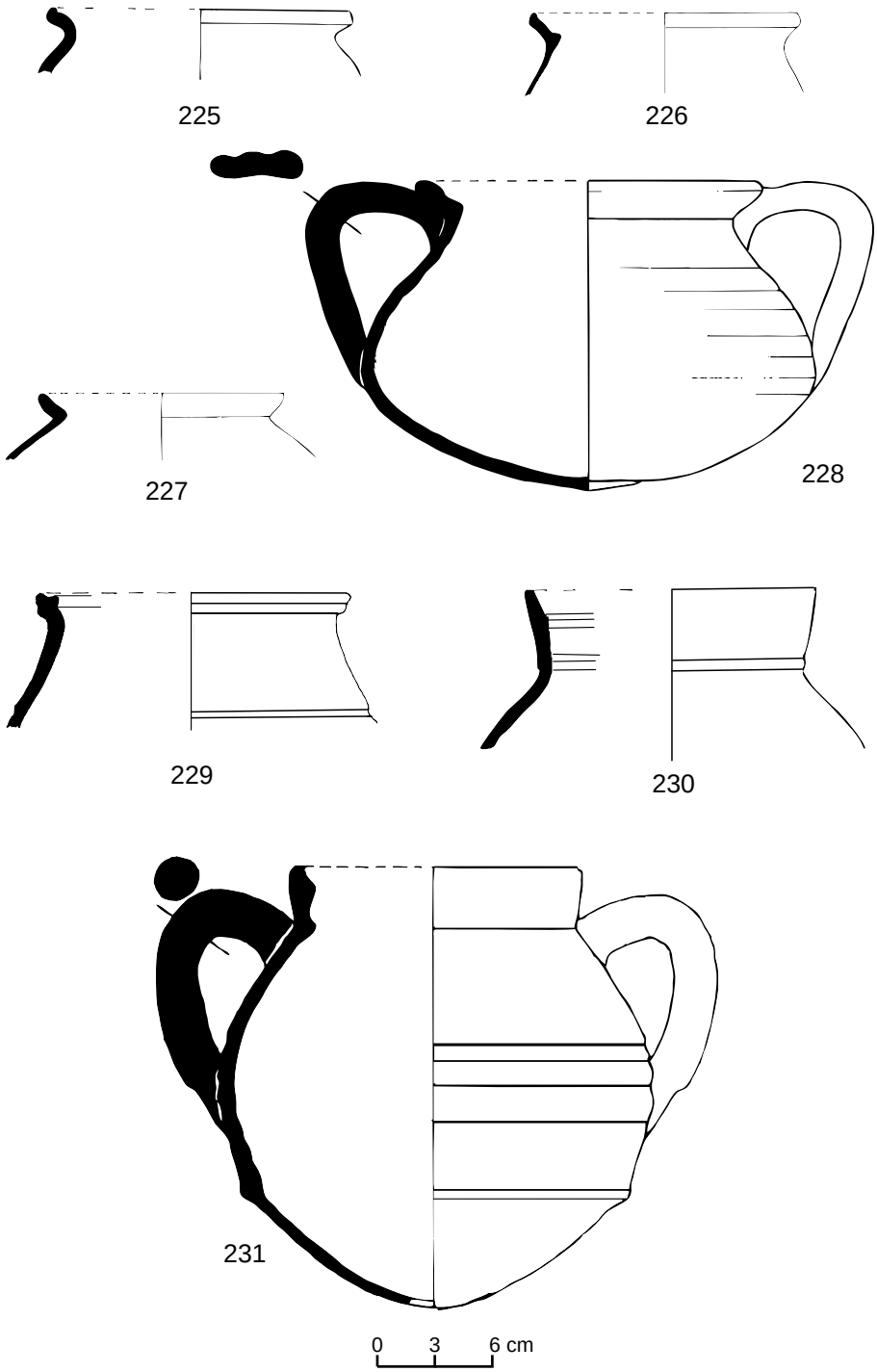

Planşa XXVI

www.cimec.ro

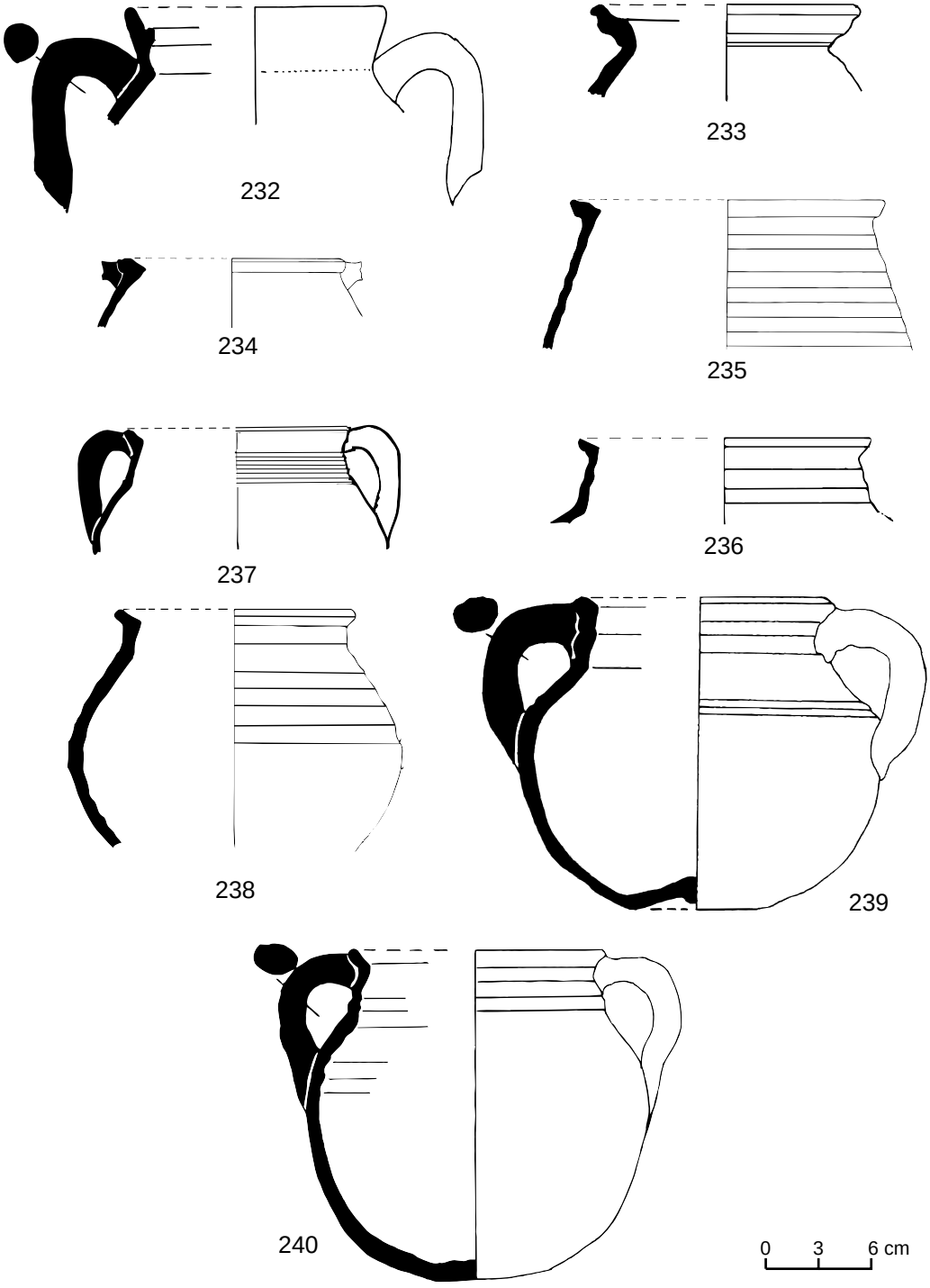

Planşa XXVII

www.cimec.ro

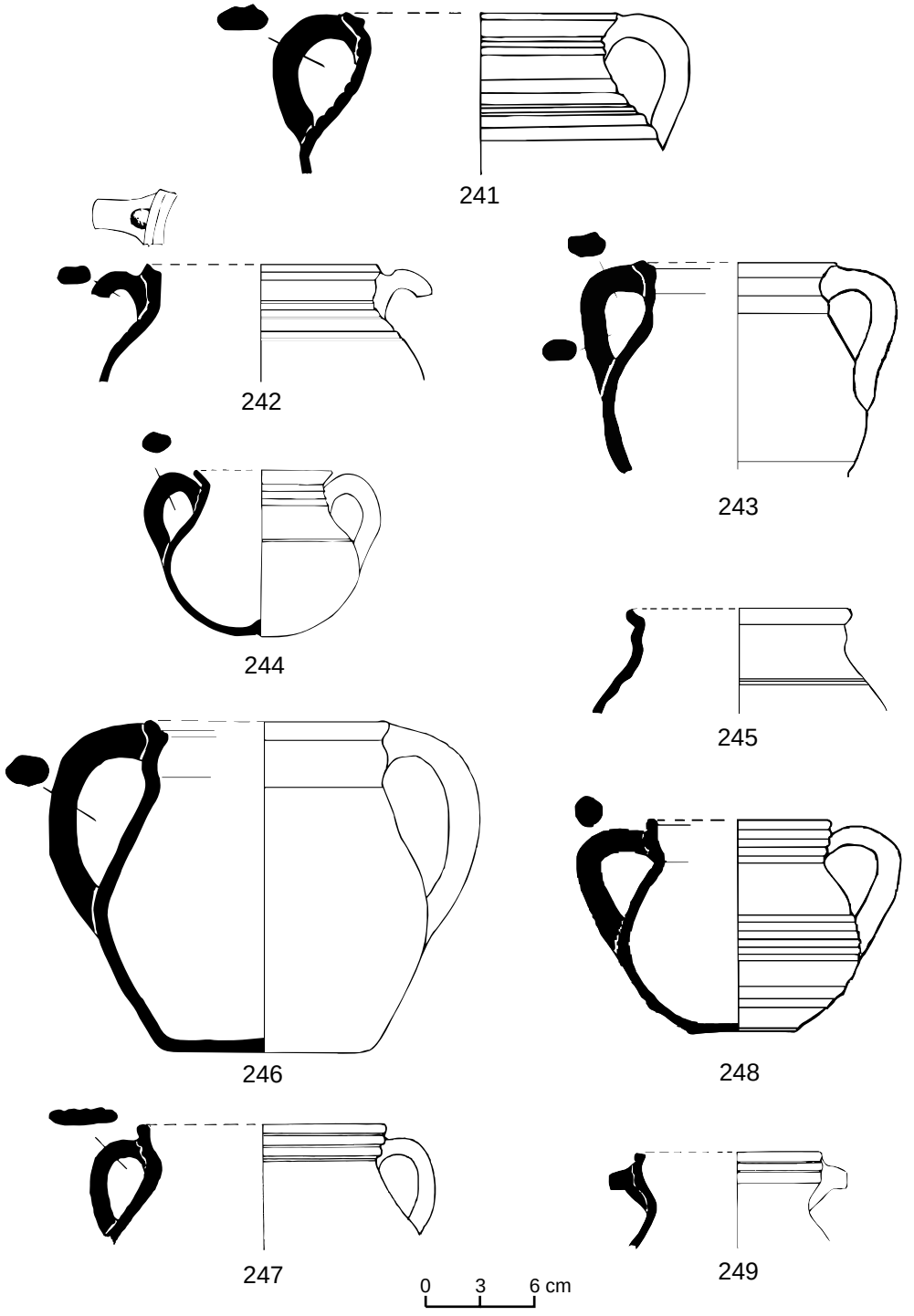

Planşa XXVIII

www.cimec.ro

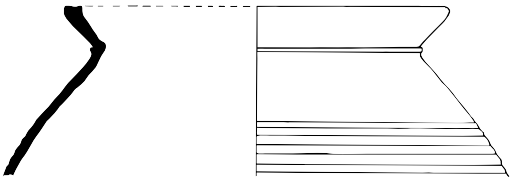

250

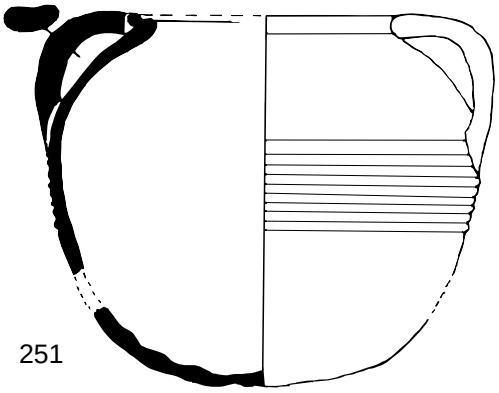

251

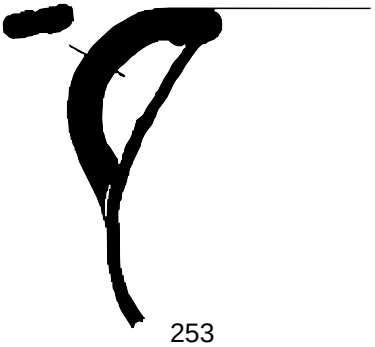

253

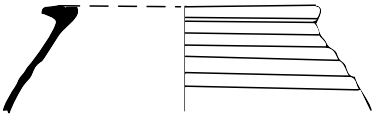

252

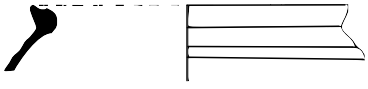

254

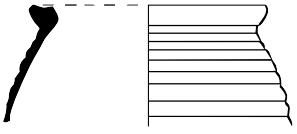

255

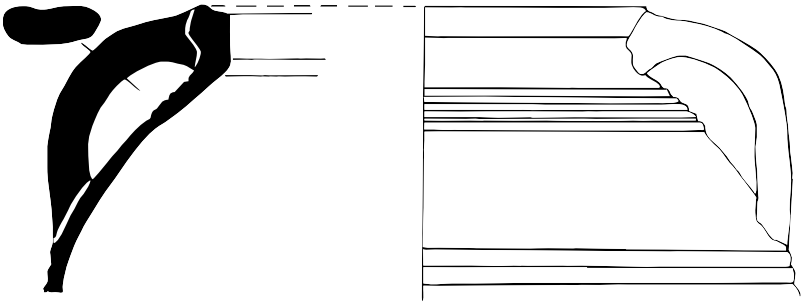

256

0 3 6 cm

Planşa XXIX

www.cimec.ro

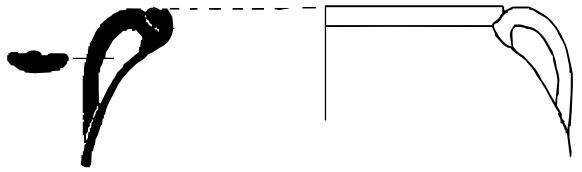

257

258

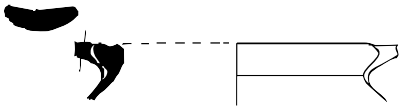

259

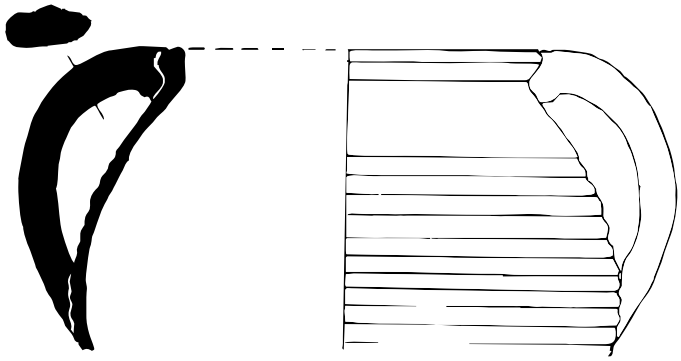

260

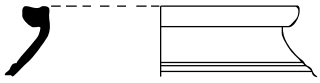

261

262

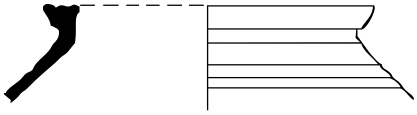

263

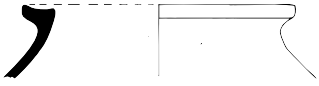

264

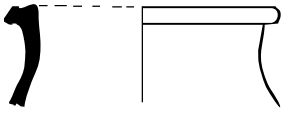

265

266

0 3 6 cm

Planşa XXX

www.cimec.ro

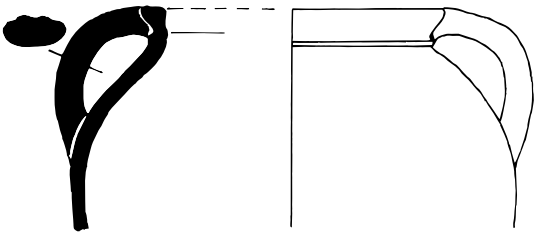

267

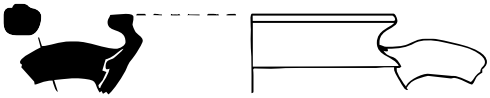

268

270

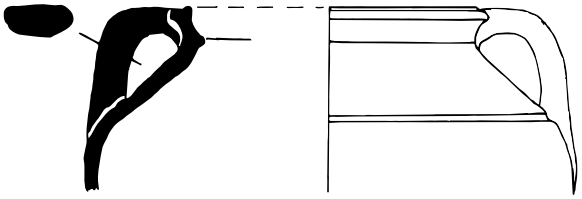

269

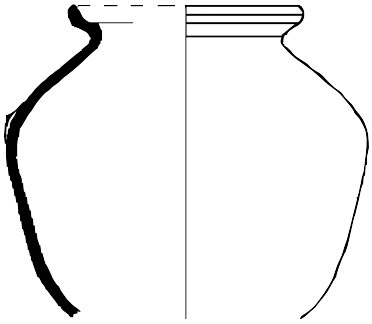

271

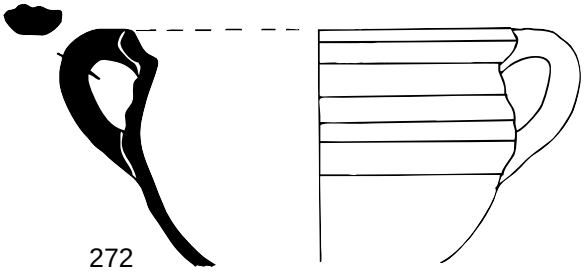

272

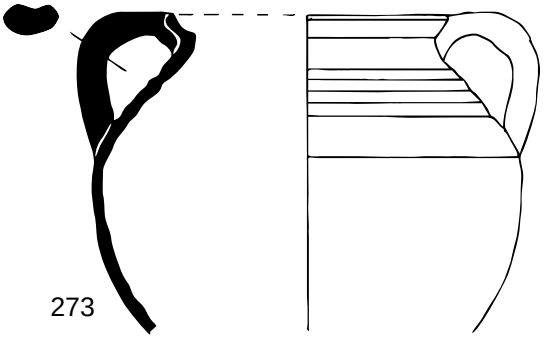

273

0 3 6 cm

Planşa XXXI

www.cimec.ro

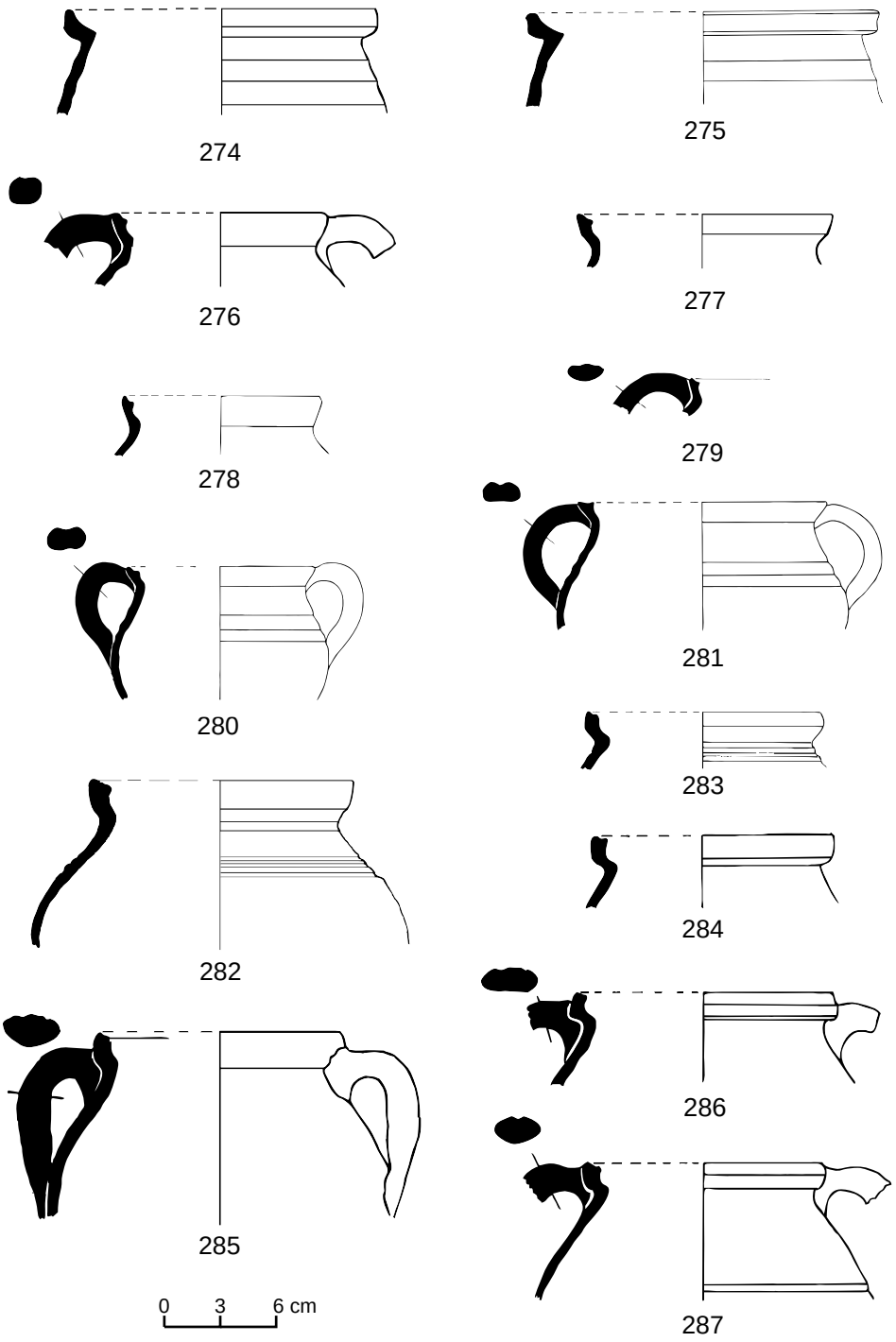

Planşa XXXII

www.cimec.ro

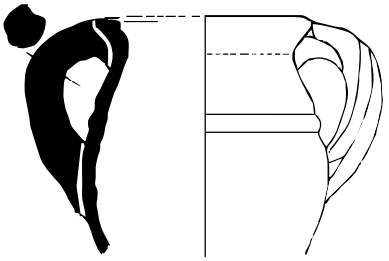

288

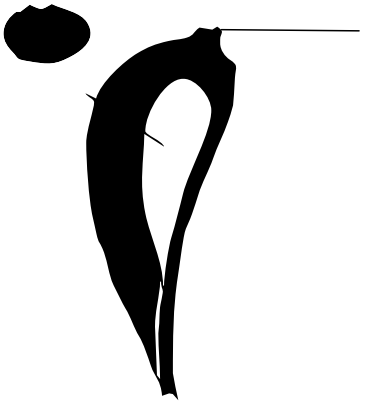

289

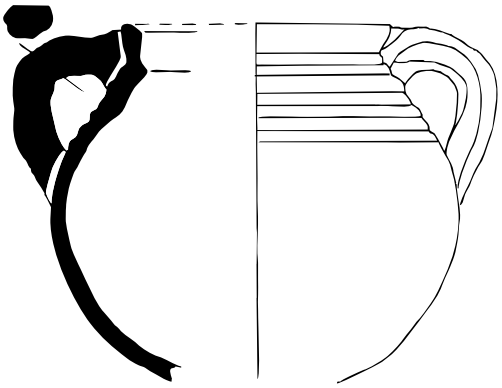

290

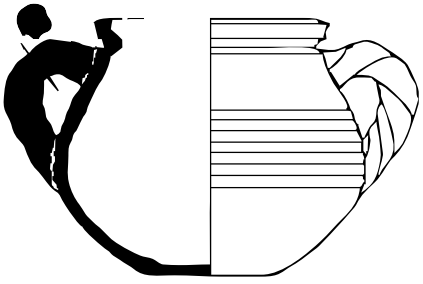

292

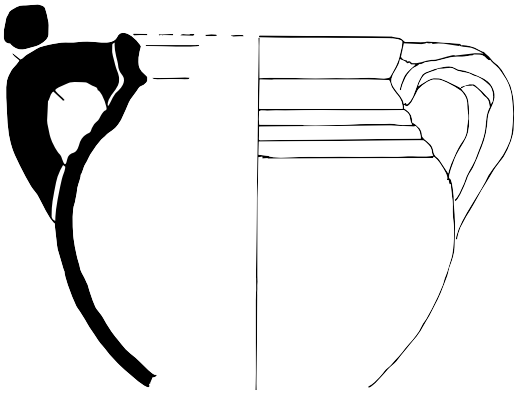

291

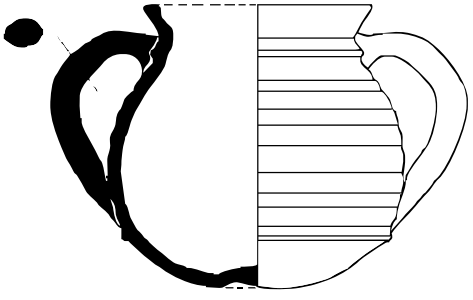

293

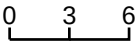

Planşa XXXIII

www.cimec.ro

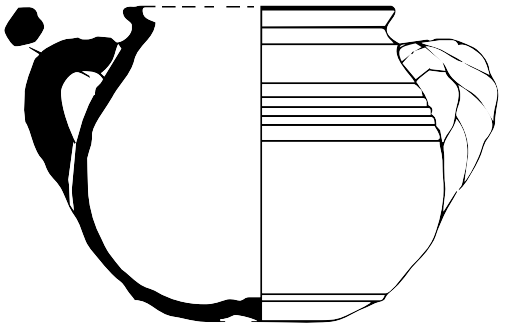

294

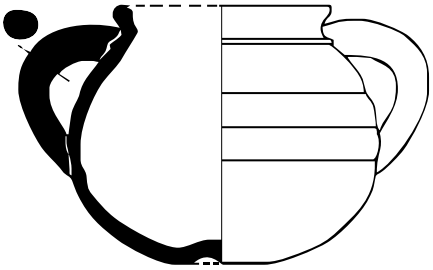

295

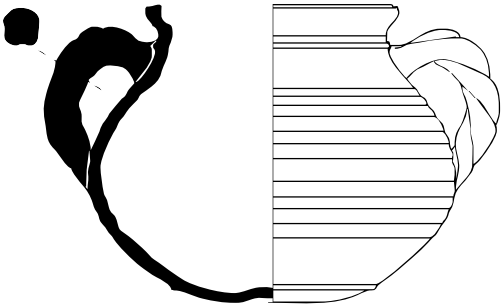

296

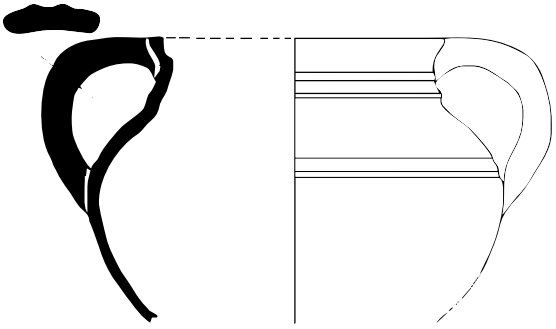

297

298

0 3 6 cm

Planşa XXXIV

www.cimec.ro

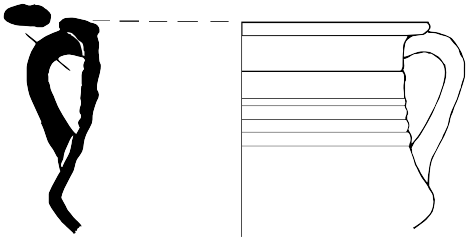

299

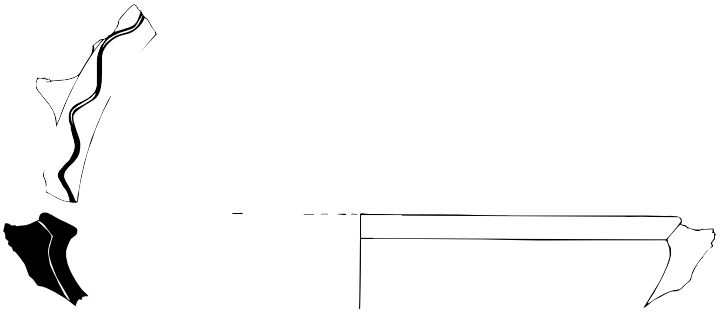

300

301

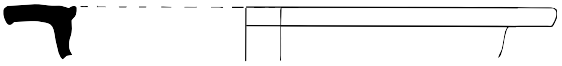

302

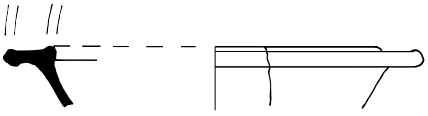

303

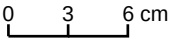

Planşa XXXV

www.cimec.ro

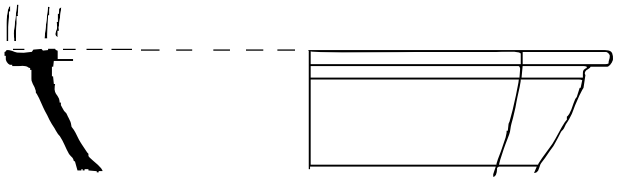

304

305

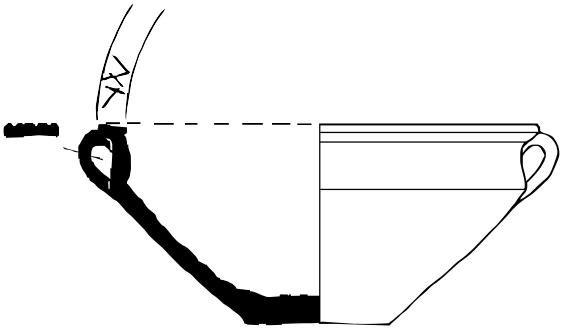

306

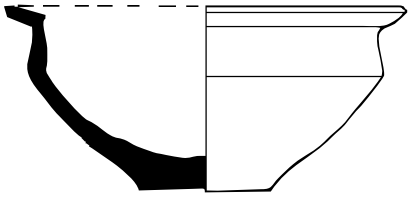

307

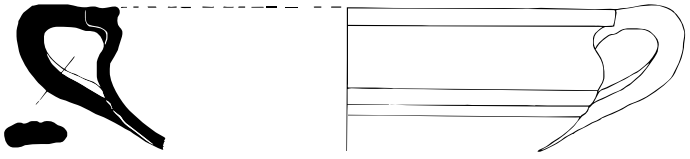

308

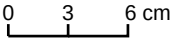

Planşa XXXVI

www.cimec.ro

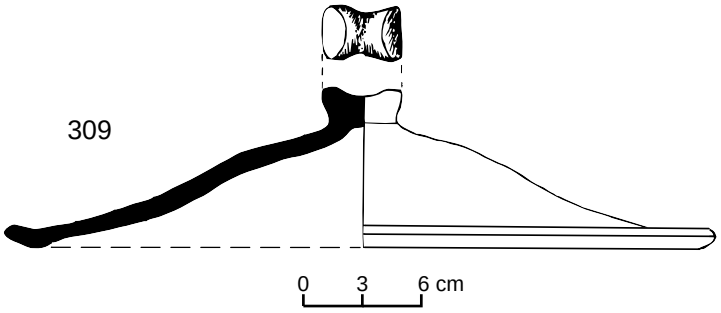

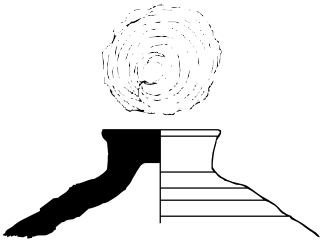
310

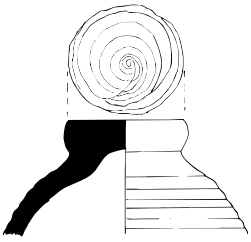
311

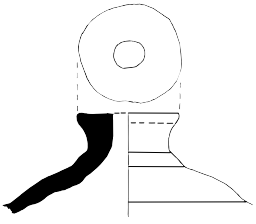
312

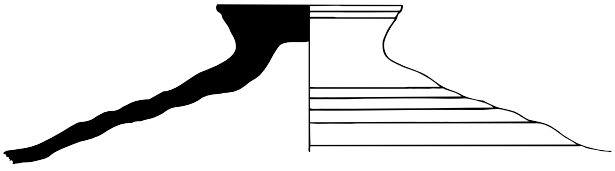
313

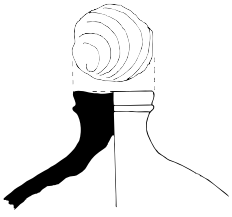
314

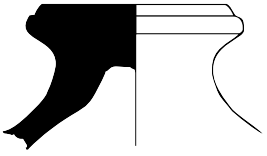
315

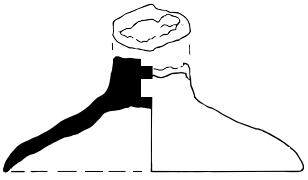
316

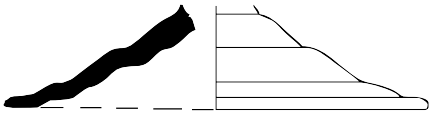
317

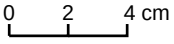

Planşa XXXVII

www.cimec.ro

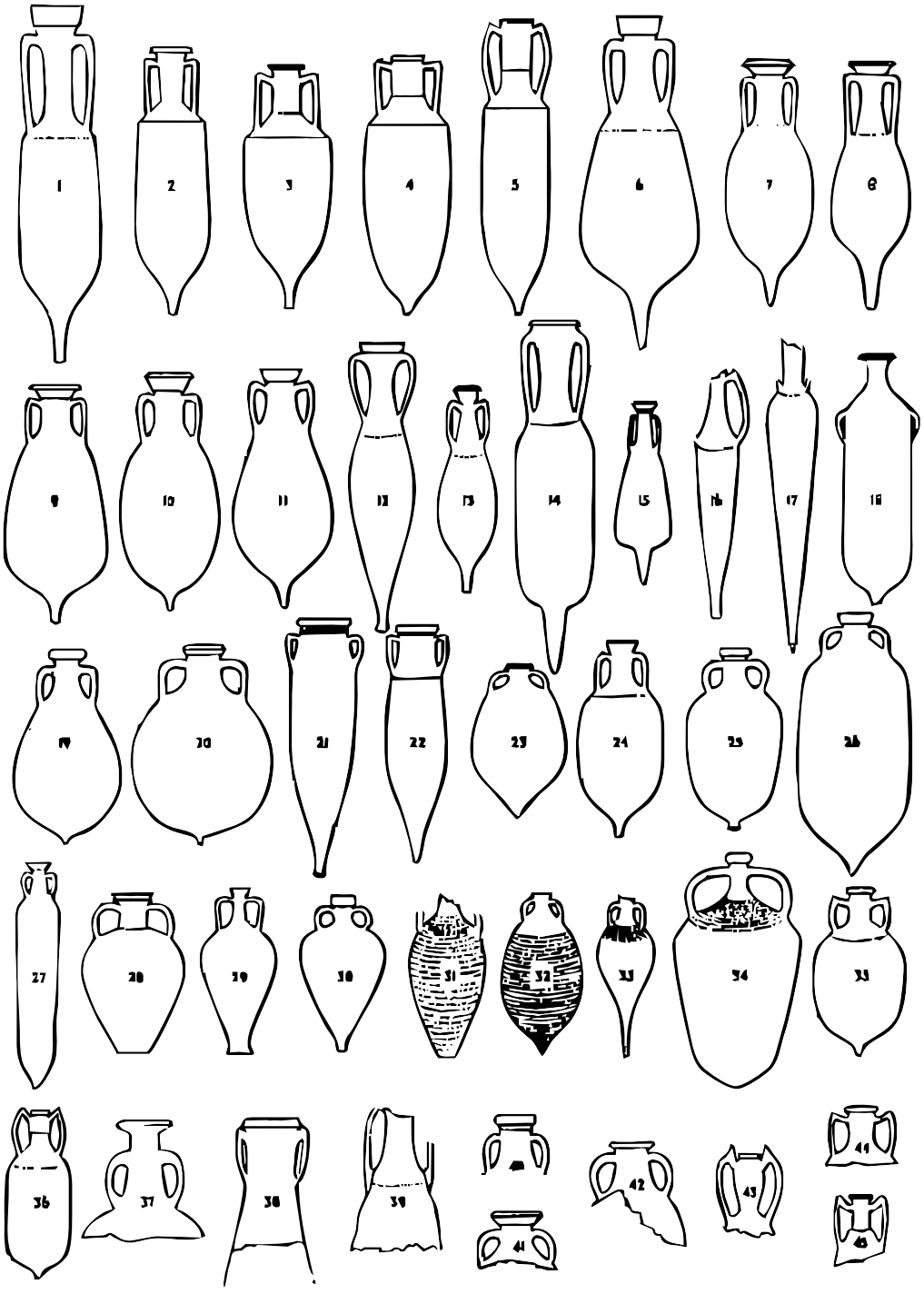

Planşa XXXVIII

www.cimec.ro

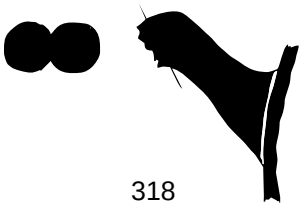

318

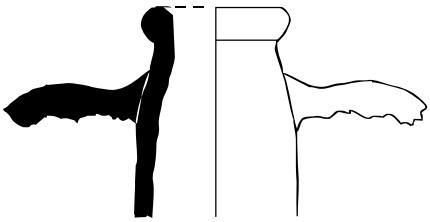

319

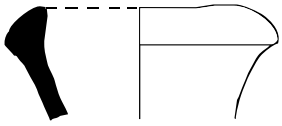

320

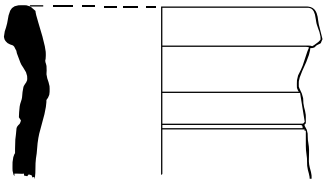

321

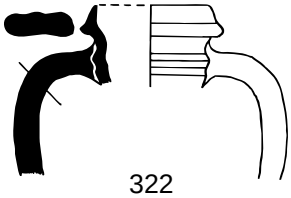

322

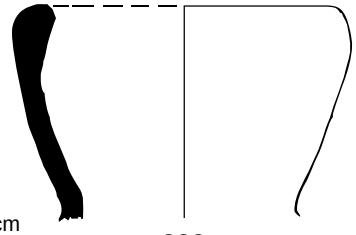

323

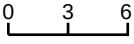

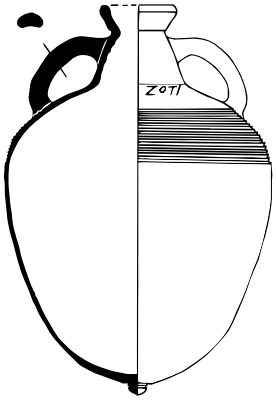

325

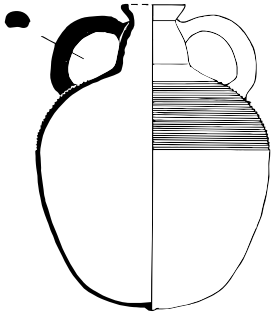

326

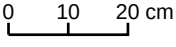

Planşa XXXIX

www.cimec.ro

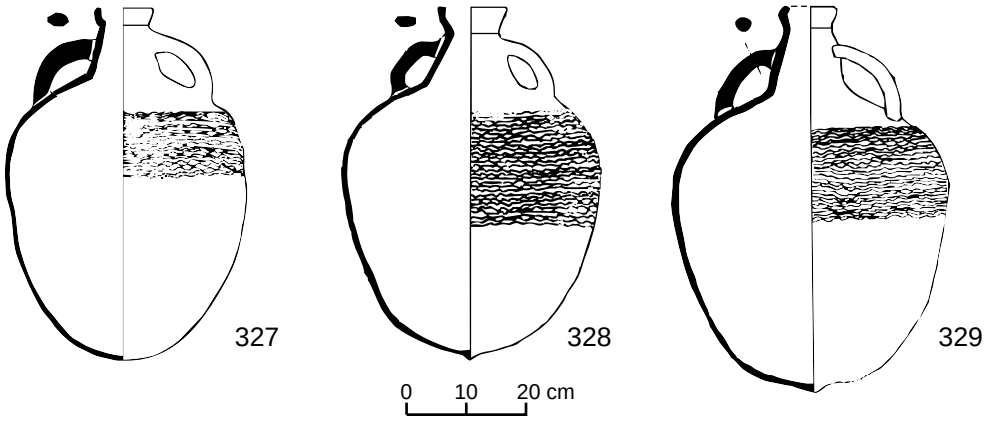

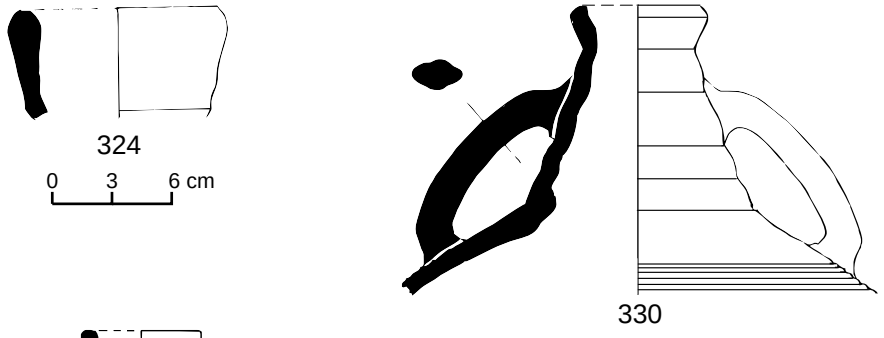

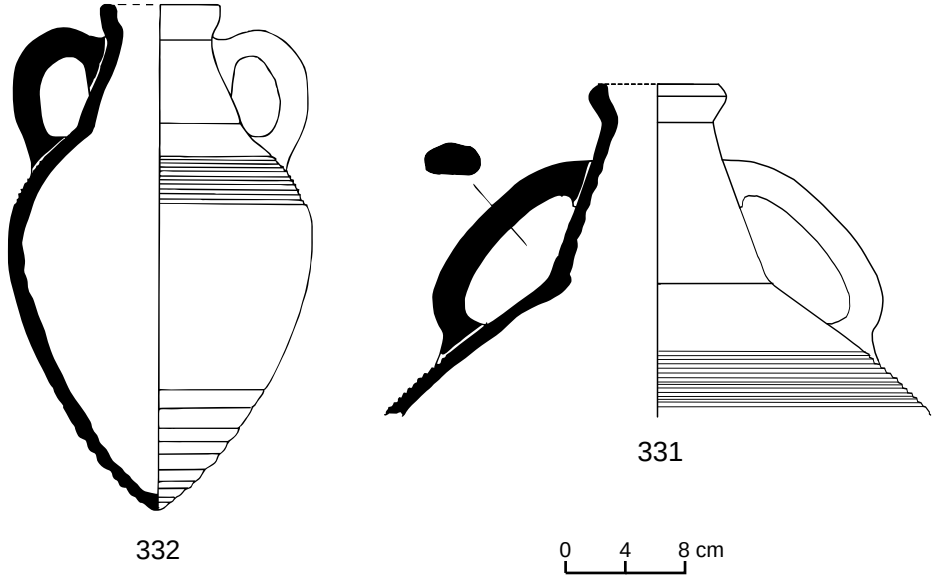

Planşa XL

www.cimec.ro

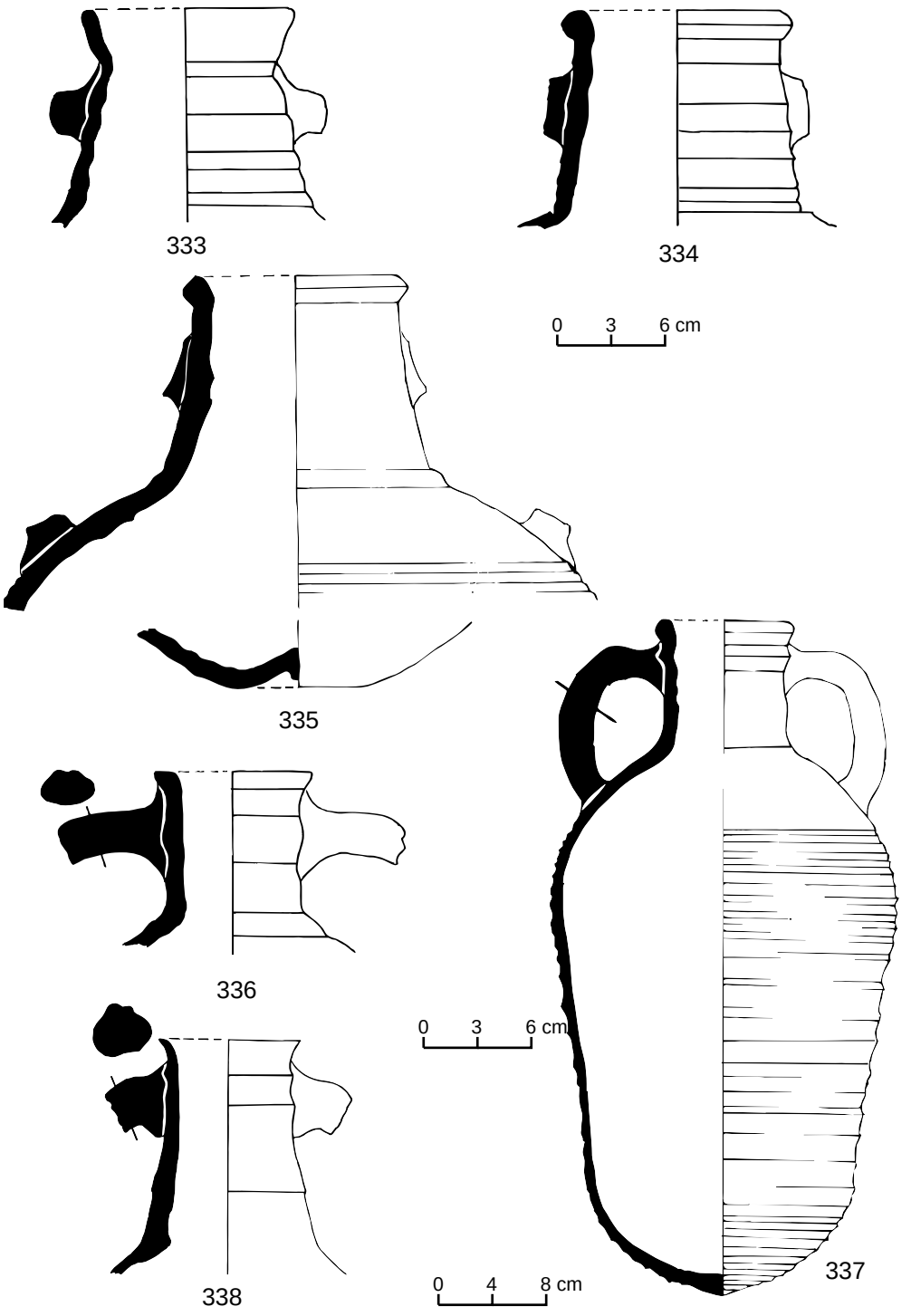

Planşa XLI

www.cimec.ro

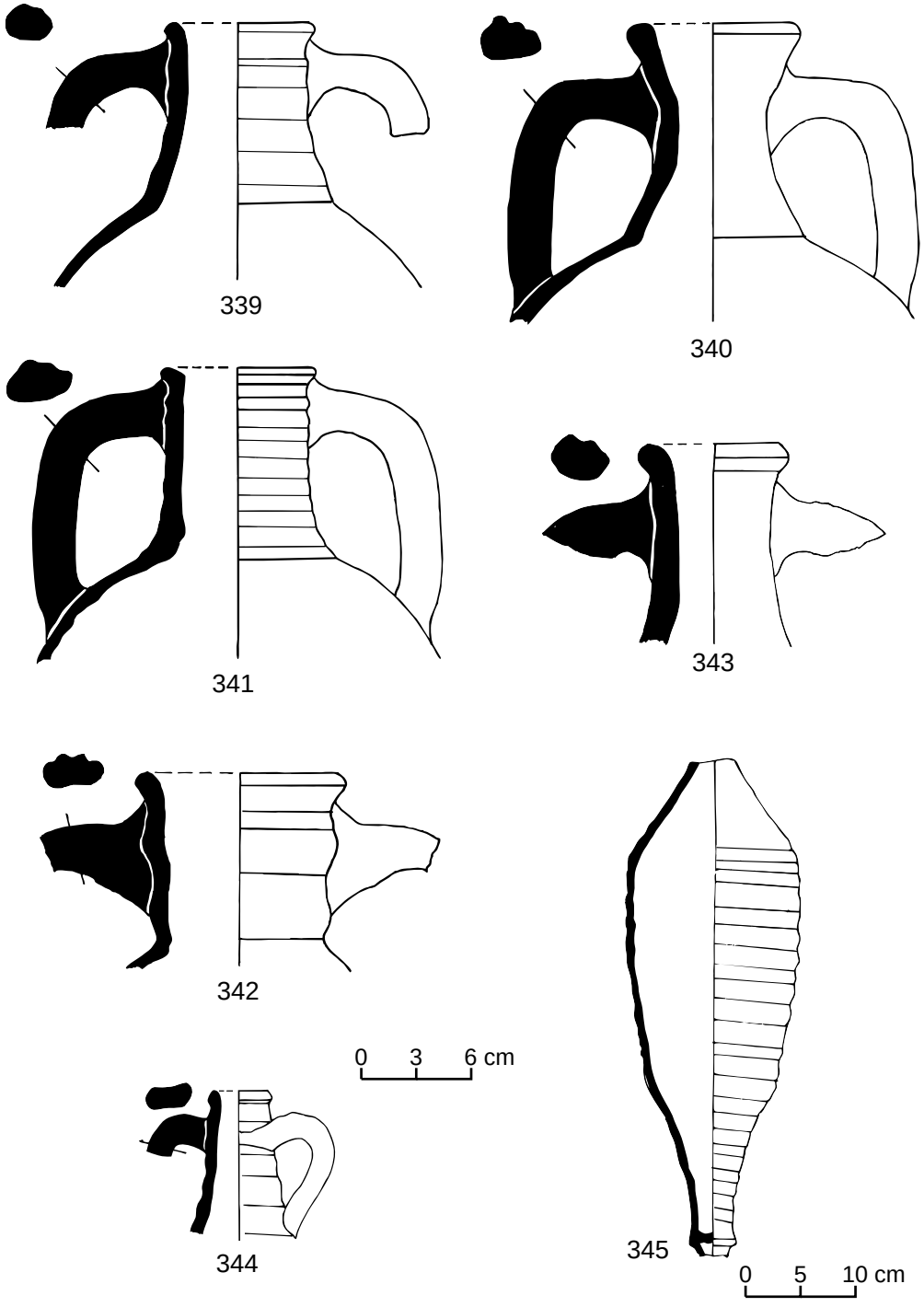

Planşa XLII

www.cimec.ro

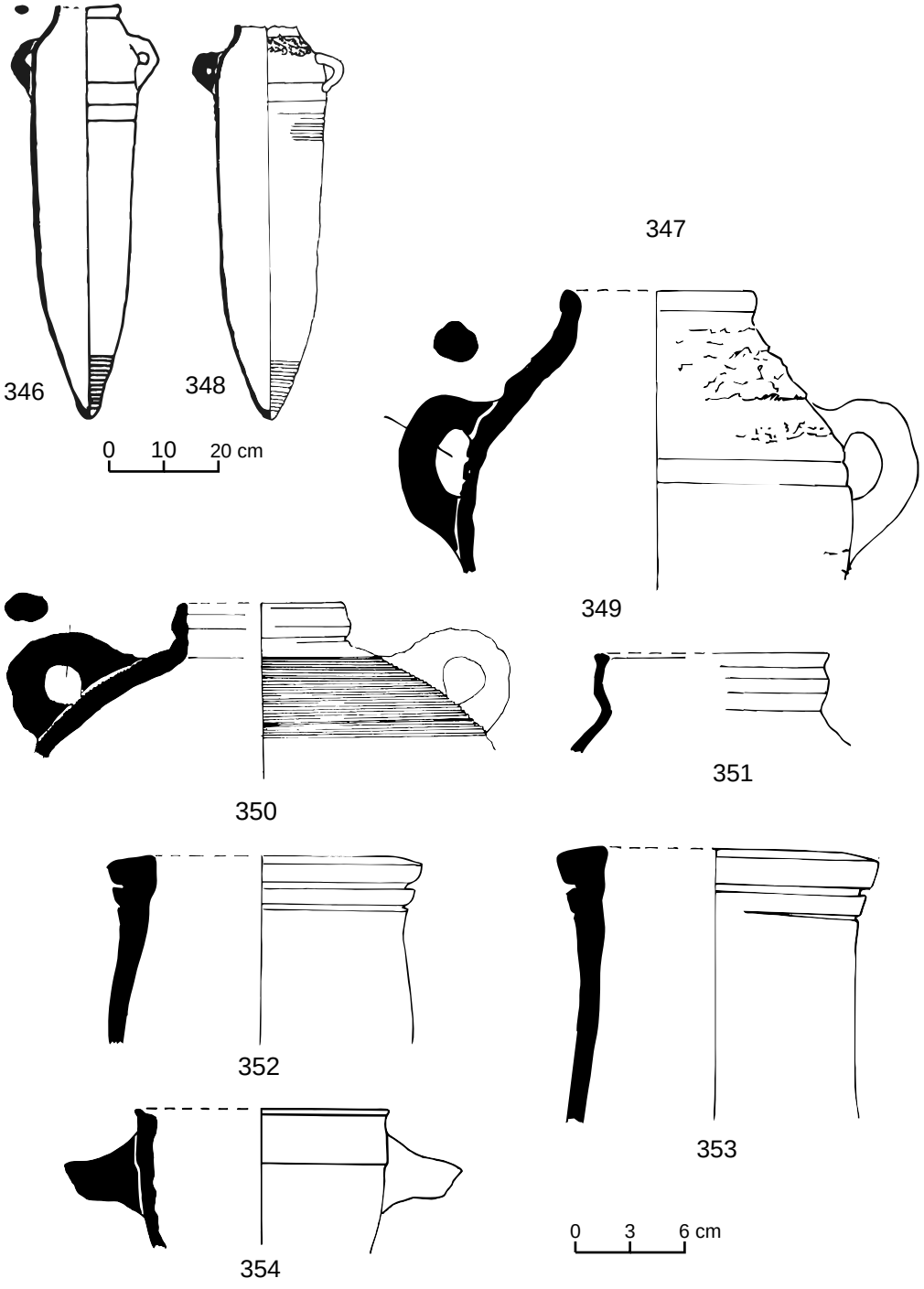

Planşa XLIII

www.cimec.ro

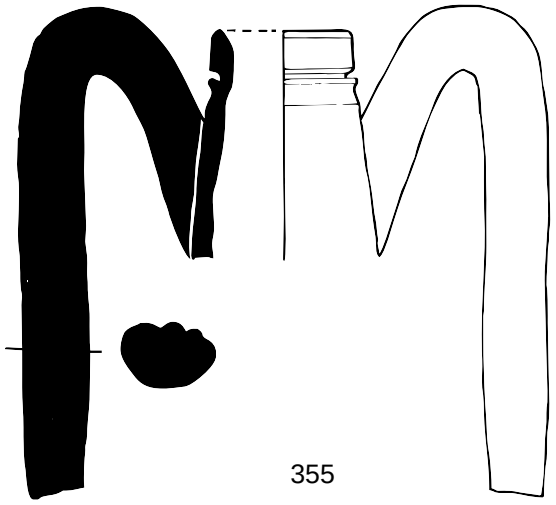

355

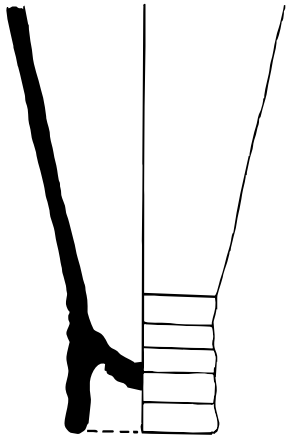

356

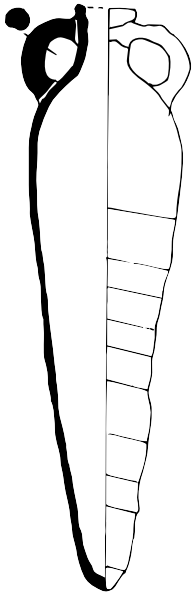

357

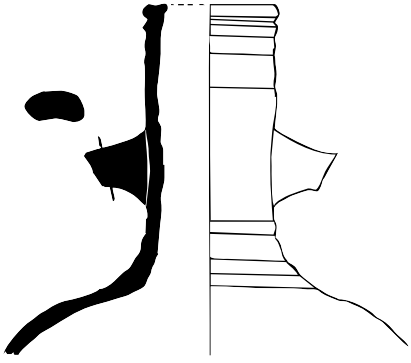

358

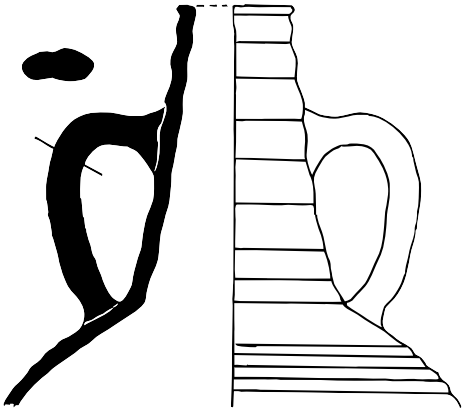

359

0 5 10 cm

0 3 6 cm

Planşa XLIV

www.cimec.ro

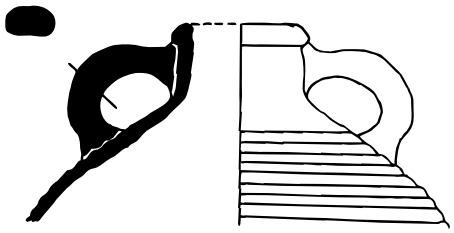

360

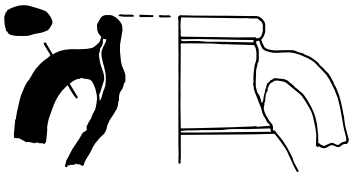

361

0 3 6 cm

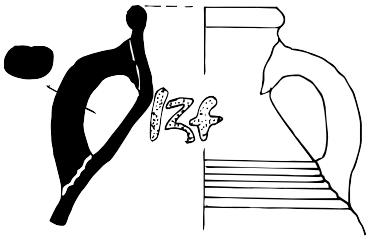

362

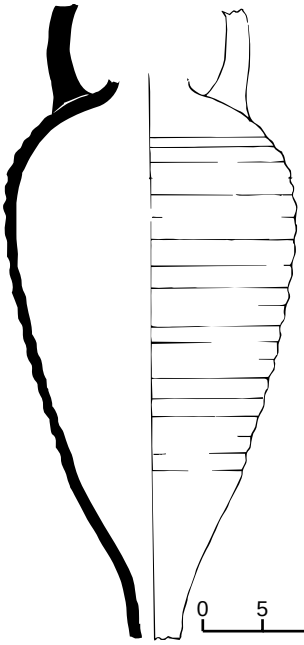

0 5 10 cm

363

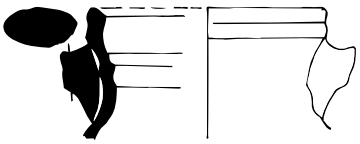

364

365

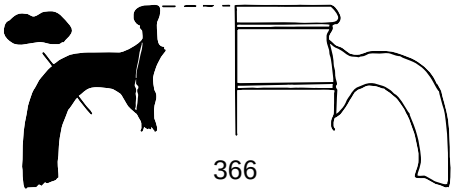

366

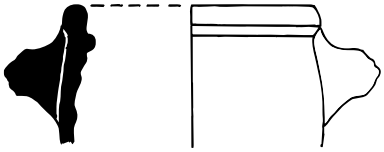

367

0 3 6 cm

Planşa XLV

www.cimec.ro

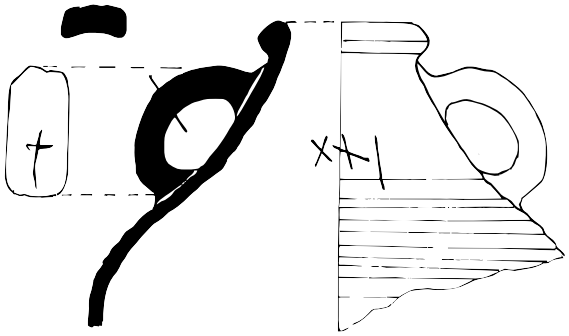

368

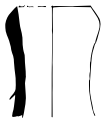

369

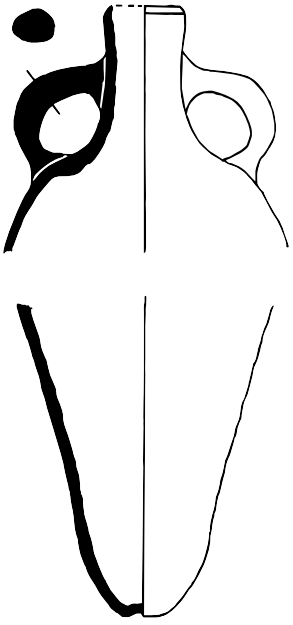

370

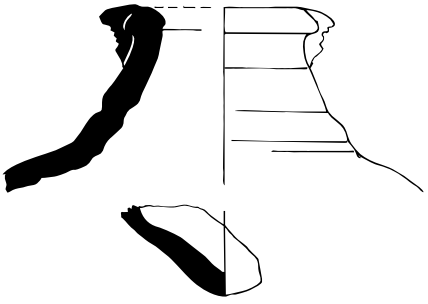

371

373

372

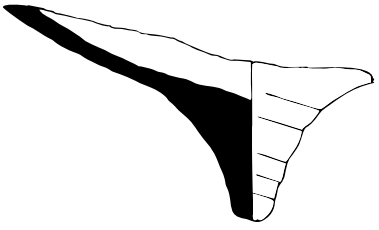

374

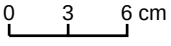

Planşa XLVI

www.cimec.ro

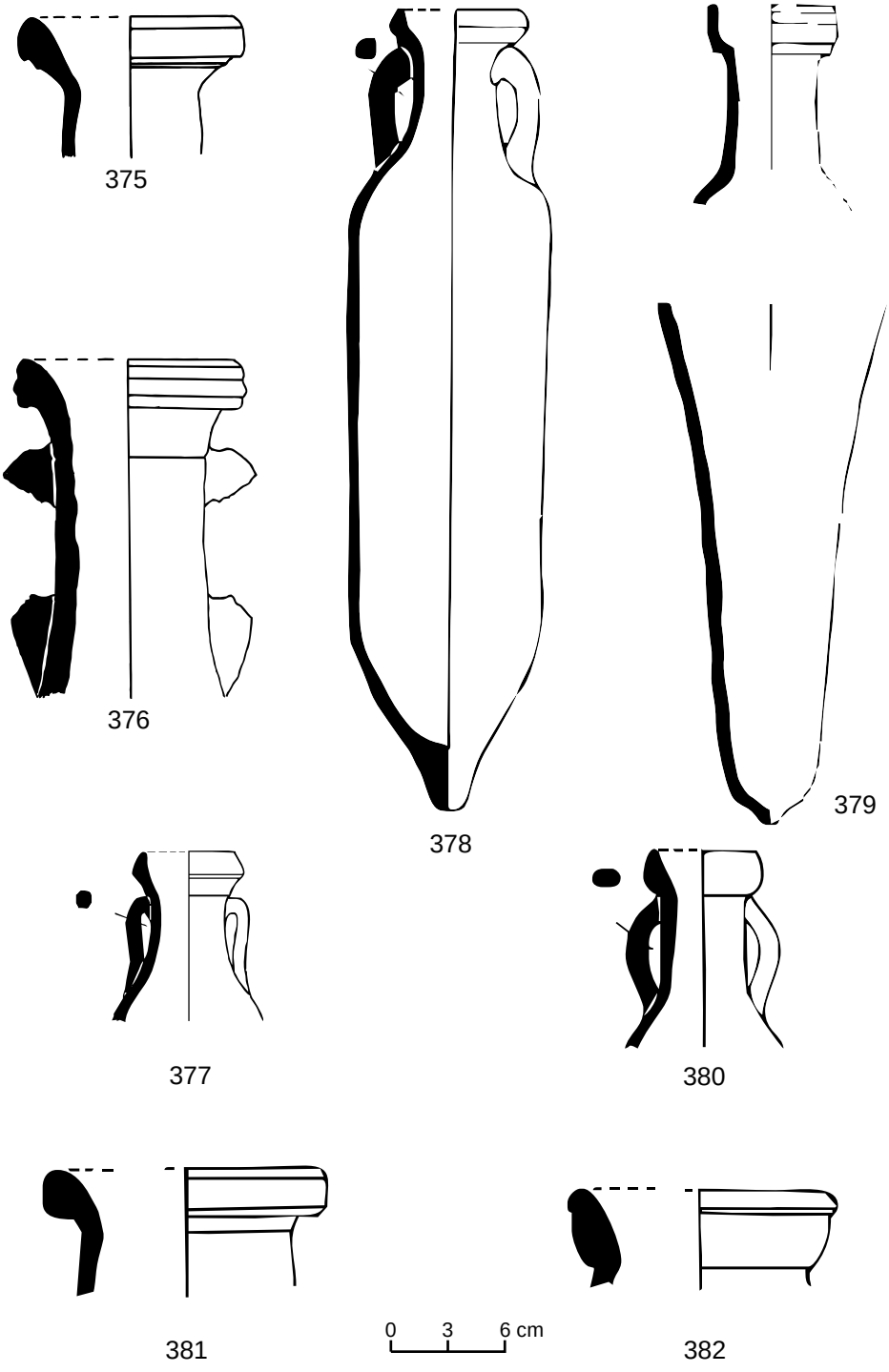

Planşa XLVII

www.cimec.ro

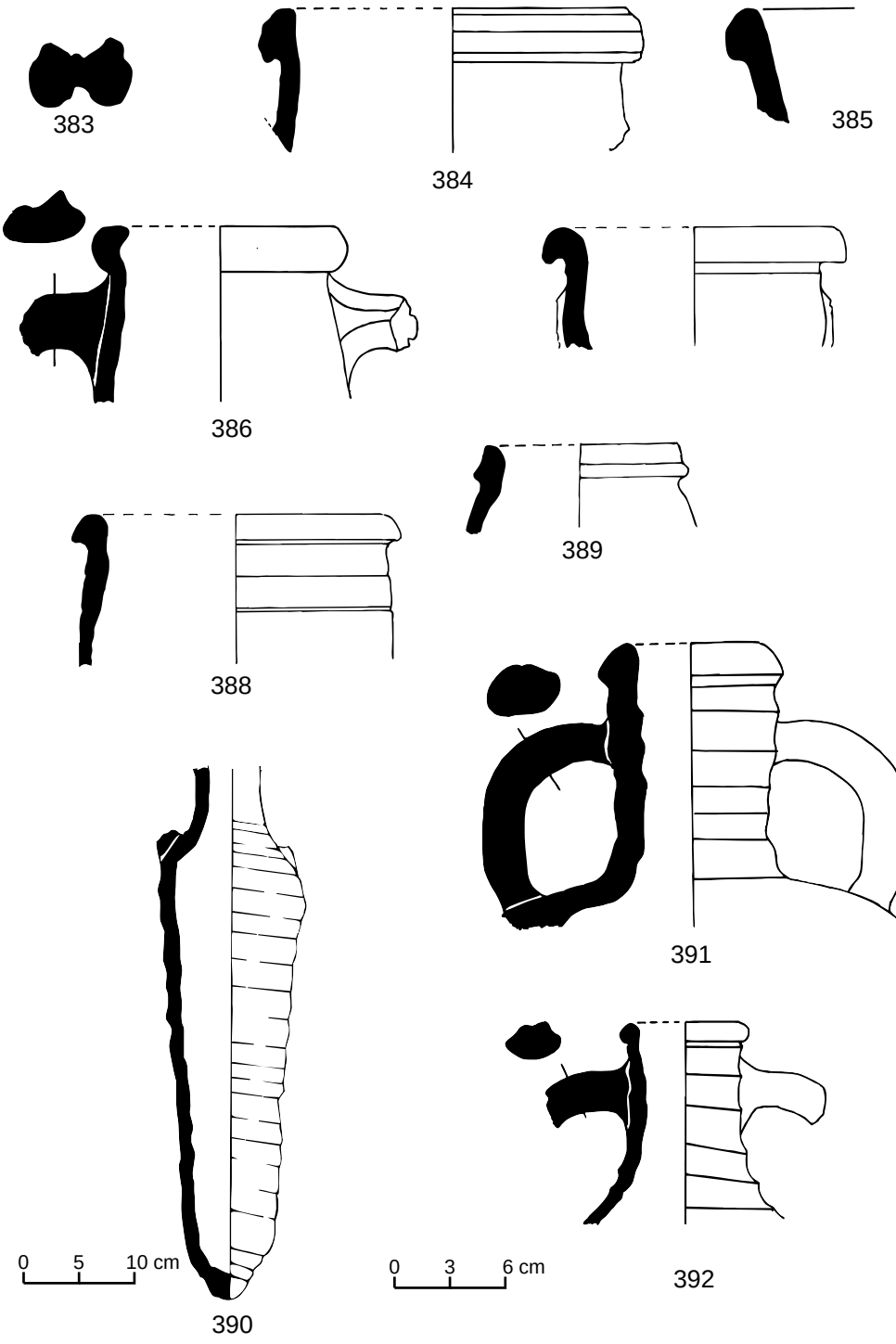

Planşa XLVIII

www.cimec.ro

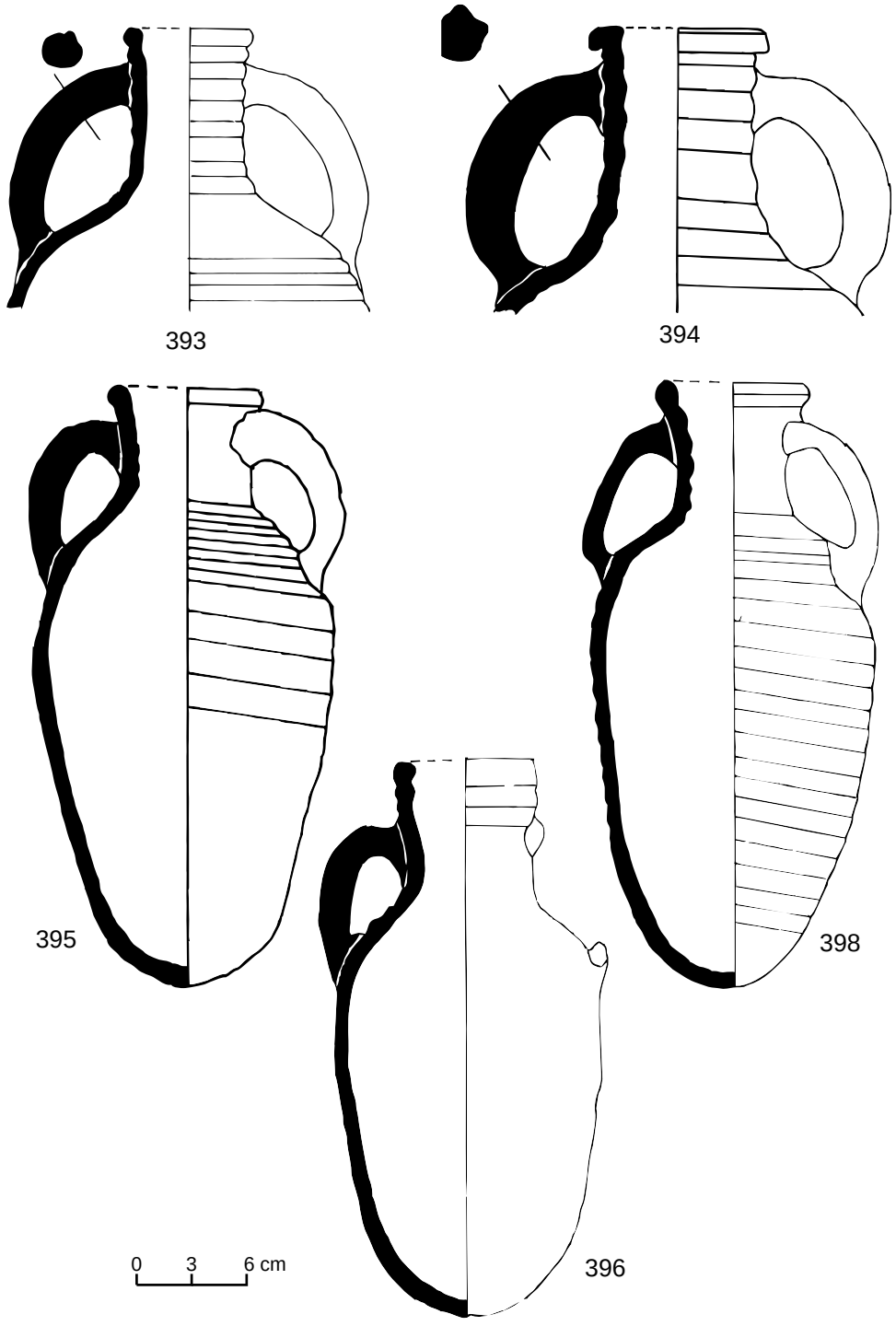

Planşa XLIX

www.cimec.ro

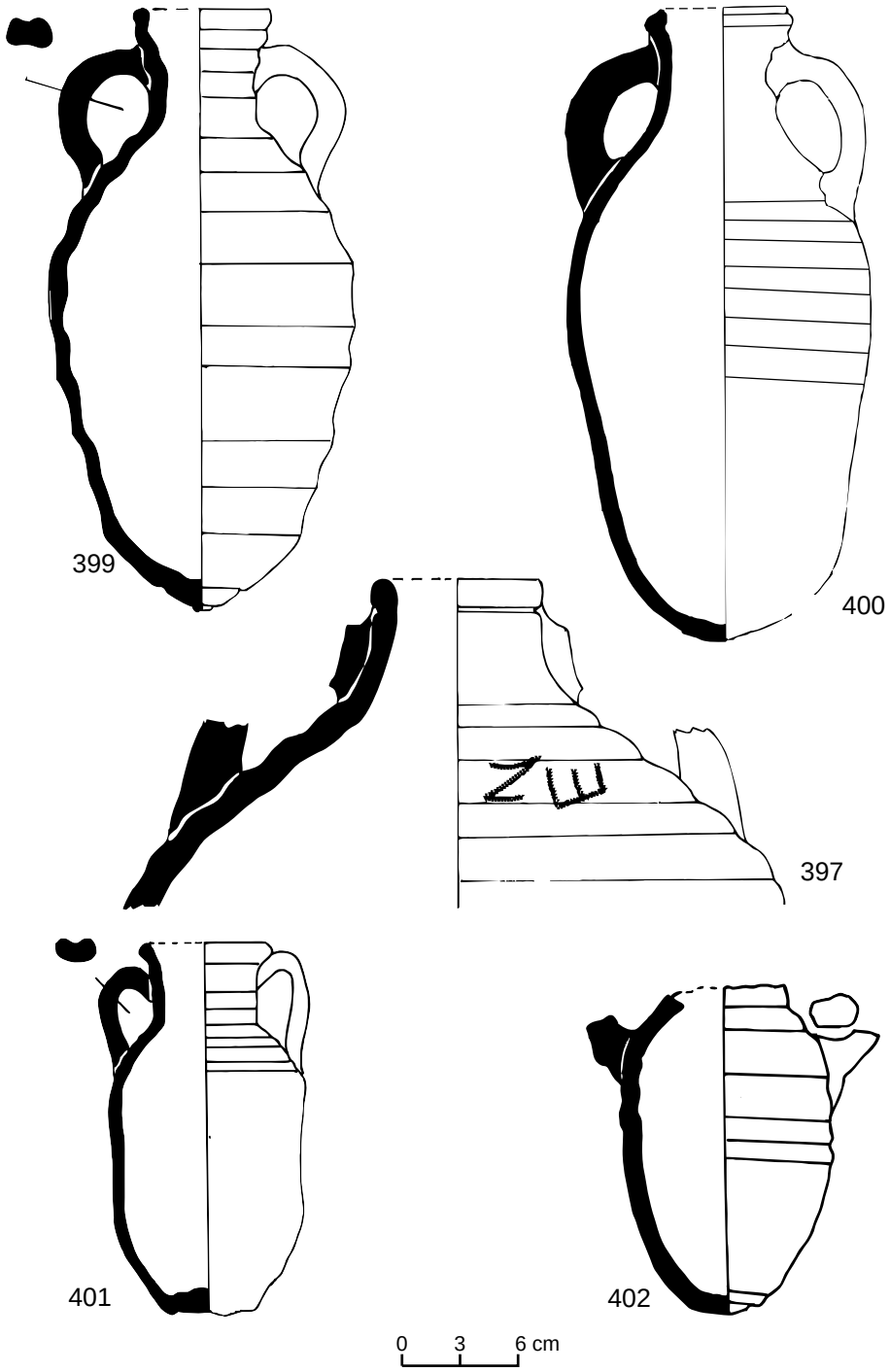

Planşa L

www.cimec.ro

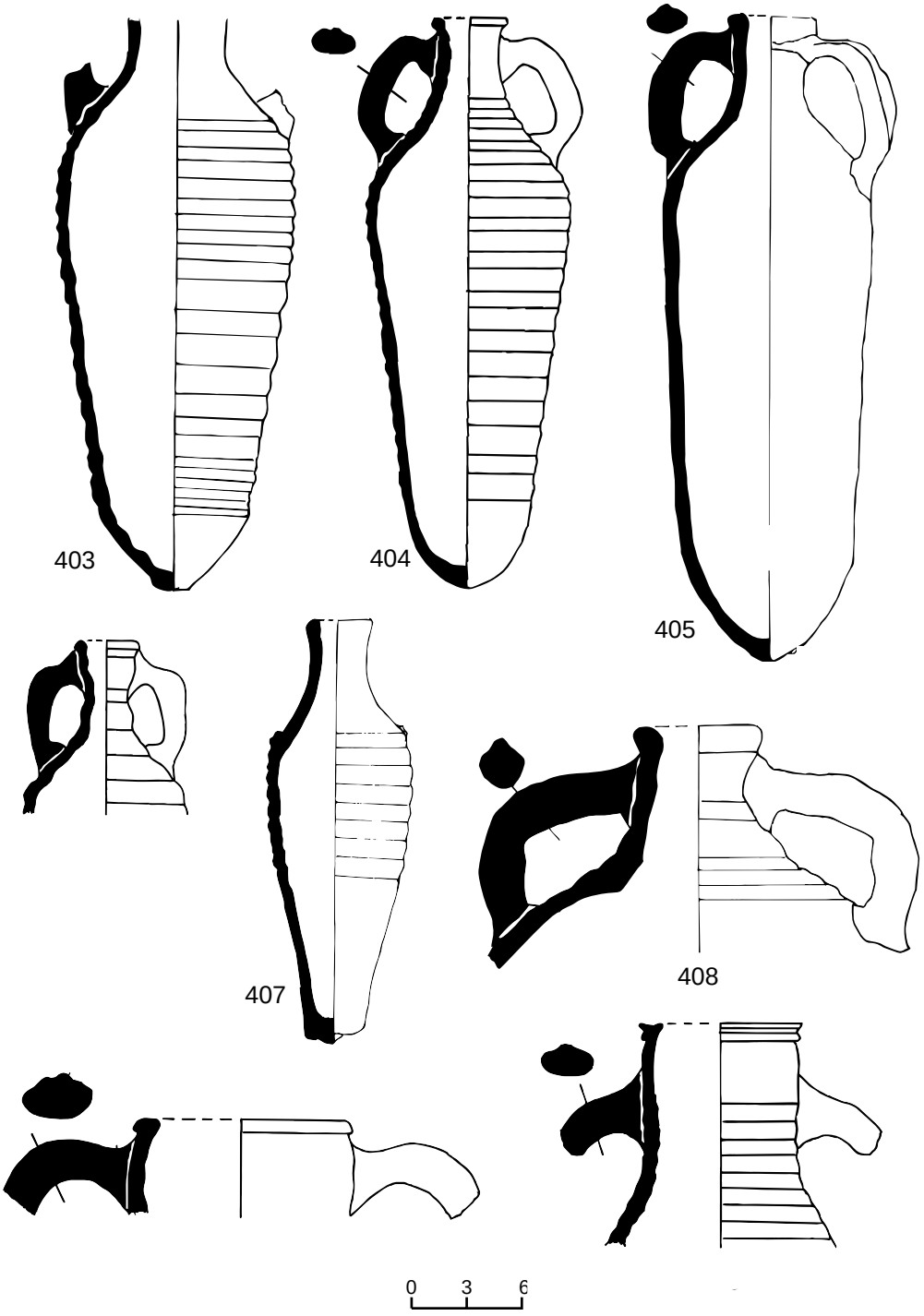

Planşa LI

www.cimec.ro

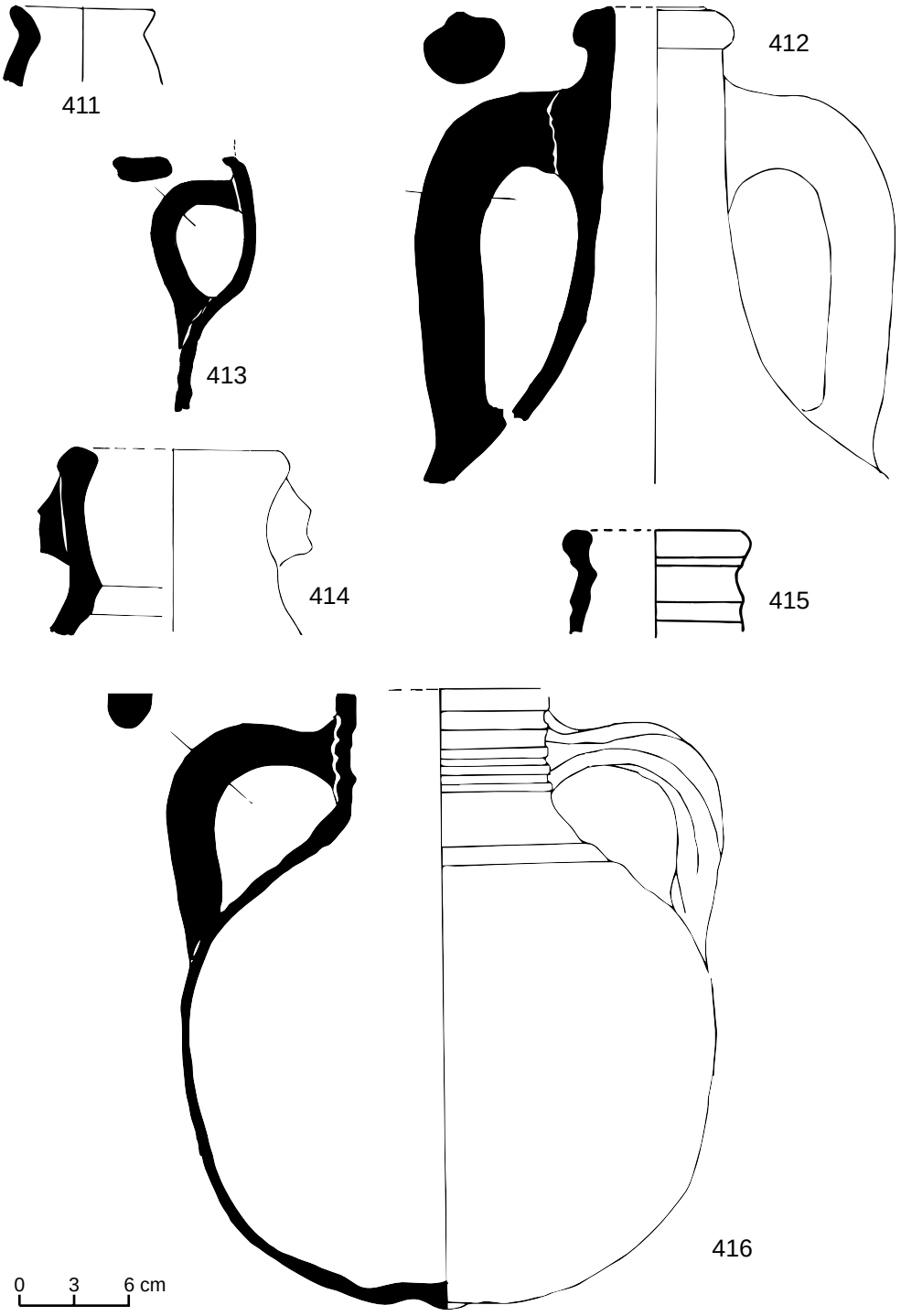

Planşa LII

www.cimec.ro

417

397

368

418

419

420

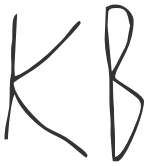

421

325

422

423

424

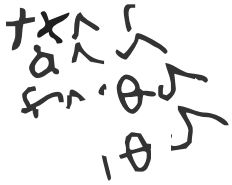

425

426

427

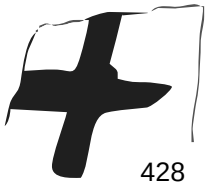

428

429

362

430

0 2 4 cm

Planşa LIII

www.cimec.ro

431

432

433

434

330

435

436

437

438

439

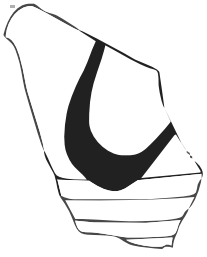

440

441

442

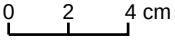

Planşa LIV

www.cimec.ro

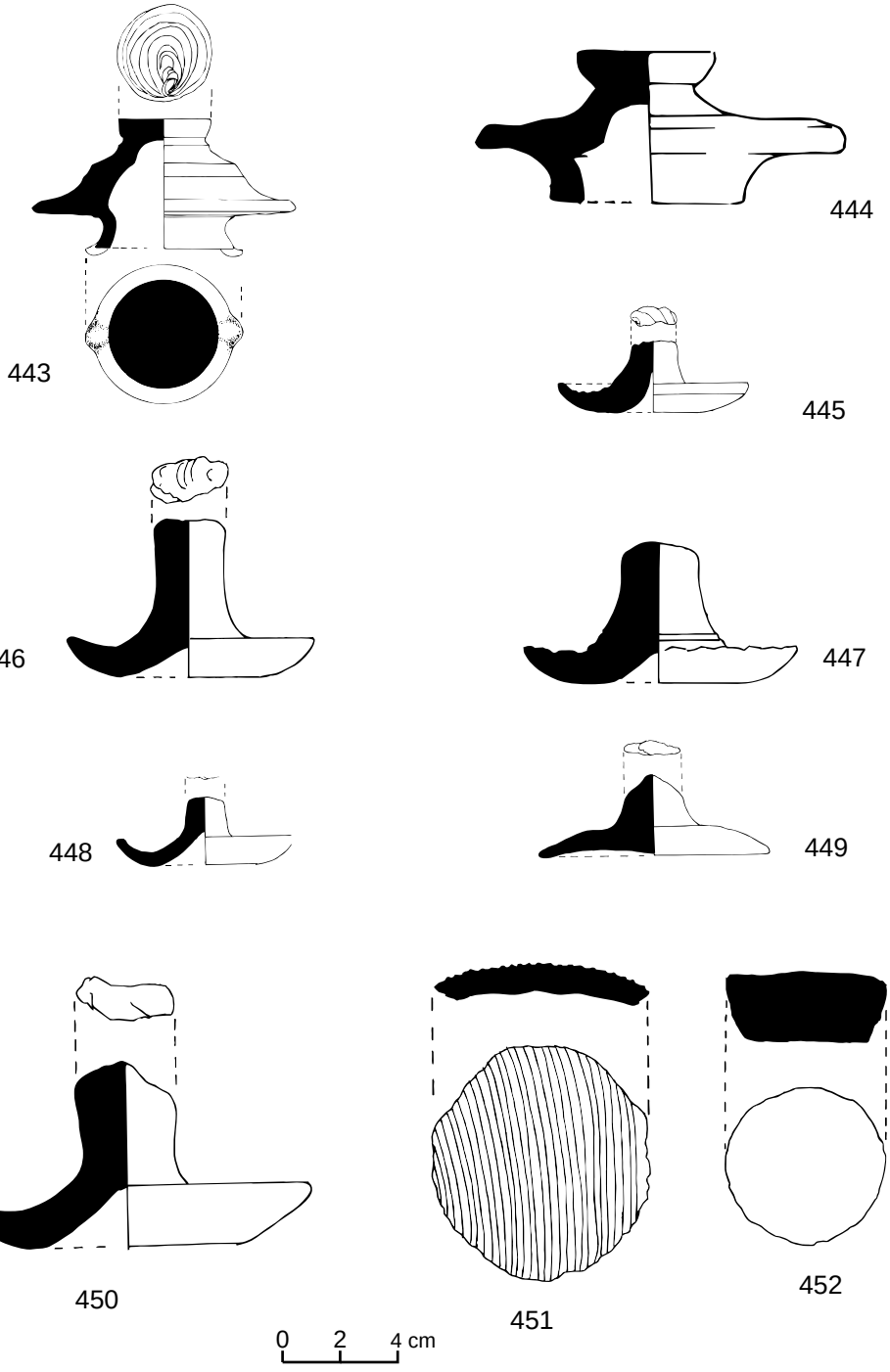

Planşa LV

www.cimec.ro

453

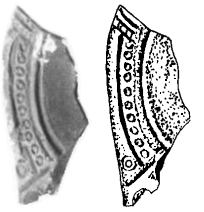

454

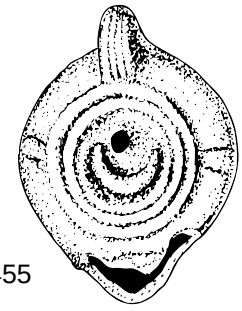

455

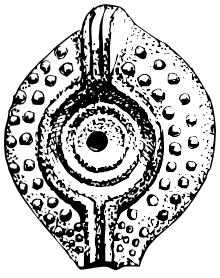

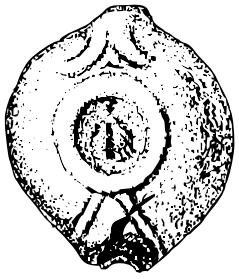

458

459

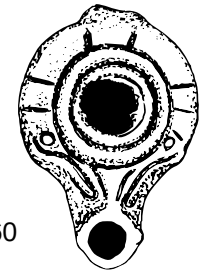

460

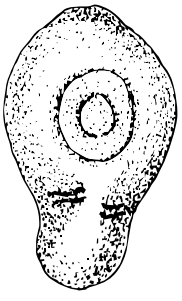

461

0 2 4 cm

Planşa LVI

www.cimec.ro

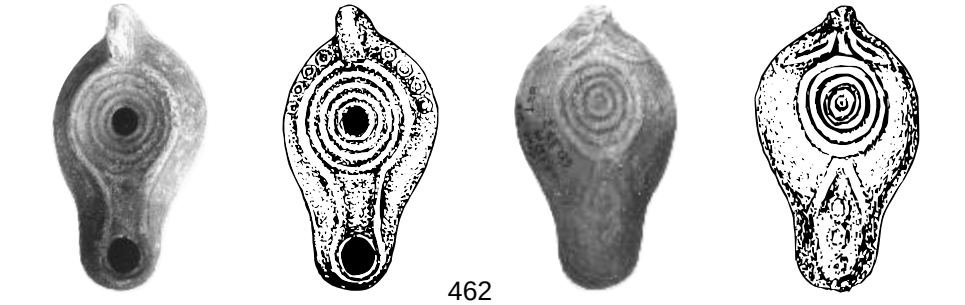

462

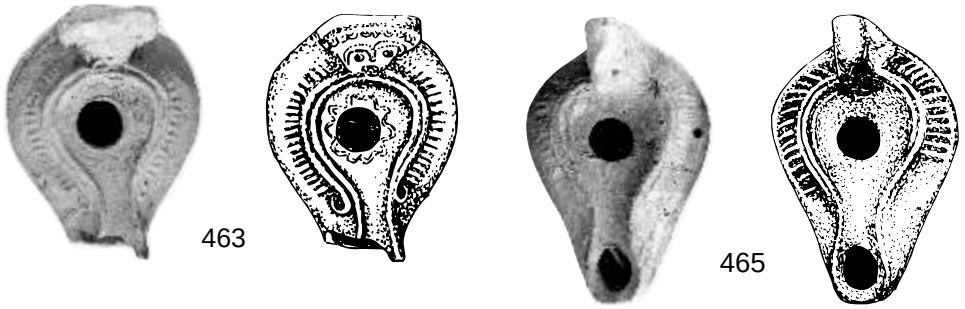

463

465

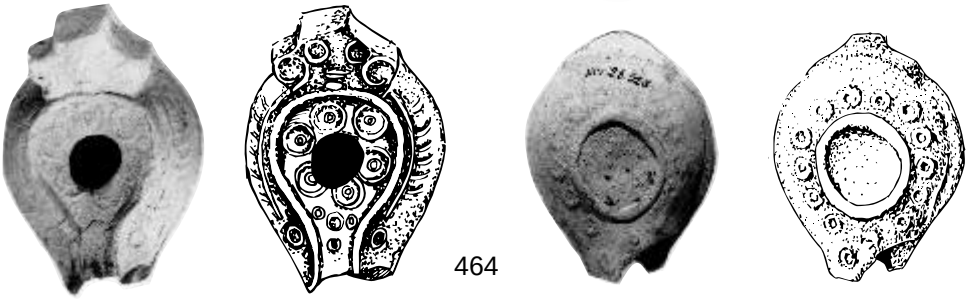

464

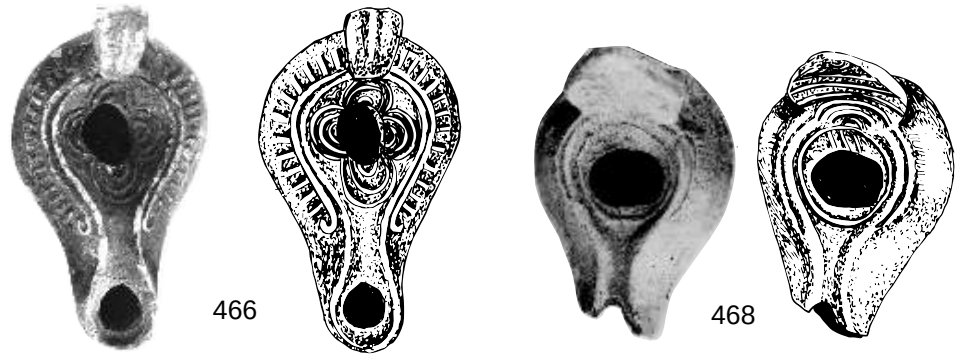

466

468

0 2 4 cm

Planşa LVII

www.cimec.ro

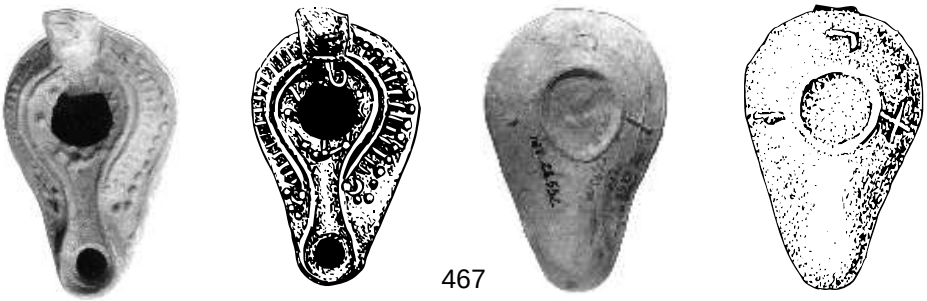

467

469

471

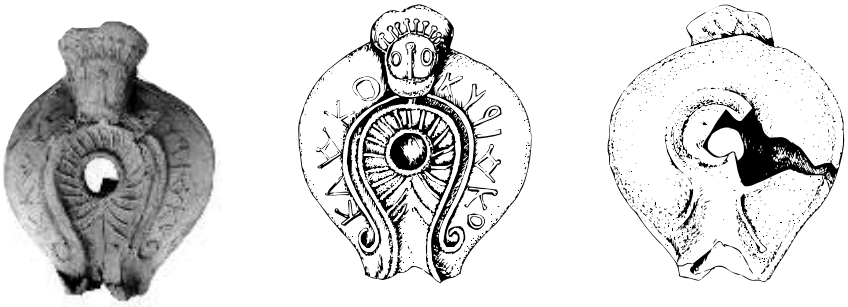

470

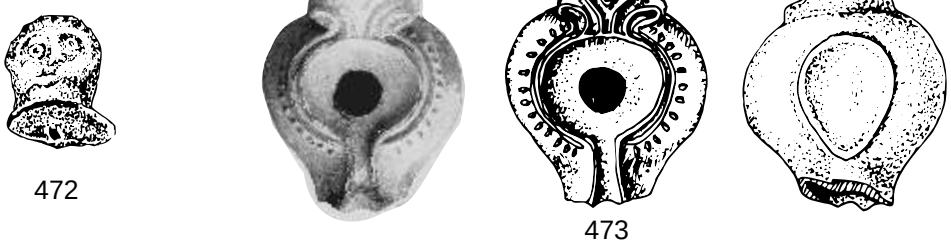

472

473

0 2 4 cm

Planşa LVIII

www.cimec.ro

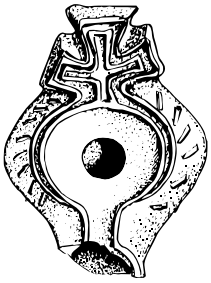

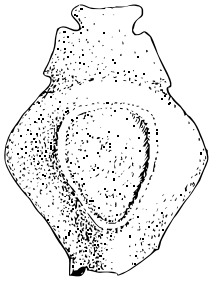

474

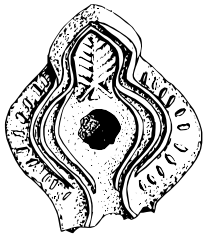

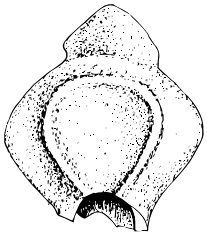

475

476

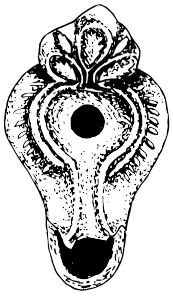

477

478

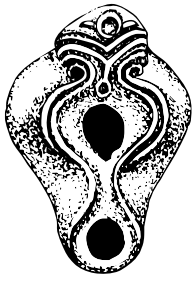

479

0 2 4 cm

Planşa LIX

www.cimec.ro

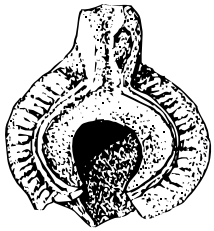

480

481

482

483

484

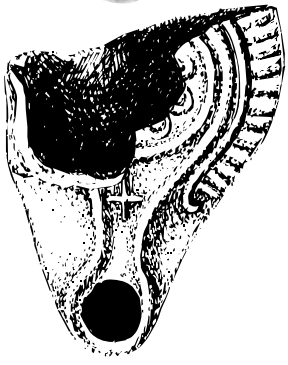

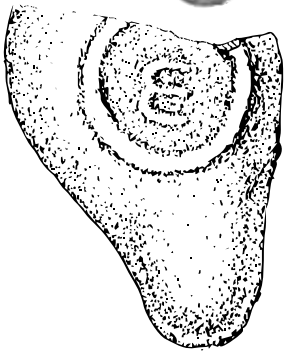

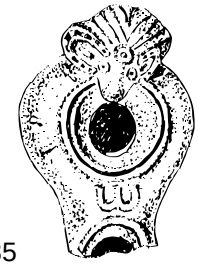

485

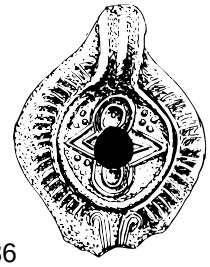

486

0 2 4cm

Planşa LX

www.cimec.ro

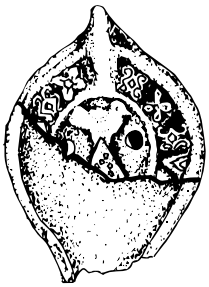

487

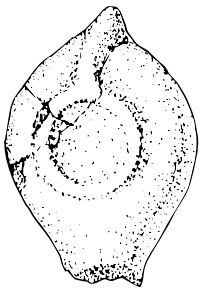

488

0 2 4 cm

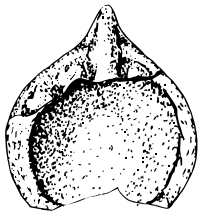

489

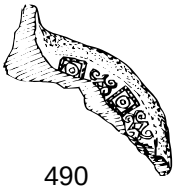

490

491

492

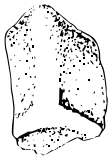

493

495

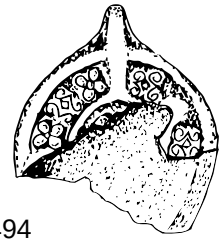

494

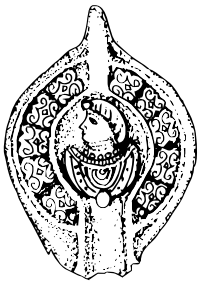

497

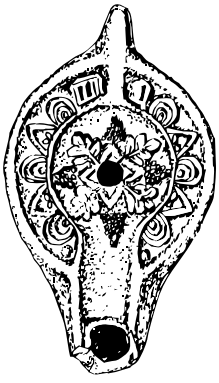

496

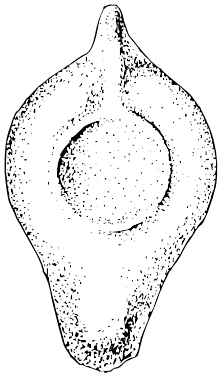

Planşa LXI

www.cimec.ro

498

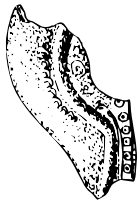

499

500

501

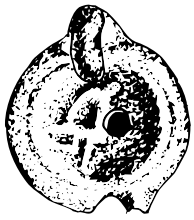

502

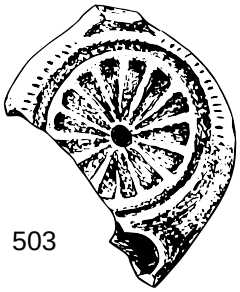

503

504

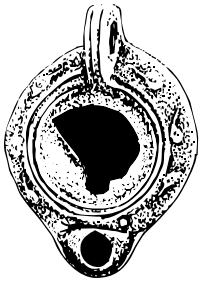

505

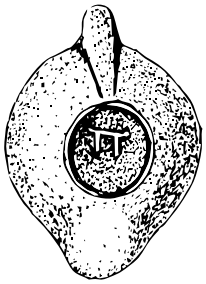

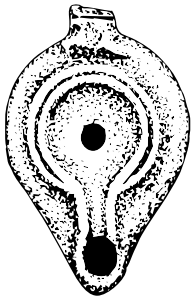

506

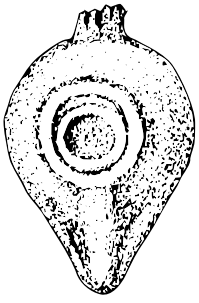

0 2 4 cm

Planşa LXII

www.cimec.ro

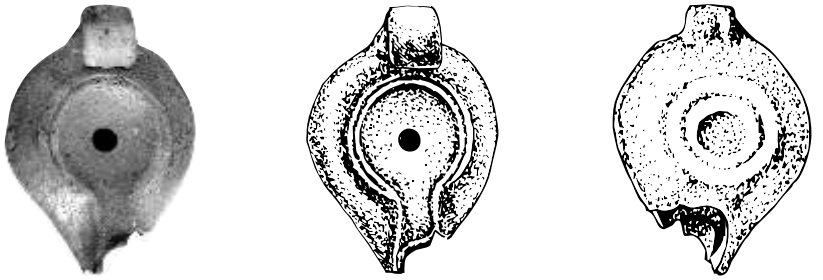

507

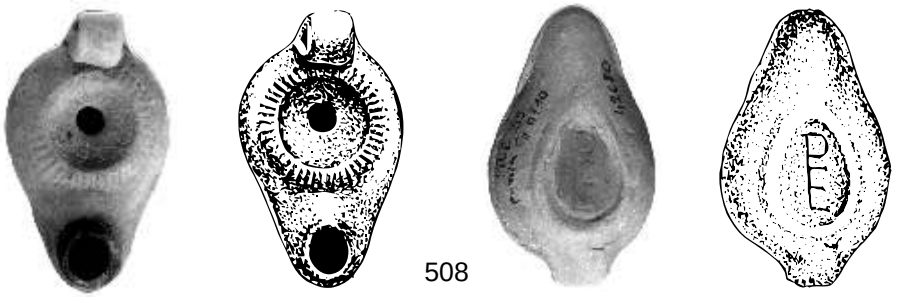

508

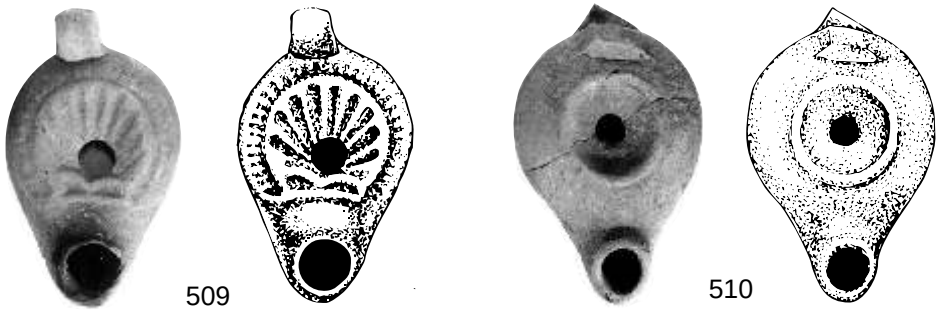

509 510

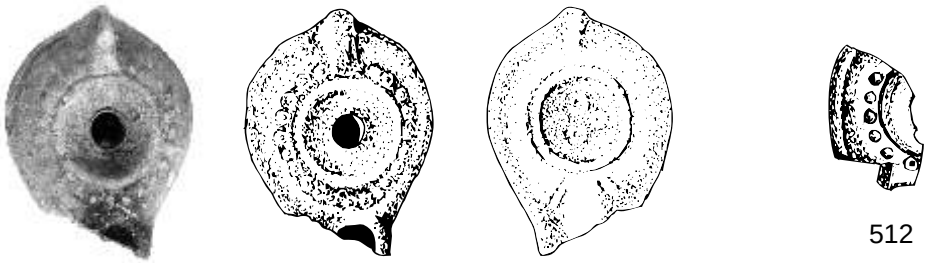

511 512

0 2 4 cm

Planşa LXIII

www.cimec.ro

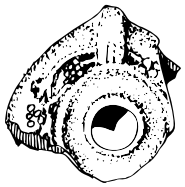

513

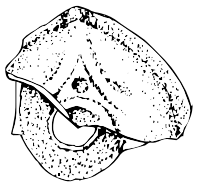

515

516

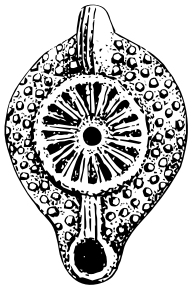

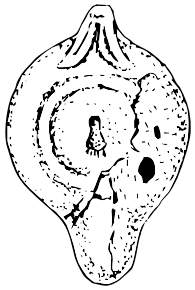

514

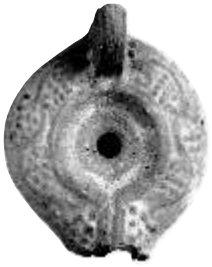

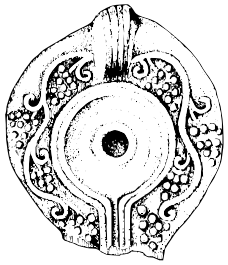

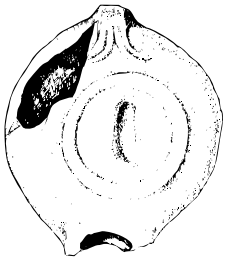

517

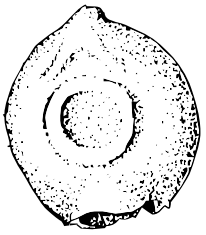

518

0 2 4 cm

Planşa LXIV

www.cimec.ro

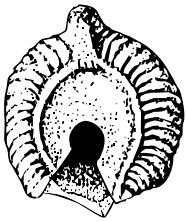

522

524

526

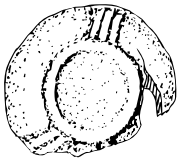

523

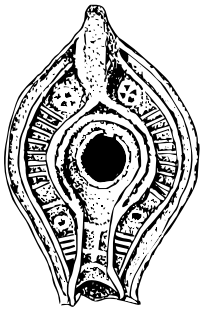

525

527

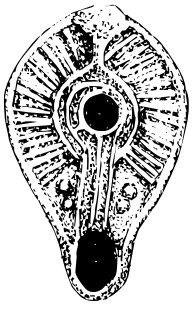

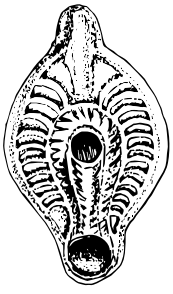

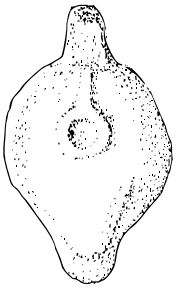

528

529

0 2 4 cm

Planşa LXV

www.cimec.ro

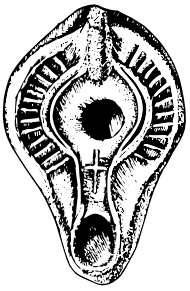

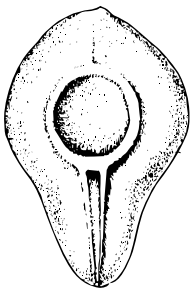

530

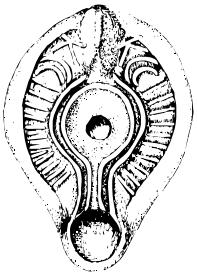

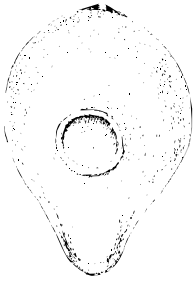

531

532

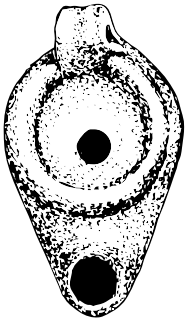

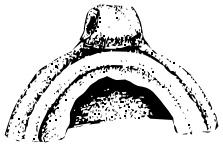

533

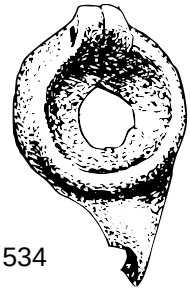

534

535

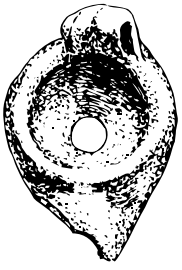

536

0 2 4 cm

Planşa LXVI

www.cimec.ro

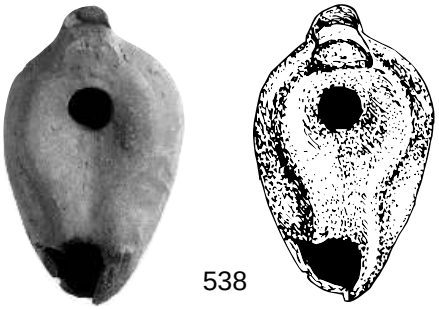

538

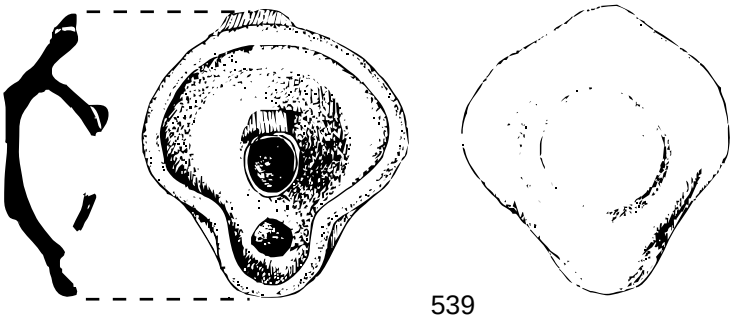

539

540

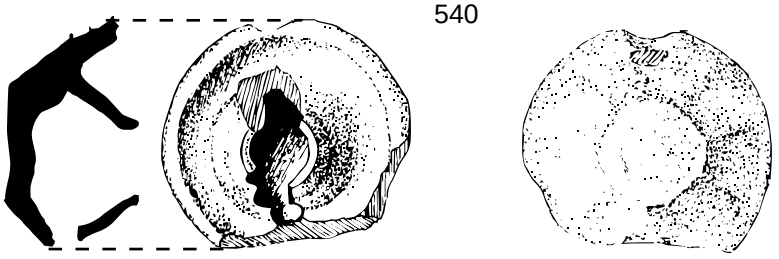

0 2 4 cm

Planşa LXVII

www.cimec.ro

541

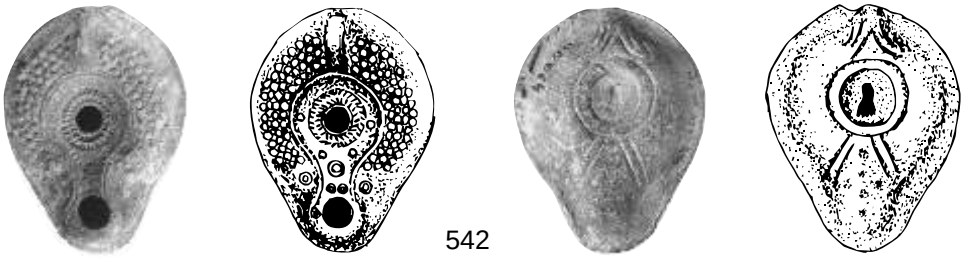

542

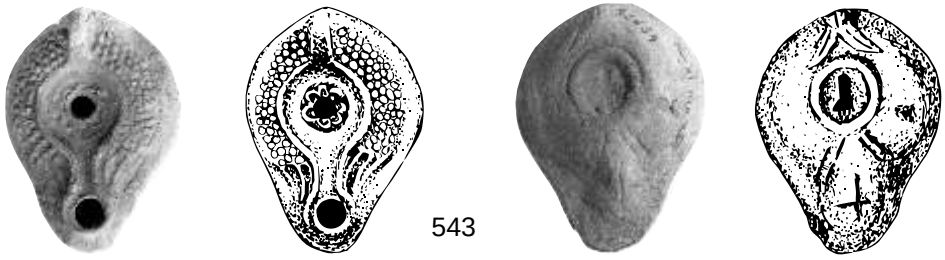

543

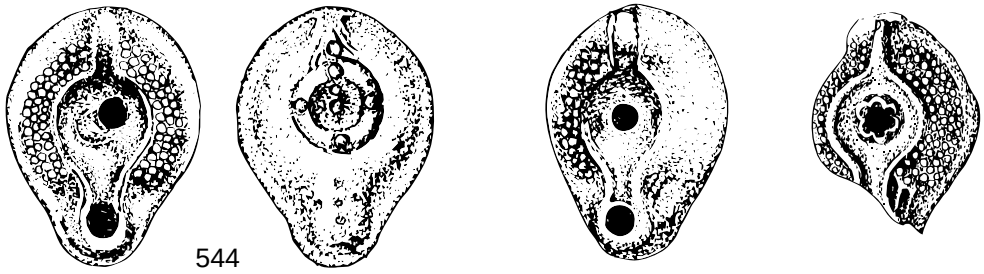

544

545

546

0 2 4 cm

Planşa LXVIII

www.cimec.ro

547

548

549

550

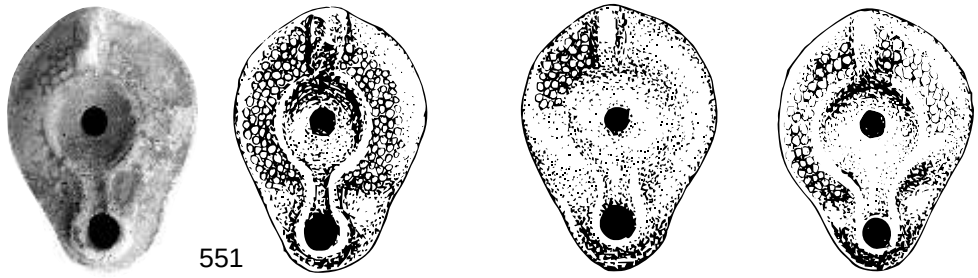

551

552

553

554

555

0 2 4 cm

Planşa LXIX

www.cimec.ro

556

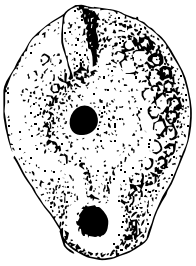

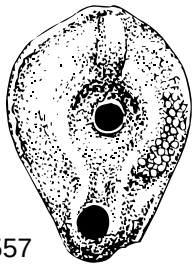

557

558

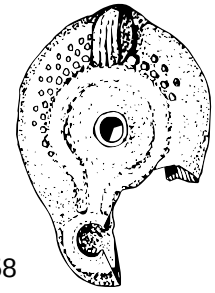

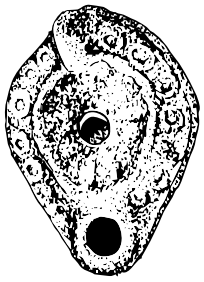

559

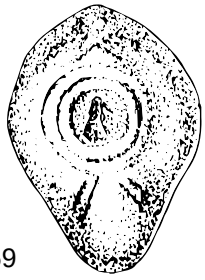

560

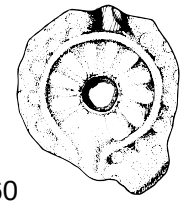

561

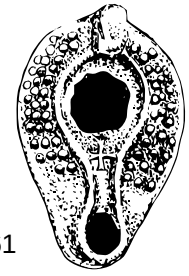

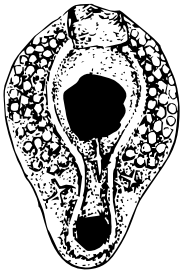

562

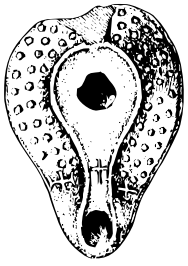

563

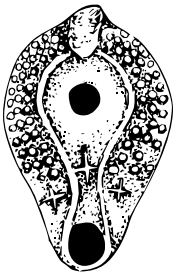

564

0 2 4 cm

Planşa LXX

www.cimec.ro

O importantă contribuţie, morală şi materială, în apariţia acestei cărţi, o are şi prietenul meu de o viaţă, Kostas Georgalas, managerul general al firmei KLIMA INVEST din Bucureşti.

Heating & Air Conditioning
Phone/Fax: 230 39 30, 231 38 07; e-mail: klima@dial.kappa.ro

Tipărit la TIPORED S.R.L.
- Bucureşti -
Tel./ Fax: 778 69 76; Tel.: 315 82 07/147
Mobil: 094 542 113

www.cimec.ro

"Cetatea Halmyris, aflată în apropierea comunei Murighiol, judeţul Tulcea, este prima aşezare de pe Dunărea dobrogeană căreia i se cunoaşte stratigrafia de la stâncă la vegetalul actual; nu mai puţin de 15 niveluri de locuire, perfect identificate arheologic şi cronologic documentează astfel o locuire neîntreruptă de la o modestă aşezare indigenă la castrul roman timpuriu şi apoi la cetatea romano-bizantină.

Atenta cercetare stratigrafică de la Halmyris şi-a demonstrat din plin eficienţa în alcătuirea catalogului ceramic, permiţând confirmarea sau nuanţarea datărilor şi gruparea coerentă a unor serii tipologice. Mai ales materialul ceramic târziu, confirmă şi completează rezultatele săpăturilor din alte situri dobrogene în care cercetării stratigrafice i s-a dat o atenţie deosebită. Amintesc în acest sens doar de Histria, Tropaeum Traiani şi Iatrus.

Săpăturile arheologice sistematice de la Halmyris au început în anul 1981, colectivul iniţial fiind format din cercetătorii Alexandru Suceveanu de la Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan" Bucureşti, Mihail Zahariade pe atunci la Centrul de Studii şi Cercetări de Istorie şi Teorie Militară din Bucureşti şi Cristina Opaiţ, Andrei Opaiţ şi Florin Topoleanu de la Muzeul Deltei Dunării, în prezent Institutul de Cercetări Eco-Muzeale Tulcea."

Coperta I-IV: *Cetatea Halmyris, sectorul de Nord.*
Foto: George Dumitriu

ISBN 973-99088-3-7

www.cimec.ro

"Remarc impecabila organizare, conservată cu stricteţe de-a lungul întregului catalog – şi anume marea categorie funcţională, forma, graficul cu încadrarea stratigrafică, exemplarele (cu toată descrierea de rigoare, inclusiv bibliografia, acolo unde este cazul), analogiile şi datarea, iar la sfârşit, tabele şi graficele respective. Adăugând perfecta corespondenţă între text şi planşe, consider că lucrarea domnului Topoleanu este astfel alcătuită încât să dea posibilitatea unui lector îndrituit să-i măsoare, cu o mare uşurinţă, atât calităţile cât şi eventualele defecte."

Dr. Alexandru SUCEVEANU

"Lucrarea reprezintă o cercetare extrem de valoroasă, dată de un arheolog pe deplin stăpân pe armele meseriei sale, ce îşi va vădi, nu ne îndoim, utilitatea ca un studiu de caz exemplar, nu numai pentru această zonă a Imperiului Roman şi apoi Bizantin, ci şi pentru istoria universală, fiind de natură să stimuleze investigaţii viitoare, cărora le furnizează o nouă şi importantă bază de plecare."

Dr. Gh. POENARU-BORDEA

"Această lucrare completează un gol în sistematizarea monografică şi comparativă a acestui material – ceramica (atât de important ca document arheologic pentru istoria antică), dintr-un sit exploatat sistematic."

Dr. Alexandru BARNEA

"Atenta investigare a ceramicii pe nivelurile stratigrafice a dus la o serie de concluzii extrem de importante pentru cunoaşterea vieţii economice, a celei cotidiene în ultimă instanţă, care merită să fie subliniată tocmai pentru a fi în continuare aplicată şi altor situri, în vederea alcătuirii unei imagini cât mai apropiate de realitatea epocii."

Dr. Crişan MUŞEŢEANU

"Descrierile tipurilor sunt realizate cu economie de expresie, multe informaţii în puţine cuvinte, după cerinţele cele mai riguroase ale ceramologiei. Lucrarea este lesne de manevrat, calitate pe care o dobândesc acelea care rezultă dintr-o muncă competentă, atentă la detalii şi ordonată."

Dr. Petre ALEXANDRESCU